VALERIU ANANIA

Amintirile peregrinului apter

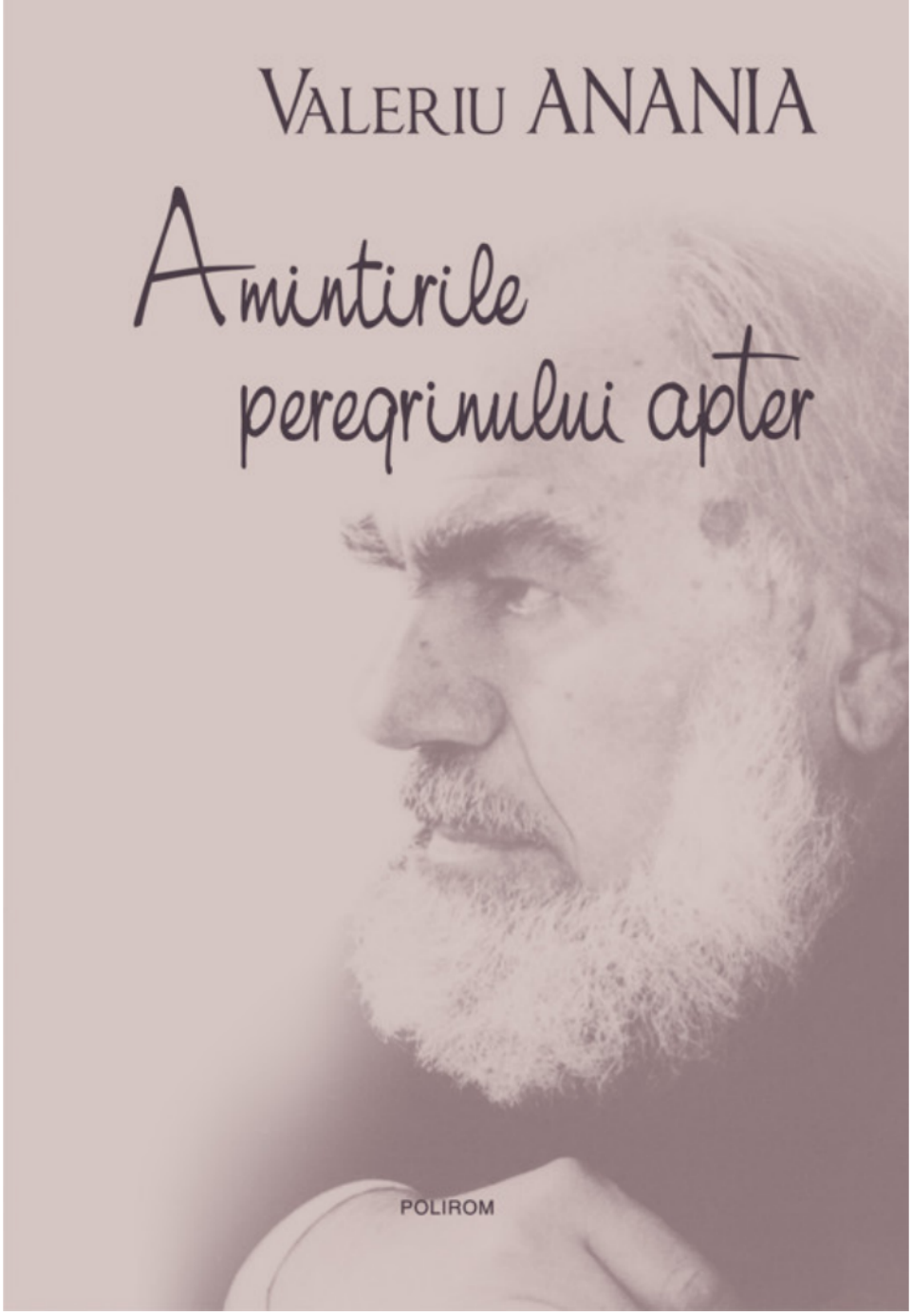

POLIROM

Valeriu Anania

Opere 3

Amintirile peregrinului apter

nuvele şi povestiri

Prefaţă de Mircea Muthu

Cronologie de Ştefan Iloaie

Editura Polirom

2009

© 2009 by Editura POLIROM

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

ISBN eBOOK: 978-973-46-2085-2
ISBN: 978-973-46-1472-1

I. Muthu, Mircea (pref.)
II. Iloaie, Ştefan (tab. cronologic)
Redactor : Cezar Petrilă
Coperta : Carmen Parii

Pelerinul fără aripi

Un veritabil ceremonial al povestirii este adus la viaţă de lectura frazelor mătăsoase („ţesătură curgătoare”) cu subtile intarsii de retorică omiletică şi de şlefuită oralitate folclorică. Numai că vocea naratorială, diseminată la modul preponderent evocator în felurite glasuri, circumscrie dramatica temă a identităţii pierdute şi mereu căutate într-un continuu temporal, dar cu un capăt fixat în epoca de glorie culturală a Brâncovenilor. Îngerul care şi-a pierdut aripile a devenit, pe pământ, „peregrinul apter” cu existenţă deambulatorie, legând între ele mai multe povestiri, unele memorabile, într-un ciclu boccaccian sui-generis. „Rătăcesc, ne mărturiseşte acesta în *Cele patru domniţe*, printre rosturile pământenilor şi uneori îmi sângerează umerii, trezind în mine câte un crâmpei de amintire din vremuri şi lumi răzleţe... Două jumătăţi ar putea face oricând un întreg; eu nu sunt decât o rămăşiţă dintr-un sfârşit şi zvâcnetul întrerupt al unei curgeri.” Anamneza reiterată a protagonistului redescoperă segmente din istoria noastră răsăriteană, focalizată de o paradigmă a ortodoxiei: mănăstirea. Expierea şi dorinţa de mântuire se aglutinează în această fiinţă ambiguă ce, adevărat picaro autohton, amalgamează sau doar inversează momente contemporane cu cele stocate de memoria pietrei sau a hârtiei într-un panopticum epic menit să spargă convenţia naraţiunii clasice. Tipologic vorbind, acesta face parte din familia înţeleptului rătăcitor, constitutiv imaginarului sud-est-european, dar fără hazul de necaz al acestuia. Nu este un obişnuit al târgurilor şi nici al suk-urilor orientale, precum un Keloglan, Hitar Petar sau Nastratin. El colindă în schimb lumea monahală din zona Argeşului. Un conlocutor declară, în *Vasul de lut*, că e gata să-l accepte pe *narator*, dar nu şi pe *autor* – or, povestitorul pretinde că e una şi aceeaşi persoană cu fiul Pădurencei trăitoare pe vremea lui Tudor Vladimirescu. Auzind că „monahii ar fi îngeri în trup”, peregrinul le vizitează chinoviile cu gândul că ar putea să afle mai multe despre sine. Se încheagă astfel, *aux petits pas*, epopeea unor mari mănăstiri (Hurezi, Cozia, Tismana ş.a.), reconstruite mereu în caruselul istoriei la meridianul românesc. Cartea de faţă, istorisită la început de către autor în perioada de recluziune de la Jilava, este acum „scrisă pe dinlăuntru”. Evocările, irizate liric şi înflorite cu întâmplări spectaculoase, au străluciri stilistice amintind de structurile frastice ale lui Galaction, dar şi de poezia mitologică din povestirile lui Vasile Voiculescu. *Vasul de lut*, emblematică pentru prozatorul Valeriu Anania, este afină într-un fel cu *Capul de zimbru*, după cum un personaj de neuitat, Meglea, aminteşte de voiculescianul Zahei: „Un

singur ochi, cel drept, clipea mărunt, izbit de lumină. În locul celuilalt se lăbărţa o gogoaşă roşietică şi încreţită, cu o plagă vindecată pe jumătate, din mijlocul căreia se căsca o gaură vâscoasă şi imobilă. Plaga mâncase sprânceana şi acoperea o parte din fruntea îngustă, năpădită de laţe" (*Pasărea măiastră*). În general, portretul e lucrat cu migală de bijutier şi în ferme tăieturi tipologice, precum egumenul grec de la Hurezi în *Hrisant şi neliniştea trupului său*: „Cu barba şi mustăţile mătăsoase, rânduite în preajma unei guri tinere, cu buzele subţiri şi pofticioase. Nările de mistreţ, adulmecătoare de miresme tari, îi împingeau linia nasului până în dreptul unor ochi de viezure la pândă"... De asemenea, exarhul David din *Iezerul amintirii* sau tânărul meşter „cu faţa ovală şi curată, cu părul unduit în şuviţe scurte şi adunat la spate într-o coamă înmănuncheată, cu ochii luminaţi de sprâncene duioase, cu gura cuvioasă, feciorelnică, din ale cărei colţuri de abia îndrăznea să adie, mai mult pe dinăuntru, un surâs" (*Tustreiul*). Lumea făurită astfel, cu circumscrierile de rigoare, cheamă acompaniamentul imaginii plastice, trimiţând în acelaşi timp şi la comentariile maieutice din *Cerurile Oltului* – un imn închinat marilor mănăstiri din Episcopia Râmnicului şi Argeşului. *Amintirile peregrinului apter* şi *Cerurile Oltului* sunt complementare: monumentul religios şi *summa* istorisirilor alcătuiesc „o sincopă, prin care istoria poate fi contemplată printr-o singură cuprindere" (*Cerurile Oltului*). De aici, desigur, suprapunerea planurilor temporale şi echivalenţa autorului cu naratorul în povestirea ce, disimulându-şi urzeala, năzuieşte şi ea la o „singură cuprindere", ca în contemplarea complexului de la Hurezi sau de la Cozia. Reperul comun al celor două tipuri de discurs este fresca: amplu comentată de către învăţatul teolog, ea este, generic vorbind, o „punere în abis" în *poietica* prozatorului. Reprezentativă ca şi construcţie rămâne *Tustreiul*, unde „icoana-izvod a lui Rubliov" va fi rescrisă la Surpatele de către meşterul autohton Andrei. *Sfânta Treime* (1411), înscrisă într-o circularitate perfectă şi invitând la o lectură de la stânga la dreapta, reclamă, dar şi certifică, în spaţiul povestirii, apariţia călătorilor. Cunoscuta imagine a „celor trei" aşezaţi la o masă şi cu potirul în mijloc se reiterează totuşi altfel odată cu apariţia drumeţilor enigmatici – în număr de trei! – la masa umilului zugrav. Ca şi la Rubliov, „drumeţul din mijloc avea [stiharul] albastru", dar, odată aşezaţi la masă, straiele dobândesc aceeaşi culoare, cenuşie, „astfel că între ei nu mai exista nici o deosebire, unul putând fi bănuit în fiecare". Textul trebuie citit *şi* în cheie simbolică – cenuşiul, de pildă, cu tonurile de ocru trimite la imaginea unui pământ transfigurat ce oficiază cina pascală. Totul declanşează, sub penelul febril al meşterului, „hora unică a celor şase icoane [de la Surpatele] ce povesteau popasul din

seara aceea”. Dar istorisirea *Tustreiul*, luată spre exemplificare, ridică şi chestiunea impactului vederii asupra auzului şi invers. Vorba rostită/ cuvântul scris şi, prin extrapolare, comentariul îşi găsesc în imagine (*id est* în icoană sau frescă) un suport de neînlocuit. Cuvântul altfel spus este asimilat în bună măsură de vedere, ştiinţa confirmând se pare că jumătate din auz se realizează prin intermediul privirii. În exemplul de faţă, lectura dublă, a meşterului Andrei, în disputa cu ceilalţi confraţi, şi a cititorului, exersată pe reperul iconografic (*Sfânta Treime* a lui Rubliov), conduce la ideea de rezonanţă vizuală ca dimensiune intricată în actul scrierii/lecturii – dimensiune restituită pe cale diegetică. În *Cele patru domniţe* fresca de la suprafaţă este înlăturată ca să se dezvelească cea veche, astfel că anamnesis-ul peregrinului rămas fără aripi propune şi impune în aceeaşi măsură nu doar „sincopa” – pe verticală –, dar şi memoria-girofar, destinată să rezolve enigma, ca în romanele poliţiste, sau să reconstituie întâmplarea adevărată, împreună cu contextualizările fireşti, multe atestabile documentar. Suspansul, tensiunea epică sunt menţinute, paradoxal, prin volute diegetice „în ramă”, după modelul narativei orientale. Biografia Pădurencei din *Talanga*, reluată, concentrat, în *Vasul de lut*, dispariţia celei de-a patra coroane (*Cele patru domniţe*), rememorarea confruntării cu şarpele la Miami (*Şarpele Tismanei*) dau măsura eposului, aluvionat în permanenţă de fibra povestitorului de excepţie, şi asta în temeiul adevărului, formulat aproape axiomatic în *Pasărea măiastră*, că „orice realitate vie purcede din simbol şi se resoarbe în uriaşa roată de frumuseţi carpatine” a mănăstirilor de ieri şi de astăzi.

Mircea Muthu

Cronologie

1921 La 18 martie, în localitatea Glăvile, judeţul Vâlcea, se naşte Valeriu Anania, fiul lui Vasile şi al Anei, născută Mărgăritărescu.

1927-1933 Urmează şcoala primară în comuna natală.

1933-1941 Este elev al Seminarului Central din Bucureşti.

În clasa a doua de seminar are loc întâlnirea cu Anton Holban, profesor de limba română, în care va găsi sprijinul şi îndrumarea necesare pentru formarea viitorului scriitor şi om de cultură.

1935 Debutează, poetic, cu versurile „Pământ şi cer”, în revista teologică *Ortodoxia*. Va colabora, în decursul vremii, la diferite reviste de teologie: *Biserica Ortodoxă Română*, *Studii Teologice*, *Mitropolia Olteniei* (Craiova), *Glasul Bisericii*, *Telegraful Român* (Sibiu), almanahul şi revista *Credinţa* (Detroit), *Renaşterea* (Cluj-Napoca), *Vestitorul Ortodoxiei*, *Deisis* (Regensburg), *Candela Moldovei* (Iaşi) ş.a.

1937 Debutează, publicistic, cu articolul „Camaradul Anton”, în revista *Vremea*. Mai târziu va colabora şi la alte reviste de cultură: *Dacia rediviva*, *Convorbiri literare*, *Gazeta literară*, *Gândirea*, *Tribuna*, *Amfiteatru*, *Caiete critice*, *Ateneu*, *Albina*, *Luceafărul*, *Magazin istoric*, *Destin* (Madrid), *Revista de istorie şi teorie literară*, *Vatra*, *Steaua*, *Scara* ş.a.

1938 La 26 noiembrie debutează în dramaturgie cu scenariul radiofonic în versuri *Jocul fulgilor*, în regia lui Atanasie Mitric. Aceeaşi piesă, adaptată pentru decor de Eugenia Brebenaru, e reprezentată pe scena Operei Române în februarie 1939. Piesă nepublicată.

1939 La 11 mai, cu concursul lui Nicolae Iorga, o trupă de amatori îi joacă piesa în versuri *La furcărie*, pe scena Teatrului Ligii Culturale, în regia autorului. Piesă nepublicată.

1940 În luna martie, Teatrul „Studio Naţional” din Bucureşti îi reprezintă poemul dramatic *Dochia*, în regia lui Nicolae Kirilov. Piesă nepublicată.

1942 La 2 februarie intră în monahism la Mănăstirea Antim din Bucureşti, primind numele Bartolomeu.

La 15 februarie este hirotonit ierodiacon; în peregrinările prin ţară, va fi ierodiacon la mănăstirile Polovragi şi Baia de Arieş.

Îl cunoaşte pe Tudor Arghezi, căruia îi va fi apropiat vreme de un sfert de secol.

1942-1943 Urmează cursuri de diferenţă şi îşi ia bacalaureatul la liceele

„Dimitrie Cantemir” şi „Mihai Viteazul”.

1943 În luna iulie, la Sibiu, îl cunoaşte pe Victor Papilian.

1941-1948 Urmează studii superioare de teologie la Bucureşti, Cluj şi Sibiu. Este absolvent al Academiei Teologice „Andreiane” din Sibiu.

1945-1946 Studii incomplete de medicină la Sibiu şi Cluj şi de muzică instrumentală la Cluj. Aici, frecventează şi participă activ la cenaclul literar al lui Victor Papilian, reactivat – după întoarcerea din pribegie a Universităţii clujene – în casa protopopului ortodox Florea Mureşanu; îl cunoaşte pe dramaturgul Ion Luca, de care va fi foarte apropiat între anii 1951 şi 1955, în perioada când Ion Luca locuia la Vatra Dornei.

1946 În Cluj, la o şezătoare literară, îl ascultă pe Gala Galaction – preotul Grigore Pişculescu –, pe care îl va reîntâlni ceva mai târziu la Bucureşti.

În iunie, ca student al Universităţii din Cluj şi preşedinte al Centrului Studenţesc „Petru Maior”, conduce greva studenţească antirevizionistă şi anticomunistă. Urmează un lung şir de arestări.

Este expulzat din Cluj.

1947 În perioada iulie-decembrie este stareţ al Mănăstirii Topliţa.

Iarna, la Cluj, îl cunoaşte pe Lucian Blaga.

1948 În toamnă, la Mănăstirea Bistriţa vâlceană, îl cunoaşte pe patriarhul Justinian, căruia îi va fi colaborator apropiat timp de peste 25 de ani.

1948-1949 Ocupă funcţia de intendent al palatului patriarhal.

1949-1950 Este inspector patriarhal pentru învăţământul bisericesc.

1950-1951 Este asistent al profesorului Teodor M. Popescu, la Catedra de Istorie Bisericească Universală din cadrul Institutului Teologic Universitar din Bucureşti.

1951-1952 Este decan al Centrului de Îndrumare Misionară şi Socială a Clerului, la Curtea de Argeş, unde predă cursuri de istorie bisericească şi omiletică.

1952 Îl cunoaşte pe Vasile Voiculescu.

1952-1958 Este director al bibliotecii patriarhale.

1956 La 14 august moare Victor Papilian.

1958 Este condamnat politic la 25 de ani de muncă silnică, pentru „uneltire contra ordinei sociale”; închis la Securitate, Jilava, Piteşti şi Aiud; eliberat după şase ani şi două luni, în 1964, prin decret general de graţiere.

1962-1964 În detenţie, la Aiud, sub prohibiţia hârtiei şi creionului, „scrie pe creier” şi îşi fixează în memorie piesele de teatru *Steaua Zimbrului* şi *Meşterul Manole*, precum şi numeroase poezii, însumând peste zece

mii de versuri.

1963 La 26 aprilie moare Vasile Voiculescu.

1964-1965 Este numit din nou director al bibliotecii patriarhale.

1965-1976 În cadrul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din America, funcţionează ca secretar eparhial, consilier cultural, secretar general al Congresului bisericesc, director al Cancelariei eparhiale, director al Departamentului Publicaţiilor, reprezentant al relaţiilor interbisericeşti. Este membru în două comisii ale Conferinţei Permanente a Episcopilor Ortodocşi din America de Nord şi de Sud: Comisia Ecumenică şi Comisia de Studii şi Proiecte. Susţine conferinţe la Detroit, Chicago, Windsor şi Honolulu. Redactor al revistei şi almanahului *Credinţa* şi al casetei de literatură *Noi*.

1966 Debutează editorial cu poemul dramatic *Mioriţa* (Editura pentru Literatură, Bucureşti); volumul apare cu o „Predoslovie” de Tudor Arghezi.

1967 La 14 iulie moare Tudor Arghezi.

La 29 octombrie primeşte harul preoţiei, fiind hirotonit de episcopul Victorin al Americii; ceva mai târziu, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române îi acordă rangul de arhimandrit. Ulterior, este distins – pe linie bisericească – cu „Crucea patriarhală”, „Ordinul Sfântului Mormânt” al Patriarhiei Ierusalimului, „Ordinul Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel” al Patriarhiei Antiohiei.

1967-1968 Teatrul „Barbu Delavrancea” din Bucureşti îi pune în scenă poemul dramatic *Mioriţa*, regia şi scenografia fiind semnate de Marietta Sadova, Mircea Marosin şi Zoe Anghel-Stanca.

1968 Apare poemul dramatic în versuri *Meşterul Manole* (Editura pentru Literatură, Bucureşti).

1969 În ianuarie, poemul dramatic *Mioriţa* este transmis de Televiziunea Română.

La 30 martie, la Teatrul „Al. Davila” din Piteşti are loc premiera poemului dramatic *Meşterul Manole*, în regia Mariettei Sadova; partitura muzicală e interpretată de Corul Madrigal. În turneu, piesa este jucată şi pe scene dramatice din Polonia.

Poemul *Meşterul Manole* este jucat la Teatrul „Casandra”, de către promoţia clasei Ion Olteanu a Institutului de Artă Teatrală şi Cinematografică din Bucureşti.

Poemul dramatic *Du-te vreme, vino vreme!* apare la Editura Tineretului.

Este publicat volumul *Păhărelul cu nectar*, fantezie dramatică în versuri pentru copii (Editura Ion Creangă, Bucureşti).

Este membru în delegaţia Bisericii Ortodoxe Române care vizitează Bisericile Vechi Orientale din Egipt, Etiopia şi India.

1970 În aprilie, la Teatrul „Al. Davila” din Piteşti este reprezentat poemul dramatic *Mioriţa*, în regia lui Constantin Dinischiotu.

1971 Volumul de versuri *Geneze* este publicat de Editura Cartea Românească.

Apare poemul dramatic *Steaua Zimbrului* (Editura Eminescu, Bucureşti).

1972 La 30 ianuarie, moare dramaturgul Ion Luca.

Editura Cartea Românească îi publică volumul de teatru *Poeme cu măşti*, ediţie definitivă.

1973-1974 Teatrul Dramatic din Baia Mare îi pune în scenă poemul dramatic *Steaua Zimbrului*.

1975 În luna noiembrie, poemul dramatic *Steaua Zimbrului* este transmis de Televiziunea Română.

1976 Apare volumul *File de acatist* (versuri), colecţia caietelor *Noi*, ediţie bibliofilă, *hors commerce*, Detroit.

Este publicat volumul *Istorii agrippine* (versuri) (Cartea Românească, Bucureşti).

1976-1982 Este director al Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române din Bucureşti.

1977 La 26 martie moare patriarhul Justinian Marina.

1978 Devine membru al Uniunii Scriitorilor din România.

1979 La Editura Cartea Românească apare romanul *Străinii din Kipukua*.

1981 Apare ediţia a doua a volumului de versuri *File de acatist* (Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti).

1982 La Editura Eminescu, în seria „Teatru comentat”, apare *Greul pământului*, o pentalogie a mitului românesc, în două volume, care primeşte Premiul de dramaturgie al Uniunii Scriitorilor din România.

Se pensionează şi se retrage la Mănăstirea Văratec.

1983 Apare volumul de memorii *Rotonda plopilor aprinşi* (Cartea Românească, Bucureşti).

1984 Este publicat volumul *Anamneze* (versuri) (Editura Eminescu, Bucureşti).

1989 Radiodifuziunea Română îi înregistrează amplul poem *Imn Eminescului*, dar cenzura interzice difuzarea, care va avea loc la 16 ianuarie 1990.

1990 Apare volumul de istorie şi exegeză iconografică *Cerurile Oltului. Scoliile arhimandritului Bartolomeu la imaginile fotografice ale lui*

Dumitru F. Dumitru (Editura Episcopiei Râmnicului şi Argeşului), cu versiuni în limbile română, franceză şi engleză.

La Editura Cartea Românească apare volumul de nuvele şi povestiri fantastice *Amintirile peregrinului apter*.

La 24 decembrie, ajunul Crăciunului, începe munca de revizuire în limba română şi de comentare a *Bibliei*, începând cu textul Noului Testament, acţiune extinsă ulterior asupra întregii Sfinte Scripturi, pe o perioadă de unsprezece ani.

1991 Este ales preşedinte de onoare al Fundaţiei „Sf. Antim Ivireanul" din Râmnicu-Vâlcea.

Refuză calitatea de „membru de onoare" al Academiei Române.

Colaborează la Universitatea Radio cu patru prelegeri despre *Poezia religioasă română modernă*.

1992 Apare volumul *Pro memoria. Acţiunea catolicismului în România interbelică* (Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti).

Imn Eminescului, poem în stil bizantin, este publicat la Editura Cartea Românească.

1993 La 21 ianuarie, Colegiul Electoral Bisericesc îl alege pe arhimandritul Bartolomeu Anania pentru scaunul de Arhiepiscop al Vadului, Feleacului şi Clujului.

La 7 februarie, în Catedrala arhiepiscopală din Cluj-Napoca, este hirotonit şi instalat arhiereu. Ca arhiepiscop al Clujului, va urmări şi va lupta pentru dinamizarea activităţii pastorale a clerului şi pentru diversificarea ei în funcţie de cerinţele actuale ale societăţii, pentru implicarea Bisericii în acţiunile de asistenţă socială organizate, pentru refacerea legăturilor dintre Biserică şi cultură, pentru îndrumarea expresă a tineretului – de la amvon şi prin diverse întâlniri –, pentru dezvoltarea relaţiilor ecumenice practice prin păstrarea identităţii proprii.

Noul Testament. Versiune revizuită, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania apare la Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

La aproape cinci decenii de la scriere, apare piesa de teatru *Hoţul de mărgăritare* (parabolă în patru acte) la Casa de Editură Dokia din Cluj-Napoca, jucată public pentru prima dată în 1992 pe scena teatrului din Turda. În anii următori, piesa se bucură de un succes deosebit pe scenele din întreaga ţară.

I se acordă titlul de membru de onoare al Senatului Universităţii de Medicină şi Farmacie „Iuliu Haţieganu" din Cluj-Napoca.

Este ales preşedinte de onoare al Fundaţiei „N. Steinhardt”.

1995 Apare ediţia a doua a *Noului Testament...*, la Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Volumul de eseuri teologice şi culturale *Din spumele mării. Pagini despre religie şi cultură* apare, sub îngrijirea şi cu postfaţa lui Sandu Frunză, la Editura Dacia din Cluj-Napoca.

Este publicat volumul de articole şi studii *Pledoarie pentru Biserica neamului* (Editura Omniscop, Craiova), ediţie îngrijită şi postfaţată de Sandu Frunză.

Apare ediţia a doua a volumului de memorialistică *Rotonda plopilor aprinşi* (Editura Florile Dalbe, Bucureşti).

La Salonul de carte de la Oradea, primeşte Premiul special pentru volumul *Din spumele mării*.

1996 Apare *Cartea lui Iov. Versiune revizuită după Septuaginta, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania* (Editura Anastasia, Bucureşti).

Volumul de memorii *Clujul universitar al generaţiei 1946 în memoriile lui Valeriu Anania* este publicat de Editura Arhidiecezană din Cluj-Napoca.

Apare ediţia a treia a volumului în versuri *File de acatist* (Editura Arhidiecezană, Cluj-Napoca).

Primeşte titlul de „Cetăţean de onoare” al municipiului Cluj-Napoca.

Este ales Senator de onoare şi membru al Marelui Senat al Universităţii „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca.

La Salonul Naţional de Carte din Cluj-Napoca, primeşte Premiul „Cartea anului” pentru volumul *Din spumele mării*.

1997 Apare *Pentateuhul* sau *Cele cinci cărţi ale lui Moise. Versiune revizuită după Septuaginta, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania* (Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti).

1998 *Cartea Psalmilor* sau *Psaltirea profetului şi regelui David. Versiune revizuită după Septuaginta, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania* (Editura Arhidiecezană, Cluj-Napoca).

Cântarea Cântărilor. Versiune revizuită, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania (Editura Anastasia, Bucureşti).

Apare volumul *Poeme alese* (Editura Dacia, Cluj-Napoca), cu o prefaţă de Liviu Petrescu.

Ediţia a doua a volumului *Cerurile Oltului* (Editura Pro, Bucureşti).

Editura Kálvin János a Bisericii Reformate din Ungaria publică, în ediţie bilingvă româno-maghiară, *Noul Testament*, varianta redactată

şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania.

1999 *Cartea Profetului Isaia. Versiune revizuită după Septuaginta, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania* (Editura Anastasia, Bucureşti).

Cartea Profetului Ieremia. Versiune revizuită după Septuaginta, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania (Editura Anastasia, Bucureşti).

Apare volumul de studii şi conferinţe *Atitudini* (Editura Arhidiecezană, Cluj-Napoca).

Ediţia a patra a poemului dramatic *Mioriţa* (Editura Dacia, Cluj-Napoca), cu o „Predoslovie" de Tudor Arghezi şi „Postfaţă" de Liviu Petrescu.

Primeşte Marele Premiu pentru poezie al Festivalului Internaţional de Poezie „Lucian Blaga", Cluj-Napoca.

2000 Apare volumul *Poezia Vechiului Testament: Cartea lui Iov, Psaltirea, Proverbele lui Solomon, Ecclesiastul, Cântarea Cântărilor, Plângerile lui Ieremia. Versiune revizuită după Septuaginta, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania* (Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti).

Cartea Profetului Iezechiel. Versiune revizuită după Septuaginta, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania (Editura Anastasia, Bucureşti).

Cartea Profetului Daniel şi ale celor doisprezece profeţi mici. Versiune revizuită după Septuaginta, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania (Editura Anastasia, Bucureşti).

Apare ediţia a doua a volumului de nuvele şi povestiri fantastice *Amintirile peregrinului apter* (Editura Paralela 45, Cluj-Napoca).

De dincolo de ape, pagini de jurnal şi alte texte (Editura Dacia, Cluj-Napoca).

Primeşte diploma şi medalia Academiei de Artă, Cultură şi Istorie din Brazilia.

Preşedinţia României îi înmânează Medalia jubiliară „Mihai Eminescu" şi Ordinul Naţional pentru Merit în gradul de Mare Cruce.

2001 La 18 martie este sărbătorit la împlinirea a 80 de ani, moment marcat prin volumul omagial *Logos* – ediţie îngrijită de arhid. Ştefan Iloaie –, CD-ul *Arhiepiscopul* – realizator: Radu Preda – şi un spectacol aniversar pe scena Teatrului Naţional din Cluj-Napoca.

Apare *Apocalipsa Sfântului Ioan. Traducere, introducere şi note de Bartolomeu Valeriu Anania* (Editura Paralela 45, Cluj-Napoca), cu

ilustraţii de Albrecht Dürer.

Ediţia a doua a piesei de teatru *Hoţul de mărgăritare* (Editura Renaşterea, Cluj-Napoca).

La Editura Renaşterea apar volumul *Bartolomeu Valeriu Anania. In honorem* şi lucrarea *Introducere în citirea Sfintei Scripturi*.

Este publicată *Biblia sau Sfânta Scriptură, ediţie jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, arhiepiscopul Clujului, sprijinit pe numeroase alte osteneli*. Lucrarea, tipărită deja în mai multe tiraje, se bucură de un interes deosebit din partea specialiştilor, dar nu mai puţin din partea credincioşilor, pentru noutatea de ordin teologic şi filologic pe care o aduce faţă de variantele româneşti precedente, pentru aşezarea textului într-o limbă română actuală şi mai ales pentru utilitatea celor peste 8.000 de note subsidiare menite să-i ofere cititorului căi de acces spre adevărul textului; în spaţiul Ortodoxiei româneşti, ediţia jubiliară a *Bibliei* este prima versiune adnotată. Activitatea de revizuire depusă de arhiepiscopul Bartolomeu este evaluată de către specialişti în întâlnirile ocazionate de prezentarea lucrării către publicul din Bucureşti – la Patriarhie şi Academia Română –, Râmnicu-Vâlcea, Bistriţa, Oradea, Cluj-Napoca; la Craiova, în 2003.

Universitatea „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca îi acordă titlul de „Doctor Honoris Causa”.

Primeşte titlul de „Cetăţean de onoare” din partea consiliilor locale Bistriţa, Râmnicu-Vâlcea, Glăvile (jud. Vâlcea) ş.a.

Premiul pentru opera omnia al Uniunii Scriitorilor, filiala Cluj-Napoca.

2002 Este publicat volumul *Apa cea vie a Ortodoxiei* (Editura Renaşterea, Cluj-Napoca), ce cuprinde cuvântări, articole şi scrisorile pastorale din anii 1993-2001 emise ca arhiepiscop al Clujului; ediţie îngrijită de Nicoleta Pălimaru şi Maria-Elena Ganciu.

Broşura *Icoana patriei vâlcene* este publicată de Editura Almarom din Râmnicu-Vâlcea.

Exegeza iconografică, parte a volumului *Cerurile Oltului*, este publicată în Germania, de Franz u. Sternberg Verlag, sub titlul *Bilder vom Reich Gottes. Ikonen und Fresken rumänischer Klöster*.

I se acordă titlul de „Doctor Honoris Causa” al Universităţii din Oradea.

2003 Apare lucrarea *Atelier biblic. Caiete de lucru* (Editura Renaşterea, Cluj-Napoca), reprezentând munca de analiză şi comparare, la *Noul*

Testament, a diferitelor variante de text, din care a rezultat versiunea publicată în ediţia jubiliară a *Bibliei*.

Cele mai importante puncte de vedere referitoare la ultima ediţie din Sfânta Scriptură sunt cuprinse în volumul *Primele mărturii despre Biblia jubiliară 2001, versiunea Arhiepiscopului Bartolomeu Valeriu Anania*, ediţie îngrijită de arhid. Ştefan Iloaie (Editura Renaşterea, Cluj-Napoca).

Prin poetul Mircea Petean, Editura Limes din Cluj-Napoca iniţiază proiectul de publicare a integralei literare Valeriu Anania; apare primul volum din seria „Opera literară": *Străinii din Kipukua*, cu o prefaţă de Aurel Sasu.

Primeşte titlul de „Doctor Honoris Causa" al Universităţii din Craiova.

2004 Apare lucrarea *Canonul cel Mare* al Sfântului Andrei Criteanul, în diortosirea arhiepiscopului Bartolomeu.

Ediţia jubiliară a *Sfintei Scripturi*, în format electronic, pe CD, apare cu sprijinul tehnic al Institutului pentru Tehnică de Calcul din Bucureşti.

La Editura Limes apare al doilea volum din seria „Opera literară": *Amintirile peregrinului apter*, cu prefaţa scriitorului Mircea Muthu

2005 Primeşte titlul de cetăţean de onoare din partea Consiliului local Dej.

În biserica ştefaniană, primeşte titlul de „Cetăţean de onoare" al localităţii Vad, judeţul Cluj.

Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române îi publică volumul consistent de exegeză – pasaj cu pasaj – a Liturghiei ortodoxe, sub titlul *Cartea deschisă a Împărăţiei. O însoţire liturgică pentru preoţi şi mireni*.

La Editura Limes apare al treilea volum din seria „Opera literară": *Rotonda plopilor aprinşi*, cu prefaţa lui Dan C. Mihăilescu.

La Editura Renaşterea sunt reeditate volumele *Apa cea vie a Ortodoxiei* şi *Pro memoria. Acţiunea catolicismului în România interbelică*.

2006 În urma hotărârii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 4 noiembrie 2005 de înfiinţare a unei Mitropolii la Cluj, iniţiativă validată de Adunarea Naţională Bisericească la 1 martie 2006, Bartolomeu Anania este instalat – la 25 martie, praznicul Bunei Vestiri –, de către Patriarhul Teoctist al României, Mitropolit al Clujului, Albei, Crişanei şi Maramureşului. În lunile imediat următoare, Mitropolitul se implică concret în activitatea de dinamizare a vieţii religioase din noua structură bisericească.

La Editura Renaşterea apare volumul *Sfintele Evanghelii după Matei, Marcu, Luca şi Ioan, versiune diortosită, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, sprijinit pe numeroase alte osteneli*.

La Editura Limes apare al patrulea volum din seria „Opera literară”: *Poeme*, prefaţat de Petru Poantă.

Primeşte titlul de „Cetăţean de onoare” al comunei Iara.

2007 Primeşte, din partea redacţiei săptămânalului *Clujeanul*, titlul şi diploma „Clujeanul anului 2006”.

Editura Limes îi publică piesele de teatru, care constituie volumele 5, 6 şi 7 ale seriei „Opera literară”.

Primeşte titlul de „Cetăţean de onoare” al comunei Spermezeu.

2008 Pe scena Teatrului Naţional din Cluj-Napoca are loc Gala inaugurală a Fundaţiei „Mitropolitul Bartolomeu”, instituţie ce are drept scop conferirea de burse de studiu, în ţară sau străinătate, tinerilor merituoşi, cu rezultate deosebite la învăţătură şi posibilităţi materiale reduse.

I se acordă titlul de „Doctor Honoris Causa” al Universităţii „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.

Volumul omagial *Rotonda unui suflet aprins pentru Dumnezeu şi Neam* (Editura Reîntregirea, Alba Iulia) reuneşte comunicările şi referatele ştiinţifice prezentate la simpozionul naţional „Universul spiritual românesc oglindit în opera Mitropolitului Bartolomeu Anania”.

La Editura Limes apar volumele 8 şi 9 din seria „Opera literară”, care cuprind publicistica şi sunt prefaţate de Ovidiu Pecican.

La Editura Polirom apare volumul *Memorii*.

2009 I se acordă titlul de „Doctor Honoris Causa” al Universităţii de Medicină şi Farmacie „Gr.T. Popa” din Iaşi.

La Editura Renaşterea apare volumul *Cuvinte de învăţătură.*

Primeşte Premiul special al Uniunii Scriitorilor din România pentru volumul *Memorii*.

Ştefan Iloaie

Prefaţă (la ediţia întâi)

Această carte s-a zămislit sub pământ.

Câţi oare mai trăiesc dintre osândiţii Jilavei de acum treizeci de ani? Cei din celula 4 îşi vor aduce aminte de serile noastre, lungi, de după numărătoare, când gardienii ne zăvorau pentru încă o noapte şi-şi mutau paza în şanţurile dinspre gratii, lăsându-ne să aşteptăm, pe dunga priciurilor, mult doritul minut al stingerii. Atunci, în ceasurile acelea de linişte fragilă, bolta de piatră şi beton – deasupra căreia, la câţiva metri, creştea iarba – adăpostea academia celor aproape patruzeci de intelectuali cu condamnări grele: profesori, ingineri, jurişti, universitari, oameni de artă şi litere, filosofi şi diplomaţi (puţin după aceea va poposi Noica; pe Ţuţea şi Pandrea aveam să-i întâlnesc la Aiud). Intrase în tradiţia acelor generaţii subterane (Jilava era închisoare de tranzit) ca fiecare să se înscrie cu câte un ciclu de prelegeri, comunicări sau povestiri, în hotarele şi la măsura propriei înzestrări, al căror duh era menit să potolească spaimele şi să-i dea suferinţei un sens. Niciodată nu voi uita splendidele conferinţe ale unui fizician despre structura luminii, nici evocarea operelor de artă ale Florenţei, făcută de cineva care le studiase, ani întregi, în chiar oraşul lui Dante.

Când mi-a venit rândul, am rostit câteva meditaţii teologice, apoi am povestit poemul meu dramatic *Mioriţa* (în manuscris de peste şapte ani), dar colegii nu s-au mulţumit cu atât.

Aşadar i-am poftit la o călătorie prin mănăstirile şi schiturile ţării, ţinându-ne împreună de coama munţilor, înaltă, de unde se pot vedea şi aşezările din câmpia Dunării, din lunca Siretului şi podişul Transilvaniei, cu toată podoaba lor de turle şi cruci. Timp de peste trei săptămâni, cu popasuri mai lungi sau mai scurte, ne-am purtat prin istorie, printre oameni şi întâmplări, aşa cum îmi venea mie în minte, alternând semnificaţia religioasă cu mici crâmpeie de mitologie naţională şi folclor călugăresc. Pornisem de la Tismana, drumul se încheia la Putna, şi nu mică mi-a fost bucuria când colegii de celulă m-au îndatorat să le făgăduiesc că, dacă şi când voi fi vreodată liber, tot ce le-am povestit voi pune într-o carte.

Am făgăduit, dar gândurile mele de atunci erau în altă parte. După alţi patru ani ieşeam din Aiud cu peste douăsprezece mii de versuri lucrate pe creier şi depozitate în memorie; ele cuprindeau, în principal şi în întregime, poemele dramatice *Steaua Zimbrului* şi *Meşterul Manole*, cu textul ce avea să apară mai târziu în ediţiile prime.

Cartea mănăstirilor a început să se înfiripe în jurul anului 1970,

într-o seamă de încercări pe care le-am şi publicat prin câteva reviste. Ea urma sa se cheme *Salba Carpaţilor*, o sintagmă împrumutată, e adevărat, de la Gala Galaction, dar care mi se părea potrivită pentru ceea ce aveam eu de spus atunci.

Au venit apoi îndoielile. Povestirile puteau fi interesante şi chiar frumoase, dar autorul le rămânea oarecum exterior. O astfel de carte, mi-am zis, se cere scrisă pe dinlăuntru. Multă vreme nu am ştiut cum anume ar arăta acest lăuntru, până în vara anului 1974 când, aflându-mă poposit în incinta Coziei, m-am pomenit scriind *Întâlnire la Vodiţa*. Atunci am ştiut cine este eroul comun al povestirilor, care sunt dimensiunile interioare ale unui anume mod de abordare a fantasticului şi cum ar putea să sune noul titlu al cărţii.

În 1986, manuscrisul primului volum era încheiat şi urma să fie tipărit de Editura Sport-Turism. Deşi aprobat în plan şi susţinut atât de redacţie, cât şi de doi referenţi externi – Zoe Dumitrescu-Buşulenga şi Vasile Drăguţ –, el a fost respins de cenzură în urma unor lecturi extrem de atente. Câteva proteste ale autorului, orale şi scrise, au avut drept rezultat respingerea lucrării pentru a doua oară.

Un an mai târziu, volumul era preluat de Editura Eminescu şi înscris în plan, dar în septembrie 1988 i se comunica autorului că cenzura continuă să rămână de neînduplecat. Am retras manuscrisul şi l-am închis într-un dulap, cu gândul că e destinat operelor mele postume.

Intrigată de faima crescândă a unei cărţi interzise, Elena Docsănescu mi-a cerut manuscrisul pentru o simplă lectură particulară şi aşa se face că acesta a ajuns la Cartea Românească în ianuarie 1989, urmând ca editura să facă şi ea „o încercare” pentru anul următor. Multe speranţe nu existau. Pe lângă altele, cenzorii pretindeau ca autorul să scrie – să publice – într-o limbă mai săracă decât aceea pe care o ştie. Imposibil de admis. La vremea când Magdalena Popescu-Bedrosian punea la cale strategia unor referate elicoidale, Revoluţia a rezolvat totul.

Ţin să le mulţumesc editorilor, redactorilor, referenţilor şi oamenilor de suflet care, în condiţii deloc comode, şi-au asumat cutezanţa de a mi se alătura. Pe supravieţuitorii din Jilava aş vrea să-i ştiu printre primii cititori ai acestei cărţi, sămânţa de sub pământ căreia i-au trebuit treizeci de ani pentru ca să devină iarbă.

V.A.

15 februarie 1990

Gândul meu al cui gând
este ?

În ce gând, în ce poveste

Îmi aduc aminte, poate,

Că făcui parte din toate ?

Tudor Arghezi

Întâlnire la Vodiţa

Răsărise ca din pământ, pe neaşteptate, amestecat cu ierburile şi copacii, şi mi se desluşea tot mai limpede în lumina biciuită a pădurii, aşa cum şedea rezemat de zidul vechi şi părăsit. Se uita la mine şi parcă aştepta să încep vorba. Dar eu eram atât de uluit, încât nu numai că nu rosteam un cuvânt, dar îmi purtam ochii când la el, când primprejur, spre a mă convinge că făptura lui incredibilă se lega totuşi cu restul lumii. Alb, pleşuv, cu barba rară ca grâul de secetă, din care de-abia îndrăznea obrazul prelung şi scorojit, bătrânul era, în fapt, mai mult ochi; nişte ochi mari în găvane largi, ca două ferestre rotunde prin care Timpul se uita la mine din tărâmul parcă al neştiutelor petreceri şi nebănuitelor sfârşituri. Ochii însă nu-i erau puternici, ci mai degrabă stinşi, ca sticla aburită, şi tocmai de aceea cătătura lor mă înfiora şi-mi punea credinţa în cumpănă. Fără ei, călugărul ar fi fost arătare, într-atât îi părea dulama ţesută din ceţuri, din acele ceţuri fantomatice ce şerpuiesc toamna prin văgăunile munţilor. Tăcea şi aştepta să-i vorbesc, ştiind poate că nu izbuteam să mă cred prada unei înşelări.

Trecusem râul călcând din piatră-n piatră, la un moment dat alunecasem şi apa rece îmi intrase adânc în una din ghete. Piciorul îmi era ud de-a binelea şi nimic nu mi-ar fi dat mai mult simţul treziei decât acea neplăcută smiorcăială pe care o şi auzeam la tot pasul. Îmi trecuse prin minte să mă descalţ, dar îmi era frică de şerpi, deşi primprejur nu zărisem decât câteva nevinovate şopârle şi o înţeleaptă broască-ţestoasă. Locul era foarte pustiu, năpădit de bălării înalte, unele cu viţele făcute colac prin spărturile unei bolţi de pronaos. Umblam cu fereală, împărţit între cercetarea zidurilor şi aceea a pasului, şi aşa se face că vederea sihastrului m-a luat din scurt, pe nepregătite, ca un fulger alb.

De când nu mai fusesem pe aici? Să număr anii: zece, douăzeci, treizeci, treizeci şi cinci... cred că ceva mai mult. Iată că-n curgerea acelei vârste nu am îndestulătoare puncte de sprijin; să fi fost în clasa a patra, a cincea, a şasea? Mai degrabă într-a şasea. O nouă izbutire a unei întreceri mă agăţase cârdului şcolar şi colindam astă parte de ţară, veşnic strâmtorat de sâcâielile domnului Cutcudache, dădaca noastră cu barbă, căruia-i plăcea să fie mai mult dulău decât păcurar. Ce om sucit acel domn Cutcudache! Din pricina lui nu-mi era aminte de nimic şi mă gândeam mai degrabă la făgăduitul drum pe Dunăre, cu vaporul „Ştefan cel Mare”, fiind eu foarte convins că mă voi îndrăgosti de fata căpitanului, ceea ce nu s-a întâmplat, pentru motivul că fanfaronul de căpitan nu se lăuda decât cu băieţi, iar eu m-am mulţumit să-mi petrec noaptea albă de unul singur, la prová, aşezat pe

o cuşcă de găini ce cârâiau prin somn. Pe domnul Cutcudache îl aveam acum limpede la chip şi numai ca prin vis îmi aminteam de zidurile bisericii, mâncate de vremi şi vremuieli, ruşinate parcă de tinereţea noastră. Lucru ciudat, ele mi se păruseră atunci mult mai mărunte decât mi se înfăţişau acum. Unul dintre dascăli ne-a lămurit că mănăstirea fusese părăsită şi s-a prăpădit din pricină că deasupră-i se adâncise între timp albia unui torent care a prins-o între fălci, năpădind-o cu ape şi viituri. Atunci am avut, numai pentru o clipă, simţământul acela ciudat că mai fusesem o dată în acest loc, că-mi era cunoscut, că el făcuse parte din cuprinsul meu sufletesc, acel simţământ pe care unii îl folosesc în a ne convinge că am mai avut şi alte vieţi înainte de aceasta. Eu n-am crezut niciodată în această idee, ştiam bine că locul îmi era străin, că-l vedeam pentru întâia oară, şi totul s-a subţiat într-o sprânceană de mirare. Şi am uitat. Firesc ar fi fost ca simţământul acela să mă cuprindă şi acum, dar n-a venit decât amintirea lui. Dimpotrivă, nu mă dumiream cum de lăsasem atunci nişte ziduri pipernicite, cu cârjele-n potmol, şi le găseam de data aceasta crescute la faţa pământului, ca şi cum ududăul s-ar fi hotărât între timp să-şi schimbe lucrarea, despresurându-le de mâl şi ridicându-le-n lumină. Mă aşteptam chiar să nu le mai găsesc deloc, necum însufleţite de o asemenea arătare.

La drept vorbind, nu mă aşteptam la nimic. De ce venisem aici şi tocmai aici? E adevărat, mă găteam de o nouă drumeţie, de-a lungul şi de-a latul Carpaţilor, din mănăstire în mănăstire, şi nu puteam începe decât cu începutul, adică cu cea mai veche, dar şi mai de margine, Tismana. Istoria spune însă că mai veche decât Tismana a fost Vodiţa şi era fatal ca mănăstirea cea mai bătrână să fie acum o ruină. Pentru aceasta însă nu era nevoie ca, neapărat, s-o şi văd. Îmi lipsesc virtuţile dezgroparilor de pietre şi nu mă simt în stare să refac chipul şi mărimea unui animal de demult pe temeiul a doi dinţi şi trei-patru arşice. O ruină e mai mult decât urma beteagă a ceea ce a fost – este un cuvânt, un gând, o idee, sămânţa magică a Arborelui Necunoscut, din care poate răsări orice; e un început al întoarcerii în timp, răscruce a mii de drumuri şi făgăduinţa oricărei ajungeri. Ar fi fost de ajuns ca numai să ştiu că există o ruină a Vodiţei, ori să-mi aduc aminte de ea prin vis, spre a-mi socoti drumeţia începută triumfal, săltând în şa peste văile a şase secole.

Sunt un călător încercat. Drumeţind pământu-n rotund, am văzut sute de ruine, cetăţi căţărate pe munţi de granit, temple cu idoli încă înfruntând pustiul, porţi prin care au trecut victorii de aramă, cimitire risipite-n jungle de soare putred, regi adormiţi în piatră, cu spada odihnită-n şold. Şi câte n-am mai văzut? Neostoita mea neodihnă m-a purtat pe cărări nebănuite şi mi-a ieşit vorba că sunt un fel de traistă-n băţ, veşnic neaşezat

locului. Unii mi-au pus-o pe seama unei patimi lăuntrice, alţii au crezut că urmăresc anume ţeluri, fie pentru a-mi încerca norocul, fie pentru oarecari însemnări, fie, mai simplu, pentru vanitatea de a mă şti om umblat.

Nimeni însă nu a fost în stare să-mi ghicească suferinţa secretă. Eu cred că fiecare om îşi are o suferinţă a lui de taină, dar nu cred să mai existe făptură pământeană care să poarte una ca a mea. S-ar putea bănui că e vorba de oarecare durere sufletească, dat fiind că numai cele de acest fel îşi găsesc leacul prin călătorii. Nu, suferinţa mea era trupească, atât de trupească încât le-a scăpat până şi doctorilor. De pe la şapte-opt ani au început să-mi sângereze omoplaţii. Aceasta se petrecea însă numai din când în când, la răstimpuri foarte neregulate şi fără nici un semn prevestitor. Unei dureri adânci în fiecare spată îi urma o plagă roşie, ca şi cum pielea s-ar fi făcut de sită şi sângele ar fi ieşit să se uite pe fereastră. Zic să se uite, fiindcă nu curgea, ci se oprea la faţa sitei, îmbibând-o şi dându-i culoare, şi numai atât cât să-mi păteze cămaşa. Sângerarea dura numai două minute sau trei, după care pielea se închidea la loc, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Mai venea cine ştie când.

Mama n-a ştiut niciodată. De i-aş fi spus, nu încape nici o îndoială că ar fi chemat doftoroaia să-mi descânte şi m-ar fi ştiut tot satul. Aşa făcuseră toate mamele mele de dinaintea ei, din câte mi le mai puteam aminti, căci nici una nu-mi fusese mamă bună. Fiecare pretindea că m-a cumpărat de la o şatră de ţigani, pe un ciur de mălai, iar ţiganii se lăudau că mă primiseră de la mama pe nimic. Aşa se pare că tot trecusem dintr-o mână în alta, schimbând sate şi târguri şi poate chiar ţări, pomenindu-mă, fără voia mea, din curte în căruţă şi din cort într-o odaie cu sobă. Eram harnic şi intram în voia tuturor, dar, de cum îmi descopereau beteşugul, nici mamele şi nici lăieţii nu mai voiau să ţină în sălaşul lor un plod cu astfel de semne ciudate, cum nu mai pomeniseră de când se ştiau. Purtam cu mine nu numai blestemul de a fi copil al nimănui, ci şi pe acela de a nu putea să devin al cuiva. Aşadar renunţasem la orice destăinuire. De la o vreme mă îngrijeam să am totdeauna cu mine o a doua cămaşă; pe cea pătată o spălam singur la umeri, pe furiş, şi sângele se ducea repede în apa rece. Mult mai târziu am îndrăznit să le spun medicilor, dar niciodată n-am fost în stare să le arăt mai mult decât petele roşii de pe cămăşile păstrate anume. Plăgile nu se iveau decât atunci când eram doar eu cu mine însumi şi nicicând la faţa oamenilor. Faptul acesta mă făcea neputincios şi vrednic de luat în râs. Nu puteam dovedi nimănui nimic. Până să alerg la primul doctor, plăgile se închideau şi nu puteam dezgoli decât doi umeri puternici şi sănătoşi, cum tot atât de sănătos se arăta sângele pe ţesătură, cercetat la microscop.

Tot văzându-i cum se uită la mine clătinând din cap, mi-am dat

seama că doctorii mă cred nebun şi mi-am luat lumea-n tălpi, pe seama mea. Am pândit şi folosit orice prilej de a călători şi am bătut cărările pământului ca un zănatec, dându-mă huţa de pe un uscat pe altul şi lunecând pe învăluiri de ape. Eram unul dintre miile de călători ai lumii, cu ochii pe minunăţiile oraşelor şi vestigiile secolelor, dar eu căutam altceva: nu un doctor care să mă vindece, ci un om care să aibă o suferinţă aceeaşi cu a mea. Iscodeam în toate graiurile la-ndemână, trăgeam cu urechea la alţii, oricând şi oriunde, în dreapta şi-n stânga, răscoleam jurnalele, doar-doar voi afla un caz asemănător. Doi ani am lucrat la o spălătorie de rufe, într-un oraş cu mare amestecare de limbi, zilnic primind şi numărând mii de cămăşi murdare, doar-doar voi descoperi două pete de sânge la umeri. Un singur ins asemenea mie, dacă nu m-ar fi putut călăuzi spre un izvor de vindecare, cel puţin m-ar fi încredinţat că nu sunt un monstru, că nu sunt un blestemat, că omenirea nu m-a aruncat în afara ei.

Cu astă suferinţă călătoream acum pe malul stâng al Dunării, minunându-mă de câte se schimbaseră în atâţia ani de când rătăceam prin cele străinătăţi. Întâlnirea cu locurile cunoscute demult e uneori dureroasă. Vai, i-am zis odată Mării Negre la Tomis, cât m-am schimbat eu, dar tu ai rămas aceeaşi! Putem spune aşa ceva pentru că ochii noştri văd mai întâi marea şi numai după aceea coasta. Altfel, ţărmurile se schimbă şi ele necontenit, poate mai repede decât noi, cu deosebirea că ele întineresc. De aceea e bine să nu privim întotdeauna doar la esenţa lucrurilor, căci durerea ar fi prea mare şi de prea lungă durată, ci şi de pe marginea lor, a cărei curgere e mult mai pe măsura noastră.

Doamne, de când n-am mai văzut eu pietrele acestea, peste care apa se rostogoleşte-n salturi, ca şi acum treizeci şi cinci de ani! Valea Vodiţei pogora spre Dunăre sporindu-şi lumina şi răscolind pădurile cu răcoarea vântului de după-amiază. O mireasmă tare de frunză crudă îmi răzvrătea nările şi mă trăgea în susul drumului de ţară, semănat cu bolovani. Nici ţipenie primprejur. În numai câteva clipe mă strămutasem pe alt tărâm, al curgerilor repezi şi prefacerilor încete, unde omul se ţine în pas cu ritmurile lui Dumnezeu. Nu aveam nici o idee de cât de departe ar fi ruinele. După întâiul cot am dat de câteva case; am strigat, am bătut în gard, dar numai câinii mă zăpăiau amarnic, de pază nu numai gospodăriilor, ci şi cimitirului de alături, ale cărui morminte erau parcă săpate în piatră. Dincolo de apă se zărea o prisacă, din cele purtate ici-colo, de-a lungul verii, dar albinele păreau lăsate pe seama florilor. Stârnită de lătratul câinilor, o femeie răsări de după grădina din vale, cu o vacă de funie.

— Acolo-i mănăstirea, întinse ea o mână atât de zbârcită încât îmi venea s-o sărut. Treci apa pe punte şi ocoleşti casa. E o casă acolo, lângă

sfânta mănăstire.

Femeia le zicea ruinelor mănăstire, simplu, ca şi cum colţul de zid ce se zărea la poala codrului ar fi fost o turlă cu clopote vii. În cugetul ei nu se dărâmase nimic.

— Blagosloveşte, părinte, zisei eu aşadar, fără să aştept răspuns, mai mult voind să mă încredinţez că sunt treaz.

— Dumnezeu, răspunse arătarea.

Vorbea cu ochii mai mult decât cu buzele. În fapt, răspunsul era tot atât de după tipic ca şi salutarea.

— Cum te numeşti, cuvioase?

— Agaton păcătosul.

— Agaton înseamnă bun.

— Bun e numai unul Dumnezeu, vorbi bătrânul, din Scripturi; rău e pământul, că mă ţine, adause el dintr-o risipire de graiuri.

— Trebuie că eşti tare bătrân, părinte. De când te nevoieşti prin părţile acestea?

— Vârstele mele sunt ca ale copacului, oftă sihastrul subţiind un surâs veşted, ale ierbii sub coasa de octombrie – nu le poţi număra decât după ce le-ai tăiat. Eu încă stau drept şi nu sunt în stare a mă socoti pe dinlăuntru. Dar dacă ar fi să mă măsor cu zidurile acestea, trebuie să ştii că temeliile lor au crescut sub ochii mei.

— E cam mult, cuvioase, ridicai eu sprâncenele. Sunt de-atunci vreo şase sute de ani!

— Şi unu, ridică el degetul arătător. Atunci am isprăvit noi de zidit mănăstirea, după nouă ani de trudă. Atunci am sfinţit-o. Atunci a venit vodă şi a lăcrămat. A căzut lacrima domnului aici, la piciorul sfântului prestol, între două lespezi, unde vezi că a răsărit mai târziu lujerul acesta. Nu ştiu ce fel de iarbă este. Nimeni n-a ştiut cândva. Înfloreşte o dată pe an, în noaptea sfântului Procopie, şi se scutură dimineaţa de istov, când prinde şi luna a se scutura de raze. Şi cum nu ştii de lumina lunii unde s-a risipit, aşa nu poţi pricepe ce se face cu lacrimile lujerului: se topesc atingând pământul.

Buruiana nu mă prea interesa. Încercai să ispitesc mai la faţa lucrurilor:

— Care era numele adevărat al voievodului?

— Numele lui după dreptate era Vlaicu. Aşa-i zicea norodul. Vladislav îl porecleau doar boierii la divan şi diecii în hrisoave.

— Cuvioşia ta cum îl numeai?

— Cum îi spunea toată lumea.

— El l-a adus pe sfinţitul Nicodim în Ţara Românească?

— Pe stareţul Nicodim nu l-a adus nici Vlaicu, nici frate-său, Radu

Negru. Pe cuviosul Nicodim l-a adus vântul.

— Întâmplarea vrei să spui.

— Voia lui Dumnezeu vreau să spun, zise bătrânul ceva mai apăsat. Duhul, care suflă unde vrea, uneori chiar prin gurile potrivnicilor.

Bătrânul se uita necontenit la mine şi mă văzu că tremur.

— Te-ai udat la picior, zise el gospodăreşte, şi o să tragi răceală. Descalţă-te! Nu ai de ce te teme. Aşa. Dă-mi încălţările să le pun la soare. Zidul e gros şi umbra răcoroasă.

Rămăsei desculţ şi mă simţeam bine cu tălpile de-a dreptul pe pământ, ca un adaos de încredinţare că totul e aievea. Bătrânul se mişcase de lângă zid şi băgai de seamă că iarba, despicată de poala dulămii, se închidea la loc în urma paşilor lui, ca apele pe călcătura corăbiei. Mersul nu lăsa nici un semn.

— Adevărat o fi, părinte, zisei eu uitându-mă în altă parte, adevărat o fi că sfântul şi-a aruncat rasa pe Dunăre şi a plutit pe ea ca pe o luntre?

— Nu-i adevărat, răspunse bătrânul. Nicodim era în stare de mari hotărâri şi repezi, dar nu era trufaş. El nu-L putea ispiti pe Dumnezeu pentru o astfel de minune.

— Dar întâmplarea cu turcoaica aceea frumoasă o fi adevărată?

— Pe asta o ştiu de la un ucenic al lui, cu numele Ioachim, fost fecior de casă al lui Radu Negru pe vremea când acesta era ban al Severinului şi stătea de strajă la hotarul stăpânirii ungureşti. Păgânii agarieni îşi împingeau cu mare putere stăpânirea spre miazănoapte şi mare scârbă făceau printre creştini. Dacă turcoaica aceea bogată, de care e vorba, n-a izbutit să-l ademenească pe cuviosul Nicodim cu palatele şi farmecele ei, l-a închis într-o geamie, să stea acolo singur şi flămând până ce va mărturisi că Allah este singurul Dumnezeu, iar Mahomed – profetul lui. Procleţii ştiau şi ei că slăbirea insului, ca şi a neamurilor, se face dinlăuntru în afară şi că acel bărbat cu viaţă sfântă va să le pună-n cale mari şi puternice zăgazuri duhovniceşti. Să nu crezi cumva că ava Nicodim ar fi fost o puţinătate de om, din cei pe care-i suflă vântul prin păiş. La vremea când l-am cunoscut eu era bărbat în puterea cuvântului, înalt, cu părul negru, despicat pe creştet, şi barba adunată din laturi peste firul curgerii. Ochii îi erau ca două piroane cu mărgăritare-n vârf, răzbite în partea de dincoace a sufletului; potopiţi asupră-ţi, te făceau mic şi ascultător, dar de ţi se strecurau pe sub gene, te prindeau prieten şi tovarăş de drum. Pe sub dulama aspră i se ghicea trupul bine alcătuit. Îi pria postul, şi puţinul pe care-l mânca i se lipea de sânge. Cam arar făpturile care să fie atât de întregi la minte, la suflet şi la trup. Când se apuca sfântul să zidească cu mâna lui, parcă toată vârtutea dinlăuntru i se aduna în braţe şi ardica pietrele din râu

cum ar fi cules nucile toamna. Dacă s-a făcut el scăpat din geamia aceea după mai multe săptămâni de nemâncare şi nebăutură, atunci să ştii că cu sufletul, nu cu pumnii a sfărâmat el zăvoarele şi tot cu sufletul a alergat spre malul Dunării, unde era priponită o corăbioară cu catarg, a banului Radu Negru. Ca unul ce vieţuise la Sfântul Munte, cuviosul Nicodim avea ştiinţa pânzelor şi i-a fost uşor să le ridice în bătaia vântului dinspre miazăzi şi să le dezlipească de ţărm. Dar agarianca aceea, prinzând de veste şi încinsă fiind de patimă, a suflat cu mare aprindere spre corabie şi flacăra, ajunsă pe Dunăre ca o limbă de balaur, a făcut pânzele scrum, lăsându-l pe fugar în bătaia valurilor. Atunci sfântul şi-a scos rasa şi a prins-o de catarg, ştiind el că flacăra n-o poate nimici. Ajuns însă pe la mijlocul Dunării, acolo unde vâltorile sunt mai învolburate şi mai pline de primejdie, s-a stârnit un vânt puternic de la apus, dinspre partea ungurească, şi i-a aşternut catargul la faţa apei, rupându-i legăturile şi întorcând coama valurilor peste buza corăbiei. Sfântul s-a aşternut pe rasă şi a plutit pe ea până la ţărmul de dincoace, unde se varsă apa Vodiţei în Dunăre. De atunci, al nostru a fost.

— Aşadar, ceva tot e adevărat din ce se povesteşte, zisei eu, străduindu-mă să pătrund în toate tâlcurile istorisirii.

— Adevărul e numai acesta pe care ţi-l spun eu, ca unul ce am trăit acele vremuri şi l-am aflat în chip nemijlocit, răspunse bătrânul cu oarecare ascuţime.

Pe mine tocmai asta tindea să mă scoată din sărite. Îl ascultasem cu toată luarea aminte, spusele lui se legau după o anume rânduială, eram gata să primesc acele adevăruri aşa cum mi se arătau, dar nu şi chezăşia lor. De câte ori călugărul se implica pe sine însuşi în istorisire, ca unul ce văzuse, auzise, fusese de faţă, mi se părea că mintea îi lunecă de pe bârnă, aşa cum îmi scăpase mie piciorul de pe piatră, cu deosebirea că eu îmi dădeam seama, iar el nu. Mă hotărâi să-l întâmpin mai de-a curmezişul.

— Dar sfinţia ta ce căutai, părinte, prin aceste locuri?

— Cum ce căutam? se răsuci el şi ochii-i scânteiară mai abitir. Eram acasă la mine. Eu vieţuiam aici, nepoate, din vremuri pe care ţinerea de minte le scapă printre degete şi nu le mai află-n pulberi. Şi nu eram singur. Patruzeci de pustnici trăiau adăpostiţi în patruzeci de peşteri ale acestui munte şi nu ştiau unul de locul celorlalţi. Numai o dată-n an, la Paşti, ieşeam fiecare din bârlog şi ne adunam laolaltă în poiana de lângă Brâna Caprelor, unde ne spovedeam unul altuia, ne cuminecam cu Sfintele Taine, cântam cântare Domnului până răsăreau stelele şi iar ne despărţeam, fără să ne căutăm şi fără să ne ştim. Trăia fiecare cu pacea lui şi de se întâmpla ca la anul să fie vreunul lipsă, cunoşteam că va fi fiind bolnav ori va fi murit şi ne rugam pentru el. Pravila aceasta o moşteneam de la cei ce

se nevoiseră înaintea noastră, ei de la alţii şi aceia de la alţii şi alţii, până din vremea când Dumnezeu umbla cu sfântul Petre prin părţile noastre şi presăra floare creştinească în paturile de nuntă; bărbatul însemna aşternutul muierii cu semnul crucii şi se năşteau prunci gata botezaţi, dintre care nu lipseau cei cu râvnă pentru viaţa pustnicească. Binecuvântaţi fie părinţii ce ne-au odrăslit! Pogoram dintr-un veac şi urcam în altul, trecând văile Domnului cu rouă pe glezne. Într-o asemenea noapte de Paşti ne-am pomenit cu ava Nicodim în poiana de la Brâna Caprelor. S-a rugat cu noi, pe urmă ne-a grăit din Scripturi şi, făcându-ne la toţi metanie, ne-a zis: „Iată acum ce este bun şi ce este frumos fără numai a locui fraţii împreună. Hai să ridicăm mănăstire după pravila Atonului şi să aşezăm într-însa viaţă de obşte, că în mare cumpănă se află ţara aceasta şi cere strajă veghetoare la hotarele ei duhovniceşti. Vodă Vlaicu şi-a deschis vistieria şi ce n-or prididi meşterii vom dura cu mâinile noastre. Hai!...”. Mare putere-n cuvânt avea omul acela! Ne-am lăsat peşterile pe seama urşilor şi am coborât cu el pe râul Sfânta până unde apele i se împreună cu ale Vodiţei şi acolo, adică aici, am aşezat temelii şi am ridicat mănăstire de piatră...

— Cum se vede şi astăzi, scăpai eu vorbă răutăcioasă.

— Ce se vede astăzi e semnul blestemului, se întunecă el.

— Eu gândeam că al nepriceperii, părinte.

— Nu, nu. Locul fusese bine ales, râul curgea pe alături de mănăstire şi doar mai târziu şi-a abătut matca pe grumazul zidirii. Noi am pus mâna pe sape şi lopeţi să împingem apa în vadul ei cel vechi, dar stareţul ne-a oprit zicând: „Ieri am fost în pădure şi am auzit o vietate gemând, şi apropiindu-mă am văzut o broască în gura unui şarpe. Am certat şarpele cu semnul crucii şi el a slobozit vietatea şi s-a dus”. „Bun lucru ai făcut, avo”, am zis noi. „Întristat e sufletul meu, fraţilor, a zis el, că broasca aceea n-a mai fost broască adevărată, ci se târa ca o ţestoasă fără ţeastă, din pricina spaimei. Dacă râului acestuia i-a căşunat să-şi deschidă gura pe trupul mănăstirii, oricât am încerca noi să-l abatem, el va veni la locul pe care şi l-a ales, căci înfricoşate sunt puterile firii; poţi să le stai împotrivă, dar pururea vei fi urmărit de spaime, ca unul ce te bănui pândit de răzbunarea stihiilor.” „Asta nu poate fi pe de-a-ntregul adevărat, avo, am îndrăznit eu a zice. Nouă ni s-a dat stăpânire asupra pământului şi va să-l supunem pe seama trebuinţelor noastre.” „Bine, a grăit stareţul; mie mi s-a făcut dumnezeiască năzărire să purced într-alt loc şi să ridic mănăstire nouă. Voi, fraţilor, veţi merge cu mine, iar sfinţia ta, părinte Agaton, ca unul ce-mi eşti ucenic mai apropiat şi ai îndrăzneală asupra primejdiilor, vei rămâne năstavnic aici şi-ţi vei aduna ucenici şi vei cârmui locul acesta în veac.” Aşa am rămas singur, după ce stareţul Nicodim şi toţi părinţii ceilalţi şi-au strâns

buclucurile pe cai şi au plecat cântând către vărsarea Motrului şi apoi la Tismana. E mult de-atunci.

Sihastrul tăcu, cu ochii pierduţi în timp. Eu mă aşezasem pe o piatră şi-mi purtam privirea împrejur, căznindu-mă să-mi închipui cum va fi arătat biserica la vremea când părintele Agaton pretindea că a fost stareţ aici. Îmi părea rău că nu am ştiinţa celor ce se uită la o asemenea rămăşiţă şi scriu apoi cu tibişirul chipul foarte adevărat al zidirii de altădată, cât de groşi îi erau pereţii, câte turle a avut şi unde, dacă fusese sau nu împodobită cu zugrăveli şi câte altele. Dacă aş fi ştiut cât de puţin din toate acestea, puteam acum să-l încurc pe bătrân, să-l prind cu minciuna, să nu mă mai creadă prost sau cel puţin să-l fac a-şi da seama că mintea lui e pe undeva subţiată. Din ceea ce însă vedeam eu nu era nimic pe care să nu-l ştie şi el, poate chiar ceva mai mult. Biserica, cu altarul nu la răsărit, ci spre miazănoapte, fusese durată din pietre de râu legate prin mortar puternic, aşa cum nu se mai poate face astăzi. Ceea ce le dădea ruinelor o anume măreţie era peretele dintre naos şi pronaos, rămas aproape întreg, cu uşă largă la mijloc, arcuit peste pereţii de-abia rămaşi la faţa pământului, mâncat pe deasupra de izbeliştile vremii, ca o coroană ruginită pe un craniu de voievod. Cineva pusese lângă intrare o cruce de piatră cu o inscripţie rămasă pe jumătate: „Ridicatu-s-a această sfântă cruce pe locul unde a fost mănăstirea...”. Şi de aici nu se mai putea citi nimic, slovele fiind roase de vânturi şi ploi. Crucea trebuie să fi fost cu peste cinci sute de ani mai tânără decât mănăstirea căreia voia să-i stea mărturie, şi nu fusese în stare să-i păstreze măcar numele. Mai devale, spre apa Vodiţei, se vedeau urmele chiliilor în care vieţuiseră călugării lui Nicodim. Nici o urmă de cimitir, nici o piatră de mormânt. Părinţii se rânduiseră să moară prin alte părţi, lăsându-i mănăstirii privilegiul de a se îngropa singură, împânzită de lună şi tămâiată de ceţuri, asemenea ciobanului singuratic. Aş fi fost curios să ştiu măcar dacă stareţul Agaton izbutise să-şi adune ucenici şi l-aş fi întrebat cum se chemase unul dintre ei, al cărui nume l-aş fi găsit săpat din cui pe o cărămidă. Ceva-ceva ar fi grăit cât de puţin, dar totul era acum tăcere şi pustiu, prăbuşire şi uitare, iarbă şi somn, după o lege căreia numai bătrânul acesta nebun cuteza să i se pună tăgadă.

— Aşadar, părinte, rupsei eu tăcerea, trebuie să înţeleg că blestemul a început odată cu plecarea stareţului Nicodim.

Bătrânul părea că nu mai are chef de vorbă. Se întorsese lângă zidul cel înalt şi şedea tot rezemat, ca la început, dar ochii i se micşoraseră mult şi priveau lumina soarelui pieziş. Într-adevăr, umbrele serii aruncau sute de punţi peste râu şi se făcea răcoare. Mă gândeam să mă încalţ.

— Pricep unde cauţi a bate, zise el într-un târziu. Ia-o cum vrei, mie

mi-e totuna. Lucrurile se leagă între ele. A plecat Nicodim şi am rămas singur. În singurătatea mea a venit îngerul. S-a dus îngerul şi iar am rămas singur. Mi-am agonisit câţiva ucenici, dar cine vrea să se mântuiască lângă un stareţ blestemat? Mă împuţinasem de tot şi-mi venise vremea să mor şi nu puteam muri. Părinţii au auzit odată nişte ţipete de pasăre venind de sub streaşina bisericii şi, uitându-se, au văzut un pui de lăstun spânzurat cu un picior de marginea cuibului şi bătând pereţii cu aripile. Maică-sa lipise acolo, printre paie şi pleavă, un firicel de lână, dar nu-l încheiase de tot în ţesătură, iar firul se făcuse ca un laţ. Când a venit vremea de zbor, ea şi-a scos puiul la pragul văzduhului, s-a rotit de mai multe ori şi l-a îndemnat apoi să se arunce. Asta fusese tot. Din puiul acela n-am fost în stare să facem, noi toţi, o pasăre. I se rupsese piciorul din şold, iar gheruţele se chirciseră adunate-n încheietură. Se târa ca un olog, sprijinindu-se-n pene. Aripile îi erau bune, dar fără de nici un folos. Dacă i-ai luat lăstunului picioarele, i-ai luat zborul, iar dacă i-ai luat zborul, i-ai luat hrana, căci el vânează numai în văzduh, din vârful săgeţii. Părinţii l-au lăsat să moară de foame, în iarba din ogradă, unde încă mai trăia o broască spăimită, cu dinţii şarpelui însemnaţi în spinare. Atunci s-au ridicat ucenicii şi şi-au pus tărhatele pe catâri şi s-au slobozit spre Topolniţa. Am rămas singur.

— Ai pomenit, părinte, de un înger, zisei eu cu gândul că de acum bătrânul nu-mi mai scapă. Prea trecuse repede peste acea presupusă întâmplare spre a nu-mi da de bănuit că se fereşte de o capcană. Fără doar şi poate, sihastrul era un mare şiret, cunoştea multe, dar ştia de minune să se şi prefacă. Ai pomenit de un înger, părinte, şi nu m-ai lămurit ce era cu el.

— Îngerul a venit la vremea când eram foarte singur, răspunse el cum nu se poate mai firesc, ca şi cum ar fi vorbit de un oarecare pădurar. Întâi m-am pomenit cu el într-un colţ al altarului, lângă firida proscomidiei. Şedea cu spatele la mine şi făcea cădelniţa. Punea tămâie pe cărbuni şi apoi nu sufla cum se suflă, ci se ridica puţin în aer şi-şi bătea aripile ca un apucat, stârnind scânteile. Se înălţa nor bogat din căţuie şi el părea a se piti pe după fumegarea miresmelor, cum se pitesc copiii când se joacă de-a v-aţi ascunselea. „Du-te şi lasă-mă în pace, i-am zis, cădelniţa mi-o fac singur.” A pierit, dar a doua zi a venit iar. N-a mai făcut cădelniţa. S-a aşezat pe marginea prestolului şi flutura un vârf de aripă pe deasupra potirului, pândind o muscă să nu cadă-n Sfântul Sânge. Eu, cu ochii pe carte, nu văzusem musca şi mi-am zis că bun lucru face el, că mare păcat ar fi fost să cadă spurcăciunea în potir şi mare osândă mi-aş fi luat, dar nici n-am suferit să mi se amestece el în slujbă. L-am alungat şi am acoperit potirul cu un procovăţ.

— Părinte, o fi fost drac în chip de înger luminat.

— Nu, nu era drac.

— De îndată ce te supăra...

— Era un înger zburdalnic, răzleţit pesemne din ceata iezilor lui Dumnezeu. Nu semăna nici cu cel ce i-a binevestit Fecioarei şi nici cu cel ce i-a descoperit cuviosului Pahomie pravila călugăriei, dar era înger adevărat, numai că avea apucături de năzdrăvan. Purta un zâmbet frumos la cheotorile gurii, iar bucla de pe creştet i se revărsa pe frunte ca un zbenghi. Zi de zi da buzna pe lângă mine, ca un ghem de flacără albă, închipuind tumbe prin biserică şi făcându-se că mă ajută, aci mucărind o lumânare, aci suflând un păianjen, aci fugărind un liliac nărăvit la anafură. Cu liliecii mai ales îşi făcea el de lucru şi-i alerga prin turle ca un dulăiaş mâţele Sfintei Vineri. L-am mustrat o dată, de două ori, de zece ori, şi el se făcea tot mai răzgâiat şi-mi umplea liniştea cu năzbâtii, că mi se făcuse lehamite şi-L rugam pe Dumnezeu să-şi cheme sluguşoara la alte ascultări. Toate merg până la o vreme. Odată îi făceam o scrisoare cuviosului Nicodim, care, în sfârşit, ajunsese la noul loc al dorului său şi punea temeliile Tismanei. Scriam în curte, la umbră, şi m-am pomenit cu îngerul ivindu-se din văzduh. „Du-te, i-am zis, că am treabă.” Mi s-a aşezat pe umărul drept, uşor şi cald ca o pasăre de noapte. Am scuturat din umăr, el s-a mutat pe celălalt. Am scuturat şi din acela, stâlcind în pană câteva slove. El mi s-a lipit de-a dreptul pe grumaz şi şedea acolo şi mi se uita peste umăr la ce scriu. Ca să nu-mi pierd şirul gândurilor, l-am răbdat, n-aveam ce-i face, nu voia să asculte. Când am isprăvit şi mi-am pus iscălitura, el mi-a sărit de pe grumaz, a făcut un rotocol prin aer şi cu vârful aripei mi-a vânturat cenuşă peste scrisoarea umedă, chipurile s-o usuce. Mi s-a părut atunci – Doamne, mi s-o fi părut, ori aşa a fost? – că vreo câteva cuvinte se întinaseră şi curgeau lăbărţate de sub pulbere. O mânie de foc mi-a cuprins sufletul şi am strigat: „Îngere, să nu mai zbori!...”. Odată am văzut că i se schimonoseşte faţa – faţa aceea cu zbenghi şi plină de surâs – şi că se prăbuşeşte-n iarbă. „Preote, să nu mai mori!” a strigat el cu mare tristeţe. Nu-l mai auzisem niciodată vorbind. Îşi adunase aripile în faţă şi cerca să se proptească în ele, dar cârjele şchiopătau şi-l poticneau şi până la urmă a pierit în jnepeni, zbătându-se ca o pasăre jertfită. De atunci nu l-am mai văzut şi de atunci îl caut şi nu-l găsesc şi-l aştept şi el nu vine şi eu nu pot muri.

Arătarea îşi întinsese palma osoasă pe zid şi grebăna molozul dintre pietre, ca şi cum voia să-l macine cu unghiile.

— Părinte Agaton, nu ştiu ce-mi veni mie să-i zic, dacă s-ar întâmpla să dai vreodată de îngerul acela, ai fi în stare să-l ierţi?

— Îngere, poţi să zbori! i-aş zice şi i-aş cădea în genunchi. Poţi să zbori!

În clipa aceea mă prinse vechea mea suferinţă. Îmi sângerau spetele umerilor şi mă dureau. Bătrânul ar fi fost singurul martor al chinului meu de taină. Îmi scosei cămaşa, să-i arăt urmele roşii, dar deodată mă simţii parcă fără trup şi ruinele Vodiţei mi se îndepărtau la faţa pădurii, sub o fâlfâire de aripi.

— Preote, poţi să mori! îi strigai din văzduh.

Şi mă prăbuşii la marginea zidului. Îmi dusei palma la umeri. Nu mă mai durea nimic, dar ştiam acum că mântuirea mea fusese de numai o clipă, atât cât să pot dezlega din blestem o fiinţă omenească. Împrejur, nimeni. Bătrânul, alături, se făcuse ţărână. Amurgul tăcea solemn. Îmi luai cămaşa subsuoară şi pornii iar în lume, cu semnele rănilor mele, tuturor să le arăt şi nimeni să nu le creadă.

Cozia, 29 iulie 1974

Şarpele Tismanei

Mă hotărâsem, aşadar, să mă ţin de potecile lui Nicodim şi să-i adulmec, încet şi şchiopătând, urmele, dar iată că m-am descurajat. Carevasăzică până şi sfinţii vizionari se pot înşela în ajungerea ţintelor şi-şi poticnesc răscrucile în cleiul pasului nehotărât. Vocea lui lăuntrică îi poruncise să ridice mănăstire tare pe pământ basarab. Pe asta o ştia bine învăţatul călugăr, a cărui dârzenie de bivol îngenuncheat la coastă mai fusese încercată de multe ori, la Athos. Dar numele locului îl uitase şi nu era chip să şi-l aducă aminte. Sădea pe dibuite, din ţarină în ţarină, şi cumpănea puterea de mai târziu a copacului după lăstarul abia ieşit. La Vodiţa se căznise cu mare aprindere şi dobândise oarecare roadă, dar nu acolo era locul. S-a dus la Topolniţa şi temeliile i-au spus că în altă parte trebuie să meargă. Din Ponoare, unde se gândea să aşeze vatră de cuvioşie, l-au alungat ţăranii şi l-au huiduit, spăimiţi de gândul că pentru mănăstirea sfântului o să le ia vodă pământurile. La marginea satului s-a pomenit călugărul cu o găină în traistă şi cu nume de hoţ. Se zice c-ar fi mâncat şi bătaie, dar eu nu cred să fie adevărat.

A ajuns apoi la Gura Motrului, pe un deal cu izvorâre de apă. Şi-a făcut o chilie de bârne, a doborât arborii şi tufişurile, a croit o temelie, apoi a clătinat din cap, şi-a luat traista şi a pornit-o pe Jiu în sus. Acelaşi lucru i s-a întâmplat şi la Coşustea, şi la Vişina. Aşadar, mă gândeam eu, cuviosul trebuie să fi pierdut din amintire nu numai numele locului poruncit, ci şi o anume aşezare a lui sau, mai exact, chipul potrivirii lui în durată. Altfel, ar fi fost de ajuns să afle cum se cheamă satul acesta sau valea aceea, spre a fi fost scutit de alte încercări zadarnice. Dacă marginea muntelui de la Vodiţa se arătase neîndestulătoare, nici locurile de către inima ţării nu răspundeau vocii lui de taină şi paşii au prins a-şi apropia din nou arcul Carpaţilor, de data aceasta mai către miazănoapte.

Aşa se face că într-o bună zi ajunse la Groşani. Ceasul era îndeseară când se hotărî să bată la o poartă de creştin şi să ceară adăpost. Îl primi o femeie văduvă şi necăjită.

— Te-i ruga pentru mine, părinte, îi zise ea după ce-l ospătă şi-i pregăti aşternutul în odaia cea bună, că mi-am bătut copilul şi mi-e teamă că l-am speriat. Se făcu noapte de tot şi el nu-mi veni acasă.

— Dar ce necaz ţi-a făcut dumitale copilul?

— A pierdut porcii, părinte. De trei zile îi tot caută şi uite că tot nu i-a găsit.

— Şi numai pentru atât? se miră călătorul.

— Cum numai pentru atât? se miră şi femeia. Asta e tot ce avem, ăştia ne hrănesc. Ducem purcei la nedeie şi venim acasă cu mălai. I-am spus de atâtea ori să nu-i mai ducă pe Stârmina, că acolo e cam la dos şi umblă lupi. El, nu, că pe Stârmina s-a făcut jir mult şi le creşte porcilor osânza. A făcut ce-a făcut, l-a luat somnul şi, când s-a trezit, ia porcii de unde nu-s... L-am bătut rău, părinte, şi l-am blestemat şi i-am zis că o să-i pui capul pe tocător... Şi acum e noapte şi el nu mi-a venit... Maică Precistă, să nu-mi facă vreo prostie... Să citeşti o molitvă, părinte!

— Nu mai e nevoie, răspunse oaspetele zâmbind, într-un ceas de vreme copilul dumitale va fi acasă, cu porci cu tot. Eu m-oi culca şi m-oi odihni, că tare-s trudit de drum.

Se închise în odaie, stinse opaiţul şi-şi trase cerga peste trupul mătăhălos. Îl treziră glasurile gazdelor, de alături din vatră, şi barba iarăşi i se înflori în zâmbet. Femeia avea glasul luminat şi îi vorbea copilului printre clinchete de ulcele şi străchini.

— Şi unde-i găsişi, puţâcă?

— La Pişetoare, muică.

— Păi tot acolo-i pierduşi, fir-ai închinat!

— Se-nvârtiră trei zile pe toată Stârmina şi tot la Pişetoare-mi veniră. Îşi râmaseră troacă şi se scăldau sătui.

Nicodim zvârli cerga de pe el şi până la ziuă nu mai avu somn. Acesta era numele locului pe care-l căuta, rostit de gura copilului. În sfârşit, ajunsese. Cum de nu şi-l amintise până acum? Poate că vocea lui lăuntrică i-l şoptise de mai multe ori, dar cuvântul nu îndrăznise să urce până-n auz. Sfântul ar fi trebuit să ştie că, prin gura imnografului bizantin, Dumnezeu nu s-a sfiit să spună că-şi făcuse tron din mitra Fecioarei. „Adevărurile cele mai ascunse se rostesc numai printr-o sacră impudoare şi poate că tocmai de aceea ele continuă să rămână tăinuite atâta vreme cât omul nu va îndrăzni în cuvânt.”

A doua zi, călăuzit de copil, Nicodim descoperea, în sfârşit, pe o vale îngustă, vâna de apă ce izvora dintr-o peşteră şi se arunca peste buza prăpastiei, în câteva cascade. Aici, pe podişul de piatră larg cât o ogradă, şi-a chemat ucenicii şi a durat biserică din lemn de tisă şi întâia mare vatră a legii celei drepte româneşti, sub oblăduirea lui Vlaicu Vodă Basarab, în anul mântuirii una mie trei sute şaptezeci şi trei.

La Tismana se merge acum pe drumul cel mare, de la Târgu-Jiu spre Baia de Aramă, şi eu călătoream cu ochii la coamele albastre ale munţilor, încropite cu cerul într-o suavă revărsare de lumină. Dacă aş mai fi

avut aripi, m-aş fi ridicat în văzduh şi aş fi văzut Gorjul tot, cu păienjenişul lui de ape pogorâte din răcoarea munţilor, limpezi între malurile verzi. Mi-aş fi adiat netrupul peste iezerele culmilor înalte, acolo unde norii albi izvorăsc din negre genuni, l-aş fi adus, într-un larg ocol, pe dincoace de vârful Vâlcanului, şi din latura Sohodolului aş fi descoperit Tismana de acum, purtată pe umăr de stânca Stârminei, ca un diacon, la vecerniile împărăteşti, chivotul. Dar nu mai eram în stare să zbor şi poate că nici nu-mi părea rău, într-atât mă desfătau poienile de pe marginea drumului, pădurile de stejar şi iepurii speriaţi din lăstărişuri. Din loc în loc mă lungeam în trifoi şi, îngropându-mi faţa la rădăcina ierbii, pe care o auzeam cum creşte din amândouă vârfurile, îmi ziceam că pământul e frumos şi bun şi că, de va fi să mor vreodată, mi-aş vrea ţărâna risipită în fiece strop de ţărână românească.

Am trecut prin Peştişani şi nu m-am abătut şi pe la Hobiţa, să văd casa lui Brâncuşi. Îl întâlnisem pe meşter în alte părţi ale pământului, scris în piatra şi-n lemnul şi-n bronzurile lui, şi cinasem cu el pe malul Jiului, în iarba zăvoiului, alături de masa cu douăsprezece scaune, la vremea, bineînţeles, când Iuda plecase dintre ai săi, căci numai atunci trebuie să se fi aşternut o mare tăcere. Casa de la Hobiţa nu mi-ar fi grăit mai mult decât atelierul de pe malul Senei, dar gândul că ea era aici, la izvoarele Gorjului, mă înviora. Nicodim venise din lume la Tismana şi va fi pus meşterii ţărani ai Hobiţei să-i cioplească bisericuţa cu pridvor şi câteva chilioare cu prispă. Nu am nici o îndoială că pe zidarii străini i-a adus ceva mai târziu să-i ridice lăcaşul de piatră şi că pentru cel de lemn nu a avut nevoie de străini. Eram curios să ştiu cum va fi arătat întâia aşezare de la Tismana, care nu se mai vede acum, şi nu aveam pe cine să întreb, în afară de meşterul Brâncuşi, care făcuse drumul întors al lui Nicodim, pogorând din pridvoarele Tismanei şi ducând în lume, până mult mai departe, plasma cuvântătoare a obârşiilor româneşti. Cine poate şti dacă nu cumva un strămoş de al lui va fi cioplit cu barda, într-un stâlp de tisă, izvodul Coloanei fără de sfârşit? Tisa, din care azi a mai rămas doar numele locului, era tare şi elastică şi din ea se făceau cu precădere arcurile, acea armă în lemnul căreia veghează, chiar în repaus, o veşnică neodihnă, asemenea Coloanei în trupul căreia ghiceşti o permanentă tensiune spre infinit. Dar toate acestea erau gânduri de ale mele şi, oricât de frumoase mi-ar fi fost presupunerile, ele se cereau sprijinite pe adevăr. Mi-ar fi trebuit un martor al vremurilor de demult, un cronicar care să-şi fi scris letopiseţul pe nişte lespezi mai tari decât ale lui Moisi şi mai veşnice decât faţa lunii. Nu-l aveam şi eram trist. Nu bănuiam atunci, ieşind din Peştişani şi îndreptându-mă spre satul Tismana, că voi da peste el, şi încă în chipul cel mai neaşteptat.

Casele muntenilor, adunate gospodăreşte la poalele pădurii, se înghesuie în gura văii, de-a lungul drumului îngust, apoi se dau de-o parte, una câte una, din calea făgetului ce coboară pe amândouă clinurile şi se îmbrăţişează cu arinii de pe maluri. Cale de o jumătate de ceas, valea Tismanei nu e întru nimic deosebită de altele, ale muntelui în sarică, în afară de platanii cu tecile-n ciucure şi de cununile castanilor domestici. E una din acele văi prin care înaintam agale, cu ochii când la râul rostogolit printre pietre, din care sărea, ici-colo, un păstrăv năzdrăvan, când la veveriţele cu coada filosoafă, ce mă ocărau că nu le puteam răspunde la întrebări. Bravo, cavalere, îmi ziceam, fâţele astea mâncăcioase ştiu cel puţin să scuipe coaja nucii mai înainte de a ajunge la miez, pe când tu îţi iroseşti viaţa ronţăind la infinit învelişuri şi te plângi că adevărurile sunt uscate. Ajungi acum la mănăstire şi vei da ocol câtorva inscripţii slavone despre care paleografii vor spune că sunt apocrife. Vei da cu ochii, pe peretele de piatră al bisericii, şi de un petic de tencuială în culori, scăpat cine ştie cum din cojire, şi nu vei şti dacă Tismana a avut o zugrăveală pe dinafară mai înaintea Voroneţului sau dacă acel petic e doar o rămăşiţă din icoana hramului.

Gândurile m-ar fi dus până departe dacă n-aş fi auzit un clocot de apă în cădere, venind de dincolo de râu, şi dacă printre crengile alunilor nu mi s-ar fi năzărit o cetate năprasnică, ridicată pe muchia stâncii parcă la vremea când muntele ieşise din adâncuri, în cea din urmă zvârcolire a pământului, ca o nălucă de calcar. Cascada izbucnea de sub temelie şi prăvălea la marginea râului o horbotă de spume, în timp ce norii albi curgeau peste turnuri ca nişte fluvii de bunătate. Descoperirea era puternică şi de abia băgăm de seamă că valea se deschide şi sloboade dintr-însa câteva înălţimi împădurite, cu muntele Cioclovina în faţă. Un dulce amestec de fag şi tei îi dădea priveliştii măreţie şi căldură. Ajunsesem şi eu la Pişetoare.

Aici l-am întâlnit pe prietenul meu Arghiropol, unul dintre cei mai talentaţi fotografi profesionişti din ţara noastră, ale cărui compoziţii de imagini alb-negru, de la peisaj până la portret, îi aduseseră laurii binemeritaţi ai unor premii naţionale şi internaţionale. Nu avea la el decât un singur aparat, un „Nikon” de toată frumuseţea, înarmat cu teleobiectiv şi, pe deasupra, cu un blitz foarte puternic, folosit uneori chiar în lumina zilei, pentru îndulcirea umbrelor.

— Ce faci pe aici? mi-a strâns el mâna.

— Sunt obsedat de taina obârşiilor, i-am răspuns, şi nu mă pot domoli. Dar tu? Pregăteşti cumva o nouă expoziţie?

— Nu, dragă, m-am săturat de ele, vreau cu totul altceva. Vezi tu, artei fotografice i se reproşează că nu face decât să imite natura, să

reproducă realitatea, mă rog, cu mici şiretlicuri şi cu ceva suliman, dar atât. I se contestă chiar calitatea de artă. Mă gândesc cum aş face să pătrund cu obiectivul dincolo de faţa lucrurilor, în realitatea lor ascunsă, dar nu precum razele X, cred că mă înţelegi, ci ca prin textul unui poem, al cărui chip adevărat se ascunde în spatele cuvintelor...

— Dragă Arghiropol, îţi doresc din toată inima succes, dar, în ceea ce mă priveşte, rămân sceptic. Nu uita că aparatul acesta al tău este, totuşi, o maşină, un mecanism cu lentile şi chimicale, şi că el nu-şi poate depăşi condiţia, chiar dacă e mânuit de un artist ca tine.

— Un artist foarte perseverent, a precizat el zâmbind. Văd că urci către mănăstire. Eu am să zăbovesc puţin aici, lângă apă; caut demult o răsfrângere de lumină dementă, dar am să te ajung din urmă, o să mă ţin după tine, mi se pare mie că în făptura ta ai ceva straniu... Cine ştie, poate-mi pică ceva...

Ne-am despărţit râzând.

Am trecut râul pe podul de lemn şi am prins a urca spre poarta cetăţii, pe drumeagul încovoiat, mărginit de aluni, nu fără să mă opresc o clipă la Fântâna Basarabilor şi să-mi adăp gura cu răcoare. Trecuse de toaca vecerniei. Prin preajmă nu era nimeni, înţelegeam că toată suflarea se afla la slujbă. Cetatea mi se dezvăluia acum din faţă, în latura ei dinspre apus, parcă mai grea decât o văzusem de jos, mai mult cazarmă decât mănăstire, cu turnuri crenelate şi clopotniţă de ev escorial. Eram dezamăgit. Ştiam că Matei Vodă Basarab, care prenoise zidurile Tismanei, avea gustul mănăstirilor întărite – şi era de ajuns ca în privinţa aceasta să mă gândesc la Govora, la Arnota sau la Plumbuita, dar ceea ce vedeam, aici şi acum, nu semăna nici pe departe cu ceea ce ar fi purces din gândul marelui voievod. Şedeam nedumerit în faţa porţii şi nu îndrăzneam să intru, ca nu cumva tulburarea să mă învăluie desăvârşit. N-ar fi mai bine să mă întorc? îmi ziceam.

Atunci am auzit un râs de batjocură, venind de undeva de sus, dinspre mâna mea cea dreaptă, un râs pe jumătate de femeie şi pe jumătate de bărbat, ca al ţigăncilor care beau tutun. Dar nu părea râs de om, într-atât gâlgâia de puternic şi se înmulţea în văzduh pe nişte unde vâscoase, ale unui clopot în ceaţă. Am întors capul şi am văzut peretele stâncos al Stârminei, cu clădăriile lui de aluni aninaţi în rădăcină, cu peştera aceea în parte zidită la gură, care trebuie să fi fost, desigur, a sfântului Nicodim. Din ea va fi ieşind râsul acesta, dar de ce tocmai din peştera sfântului? Totuşi, nu dintr-însa venea, ci mai de sus. De acolo, din luminişul vânăt al peretelui, mă aţinteau doi ochi pe care nu-i mai văzusem de multă vreme, ochii celui ce râdea acum de mine în cutremurul văzduhului: ochii Şarpelui.

De şerpi m-am temut întotdeauna şi nici măcar numele nu li-l rostesc fără o spaimă instinctivă. De ce, nu ştiu. Pământul copilăriei mele era aproape lipsit de asemenea lighioane. Cunoşteam şarpele mai mult din cărţile cu poveşti, ale căror icoane arătau câte şapte capete desfăcute dintr-un odgon solzos, cu dinţi grozavi şi limbi ascuţite. Lucru ciudat, nu atât capetele mă înspăimântau, cât inelele acelea zvelte în care bănuiam mai multă viclenie decât putere, aşa cum se insinuau în amândouă stihiile, pământul şi aerul. O singură dată, în anii aceia, m-am întâlnit cu un şarpe adevărat. Nu părea veninos, trecea liniştit drumul de ţară şi, simţindu-mi apropierea, s-a făcut colac, cu capul în mijloc, între două muşuroaie de porumb. Am prins a tremura şi mi s-a căşunat a vitejie. L-am lovit cu bolovani, de departe, şi el nu s-a desfăcut să fugă, nici nu s-a proptit în coadă să sară asupră-mi, aşa cum auzisem de pe la alţi copii. Mi-a răbdat loviturile până a murit. Atunci l-am luat pe vârful unei prăjini şi l-am pus în răscruce, potrivindu-i capul, chipurile amenințător, pe o crăcană, după care m-am ascuns în spatele troiţei de lângă drum. O femeie s-a împiedicat de el, desculţă, şi a început a-l blestema pe nelegiuitul care – dar-ar Dumnezeu! – de balaurul cel neadormit să aibă parte! Aş crede acum că, fără să-mi dau prea bine seama, cu spaima acelei femei voiam să mă lecuiesc de propria mea spaimă, dar lucrurile nu s-au întâmplat aşa.

Deseori m-am întrebat de ce creaţia a avut neapărată nevoie şi de târâtoare şi niciodată n-am înţeles-o pe Eva, cum de s-a lăsat ispitită de un asemenea tip dezgustător. Şi, apoi, de ce a trebuit să fie şi el aciuat în arca lui Noe? Deşi, mă-ntorc şi zic, la urma urmelor, el ar fi putut să se salveze şi singur, ca bun înotător ce este, purtându-şi capul pe deasupra apelor; mai mult, după scăderea acestora, pământul ar fi putut să se arate ca o şerpărie universală, colcăind triumfal la faţa soarelui, în ciuda peştilor ce ar fi murit, cu gurile căscate, pe uscat. Slavă Domnului că n-a fost aşa! Ce ne-am fi făcut? Peste aspidă şi vasilisc voi călca şi pururea voi binecuvânta berzele şi mangusta.

Aşa se face că, pribegind cândva prin ţările Sudului, am zărit de departe, la o margine de oraş, un gigantic trup de cobră, mulat din ipsos sau ciment sau oarecare material plastic, arcuit deasupra unei clădiri. Am înţeles că acolo era faimosul *Serpentarium* din Miami, cea mai bogată crescătorie de reptile veninoase din lume. Mi-a venit s-o rup la fugă şi să nu mă uit îndărăt. De fapt, atunci ar fi trebuit să mi se întâmple şocul despre care vreau să vorbesc în rândurile de faţă, dar nu s-a produs. Pentru aceasta, precum se va vedea, era nevoie de un scenariu mult mai complicat şi mai

savant, despre al cărui autor nu voi avea niciodată o idee foarte clară. Aşadar n-am fugit. Mă cucerea gândul că aş putea să înfrunt oroarea.

— Aţi sosit tocmai la timp, domnule, mi-a zis casieriţa de la intrare. E un privilegiu pe care-l acordă numai întâmplarea sau destinul şi pentru care nu veţi plăti decât doi dolari în plus. E tocmai ziua şi ora – de fapt, în zece minute – când se recoltează veninul pentru serurile antidot. Operaţia e publică, ea având şi caracter de demonstraţie. De fapt, e un laborator în aer liber. Poftiţi, vă rog!

M-am trezit într-o curte interioară destul de spaţioasă, în al cărei decor tropical atrăgeau atenţia mai întâi câteva broaşte-ţestoase uriaşe, mişcându-se agale în gropile lor de beton şi acceptând cu prietenie mângâierile celor sosiţi înaintea mea, vreo douăzeci-treizeci, bărbaţi şi femei de toate vârstele, care, desigur, plătiseră şi ei cei doi dolari în plus pentru neobişnuitul spectacol ce urma să înceapă. Una din laturile curţii, un perete înalt şi sobru, era căptuşită cu sute de firide adâncite în zid, cuştile captivilor, câte una de fiecare, ale căror uşiţe erau prevăzute cu etichete şi fişe. Soarele Floridei dogorea din creştet.

— Doamnelor şi domnilor, începu asistenta cu halat alb, recoltarea veninului se face aici o dată pe săptămână. Cu sau fără spectatori, tehnica este aceeaşi – nici un singur gest nu e făcut anume pentru dumneavoastră. Domnul X are o experienţă bogată, a lucrat mai mulţi ani în Brazilia şi-n Africa meridională, e vaccinat, dar, desigur, aceasta nu-l scuteşte de pericolul unei muşcături imprevizibile şi violente. Ceea ce vă rugăm e să vă păstraţi calmul şi să ne asiguraţi liniştea. Fireşte, cei cu aparate pot lua fotografii.

Un laborant cu obrazul negricios, în pantaloni albi şi bluză cu mânecă scurtă, deschise prima cuşcă, vârî în ea un cârlig de metal, ca un vătrai, şi scoase pe el un şarpe întărâtat de lumină, lung de vreo doi metri, cu spinarea verde şi burta galbenă, cumplit şuierător. Urmărirăm un extraordinar dans în doi şi parcă în mai mulţi, fiara făcând prin aer meandre de învăluire, iar omul mlădiindu-şi trupul şi braţele pe ritmurile şarpelui, până ce izbuti să-l apuce de după cap. Acesta încercă încolăciri furioase pe lângă umerii partenerului şi-şi sprijini coada în buzunarul de la piept al bluzei, dar în câteva clipe se trezi în faţa pâlniei de sticlă din marginea unei mese şi-i muşcă buza cu înfierbântare, petrecându-şi dinţii prin membrana de pergament şi lăsând să picure în eprubetă un lichid gălbui şi uleios. De acum înainte mişcările îi deveniră dezordonate, ale unei fiinţe în panică, fără nici un alt ţel decât scăparea. Frumuseţea jocului durase doar atât timp cât şarpele se ştia puternic şi se desfăşura în atac. Acum se purta ca un laş. Când omul îi vârî trupul înapoi în cuşcă şi-l slobozi, el îşi trase repede capul

în beznă, făcându-se nevăzut.

Fiori de spaimă şi plăcere îmi străbăteau şira spinării şi urmării cu încordare straniile scene ce continuau să se desfăşoare. Mă desprinsesem de ceilalţi spectatori şi stăteam în aripa dreaptă, dinspre intrare, cu gândul că aparatul meu de fotografiat va izbuti să surprindă un profil interesant. Nu ar avea nici un rost să enumăr aici diversele specii de şerpi pe care laborantul le perindă, după acelaşi ritual, prin faţa noastră, nici să descriu repeziciunea cu care asistenta ascundea eprubetele cu venin într-un dulap, spre a le feri de acţiunea degradantă a razelor solare. Vreau să ajung, de fapt, la momentul culminant al acestei relatări.

— Doamnelor şi domnilor, spuse la un moment dat asistenta, e rândul cobrei. Din această specie avem un singur exemplar, aşteptăm un transport masiv din junglele Indiei. Cobra, trebuie să vă spun, e un şarpe foarte nervos, extrem de nervos, şi uneori îşi lasă veninul înainte de a fi ajuns la pâlnie. Recoltarea otrăvii, aşadar, se face cu o tehnică specială, care presupune un şiretlic. Pentru calmul dumneavoastră, vă atrag atenţia că şarpele nu poate umbla decât pe teren neregulat şi că în nici un caz nu poate sări de pe o suprafaţă netedă. Totuşi, e bine să nu staţi prea aproape.

Într-adevăr, de cum apăru pe cârlig, aţoasă şi cumplită la vedere, cobra începu să tremure din tot odgonul. Laborantul renunţă la obişnuitul său dans şi o aruncă pe masa lustruită, de marmură albă, lăsând-o slobodă. Toată asistenţa scoase un strigăt înăbuşit şi se trase un pas înapoi. Cu guşa umflată, capul şarpelui se ridică în aer, cam o jumătate de metru. Din cealaltă parte a lui, adică cea opusă mie, omul îşi încovoie braţul stâng în faţa fiarei şi prinse a-şi aduna buricele degetelor în mănunchi, apropiindu-le încet, foarte încet, de capul care acum sta nemişcat, gata să lovească. Cobra era toată numai nerv întins şi, cu ochii stâlpiţi pe mâna omului, aştepta distanţa de la care-şi putea repezi, pe o fracţiune de secundă, muşcătura. Pricepui că laborantul folosea tehnica simplă a hoţilor de buzunare, adică transferul atenţiei dintr-o zonă în alta. Cu palma cealaltă se apropia încet de ceafa şarpelui, gata s-o apuce. Pâlnia eprubetei, pregătită de asistentă, se afla în imediata lui vecinătate, la marginea acelei mese, aşa încât n-ar fi trebuit decât foarte puţin pentru ca dinţii fiarei să ajungă la membrană şi s-o facă să trosnească. Cei de faţă îşi ţineau respiraţia. Cu toate acestea, puteam să jur că nici ei nu erau străini de o anume plăcere, secretă, a senzaţiilor tari, aceea de a surprinde clipa când bărbatul va greşi măsura depărtării şi va primi muşcătura. Omul modern, rafinat de civilizaţie şi îmblânzit prin cultură, încă mai poartă undeva, în străfundul pervers al fiinţei lui, spiritul arenei romane, cu gladiatori sângeroşi, fiare flămânde şi victime sfâşiate, ceea ce-l face să privească cu ironie, dacă nu cu tainică dezamăgire, plasa

întinsă sub temerarii zburători ai circului. Mâna laborantului înainta cu aceeaşi încetineală cu care se adunau degetele-n vârfuri, capul şarpelui aştepta într-o desăvârşită neclintire. Totul era tăcere şi pândă. Deodată, ca o zvâcnire de arc, omul îşi trase braţul îndărăt şi sări într-o latură. Cobra îşi mişcase, într-adevăr, capul, dar nu înainte, să-l muşte pe el, ci spre dreapta, să se uite la mine. Mă priveau nişte ochi tari, ca două diamante de foc, şi în secunda următoare am leşinat...

Când am început să-mi revin, eram întins pe un pat, undeva într-o încăpere cu mirosuri ascuţite. Cu ochii încă închişi, îl auzeam pe laborant declarând unora din jurul său că aşa ceva nu i se mai întâmplase niciodată în cariera lui şi nici nu auzise să se mai fi petrecut undeva. Fenomenul, după el, era cu totul ieşit din comun şi nu putea fi pus decât pe seama magnetismului excepţional al acestui străin atât de puternic încât îl biruise pe acela, recunoscut ca suveran, al cobrei. Nu e important să istorisesc aici câţi reporteri se aflau în acea cameră de spital, câte reflectoare şi aparate de filmat, la ce fel de întrebări a trebuit să răspund şi câte oferte am primit din partea unor institute de metapsihică în ale căror laboratoare se promovează sugestia şi hipnotismul. Singurul lucru vrednic de reţinut este că nu m-am recomandat cu numele meu real, ci cu porecla pe care mi-o readusese în minte, fulgerător, privirea şarpelui: Cobrac. E uşor de imaginat stupoarea gazetarilor, care totuşi s-au grăbit nu numai să transmită agenţiilor de presă ştirea cu totul senzaţională, ci şi să speculeze că poate fi vorba de un magnetism al numelor. Mai notez că, după ce m-am sustras puzderiei de curioşi şi înainte de a părăsi oraşul, m-am interesat de soarta cobrei. În urma celor întâmplate, obişnuita manevră a laborantului nu mai avea absolut nici o eficienţă, şarpele nu mai putea fi nici deposedat de venin şi nici reintrodus în cuşcă, drept care a fost împuşcat. Aşadar mai trebuia să duc cu mine şi această imagine, ca şi cum, îndepărtându-mă de locul acela, nu m-ar fi apăsat îndeajuns obsesia celor două diamante de foc şi, acum, a numelui meu de taină.

Nu-mi era de mirare că aveam o poreclă, dar mă uimea – şi, într-un fel, mă neliniştea – că ea îmi revenea în amintire după atâta amar de vreme, că pentru aceasta fusese nevoie să ajung pe un meridian foarte îndepărtat şi, mai presus de toate, că de abia acum ea începea să-şi capete un oarecare înţeles. Altfel, consider normal ca mai tot omul să aibă şi o poreclă, pe lângă numele adevărat, numai că aceasta are o noimă şi e menită să pună în lumină o anumită particularitate a insului, care-l deosebeşte de cei cu nume identice. Dacă ne-am mărgini numai la istorie, nu e deloc greu să înţelegem

ce fel de oameni au fost sau ce isprăvi au săvârşit un Ivan cel Groaznic, Richard Inimă-de-Leu, Constantin Cârnul, Scipio Africanul, Ioan Gură-de-Aur, Alexandru cel Bun sau Ştefan Lăcustă. Iar dacă vom coborî în lumea cea mai de jos, a hoţilor şi tâlharilor, unde porecla este şi un foarte important element de cazier, cu uşurinţă ne vom da seama de însuşirile speciale ale unui Mânălungă, Frângegât, Cuţitoaie sau Gorilă. Trebuie să admit însă că există şi porecle fără noimă aparentă, căpătate mai ales la vremea zburdălniciilor copilăreşti. Un şcolar din cursul inferior deschide la întâmplare cartea de zoologie, dă acolo peste un limbric şi dascălul va rămâne în amintirea câtorva generaţii cu un nume anapoda, el, care nu e nici măcar slab şi deşirat. Totuşi, şi această poreclă, căutată la obârşie, are o explicaţie, şi anume capriciul unui copil şi uşurinţa cu care ceilalţi l-au luat în serios. De cele mai multe ori însă porecla îl implică pe cel care o poartă, chiar dacă povestea începutului s-a pierdut în timp.

Ce preţ pot să aibă însă toate aceste exemple faţă de chipul şi împrejurarea cu totul neobişnuite în care căpătasem şi eu o poreclă? Nici acum nu-mi amintesc prea multe despre acel loc al uneia din copilăriile mele, dar ştiu că în fiece primăvară aşteptam Rusaliile cu o emoţie pe care nu mi-o aduceau nici Paştile. De fapt, nu numai eu, ci tot satul, ale cărui case miroseau atunci a pelin, risipit peste tot, pe praguri, pe podele şi-n aşternuturi, la icoane şi-n firidele sobei. Pelinul îl adunam de oriunde, creştea cu îmbelşugare peste tot, dar crenguţele de tei, înainte de a le duce la biserică să fie procitite sub patrafirul molitvelor celor lungi, le culegeam dintr-un copac foarte bătrân şi găunos, atârnat pe o coastă şi în a cărui scorbură sălăşluia, văzut doar noaptea şi numai de fetele mari, ca o flacără părelnică, Zmeul. Aşa credea toată lumea, aşa credeam şi eu, dar asta nu mă împiedica să mă culc vara pe prispă şi să ţin ochii deschişi până târziu, sub lună, pândind să ţâşnească din Teiul lui Tache o coamă de foc, nebună printre stelele cuminţi. Nu mi se arătase niciodată şi eram tot mai abătut. Peste toate, tristeţea mea era şi foarte singură. Dorul meu nu cuteza să se dezvăluie nimănui, de teama râsului lumii. În ochii tuturor treceam drept băiat, iar visurile mele de taină se culegeau din somnul fetelor. Cine putea să asculte o asemenea nerozie fără s-o risipească pe la porţi? Îmi mai rămăsese o nădejde – şi dacă mă gândesc bine, aceasta era pricina emoţiei cu care aşteptam, mai ales în anul acela, Duminica Mare. Aşteptam trecerea căluşarilor. Orice dorinţă cinstită şi fierbinte, şoptită sau numai gândită lângă prapurul căluşului, putea să devină aievea. Aş fi trăit bucuria de a şti (ah, nu de a fi încredinţat, ci numai de a şti) că printre frunzele de tei de sub căpătâiul Rusaliilor mele trecuse de atâtea ori aburul luminos al Zmeului, că ele sunt un bun al meu şi numai al meu, că ele m-au însoţit, ca nişte aripi

vegetale, în zborurile mele înalte. Închideam ochii şi-mi anticipam fericirea.

Eu însă eram doar o picătură în roua satului. Fiece suflet în parte va fi avut o dorinţă a lui, ascunsă, dar în primăvara aceea exista o pricină pentru care toată lumea noastră aştepta cu înfrigurare popasul căluşarilor. Se împlinea un an de când înnebunise Păuna. Un an întreg de când văduva pădurarului, atât de frumoasă, curată şi gospodină, râvnită de bărbaţii singuri şi temută de femeile cu bărbat, rătăcea pe drumul cel mare ca o fiară bolnavă, cu mersul strâmb, cu ochii duşi, cu făptura dezlânată. O asemenea schimbare e mai rea decât moartea. Într-un mort recunoşti cu uşurinţă pe insul cu care ai vorbit până mai adineauri; în curând el va fi pus într-o groapă şi acoperit cu uitare. Păuna nu mai semăna nici pe departe cu cea care fusese, i se răznise portul, avea mijlocul încins cu o pânză de sac, capul şi-l acoperea cu un fes roşu, rămas pe undeva din vremea turcilor, faţa i se buhăise, obrazul i se făcuse aspru şi uscăţiv, cu acea paloare cerată a bărbaţilor scopiţi. Nu vorbea cu nimeni nimic, nu i se mai auzise glasul, nu răspundea la bună ziua, dacă i te opreai în faţă trecea cu ochii prin tine. Altfel, nu făcea nici un rău, dar răul cel mare era însăşi existenţa ei, faptul că în fiecare zi, trecând pe sub ferestrele oamenilor, le aducea aminte de Păuna Nebuna, tristeţea noastră cea de obşte. Nenorocirea se întâmplase chiar în ziua de Rusalii, în timp ce în poiana Zăvoiului, la marginea căreia se afla şi casa femeii, jucau căluşarii. Se spunea că Mutul i s-ar fi uitat pe fereastră şi ar fi văzut-o spălând rufe – dar cum poţi să ştii tu ce anume a văzut Mutul? Dacă el a văzut-o atunci, să o vadă şi acum, în această după-amiază de iunie, când hora noastră se va sparge de îndată ce de după culmea dealului se va auzi: Hă-ră-şaa!...

Într-adevăr, cu acest strigăt ni se vesteau căluşarii în fiecare an, glasurile lor venind înainte-le precum Zmeului buzduganul. Atunci lăutarii noştri amuţeau, jocul înceta, poiana Zăvoiului devenea o fiinţă cu două mii de capete întoarse spre coama dealului mărginaş, în locul de unde se desprindea, revărsat dincoace, drumul de pământ. De acolo aveau să se arate căluşarii. De câte ori întrebam de unde vin ei, mi se răspundea că „de dincolo”, ceea ce ar fi însemnat că de dincolo de deal ; dar eu ştiam că dincolo de deal era valea Aninoasei şi că dincolo de ea era dealul Verzii şi că dincolo de el era valea Oltului, dar căluşarii nu veneau nici din Aninoasa, nici din Verdea, nici de pe Olt, ci „de dincolo”, adică de foarte departe, de unde cu gândul nu gândeşti, dintr-un dincolo al hotarului nostru dinspre Soare. Hă-ră-şaa! se mai auzea o dată, apoi răsărea prăjina aceea lungă, prapurul căluşarilor, în vârful căreia veghea o steblă de usturoi verde, semnul lor de taină, cu înţelesul rămas dincolo de hotar. Hă-ră-şaa! strigau cei vreo cincisprezece feciori ai Soarelui, învederaţi în capătul cel de sus al

drumului de pământ, ridicându-şi toiegele deasupra pălăriilor cu panglici multicolore, de lumină spartă. Coborau drumul de pământ în călcătura uşoară a opincilor cu zurgălăi şi tot mai mult ne minunau cu cingătorile lor de beţe mărgelate, încrucişate pe umeri, încolăcite pe mijloc şi unduite apoi pe poala cămăşii, scurtă, ca nişte curcubee captive. Înaintea lor mergea vătaful, deosebit de ceilalţi numai prin aceea că toiagul său era ceva mai lung, dar înaintea vătafului se legăna prăjina cu usturoi verde, prapurul căluşarilor, pe care o purta, caraghios şi nebun, Mutul. În urma tuturor, cobzele.

Jocul lor nu era ca oricare altul. În obştea noastră se cunoşteau foarte multe dansuri, moştenite din bătrâni sau născocite de flăcăii mai isteţi, şi toate se jucau la horă, la nunţi şi cumetrii, nu însă şi căluşul. Nu pentru că ar fi fost greu de învăţat, ci pentru că el era numai al căluşarilor. Pe asta am înţeles-o mai bine după ce am ascultat o voroavă dintre doi feciori.

— Mă gândesc să facem şi noi o ceată de căluşari, a zis unul. Am vorbit cu câţiva. Te prinzi şi tu?

— Eu jurământ de căluşar nu fac, a răspuns celălalt, posomorât. Faceţi-l voi, vă priveşte. Dar nici voi n-o să-l faceţi, că n-aveţi de unde să-l ştiţi. Ce, parcă Mutul o să vi-l spună tocmai vouă? adăugă el râzând cu amărăciune.

Am mai înţeles că adevăratul căpitan al cetei de căluşari era Mutul, faţă de care aceştia se legau cu jurământ înfricoşat, punându-i în mână viaţa şi moartea. Vătaful conducea jocul, dar Mutul nu juca, nici nu era îmbrăcat ca ei, uneori purta mască, alteori nu, ţinea prăjina sau o încredinţa altcuiva, maimuţărea jocul sau se amesteca prin mulţime, de cele mai multe ori să asculte, şoptite la ureche, păsuri şi taine ce nu se spuneau nici sub patrafir, atât de mare era credinţa că gura lui e mormânt. Când i-au adus-o pe Păuna, culeasă de pe uliţi în jalnica ei înfăţişare, Mutul a scos câteva mugete vesele, a luat-o de mână şi le-a făcut semn căluşarilor că pot începe. Aceştia au prins a-şi desfăşura jocul, mai întâi domol, cu pasul mărunt în opinca moale, apoi din ce în ce mai dezlănţuit, viforos, sălbatic, cu salturi şi chiote ca din altă lume, cam cum trebuie să fie, dacă am auzi-o, răzmeriţa pământului când îl răzbeşte soarele de primăvară. Prin jocul lor, printre salturi, toiege şi strigăte, Mutul o târnuia pe biata Păuna, care nu punea nici o împotrivire, se tăvălea cu ea pe sub săriturile apucaţilor, o smucea când de-o mână, când de alta, până ce a prăvălit-o în mijlocul cercului de flăcăi, şi-a pus masca şi, întinzându-se deasupra nebunei, se făcea că o iubeşte. Noi ne uitam înmărmuriţi, nimeni nu râdea şi nici n-ar fi îndrăznit, aşteptam doar ceea ce ştiam că se va întâmpla. Într-adevăr, după ce şi-a isprăvit

dragostea închipuită, Mutul a luat-o pe femeie pe braţe şi a dus-o în casa ei de alături, unde a lăsat-o în grija câtorva vecine. Căluşarii continuau să joace ca turbaţii. Atunci, în timp ce Mutul se întorcea de la casa Păunei, am găsit eu prilejul să mă apropii de el.

— Vreau să văd Zmeul, i-am spus, vreau să văd Zmeul!...

Atunci el şi-a scos masca şi a întins degetul arătător spre mine.

— Cobrac! a răcnit el ca din fundul veacului, Cobrac!

Nu încăpea nici o îndoială că, arătându-mă cu degetul, el voia să spună: „Ăsta e Cobrac” sau: „Tu eşti Cobrac”. Atât şi nimic mai mult, după care s-a dus în treaba lui. Vrednic de însemnat e faptul că nimeni din cei de faţă nu s-a îndoit de muţenia Mutului. Ei doar au luat seama că Mutul vorbise, ceea ce, după spusele de mai târziu ale căluşarilor, nu se mai întâmplase niciodată. Acesta era evenimentul care încă umplea clipele când Păuna, îmbrăcată acum în straiele ei de duminică, pieptănată şi îngrijită, ieşea în prispa casei. Nu-şi amintea nimic din cele ce i se întâmplaseră, se mira numai că gospodăria ei arăta ca o ruină. Nu mult după aceea s-a măritat cu un gospodar cuminte şi au făcut amândoi casă bună. Cât despre mine, m-am ales cu acea poreclă ciudată şi fără nici o noimă, căci vorba Cobrac nu înseamnă nimic. Nici măcar nu i-am descoperit puteri magice. O şopteam, noaptea, de pe prispă, în timp ce pândeam Teiul lui Tache foşnitor printre stele, dar Zmeul tot nu mi s-a arătat. Porecla nu a avut timp să se încetăţenească în obşte, căci am părăsit satul acela şi nu m-am mai întors niciodată. Am bătut multe drumuri ale pământului şi am trecut prin multe şi felurite întâmplări, aşa încât numele acela mi l-am uitat cu desăvârşire, căci nici o poreclă nu e făcută s-o porţi tu, ci să ţi-o spună alţii. Nu mi-am adus aminte de ea decât, ca prin trăsnet, în Şerpăria din Miami, sub ochii de foc ai cobrei.

Ochii aceia – exact aceia – mă potopeau acum de pe stânca Stârminei şi-mi răscoleau râuri de fiori prin şira spinării. Şi poate că aş fi fost mai puţin copleşit dacă nu li s-ar fi adăugat râsul acela gâlgâitor şi gorgonat, ca un grohotiş în prăvălire, printre ţancuri şi râpi, al muntelui ce-şi scutură de pe umeri furtuna. Şarpele răsărea de după nişte tufe de alun, trupul alb i se ridica puternic pe peretele vânăt, până la o înălţime de câţiva stânjeni, după care se îndoia la vale şi-şi proptea capul în văzduh, triunghiular, cu două cucuie de ţap în devenire.

— A-ha, îi zisei eu, venindu-mi deodată în fire ca prin minune, a-ha, ştiu cine eşti. Să nu crezi că mă sperii. Şi nici să nu mă crezi atât de neînvăţat.

— Ei, cine sunt? slobozi el o voce de mistreţ în răspăr. Râsul i se topise prin pădure ca un tunet măcinat de ploaie.

— Eşti şarpele pe care l-a găsit aici cuviosul Nicodim. Ai vrut să-l muşti, ca o lighioană spurcată ce te aflai, şi el a făcut semn asupră-ţi cu crucea aceea grea, de plumb, pe care o purta la gât şi pe care eu am s-o sărut în seara aceasta pe sfântul prestol. Atunci ai căzut în prăpastie şi ai murit. Ţi-a rămas doar năluca albă pe peretele vânăt, cu care vrei să mă înfricoşezi.

— Şi dacă l-am păcălit pe cuvios? încercă el să rânjească.

— Pe sfânt nu puteai să-l păcăleşti.

— Aida-de! Mai adineauri te gândeai că până şi sfinţii vizionari se pot înşela în ajungerea ţintelor, nu-i aşa? Cât mă priveşte, puteam să-mi azvârl doar năluca în prăpastie, iar eu să rămân pe stâncă. Bine de tot. Am năpârlit într-o clipă şi am aruncat în văzul cuviosului o piele netrebnică rostogolindu-se prin vârfurile alunilor. Iac-aşa!

— Nu poţi fi şarpe fără să fii şi lunecos, zisei eu cu oarecare ciudă.

— Important e să ai printre ce luneca, răspunse el de sus.

— Şi totuşi, ai venit pe aste meleaguri nu lunecând, ci atârnat de piciorul taurului, răspunsei eu regăsindu-mi stăpânirea de sine. E mult de-atunci, dar istoria înseamnă ţinere de minte.

— Şi învăţare de minte, adăugă el repede, clipind dintr-un ochi. Văd că ştii bine româneşte. Ai învăţat. Ştiu că eşti inteligent.

— Nu era neapărată nevoie să învăţ. Crezi că Nicodim a buchisit românească pe descântecele babelor din valea Motrului? Aida-de. Să fim serioşi. Sfântul o avea în traistă, adusă de-acasă. N-ai fi gândit cumva că se înţelegea cu oamenii prin semne.

La asta, era drept, nu mă prea gândisem. Se ştie că românii râd cu uşurinţă de străinii care le vorbesc stâlcit limba. Ce izbândă ar fi avut Nicodim printre ei dacă le-ar fi grăit ca grădinarii de pe la Calafat?

— Şi vrei să spui că n-ai venit din Persia, încolăcit pe piciorul taurului? căutai eu să înnod vorba.

Şi-i amintii că Mithras venise în Dacia cu legiunile romane, în fruntea unei cohorte de arcaşi. Călărea pe taurul lui, ţinându-l de coamă, cu soarele-ntre umeri, şi se-nfrunta cu Soarele Dreptăţii pentru stăpânirea praznicului de la douăzeci şi cinci ale lui Dechemvrie. Înfruntarea aceea a durat mai multe veacuri, până ce zeul, care-şi avea tabăra la gura astei peşteri, a auzit glasuri de copii ridicându-se din valea Groşanilor:

Mare-i seara de-astă seară,
Dar nu-i seara de-astă seară,
Ci e seara lui Crăciun,

— Ştiu, le-am auzit şi eu, mă întrerupse Şarpele.

— Lasă-mă, te rog, să termin. Atunci zeul şi-a înjunghiat taurul, i-a băut sângele şi s-a dus. Tu te încolăciseşi de piciorul buhaiului şi-l mânai din urmă cu coada, ca lupul oaia, mă grăbii eu să închei, nu fără un sentiment de răzbunare asupra faptului că, vorbindu-i, trebuia să mă uit în sus.

— Ha-ha! Şi ce motiv aş fi avut să nu plec şi eu odată cu zeul? râse el dintr-un dinte. Eu plecam şi era de-ajuns că rămânea Mutul, cu ceata căluşarilor lui, să mărturisească prin vremuri despre puterile Soarelui. Îl ştii pe Mutul? adăugă el făcându-mi iarăşi cu ochiul. Mi se pare că-i eşti oleacă de fin...

— Nu schimba vorba, zisei eu cu oarecare ciudă. Mai bine recunoaşte că tu trebuia să rămâi aici ca o mărturie a neputinţei.

De-abia apucai să rostesc aceste cuvinte, că Şarpele prinse a se lungi de după aluni şi ieşea şi nu se mai isprăvea şi-şi aruncase trupul în văzduh şi făcea rotocoale largi pe deasupra pădurilor şi stârnea într-însele un vuiet ca de furtună şi grăbea amurgul să coboare şi trezea păsările de noapte şi le făcea să ţipe înnebunite de spaimă şi-şi lăsa colacii pe lângă turle şi-şi fulgera limbile pe cruci. Mi se păru chiar că se clatină pământul şi căzui într-un genunchi. Totul se petrecu în câteva clipe, după care Şarpele se trase la locul lui pe stâncă şi se uita la mine ca şi cum ar fi vrut să spună: ei, ţi-a plăcut?

Mă ridicai pe toiag şi-mi scuturai de ţărână genunchiul.

— Eşti foarte spectaculos, îi zisei, păcat că prietenul meu Arghiropol a ratat ocazia de a face o fotografie cu totul senzaţională. Ţi-am admirat acrobaţiile şi m-ai fi cucerit de istov dacă n-aş fi băgat de seamă că nu ţi-ai arătat coada. Te-ai ţinut tot timpul de ea, înfăşurată pe cine ştie ce, poate pe stâlpul cel din mijloc al iadului. Acum ştiu cine eşti.

— Cine?

— Diavolul. Am să mă duc la ieromonahul Calistrat şi-l voi ruga să-mi citească molitvele marelui Vasilie.

— Nu te vei duce la ieromonahul Calistrat. Şi chiar de te vei duce, nu va citi. Şi chiar dacă va citi, el ştie că eu nu sunt diavolul. Şi dumneata ştii că nu sunt. Cum o să fiu? Cum ai crede că de şase sute de ani stă mănăstirea sub veghea unui demon care-şi ţine capul mai presus decât toate turlele şi decât toate crucile?

Argumentul era puternic şi mă ruşina.

— Sub ochii mei, continuă el, sub ochii mei a durat Nicodim bisericuţa de tisă, mai acolo, lângă zidul acela, unde acum întind maicile preşurile la uscat. A retezat copacul, şi pe trunchiul rămas în picioare a aşezat prestolul. Era frumoasă bisericuţa, cioplită-n bardă de meşteri ţărani. Avea pridvor cu stâlpi în faţă şi fiecare stâlp, oricum l-ai fi privit, părea o îmbuclare de arcuri în coardă, cap la cap şi buric în buric, aprige pe linişti...

— Plagiat, îl înfruntai eu cu semeţie, plagiat! Fraza asta ai copiat-o din gândurile mele de adineauri.

— Da, dar acesta era un gând mărginaş. Nu reconstituirea vechiului lăcaş te interesa, ci taina alegerii locului.

— Într-adevăr, recunoscui eu, mă întrebam de ce lui Nicodim nu i-a trezit nici un interes numele Stârminei, unde copilul îşi pierduse porcii, dar a tresărit, ca într-o descoperire, de îndată ce a auzit de Pişetoare. Locul e acelaşi.

— Foarte simplu, răspunse Şarpele. Pişetoare e porecla Stârminei şi înseamnă cam acelaşi lucru, o aruncare de apă de pe o înălţime stâncoasă. Stârmine sunt mai multe – dar dacă s-ar fi luat după nume, Nicodim ar fi putut ajunge, de pildă, pe undeva pe lângă Balota. Stârmina-Pişetoare e numai aici, unde trebuia el să ajungă. Întru nume poţi fi cu mai mulţi, întru poreclă eşti numai cu tine. Orice întemeietor caută temeiul. Pe el pune temelia. Aşa a făcut şi Nicodim. Acum înţelegi? La început a fost porecla.

— Nu înţeleg, totuşi, de ce a trebuit să am şi eu o poreclă. Ştii că am şi eu una?...

— Cobrac.

— Văd că o cunoşti. De ce a trebuit s-o am?

— Ca să poţi ajunge la mine.

— Acum chiar că nu pricep... E mult de-atunci... Mutul mi-a pus-o aşa, din senin, şi altceva n-a mai grăit.

— Ce voiseşi dumneata de la Mutul?

— Să mă facă să-l pot vedea pe Zmeu.

— Eu sunt Zmeul, se recomandă el în timp ce de după aluni, unde bănuiam că-şi ţine coada, se aprinse o scânteie mare, care pieri de îndată.

— Doamne Dumnezeule, mă uimii eu, dar de ce a fost nevoie ca pentru aceasta să fac eu un ocol până-n ţărmurile Floridei?...

— Ca să-ţi aduci aminte că ai o poreclă şi că trebuie să-ţi cauţi şi dumneata temeiul. Crezi că aşa, de florile mărului, te-ai adunat de prin străini şi ai pornit pe urmele lui Nicodim? Crezi că degeaba ai dumneata obsesia începuturilor?

Acum îl priveam pe sub sprâncene şi mă căzneam din toate puterile să-mi adun gândurile, adică să pun laolaltă, într-o singură încrengătură,

nişte ramuri care încă mai pluteau prin văzduh.

— Da, îngăimai în cele din urmă, dar atunci când Mutul mi-a spus mie Cobrac, eu visam, ca o fată mare, la Zmeu...

Şarpele zâmbi duios:

— Şi ce e Zmeul, mă rog dumitale, dacă nu obârşia dragostei, începutul sufletului mişcător?

Ridicai braţele în aer şi răcnii ca un apucat:

— Dar ce poate fi, domnule, între mine şi tine? Ce poate fi?...

— Pe asta nu pot să ţi-o spun decât la ureche, răspunse el, ca să nu ne audă proştii.

Dădea din cap, poftindu-mă să mă duc la el. Curiozitatea mea era acum atât de mare încât simţeam că nu-i pot rezista. Dar cum aş fi putut să urc pe peretele stâncos, eu, care nici pe departe nu aveam iscusinţa ţăranului ce se căţăra, în seara fiecărui hram, la peştera sfântului Nicodim? Mă uitai împrejur şi văzui calul Vladimirescului priponit de-o garofiţă.

— Doamne, Tudore, mă rugai în văzduh, împrumută-mi roibul tău, sau dă-mi-l de tot, tu, oricum, nu mai ai nevoie de el, e un veac şi jumătate de când ai încălecat pe-o altă şa, acum lasă-mă pe mine să spun povestea şi-aşa....

Roibul râncheză o dată, uşor, în semn că primise porunca, şi într-o clipă mă ridică pe brâna stâncii şi mă puse faţă-n faţă cu Şarpele. Acesta se încolăcise pe trunchiul unui alun şi părea că e gata să-mi vorbească, dar în clipa aceea muntele se lumină de un fulger. Nu era nici fulger şi nici flacără de Zmeu, ci blitzul lui Arghiropol, care sosise tocmai la timp pentru a cuceri cu splendidul său „Nikon” o imagine extraordinară, un adevărat trofeu pentru albumul său de raritäţi.

Într-adevăr, Arghiropol a avut după aceea cu ce se mândri. Nu mai puţin eu, care ieşisem din laboratorul său cu mai multe copii şi le distribuiam printre prietenii apropiaţi. Fotografia era uluitoare nu numai prin expresia, relieful şi realismul ei, ci mai ales prin marea ei originalitate, aceea de a înfăţişa, în portret, un om în carne şi oase, cum eram eu, călare pe un roib şi stând de vorbă cu un şarpe uriaş, încolăcit pe o creangă de alun. O asemenea scenă nu se poate obţine decât prin trucaj, dar Arghiropol este un fotograf autentic, a cărui onestitate nu poate fi pusă la îndoială. Un singur lucru nu şi l-a putut el explica, deşi tocmai misterul îl făcea fericit şi gata să admită că, în sfârşit, îşi atinsese idealul, acela de a pătrunde cu obiectivul dincolo de faţa lucrurilor, în realitatea lor ascunsă. Poza de care vorbesc reprezenta ceea ce în tehnica fotografică se cheamă pozitivul şi care poate fi obţinut în exemplare infinite prin copierea clişeului. Acesta însă, negativul, pe care Arghiropol îl păstrează cu sfinţenie şi astăzi, într-o casetă

neagră, are o particularitate unică: privit în lumină, sau chiar proiectat pe ecran, arată fără greş, de fiecare dată, parcă reproducă dintr-o metopă, imaginea Călăreţului Trac.

Văratec, 20 noiembrie
1984

Cele patru domniţe

Stareţul Ieronim fusese condamnat la zece ani de temniţă grea, sub învinuirea de a fi sustras bunuri ce aparţineau de drept patrimoniului naţional. Faptul acesta a pricinuit o mare tulburare în obştea noastră de la Tismana, nu pentru că cineva ar fi crezut în vinovăţia stareţului, ci pentru că toţi cunoşteau povestea ceasului de aur. Ieronim cârmuia soborul de o bună bucată de vreme şi era unul dintre puţinii despre care nu se putea spune că una grăieşte şi alta face, nici că şi-ar folosi chipul spre înşelarea bunelor credinţe. De asprimea lui se dusese vestea până departe, dar nu aceasta era important, căci una este să fii aspru faţă de slujbaşii tăi şi alta să te dovedeşti neînduplecat şi cu tine însuţi. Desigur, nu era sfânt, nici măcar ascet. Avea chip încuviinţat, pe care şi-l purta nu numai cu demnitate, ci şi cu o anumită conştiinţă de sine, care însă nu era trufie. Spre slavă deşartă nu-i erau nici pletele bogate, castanii, uşor vălurite în creţuri mărunte, pe care nu şi le înnoda la spate, cum făceau cei mai mulţi călugări, ci le lăsa să curgă, pe după urechi, sub gulerul aspru, închipuind un jug al grumazului firav. Barba însă se încăpăţâna să nu-i crească mai mult de câţiva centimetri, deasă şi aspră pe sub mustăţile subţiri, înnobilată de două spumuşoare ce se lăţeau în spatele obrajilor. Nu prea înalt, dar cu mersul bine aşezat pe călcâie, trupul stareţului era atât de subţire şi pântecul atât de supt, încât catarama de alamă părea o povară mult prea mare pentru cingătoarea de piele şi-i atârna veşnic peste poala dulămii, ca un prisos de smerenie. Poate că de aceea, atunci când nu avea rasa pe el, Ieronim obişnuia să-şi ţină amândouă mâinile strânse pe cingătoare, proptit pe tălpile uşor îndepărtate, ceea ce îl făcea să pară în ochii unora ca un plutonier-major. Desigur, nu era plutonier-major, dar fusese anume făcut să poruncească. Ordinele lui erau scurte şi limpezi, întărite de o privire ce pornea, fireşte, din amândoi ochii, dar se ascuţea în tine ca un vârf de săgeată. Dacă se întâmpla să-ţi citească pe chip o umbră de şovăială sau împotrivire, atunci îşi îndesa de câteva ori mustăţile de-a lungul buzelor, cu două degete nervoase, şi zicea numai atât: „Mmă!”. De aici încolo nu mai crâcnea nimeni. Un canon de patru sute de metanii sub policandru însemna că vinovăţia e sigură şi că pedeapsa trebuie executată în bob numărat. Curios era faptul că asprimea lui nu-i alunga pe călugări din Tismana, ci, dimpotrivă, îi ţinea laolaltă şi-i sporea.

Natural, Ieronim avea şi duşmani. Cum să nu-i aibă, de vreme ce în seminar fusese premiantul clasei, facultatea o isprăvise ca şef de promoţie şi devenise stareţ la mai puţin de treizeci de ani? Asemenea isprăvi nu se iartă, mai ales când prin cancelariile mitropoliei se şopteşte că ierarhia are nevoie

şi de caractere şi că nebunul de la Tismana ar fi bun de vlădică. Cel mai înverşunat era arhimandritul Pandoleon, care nu-l scotea din făţarnic, bătăuş, îndrăcit, şi care ar fi dat mult să-l vadă adus în faţa consistoriului monahal şi trimis pe undeva, departe, într-un surghiun fără de întoarcere.

— Mult îl mai pizmuieşti, preacuvioase, cuteza uneori să-l mustre consilierul Mischie.

Pandoleon sărea de pe scaun şi râdea mânzeşte:

— Pe cine, domnule, să pizmuiesc, pe Ieronim? Ştiţi voi cine e ăsta? Aflaţi de la mine că dracul care-l duce-n cârcă are spinarea numai sânge şi tălpile umflate ca pernele...

Unii făceau haz de imaginaţia arhimandritului, dar nimeni nu se îndoia că e invidios şi rău.

— Ieronim e un om integru, conchidea cu seriozitate, în cele din urmă, consilierul. Ai mai auzit dumneata de un stareţ care să facă un canon în faţa soborului?

Pandoleon înghiţea în sec, ca un guşter flămând, şi pleca mânios.

— Asta-i piesă de propagandă electorală, scrâşnea el înainte de a trânti uşa. Mă mir că nu i-aţi făcut şi afiş – autorul ar fi luat premiu pentru caricatură...

Arhimandritul ar fi vrut să se creadă că e vorba doar de o simplă poveste, dar canonul era cât se poate de adevărat şi faima lui făcuse ocolul Olteniei. Noi, cei tineri de tot, nu eram în Tismana la vremea când s-a petrecut întâmplarea, dar o cunoşteam ca şi cum am fi fost martorii ei, într-atât devenise un bun al chinoviei, o singură dată istorisit şi niciodată uitat, ca un poem eroic. Ne aminteam de ea ori de câte ori dădeam cu ochii de părintele Ghervasie, duhovnicul cel bătrân, a cărui viaţă, zilnic aceeaşi, n-ar fi avut nimic de pus la răboj dacă diavolul nu şi-ar fi vânturat puţin coada printr-însa.

Stareţul Ieronim – se povestea – nu i-a dat nici o crezare economului Teodul când acesta l-a informat, strict confidenţial, că părintele Ghervasie dăduse în darul beţiei.

— Pune, Doamne, pază gurii mele, l-a mustrat el citându-l pe Psalmist, şi uşă de îngrădire împrejurul buzelor mele. Nu ştiam, cuvioase, că şi pe tine te gâdilă mozaviriile Şarpelui celui de demult.

Economul a înghiţit dojana, dar a doua oară i-a dat stareţului şi o seamă de amănunte. Ghervasie pleacă seara din mănăstire şi se întoarce destul de târziu şi cam pe două cărări.

— Cum o să plece fără blagoslovenie? s-a mirat Ieronim. Blagoslovenia n-o poate lua decât de la mine.

Economul a prins a zâmbi:

— Se pare că o ia de la ţiganii din vale...

— De la bocşe? s-a interesat stareţul cu privirea în altă parte.

— Da, preacuvioase, de la bocşe.

Într-adevăr, pe marginea râului, la vreo doi kilometri în susul apei, se instalaseră câteva cuptoare industriale pentru mangal, al căror fum era deseori adus de curenţi până în mănăstire, ceea ce-l făcuse pe stareţ să le adreseze autorităţilor mai multe plângeri, cerând mutarea bocşelor în afara spaţiului de protecţie al monumentului istoric.

— De la bocşe, preacuvioase, a insistat Teodul, şi se întoarce destul de blagoslovit. Dacă noi ne afumăm din belşug aici cu smirnă, el găseşte că e mai bine să se afume acolo, la faţa locului, că doar nu se poate spune că a băut la cârciumă.

Ieronim s-a cumpănit câteva clipe în sine, apoi s-a scuturat:

— Prostii, mă, prostii! Ce, parcă eu nu-l cunosc? Ava Ghervasie e duhovnicul meu.

— De, părinte, s-a umilit Teodul, eu îmi fac doar datoria...

— Mmă! s-a zbârlit deodată stareţul, trecându-şi degetele nervoase prin mustăţi.

De atunci economul n-a mai crâcnit, dar lui Ieronim i s-a înfipt un cui în inimă: dacă o fi adevărat?...

Într-o seară, după vecernie, stareţul l-a căutat pe Ghervasie la chilie. Nu era în chilie. Nici în altă parte nu l-a aflat, dar nici nu i-a pus pe alţii să-l caute. După ora de culcare, când toate ferestrele mănăstirii se întunecaseră, el s-a pus la pândă în apropierea porţii, la umbra felinarului. A pândit aşa o vreme. Ei, da, spusele economului se adevereau, nu era vorba nicidecum de mozaviriile Şarpelui celui de demult : bătrânul se întorcea vesel şi pe două cărări, măturând drumul cu un ciomag mare de corn, în care zadarnic încerca să se sprijine. Stareţul i s-a ivit înainte, proptit în amândouă tălpile, la lumina felinarului, şi, desprinzându-şi o mână de pe curea, şi-a înfipt două degete nervoase de-a lungul mustăţilor:

— Mmă!

Ghervasie şi-a poticnit un picior de celălalt, ţuguindu-şi buzele:

— O-ho, ce să-i faci, aşa e piesa!...

Pe stareţ l-a bântuit atunci o flacără mânioasă. I-a smuls lui Ghervasie bâta de corn şi i-a tras o mamă de bătaie soră cu moartea. L-a ciomăgit îndelung şi cu sete, fără să ştie – cel puţin atunci – că din întunericul ferestrelor îl urmăreau ochii celor ce-l văzuseră căutându-l pe ieromonah la chilie. După ce s-a răcorit muindu-i oasele şi adunându-l de pe jos, stareţul l-a târât în biserică, i-a atârnat epitrahilul de gât, a îngenuncheat în faţa lui şi i-a cerut să-i citească molitva de iertare pentru păcatul de a-şi fi

bătut duhovnicul. Trezit în bătaie, bietul Ghervasie i-a citit rugăciunea de dezlegare, dar a avut şi fericita inspiraţie (acum aş zice că avea simţul umorului) de a-i da penitentului şi cuvenitul canon de a bate câte patruzeci de metanii sub policandru, timp de patruzeci de zile, la vremea laudelor de la utrenie.

Stareţul şi-a făcut canonul întocmai, sub uimirea şi admiraţia celor care, la rândul lor şi sub porunca lui, măcinau lespedea cu genunchii.

Cum poţi să crezi că un asemenea om a fost în stare să sustragă bunuri ale patrimoniului naţional?

Când a venit Profesorul în mănăstire, stareţul abia trecuse de treizeci de ani. Savantul era însoţit de patru membri ai unei comisii oficiale, a cărei sarcină era aceea de a face unele investigaţii în pronaosul bisericii, şi anume sub lespezile din partea dreaptă. Asemenea cercetări se mai făcuseră şi altădată, cu mult înainte, se cunoştea mormântul prezumat al lui Vlaicu Vodă Basarab, precum şi acelea, sigure, în care se odihnesc Matei Glogoveanu şi monahul Dositei Brăiloiu. Celor de acum însă Profesorul le arăta un interes deosebit. Ce se întâmplase? Acolo, pe peretele de miazăzi, se afla o pictură în ulei care-i înfăţişa pe sfinţii Grigorie Decapolitul şi Dimitrie cel Nou. Nimeni nu-şi pusese întrebarea cine şi de ce o făcuse, nici ce căuta ea într-un lăcaş ale cărui zugrăveli erau, toate, în frescă. Cu vremea, uleiul începuse a se scoroji. Pojghiţe subţiri se desprindeau din loc în loc, mai mici şi mai mari. Din peticile goale se ghicea un mare şi frumos tablou votiv. Stareţul i-a făcut Profesorului o sesizare în scris. Acesta a adus cu el doi specialişti care au radiat restul uleiului. Aşa s-a dezvăluit taina peretelui. Erau acolo Şerban Vodă Cantacuzino, doamna sa Maria, fiul lor Gheorghe Cantacuzino şi fiica lor Casandra, toţi purtând pe cap coroane de aur. Că neamul cantacuzinesc va fi făcut unele danii la Tismana era posibil, rămânea de văzut în hrisoave, mai ales că Gheorghe, întors din lunga sa pribegie de după moartea tatălui său, devenise ban al Craiovei. Totuşi, chiar epitaful brodat în aur, cu chipurile lor, era prea puţin spre a îndreptăţi zugrăvirea unui tablou votiv. De asemenea, o legătură între acestea şi eventuala prezenţă a unor rămăşiţe pământeşti era exclusă. Dacă Profesorul voia acum să caute sub lespezile de sub tablou, o făcea în speranţa că ar putea să afle răspuns la o singură întrebare: Care anume duşman al Cantacuzinilor a avut interes să-i „radă” de la faţa luminii, îngropându-i la repezeală sub un strat de ulei fără nici o valoare artistică, dar care, datorită celor doi sfinţi, urma să rămână neatins?

În biserică nu se aflau atunci decât Profesorul, cei patru membri ai comisiei şi stareţul Ieronim. Nu a trebuit să fie ridicată decât o singură lespede, de altfel fără nici o inscripţie, dar cea mai mare şi cea mai

apropiată de perete. Ea închidea o criptă de piatră în care zăceau patru schelete de femei tinere, cu oasele cam în devălmăşie, deasupra cărora străluceau patru coroane de aur, încrustate cu pietre scumpe. Cercetările, făcute cu minuţiozitate profesională, n-au putut stabili nici o identitate. Nu s-au aflat urme de îmbrăcăminte şi nici alte podoabe. Una din coroane era mai mare şi mai bogată, ca de doamnă, şi cântărea 407 grame. Celelalte trei erau mai mici, ca acelea ale domniţelor, lucrate la fel şi de acelaşi meşter, şi cântăreau fiecare câte 376 de grame. În timp ce Profesorul îşi însemna totul în caiet, iar membrii comisiei redactau procesul-verbal, stareţul a stropit osemintele cu vin şi untdelemn, le-a pus într-o raclă de stejar, cu coroane cu tot, a închis capacul şi le-a purtat astfel până în faţa altarului, unde a citit o scurtă slujbă de pomenire pentru cele ale căror nume doar Dumnezeu le cunoaşte. S-a întors cu racla în braţe şi a pogorât-o, el, cu mâinile lui, în criptă, sub văzul celor cinci. Aceştia au împins lespedea la locul ei, au sigilat-o în două laturi şi au aşternut peste ea o scoarţă de lână. Profesorul nădăjduise să dezlege o taină de mică însemnătate şi se afla acum în faţa uneia care ridica o mulţime de întrebări. În orice caz, cripta nu era un mormânt propriu-zis, ci doar sălaşul unor oseminte ce păreau aduse aici din altă parte şi care nu vădeau, cel puţin deocamdată, nici o legătură cu cei patru Cantacuzini de deasupra.

Comisia a revenit peste vreo lună. Ministrul de resort examinase cu atenţie raportul şi hotărâse ca osemintele să rămână la locul lor, dar cele patru coroane de aur să fie aduse la Bucureşti şi păstrate în vistieria naţională. În prezenţa stareţului, cei cinci au desigilat lespedea, au ridicat capacul de stejar, dar, spre uimirea şi consternarea lor, în raclă nu se mai aflau decât trei coroane, adică cea mai mare, şi numai două din cele mici.

E uşor de închipuit că bănuielile au căzut imediat asupra lui Ieronim. S-au reconstituit mişcările cercetărilor şi nu se putea ajunge decât la o singură încheiere: racla cu cele patru coroane plecase de lângă comisie în braţele stareţului, cu capacul lăsat, şi tot aşa revenise, după aproximativ cincisprezece minute, când a fost aşezată în criptă fără să mai fie încă o dată deschisă. Deşi toţi gândeau la fel, nimeni nu îndrăznea să spună cu glas tare ce anume s-a putut petrece, în răstimpul celor aproximativ cincisprezece minute, acolo, în faţa altarului, unde un preot cu epitrahil săvârşea o sfântă slujbă. Grozăvia faptei era de natură să paralizeze chiar curajul elementar al unei simple întrebări. În faţa tăcerii de piatră, stareţul n-a putut face altceva decât să cadă în genunchi şi să-l ia ca martor al nevinovăţiei sale pe Domnul Dumnezeul său cel viu. Ei bine, măcar că toate evidenţele se năpusteau împotriva lui Ieronim, cei cinci membri ai comisiei îl socoteau, fiecare în sinea lui, inocent, într-atât era de convingătoare cunoscuta lui integritate

morală. Ei s-au mărginit să sigileze din nou lespedea de pe criptă şi au plecat la Bucureşti cu cele trei obiecte de preţ.

Orice act de bunăvoinţă ar fi fost de prisos. Întâiul raport al comisiei, înregistrat la minister, atestase prezenţa a patru coroane, dar odată cu cel de-al doilea raport se depuneau numai trei. Cazul a fost deferit justiţiei. Procurorul a făcut o anchetă foarte restrânsă, dar şi foarte prudentă, în sensul că nu a ordonat nici o descindere în mănăstire şi nici o percheziţie în chilia stareţului, în biserică sau în oricare alt loc frecventat de el. Cu alte cuvinte, a evitat să-l trateze ca pe un hoţ. I-a consemnat răspunsurile la interogatoriu şi i-a trecut la dosar declaraţia scrisă prin care recunoştea succesiunea faptelor, dar îşi susţinea nevinovăţia. În decursul anchetei însă, Profesorul a dat dovadă de o mare nobleţe de spirit. El – dar nu se poate preciza dacă din proprie iniţiativă sau la sugestia subţire a procurorului – a admis că desigilarea criptei se făcuse cu oarecare grabă, ca o operaţie de rutină, şi că ei, membrii comisiei, nu examinaseră cu destulă atenţie peceţile de ceară roşie, şi nici şnururile dintre ele, care, şi aşa, erau destul de subţiri. Se adăuga şi circumstanţa că în pronaosul bisericii lumina e destul de săracă spre a permite, doar prin ea însăşi, o astfel de atentă examinare, mai ales în absenţa oricărei bănuieli. Ei nu erau detectivi, ci oameni de ştiinţă. Exista, deci, posibilitatea ca un oarecine, deocamdată neidentificat, care pândise din umbră sau evaluase de la distanţă importanţa cercetărilor, să fi deschis cripta operând cu fineţe asupra sigiliilor. Fireşte, ipoteza aceasta nu-l elimina pe stareţ din raza anchetei, dar îl excludea ca unic infractor potenţial. Nu e mai puţin adevărat însă că ea introducea unele riscuri morale asupra membrilor comisiei, singurii care, în afară de Ieronim, ştiau ce se află în criptă şi care, de altfel, solidari cu şeful lor, şi-au recunoscut neglijenţa. Dar prestigiul şi autoritatea Profesorului erau atât de mari încât dosarul a fost clasat. El rămânea o simplă piesă de arhivă.

Întors de la Bucureşti, stareţul şi-a stăpânit tulburarea, aşa cum numai el ştia s-o facă, şi a continuat să-şi vadă de treburi. În mănăstire nu se aflase nimic. Cred că nici eu nu aş fi ştiut vreodată ceva dacă, într-o bună zi, întorcându-mă de la mitropolie, unde fusesem trimis cu o mapă de corespondenţă, nu mi-aş fi deschis de îndată sufletul în faţa egumenului. Eram indignat, ochii îmi jucau în lacrimi:

— Avo, i-am spus, trebuie să vă mărturisesc un păcat.

— Ei? a zâmbit el.

— Eu ştiu că trebuie să-mi iubesc aproapele, dar arhimandritul Pandoleon mi se pare de-a dreptul scârbos şi-mi face o silă de-mi vine să vărs.

— De ce să-ţi facă silă? s-a pornit a se mira stareţul. Preacuviosul

Pandoleon e un bărbat frumos, înalt, îngrijit, cu obrazul sănătos şi rumen, poartă rasă de mohair, mătănii de chihlimbar, baston cu mâner de fildeş, cruce cu lanţ de aur, cântă frumos şi e mare meşter în ştiinţa contabilităţii, pe care o numeşte aducere din condei. Cu asemenea calităţi, are toate şansele să dobândească un engolpion.

— Da, dar ce are el cu sfinţia voastră?

— Am fost colegi. E adevărat, el venise ceva mai târziu la seminar, după aceea a fost nevoit să repete doi ani, era ceva mai bătrân decât noi ceilalţi, care-l ajungeam din urmă, dar, oricum, se cheamă că am fost colegi de clasă. I se spunea *Tatex*...

Ieronim îl ironiza pe arhimandrit tocmai când eu mă pregăteam să denunţ o ironie. Eram stânjenit, dar nu mai aveam încotro, trebuia să duc la capăt ceea ce începusem. Totul era să găsesc un alt cuvânt.

— Tatexul acesta al seminarului monahal e un obraznic, preacuvioase. L-am întâlnit într-o cancelarie, erau acolo şi alţi funcţionari ai mitropoliei. Mi-a pus un deget sub bărbie şi m-a întrebat a batjocură: „Ce-ţi face, mânzule, stareţul? Am auzit că s-a încununat cu neveştejita cunună a virtuţilor celor necropoleşti”. Eu m-am îngălbenit şi am tăcut, dar acum nu cred că am păcătuit ascultându-l, ci că nu am avut tăria să-l plesnesc cu o sabie de foc...

Stareţului i-a pierit surâsul. M-a privit mai întâi cu mare nedumerire, ca pe unul ce nu l-ar fi plesnit pe fălosul Pandoleon nici cu palma, nici cu scuipatul, nici cu mapa de scrisori, ci anume cu o sabie de foc. Adevărul e că nici eu nu ştiam de ce-mi venise să spun aşa, fapt de care voi fi conştient ceva mai târziu. El m-a poftit să-l însoţesc într-o plimbare prin pădure, spre Fântâna Basarabilor, şi acolo, cu popasuri pe muşchiul verde de la rădăcina fagilor, mi-a destăinuit toată întâmplarea cu cele patru coroane. Am priceput că o făcea cu un scop întreit. Mai întâi, îi încredinţa cuiva o taină care, într-un viitor mai mult sau mai puţin îndepărtat, putea să-şi aibă preţul ei. În al doilea rând, eu, cel atât de tânăr, trebuia să învăţ că dacă Îl ai şi-L invoci pe Dumnezeu ca pe singurul tău martor, nici o anchetă penală nu va fi dispusă să ţină seama de el. În sfârşit, mai aveam să ştiu că vorba lui Pandoleon nu fusese o simplă ironie la adresa stareţului, ci aluzie transparentă la un fapt de care el va fi aflat – cine ştie? – printr-o oarecare rudenie sau prietenie cu procurorul, cu arhivarul sau cu unul din grefieri.

Ieronim părea destul de puţin impresionat de anchetă şi de faptul că scăpase de puşcărie. Dincolo de evenimente rămânea misterioasa dispariţie a coroanei. El era absolut încredinţat că nimeni nu violase sigiliile şi nu deschisese, între timp, cripta. Cine vor fi fost, aşadar, cele patru domniţe şi prin ce putere şi cu ce scop una din ele îşi absorbise coroana?...

Stareţul nu-şi făcea griji nici cu privire la arhimandritul Pandoleon, omul despre care se ştia că va folosi orice prilej spre a-i împiedica eventuala ascensiune în ierarhia superioară. Adevărul este că el nu râvnea o astfel de ascensiune şi, ca atare, rămânea indiferent faţă de orice rivalităţi posibile. Era mulţumit cu slujba ce i se încredinţase şi i se părea chiar prea mult că se învrednicise de cârja lui Nicodim. O nepăsare ca aceasta însă era greu de crezut într-o lume ca a noastră şi tocmai de aceea Pandoleon nu-l scotea din prefăcut, făţarnic, ipocrit, taler cu două feţe, mormânt văruit, mironosiţă şi multe alte podoabe de acest fel. Unii îl credeau pe unul, alţii pe altul; lui Ieronim îi era de ajuns că se crede pe sine însuşi.

Au trecut astfel câţiva ani până la vizita ce avea să-i fie fatală. Trebuie să precizez însă că stareţul, deşi cu desăvârşire corect în legăturile sale cu vieţuitorii mănăstirii, exagera totuşi în ceea ce-i privea pe străini. Am amintit mai sus că nu era un sfânt, nici măcar un ascet. Aceasta înseamnă că nu se nevoia mai mult decât ceilalţi, dar nici nu l-ar fi putut bănui cineva că se hrăneşte cu ceva în plus. Mânca totdeauna în trapeză, cu obştea, îndestulându-se din puţinul pe care-l aveam, mai ales că începuse războiul, cu toate vămile lui de păianjeni. El însă îi trata la fel şi pe oaspeţii ce poposeau în mănăstire, indiferent de rangul sau de treapta lor socială. Pe cei grăbiţi îi omenea cu o linguriţă de miere şi un pahar cu apă rece, aburit. Pe cei ce se întâmplau la vremea prânzului îi poftea binevoitor în trapeză, de-a lungul meselor de lemn, fie în preajma lui, dacă-i erau cunoscuţi, fie în spaţiul de lângă ferestre, rezervat ospeţiei, unde aceştia mâncau în tăcere, laolaltă cu monahii, ascultând obişnuitele citiri din Pateric. Cei mai mulţi, mai simpli şi mai sensibili, erau încântaţi de farmecul decorului, dar alţii păreau vădit nemulţumiţi de modestia bucatelor. Printre cei din urmă se numărau şi demnitarii de la mitropolie, precum şi unele persoane mai simandicoase, obişnuite cu un anumit ighemonicon mănăstiresc. Cât despre arhimandritul Pandoleon, acesta îşi freca palmele şi găsea noi podoabe pentru portretul moral al lui Ieronim, numindu-l zgârcit, harpagon, cârciobar, zgârie-brânză, linge-blide sau, în cel mai bun caz, învinuindu-l că a dus Tismana la sapă de lemn. Fără a se socoti de partea arhimandritului, printre fraţii noştri erau destui care-l judecau aspru, în sinea lor, pe stareţ, iar unii îndrăzneau chiar să i-o spună. De la aceasta nici eu, cel atât de tânăr, nu m-am dat în lături, cu încredinţarea că-i pot fi de folos.

— Avo, i-am zis, de ce nu suntem noi mai generoşi cu musafirii de seamă? Slavă Domnului, câteva păsări încă se mai găsesc în ogradă, ceva cârnaţi şi muşchi de porc încă se mai află în garniţa cu untură, în cămară încă mai spânzură câteva şunci şi costiţe afumate, bucătarul nostru se pricepe şi la plăcinte, în nisipul din pivniţă încă mai zace câte o sticlă de vin

bun...

— Dacă musafirii se întâmplă la hram, la Crăciun sau la Paşti, cu plăcere, mi-a răspuns uitându-mi-se pe deasupra.

— Oricare ceas de ospeţie românească, preacuvioase, poate fi un Crăciun sau un Paşti. În neamul acesta există un duh al omeniei pe care ţăranul îl întrupează deseori în cele mai bune bucate de pe masa oaspetelui său.

— Asta, băiete, pentru că, de obicei, oaspetele e tot un ţăran care ştie că gazda se poartă aşa cum face şi el cu alţii la casa lui, adică ia de la gura copiilor pentru ca mulţămirea celui ospătat să fie deplină. Dacă oaspetele însă e un oarecare boiernaş de pe la târg, un parvenit care de multă vreme şi-a uitat obârşia, acesta le va spune prietenilor săi: „Măi, da' bine o mai duc ţăranii ăştia, am mâncat la unul pe cinste şi am băut un vin...". Aşadar, în lumea lui el va răspândi o imagine falsă asupra ţărănimii, iar eu sunt încredinţat că aceasta şi-a avut partea ei de contribuţie la oprimarea celor ce nu-şi pot îngădui să mănânce carne decât de câteva ori pe an.

— Da, dar pe noi nu ne oprimă nimeni...

Ieronim şi-a crăcănat picioarele, după obiceiul lui, s-a apucat cu amândouă mâinile de cingătoare şi a prins a-l imita pe boiernaşul ghiftuit:

— Ce trai duc ăia, domnule, aşa ortodoxie mai zic şi eu!...

Nimeni n-a fost în stare să-l convingă, aşa încât lucrurile nu s-au putut petrece altfel când în chinovia noastră a poposit generalul X, unul dintre cei mai temuţi membri ai guvernului. Coborâse dintr-un automobil blindat, împreună cu soţia sa şi doi ofiţeri, dintre care unul la volan. Era înalt, cu obrazul sever, purta chipiu cu trese de aur şi manta cu revere roşii, foarte late. Stareţul i-a primit cu mare cuviinţă, iar nouă, celor câţiva ucenici, ne-a făcut semn să-i stăm la îndemână. El i-a condus în biserică, dându-le explicaţii de interes istoric şi artistic, apoi în paraclisul ctitorit de Matei Basarab, ale cărui vitralii mărturisesc o danie a poetului George Coşbuc. Nu a omis să spună că Tismana a fost, pentru un timp, garnizoana militară a lui Tudor Vladimirescu şi că aici şi-a redactat el proclamaţia pentru dobândirea dreptăţilor poporului. Generalul l-a ascultat cu atenţie şi a cerut apoi să vadă grota cea mare, de sub peştera sfântului Nicodim, din care i s-a arătat că izvorăşte cascada Tismanei, cunoscută pe vremuri sub numele de Pişetoare, explicaţie la care doamna a lăsat pleoapele în jos, roşind. Înaltul oaspete a intrat în grotă şi a cercetat-o cu multă luare aminte la lumina unor lanterne puternice, purtate de subalternii săi. De fapt, aceasta era adevărata ţintă a vizitei sale, de care noi aveam să ne dăm seama ceva mai târziu, când gura grotei a fost astupată cu câţiva metri de beton, în

spatele căruia se refugiase tezaurul ţării, sub veghea unui corp de gardă.

Demnitarul se arăta mulţumit.

În salonul oficial noi pregătiserăm îndătinata miere cu apă proaspătă.

— O, nu, mulţumesc, s-a apărat generalul, asta ne strică pofta de mâncare. Preferăm o ţuică bătrână.

— Cu plăcere, a încuviinţat Ieronim, şi ne-a poruncit să aducem ţuică. Poftiţi, i-a îmbiat el după aceea, băutura o să vă încălzească puţin. Sfârşitul acesta de martie e destul de friguros, mai ales aici, la munte.

Văzând că nu se mişcă nimic altceva, înaltul musafir şi-a plescăit limba după al treilea păhărel.

— Să ştii, părinte, că noi suntem cam flămânzi de pe drum.

— Asta-i bine, domnule general, şi vom fi bucuroşi să vă ospătăm, aşa, după puterile noastre. Noi deja am prânzit, în trapeză se face curăţenie, aşa că vă vom aşterne masa chiar aici, în salonul oficial... Băieţi, ne-a poruncit el, aduceţi ce trebuie de la bucătărie.

— Şi ce anume aveţi? s-a interesat ministrul.

Stareţul şi-a stăpânit neplăcerea de a se fi văzut întrebat ca un chelner şi i-a răspuns nu numai cu amabilitate, dar şi cu convingere:

— Sper să vă placă o ciorbă de fasole albă, de cea măruntă şi foarte gustoasă, pe care oltenii o numesc făsuiţă. Şi pentru că astăzi e sâmbătă şi avem dezlegare la untdelemn, bucătarul nostru a pregătit şi un ghiveci călugăresc, bogat în zarzavaturi, însoţit de murături în foi de stejar. Fireşte, pentru domniile voastre se va găsi şi un pahar de vin.

Oaspetele şi-a repezit capul puţin într-o parte şi s-a uitat la stareţ pieziş:

— Altceva?

Acesta a ridicat din umeri, stingherit:

— Altceva...

— Ei, parcă e greu de priceput, s-a repezit să-l ajute generalul, o găină se poate face la repezeală, până ce noi ne plimbăm un pic... Un piept la grătar, o pulpă la frigare...

— Găină? s-a uimit stareţul. Suntem în postul mare, domnule general!

— Da, dar noi nu postim, s-a explicat acesta.

Noi, cei de faţă, am înlemnit, cuprinşi de spaimă. Ieronim îşi dusese cele două degete nervoase la gură şi le plimba de-a lungul mustăţilor, apăsându-şi cu putere buza. Din clipă în clipă aşteptam să izbucnească fatalul „Mmă!” – dar, spre marea noastră uşurare, s-a stăpânit, mulţumindu-se să grăiască pe un ton la fel de apăsat pe cât îi erau tălpile pe podea:

— În cazul acesta, domnule general, vă recomand restaurantul de pe şoseaua dinspre Baia de Aramă. Nu e departe. Acolo se poate mânca orice.

Ofensat în faţa soţiei şi a subalternilor, generalul s-a făcut negru şi a părăsit mănăstirea trântind portiera maşinii, după ce a şuierat doar atât:

— Biinee...

Era limpede că întâmplarea nu va rămâne fără urmări. De ele era încredinţat nu numai arhimandritul Pandoleon, pentru pricini bine cunoscute, ci şi Ieronim însuşi, care-şi pregătea o traistă cu schimburi. Mitropolitul s-a grăbit să-l destituie, înlocuindu-l deocamdată cu economul, ca să nu se spună că a fost arestat un stareţ în exerciţiul funcţiunii. Obştea se întunecase. Noi, cei tineri de tot, plângeam prin colţuri. El ne mustra zâmbind amar, cu degetele prin mustăţi.

— Mmă!

Când, după vreo lună de aşteptare, a apărut un locotenent cu un pluton de ostaşi, ne gândeam să tragem clopotul într-o dungă, ca la mort. Dar s-a petrecut cu totul altceva. Mai întâi, ofiţerul l-a informat pe Ieronim că pe durata războiului grota va trece sub controlul Armatei şi că vor începe lucrări de amenajare, apoi i-a înmânat un pacheţel, salutând cu mâna la chipiu şi cu călcâiele lipite. Din pacheţel a răsărit o cutiuţă de mătase şi marochin, iar din cutiuţă Ieronim a ridicat un ceas de buzunar, cu capace de aur, cu lănţug fin şi tot atât de strălucitor. Pe spatele capacului din faţă, care se deschidea printr-o apăsare pe întorcător, era gravată următoarea inscripţie, deasupra numelui complet al generalului: *Vrednicului părinte Ieronim, stareţul Tismanei, admiraţia unui ostaş.* Inscripţia era datată cu ziua, luna şi anul când se petrecuse cutremurătoarea vizită.

Ieronim nu era un vanitos, dar de data aceasta s-a lăudat cât a putut cu darul generalului. Ceasul trecea din mână în mână, a făcut ocolul mănăstirii, mulţi îl sărutau ca pe o icoană făcătoare de minuni, soborul se lumina, noi, cei tineri de tot, lăcrămam de bucurie, în timp ce ava ne mustra cu mustăciosul său „Mmă!”. Mitropolitul s-a grăbit să-l repună în vrednicia de stareţ, dar Ieronim a refuzat, preferând să rămână în tagma ieromonahilor de rând. Toţi îl înţelegeau, numai Pandoleon îi tâlcuia refuzul în felul său:

— Ce-i pasă amărâtului, s-a văzut acum cu sacii în căruţă, trece fluierând pe lângă moara de apă, îşi mână caii de-a dreptul la valţuri.

Ne înşelam şi noi, se înşela şi arhimandritul.

Au trecut câţiva ani. Eu, între timp, am fost mutat în slujba mitropoliei, dar eram la curent cu ce se întâmpla în Tismana. Într-o zi a apărut un ins cu haină de piele şi şapcă de postav, uitându-se pe un petic de hârtie şi întrebând pe unul şi pe altul dacă cineva dintre ei colaborase cu

regimul militarilor care duseseră ţara de râpă. Nu se ştie ce răspunsuri i s-au dat, dar cetăţeanul a ajuns, în cele din urmă, la Ieronim.

— Sunteţi bun să-mi spuneţi cât e ceasul?

Ieronim a deschis un capac pe care insul s-a uitat cu lăcomie.

— Nouă fără un sfert sau, mai precis, douăzeci şi patruzeci şi cinci de minute.

— Cam târziu, părinte, e cazul să te grăbeşti!...

Au mai apărut vreo patru şi l-au ridicat.

Ieronim n-a fost judecat de tribunalul militar, cu toate că, potrivit notei informative, inscripţia de pe ceasul de aur era o dovadă peremptorie a recunoştinţei pe care unul din criminalii de război i-o purta pentru cine ştie ce servicii aduse militarismului de tristă memorie. Procurorul, unul şi acelaşi cu anchetatorul coroanei dispărute, şi-a adus aminte că în arhivă există un dosar muşamalizat de interesele meschine ale burgheziei. Profesorul murise, de cei patru membri ai comisiei nu se mai ştia nimic, martori nu mai existau, datele anchetei erau concludente : Ieronim a fost condamnat la zece ani de temniţă grea pentru sustragerea unor bunuri ce aparţineau de drept patrimoniului naţional. Tribunalul civil păstrase în sentinţă termenul „sustragere” în loc de „însuşire”, deoarece insistentele interogatorii şi minuţioasele percheziţii nu aflaseră nici o urmă din coroana dispărută.

Ieronim s-a întors după numai şapte ani, ca beneficiar al unui decret de graţiere, şi s-a aşezat în schitul Cioclovina, sus, pe muntele cu acelaşi nume, de unde trebuia să coboare zilnic până la pichetul de lângă casa pădurarilor şi să iscălească într-un caiet. Se spunea că albise, suferea de plămâni şi era foarte tăcut. Între timp, Tismana devenise chinovie de maici. Câteva dintre ele îşi făceau ascultarea la schit, unde era adevărata gospodărie a mănăstirii, îngrijind vacile, oile, păsăretul şi prisaca. Ele erau cele ce-l îngrijeau acum şi pe Ieronim, despre ale cărui păţanii ştiau câte ceva numai din auzite, de prin mănăstirile de unde veniseră, ca despre lucruri petrecute foarte demult, în locuri îndepărtate. Ştiau însă de ce lipseşte de acasă vreo două ceasuri pe zi, coborând muntele călare pe o prăjină şi urcându-l apoi încet, abia trăgându-şi răsuflarea din ce în ce mai săracă.

De la un timp Ieronim n-a mai fost în stare să facă drumul. Zăcea în pat şi începuse să scuipe sânge. Caietul îi venea prin măgarul mănăstirii, care făcea zilnic acelaşi drum, însoţit de Osman, câinele bătrân şi orb, aducând la schit ciuberele goale şi ducând devale merticul de lapte, caşurile şi mierea. Cei doi cărăuşi străbăteau de ani de zile muntele păduros, fără abateri şi fără popas, şi nu le-a fost greu să se înveţe să oprească în faţa

pichetului şi să aştepte până când cineva umblă în desagă şi-i dă măgarului o palmă pe şold.

Vremurile se schimbaseră şi aduceau în Tismana oameni mai optimişti şi întâmplări mai puţin triste. Dintre călugării de altădată mai rămăsese doar duhovnicul Ghervasie, cu viaţa lui cuminte şi cumpătată, bântuită doar din când în când de amintirea suavă a bocşelor de mangal, dispărute de mult. Se bucura, în schimb, de prietenia vlădicăi Mirmilion, eparhul cel nou, care îndrăgise Tismana, poposea aici destul de des, cel puţin pe câteva zile, şi-l poftea pe bătrân să cinstească împreună un pahar de vin, de fiecare dată voind să mai asculte povestea cu ciomagul şi canonul. Eparhul râdea domol, mângâindu-şi barba lungă, albă şi fină, ca un nouraş spânzurat după ploaie, şi-l îmbia pe Ghervasie să mai soarbă o picătură de craioviţă ruginie, din via ce-i aparţinuse pe vremuri lui Mihai Vodă Viteazul. Se înţelegeau bine.

Dacă-l amintesc pe Mirmilion sub numele cu care-l răsfăţau prietenii în tinereţe şi pe care el îl accepta şi acum cu plăcere din partea celor ce-i erau dragi, o fac sub stăpânirea unui sentiment de frăgezime sufletească, din care nu lipseşte o dulce nostalgie. Era unul din acei oameni pe care Domnul Dumnezeu îi înzestrează cu toate darurile, chiar când unele sunt ceva mai puţin duhovniceşti, ca un preabun şi îngăduitor cu deplinătatea fiinţei. Călugăr din pruncie, învăţase carte frumoasă şi devenise un iscusit dascăl de geografie şi ştiinţe ale naturii. Elevii săi povesteau că, dacă profesorul se plictisea de o hartă economică, schimba subiectul şi începea să vorbească despre misterele piramidei lui Keops, fascinându-i cu erudiţia şi cu dulceaţa graiului. Vorbea şi scria în limba vechilor cazanii şi mă gândesc cu mare părere de rău la ceasurile lui lenevoase, când ar fi putut să-şi înveşnicească numele pe câteva cărţi. În tinereţe a fost unul dintre cei mai buni diaconi ai mitropoliei din Bucureşti. La vremea când un Evghenie, un Lavru, un Antinoghen, tauri basarabeni, încercaţi în roada viţei-de-vie, îşi luau vocile la întrecere într-o odaie cu ferestrele închise, urcând fiecare în come şi semitonuri până stingea lampa din perete, Mirmilion venea cu un glas de catifea purpurie, unduios ca vântul prin holde, uşor gutural şi imperceptibil nazal, adiind împrejuru-i un freamăt de bărbăţie îngerească. Vocea sa era totodată frumoasă şi inteligentă, iar aceasta se cunoştea din felul cum împletea viersul şi cuvântul într-o ţesătură curgătoare, a curcubeului desfăşurat în lumină. Ca orice ins al generaţiei de aur, lui Mirmilion nu-i displăcea vinul bun, sorbit îndelung la o masă cu prieteni, când glasul său umbla nu numai prin facerile psaltice ale lui Gherontie Nicolau, ci şi prin ofurile bucureştene ale lui Anton Pann şi – până la urmă, de ce nu? – prin câteva din romanţele vremii. Bărbat fermecător, era râvnit

de femei şi multora le-a fost de mirare că a preferat să aştepte o mitră arhierească. Ajuns vlădică, a continuat să preţuiască traiul bun, căruia i s-a adăugat viaţa sedentară, pricină pentru care, în numai câţiva ani, se îngrăşase peste măsură, deşi mişcările încă mai păstrau elasticitatea corpului zvelt de odinioară. Inteligenţa era aceea a creierului bine hrănit, consistentă şi spumoasă, întotdeauna triumfătoare printr-un ascuţit simţ al umorului. Replicile lui hazlii se dădeau huţa din gură în gură şi deveneau celebre. Faimos era şi orarul său de noctambul. Ora lui normală de culcare era cam către patru sau cinci dimineaţa. Îi plăcea să aibă un tovarăş sau doi la cina copioasă, care începea la zece seara şi se isprăvea când amfitrionului i se făcea somn. Când nu avea oaspeţi, se retrăgea devreme în dormitor şi rezolva dosarele zilei sau, în lipsă de altceva, citea romane poliţiste, o pasiune care-i prelungea sentimentul adolescenţei. Generos cu alţii şi cu sine, nu avea duşmani decât în lumea mică a invidioşilor, care acum număra mai puţin unul, pe arhimandritul Pandoleon, devenit arhiereu vicar într-o eparhie bogată.

Aş zice că atunci, în ziua aceea de august, veniserăm şi noi pe la Tismana, dacă, furat de tonul amintirilor, ar fi să mă rostesc ca simpaticul Nenea Biju. Nenea Biju era şoferul lui Mirmilion, un om voinic şi cumsecade, ca la cincizeci de ani, pleşuv şi cu barba nerasă de trei zile (nu ştiu cum se făcea că nimeni nu-l văzuse vreodată proaspăt bărbierit), îmbrăcat în straie ponosite, pe jumătate costum şi pe jumătate salopetă, senin, jovial şi de un calm exasperant. Conducea un De Soto nenorocit, un hârb rămas de prin rechiziţiile războiului, dar mare şi încăpător, pe care nu-l scotea din patruzeci de kilometri la oră; când, mânat de cine ştie ce grabă, îl repezea în şaizeci, se fudulea prin tot oraşul, ca un campion de curse. Era exact ceea ce-i plăcea vlădicăi, aşa încât noi, cei de prin preajmă, obişnuiam să le spunem „şoferul şi mitropolitul său”. Nenea Biju însă era nu numai şofer, ci şi omul de casă al eparhului, ori de câte ori acesta nu era acasă, ceea ce se întâmpla destul de des. El se îngrijea de haine, de rufărie, de papuci şi alte ustensile nocturne, inspecta aşternutul şi le adresa gazdelor mustrări autoritare pentru eventualele neglijenţe de protocol. Câine credincios, el se simţea atât de legat de stăpânul său încât se implica ori de câte ori era vorba de el.

— Ce faci, Nene Bijule?

— Ce să facem, uite am mai venit şi noi pe la Bucureşti, avem o grămadă de treburi...

— Cum îţi mai merge rabla, Nene Bijule?

— Ce rablă, domnule? Cine, în afară de noi, mai are în ţara asta un De Soto? Ne serveşte bine şi suntem mulţumiţi. Nu-i vorbă, avem grijă să

fie reparat la timp, îl spălăm, îl gresăm...

— Pe unde-ai mai umblat, Nene Bijule?

— Noi umblăm tot timpul, domnule. Acum două săptămâni am inspectat protoieriile din Mehedinţi, duminica trecută am sfinţit o biserică, acum suntem la sinod...

— Bijule, îi porunceşte într-o zi stăpânul, să mă trezeşti pe la opt, am promis să mă duc undeva la masă.

— E ora opt, înaltule, îl zgâlţâie gingaş acesta, trebuie să plecăm, ştiţi că suntem invitaţi la masă...

Mirmilion le ştia pe toate, pe unele le spunea chiar el şi râdea tărăgănat, scuturându-şi coama de mătase albă.

N-ar fi de mirare, aşadar, dacă aş spune că veniserăm şi noi pe la Tismana în ziua aceea de august, în două automobile, dintre care unul îi aducea pe cei trei pictori de la Bucureşti, specialişti în restaurări. Eparhul hotărâse să deschidă aici un şantier pentru spălarea frescelor din secolul al optsprezecelea, durate de zugravii Brâncoveanului, a căror frumuseţe zăcea înecată în groase perdele de fum. Excepţie făcea doar tabloul votiv al celor patru Cantacuzini, multă vreme apărat de acea pictură în ulei despre care am vorbit mai sus. De fapt, tocmai înstăpânirea acestui tablou, singurul curat din toată biserica, îl făcuse pe Mirmilion să considere că şi ceilalţi ctitori, mai vechi şi mai adevăraţi decât Cantacuzinii, au dreptul la lumină. Fostul dascăl nu-şi dezminţea nici pasiunea pentru arta noastră veche, despre care ştia că este şi o depozitară a istoriei şi căreia, acum, când avea putere, era dispus să-i acorde un buget generos. Frescele epocii de aur a picturii noastre bizantine trebuiau repuse în strălucirea lor originară, urmând să devină astfel una din gloriile Tismanei contemporane, întru nimic mai prejos decât Govora sau Hurezi. Cu acest gând ambiţios apelase la competenţa şi autoritatea artistică a bătrânului Gheorghe Russu, care coborâse din maşină împreună cu doi dintre cei mai vrednici colaboratori ai săi, gata să înceapă lucrul.

Într-adevăr, ei se aşternură pe treabă chiar în dimineaţa zilei următoare. Teoretic erau pregătiţi, dar prudenţa îi obliga să facă mai întâi o încercare pe o porţiune foarte mică, spre a vedea dacă metoda şi substanţele propuse de ei dau cele mai bune rezultate pe acest tip de frescă. Problema alegerii primei porţiuni părea de-a dreptul neînsemnată şi nu se poate spune că ei ar fi avut un anume criteriu. O probă de început poate fi făcută oriunde, dacă se consideră că fresca e omogenă pe toate laturile. De obicei însă e preferat un loc dosnic, într-un ungher oarecare, pentru ca, în cazul unei neizbutiri, aceasta să fie cât mai puţin observabilă. Aşa ar fi trebuit să facă şi oamenii noştri, dar n-au făcut-o. De ce, nu voi şti, probabil,

niciodată, dar curând aveam să-mi dau seama că opţiunea lor a fost punctul de pornire a întâmplărilor ce s-au petrecut îndată după aceea şi care, la rândul lor, se legau cu alte întâmplări, de aiurea, ce păreau să nu aibă nici o legătură cu cele de la Tismana.

Meşterii îşi duseră în pronaos cele de trebuinţă, seringa, bureţii, miezul de pâine, caseina, apa caldă şi lucrară toată dimineaţa fără să-i stinghereasc cineva dintre ai noştri, şi cu atât mai puţin patronul Mirmilion care, după cunoscutul său orar, îşi făcea somnul cel dulce în apartamentul anume amenajat pentru el, în colţul de nord-vest al cetăţii, pe buza prăpastiei cu ape şi aluni. Ei veniră destul de bucuroşi la masa de prânz şi-l informară că metoda clasică dă rezultate excelente şi chiar în cursul după-amiezei îl vor pofti să vadă cum va arăta splendida frescă brâncovenească după ce va fi scoasă în întregime de sub straturile de fum. Eparhul avu un motiv în plus să se simtă între prieteni, să stropească bucatele cu mai multe pahare de craioviţă ruginie şi să întreţină o conversaţie prelungită şi veselă, al cărei început părea să fie tot bătrânul duhovnic.

— Ei, ia spune, Ghervasie, încercă el să-l aţâţe, cum a fost cu mama aia de bătaie?

Mesenii izbucniră în hohote, toţi deodată.

— De vreme ce toată lumea râde, grăi Ghervasie cu îndrăzneală, se cheamă că toată lumea ştie cum a fost, aşa că n-ar avea nici un chichirez s-o mai spun, mai ales că e şi destul de veche. Mai bucuros aş fi eu dacă aş cunoaşte ce s-a întâmplat numai acum o lună în Pădurea Şarului.

Un nou val de râs gâlgâi peste pahare, semn că toţi ştiau despre ce este vorba, iar ochii se aţintiră asupra vlădicăi, eroul istoriei la care se referise Ghervasie.

De fapt, istoria aceasta era destul de cunoscută, dar cei de faţă sperau să afle unele amănunte, cu atât mai mult cu cât întregul ei nu putea fi închegat decât prin alăturarea sau îngemănarea a trei mărturii ce proveneau din trei surse diferite: eparhul Mirmilion, Nenea Biju şi bufetierul. Fiind acum rândul meu s-o povestesc, şi anume din perspectiva amintirii, îmi dau seama că din punct de vedere literar ar fi mai interesant şi mai cu efect dacă aş porni-o din cele trei capete ale ei, pe care să le aduc către centru, confruntându-le în potrivirile şi nepotrivirile lor. Cum însă eu nu-mi propun să fac literatură, mă voi mulţumi s-o reconstitui pe firul cel mai curgător, ca să ajung mai de-a dreptul la neaşteptatele ei consecinţe.

Trebuie să spun însă mai înainte că eparhul Mirmilion, care se îngrăşase cam mult, suferea cumplit din pricina căldurii. Crucea lui cea mai grea, dacă nu singura, din lunile de vară erau orele de serviciu – lucrări de cabinet, audienţe, conferinţe, ceremonii publice –, când era obligat să poarte

uniforma sau veşmintele bizantine, grele şi lungi, uneori cu câte două-trei rânduri de straie suprapuse, negre sau încărcate cu fireturi de metal, care-i chinuiau trupul într-o baie de sudoare şi abur. În afara acestor ore obişnuia să aibă pe el doar un cămeşoi lung până-n pământ, cu mâneci largi, făcut anume pentru el dintr-o pânză fină de in topit. Picioarele şi le vâra, desculţe, în sandale cu două curele. Aceasta era ţinuta cu care se obişnuise întregul personal de serviciu al palatului eparhial. La drept vorbind, straiul acela simplu nu aducea câtuşi de puţin cu o cămaşă de noapte sau cu un halat de casă, ci mai degrabă cu o tunică imperială care, asociată cu barba albă şi bogată, îi conferea purtătorului ei o anumită maiestate. Dacă la masă avea prieteni mai apropiaţi, amfitrionul cobora astfel şi în sufragerie. Adaug că în anul acela era o lună a lui cuptor care-şi merita numele.

Într-o asemenea zi, cam pe la vremea prânzului, eparhul şi-a chemat şoferul.

— Bijule, pregăteşte maşina, că plecăm la Bucureşti.

— Aoleo, înaltule, pe căldura asta?

— E ordin, Bijule, diseară trebuie să fiu neapărat la Patriarhie. Ai la dispoziţie două ore. Pune-mi în maşină tot ce ştii că-mi trebuie şi nu uita câteva sticle de bere, că o să mor de sete pe drum.

— U-iu, s-a scuturat Nenea Biju, pe căldura asta...

După două ore maşina era trasă la peron, în faţa treptelor de marmură. Eparhul s-a gândit că automobilul e un spaţiu tot atât de intim ca şi palatul, aşa încât nu şi-a mai schimbat cămeşoiul cel lung. O maşină de demnitar avea şi perdeluţe. Au ieşit în largul câmpului şi, după o vreme, stăpânul a ţinut să-şi verifice servul.

— Bijule, mi-ai pus destule cămăşi?

— O duzină, înaltule!

— Şi dulama deschisă?

— Şi!

— Dar veşmintele?

— În geamantanul lor.

— N-ai uitat cârja?

— Se poate?...

— Dar bere ai pus?

Şoferul a sfeclit-o.

— Bere nu mai era la cămară, înaltule, puteţi s-o întrebaţi şi pe maica, s-a băut aseară cu ăia de i-am avut la masă. Am alergat prin tot oraşul... că mai am şi eu ceva cunoscuţi, prieteni... dă-ne, domnule, câteva sticle că n-o fi foc, plătim bine... În tot oraşul nu se găseşte bere... asta e situaţia...

— Şi eu ce să fac, Bijule, s-a enervat stăpânul, să mă usuc?

— Lăsaţi, înaltule, că opresc la bufetul din Pădurea Şarului. Ăia au întotdeauna bere, îi ştiu eu, sunt bine aprovizionaţi, nu ca amărâţii noştri din oraş... Am luat cu mine sticle goale pentru schimb, mă ştiţi că eu sunt prevăzător... Nu înseamnă că, dacă n-am găsit, am lăsat-o baltă... Dacă-mi daţi voie, opresc.

— Bine, să opreşti, a mormăit bătrânul.

Bufetul se afla la o margine de luminiş, lângă şosea. Nenea Biju a oprit în partea ceastălaltă, ca să stea maşina la umbră, a luat de lângă el sacoşa cu sticle goale şi a pierit înlăuntru. Prin preajmă nu se vedea nimeni. Mirmilion s-a hotărât să profite de ocazie, a coborât din automobil şi s-a afundat niţel în pădure, pentru o oarecare trebuşoară. În secunda următoare însă Nenea Biju ieşea din bufet, cu ochii în jos de ruşinea insuccesului, târând după el sacoşa cu sticle goale. A trântit-o pe scaunul de alături şi s-a aşternut la drum, bombănindu-i pe nenorociţii ăştia care nu fac nimic pentru poporul muncitor, măcar să aibă şi ei o sticlă de bere pe căldura asta...

— Lăsaţi, înaltule, că mai e un bufet, poate că-l ştiţi, pe partea stângă, imediat după ce trecem podul Oltului. Ăia nu se poate să nu aibă, îi ştiu eu, sunt oameni serioşi... Dacă-mi daţi voie să opresc, numai două minute, acolo...

Neprimind din spate nici o încuviinţare şi ştiind că stăpânul său, care nu dormea noaptea, obişnuia să-şi facă somnul în maşină, Nenea Biju a crezut că trebuie să-l lase în pace – dar, ca să-şi dovedească sieşi devotamentul faţă de şef, a împins piciorul pe accelerator, năpustindu-se către Oltul salvator cu o viteză de cincizeci de kilometri la oră.

Când a ieşit din pădure şi nu a mai văzut maşina la locul ei, Mirmilion s-a frecat mai întâi la ochi, apoi a simţit că-i îngheaţă sudoarea pe şira spinării. Asta e, Biju a lăsat cheia în contact, iar hoţului nu i-a trebuit decât să pornească motorul şi s-o ia la sănătoasa... Dar Biju întârzia să se arate, iar el, ditamai eparhul, nu era să-l caute prin cârciumă, mai ales în halul ăsta... Îşi mai aduse aminte că-şi rezervase plăcerea de a ieşi din maşină fără sandale, să simtă iarba răcoroasă sub tălpile desculţe. Iată însă că, în locul lui Biju, din bufet ieşiră doi bărbaţi, înalţi şi zdraveni, unul în bluză de doc şi altul în cămaşă cadrilată. Unul dintre ei s-a frecat la ochi.

— Nene, tu vezi ceva acolo?...

— Văd.

— Dacă vezi tu, înseamnă că nu m-am îmbătat. Ce vezi?

— Parc-ar fi Moş Dumnezeu.

— Fii serios, ce să caute Moş Dumnezeu pe aici, pe la bufet?

— O fi având ceva cu tine...

— Da’ ce, eu sunt Petrache Lupu? Poate cu tine să aibă ceva...

— Eu, pentru ce băui plătii, s-a apărat cel cu cămaşa cadrilată. N-am înşelat pe nimeni.

Cei doi au mai stătut locului câteva clipe, apoi au prins a se apropia încet de arătarea albă, care şedea nemişcată pe negrul stătător al pădurii. Nu bătea nici un firicel de vânt, poiana se pitise sub vârful ierbii, pe deasupra se vedea aerul cum dogoreşte din asfalt.

Unul dintre ei a tuşit de câteva ori, apoi şi-a luat inima-n dinţi:

— Bună ziua!

— Bună ziua! se auzi un mormăit baritonal din barba ciudatului străin.

Cel cu cămaşa cadrilată i-a dat vecinului său un ghiont:

— Auzi, bă, că vorbeşte!

Cătrănit cum era, Mirmilion ar fi vrut mai degrabă să-i afurisească, dar şi-a luat repede seama. Ăştia, se gândea el ca un cititor de literatură poliţistă, trebuie că fac parte din bandă, l-au sechestrat pe Biju în cârciumă şi mă păzesc pe mine aici până ce tovarăşul lor ajunge cu maşina în locul unde o poate goli în linişte. Dacă-s de meserie, e sigur că nu operează la întâmplare – au ştiut al cui e automobilul şi ce pot găsi în el... Dar de unde aveau ei să ştie că Biju va opri aici pentru bere?... Nu, n-au ştiut, n-aveau cum să ştie, dar şi-au dat seama de situaţie – ăştia au intuiţii rapide, se înţeleg din câteva semne şi se organizează într-o secundă. Fii atent, vorbeşte puţin, monosilabic, nu angaja conversaţii, mai ales că ăştia ies de unde ies...

Cei doi prinseseră niţel curaj.

— De unde şi-ncotro?

— De la Craiova, a răspuns eparhul fără să se mişte şi fără să-i privească, aşa cum va face şi de acum înainte.

— De la Craiova? s-au mirat oamenii. Păi nouă ni se păru că ieşişi din pădure.

— Ei, ieşii din pădure! Şi?

— Păi, nimic, e treaba dumitale, dar de ce ne spui că vii de la Craiova?

— De acolo sunt.

— Lucrezi pe undeva? Eşti în câmpul muncii?

— Sunt bătrân!

— Asta se vede. Dar pe unde stai? Ai, carevasăzică, un domiciliu?

— La mitropolie.

Cei doi clipiră repede.

— Şi ce învârţi dumneata pe-acolo pe la mitropolie?

— Sunt mitropolit.

Cel cu bluza de doc râse strâmb şi-i şopti celuilalt:

— Auzi, bă, că e mitropolit!...

Acela se întoarse:

— Păi, aşa?... Şi-l măsură cu ochii de sus până jos şi de jos până sus.

Mirmilion simţi că-i mai îngheaţă o dată sudoarea pe spinare. Ce să mai răspundă? Cum să se explice? Dacă indivizii nu sunt hoţi, se gândea el, e sigur că mă iau drept nebun şi or să dea alarma. Nu tu acte, nu tu bani, nu tu pe nimeni să te cunoască. Gândul acesta i se întărea cu atât mai mult cu cât cei doi, cuprinşi acum de o mare curiozitate, începură să-i dea ocol, cercetându-l cu de-amănuntul. Încă nu îndrăzneau să-l pipăie.

Cel cu cămaşa cadrilată se opri cu gândul în cumpănă, pe jumătate vesel, pe jumătate înfrigurat.

— Tovarăşu' ăsta de-aici zicea că eşti Moş Dumnezeu. Numai că el bău cam mult, măcar că plăti cinstit.

Prin sufletul lui Mirmilion trecu o lumină: asta era salvarea! De acum, ton sever, autoritate divină, mai ales că individul cu bluza de doc întindea spre el o mână tot mai îndrăzneaţă.

— *Noli me tangere!* se răsti el ca un tunet al seninului.

Cei doi se treziră cu doi paşi mai îndărăt. E clar, se gândea Mirmilion, acum trebuie să exploatez rapid avantajul primei victorii.

— Scoate-ţi sandalele, nenorocitule, continuă el, că sfânt e pământul pe care calci! Marş de-aici, javră soioasă şi nemântuită!

Stăpâniţi de teroarea sacră, îndrăzneţii nu găsiră alt drum mai la îndemână decât tot către bufet, unde pieriră de istov.

Între timp, Nenea Biju gonea cu nădejde către Olt şi socotise că e cazul să obţină încuviinţarea.

— Eu zic c-ar fi bine să oprim, înaltule, măcar să încercăm, dar eu cred că acolo e bere. Îmi daţi voie?

Nici un răspuns. Şoferul a tuşit de câteva ori şi din ce în ce mai puternic. Când a întors capul şi a dat cu ochii de banca goală, era să-i vină rău.

— Mă bătu Dumnezeu, îmi pierdui mitropolitul!

Întoarse în potcoavă şi se repezi înapoi către Pădurea Şarului, împingând acul vitezometrului până la şaizeci de kilometri pe oră. Ajunse imediat după ce târgoveţii dispăruseră în bufet, învârti maşina pe loc şi, într-o singură secundă, ca-n filmele americane, îşi răpi stăpânul şi-l făcu nevăzut pe şoseaua fierbinte.

De abia acum, revenit în siguranţă, îşi dădu seama eparhul de ceea ce se întâmplase şi, mai ales, de ceea ce i s-ar fi putut întâmpla. Tremura de

mânie, pusese mâna pe baston şi-l strângea cu putere.

— Bijule, te destitui, la mine nu mai ai ce căuta, te dau afară ca pe-o slugă netrebnică...

Cu capul între urechi şi cu acul, în sfârşit, la patruzeci, Nenea Biju abia era în stare să îngaime:

— Puteţi să mă destituiţi, înaltule, şi să mă bateţi, şi să mă omorâţi, numai să nu spuneţi la nimeni ce s-a petrecut astăzi... Cum o să mai scot eu capul în lume?...

Bineînţeles, chiar în seara aceea, toată Patriarhia cunoştea povestea, atât cât putea fi cunoscută pe atunci, căci lucrurile nu s-au oprit aici.

Aici însă se oprea istorisirea de la Tismana, cu elementele ei de haz. Mirmilion se întrecuse pe sine în darul vorbei de duh, întrerupt şi completat de profesorul Russu care, între timp, îl descususe pe Nenea Biju. Câte ceva şi de undeva aflase şi duhovnicul Ghervasie. Dar după ce ultimele sughiţuri se stinseră şi ochii se limpeziră, vlădica deveni serios. Într-adevăr, lucrurile nu se opriseră aici.

— Ca să vedeţi, dragii mei, ce întorsătură dramatică poate să ia o întâmplare aparent pur anecdotică. Cei doi l-au găsit pe bufetier în grădina din spate, dormitând la umbră. L-au trezit zgâlţâindu-l şi l-au târât înapoi după ei, ca să-l vadă şi el pe Moş Dumnezeu. În poiană însă nu mai era nimeni. În orice caz, cel puţin aşa pretindea bufetierul, că el nu vede nici un fel de moş – ceea ce, după părerea lui, însemna că pe clienţii săi îi zăpăcise binişor băutura, mai ales pe o asemenea căldură. Aceştia însă n-au admis batjocura. Ei continuau să arate cu degetul către marginea pădurii, că adică Moşul se află acolo, dar că exact acum, în clipa aceasta, se face nevăzut... da, da, pierise chiar în clipa de dinainte şi era păcat că bufetierul nu avusese destui ochi să-l vadă măcar dispărând. Numai că, de la acest punct, părerile celor doi se despărţeau. Unul afirma că Moşul se făcuse nevăzut din locul în care era, pierise ca un abur, în timp ce al doilea susţinea că-l văzuse înălţându-se la cer, purtat de două aripi albe, şi topindu-se în văzduh. Nepotrivirea s-a prefăcut în ceartă şi nici unul nu voia să renunţe la adevărul său. Argumentele n-au folosit. Cum o să aibă Moş Dumnezeu nevoie de aripi, de vreme ce el poate să apară şi să dispară când vrea şi cum vrea? Pe de altă parte, avea el nevoie de ceva care să-l susţină în aer, de vreme ce era cam gras şi sufla greu. Bufetierul nu a dat importanţă controversei, ci s-a mulţumit să le povestească tuturor clienţilor săi că aici s-a petrecut o minune. Zvonul s-a răspândit cu iuţeala fulgerului prin satele vecine şi, curând, poiana din Pădurea Şarului făgăduia să devină Maglavit. Bufetierul îşi freca palmele, gândindu-se că dacă Dumnezeu nu-şi pusese piciorul în poiană, cu siguranţă i-a pus lui mâna în cap. S-au sesizat

autorităţile locale, protopopul mi-a înaintat un raport, mi-au zbârnâit şi câteva telefoane de la Bucureşti, mă rog, treaba devenea serioasă – nu te poţi pune cu psihologia gloatelor, amintiţi-vă de apariţiile pe geamuri şi de măgăriţa vorbitoare din catedrala Patriarhiei... ce-a mai fost şi atunci! Se impuneau nişte conferinţe de lămurire, pentru combaterea falselor teofanii, dar asta cere timp şi, pe de altă parte, minţile înfierbântate nu te prea iau în serios. Bufetierul, de pildă, recunoştea că cei doi băuseră binişor, dar i se răspundea că de beţie fuseseră acuzaţi şi apostolii la Cincizecime, când au prins a vorbi în limbi... Şi aşa mai departe...

Eparhul se opri şi sorbi subţire şi lung.

— Cu alte cuvinte, îşi supse profesorul mustaţa, râdem noi ce râdem, dar purceaua, carevasăzică...

— Ei, nici aşa, îl domoli vlădica.

— Aţi găsit, totuşi, o soluţie?

— Soluţia cea mai bună ar fi ca principalii martori, adică cei doi, să mai stea o dată faţă către faţă cu Moşul şi să se încredinţeze că el n-a minţit, că este una şi aceeaşi persoană cu mitropolitul. I-am dat ordin protopopului să-i caute şi să-i aducă la mine, oricând şi oriunde mă va afla. Biju e cu mine tot timpul, o să le spunem cum s-a petrecut toată povestea şi, în cel mai rău caz, eparhul Mirmilion va deveni eroul unei anecdote de largă circulaţie. Povestea va fi, cel puţin, adevărată.

Masa de prânz, tipic mirmilionescă, se isprăvi, totuşi, sub un semn de întrebare.

Pictorii se duseră în biserică să-şi reia lucrul, făgăduind că-l vor invita pe vlădica de îndată ce proba va fi gata.

Peste puţină vreme sosi protopopul de Caracal şi-l vesti pe mitropolit că-i aflase pe cei doi mistici şi că i-a adus aici, pentru confruntare. Aceştia, poftiţi să aştepte în curte, doriseră să intre pentru câteva minute în sfântul lăcaş şi să se închine, pentru ca nu cumva, Doamne fereşte, să fie confundaţi cu cine ştie ce pocăiţi. De abia când Mirmilion apăru în capul scărilor şi prinse a coborî treptele, pricepui de ce anume adusese cu el şi purta acum o rasă albă, cu mâneci largi, un veşmânt pe care, după regulament, numai patriarhul are dreptul să-l îmbrace. În curte se aflau suita eparhului, stareţa cu câteva călugăriţe şi, bineînţeles, Nenea Biju. Cei de faţă intonară imnul oficial „Pre stăpânul şi mitropolitul nostru”, iar pe finalul „întru mulţi ani”, repetat de trei ori, stăpânul blagoslovi cu amândouă mâinile. Era limpede că cei doi, la început buimaci, se dezmeticeau, înţelegând că una e să vezi pe cineva în singurătate la marginea unei păduri şi după ce ai băut câteva şpriţuri, şi alta e să-l vezi într-o mănăstire şi printre atâţia oameni vii, după ce protopopul te-a dăscălit

vreo două ceasuri pe drum. Smerit şi aproape ruşinat, unul dintre ei se apropie să-i sărute mâna.

— *Noli me tangere!* răcni cu voce groasă mitropolitul, după care se porni a râde cald şi binevoitor, întinzându-i omului speriat mâna spre sărutare şi chiar mângâindu-l pe tâmplă.

Făcu acelaşi lucru şi cu cel de-al doilea. Un schimb de vorbe bune şi cuviincioase păru că pune capăt penibilei confuzii şi că-l scuteşte pe Mirmilion să se confrunte cu Nenea Biju şi să relateze toată istoria în amănuntele ei. Totuşi, unul dintre cei doi îşi culese la repezeală un gând din risipire şi îndrăzni să spună:

— Da, înalt preasfinţite, dar cu aripile cum rămâne?

— Ce aripi, omule?

— Cu care v-aţi înălţat la cer.

— Fii serios, omule, eu plecasem cu automobilul.

Omul clătină din cap cu neîncredere:

— Nu mă pot eu face de râs faţă de tovarăşu' ăsta al meu. Chiar dacă nu le-aţi folosit, eu tot cred că pe sub haina asta largă aveţi o pereche de aripi.

Şi întinse mâna, uşor, spre grumazul eparhului, ca şi cum ar fi vrut să se încredinţeze.

— Stai binişor, creştine, îl potoli acesta, tu nu ştii că numai îngerii sunt întraripaţi? Unde ai mai văzut tu un înger cu barbă sau un bărbos cu aripi?

— Da' ăla de colo cum e? zise triumfător creştinul arătând cu degetul spre uşa bisericii.

— Care ăla? se nedumeri Mirmilion.

— Ăla de colo!...

Când intrarăm în biserică, pictorii lucrau de zor. Am spus că nu ştiu din ce pricină ei nu aleseseră pentru proba spălării o porţiune mai ferită, ci una la vedere, imediat în dreapta uşii dintre pronaos şi navă, unde se află imaginea lui Ioan Botezătorul. Sfântul se uita la noi cu chipul său cunoscut, de lumină sălbatică, dar din umeri şi de sub bureţii înfiguraţi ai meşterilor îi creşteau două aripi magnifice de arhanghel viril, cu zborul în coardă.

— Asta ce e? mai întrebă o dată insul împungând cu degetul văzduhul icoanei.

Mirmilion începu să-i explice că nu e vorba de un înger, dar nici de un sfânt ca toţi sfinţii, că aripile sunt un simbol iconografic al neprihanei, şi multe altele, până când cei doi împricinaţi se lămuriră şi se împăcară, făgăduind că de acum îşi vor vedea de treburile lor.

Eu însă nu eram nici lămurit şi nici împăcat. Din clipa în care

stâlpisem ochii pe icoană, m-a prins un tremur în toată fiinţa şi o spaimă ca înaintea unei vedenii nălucitoare. Eram eu şi eram ca şi cum n-aş fi fost, gândeam eu şi parcă un altul gândea în mine, trăiam în clipă şi clipa se deşira ca un timp în derută. Nu-mi dădeam seama dacă rămăsesem singur sau mai era cineva prin preajmă. Nu mă mai interesau vecinătăţile imediate, nici eparhul, nici suita lui, nici creştinul care voise să pipăie doi umeri omeneşti. Din gestul acestuia nu mai stăruia decât întrebarea lui tulburătoare, care se strămutase în mine şi mă ţinea înlemnit în faţa peretelui.

— Ioane, am şoptit, aripile nu sunt ale tale. Mă uit la ele şi mă cufund în mine ca-ntr-un vis. Ţi-o spune anonimul prin care ţi s-a dat un nume, ţi-o aminteşte unul din cei ce purtau ştergare la repejunile Iordanului. E mult de-atunci, poate că m-ai uitat, poate că nu m-ai ştiut niciodată. Ce eram eu? Un pui de slugă răsfăţată la curţile Celui-ce-este, un fuior de lumină care credea că zborul se poate face şi de-a berbeleaca. Asta eram. Când m-am jucat de-a ghemul prin pacea pământului, m-am pomenit lăbărţat ca o cârpă umblătoare, lăsând în urmă-i pulbere şi scamă. Am greşit? N-am greşit? Nu ştiu. Ştiu că de-atunci rătăcesc printre rosturile pământenilor şi că uneori îmi sângerează umerii, trezind în mine câte un crâmpei de amintire din vremuri şi lumi răzleţe. Am auzit că monahii ar fi îngeri în trup şi m-am pornit prin chinoviile lor, cu popasuri lungi, în gândul că aş putea să aflu ceva mai mult şi despre mine. Câteodată mi se pare că m-am găsit, dar de cele mai multe ori mă pierd în neştiinţă şi zadarnic aştept să mi se lumineze osânda. O, dacă aş fi om ca toţi oamenii, ce bine mi-ar sta omenitatea! O, dacă aş fi înger ca toţi îngerii, ce minunată mi-ar fi dezmărginirea! Iată însă că aripile mele nu mai sunt decât o rană ascunsă, iar înomenirea mea s-a poticnit întru începuturile ei. Două jumătăţi ar putea face oricând un întreg; eu nu sunt decât o rămăşiţă dintr-un sfârşit şi zvâcnetul întrerupt al unei curgeri. Zborul meu se petrece numai în somn, şi atunci numai la spicul ierbii, ca o adiere prin rouă. Am învăţat să umblu pe cele două picioare şi trăiesc bucuria pasului mărunt, dar uneori mi se pare că mă târăsc. Mi-e dor de aripile mele şi iată că le aflu acum atârnate de umerii tăi. O, nu, nu te învinuiesc, tu niciodată nu te-ai fi încumetat să crezi despre tine mai mult decât ai spus. Eu le-am pierdut demult şi nu le-am mai zărit, şi ele rătăceau prin văzduh, iar zugravului nu i-a fost decât să le culeagă şi să ţi le lipească de umeri, făcându-te om întraripat, singurul, în timp ce dezaripatul din mine continua să rămână, şi el, nepereche. Nu ştiu cât bine ţi-a făcut. Ţi-ai îngreuiat trupul cu două mădulare străine. Ceea ce pentru mine era plutire, ţie îţi este povară. Ceea ce pentru tine este doar un semn, mie îmi era un adevăr. La umerii mei ele se deschideau şi vânturau

văzduhul, în ai tăi s-au înţepenit ca un abur în chiciură. Tu eşti demult un semn, eu încă sunt un adevăr. Aripile tale nu vor cădea în veac, dar nici mie nu-mi vor miji vreodată tuleiele. Tu te-ai luptat cu trupul şi l-ai biruit, eu m-aş lupta şi n-am cu ce. Tu eşti martor la judecată, eu de-abia mă căznesc să fiu o biată mărturie...

Se lăsase amurgul, icoana se topea în întuneric. Mintea mai păstra doar ultimele mele cuvinte, de fapt cele ce puseseră capăt, printr-o lacrimă, voroavei mele de taină. Într-adevăr, dacă ar fi fost să-i povestesc cuiva despre întâlnirea mea cu Înaintemergătorul, cine ar fi pus vreun preţ pe o astfel de mărturie, mai ales atunci şi acolo, după toate cele întâmplate? Dar nici povestirea în sine nu era foarte probabilă, de vreme ce propria mea amintire avea o durată foarte scurtă, de obicei atât cât mă dureau umerii. Aşadar mă mulţumii să-mi stropesc faţa cu apa rece a izvorului din curte şi intrai în sufragerie, unde ceilalţi se şi aşezau la masă.

Fireşte, conversaţia se învârtea tot în jurul evenimentului. Mirmilion se fericea că a izbutit să încheie un capitol ce putea să aibă urmări dintre cele mai neplăcute, arătându-se însă surprins de isteţimea creştinului.

— Ai văzut, domnule? se întreba el între furculiţă şi cuţit. Când credeam că i-am închis gura cu argumentul, el mi s-a repezit cu degetul în aripile şi-n barba sfântului. Era să-mi vină rău. Te crezi şi tu un ditamai profesor şi teolog şi vlădică, şi uite apare un nătărău, gata să te facă de râs... Trebuie să admit însă că icoana e foarte frumoasă. Nu-i aşa, mânzule? adăugă el privindu-mă pe deasupra ochelarilor. Mi s-a spus că ai admirat-o îndelung.

— E foarte frumoasă, răspunsei, dar creştinul n-a avut dreptate.

— În ce sens, adică, n-a avut dreptate?

— În sensul că Ioan nu are aripi.

— N-o fi având, zâmbi eparhul, dar creştinul a pus degetul pe ele.

— Câte aripi a văzut el în Pădurea Şarului, zisei eu fără să-mi ridic ochii din farfurie, atâtea a văzut şi aici.

— Da, dar mi se pare că le-am văzut şi noi.

— Dumneavoastră v-aţi îndatorat să vedeţi ceea ce pretindea el că vede. Altfel, discuţia nu s-ar mai fi isprăvit niciodată, aşa cum, de fapt, nu s-a terminat între el şi tovarăşul său.

Mirmilion făcu un apel, cu privirea, la profesorul Russu.

— Noi, pictorii, interveni el, nu numai că le-am văzut, dar le-am scos la lumină.

— Eu nu vreau neapărat să vă contrazic, meştere, ci doar să vă spun încă o dată că Înaintemergătorul nu are aripi.

Eparhul îşi desprinse şervetul de la gât şi-l aşeză deoparte, dar nu fără a-l fi mototolit puţin între degetele pufoase.

— Mânzule, eşti prea tânăr ca să-ţi iei aere de păcălici. Adică tu ce crezi, că noi n-am auzit până acum de gândirea în simbol? Vrei să recunoaştem cu umilinţă că fiul lui Zaharia nu a avut niciodată aripi, că ele i-au fost atribuite de un zugrav din secolul al optsprezecelea, că ele sunt, de fapt, o idee?...

— Iertaţi-mă, răspunsei roşindu-mă, eu nu am intenţionat să jignesc pe nimeni. Cunosc şi eu evoluţia simbolurilor în arta bizantină, dar afirm cu tărie că *acest* Ioan nu are aripi... Vă rog din suflet să mă iertaţi.

Uluirea era generală şi mă simţii deodată foarte străin. Eparhul însă îmi cunoştea ciudăţeniile şi îmi îngădui să mă ridic de la masă, sub cuvânt că am ceva de lucru pentru el. Aveam, într-adevăr, să copiez un dosar pe care i-l împrumutase cineva, în legătură cu Alexandru Coşbuc, fiul poetului, în amintirea căruia părinţii săi înzestraseră paraclisul Tismanei cu cele două vitralii care se văd şi astăzi. Mirmilion pornise discret, şi numai pentru sine, o anchetă morală. Versiunea oficială era că tânărul Alexandru murise într-un accident de automobil, în timp ce străbătea cu viteză unul din satele Gorjului. Existau însă unele informaţii potrivit cărora el, gonind nebuneşte, a omorât pe drum câteva păsări şi chiar animale mici, fapt care l-a târât într-o ceartă violentă cu sătenii. Aceştia au sfârşit prin a-l lovi mortal. Mirmilion urmărea cu interes adevărul acestei istorii, cutremurat de gândul că fiul „poetului ţărănimii” fusese omorât de nişte ţărani. Mai mult, era posibil ca nefericitul părinte să nu fi aflat niciodată realitatea, ascunsă cu grijă în spatele pretinsului accident. Dosarul conţinea o sumedenie de ştiri, declaraţii particulare, în general date incomplete şi contradictorii, iar copierea lui, nu fără pasiune, mi-a cheltuit aproape toată noaptea, făcându-mă să nu mă mai gândesc la nimic altceva.

Epocalul eveniment din istoria Tismanei aveam să-l aflu abia a doua zi, de dimineaţă, datorită unuia dintre pictori, ieromonahul Firmilian, care-mi era mai apropiat şi care fusese, cândva, elevul eparhului. Mesenii se aprinseseră într-o aprigă discuţie asupra insolitei mele intervenţii. Unii credeau că e vorba de luciditatea demonică a unui ins care vrea cu orice preţ să epateze, chiar cu riscul ridicolului; alţii mă socoteau, pur şi simplu, un nebun deghizat. Ambele ipoteze însă duceau la aceeaşi concluzie: demenţa. Cum poţi să afirmi ceva împotriva evidenţei?...

Vlădica îi asculta şi nu-i asculta. Un gând îi scormonea pe sub sprâncenele albe şi stufoase.

— Vlădica e un om extraordinar, se însufleţi ieromonahul Firmilian. În noaptea aceasta a dovedit că e un iniţiat nu numai în misterele

piramidei lui Keops, ci şi în descifrarea limbajului criptic...

— Pentru Dumnezeu, îl întrerupsei, drept cine mă luaţi?

— Fii serios, încercă el să mă potolească, şi ia aminte la formidabila intuiţie a acestui om. „Domnilor, a zis el la un moment dat, părerea mea este că mânzul nu a vorbit împotriva evidenţelor, ci în virtutea unor evidenţe care, deocamdată, sunt numai ale lui, dar care vor trebui să devină şi ale noastre. Dragi prieteni, sunt absolut sigur că sub frumoasa frescă brâncovenească din secolul al optsprezecelea se află o alta mai veche. Cât de veche, nu se poate şti acum, dar ea există, se află acolo, rănită de ciocane şi cepuri, acoperită de o operă monumentală şi încă opacă ochilor noştri, dar transparentă pentru memoria colectivă a neamului."

— Memorie colectivă? îngăimai eu.

— Acestea sunt cuvintele lui întocmai. Imaginează-ţi, te rog, emoţia tuturor celor de faţă, dar mai ales a noastră, şi în special a profesorului Russu. Ne găseam în pragul unei descoperiri de cea mai mare importanţă nu numai pentru mănăstirea Tismana, ci pentru întreaga noastră cultură.

Ieromonahul îmi povesti apoi cum profesorul n-a mai avut răbdare să aştepte până a doua zi şi a propus ca chiar atunci, puţin după miezul nopţii, să înceapă sondajele ce aveau să confirme intuiţia eparhului. Acesta i-a însoţit în pronaos şi au făcut împreună noapte albă, la lumina farurilor pe care Nenea Biju le demontase, cu baterie cu tot, de la automobil. Fresca brâncovenească a fost spartă cu grijă în câteva locuri, de astă dată ferite, la distanţă de câţiva metri şi pe toţi pereţii pronaosului, şi nimeni nu s-a simţit mai fericit decât Mirmilion când meşterii i-au adeverit spusele, adăugând că primele analize ale culorilor, stilului şi mortarului atestă o frescă din secolul al şaisprezecelea, deci cu două sute de ani mai veche decât cea cunoscută. De acum Tismana devenea un monument artistic tot atât de important ca Biserica Domnească din Curtea de Argeş. Eparhul a hotărât pe loc aducerea la lumină a vechii zugrăveli, dar şi salvarea celei de deasupra, care urma să fie desprinsă, panou cu panou, de pe zid şi păstrată într-un muzeu anume destinat, în latura de răsărit a cetăţii. Emoţia era atât de puternică şi nerăbdarea atât de biciuitoare, încât profesorul a pus mâna pe telefon şi i-a poruncit unuia dintre elevii săi din Bucureşti să se urce în maşină şi să vină imediat cu primele instrumente pentru decapare.

— Îţi închipui, conchise Firmilian, că se făcuse dimineaţă şi nici unuia dintre noi, pictorii, nu i-a trecut prin gând să meargă la culcare. În ce-l priveşte pe vlădică, cred că nu de oboseală, ci de bucurie s-a dus de-a dreptul în dormitor şi s-a prăbuşit într-un somn adânc, asemenea lui Napoleon după bătălia de la Austerlitz...

Pictorul râdea cu toată faţa sa negricioasă şi se grăbi să meşterească rama de lemn cu plasă de tifon pe care avea să fie prins întâiul panou decapat.

Panoul nu putea să fie altul decât cel cu chipul Înaintemergătorului, cu toate că o astfel de operaţie se face de sus în jos, începând cu bolta turlei. Acesta însă era singurul deja spălat şi, ca atare, pregătit pentru desprindere.

Instrumentele sosiră pe la amiază. Masa de prânz fu mult mai scurtă decât de obicei, dar, bineînţeles, însufleţită de comentarii pe marginea evenimentului, cu repetate exclamaţii de admiraţie faţă de intuiţia genială a eparhului, precum şi pentru promisiunea acestuia de a-i aloca proiectului, dacă va fi nevoie, chiar un milion de lei. Aplecat deasupra farfuriei, mă împărtăşeam şi eu, în tăcere, de bucuria generală, cu atât mai mult cu cât, datorită evenimentului în sine, nimeni nu mă mai lua în seamă.

Decaparea panoului dură câteva ceasuri. Mirmilion urmări cu vădită uimire fineţea cu care meşterii izbuteau să împingă între cele două fresce lamele de oţel elastic, lungi ca nişte spade, şi să reteze cepurile de legătură fără să desfigureze vechea zugrăveală. Emoţia crescu în clipa când panoul, consolidat pe rama cu plasă, urma să fie desprins. De regulă, o pictură nouă, de acest fel, păstrează registrul iconografic al celei vechi. Într-adevăr, după ce Ioan Botezătorul, cu aripi cu tot, se desprinse de pe zid, în locul lui se ivi tot Ioan Botezătorul, dar, Dumnezeule!, fără aripi...

În aceeaşi clipă mă simţii împresurat de priviri pătrunzătoare, atât de împresurat încât îmi fu peste putinţă să mai stau locului şi părăsii, în fugă, lăcaşul. Spaima de întrebări mă împinse în afara cetăţii şi după o frântură de ceas mă pomenii urcând poteca Cioclovinei, spre schitul ce-mi făgăduia măcar o noapte de singurătate! Vai, câtă nevoie aveam atunci de singurătate!

Pădurea încă nu se trezise din toropeala zilei. Lumina pestriţă a soarelui în asfinţit bătea pieziş dinspre umărul meu stâng. Vântul adormise în crengi şi se trezea doar din când în când, ca o foşnire de aripi. Umbra sfârtecată ridica mireasmă de ciuperci crude. De lângă rădăcina unui copac mă privea, cu ochi miraţi, o salamandră stropită cu aur. Copacul nu era unul, ci erau doi, un fag şi un mesteacăn, un fag cu pielea brună şi un mesteacăn în veşmânt argintiu. Trupurile lor, înalte şi zvelte, crescuseră împreună alături, parcă sprijinindu-se unul de celălalt, dar sus, la subsuoara primelor crengi, îşi răsuciseră apropierea într-o gingaşă, puternică, indubitabilă îmbrăţişare. Un fior dulce, ca o amintire prihănită, îmi străbătu fiinţa. Grăbii pasul. Urcam prin codru ca prin propriile mele hăţişuri. La o cotitură îl zării pe Osman. Câinele orb mergea înainte, purtându-şi cu demnitate miţele ciobăneşti, măgarul îl urma liniştit şi ascultător, cu povara

desagilor în care se afla, desigur, şi caietul cu iscălitura proaspătă a lui Ieronim. Osman mă cunoscu de departe şi-şi flutură coada cu prietenie. Îl mângâiai în treacăt pe ceafa lăţoasă, dar pe măgar îl ferii într-un amestec de teamă şi respect, ca pe un purtător de sfinţenie.

Pe fostul meu stareţ nu-l văzusem deloc după ieşirea sa din temniţă şi nici n-aş fi putut spune că mă îndemnasem într-un fel. Împărtăşeam şi eu laşitatea comună a tuturor celor ce cred că fiecare e cu destinul său şi că mortul de la groapă nu se mai întoarce. Osânditul pe viaţă îşi consumă drama între pereţii unei celule, în timp ce copiii lui cresc, îşi petrec tinereţea, iubesc, se însoară, se mărită şi fac copii. Nu-l uitasem, totuşi. Mă gândeam la el din când în când, iar o dată mi-am luat chiar îndrăzneala să-l întreb pe Mirmilion dacă poate face ceva pentru reabilitarea lui. Eparhul – care, de altfel, devenise un om influent – s-a mulţumit să ridice din umeri şi să-mi spună că nu-şi poate pune obrazul pentru radierea unei fapte infamante. Mai mult, el a încercat chiar să glumească, după obiceiul său, adăugând că dacă fapta ar fi fost nu infamantă, ci inflamantă, pentru stingerea ei poate că s-ar fi găsit o substanţă chimică potrivită, o combinaţie oarecare. Dar aşa...

De abia acum, după ce câinele şi măgarul mi se făcură nevăzuţi în josul potecii, îmi dădui seama de situaţia ciudată, ambiguă, a lui Ieronim. Dacă el suferise o condamnare de drept comun, de ce trebuia să stea în permanenţă la Cioclovina şi să iscălească zilnic într-un caiet?...

Cu această întrebare lăuntrică, intrai pe poarta schitului şi apoi, de-a dreptul, condus de o călugăriţă ce mirosea a spumă de lapte, în chilia suferindului. Şedea întins pe pat, rezemat între perne, cu ochii în tavan şi mâinile împreunate pe cingătoare, şi nu se mişcă nici după ce ar fi trebuit să-şi dea seama că uşa nu se închisese la loc. Într-adevăr, îi albiseră până şi sprâncenele, ochii se măriseră enorm în găvanele largi, oasele feţei îi sugeau pielea precum vidul membrana scorţoasă, urechea îi era transparentă, din degete nu mai rămăseseră decât nodurile.

— ...Miluieşte-ne pre noi! îndrăznii cu jumătate de glas.

— Amin! răspunse el prin puterea obişnuinţei, apoi mă văzu şi se ridică încet, cu anevoie, ajutat de călugăriţă.

— Blagosloviţi, preacuvioase, îl salutai eu sărutându-i mâna.

În locul clasicului răspuns monahal, el îmi puse mâna pe creştet, ca o binecuvântare, şi-mi împinse uşor capul îndărăt, uitându-mi-se în ochi.

— Ce faci, Alioşa?

Surâdea. Trist, dar surâdea, ceea ce o făcu pe maică să se umple de uimire şi să fugă din odaie, probabil să le spună celorlalte despre minunea pe care o văzuse.

Ieronim nu mă mai numise niciodată astfel şi pricepui că o făcea nu atât pentru mine cât pentru el, un Karamazov în anteriul lui Zosima, osândit pentru o vină care nu era a lui. Într-adevăr, acesta fu miezul scurtei noastre conversaţii din chilia aceea cu mireasmă de levănţică şi cimbrişor, în care nu puteai bănui ploaia de bacili decât după respiraţia lui foarte scurtă şi după tusea hodorogită care o întrerupea la câteva minute. Îmi spuse că *acolo*, pentru o vreme şi pe acelaşi prici, se întâlnise cu generalul X şi cu procurorul care-l judecase. Aceştia obişnuiau să se certe între ei pe seama bietului monah. Generalul protesta împotriva procesului de drept comun, afirmând că procurorul îi răpise stareţului de la Tismana şansa de a deveni un erou. Celălalt susţinea sus şi tare că numai în felul acesta putuse să obţină o condamnare de numai zece ani, că adică îi făcuse un mare serviciu, că nenorocitul ăla de ceas nu era decât o piatră de moară pe care generalul o atârnase, cu lanţ de aur, de gâtul stareţului. Povestind, Ieronim încerca din nou să zâmbească, dar surâsul i se prefăcea într-o strâmbătură pe care şi-o ascundea repede, odată cu flegma roşiatică, în batistă. Se istovise, îl ajutai să se întindă iarăşi pe pat şi-i potrivii pernele sub grumaz.

— Nu osândesc pe nimeni, adăugă el în cele din urmă, şi nu-mi pare rău de suferinţă. Ea mi s-a dat pentru păcatele mele sau pentru ale părinţilor mei sau pentru cele din neştiinţă ale poporului. Zilele mele sunt numărate, poate chiar orele, şi nu-mi pare rău decât că mor ca un hoţ şi că las în urma mea un nume de tâlhar... Nu, nu m-am vrut şi nu mă vreau un erou, dar nici jefuitor de cele sfinte nu sunt...

— Părinte, îl întrebai, sunteţi sigur că în raclă erau, într-adevăr, patru coroane, şi nu trei?

— Patru erau, le-am văzut bine. A fost închis capacul, am dus racla în braţe până la altar şi acolo am rostit cuvenita dezlegare pentru neştiutul sau neştiuta ce se va fi aflat sub vreo oarecare osândă, ca trupul să i se risipească întru cele din care a fost alcătuit, iar sufletul să-şi afle odihna până la obştească înviere. Eu doar atât am făcut. Am dus racla îndărăt şi am fost de faţă când s-a pecetluit cripta. Cum de s-au găsit apoi numai trei, nu ştiu şi nu pricep...

— Nici eu nu pricep, părinte, îi şoptii, dar vă cred. Întotdeauna v-am crezut.

— Dacă tu crezi, mai lepădă el câteva cuvinte, ascultă ce te rog, ascultă: să nu mă laşi neînviat!

Ieronim plângea. Lacrimile i se prelingeau de-a lungul obrajilor uscaţi, rostogolindu-se în barbă. Apoi închise ochii. Era sleit, căzu într-un somn adânc, cu respiraţia ghemuită-n ritmuri dese, inegale. Îi sărutai mâna şi părăsii de îndată schitul, dar nu înainte de a-i spune călugăriţei să aibă

grijă de bolnav.

Venisem pentru o noapte de singurătate şi, iată, într-o jumătate de ceas mă întâlnisem nu numai cu un om care-mi era drag, ci şi cu o lume uitată, a mea, a celui de atunci şi a celui de acum, năvălită în amintire printr-o singură propoziţie: „Să nu mă laşi neînviat!”. Fusese de ajuns o singură clipă pentru ca toate întâmplările de până atunci să capete un sens, o finalitate, o cuprindere pe care cu greu aş fi putut-o bănui înainte. Toate se luminau – şi istoria din Pădurea Şarului, şi îngrijorarea lui Mirmilion, şi confruntarea din mănăstire, şi descoperirea frescei din secolul al şaisprezecelea, şi refuzul meu de a mă lăsa privit ca un extraterestru. Fireşte, Ioan se afla în răscrucea tuturor acestor fapte, dar tot el îmi deschidea acum o cale care să le lege pe cele descoperite cu cele încă neştiute. Ioan, acolo, nu era singur.

Coboram agale prin pădure şi pricepeam de ce mă oprisem cu emoţie în faţa celor doi îndrăgostiţi vegetali, păziţi de salamandra cu smalţuri de aur. Mă oprii şi acum, aşezându-mă pe o pernă de muşchi. Amurgul, mai leneş ca niciodată, îşi întârzia lumina-n luminişuri, dar nu-mi dădeam seama dacă era a lui sau aceea care izvora, înfiorată, din străvechiul meu suflet. Salamandra nu mai era la rădăcina celor doi copaci, se retrăsese în culcuşul ei din secolul al şaisprezecelea, eu mă uitam lung la mesteacănul cel alb, cu haină argintie, şi o văzui pe domniţa Voica îmbrăţişându-mă, atunci şi acolo, în grădinuţa de la Tismana, cu singura îmbrăţişare ce i-a amintit vreodată fiinţei mele că este, totuşi, purtătoare de trup.

De domniţa Voica va mai fi ştiind astăzi câte cineva, un cronicar sau o filă de cronică încă îngropată, dar de Voichiţa ştiu numai eu, căci numai eu m-am pomenit spunându-i aşa, într-o clipă de răpire pământească. Era tânără, înaltă, frumoasă, trecuse de unsprezece ani, dar făptura i se împlinise la măsura a cel puţin încă patru, ceea ce-i dădea farmecul fetelor măritate devreme şi care încă se mai joacă cu păpuşile. În afară de ea, eram al patrulea care-i cunoştea taina, că adică nu era o simplă jupâniţă de curte, aşa cum o credea toată lumea, ci fiica răzleaţă a doamnei Voica, soţia lui Pătraşcu, care a stăpânit Ţara Românească între cele două domnii ale lui Mircea Vodă Ciobanul. Nefericita doamnă avusese o dragoste mare, deşi de scurtă durată, cu boierul Nedelcu, o dragoste cum nu simţise niciodată pentru bărbatul ei şi la care socotea că are dreptul, măcar o singură dată într-o viaţă de om. Ca mărturie faţă de propria sa inimă, i-a dat copilei numele său. Aceasta s-a întâmplat pe când Pătraşcu se afla pe mai lungă vreme cu treburi ostăşeşti în Ardeal, aşa încât mama s-a văzut nevoită să înstrăineze prunca, încredinţând-o, sub jurământ, doicii Anghelina, femeia ei de mare credinţă. Tatăl fetiţei le-a luat pe amândouă sub ocrotire, dar nu

acasă la el, unde avea nevastă şi copil, ci chiar la curtea domnească din Bucureşti, căci s-a întâmplat ca tocmai în anul acela Pătraşcu să moară, bolnav, iar în scaunul domniei să revină vodă Mircea, al cărui mare dregător era vornicul Nedelcu. Văduvă şi cu trei copii legiuiţi, doamna Voica a plecat în Ţara Ardealului, unde şi-a petrecut restul zilelor, în timp ce copila ei creştea la curte, adumbrită mai întâi de povestea unor părinţi de neam boieresc, tăiaţi de turci la o nuntă cu chef, apoi intrată pe nesimţite în rânduiala jupâniţelor de casă domnească.

E greu, e foarte greu să judeci faptele oamenilor, căci inima nu le-o cunoaşte decât Dumnezeul viilor şi al morţilor. Fireşte, doamna Voica a greşit călcându-şi credinţa faţă de soţ. Pătraşcu a rămas în amintirea norodului cu numele de „cel Bun”, dar se spune că femeile au şi alte socotinţe în a cumpăni bunătatea bărbaţilor, socotinţe pe care numai ele le ştiu. Dar ea a greşit cu mult mai mult atunci când şi-a părăsit copila, chiar dacă a făcut-o de spaima satului. Se pare însă că şi-a dat seama de această vinovăţie, de vreme ce i-a încredinţat Anghelinei nu numai copila şi destul bănet, dar şi propria ei coroană domnească, lucrată în aur şi pietre scumpe, odor la care ţinea mai mult ca la orice pe lume. Nu-i va fi fost străin gândul că fiica ei, devenită mare, va avea în coroană mărturia obârşiei sale domneşti, dar eu înclin să cred – acum, când îmi scriu amintirile, şi în lumina celor petrecute după aceea – că mama se despărţea de fiică trecând asupra acesteia însăşi fiinţa ei. O iubire de sine şi o dragoste nelegiuită se topeau în ceea ce doamna socotea a fi o jertfă răscumpărătoare.

Mai greu e de vorbit despre boierul Nedelcu. Om drept şi evlavios, el a fost totuşi câinele de credinţă şi reazimul unuia dintre cei mai sângeroşi voievozi şi al uneia dintre cele mai aprige doamne din Ţara Românească a acelui veac. Se înţelege că e vorba de Mircea Ciobanul şi de femeia sa, Chiajna. După domn, marele vornic era insul cel mai puternic, de cuvântul căruia tremurau dregătorii mari şi mici, sub hotărârile sale părea că se schimbă faţa lumii. Şi totuşi, omul acesta nu a avut curajul să-şi vădească părinţania asupra copilei de la curte, într-o vreme când, după pilda voievozilor, boierii nu se sfiau să se laude cu isprăvi de acest fel. Fireşte, nu era nevoie să se dea în vileag numele mamei. O fiică a marelui vornic, cunoscută ca atare şi fără alte lămuriri, putea să se bucure de căi mult mai cuprinzătoare decât aceea a unei simple jupâniţe de curte, din cele ce o ajută pe doamnă să se îmbrace şi-i fac alaiul, mărunt, de fiecare zi. Se ştie însă că există bărbaţi foarte puternici şi cumpliţi în viaţa obştească, dar blânzi şi supuşi ca nişte miei în traiul căminului. Nedelcu trebuie să fi fost un astfel de om, măcar că eu nu am cunoscut-o niciodată pe jupâneasa Anca şi nu ştiu cât de aprig îi era papucul. Mai mult, vornicul nu i-a dezvăluit nici

propriei sale fiice că el era tatăl ei, chiar la vârsta când aceasta începea să-şi pună întrebări şi ar fi trebuit să ştie. Adevărul l-a aflat pe la vreo opt ani, dar nu de la taică-său, ci de la Anghelina, care a legat-o, la rându-i, cu jurământul mamei. Copila creştea păstrând totul în inima ei. Ceea ce încă îi mai ascundea doica era altceva, şi se va vedea îndată de ce.

De la bun început, Anghelina s-a temut să ţină asupră-i un giuvaier atât de preţios şi i-a încredinţat tatălui coroana domnească, s-o păstreze până când copila se va face mare. Deşi încă un copilandru, feciorul doamnei pusese ochii pe fetiţă şi-i plăcea s-o strângă de mână în jocurile de la curte sau în zburdălniciile câmpeneşti. Cine putea să ştie?... Petru însă abia trecuse de şaisprezece ani când s-a urcat pe tronul domniei, în locul răposatului său tată. Ca să-l pună în rândul lumii, Chiajna a hotărât să-l însoare şi i-a adus o sârboaică de prin Ardeal, cu vreo doi ani mai tânără decât el. În preajma nunţii, boierul Nedelcu s-a gândit să şi-l apropie mai cu dinadinsul pe tânărul domn şi i-a dăruit coroana de aur, să-şi încununeze mireasa. Darul i-a făcut plăcere până şi Chiajnei, cu atât mai mult cu cât coroana nu era nici mai mare, nici mai frumoasă şi nici mai scumpă decât cele două pe care le purtau fiicele ei. Într-adevăr, era limpede că toate fuseseră lucrate de acelaşi meşter şi după acelaşi izvod. Tânăra doamnă nu a purtat-o însă mult, căci după numai cinci luni de căsnicie s-a pomenit că soacră-sa o pune într-un rădvan şi o trimite îndărăt la părinţi. Gurile bucureştene spuneau că Elena plecase cu un copil în braţe şi numai cu lucrurile pe care şi le adusese de acasă.

Nu după multă vreme Chiajna i-a poruncit feciorului s-o ia de nevastă pe jupâniţa Stanca, din neamul boierilor Craioveşti. Aceasta însă nu a vrut să-şi pună pe cap coroana purtată de înaintaşa ei, care se dovedise nu numai nevrednică, ci şi fără noroc, aşa încât nunta a trebuit amânată până ce i s-a făcut noii doamne o cunună după placul ei, mai mare şi mai scumpă. După ce s-a înstăpânit asupra cămărilor domneşti, ea a poftit ca vechea coroană să nu se mai numere printre odoarele curţii, ca nu cumva să-i amintească lui Petru de fosta lui soţie. Acesta nu a găsit altceva mai bun de făcut decât să o dăruiască mănăstirii Tismana împreună cu alte lucruri de preţ, întru pomenirea sa şi a celor din veac ai săi. Egumenul Ioan a primit-o cu destulă nedumerire şi a aşezat-o într-un sipet din iatacurile domneşti, ca pe o podoabă cu care deocamdată nu avea ce face. Acolo se afla şi la vremea când doamna Stanca a venit la mănăstirea noastră, împreună cu domniţa Maria şi cu alaiul ei de jupâniţe, în acel început de iunie.

Cu câteva zile înainte sosise aici boierul Nedelcu, iar de la Târgovişte venise zugravul Dobromir. Se împliniseră aproape cinci ani de când acesta din urmă împodobise biserica cu minunata artă a meşteşugului

său, sub oblăduirea lui vodă Petru şi cu toată cheltuiala marelui vornic. Nedelcu îi poruncise ca în partea din faţă a lăcaşului, adică în navă, la locul de mare cinste, să fie zugrăviţi nu numai el cu soţia sa Anca şi fiul lor Paraschiv, ci şi voievodul însuşi, împreună cu prima lui doamnă, Elena. Între timp însă lucrurile se schimbaseră, aşa cum am arătat mai sus: vodă avea o altă doamnă, iar Stanca, dacă nu putuse suferi la curte coroana Elenei, cu atât mai puţin ar fi răbdat să-i vadă chipul pe sfântul perete al ctitorilor. Dobromir avea acum poruncă să o radă din faţa altarului pe fata curvă a lui Cherepovici şi să aşeze în locu-i pe legiuita doamnă a Ţării Româneşti.

Nu se poate spune că aceasta ar fi fost singura pricină pentru care doamna Stanca se afla atunci în Tismana. În ţară vremurile erau încă neaşezate, domnii se schimbau des, Chiajna avea duşmani mulţi şi puternici, intrigile Cantacuzinilor nu mai conteneau la Înalta Poartă, sultanul tocmai îl poftise pe vodă Petru la Stambul, să plătească, chipurile, cuvenitul haraci. O astfel de poftire putea fi oricând un semn de primejdie şi era înţelept ca, până la întoarcerea domnului, familia acestuia să plece din Bucureşti şi să aştepte în locuri ferite şi cât mai aproape de hotarul Ardealului. Chiajna o luase în sus pe apa Oltului, spre schitul Iezer, în timp ce noru-sa poposea la Tismana, dar nu singură, precum am amintit, ci însoţită de cumnata ei Maria.

Aici e locul să mă opresc puţin asupra acestei Marii, în ciuda faptului că istoria nunţii ei, consemnată de cronicari şi apoi, de-a lungul vremurilor, folosită de mai mulţi scriitori, e destul de cunoscută, dar nu într-atât încât să fi lămurit un fapt pe care-l voi povesti ceva mai la vale. Voi aminti că doamna Chiajna, ambiţioasă cum era şi nesătulă de putere, poftea cu tot dinadinsul o încuscrire cu puternica familie a Cantacuzinilor din Stambul, şi a pus ochii pe Ioan, fratele acelui Mihail pe care turcii îl porecliseră Şeitanoglu, adică Fiul Dracului. O astfel de încuscrire ar fi făcut-o şi pe ea puternică la curtea sultanului, sau cel puţin la aceea a marelui vizir. După datină, s-ar fi cuvenit s-o mărite mai întâi pe Stana, cea mai mare dintre fetele ei, dar ea i-a hotărât-o lui Ioan pe Maria, ca fiind cea mai frumoasă şi, deci, cu cele mai largi putinţe de izbândă. Domniţa avea cincisprezece ani, în timp ce mirele trecuse de cincizeci. Se mai spune că era şi chel, cam buhăit şi cam buzat, oricum, îndeajuns de bătrân şi de urât pentru ca mireasa, când l-a văzut la Bucureşti în straie de nuntă, să se dea de ceasul morţii că nu vrea să plece cu el. Prinsă la ananghie, maică-sa a îndemnat-o să-l însoţească până la primul lor popas, de lângă Dunăre, unde aveau să petreacă noaptea nunţii. Când mirele, într-un târziu, s-a dus în cortul miresei, n-a mai aflat acolo pe nimeni. Fata fugise, cu toţi seimenii de

pază şi cu toate carele de zestre. Întoarsă la curtea domnească, nu a mai aflat-o acolo pe soră-sa. Umilită în mândria ei de fiică mai mare, Stana fugise, cu o noapte înainte, în Ardeal, de unde mai târziu a venit vorbă că s-a măritat, la repezeală şi de necaz, cu un nobil ungur, şi el cam trecut şi cam scăpătat.

Toată această întâmplare a avut două urmări care interesează povestirea de faţă. Cea dintâi, ura seminţiei cantacuzineşti împotriva Chiajnei şi a tuturor neamurilor ei, o ură care nu s-a stins odată cu viaţa celor împricinaţi, ci s-a pogorât în urmaşii lor, de-a lungul a două veacuri. În al doilea rând, în acel început de iunie a venit la mănăstirea noastră şi domniţa Stana, care trecuse munţii însoţită de câţiva oşteni în puterea căpitanului Nilă Porcolat, omul ei de credinţă. Ea pusese la cale un sfat de taină cu sora ei Maria, nădăjduind că aceasta se va lega s-o înduplece pe apriga lor mamă să-i dea fugarei zestrea de care era lipsită. Pe domniţa Stana aveam s-o mai văd peste puţină vreme, la schitul Iezer, şi să pricep că la Tismana nu izbândise nimic.

Iatacurile domneşti se aflau pe atunci în aripa de nord-vest a cetăţii, cam în locul în care eparhul Mirmilion şi-a rânduit, în zilele noastre, apartamentul. Erau folosite destul de rar, când voievodul sau familia lui veneau în mănăstire pentru treburi gospodăreşti, la vreme de cumpănă sau, o dată pe an, să privească de sus cum muntenii din amândouă laturile Carpaţilor îşi petrec la nedeie. Asemenea petreceri îi făceau plăcere mai ales răposatului Mircea Vodă, care-şi amintea de vremea tinereţilor lui, înainte de a fi domn, când cutreiera munţii aceştia, în lung şi-n lat, cu îndeletnicirile lui de gelep, meserie pentru care poporul l-a poreclit Ciobanul. Acum însă iatacurile erau mai mult închise şi era de bănuit că în spatele uşilor ferecate se cheltuia mai multă frică decât voie bună. Cele trei domniţe se arătau doar când şi când, după ce primeau încredinţarea străjilor că e linişte împrejur, şi se preumblau prin cetate, dar numai la vremea când nu se aflau în biserică, la slujbă. Atunci zugravul Dobromir se aşeza la pândă în pridvorul stăreţiei şi le fura chipurile pe nişte bucăţi de hârtie, cu cărbunele, fără să ţină seama că el avea poruncă s-o scrie pe tencuială numai pe doamna Stanca. E un obicei al zugravilor de a însemna orice şi oricând, o schemă, o mişcare, un semn. În împrejurarea de atunci, meşterul avea să-şi dovedească sieşi că nu se ostenise zadarnic. Uneori le vedeam şi eu pe domniţe, când ieşeam să bat toaca de fier, la vremea axionului.

Mult mai des se arătau la vedere cele cinci jupâniţe ale curţii domneşti, mai cu seamă când făceau drumul între iatacuri, ca purtătoare de porunci sau, uneori, de talgere scumpe. Erau foarte tinere şi foarte sprintene, cu ochii plini de o veselie stăpânită, cu pasul atât de mărunt şi de

zglobiu încât ai fi zis că sunt gata să se prindă în horă dacă nu s-ar fi găsit, totuşi, într-o mănăstire. Mai mult decât alte fete mari, ele erau cu totul străine de grijile şi temerile stăpânelor, aşa cum toţi copiii de pe lume cred că durerile lumii nu-i privesc şi pe ei. Şi poate că zbenguielile lor ar fi întrecut de multe ori măsura cuviinţei dacă nu le-ar fi ţinut sub veghe o ţigancă voinică şi vânjoasă ca un bărbat, căreia i se spunea Arăpoaica, sluga neclintită şi crâncenă a doamnei Stanca. Pe ţigancă am zărit-o pentru prima oară după sosirea celor de la Bucureşti, când îl ajuta în taină pe boierul Nedelcu să care un cuferel ferecat în ceaprazuri de alamă, despre care am priceput că era plin cu odoare de preţ şi trebuia păstrat cu străşnicie de egumenul Ioan. Vornicul ţinea de o toartă, Arăpoaica de cealaltă, şi când au dat cu ochii de mine s-au speriat, dar egumenul le-a făcut semn să fie liniştiţi, căci cel ce ţinea uşa deschisă era el însuşi o uşă de mormânt. Aşa credeam şi eu, ca unul ce încă nu mă descoperisem şi nu ştiam că fiece amintire e o înviere care despecetluieşte.

În zilele acelea egumenul îmi încredinţase ascultarea de grădinar al florilor şi e sigur că fără această îndeletnicire, atunci şi acolo, n-aş fi cunoscut-o niciodată pe domniţa inimii mele. Grădina de flori era de fapt o grădinuţă şi se afla în vecinătatea celei de zarzavaturi, jos, în poiana de lângă pârâu, împrejmuită cu tufe de soc. Nouă ne făcea trebuinţă mai mult la sărbătorile mari, pentru împodobirea icoanelor, sau când venea vlădica şi-l întâmpinam cu clopote şi prapuri, dar acum se arăta mult mai preţioasă, de vreme ce egumenul îmi poruncise ca în fiecare dimineaţă să culeg un braţ de bujori şi să-i duc la intrarea iatacurilor domneşti, de unde rămâneau în seama jupâniţelor, să-i împartă prin odăi, în amfore de Cipru şi cleştaruri de Veneţia. Când ieşea cineva să-i primească, băteam metanii cu pleoapele.

În seara aceea însă, puţin după asfinţit, ochilor mei le-a fost dat să o vadă limpede şi întreagă, aşa cum apăruse printre bobocii de crin, în tunica ei de inişor, lungă, cu ape argintii, strânsă la mijloc într-o cingătoare de fir. Am lăsat stropitoarea din mână, apropiindu-mă, şi nu ştiu de ce şi cum am rupt din tulpină singurul crin care începuse să se deschidă şi i l-am întins.

— Bucură-te, domniţă!

— De unde mie aceasta? s-a răsfăţat ea luând floarea şi făcând, pentru o clipă, soarele să se uite înapoi.

Fireşte, venise cu o treabă vrednică de toată luarea aminte, şi anume să-mi ceară, neapărat, o steblă de bujori care trebuiau puşi în locul celorlalţi. Care ceilalţi? Ei bine, ca toţi copiii când lipsesc părinţii de acasă, zburdalnicele jupâniţe obişnuiau să-şi pună podoabele stăpânelor, una o pereche de cercei, una o brăţară, alta o salbă de mărgăritare, alta pe toate la un loc, după cum le era cheful şi după cum le aveau la îndemână, risipite

prin cutiile de nuc. Monahii erau la vecernie, domniţele ieşiseră în curte, până la cină mai era destul timp, uneia dintre fete i-a venit în minte să-şi pună şi coroană, dar se bănuia că stemele trebuie să fie în cuferelul ce pierise îndată după sosirea doamnei. Fata şi-a făcut o cunună de frunze, închipuită cât mai aproape de una adevărată, dar nu şi-a socotit-o gata decât după ce a împănat-o cu bujorii luaţi din amforă, potriviţi în aşa fel încât să semene cu colţurile unei steme. În timp ce se uita în oglindă, s-a auzit undeva un zgomot de paşi, jupâniţa s-a speriat şi a azvârlit cununa pe fereastră, în prăpastie. Acum florile trebuiau puse la loc.

— Le punem, domniţă, dacă aşa e voia matale, şi am început să culeg bujorii.

— Eu sunt jupâniţa Voica, m-a lămurit ea. Aşa trebuie să-mi spui.

— Eu, în gândul meu, îţi spun Voichiţa. Te superi?...

— Nu mă supăr şi-mi place, a răspuns ea surâzându-i crinului din mână. Ştii că nimeni niciodată nu mi-a mai spus aşa?

— E un nume de alintare.

— Pe mine nu m-a alintat nimeni...

În ochii Voichiţei a adiat o umbră de tristeţe şi sub cerul acelei umbre ne-am lăsat noi pe genunchi în iarba de iunie şi ea şi-a deschis sufletul şi mi-a destăinuit puţinul pe care-l ştia de la doica Anghelina şi ne-am ridicat, suspinând.

— Străină taină, am zis, şi de unde mi-e aceasta, ca ea să i se descopere auzului meu?

În loc de răspuns, ea mi-a cuprins grumazul cu braţele şi m-a ţinut aşa o vreme şi m-a sărutat pe obraz şi toată mireasma crinului năvălea în mine ca o dulce otravă şi numai după ce mi-am desprins palmele de pe tunica de inişor am ştiut de ce un monah nu poate niciodată să îmbrăţişeze o femeie ca pe o soră sau ca pe o fiică sau ca pe o mamă, ci întotdeauna ca pe o Evă.

— De ce? am şoptit.

— Dacă ar fi fost să am un frate, aş fi vrut să fie ca domnia ta. De asta ţi-am spus ce ţi-am spus, pentru asta te-am sărutat...

A fugit cu bujorii într-o mână şi cu crinul în alta, iar eu am rămas umilit de moarte, pe ceastălaltă margine a prăpastiei. De abia acum, în amintire, mă luminam de ce o călugăriţă poate să spună oricând, cu nevinovăţie, că e mireasa lui Hristos, în timp ce un monah nu va cuteza niciodată să cugete că ar fi mirele Mariei. Şi i-ar osândi pe oameni că le-au pus îngerilor nume de bărbaţi şi că în toate limbile pământului numirea însăşi e de genul masculin. Cum va fi fost înainte de Turnul Babel?

Toată seara m-am gândit la tânăra mea domniţă, dar nu atât la

făptura ei, pe care cugetul meu vinovat căuta s-o alunge ca pe o frumuseţe străină, cât la tristeţea de a şti că eşti cineva şi că porţi în tine osânda de a trece prin lume ca un nimeni. Din mărturisirea ei aburea mâhnirea de a nu-şi fi cunoscut mama şi de a trăi în preajma unui tată care se făcea că n-o cunoaşte şi căruia nu avea curajul să-i spună că ea ştie şi că ar dori de la el doar o privire, o mângâiere, un cuvânt alinător, un semn al părintelui. Trăia printre oameni ca o fiică oarecare a lui Dumnezeu.

A doua zi după-amiază slujeam cu dulceţuri şi cafele la masa egumenului, unde fuseseră poftiţi la sfat boierul Nedelcu şi zugravul Dobromir. Meşterului îi părea rău să strice bunătate de culori şi-i era gândul să schimbe numai capul şi numele doamnei, păstrându-i celei vechi trupul şi straiele. Vornicul era de părere că nici măcar pentru atâta nu e de trebuinţă o grabă prea mare acum, când vodă e la Stambul şi încă nu se ştie ce se va întâmpla cu el. Drept ar fi fost ca acolo, pe zidul ctitoricesc, să rămână chipul doamnei Elena, ca una ce era soţia lui vodă Petru atunci când s-a zugrăvit biserica. Pe de altă parte, această Stanca, femeie rea şi pizmăreaţă, nici n-ar fi meritat să stea în locul de cinste din faţa altarului, ci undeva mai către intrare. Nedelcu vorbea cam în doi peri, ca omul ce-şi cumpăneşte spusele după cum bate vântul vremilor. Egumenul avea şi el o nemulţumire şi se învinuia că nu fusese îndeajuns de veghetor asupra zugravilor. Pe zidul de răsărit al pronaosului, în dreapta, alături de Ioan Înaintemergătorul, fuseseră rânduite chipurile celor trei făcători de liturghii, Vasilie, Ioan şi Grigorie. Cel din urmă fusese numit în icoană Bogoslovul, ceea ce nu era după adevăr, căci nu el făcuse liturghia celor mai înainte sfinţite, ci un alt Grigorie, papă al Romei. Dobromir a lăsat ochii în pământ şi s-a făgăduit să îndrepte scriptura. Mai era ceva. Tot în pronaos, pe zidul dinspre miazăzi, se afla un câmp destul de întins care rămăsese nezugrăvit, şi aceasta pentru că el nu se hotărâse pe cine să pună alături de muceniţa Kiriaki (pe care, în treacăt fie spus, el ar fi chemat-o pe româneşte Domnica). Nici acum nu era prea hotărât şi avea să se mai gândească la noapte. Oricum, Dobromir putea să-şi înceapă lucrul chiar de a doua zi. Nedelcu aduse iarăşi vorba despre trebile şi viaţa domniei şi se făcu a băga în seamă, într-un târziu, că doamna Chiajna, deşi femeie vrednică şi de toată lauda, nu ştiuse nici să-şi aleagă nurorile, nici să-şi fericească fetele. Iată că pe domniţa Maria, deşi copilă nevinovată, şi măcar că până la urmă i-a găsit pe cineva din neamul Paleologilor, a vârât-o în gura lumii, ca s-o arate toţi cu degetul că aceasta este mireasa care a fugit din patul Cantacuzinului... Cea mai vrednică de milă însă este domniţa Stana, înjosită în ochii curţii şi lăsată să pribegească, amărâtă şi săracă, printre străini. Dacă ar fi după boierul Nedelcu, el ar rândui-o să fie doamnă, căci celor din urmă li se cuvine să fie cei dintâi.

Egumenul nu zicea nimic, dar meşterului Dobromir i se părea că vorbele acestea sunt spuse anume pentru el. Ioan avea un cuvânt de spus în ce-i privea pe sfinţii calendarului, dar asupra ctitorilor nu se putea rosti decât cel ce plătise întreaga zugrăveală, din punga lui.

Atunci se auziră nişte urlete dinspre iatacurile domneşti. Alergând, am şovăit câteva clipe în faţa uşii, neştiind dacă se cuvine sau nu să dăm buzna, mai ales că între timp urletele încetaseră. Prin curte nu era nimeni, străjile parcă nici n-ar fi fost. Până la urmă am intrat cu toţii, iar eu am cunoscut grozăvia de care, iată, nu pot să-mi aduc aminte fără să mă cutremur. Pe scurt, jupâniţele, după obiceiul lor copilăresc, se alintau, ele între ele, cu podoabele de preţ ale stăpânelor, gătindu-se una pe alta şi închipuindu-şi cum vor arăta ele atunci când vor fi adevărate jupânese de curte. Din joc în joc şi din căutare în căutare, Voica – eu nici acum nu-i pot spune decât Voichiţa – a deschis un scrin care nu era încuiat şi, spre marea ei mirare, a ridicat din el o frumoasă coroană de aur şi pietre scumpe, o adevărată coroană domnească. Furată de fericire – şi neştiind, nefericita, că aceea era chiar cununa ei –, şi-a pus-o pe cap şi se îndrepta spre oglinda cea mare, sub ochii uimiţi ai celorlalte fete. În clipa aceea s-a deschis uşa. În prag s-a ivit, la început mirată, apoi cumplită, doamna Stanca. Fetele au încremenit de spaimă, Voichiţa s-a pierdut în aşa măsură încât n-a fost în stare să lepede cununa. Vânătă la chip, doamna a bătut din palme şi îndată s-a arătat Arăpoaica.

— Omoar-o! i-a poruncit ea scurt şi s-a făcut nevăzută.

Arăpoaica le-a gonit pe celelalte şi a bătut-o pe Voichiţa cu toată neîndurarea vinelor ei ţigăneşti, lovind-o cu palmele şi cu pumnii, izbind-o cu umerii de perete, trântind-o la pământ şi jucând-o cu picioarele pe piept şi pe pântece. A bătut-o până ce fata n-a mai simţit loviturile şi părea că murise.

Când am pătruns noi înlăuntru, doamna ne aştepta în capătul de sus al scării. Cu glasul sugrumat de mânie, l-a învinuit pe marele vornic că nu dusese cufărelul la egumen, aşa cum i se poruncise, ci-l lăsase la îndemâna nemintoaselor, ca să le intre de pe acum în cap gărgăunii domniei. Nedelcu, neştiind despre ce e vorba, a poftit-o pe doamnă să meargă de îndată, împreună, în vistieria mănăstirii.

Au pornit, dar n-au mai apucat să şi ajungă. În cetate pătrunseseră ceauşii marelui vizir. Vodă Petru fusese mazilit şi pus la popreală în Stambul, doamna Chiajna se dăduse prinsă pe valea Olăneştilor, în drum spre Iezer, acum pleca şi doamna Stanca pe calea cea fără de întoarcere a surghiunului. Egumenul văzu în aceasta o pedeapsă a lui Dumnezeu. Domniţa Maria şi boierul Nedelcu plecară şi ei cu ceauşii, măcar că pe urmă

aveau să se răscumpere. Numai domniţa Stana, despre a cărei fiinţă în mănăstire turcii nu ştiau, de altfel, nimic, pierise de istov. Se pare că Nilă Porcolat simţise apropierea poterelor şi, fără să sufle un cuvânt, şi-a mântuit stăpâna pe poarta din spate şi apoi de-a dreptul peste munţi, către Ţara Haţegului.

Toate acestea s-au petrecut repede ca un trăsnet. De abia când s-a făcut linişte am alergat cu toţii, cei ce mai rămăseserăm, în iatacul jupâniţelor şi am găsit-o pe Voichiţa zăcând în nesimţire pe podeaua de cărămidă. Într-un colţ murise Arăpoaica, cu ţeasta despicată, omorâtă de turcii ce trecuseră în goană şi pricepuseră dintr-o ochire ce s-a întâmplat acolo. Tot pedeapsa lui Dumnezeu, care uneori lucrează şi prin robul său Nabucodonosor.

Voichiţa a bolit numai o zi. Avea dureri grozave pe dinlăuntru, în măruntaiele zdrobite. Egumenul îi citea rugăciuni, eu şi meşterul o vegheam. Înainte de a muri a deschis ochii şi a vorbit. Îi luasem o mână într-a mea, Dobromir i-o luase pe cealaltă.

— Să nu mă laşi îngropată! i-a şoptit ea zugravului.

Acesta s-a uitat la mine cu semn de întrebare, dar eu i-am răspuns din ochi că va înţelege mai târziu. Apoi ea a întors capul către mine:

— Să nu mă laşi neînviată!

Au fost cuvintele ei cele din urmă, pe care mai adineauri le culesesem de pe buzele lui Ieronim şi care-şi dobândeau înţelesul prin candoarea îngerească a mesteacănului îndrăgostit. Salamandra visa în culcuşul ei de frunze şi muşchi. Măcar că se făcuse noapte, pornii alergând în josul muntelui. Acum ştiam totul: şi ce hotărâse egumenul asupra cufăraşului, şi ce lucrase zugravul în câmpul din pronaos, şi ce aveam eu de făcut.

În sufrageria eparhului cina de abia începuse. Invitaţi telefonic, sosiseră de la Bucureşti şi doi membri ai Comisiei Monumentelor Istorice.

— Pe unde mi-ai umblat, mânzule? se făcu eparhul a mă mustra.

— Rogu-mă de iertare, am făcut o plimbare prin luminişurile pădurii.

— Şezi şi mănâncă!

Privirile curioase ale nou-veniţilor mă făcură să cred că se discutase despre mine şi că întâmpinarea lui Mirmilion nu era decât un mod al său de a mă prezenta. De data aceasta nu mai simţeam nici un fel de sfială, interesul oamenilor pentru mine nu mă stingherea. Dimpotrivă, aveam o dorinţă nereţinută de a fi ascultat, admirat, eventual temut. De îndată ce conversaţia se întoarse asupra planului general de decapare a frescei brâncoveneşti, operaţie ce trebuia pornită de sus în jos, mă simţii obligat să

intervin:

— Desigur, de sus în jos, cu o singură excepţie.

— Excepţia s-a făcut, observă profesorul Russu.

— Nu de Ioan Botezătorul e vorba, precizai eu, ci, dacă vreţi, de o a doua excepţie. Pe urmă veţi proceda după cum vă cere tehnica. Acum însă ne aşteaptă o nouă surpriză.

— Într-o astfel de lucrare, adăugă profesorul, surprizele ne pândesc la tot pasul. Cu fiecare panou ne aflăm în faţa necunoscutului.

— Este şi nu prea este, stimate maestre. E de presupus că sub evanghelistul Matei se va ivi tot evanghelistul Matei, că Vasilie cel Mare îl va aduce la lumină tot pe Vasilie cel Mare, şi aşa mai departe cu toţi sfinţii, după pilda Înaintemergătorului, dar e imposibil de admis că de sub chipurile celor patru Cantacuzini se vor arăta tot Cantacuzinii.

— Dar cine? se grăbi să întrebe eparhul.

— Cei doi bărbaţi şi cele două femei nu se află acolo întâmplător, dintr-un capriciu al zugravului. Aş vrea să reţineţi o particularitate – să-i zicem ciudăţenie – a întregii picturi de aici. Sondajele au arătat că, în naos, vechea frescă, cea din secolul al şaisprezecelea, a fost complet răzuită, până la cărămidă, iar cea nouă s-a aşternut pe tencuială virgină. Nu la fel s-a întâmplat în pronaos. Aici fresca cea veche, rămasă pe loc, a fost mai întâi supusă desfigurării. Desigur, veţi spune, sunt găurile făcute cu ciocanul pentru ca în ele să pătrundă cepurile de mortar care asigură priza. Ele se fac absolut întâmplător – chipul de pe perete e izbit în obraz, în piept, în frunte şi-n rotulă, din el te va privi un ciur fantastic de ochi cu albeaţă. Dar de ce numai în pronaos? E ca şi cum ţi-ai schingiui duşmanii înainte de a-i ucide. Peste ei s-au aşezat, răzbunaţi şi triumfători, Cantacuzinii.

— Deducţia e cât se poate de interesantă, interveni unul din cei de la Comisia Monumentelor Istorice. Când meşterii brâncoveneşti au fost aduşi la Tismana să zugrăvească biserica, Gheorghe Cantacuzino încă trăia şi era rudă cu Staicu Bengescu. E greu de presupus însă că purta în el duhul vendetei. Documentele ni-l înfăţişează ca pe un om bun.

— Şi cine i-ar fi fost duşmanii? îşi reluă eparhul iscodirea.

— Duşman se cheamă nu numai cel ce te duşmăneşte, ci şi cel pe care tu îl duşmăneşti. Aici limba noastră e ambiguă şi nu ne obligă să credem că cele patru domniţe i-au urât vreodată pe Cantacuzini.

Mesenii înmărmuriră.

— Extraordinar! exclamară câţiva.

Ştiam că mă aflu pe teren sigur şi continuai:

— Rogu-vă să nu-mi cereţi şi identitatea celor patru domniţe. Doresc să vă las întreagă surpriza descoperirii. Vă pot spune, totuşi, că trei

dintre ele poartă pe cap coroane, iar a patra, cea mai tânără şi puţin în spatele lor, nu e purtătoare de cunună.

Mirmilion fremăta de emoţie. Ucenicul său nu mai vorbea „criptic”, ca în cazul aripilor lui Ioan, ci în chipul cel mai deschis, ca un clarvăzător sau ca un purtător al cine ştie căror taine. El se uită cu toate sprâncenele la profesor, ca şi cum l-ar fi întrebat: „Ei, când începem?”.

— Maestre?...

— Eu sunt un simplu meseriaş, răspunse acesta, dar îmi cunosc bine meseria. Am examinat panoul Cantacuzinilor. Decaparea lui cere timp, căci el trebuie mai întâi consolidat. L-am ciocănit cu degetul, e scorojit ca o scoarţă bătrână, în unele părţi abia se ţine de perete. E posibil ca uleiul şi vopselele din pictura cu care fusese acoperit să fi exercitat asupră-i anumite reacţii chimice...

— Nu-i nici o reacţie, maestre, îl întrerupsei, sunt suspinele domniţelor care de două sute de ani plâng în întuneric. Ele ştiu acum că Ioan a înviat şi că ceasul lor se apropie. Şi dacă nu vă grăbiţi să salvaţi la timp panoul Cantacuzinilor, el se va prăbuşi fără ajutorul dumneavoastră.

Mirmilion era fascinat.

— Mâine se va face desprinderea! hotărî el. Şi, împotriva obiceiului cunoscut, încheie cina mai devreme şi se retrase în dormitor.

În ziua următoare panoul fu decupat cu grijă, de jur-împrejur, în timp ce profesorul încă mai clătina din cap, a neîncredere. Ştia ce ştia, dar treaba era începută. Veni şi eparhul împreună cu suita şi oaspeţii. Cantacuzinii nu mai interesau pe nimeni – de fapt ei dispăruseră sub plasa de tifon; acum ochii erau aţintiţi spre nevăzutul ce trebuia să vină la vedere. Lamele de oţel pătrunseră pe dedesubt, meşterii prinseră a slobozi scripeţii, dar descoperirea se dovedi mult mai dramatică decât şi-ar fi închipuit cineva. Panoul Cantacuzinilor căzu la pământ, sfărâmându-se ca o coajă bătrână. Lumina năvăli peste cele patru domniţe, vădindu-le nu numai frumuseţea, ci şi rănile. Cei de faţă slobozіră exclamaţii de uimire şi admiraţie. Eu însă eram pierit: nu numai trei purtau coroană, ci toate patru. Cine o încununase pe Voichiţa? Şi când? De ce învierea ei trebuia să-l condamne pe Ieronim la osândă veşnică? Ceea ce pentru toţi era o victorie, pentru mine era o înfrângere. Voica surâdea din icoană, ca o adevărată domniţă, iar eu înlemnisem, umilit, la picioarele ei. Nu-mi rămânea decât să fug, să dispar, să nu mai cred niciodată în adevărul amintirilor mele...

Mă pregăteam s-o fac, când eparhul porunci să fie curăţită podeaua, pentru ca domniţele să poată fi privite mai de aproape, cu simţurile lui Toma. Câţiva ucenici măturară cu picioarele peticile de moloz, văpsele şi câlţi, câte mai rămăseseră din slava Cantacuzinilor. Atunci se observă că

prăbuşirea stricase vechiul sigiliu de pe criptă. Cei de la Comisia Monumentelor Istorice doriră să vadă şi ei ce e înlăuntru, dădură piatra la o parte, scoaseră racla şi o deschiseră. De sub oseminte strălucea o pulbere de aur şi un praf de cristale multicolore, cu îngroşări ce închipuiau o formă rotundă, ca şi cum acolo ar fi fost un obiect descompus, pulverizat, risipit întru cele din care fusese alcătuit...

Osemintele şi racla fură scuturate cu multă grijă, savanţii adunară toată pulberea, până la ultimul firicel, şi hotărâră ca ea să-i fie predată, cu acte în regulă, vistieriei naţionale. Pusă pe cântar, ea se dovedi a fi în greutate exactă de 376 de grame.

În seara aceea măgarul şi câinele orb se opriră, ca de obicei, la pichet, dar în caietul din desagă nu se mai afla iscălitura zilnică. Maicile ne-au spus că Ieronim murise împăcat, surâzând.

Văratec, 7 octombrie 1985

Talanga

Henri Charrière, în celebra sa carte autobiografică, tradusă în numeroase limbi ale pământului, printre care şi a noastră, povesteşte că acolo, pe insula-ocnă din apele Guyanei Franceze, se petrecea un fapt de o rară ciudăţenie, pe care el, cel puţin, nu era în stare să şi-l explice. De câte ori murea un condamnat – al cărui cadavru trebuia aruncat în mare –, rechinii se adunau la locul cu pricina, aşteptându-şi prada cu mult înainte de aruncarea acesteia, şi anume de îndată ce începea să bată clopotul pentru mort. Relatarea duce la dramatismul macabru al scenei în care stârvul celui mai bun prieten al său, anume pregătit să ajungă întreg la fundul mării, este întâmpinat chiar la prag de voracele înotătoare, despuiat cu repeziciune de funia, pietroiul şi sacul protector şi purtat apoi în boturi pe deasupra apei, înainte de a fi devorat. Presupun că fostul apaş din suburbiile Parisului va fi cunoscut că dacă-i fluieri câinelui tău într-un chip, el se va apropia să-şi primească hrana, iar dacă-i fluieri în alt fel, va alerga să-ţi descopere primejdia, dar e sigur că nu ştia nimic despre propagarea sunetului în apă, aşa încât mirarea lui în faţa fenomenului nu ne face decât să zâmbim. Mie însă mi-a fost dat să trăiesc o întâmplare cu adevărat neobişnuită asupra căreia nici chiar amicul meu Pavlov, dacă i-aş fi istorisit-o, nu ar fi avut o explicaţie îndestulătoare, deşi contemporanii mei s-au deprins, încetul cu încetul şi cam fără voia lor, să accepte şi adevăruri lipsite de acoperiri imediate.

Am spus în altă parte că eu am avut mai multe mame adoptive, dintre puţinele care mă culegeau de pe drumuri sau mă primeau în cămin fără să se sperie de suferinţa mea tainică. Una dintre ele a fost Pădureanca, o femeie din hotarul Băii de Fier, numită astfel din pricină că trăia singură şi singuratică, departe de vatra satului, pe malul de sus al râului, într-o casă pe care şi-o făcuse ea, cu mâinile ei, din secure şi bardă. Oamenii o ştiau de când lumea, copilăreau pomenindu-i numele şi îmbătrâneau alinaţi de ierburile ei, leat după leat şi seminţie după seminţie, ea rămânând mereu aceeaşi, fără vârstă sau împuţinare, femeia cea mai bărbată din câte se puteau închipui, înaltă de un stânjen şi trupeşă ca o zmeoaică, cu mersul mândru pe sub genele agere, vedenie a satului numai în vremea şi la măsura trebuinţelor, fie ale ei, când venea să-şi cumpere sare, fie ale celor ce o chemau să le tămăduiască un oarecare beteşug. În toată împrejurimea nu era altcineva care să cunoască mai bine ştiinţa buruienilor de leac, culese la timpul potrivit, uscate încet, la umbră, amestecate cu măsurătoarea ochiului negreşelnic şi îmbiate suferinzilor odată cu credinţa că se vor vindeca.

Asupră-le nu folosea descântece, dar uneori murmura cuvinte neînţelese, pentru auzul femeilor care nu voiau să creadă că leacul se va prinde şi fără vraja rostirii.

— Le zic, dar nu sunt de nici un folos, mi-a spus ea. Ierburile sunt cuvinte ale pământului. Ca şi cele omeneşti, ele sunt bune sau rele, unele alină, altele dor, unele vindecă, altele omoară. Degeaba descânţi de dragoste dacă buruiana e de urât. Dar dacă unii cred că vorbelor pământului le trebuiesc şi vorbele oamenilor, asta nu poate să facă decât bine.

Pădureanca nu avea bărbat şi nu se ştia dacă avusese vreodată. Unele şoapte zvoneau despre ea lucruri de necrezut, că adică obişnuia să se amestece printre urşi la vremea gonitului, ştiindu-se că aceştia, spre deosebire de cerbi sau de berbeci, se întrec în chipul cel mai paşnic. Acolo, în inima codrului, stătea mai întâi ursoaica, sprintenă şi înfierbântată, şi zgâria scoarţa bradului cu gheara ei ascuţită, însemnând pragul de sus al vredniciei. Apoi se repezeau urşii, unul câte unul, lăsând fiecare mărturia puterii lui. Ursoaica se afunda în desişuri cu cel ce i se apropiase mai mult, iar Pădureanca, se spunea, întotdeauna cu cel de al doilea, şi aşa se face că ea putea fi deseori văzută în cea mai deplină tovărăşie a acestor dihănii, culegând zmeură fără nici un fel de frică sau gâlceavă. Nu se auzise ca ea să fi avut vreodată o pagubă din partea lor, nici din prisacă, nici din vite. Fiarele îi treceau deseori pe lângă ogradă fără ca dulăul ei să se înfurie; dacă începea să latre, ea îl mustra cu o vorbă şi câinele se punea cu botul pe labe.

Se bănuia însă că toate aceste vorbe necuviincioase fuseseră scornite de Ghiţă Mosoran, pentru o pricină mai veche. Acest Ghiţă Mosoran era o namilă de om din Cernădia, neînsurat, fără copii şi cam fără căpătâi, despre care nimeni nu ştia lămurit din ce anume trăieşte şi de unde are atâţia gologani pentru băutură. Cu câţiva ani în urmă se prinsese tovarăş în ceata Jianului. Iancu l-a primit fără să-l cunoască, dar numai sub cuvânt ca, vreme de trei luni, să nu poarte asupră-şi nici un fel de armă. După numai două săptămâni de veghe, haiducii l-au adormit cu vin şi i-au găsit cuţitul, ascuns între pulpă şi iţari, sub umflătura prohabului. Cu vârful tăişului i-au făcut o anume crestătură deasupra sprâncenei drepte, l-au legat fedeleş şi l-au lăsat undeva la marginea codrului. Semnul a rămas în frunte şi el a fost pricina pentru care nici Domnul Tudor nu s-a învoit să-l primească pe Mosoran sub steagul pandurilor. Într-o zi Pădureanca străbătea satul Cernădiei, întorcându-se de la Novaci, şi le-a dat bineţe oamenilor ce se cinsteau în faţa cârciumii. Unul din ei a rânjit:

— Asta da, muiere, zic şi eu, mai că mi-aş pune mintea cu ea...

Femeia s-a oprit, l-a târât în drum de gulerul cămăşii şi l-a snopit în bătaie, după care şi-a văzut de cale. Ghiţă s-a strâns din praf cum a putut şi

a înfruntat râsul satului punându-şi nevolnicia pe seama băuturii. Pădureanca nu i-a vorbit nimănui nimic, dar isprava ei a luat repede drumul împrejurimilor şi au ajuns-o din urmă poveştile cu urşii.

Mie mi-a fost ca o adevărată mamă şi de la ea am învăţat multe din tainele muntelui şi ale pădurii. Cât despre taina sângerărilor mele, ea ţinea să mă încredinţeze că ele nu sunt altceva decât semne ale unei clipe viitoare şi năprasnice, când aripile mi se vor trezi din amorţire şi vor izbucni, ca două flăcări albe, de acolo unde stau ghemuite pentru cine ştie ce pricini ascunse. Eu o ascultam cu supunere şi mă străduiam să-i fiu de folos, fie trebăluind câte ceva prin gospodărie, fie însoţind-o în rarele drumuri. Când plecam împreună, casa rămânea pe seama lui Tapso, câinele ei bătrân şi credincios, despre care multă vreme n-am ştiut de ce poartă un nume atât de ciudat, cum nu mai întâlnisem prin alte părţi.

— Mi l-a dat feciorul unui cioban din Polovragi, m-a lămurit ea când am întrebat-o. Avea doi, încă tineri şi întru totul asemenea, aşa cum îl vezi pe ăsta, cu albul blănii smălţat de pete negre, sprâncenaţi şi flocoşi. L-am ales pe cel care mi s-a părut că se uită la mine cu oarecare prietenie. „Ia-l pe cestălalt, m-a îmbiat feciorul, că e mai rău.” „Nu, i-am răspuns, îl iau pe frate-so.” Ciobănaşul a râs: „Ăla nu e frate-so, e tap-so...”. Şi a rămas aşa.

Câinele s-a purtat după vrednicia numelui, îmbogăţind curţile satului cu prăsilă frumoasă, asupra căreia avea cel puţin tot atâta autoritate cât stăpâna lui faţă de oameni.

Baia de Fier e faimoasă azi ca obiectiv turistic, prin splendida grotă cunoscută sub numele de Peştera Muierii, poate cea mai frumoasă din toată coroana Carpaţilor. Asemănătoare – numai ca formă – cu aceea a Decapolitului, din Bistriţa Olteană, ea îşi deschide o gură largă în înălţimea peretelui stâncos din cheile Galbenului şi o alta, foarte îngustă, în povârnişul muntelui, alcătuind un arc în interiorul masivului de piatră. Descoperită întâmplător, acum vreo cincizeci de ani, de un ţăran ce scormonea cu ranga după piatră de var, ea nu şi-a pierdut nimic din feciorelnica-i puritate, datorită faptului că, încă de la început, a fost pusă sub ocrotire şi pază, ferită fiind astfel de vandalismul acelor turişti care cred că unei stalactite îi stă mai bine în apartamentul lor, printre litografii şi sorcove de hârtie, decât acolo unde a creat-o natura. De-a lungul a multe sute de metri se desfăşoară o fascinantă bogăţie de horbote albe, praguri de bordei şi bolţi de catedrală, iezere mărunte şi coloane magnifice, ţurţuri opalini şi ţuguie de miere scursă, rostire a minunii pe care o pot face lacrimile de calcar ale milioanelor de ani. Singurele ei vietăţi erau liliecii, sub ale căror trupuri atârnate ziua de tavan, cu capul în jos, crescuse o imensă movilă de gunoi, pietrificată şi ea de lucrarea timpului. Tot acolo, în

apropierea gurii celei mari, s-a aflat un schelet de urs al peşterilor, culcat cuminte pe lespedea de cleştar. Liniştea nu era tulburată decât de picăturile limpezi şi răbdătoare, cu ecourile lor de argint sec.

Numele grotei cunoaşte şi o variantă, Peştera Muierilor, un plural care ar vrea să trimită la o tradiţie destul de subţire, că adică aici se refugiau şi şedeau ascunse femeile satului, la vreme de bejenie, când bărbaţii lor ieşeau cu armele în întâmpinarea duşmanilor cotropitori. Legenda însă nu poate avea nici un sâmbure de adevăr, nici chiar dacă i-am întinde rădăcina până în epoca preistorică, iar aceasta pentru două motive principale. În peşteră nu s-au aflat urme de aşezare omenească, fie şi vremelnică, o vatră de cărbuni, o unealtă, cioburi de vase ori resturi de hrană. În al doilea rând, prezenţa unui schelet de urs al peşterilor înseamnă că gura cea mică a grotei s-a astupat în era cuaternară, când pietrele de deasupra s-au prăvălit peste ea şi au prins înlăuntru, ca într-o capcană, animalul ce nu putea să scape prin cealaltă gură, aceasta căscându-se de-a dreptul în prăpastie. Profesorul Amărăşteanu, unul dintre cei dintâi speologi care au cercetat peştera îndată după descoperirea ei, adăuga şi observaţia că oasele scheletului se aflau în poziţia lor normală, aşa cum le lăsase carnea putrezită; e imposibil de crezut că nişte fiinţe omeneşti, dacă ar fi trăit cândva aici, nu le-ar fi mişcat sau risipit, mai ales presupunând că bănuitele femei i-au avut cu ele şi pe copii. Ascultându-l pe Amărăşteanu, eu am zâmbit şi am tăcut, căci vremea amintirilor mele încă nu venise. Profesorul nu băgase de seamă că scheletului îi lipsea un femur.

Acum e timpul să precizez că locuinţa Pădurencii se afla în apropiere, de cealaltă parte a râului, ceva mai sus de locul unde s-a ridicat mai târziu casa pietrarului. Era o construcţie tipic ţărănească, cu vatră la mijloc şi două odăi, prispă în faţă şi perdea în spate. Gazda trăia în odaia de din vale, a cărei sobă se încălzea de la vatră; pe mine mă adăpostise în cea dinspre munte, ca să mă vadă soarele dimineaţa. Puţini oameni umblau de-a lungul apei, căci valea se tot îngusta până ce se pierdea în viroage prăpăstioase, laolaltă cu cerul de deasupra. Pentru turme era mult mai lesnicios drumul Cernădiei, care urca în plaiurile deschise ale Novacilor. Dincolo de noi se întindea împărăţia muntelui, cu treptele ei de urcuşuri vegetale, de la ferigile şi făgetul de jos până la brazii, jnepenii şi păşunile aspre de pe culmi. Poienile dimprejur, râpile umbroase, hăţişurile încâlcite ascundeau sumedenii de ierburi miraculoase, care nu aşteptau decât mâna pricepută care să le culeagă. Femeia le cerceta cu luare aminte, pe fiecare la vremea ei – şi când spun aşa, la vremea ei, e pentru că nimic nu părea mai de preţ decât ziua şi ceasul şi frântura de ceas când o asemenea plantă se cerea smulsă pământului şi trecută în rândul oamenilor. Aşa se face că

uneori Pădureanca se ducea să le culeagă pe unele în vremea nopţii, înainte de a cădea roua sau îndată după ce a căzut, şi într-o astfel de dimineaţă m-a trezit ea din somn şi mi-a zis:

— Scoală-te repede, ia câinele şi hai cu mine!

Nu era speriată, dar în ochi îi fremătau luminile neliniştii. Ţinea în mână, stinsă, făclia de ceară cu care plecase şi n-a lăsat-o acasă nici când eu şi Tapso am pornit în urma ei. La o oarecare depărtare în susul potecii, am trecut râul şi ne-am căţărat pe câteva muchii bolovănoase. Era o dimineaţă limpede şi liniştită, nu bătea nici un firicel de vânt, soarele îşi trimitea înainte-i, de peste munţi, buzduganele de aur. La un moment dat, femeia mi-a trecut lumânarea.

— A murit cineva pe-aici? am întrebat eu, înfiorat.

— Scapără şi aprinde! mi-a poruncit ea scurt.

Nu, mă gândeam eu aprinzând făclia, nu poate fi nici un stârv prin preajmă; altfel câinele ar da semne de nelinişte, ar scheuna, i-ar adulmeca mirosul...

— Ce facem noi, muicuţă, cu lumânarea pe lumină?

— Vezi cum arde flacăra?

— Frumoasă şi dreaptă, văzduhul e paşnic.

— Acum vino după mine.

Am urmat-o supus, de la câţiva paşi, ferindu-mi picioarele printre pietrele îngrămădite, rostogolite unele peste altele, năclăite de ierburi şi mărăcinişuri. Ea s-a întors cu faţa îndărăt, aşteptându-mă. Deodată lumânarea s-a stins.

— Eu sunt de vină, muicuţă, că suflu greu şi am ţinut-o în dreptul gurii.

— Aici e locul, a murmurat ea, nu m-am înşelat.

La porunca femeii, am aprins din nou făclia şi m-am plimbat cu ea prin toate împrejurimile apropiate, în sus, în jos, la dreapta şi la stânga, în cerc şi în răscruce; flacăra ardea peste tot cuminte, dar de câte ori ajungeam la locul cu pricina se stingea de istov, ca şi cum cineva nevăzut ar fi suflat în ea.

— De-aici vine, am început şi eu să mă dumiresc după ce văzusem câteva firişoare de iarbă tremurând printre pietre.

Cu palmele ei vânjoase, Pădureanca a desprins câţiva bolovani. Din spatele lor s-a ivit o gaură cam cât să încapă un om de-a buşilea. Femeia a fluierat scurt şi câinele s-a vârât înlăuntru, pierind în beznă.

Am aşteptat o vreme şi încă una, fără să se întâmple nimic. Pe urmă am auzit glasul lui Tapso – şi parcă nu era al lui, dar nici nu putea să fie altul – răsunând din cealaltă parte a văii, în văzduhul deschis. Am trecut

repede râul şi am alergat pe tăpşanul dimpotrivă, dar acum glasul venea de undeva dinspre miazănoapte, sfărâmat de propriile lui răsfrângeri, apoi răbufnea din vale şi apoi de dincolo şi de dincolo, din toate părţile deodată, că nu aveai de unde anume să-l culegi, ca şi cum toată fiinţa dulăului ar fi împuiat muntele şi s-ar fi îngânat într-o uriaşă amestecare de voci.

— Taapsoo! a strigat femeia din tot bojogul, apoi şi-a vârât în gură două degete, slobozind un anume şuier.

După câteva clipe de tăcere am auzit limpede lătratul câinelui, apoi am dat cu ochii şi de el, deasupra şi puţin mai la vale, în cea mai largă deschizătură a muntelui, proptit cu labele de buza prăpastiei.

— Acolo răspunde! am izbucnit eu luminându-mă dintr-odată.

— Du-te repede acasă, mi-a poruncit ea, ia faclele de răşină şi vino cu ele sus!

Când am revenit, ea mai desprinsese câţiva bolovani şi lărgise gura peşterii cam până la jumătatea unui stat de om. Aplecaţi de şale – ea mai mult, eu aproape deloc –, am pătruns înlăuntru şi atunci, în ceasul acela tainic al unei dimineţi de vară, am văzut eu minunile pe care, mai târziu, se căznea să mi le explice domnul Amărăşteanu, speologul din târgul Cărbuneştilor.

— Ia seama, să nu-i pârleşti, mi-a şoptit muicuţa uitându-se la ciorchinii liliecilor ce se foiau a nelinişte, chiţăind uşor. Aici a lătrat mai întâi câinele, a continuat ea când am ajuns la osemintele ursului, şi de aceea se auzea el atât de împrăştiat, cu sunetele sfărâmate de genunile peşterii. Dacă ar fi rămas aici, niciodată n-am fi ştiut de unde vine şi unde anume e cealaltă gură a văgăunii. Asta e de ţinut minte...

Tapso tăcuse şi se gudura pe lângă noi. Pădureanca şi-a apropiat facla de oasele culcate, le-a dat ocol de câteva ori, apoi a făcut un fel de metanie, cu faţa până la pământ, murmurând ceva neînţeles. Când am ajuns în lumina deschiderii celei mari, de unde se căsca prăpastia dreaptă, în fundul căreia clocotea râul, ea a oftat:

— Aceasta i-a fost lui priveliştea cea din urmă. Când şi-a dat seama că nu mai poate ieşi pe unde intrase, a venit aici şi a strigat după ajutor, dar a fost ca şi cum n-ar fi fost. Pe urmă s-a întors acolo şi a murit. Ştii tu ce înseamnă să urli şi să nu te audă nimeni?...

Se ridicase soarele de-o suliţă când am astupat singura intrare a peşterii cu câteva pietroaie şi vreascuri, după ce Pădureanca m-a legat cu jurământ să nu grăiesc nimănui nimic despre ceea ce descoperiserăm. Aceasta însă nu mă oprea să mă gândesc asupra unor înţelesuri şi cred că aş fi cugetat îndelung şi cu destulă pătrundere dacă după scurtă vreme nu s-ar fi întâmplat în Baia de Fier o tulburare şi o spaimă care priveau întreaga

obşte. În anul acela se ridicase răscoala Vladimirescului şi oastea pandurilor dobândise atâtea biruinţe încât nimeni nu se mai îndoia că ţara va avea de acum stăpânire şi rânduială nouă. Dar lucrurile s-au întors de năprasnă şi peste tot au început a da buzna veşti înspăimântătoare, că adică toate steagurile norodului au fost înfrânte şi că însuşi Domnul Tudor şi-a sfârşit zilele pe undeva pe lângă Târgovişte, ciopârţit de săbii duşmane şi aruncat într-o fântână părăsită. Atunci s-a pornit în ţară zavera. Poterele turceşti răscoleau pământul în căutarea pandurilor care scăpaseră cu viaţă. Aceştia, cei mai mulţi, luaseră drumul întors şi se retrăgeau în satele lor, ocrotiţi de tăcerea obştească. Dar dacă însuşi Domnul Tudor căzuse prin vânzare, în multe locuri se găseau destui nemernici care-şi vindeau sufletul pentru un blid de linte, făcându-se iscoade ale păgânilor. Aşa au pierit sute şi mii dintre cei ce se răsculaseră pentru dreptăţile norodului, hăituiţi de colo până colo, urmăriţi ca fiarele şi vânaţi fără nici o milă. Pe unii i-au tăiat, pe alţii i-au spânzurat, pe alţii i-au jupuit de vii. Toate văile Olteniei erau pline de vaier şi blestem.

Atunci au ars în Baia de Fier casele Păiencei, văduva lui Iancu Păianu, cel omorât în tinereţe la o încăierare cu agarenii. Ea nu mai locuia aici de când se măritase, şi nici după moartea bărbatului nu s-a întors, ci a rămas în conacul acestuia, din părţile Mehedinţului, unde-şi creştea copiii. În vatra părinţilor îi mai stăruiau doar numele şi un văr de-al doilea, care purta grija aşezării şi-i dădea seama din când în când. Era gospodărie cuprinsă, cum nu se afla alta în sat. Casa, durată numai din stejar vechi şi puternic, adus din pădurea Măldăreştilor, era înconjurată pe trei laturi de staule, grajduri, coteţe, pătiece şi fânare, mărginind o curte plină de orătănii. Însă vărul Păiencei era unul din cei unsprezece care plecaseră din Baia în oastea lui Tudor. Trei pieriseră în luptă, opt se strecuraseră cu fuga şi ajunseseră în sat, dar nu se ştie cine i-a sfătuit să nu se risipească pe la casele lor, ci să rămână adunaţi la un loc, în casele Păiencei. Adevărul este că mulţi dintre românaşi nu credeau în moartea Vladimirescului şi erau destui care-l aşteptau să răsară de undeva, cu trâmbiţă şi steag. O astfel de socoteală îşi vor fi făcut şi pandurii noştri, dar în loc de trâmbiţa lui Tudor s-au pomenit cu vreo treizeci de turci călări, care s-au oprit drept în faţa casei şi le-au poruncit să iasă din ascunzătoare. Bărbaţii nici n-au vrut să audă, ştiind ce-i aşteaptă. Crezând că poteraşii vor năvăli în casă, ei s-au scoborât în beci şi au închis gârliciul, pregătiţi să-i întâmpine după cuviinţă. Dar turcii n-au intrat. După ce au mai strigat de câteva ori, au închis şi latura dinspre drum cu căpiţe de paie, au dat foc fânarelor şi s-au făcut nevăzuţi, părăsind satul tot atât de repede precum veniseră. Asta a fost toată bătălia. În numai câteva clipe, gospodăria Păiencei era un iezer de foc, o

pălălaie de care nu puteai nici măcar să te apropii, necum să încerci o mână de ajutor. Aşteptându-i pe turci, pandurii nu-şi dăduseră seama de ceea ce se întâmplă deasupra. Când s-au dezmeticit, începuseră să li se prăbuşească în cap podeaua şi grinzile aprinse. Au murit acolo, sub ochii vecinilor adunaţi în preajmă, fără ca cineva să-i poată izbăvi.

Istorisind această grozăvie, n-am început prin a spune că au ars pandurii, ci casele Păiencei. După părerea mea, nu atât moartea celor opt a pricinuit marea şi lunga tulburare a obştii, ci focul în sine, care s-a întâmplat să-i mistuie şi pe ei. Pe mort îl jeleşti, îl îngropi şi pe urmă îl uiţi, văzându-ţi de treburile care pot să meargă şi fără el. Focul însă a avut alte urmări. Mai întâi, el ameninţa să se întindă la gospodăriile dimprejur şi, prin ele, în tot satul. Fânare se aflau prin toate curţile, şindrila uscată de pe acoperişuri nu aştepta decât câteva scântei. Dacă pentru ceea ce se aprinsese nu se mai putea face nimic, restul nu trebuia lăsat pe seama braţelor încrucişate. Toată suflarea se cerea strânsă grabnic, cu scări, vedre, ciubere, lopeţi, boi înjugaţi, butoaie de apă, femei la râu şi la fântâni, bărbaţi la şanţuri şi nisip. Pentru aceasta a început a bate din turlă talanga, cu semnul ştiut al primejdiei şi adunării, să se audă până-n marginile satului şi dincolo de el, să alerge polovrăgenii şi cei din Sohodol, ciobanii şi tăietorii de lemne. Dangătele ei se amestecau cu strigătele bărbaţilor, cu vaierul femeilor, cu ţipetele copiilor, cu mugetul fioros al vitelor din grajduri şi cu urletul câinilor ce se holbau la flăcări, vestind moartea şi pustiul. În tot vălmăşagul şi neorânduiala ce se întâmplă în asemenea prilejuri, când oamenii parcă-şi pierd capul, nemaiştiind ce să facă şi de ce să se apuce mai întâi, ea, talanga, era singura voce a cumpătului şi înţelepciunii, cu bătăile ei limpezi şi regulate, menite nu numai să-i cheme pe oameni la locul primejdiei, ci şi să pună ordine în minţile şi lucrarea lor. Ca şi cele ce sunt atârnate de gâtul oilor, ea avea puterea de a strânge obştea din risipire şi de a o ţine laolaltă, în rânduiala şi rosturile ei.

Să nu se creadă însă că talanga era o oarecare căldare de tinichea spânzurată-n turlă cu gura-n jos şi pusă pe larmă la ceas de nevoie. Dimpotrivă, era una din mândriile de atunci ale Băii de Fier, dar de ce anume se înţeleseseră oamenii să-i spună aşa şi nu altfel, n-am fost niciodată în stare să înţeleg. Doar un cioban în vârstă mă lămurise aşa, într-o doară, că dacă talanga turmei e făcută s-o audă oile răzleţite, nu e mai puţin adevărat că o aude şi lupul. Ce puteai pricepe dintr-o asemenea vorbă în doi peri? Bătrânii o ştiau acolo din vremuri vechi şi era legată de numele Bengescului celui de demult, care o făcuse danie întru pomenirea unui frate răpus de ciumă. Fusese turnată la Viena, în cuşniţa celui mai iscusit meşter al timpului, şi se spunea că însuşi Bengescu, de faţă fiind, aruncase în

amestecul fierbinte câţiva pumni de argint, să îndulcească arama. Într-adevăr, dangătele ei erau în acelaşi timp puternice şi calde, viforoase şi line, năvalnice şi potolite, înnegurate şi luminoase, spărgând văzduhul în ţăndări şi adunându-l în râuri cântătoare. Cineva de pe alte tărâmuri n-ar fi putut bănui că o astfel de sărbătoare a cerului vine dintr-o unealtă mişcată cu funia de Ionică Firicel, feciorul cel şchiop al bătrânului pălămar.

Talanga şi-a făcut datoria, oamenii au împrejmuit focul cu şanţuri adânci şi valuri de pământ, casele Păiencei au mai fumegat încă două zile şi trei nopţi şi numai după aceea au fost culeşi de prin cenuşă şi morţii, adică ce mai rămăsese din ei, duşi la cimitir şi îngropaţi. Apoi lumea s-a liniştit în treburile ei, căci viaţa satului este ca aceea a pădurii, unde spaima trece odată cu primejdia.

S-a liniştit, dar nu pentru multă vreme, căci o pacoste nouă şi poate mai grozavă s-a abătut asupra obştii. De cum începea talanga să bată, prindeau şi câinii să urle; de cum înceta, conteneau şi ei. La început, nimeni nu ştia ce să creadă. În timpul nenorocirii, într-adevăr, fuseseră auzite şi urletele lor, dar ele erau atât de amestecate în vălmăşagul întreg, încât aproape nimeni nu le luase în seamă. Acum nu mai era nicăieri nici o urmă de flacără, dar ele se porneau ca şi cum ar fi fost. Oamenii uitaseră focul, dar nu-l uitaseră câinii. De la primele dangăte, copleşeau văzduhul cu spaime. Nu era vorba de unul care să dea semn pentru ca ăilalţi să-l urmeze, ci se porneau toţi deodată, de oriunde s-ar fi aflat, din curţi şi de pe uliţe, din lanţuri şi din coteţe, de pe prispe sau ridicaţi pe garduri, stârniţi şi întărâtaţi de arama curgătoare, în vuiete sugrumate care-ţi făceau părul măciucă. Mustrările, înfometarea, bătaia n-au folosit la nimic: năravul parcă le intrase în sânge şi ameninţa să se coboare în fiinţa urmaşilor.

Talanga nu răzbătea până la casa Pădurencei, dar numai pentru urechile noastre, nu şi pentru ale lui Tapso, care de îndată se punea la unison cu tot neamul lui din Baia de Fier. Fusese cu noi la locul pârjolului. Unii gospodari îşi dădeau cu părerea că nebunia dobitoacelor nu va dura mult, că se va potoli şi va înceta cu vremea. Dar presupunerile nu s-au adeverit. Sâmbătă de sâmbătă şi duminică de duminică şi sărbătoare de sărbătoare, urletele câinilor tulburau lumina şi otrăveau bucuriile. Pe de o parte, ele aduceau din nou în amintire prăpădul de la casele Păiencei şi grozava moarte a celor opt panduri; pe de alta, păreau a prevesti nenorociri viitoare şi prindeau a nelinişti sufletele oamenilor tocmai când acestea se deprinseseră a fi mai liniştite. Un mai mare blestem nici că se putea.

Obştea a ţinut sfaturi după sfaturi şi până la urmă s-a împărţit în două. Unii erau de părere ca talanga să nu mai fie trasă în nici o împrejurare, fără numai la ceas de primejdie, dacă va mai fi vreunul. În

această latură se aflau cu osebire bărbaţii. Dar femeile s-au împotrivit. Ce-o să zică sufletul Bengescului când va vedea că dania lui zace-n turlă fără de glas? Ce vor zice satele dimprejur când vor afla că la noi e ca la nimeni, că dangăte bătrâne nu răsună nici măcar în noaptea cea luminată? Părerile s-au amestecat de tot la vremea când unei muieri i-a răposat bărbatul. Cum să duci mortul la groapă ca pe un câine? La început s-au înţeles să-l poarte numai cu bocitoarele, dar când acestea au prins a-l căina şi a-i cere iertare că-l duc ca pe un păgân şi că n-a avut şi el parte de talangă, văduva n-a mai putut răbda şi i-a strigat lui Ionică, printre sughiţuri, să tragă de funie. Dar răul de pe urmă s-a dovedit mai mare decât cel dintâi; urletul câinilor a copleşit jelitul bocitoarelor şi-i făgăduiau mortului că dincolo de groapă nu-l aşteaptă altceva decât pustiu.

Era târziu în toamnă când femeile, după obiceiul moştenit din bătrâni, au început a se aduna la clacă, ele între ele, în casa câte uneia, la dărăcitul şi torsul lânii. Într-o sâmbătă seara au ţinut sfat de taină şi au hotărât să omoare câinii. Unele au lăcrămat de mila dobitoacelor, altele s-au înfricoşat de mânia bărbaţilor, dar altă cale nu putea fi. Numai Pădureanca le-a stat împotrivă până la sfârşit, spunându-le că un păcat mai mare ca acesta nu poate să-şi ia omul asupră-şi; câinele e tovarăşul cel mai credincios din câţi se pot închipui, văzul şi auzul lui merg mult mai departe decât ale noastre, el te veghează, te apără şi uneori îşi dă chiar viaţa pentru tine. Printre oameni se găsesc destui vânzători – şi e limpede că numai prin unul ca aceştia au pierit pandurii din casele Păiencei –, dar un câine nu te va vinde niciodată şi tocmai de aceea păcatul de a-l ucide e mai mare decât a răpune cap de om. Celelalte au mai depănat o dată toate stările, putinţele şi presupunerile, dar s-au întors la gândul cel dintâi. Câinii trebuiau să piară toţi odată, să nu scape nici unul cu sămânţa urletului. Satul avea să rămână fără ei doar trei-patru luni, până-n primăvară, când vor făta căţelele ciobanilor de departe şi va fi adusă puiţă nouă. Pe Pădureanca au înţeles-o, că vrea adică să şi-l apere pe al ei, ca una ce-şi ducea traiul de başca, singură şi depărtată, dar au făcut-o să le dea făgăduinţă că de acum înainte şi-l va ţine numai în lanţ şi că niciodată n-o să-i dea drumul să se apropie de sat. După plecarea ei, gazda a împărţit turte cu otravă, atunci pregătite din aluatul dulce, iar femeile s-au dus tăcute, cu buzele crâncene.

În noaptea aceea, de prin toate ogrăzile au gemut schelălăituri şi scâncete. Ceva mai târziu s-au auzit ţipetele unor femei bătute de bărbaţii lor. Pe urmă s-a făcut tăcere.

Dar dimineaţa, când Ionică Firicel s-a urcat în turlă să-şi facă meseria, talanga nu mai era acolo. Doar limba, desprinsă din sârmă, zăcea alături, semn că hoţii avuseseră grijă să nu se dea de gol. Mai era acolo şi

funia, retezată de lângă braţ. Altfel, nici o urmă, nici o rămăşiţă de la cei ce fuseseră în stare să ridice şi să ducă cu ei o greutate de peste o sută de ocale. Mirarea starostelui, a zapciului şi a celor ce au mai venit să cerceteze a fost şi mai mare când au socotit că la începutul începutului, mai întâi a fost urcată în turlă talanga şi numai după aceea s-a făcut podina, dar acum podina era întreagă, nespartă, iar prin gârliciul ei nu putea să treacă decât un singur om. Era ca şi cum talanga ar fi fost scoasă pe fereastră – dar pentru aceasta ar fi trebuit cel puţin un scripete şi câţiva oameni; o asemenea lucrare lasă urme, dar acolo nu era nici una.

Răpirea tălăngii din Baia de Fier a rămas nu numai de pomină, ci şi o taină pentru toată lumea, nu însă şi pentru mine. În aceeaşi noapte, spre dimineaţă, muicuţa m-a trezit iarăşi din somn.

— Leagă mai întâi câinele. De acum n-o să mai fie niciodată slobod, aşa i-a fost lui soarta, să moară în lanţ... Acum încinge-te cu funia asta; e cam lungă, dar puneţi-o în cruciş şi-n curmeziş... Lasă-mă să-ţi pun pe umeri aste două crăcane; sunt cam grele, dar nici tu nu mai eşti un prichindel... Ia de colo amnarul şi răşina şi mergi înaintea mea.

— Unde, muicuţă?

— La peşteră.

De abia atunci mi-am dat seama de adevărata putere a Pădurencei, când am văzut-o ridicând talanga de cele două osii, cu jug cu tot, şi aruncându-şi-o în spinare ca pe un căzănel ţigănesc. Odată ajunşi, am dat bolovanii la o parte şi am pătruns în peşteră, eu înainte, luminând calea, femeia în urmă, trăgând după ea povara pe un fel de săniuţă scundă, făcută la repezeală din câteva crengi.

— De aici a lătrat câinele prima oară, a zis ea oprindu-se nu departe de scheletul ursului; atunci când glasul lui răzbătea pretutindeni şi nu venea de nicăieri.

— De ce facem noi asta, muicuţă?

— Ca să se trezească la nevoie.

— Cine să se trezească?

— Morţii din morminte, puiule. Ca la trâmbiţa de-apoi.

Eu am ţinut crăcanele, femeia a aşezat talanga pe ele, cu buza la numai trei-patru palme deasupra pământului. Apoi i-a legat funia de braţ, a dus-o până-n gura cea mare a peşterii, pe albia uşor povârnită, şi a aruncat-o în prăpastie.

— Crezi că ajunge până jos? Peretele e adânc.

— Am măsurat eu cu ochii, e atât cât trebuie.

— Şi n-o să putrezească?

— Am făcut-o din câlţi de cânepă unsă cu seu.

— Dar talanga nu are limbă, muicuţă.

— Ba are. Eu am s-o ţin aplecată într-o parte, tu ia osul acela şi prinde-i capătul de deasupra în sfoară şi-n cârlig...

M-am apropiat de schelet cu oarecare sfială şi am ridicat ciolanul pe care mi-l arătase femeia, osul dintre şold şi genunche. Era tare şi greu, vremea îl făcuse ca de piatră. Legându-l, din nebăgare de seamă l-am atins uşor de buza aramei; văzduhul nopţii s-a înfiorat de argintul veacurilor mute; răşina îşi limpezea flacăra; liliecii se întorceau acasă printr-o baie de bronz; de dincolo de râu s-a auzit, pentru numai câteva clipe, urletul dezlânat al lui Tapso.

La plecare, după ce am astupat la loc gura peşterii, femeia a mai stârnit de sus un grohotiş de pietre, bolovani şi ţărână. Apoi a scos din sân un pumn de seminţe şi le-a presărat peste ea:

— Se pecetluieşte această groapă până la sfârşitul veacurilor!

N-a fost aşa, dar taina a rămas întreagă până la sfârşitul Pădurencei şi, ceva mai târziu, până la începutul amintirilor mele.

În anul acela toamna a fost lungă şi frumoasă, poate prea frumoasă pentru tăcerea de mormânt ce se aşternuse peste sat. Prima zăpadă a căzut abia către sfârşitul lui noiembrie, mai întâi în munte şi numai atât cât să împingă urşii în vizuini şi să scoată lupii la hăitiş. În schimb, s-a lăsat un ger năprasnic, că se făcuse aerul iute ca ardeiul. Peste o săptămână s-a mai potolit frigul şi s-a pornit o ninsoare lungă şi liniştită, care a durat două zile.

După prima noapte, Pădureanca a coborât în Baia şi s-a întors fremătând. Toată dimineaţa a muncit cu înfrigurare, alegând din cămara ei seminţe şi rădăcini, frunze şi tulpiniţe uscate, pisându-le cu maiul în piuă, frecându-le cu oloi într-un găvan de lemn, frământându-le în postavă ca pe un aluat şi făcând apoi nişte turtiţe late şi subţiri, pe care le învelea în şervete de pânză rară. Apoi a plecat iarăşi devale, lăsându-mă, ca de obicei, să am grijă de casă şi de câine.

Tapso era cea mai nenorocită fiinţă de pe pământ. Dacă vrei să ţii un câine legat, îl înveţi astfel de când e mic şi el socoteşte că aşa trebuie să fie; când îl chemi, vine singur în zgardă, aşa cum boul îşi aduce grumazul în jug. Dar dacă-l pui în lanţ la bătrâneţe, e ca şi cum ai trimite un haiduc la ocnă. Dulăul nostru îmbătrânea trist, deseori nu voia să mănânce, îi slăbise vederea. Renunţase să se mai zbată. Acum tânjea mai mult la moarte decât la libertate. Când m-am dus la el cu bucata de mămăligă, nici nu s-a atins de ea. Aşezat pe labe, a scâncit lung şi dureros, uitându-se la mine cu ochi de om, şi mi-a cerşit mila. N-am răbdat să-l mai văd aşa şi – fie ce-o fi! – l-am dezlegat, să-l urmăresc câteva clipe încurându-se prin zăpadă, încredinţat că-mi va mulţumi prin a se întoarce la şuier. S-a întors, dar nu atunci când l-

am chemat, ceea ce m-a făcut să-mi fie frică de mustrarea muicuţei. După ce a zburdat de mai multe ori prin preajma casei, a coborât la râu. Să bea apă, mi-am zis. Într-adevăr, a băut. După aceea şi-a ridicat botul, adulmecând îndelung, şi l-am văzut sărind pe pietrele râului şi alergând în sus, pe lângă poala peretelui stâncos. L-am tot şuierat până ce a venit. Scâncea a ceva neînţeles şi se lingea pe bot. Să fi prins vreo pasăre şi s-o fi mâncat? După câte ştiam, nu-i şedea în nărav. I-am prins capul în palme şi i-am cercetat gura. Nu avea nici urme de sânge şi nici de fulgi, dar mirosea a seu. Atunci m-a fulgerat un gând. L-am pus în lanţ şi am alergat pe urmele lui, care m-au dus de-a dreptul sub gura cea mare a peşterii. Coada funiei era ceva mai lungă decât adâncimea prăpastiei şi şerpuia de vreo două palme, culcată printre tufe. Era împletită din trei şuviţe nerăsucite, precum cozile femeilor. Câinele simţise în ea nu numai grăsimea îmbibată-n câlţi, ci şi mirosul stăpânilor lui. Pe loc mi-am zis că funia ar putea fi linsă şi de alte dobitoace în trecere pe acolo şi nu se ştie dacă una din ele, mai flămândă, nu ar trage cu dinţii de ea, mişcând astfel talanga tocmai la vremea când n-ar fi trebuit. Am scos cuţitul, am ridicat mâinile şi am retezat-o cam în dreptul încheieturii palmelor, după care m-am întors pe unde mă dusesem. Continua să ningă.

Spre seară i-am mărturisit muicuţei mele totul, dar nu fără a presupune că neascultarea mea ar fi putut înlătura un oarecare necaz. Ea nu părea deloc încredinţată de asta şi se pregătea să mă certe zdravăn, dar n-a mai apucat, căci în faţa casei se oprise un oaspete. Era un bărbat voinic, cu mustaţa groasă şi plete bogate, călare pe un cal murg.

— Bună seara, Pădureanco, zise el descălecând.

— Bună seara, Mosorane, îl întâmpină ea, nedumerită. Ce e cu dumneata pe aici?

— Dacă m-ai pofti înlăuntru, ţi-oi spune.

— Dacă vii cu gânduri drepte şi inimă cinstită, te-oi pofti.

— Mulţumesc frumos, zâmbi el trântindu-şi cojoaca pe prispă şi scuturându-şi de zăpadă căciula.

Femeia îşi aruncă ochii spre oblâncul şelei, din care se vedea, pe jumătate, o fierotenie ciudată.

— De unde vii şi-ncotro?

— A, te uiţi la drăcia aia, mormăi el în loc de răspuns. O împrumutai de la un prieten al meu din Racoviţa, căci eu nu am aşa ceva. Vreau să-l prind pe starostele râşilor din codrul Cernădiei, că multă pagubă ne-a făcut el nouă.

Pădureanca ridică o sprânceană:

— Mosorane, asta nu e pentru râs, nu e nici măcar pentru lup –

asta-i capcană pentru urs. Unde s-au mai pomenit urşi pe vremea asta?

— Alta n-a avut, dar eu ştiu că ce prinde mare prinde şi mic. Încercarea moarte n-are.

— Fie şi cum spui dumneata, se prefăcu ea că încuviinţează, apoi îl îmbie să intre şi-i împinse un scăunel lângă vatra plină de jăratec. Dacă ţi-e foame, îţi dau ceva să mănânci, dacă ţi-e sete, îţi dau ceva să bei, dar târziul nopţii să nu te prindă pe-aici...

— Mulţam' de mâncare, dar un vin fiert, dacă ai, mi-ar încălzi oasele, se rugă bărbatul ştergându-şi de apă mustaţa.

— Ţi l-oi fierbe cu scorţişoară. Iar tu, puiule, du-te fuguţa de potoleşte câinele şi pune-i calului înainte un braţ de fân.

După ce-l liniştii pe Tapso şi pusei animalul pe hrană, nu-mi putui stăpâni curiozitatea de a cerceta capcana. Aşa ceva nu mai văzusem niciodată. Erau două potcoave mari de fier, cu dinţi îmbucaţi pe dinlăuntru, prinse la capete cu vârtejuri de oţel tare, care le ţineau împreunate. Mai încolo se bănuia lanţul şi ţăruşul, dar nu-mi puteam alcătui nici o idee despre viclenia prin care fălcile de fier stau deschise până în clipa când momeala îşi face datoria. Mă pomenii doar închipuindu-mi ursul cu laba prinsă ca-n gură de balaur, urlând de durere, şi mă scuturai de groază şi dezgust. Dacă e să-l prinzi, nu-i mai drept s-o faci în luptă deschisă?...

Bărbatul sorbea cu poftă din ulcica fierbinte.

— Dar copilul ăsta nu merge să se culce? întrebă el văzându-mă aşezat pe scăunelul meu, în poală cu o trochiţă de porumbi, pe care urma să-i curăţ de boabe.

— E noaptea lungă, are timp, lasă-l să stea aici!

— Bine, mormăi omul, numai că urechile lui nu sunt făcute pentru toate vorbele noastre... Să ştii, Pădureanco, să ştii că ce ţi-am spus eu atunci n-a fost din pricina băuturii, ci pentru că dintr-odată mi-a plăcut muierea de pe drum...

— Să lăsăm asta, Ghiţă, i-o reteză muicuţa, spune mai bine de ce-ai venit.

— Apăi..., rupse el cuvintele, să le trimiţi dumneata vorbă fugarilor să plece repede din sat, c-o să dea poterele peste ei.

— Ce fugari, omule?

— E firesc să te faci că nu ştii. E vorba de pandurii lui Tudor.

— Au pierit atunci, în foc, toată lumea ştie.

— Aceia au murit şi nu se mai întorc. E vorba însă de alţii, de departe, de foarte departe, tocmai de pe la Izverna şi de pe la Tismana şi din hotarele Runcului, vreo patruzeci de toţi, cei ce n-au mai cutezat să se întoarcă în satele lor bântuite de beşlii şi şi-au petrecut toată toamna prin

codrii munţilor, trăgându-se încoace şi tot mai încoace până ce a dat peste ei ninsoarea şi n-au mai putut să îndure gerul şi s-au scoborât pe apa Galbenului după ce s-au înţeles cu oamenii din Baia să-i adăpostească până-n primăvară prin casele lor, dar nu adunaţi laolaltă, ca să nu mai facă greşeala celorlalţi, ci risipiţi şi mutându-se din timp în timp dintr-un loc în altul.

— Şi de ce trebuiau ei să se tragă neapărat în Baia?

— După o socoteală scurtă. Prin mai toate satele de sub munte sunt rămăşiţe de fugari. Dacă acestea încă mai stau sub ochiul turcului, despre Baia se ştie că cei din urmă panduri au fost nimiciţi în casele Păiencei, aşa că stăpânirea nu mai are nici o treabă cu satul, iar fugarii pot să stea liniştiţi. Numai că în târgul Hurezilor se află tabăra poterelor lui aga Iusuf, spaima Vaideenilor şi a Milostei şi a Măldăreştilor şi a tuturor cătunelor de pe valea Bistriţei. El a dat de urma fugarilor tismăneni şi le-a jurat pieirea.

— Şi de unde ştii dumneata, Ghiţă, toate acestea?

— Am şi eu oamenii mei, murmură bărbatul însemnat deasupra sprâncenei drepte.

— Vrei să spui că Iusuf acela al dumitale îşi are şi el oamenii lui, îl pironi femeia cu nişte ochi de flacără neagră.

— Dumneata crezi ce vrei, eu asta am vrut să-ţi spun.

— Şi de ce tocmai mie?

— Eu, când ţi-am spus vorba aceea de la început, n-am făcut-o de florile mărului. Mie-mi pasă mai puţin de fugarii lui Tudor, dar pe dumneata aş vrea să te ştiu apărată.

— Nu ştiu nimic şi nici nu vreau să ştiu! se scutură femeia.

Mosoran scormoni în postava de alături, pe fundul căreia mai erau rămăşiţe ale aluatului de ierburi. Culese o fărâmă, o frecă între degete şi o duse la nări.

— Asta, Pădureanco, e unsoare pentru degerături. La aşa ceva mă pricep, că sunt păţit. Nu pentru localnicii satului ai făcut dumneata alifia, căci nimeni nu degeră din casă până la grajd sau de la poartă până la fântână. Fugarii, bieţii de ei, n-au cutezat să părăsească pădurea înainte de a doua ninsoare, ca să nu le rămână urma. O săptămână, săracii, au trebuit să trăiască în zăpadă, pe gerul acela scânteietor. Ei au trecut către sat numai aseară sau azi-noapte, dar un ochi priceput poate să vadă că pe unde a umblat cineva, om sau fiară, ninsoarea e mai puţin afânată decât pe de lături.

Eu mă înfiorai, cu mâna oprită-n boabe. Peste noapte auzisem câinele lătrând, dar muicuţa mi-a spus dimineaţa că se lăsaseră mistreţii devale, unde e jirul mai bogat. Acum mă uitam la străinul de lângă vatră,

care ştia atâtea, şi mă gândeam că omul acesta cu semn în frunte trebuie să fie tare primejdios. Femeia părea că se dă bătută.

— Dacă e aşa, de ce nu te duci dumneata să le spui?

— Numai Pădurenca le poate da de ştire, ori prin veste, ori prin semn.

— Ce fel de semn?

— E-heei, oftă omul după ce-şi mai supse o dată mustăţile de vin, numai eu ştiu că dumneata le-ai răpit sătenilor talanga, ca să răzbuni uciderea câinilor.

— Minciuna asta de unde-ai mai scornit-o? râse gazda.

— Nu-i nici o minciună. S-a lămurit că talanga nu putea fi scoasă din turlă decât de un singur om, dar nimeni nu s-a gândit la o femeie, oricât ar fi ea de voinică. Dar eu, Pădureanco, cel ce m-am bătut în viaţa mea cu atâţia zmei şi paralei, numai eu ţi-am cunoscut ciocanele pumnilor şi ştiu ce putere se ascunde în spatele lor... E treaba dumitale, pe mine nu mă priveşte nici măcar unde ai ascuns-o şi în ce chip o vei face să dea semn. Nici n-ar trebui să ajungi până acolo. Eu am spus ce am avut de spus şi, dacă vrei să ştii mai mult, află că cei şaizeci de călăreţi ai lui Iusuf vor intra în Baia poimâine dimineaţa. Până atunci, fugarii au timp să părăsească satul, căci ar fi păcat ca, pe lângă ei, să sufere şi oameni nevinovaţi, cum s-a întâmplat în multe alte locuri şi cum s-ar fi întâmplat chiar aici, dacă s-ar fi aprins şi alte gospodării. Eu şi calul îţi mulţumim pentru ospeţie, dar dumneata, Pădureanco, să nu uiţi vorba mea de-atunci.

— Eu am uitat de mult, Mosorane, zise femeia petrecându-l până-n potecă, dar pare-mi-se că oasele dumitale au straşnică ţinere de minte...

Omul se făcu a râde, dădu pinteni calului şi se pierdu în negura ninsorii.

— Ce facem, muicuţă? întrebai eu după ce rămaserăm singuri.

— Nu facem nimic. Aşteptăm.

— Nu le dai de veste?

— Duşmanilor atât le trebuie, să ştie că m-am luat după vorba lor. Asta ar însemna adeverirea bănuielilor.

— Crezi că sunt doar bănuieli?

— Ghiţă nu cunoaşte nimic lămurit, el are numai presupuneri, altfel nu m-ar fi ispitit şi cu leacul degerăturilor. Eu l-am purtat aşa, pe palme, ca să pot cumpăra mai mult decât credea el că vând.

— Dar dacă vor veni poterele?

— S-ar putea să vină, dar nu poimâine dimineaţă, cum zice Mosoran, ci mâine spre seară. Află şi tu, băiete, că la împărăţie s-au ridicat prea multe plângeri împotriva zavergiilor care au păgubit atâţia oameni fără

vină, dedându-se la cotropiri, jafuri, arderi, ucideri şi silnicii de tot felul. Ei au acum poruncă să-i prindă numai pe panduri, fără să se atingă de oamenii paşnici sau de bunurile lor. Pentru aceasta însă e nevoie ca fugarii să fie adunaţi grămadă, cât mai mulţi la un loc, aşa cum hăitaşii împing vânatul la strâmtoare. Aici hăitaşul ar trebui să fiu eu, iar strâmtoarea nu poate fi decât tot drumul către munte, adică pe valea din ce în ce mai îngustă a Galbenului. Aşadar poteraşii se vor strecura mâine seară pe sub piatră, îşi vor purta caii în susul râului, prin apă, ca să nu lase urmă, şi se vor pune de-a curmezişul văii, pe undeva pe aproape, aţinând calea celor ce ar urma să încerce fuga în timpul nopţii. Ei însă o vor face numai dacă mâine se va cunoaşte că cineva a umblat între casa noastră şi sat; o astfel de urmă ar fi nada pe care s-a căznit s-o întindă Ghiţă Mosoran, omul lor şi vânzătorul norodului.

A mai nins până către miezul nopţii. Spre dimineaţă s-a lăsat gerul, zăpada a căpătat o coajă scorţoasă.

Ziua s-a scurs liniştită, noi n-am făcut altceva decât să trebăluim pe lângă casă, dar cu ochii pe împrejurimi. Începusem să cred că muicuţa avusese dreptate, când, la scurtă vreme după ce s-a lăsat soarele şi a prins amurgul a se încropi, câinele a început să latre, cătând în josul văii. M-am căţărat pe un tăpşan, nu era nici o îndoială, beşliii urcau călare prin vadul apei. Ceva mai jos de noi, la numai o azvârlitură zdravănă de piatră, au închis valea, intrând cu aripile şi-n poalele pădurii. Îşi purtau caii de la un capăt la altul, ca să bată zăpada strunindu-le nechezul. Mi s-a făcut inima cât un purice.

— Au venit, muicuţă, măcar că nu s-a văzut nici o urmă.

Femeia devenise posomorâtă.

— Urmă pe zăpadă nu s-a văzut, dar înseamnă că Mosoran a adulmecat urma gândului. Oricum, pradă nu vor avea.

Trecuseră câteva ceasuri bune. Noaptea era în putere, dar luna lumina ca ziua. Câinele se mulţumea să mârâie din când în când. Din inima codrului se auzeau îngânându-se huhurezi. Devale, satul se bănuia dormind sub căciulile albe. Noi însă nu închideam ochii, ascultând tropotul înfundat al cailor şi înjurăturile turceşti ale călăreţilor ce se căzneau să nu îngheţe-n şa. Vremea se înclina spre ziuă când ne-am pomenit cu Mosoran în faţa casei. Sprâncenele îi erau albe, din mustăţi îi curgeau sloiuri de promoroacă. Mi-am aruncat ochii la oblânc. Fierotenia nu mai era acolo, pesemne că-l aştepta acum pe starostele râşilor din Cernădia, dacă nu cumva l-a şi prins.

— Eşti mai vicleană decât credeam, Pădureanco, grăi el cu vocea sugrumată de mânie. Acum am să-ţi vorbesc scurt şi deschis. Oamenii ăştia sunt aici în preţul capului meu. Nu am de ales, dar nici tu nu ai. Dă-le

fugarilor semn de primejdie. Să iasă din ascunzători, numai atât.

— Şi dacă nu? se îndârji femeia.

— Dacă nu, vai de sufletul lor. Iusuf nu e ostaşul care să se teamă de poruncile împărăţiei, căci nici o stăpânire nu pedepseşte zelul celui credincios. Va intra în sat şi, după a treia strigare pe uliţe, îi va da foc.

Femeia făcu un salt şi-şi înfipse pumnul în căpăstrul calului.

— Mosorane, eu te-am bătut o dată, dar de data asta am să te şi omor...

— Atunci nu mai e nimic de făcut, scrâşni omul de sub gheaţa mustăţilor.

Înfipse pintenii în burta calului, acesta sări pe picioarele dinapoi şi se smulse din mâna femeii, purtându-şi călăreţul spre ceata poteraşilor. Aceştia, după câteva schimburi de vorbe şi o poruncă scurtă, îşi îndreptară caii către sat şi prinseră a coborî încet, adunându-se unul în urma altuia, ca să-şi poată face pârtie.

Pădureanca se scutură de câteva ori, apoi privi către gura peşterii.

— Acum e vremea ei...

— Dar, muicuţă, mă înspăimântai eu, dacă vor auzi semn, vor ieşi de prin case drept în pieptul poterelor...

— Acum trebuie să se trezească, murmură ea ca pentru sine, nu se poate să nu se trezească...

Porni în fugă, spărgând coaja zăpezii cu opincile şi cu genunchii, eu o urmăream cu ochii fără să pricep ce vrea să facă, mă gândeam s-o strig şi s-o rog să-şi vină în fire, când o auzii urlând, un ţipăt răguşit ca de fiară înjunghiată, urmat de câteva gemete. Mă repezii într-acolo mai mult rostogolindu-mă, şi o găsii prăbuşită în apropierea râului. Nu, nu era o nălucire, muicuţa avea mâna dreaptă prinsă într-o capcană, fierotenia pe care o văzusem la oblâncul lui Ghiţă Mosoran şi care acum îşi arăta colţii însângeraţi din grosimea zăpezii. Priveliştea era înfricoşătoare, dar nu mă pierdui.

— Spune-mi ce să fac... Ce trebuie să fac?...

— Cu mine, nimic. Am alunecat... Dacă-mi prindea un picior, cred că aş fi fost în stare s-o desfac cu mâinile, dar aşa...

— Bine-bine, dar spune-mi ce pot face eu?

— Du-te, puiule, tu, şi trage de funie!... Acum, nu mai sta! Nu se poate să nu se trezească... Fii cu băgare de seamă, calcă pe alături, nu mai merge pe urma lăsată de tine şi de câine, că asta m-a prins în cursa duşmanului...

Trecui râul de-a dreptul prin apă, năpustindu-mă cu toate puterile asupra năme ţilor. Nu mai era mult, poteraşii n-au avut încă timp să ajungă

în sat, dar tot nu pricepeam de ce trebuie să-i scoatem pe panduri la lumină. Eu însă mă socoteam acum un ostaş, primisem o poruncă şi nu aveam dreptul s-o pun în cumpănă. Pătrunsei în luminişul cu tufe mărunte, funia se legăna uşor, dar din spate mă ajunseră câteva sărituri de cal şi pumnul lui Ghiţă Mosoran, trântit drept în moalele capului.

— Aici erai? rânji el descălecând, în timp ce eu, năucit, zăceam prăbuşit în zăpadă.

Acum o să tragă el, mă gândeam, şi deodată mă întrebai: cum e cu putinţă ca datoria ta să fie împlinită chiar de duşmanul asupra căruia te-ai ridicat? Dar Mosoran nu trase. Scoase din chimir amnarul şi aprinse funia la capătul de jos. Câlţii îmbibaţi cu seu începură să ardă, lungindu-şi cu repeziciune flacăra în susul peretelui de piatră. Ierburile uscate, agăţate de stâncă, ardeau şi ele. Omul privi mulţumit până ce fumul se mistui de câteva palme, apoi încălecă şi se întoarse. Avusei puterea să aud ţipătul măicuţei:

— Trebuie să se trezească, puiule, nu se poate să nu se trezească...

Prin toată fiinţa mea fulgeră o amintire. Mâncând funia, flacăra urca spre gura peşterii ca un zbor ce-şi mistuie înălţimile. Ridicând-mă din zăpadă, îmi dezbrăcai cu înfrigurare sumănelul şi cămaşa şi începui a-mi bate spetele umerilor, cu palmele aruncate cruciş, într-o sălbatică pornire spre trezirea obârşiilor. Dar nu se întâmplă nimic şi eu mă plesneam cu toată neîndurarea şi mă căzneam să cred că în chiar clipa următoare mă voi desprinde de pământ şi voi pluti drept spre gura peşterii, pe un drum pe care nici un muritor nu-l străbătuse...

Nu mai ştiu dacă durerea sau deznădejdea sau gerul sau neputinţa m-a prăvălit din nou în zăpadă. Îmi venea să plâng şi nu izbuteam decât să scâncesc. Nu mai era nimic de aşteptat, totul era pierdut, nici cerul nu s-ar prăbuşi cu un mai mare vuiet decât o credinţă năruită.

Dar se petrecu altceva. De dincolo, de lângă adăpostul lui, începu câinele să urle. Nu lătra întărâtat, nu scheuna cerşind, ci urla lung şi lugubru, aşa cum făcuseră el şi neamul lui când ardeau casele Păiencei. Şi numai după câteva clipe se stârniră în văzduh dangătele tălăngii, umplând muntele cu fierbere şi clocot. Funia ardea cu înverşunare, întinzând pârjolul prin rămurişurile mărunte. Câteva stoluri de lilieci se năpustiră în aer. Din viroagele muntelui, din peşteri şi vizuini, din găurile somnoroase ale pietrei şi ale pământului coborau, în goană, urşii. Treziţi de mădularul strămoşului ce urlase cândva din buza prăpastiei fără să fi fost auzit, ei îl auziseră. Nu ştiau de unde-i vine glasul, dar îşi aminteau că mai umblaseră odinioară prin pustiuri albe şi alergau acum cu labele uşoare prin zăpada îngheţată şi se adunau de prin toate părţile, mulţi, câteva zeci, curgând unul după altul şi

unul lângă altul în josul văii, cu mugete întărâtate şi boturi adulmecânde, să dea năvală pe uliţele satului, să-i încremenească pe cei ce se holbau din dosul ferestrelor, să-i năucească pe beşlii şi să se arunce asupra cailor, care, înnebuniţi de groază, n-au mai vrut să ştie de zăbale, au rupt-o de fugă spre margini şi şi-au semănat stăpânii prin toate troienele dinspre hotarul Alimpeştilor.

Urletul câinelui încă nu încetase când talanga, parcă speriată de flacăra ce se apropia, s-a zbătut cu atâta putere încât şi-a răsturnat crăcanele şi s-a prăbuşit, cu ele cu tot, în prăpastie, unde s-a făcut ţăndări. Aveau să le culeagă nemţii, peste aproape o sută de ani, să-şi facă din ele obuze.

Pe Ghiţă Mosoran l-au prins pandurii şi i-au adâncit semnul din frunte cu o singură lovitură de topor.

Pădureanca m-a tămăduit de friguri, dar ea nu şi-a putut vindeca mâna obrintită şi am rămas iarăşi orfan.

Uitasem să spun că Tapso, după ce i-a urmărit în tăcere pe urşi cum se întorc în vizuinile lor, a murit de moarte bună, în chiar dimineaţa aceea.

Când au ridicat scheletul să-l ducă la colecţie, cercetătorii nu şi-au explicat de ce unul din femururi, adus de un copil care păzea caprele, se răzleţise de rest, dar au întregit inventarul fără alte întrebări.

Înainte de a începe această povestire, poate spre a-mi împrospăta amintirea, am mai trecut o dată, seara, pe lângă Peştera Muierii şi mi s-a părut că în zborul tăcut al liliecilor desluşesc adierea diafană a unor zimţişori de argint.

Văratec, 24 ianuarie 1987

Pasărea măiastră

Niciodată nu-mi voi reţine mărturisirea că aşezarea de la Polovragi este mănăstirea inimii mele.

Am îndrăgit-o mai înainte de a mi se fi descoperit, când doar mă apropiam de ea, străbătând în lung satul muntenilor cu pălării mocăneşti, alături de stareţul Eudoxiu, omul care mă culesese încă o dată de pe drumuri şi-i făgăduia sufletului meu aşezare. Din lanţul Carpaţilor gorjeni se desluşeau înainte-mi cei doi munţi care se bat în capete, cu spinările lor de stâncă-ntunecată, pândindu-se de cine ştie câte milenii peste prăpastia ce se pogoară, ascuţită ca o lance, în matca Olteţului. La marginea satului mi-a răsărit ea, Pasărea Măiastră, de fapt numai capul, înalt şi veghetor ca o turlă, ridicându-se din cuibul zidărit în piatră, întru amintirea veacului de demult, când ea trecuse ca o săgeată printre munţii somnoroşi, aducând în cioc picătura de apă vie. Sub soarele amiezei se rămurea un cer cu mere de aur.

— Am impresia că mă strămut în legendă, am murmurat oprindu-mă.

Eudoxiu zâmbi şi-şi mută desaga pe umărul celălalt, dar nu pentru că ar fi fost prea grea, ci ca un semn al pricinii de vorbă.

— Să ştii că una din ascultările tale va fi aceea de a-i călăuzi pe oaspeţi la peştera cea mare din cheile Olteţului. Nu e interesantă decât prin urieşenia ei şi numai pe primul kilometru de acces, căci mai încolo nu poate fi decât taină, aventură şi primejdie. Moş Păpurică, bătrânul satului, crede şi acum că în gura ei locuia Zamolxe, dumnezeul strămoşilor noştri, cel foarte vechi de zile şi cu ochii pururea închişi, el însuşi închis într-o mare tăcere. Într-o zi au ajuns până la el nişte vaiere omeneşti, mari cât o furtună. Erau strigătele dacilor ce piereau sub sabia lui Traian. Atunci Zamolxe a deschis ochii şi, într-o singură clipă, toată alcătuirea lumii s-a făcut vraişte, iar din acea prăbuşire s-a născut lumea asta nouă, care suntem noi. Aceeaşi încredinţare o are şi Moş Bran, octogenarul din Sohodol, care vine la noi în fiece duminică şi zice *Credeul*. Când ajunge la „*născut, iar nu făcut*”, el rosteşte „*născut, iarna făcut*”, aşa cum l-a învăţat el, după ureche, de la bunicul său. Toate încercările mele de a-l îndrepta s-au dovedit zadarnice – el rămâne neclintit în logica lui: „S-a născut la Crăciun, părinte, pe zăpadă, săracul, că maică-sa n-a găsit îndurare la oameni!”.

— Şi?

— L-am lăsat pe mai departe să spună cum ştie el.

— Un altul i-ar fi interzis să mai spună *Credeul*.

Ochii lui Eudoxiu se luminară de o amintire.

— Nu, nu i-am interzis şi am să-ţi spun de ce. Copil fiind, la sfârşitul cursului primar, doream să învăţ mai multă carte, dar părinţii mei erau destul de săraci şi cu destule guri la masă pentru ca să mai ia aminte şi la năduful meu. Aveam însă un unchi cu gospodărie cuprinsă şi fără copii. Într-o zi m-a chemat la el. „Mă, feciorule, mi-a zis, a venit la mine protopopul şi mi-a spus că te ştie de la şcoală, că eşti cuminte şi înveţi bine, că tare ai vrea să mergi mai departe şi să-mi fac eu pomană şi să te trimit la liceu la Turda. Acum, eu m-am socotit şi m-am chibzuit, de trimis te-aş trimite, dar am auzit că dascălii de la şcolile înalte cam strică minţile tinerilor, îi învaţă, auzi, că nu soarele se învârte împrejurul pământului, ci tocmai pe dos, că pământul se învârte în jurul soarelui. Cheltuieşti atâţia bani ca să te duci bou şi să te întorci vacă. Acum, eu trebuie să-i dau un răspuns şi protopopului, dar vreau să rămână vorba între noi: te duc la liceu numai dacă-mi făgăduieşti că o să-ţi păzeşti mintea sănătoasă şi o să iei de acolo numai ce este bun şi de folos. Îmi făgăduieşti?” I-am făgăduit, am făcut cele câteva clase de liceu, apoi am intrat în mănăstire şi am mers la seminar, pe urmă la facultate. Îmi revedeam satul după mai mulţi ani, aveam la mine o diplomă de licenţiat, eram ieromonah, protopopul a făcut în cinstea mea un ospăţ la care, bineînţeles, l-a poftit şi pe unchiul meu, cel mai fericit om de pe valea Iarei. S-au ţinut şi discursuri. La sfârşit, când să ne împrăştiem, unchiul meu m-a tras deoparte, la o vorbă de taină. „Mă, văd eu acum cine eşti, s-a ocoşit el, şi că de acum trebuie să-ţi pup eu mâna, dar n-am s-o fac până-mi vei spune tu mie răspicat şi lămurit, ca în faţa lui Dumnezeu: acum, după ce ai învăţat atâta carte, ce crezi tu despre treaba cu soarele şi pământul?” Bătrânul mi se uita drept în ochi şi aştepta cu sufletul la gură un răspuns de care parcă ar fi atârnat viaţa sau moartea lui. „Ce să cred, i-am răspuns liniştit şi voios, cred că soarele este cel ce se învârte în jurul pământului, aşa cum îl vede toată lumea.” Bătrânului i-au dat lacrimi de fericire şi mi-a sărutat mâna cu recunoştinţă.

Eudoxiu era emoţionat, dar aceasta nu m-a împiedicat să încerc o uşoară iscodire.

— Dar dacă ţi-ar fi pus întrebarea la masă, de faţă cu ceilalţi, adică în mod public, tot aşa ai fi răspuns?

— Desigur.

— Chiar cu riscul de a te compromite?

— Vezi tu, există un adevăr al tuturor oamenilor, dar şi un adevăr al fiecărui om în parte, acela în care crede el şi care nu întotdeauna îl ajunge din urmă pe cel obştesc. După părerea mea, adevărul acesta singuratic ar trebui întâmpinat cu mai multă îngăduinţă. Dacă i-aş fi făcut unchiului meu o demonstraţie ştiinţifică, eventual întărită de ceilalţi meseni, poate că l-aş fi

convins, dar sunt sigur că el ar fi închis ochii tot nefericit, poate cu tristeţea înfrângerii. Eu cred că mişcarea de rotaţie a pământului nu răscumpără tristeţea unei morţi omeneşti. Dacă adevărul cosmic îmi lăcrimează un singur suflet de om, nu dau doi bani pe toată mecanica cerească.

Stareţul şi-a mişcat traista pe umărul celălalt. El îi spunea straiţă, aşa cum apucase din limba moţilor lui, ca unul ce plecase dintr-o casă legată de numele lui Avram Iancu. Îl cunoşteam demult şi deveniserăm aproape prieteni, îl iubeam pentru inima sa cuprinzătoare, generoasă, şi înţelegeam atunci, o dată mai mult, de ce refuză să ia măsuri împotriva lui Talasie. De altfel, se bucura de faima unui om al dreptei socotinţe şi erau mulţi cei ce vorbeau despre finalul unei misiuni pe care i-o încredinţase, cu câţiva ani mai înainte, un episcop din Transilvania. Eparhul îl alesese anume pe Eudoxiu să meargă în Apuseni şi să întemeieze pe valea Arieşului o mănăstire, cu banii şi daniile adunate de el, din casă-n casă, aşezământ al cărui prim stareţ urma să fie. După un an l-a chemat să-i dea întâiul raport. Ieromonahul însă s-a prezentat cu o cerere pentru ieşirea din eparhie. „Şi mănăstirea?" l-a întrebat vlădica. „Preasfinţite, a răspuns el, cu moţii fac mai uşor o revoluţie decât o mănăstire." Şi a plecat în Oltenia.

La Polovragi era stareţ de puţină vreme şi se mândrea cu ucenicii lui, vreo cinci sau şase, toţi tineri şi aşternuţi pe carte, pe care el îi adunase, unul câte unul, din osebite părţi şi-i întreţinea la şcoală din salariul său şi din puţinele venituri ale mănăstirii. Aceştia erau, de altfel, singurii vieţuitori ai chinoviei, alături de el, bineînţeles, şi de Talasie, cel ce stăreţise înaintea lui şi-şi revendica drepturile celui mai vechi şi mai statornic pământean al ctitoriei.

— Avo, ştii de ce ţi-am spus că am sentimentul strămutării în legendă? Mi se pare că aici, în Polovragi, sălăşluieşte Pasărea Măiastră...

— Pogorâtă de pe culmea aceea vânătă...

— Nu, nu de pe culme, ci de undeva de peste munţi.

— Putea foarte bine să vină din Crucea lui Ursache, iar acolo, în aripile acelea de piatră, pe care le vezi profilate pe cer, să fi rămas doar semnul zborului.

— Crezi că trăim într-o lume de semne?

— Eu cred că orice realitate vie purcede din simbol şi se resoarbe în simbol. Acolo sus, nu departe de cruce, se află o arie ciudată, un fel de cetate naturală căreia poporul îi spune Oborul Jidovilor. Nu se poate să nu cunoşti că jidovii, în graiul şi gândirea populară, sunt uriaşii din vremurile străvechi, despre care maică-mea îmi spunea că păşeau din deal în deal şi puteau să ducă în poală câte un plug cu şase boi. De ei se face pomenire şi în Cartea Facerii, într-un text obscur; cum s-au născut ei din împreunarea

fiilor cerului cu fiicele oamenilor şi cum s-a făcut acea împreunare şi ce fel de făpturi vor fi fost fiii cerului, nu ştiu. Acolo, în Oborul Jidovilor, s-a găsit mormântul unui om al veacului de bronz. Nu era un uriaş, ci om ca toţi oamenii, numai că şedea acolo culcat pe o parte, cu genunchii la bărbie şi cu mâinile împreunate pe ţeastă, aşa cum stătuse şi în pântecele maicii lui, în aşteptarea primei învieri...

Eudoxiu nu-mi observase tresărirea din momentul în care el vorbea de fiii cerului, nici sforţarea de a-mi reveni în fire. Nu eram deloc sigur că-mi revenisem, de vreme ce m-am pomenit întrebându-l aşa, fără o pricină vizibilă:

— Vrei să intrăm în mănăstire chiar acum, de-a dreptul?

— Văd că nu te grăbeşti, mi-a răspuns el. Bine, vom urca mai întâi la Crucea lui Ursache şi vom vedea Oborul Jidovilor. Să ştii însă că e cale de un ceas cu pasul sprinten, chiar mai puţin. Vom ocoli mănăstirea pe drumeagul de pe lângă râu, ca să nu trecem pe lângă corturile lăieţilor.

— Care lăieţi? am întrebat şi îndată am şi zărit sălaşele nomazilor, tăbărâte în poiana dinspre castani, cu forfota puradeilor împrejur.

— Mare necaz am cu ei, s-a văietat stareţul, mai ales de când au început merele a se pârgui. Noroc de puşcoacea lui Sile, că numai ea mai poate păzi livada de năvălirile nocturne. Nu am ce le face, nimeni nu e în stare să-i gonească, nici primarul, nici jandarmul. Pedeapsa lui Dumnezeu.

Am ocolit cetatea şi brigada silvică, ne-am lăsat micile bagaje într-o clădărie de ferigi şi am luat muntele în piept.

Nu am intenţia să scriu, neapărat, un ghid turistic, dar l-aş îndemna pe cititor ca, odată ajuns în Polovragi, să-şi ia osteneala unui urcuş la Poiana lui Padeş, mai ales că în anii din urmă arheologii au scos la iveală rămăşiţele unei fortăreţe dacice, cel mai înalt punct de rezistenţă al nemuritorilor lui Zamolxis. De acolo, de la Crucea lui Ursache – semnul de piatră sădit de un căpitan de plai cu nume aspru, acum un veac şi jumătate, pe vremea egumenului Pahomie Hurezeanul – se deschide o roată uriaşă de frumuseţi carpatine, începând cu înălţimile Parângului, apropiindu-se odată cu Cârja, Mândra, Iezerul, Mohorul, Păpuşa şi plaiul Novacilor, arcuindu-se către Latoriţa şi obârşiile Lotrului, urcând pe fierăstrăul Builei, domolindu-se în râpele Hurezilor şi Măldăreştilor, pentru ca să se închidă, îmblânzită, cu zările joase de peste Cărbuneşti şi valea Jiului.

— *Acum sunt zeu încremenit în stâncă*

Sau vierme răsărit pe muşunoi!

am exclamat eu atunci, cuprins de o rară şi neaşteptată frenezie lirică, a insului ce se confruntă cu cosmosul, exact în momentul când acesta îi oferă o carte de vizită pe care el îşi descoperă, cu uimire, propriul său

nume. Tot aşa va fi cugetat, probabil, şi omul veacului de bronz înainte de a se fi resorbit în icoana originară a fătului somnolent. Din buza prăpastiei se aşterne apoi, până-n largul miazăzilei, valea Olteţului, închisă din trei laturi, ca un decor de Vicleim. Coama muntelui se împădureşte treptat şi coboară domol până-n hotarul Racoviţei. În partea cealaltă, piatra golaşă se întinde spre apa Galbenului, străjuind aşezările gospodarilor din Baia de Fier, despărţite de acelea ale Polovragilor prin malurile înalte, râpoase, ale râului. Departe, dincolo de Alimpeşti, câmpia pare a nu se mai poticni de nimic până ce se va odihni în lunca Dunării. Jos, în poala muntelui, Pasărea Măiastră, acum întreagă, în horbotele ei de piatră.

Nu am stat în Poiana lui Padeş decât vreo jumătate de ceas. Ne-am întors tăcând, Eudoxiu gândindu-se la ale lui, eu descoperind că fusesem, într-adevăr, atras în mod tainic de sălaşul jidovilor şi de amintirea fiilor cerului, dar că în realitate nu voisem altceva decât să-mi fac intrarea în mănăstire nu urcând dinspre drumul de piatră, ci pogorându-mă din muntele ceresc. Fără să ştie, desigur, ce se petrecea în sufletul meu, Eudoxiu a hotărât să ocolim iarăşi cetatea, după ce ne-am luat straiţele din ascunziş.

— Nu de alta, a precizat el, dar n-aş vrea să-ţi las impresia că ai venit la noi pe poarta din spate.

— Impresia mea este că intru pe cea de deasupra, am replicat eu în aşa fel încât el să nu mă înţeleagă.

Trebuie să spun că mănăstirea inimii mele, cea de atunci, era mult mai puţin cuprinsă decât cea din zilele noastre şi avea o seamă de înfăţişări care astăzi nu se mai văd. Gardul împrejmuitor, tot de lemn, era vechi şi dărăpănat, pe alocuri cârpit cu mărăcini. Aleea dinspre poartă şi clopotniţă era mărginită nu de brazi, ci de vişini. De o parte şi de alta, livada de meri părea mai falnică şi mai plină de făgăduinţe. În mijlocul curţii, biserica era străjuită de doi brazi foarte înalţi, cu ramuri veşnic foşnitoare, mai cu seamă noaptea, când se trezea vântul din cheile Olteţului. Cele două corpuri de case erau aceleaşi, dar fără înnoirile de acum. În cotul de nord-est încă se mai păstra cuhnia cu vechile cuptoare de pâine, în care pitarii lui Brâncoveanu rumeneau odinioară jimblele ospeţelor domneşti, pe vatra încinsă, aşternută cu frunze de hrean; prost inspirat şi cam de capul lui, stareţul Veniamin le-a dărâmat şi a făcut în locul lor o casă oarecare. În spatele cetăţii, bisericuţa bolniţei, înconjurată pe vremuri de chiliile suferinzilor, rămăsese stingheră şi tristă. Uşa mai păstra un lacăt uriaş, care doar arareori îşi mai aducea aminte că are şi cheie. În latura ei dinspre apus, pe locul unde se înalţă astăzi, după restaurare, clopotniţa veche, se deschidea intrarea unei încăperi joase, pe jumătate în pământ, un fel de bordei înlăuntrul zidirii, o chilie ciudată, aproape sinistră, a cărei singură

ferestruică, aproape de tavan, dădea spre pridvorul bisericuţei. Se credea că într-însa puteau să asculte slujbele ofticoşii, demoniacii, bolnavii de lepră sau de plăgi asemănătoare, adică cei ce nu aveau voie să se amestece cu suferinzii de rând. Aceasta însă se întâmpla în vremile de demult. În cele mai de dincoace s-ar fi nevoit aici un pustnic, din viaţa căruia nu rămăsese nici numele. Cimitir va fi fost cândva, dar nu i se mai păstrau urmele. Talasie stăreţise în Polovragi vreme îndelungată şi singur, ca unul ce nu suferea în preajmă-i suflet de om.

La acestea trebuie să adaug că incinta nu era un exemplu de rânduială, după cum, de altfel, nici biserica nu strălucea de curăţenie. Cel puţin aşa le-am găsit eu când am pătruns în obşte. Iarba, troscotul şi buruienile creşteau în voie printre lespezile de piatră ale curţii, săpându-le pe dedesubt şi scofâlcindu-le pe arie. Tot aşa creşteau şi prin colţuri, pe margini, prin crăpăturile zidului, de abia îngăduind ca printre ele să supravieţuiască, din loc în loc, câte o tufă de gura-leului, singurele flori din toată mănăstirea, şi acelea aduse de vânt. Nu se poate spune că era vorba de murdărie, ci de neglijenţă, o delăsare ce te făcea să crezi, de cum intrai în cetate, că ai dat de o aşezare părăsită, spălată de ploi şi însufleţită de soare.

Această stare de lucruri se datora nu numai moştenirii preluate de la Talasie, ci şi felului de viaţă introdus aici de stareţul cel nou. Eudoxiu se dăruise în întregime tinerilor săi ucenici, printre care începeam să mă număr, socotind că aceştia nu au de făcut nimic altceva decât să înveţe. În afară de mine, ceva mai mărişor, toţi erau încă elevi, fie la seminar, fie la liceu, şi se pregăteau acasă sau, cum se zice, în particular, pentru examene, ca unii ce nici nu se puteau gândi la cheltuielile unor cursuri cu frecvenţă. Stareţul le asigura astfel masă şi casă, taxele de examen, bani de drum şi îmbrăcăminte cuviincioasă, fără să le ceară în schimb decât note bune şi ambiţia de a deveni oameni luminaţi. Anticipez că au devenit şi că unul dintre ei, mult mai târziu, emancipat şi chivernisit în trepte, s-a simţit atât de luminat încât îl privea de sus pe fostul său stareţ, într-un final de voroavă:

— Ai stat atâta timp la Polovragi şi n-ai făcut nimic, n-ai pus măcar o cărămidă...

— Aşa e, ai dreptate, s-a umilit acesta, dar v-am făcut pe voi.

Eudoxiu o făcea cu bucurie şi pasiune, poate gândindu-se la propria tinereţe şi la unchiul binefăcător, poate negândindu-se la nimic. Îşi dădea nu numai ultimul ban, ci şi cămaşa de pe el, iar aceasta la modul cel mai propriu cu putinţă, în care sens mărturisesc că purta pe sub dulamă o cămaşă făcută din câteva ştergare ţărăneşti, primite de pomană la parastase şi înmormântări. Aşa l-am surprins eu odată, fără să vreau, căci una din

regulile statornicite de el era ca nimeni să nu-şi ţină chilia încuiată, nici măcar stareţul. Cămara nu avea cheie. După pravila de dimineaţă, scurtă ca în chinoviile cu oameni puţini, fiecare era slobod să meargă sau nu în cămară, să-şi taie singur o felie de pâine şi s-o mănânce cu ce se va găsi, după foamea şi conştiinţa proprie. Unii erau mai nevoitori, alţii mai puţin; Eudoxiu nu intervenea decât printre primii. Unul din aceştia era fratele Sile, bolnav de plămâni şi foarte râvnitor în a se înfrâna de la hrană. Stareţul l-a obligat prin poruncă să consume zilnic, chiar în post, cincizeci de grame de slănină, două căpăţâni de usturoi şi trei kilograme de morcovi cruzi. În mai puţin de un an, novicele s-a înzdrăvenit. La prânz şi la cină însă obştea mânca în trapeză, unde stareţul ne aştepta cu şorţul de bucătar încins peste dulamă. Avea grijă să-i dea fiecăruia cât îi trebuie, se hrănea şi el împreună cu noi, după care ne mâna la treabă şi rămânea să spele vasele. Dimineaţa se scula cu mult înaintea noastră, se îngrijea de porci şi de păsări, aducea la bucătărie laptele proaspăt în găleată, o dată pe săptămână frământa şi cocea pâine, pe vreme bună umbla la stupi. Celorlalţi nu le pretindea decât să-şi cureţe chiliile, să-şi spele singuri albiturile şi să facă o clacă la culesul merelor, acestea fiind aproape singura chezăşie a cheltuielilor şcolare. În câteva zile, rafturile beciului se umpleau de mere domneşti, creţeşti, ionatane, londone şi parmene aurii, care aşteptau acolo până veneau cele două camioane ale unui regiment de apărare antiaeriană şi le duceau în schimbul unui preţ bun, anual acelaşi, menţinut prin tradiţie.

— Să nu spuneţi vreodată că eu v-am ţinut la şcoală, le spunea el uneori ucenicilor arătându-le pomii încărcaţi de floare. Ăştia vă ţin, să avem grijă de ei.

Ucenicii, lipsiţi de experienţa altor mănăstiri, se pomeniseră cu această stare de lucruri şi credeau că aşa e normal, ca adică stareţul să le facă pe toate. Fără îndoială, Eudoxiu era un om admirabil, dar nu un bun pedagog, şi se comporta ca un părinte care-şi răsfaţă copiii. La rândul lor, ei se lăsau răsfăţaţi, fără ca aceasta să le trezească vreun sentiment de vinovăţie sau măcar de sfială. Odată sătul, fiecare se retrăgea în chilia lui şi se apuca de studiu, dar aceasta nu însemna că n-ar fi fost slobod să citească şi altceva mai uşor, să se plimbe pe alee sau în cheile Olteţului, să coboare la râu cu gândul de a prinde un păstrăv sau chiar să viseze puţin în umbra nucilor uriaşi. În astfel de condiţii, tinereţea lor făcea casă bună cu noviciatul şi nu-şi interziceau gluma, veselia sau gratuitatea micilor farse pe care şi le puneau la cale ei între ei. Stareţul nu numai că nu-i certa, dar uneori se lăsa contaminat şi se copilărea împreună cu ei. Pe drum îmi povestise cum, într-o seară limpede, târziu după cină, ucenicii au ieşit să se plimbe pe tăpşanul dinspre Obreja şi s-au jucat cu Dorzan, câinele cel tânăr,

aproape încă un căţelandru, pripăşit în ograda mănăstirii. L-au alergat, acesta i-a fugărit cu limba scoasă de un cot, până ce lui Nil i-a venit în minte să-l înveţe să urle la lună, pentru ca să facă din el un câine adevărat. Ceilalţi s-au prins în joc şi, aşezându-se pe burtă, în dosul malului, au prins a urla în cor. Intrigat, Eudoxiu a dat fuga să vadă ce se întâmplă şi până la urmă s-a pomenit şi el lungit pe pântece şi urlând din barba lui roşcată şi rară. Mai intrigat însă s-a dovedit Dorzan. Părăsindu-şi băţul pe care-l flocăia, a alergat la dunga tăpşanului şi s-a proptit pe labele dinainte, clătinând din cap şi mirându-se, ce i-o fi apucat pe ăştia de urlă ca proştii, fără nici o pricină. Povestind, stareţul râdea ca un copil şi mai mult decât ca un copil, căci râsul său se poticnea în emoţie. Se făcea că-şi şterge sudoarea de pe chelie şi fura cu marginea palmei lacrima de la coada ochiului.

Tot pe drum îmi povestise Eudoxiu şi despre îngrijorarea lui, care nu era mică. Obştea ucenicilor era ameninţată de uneltirile lui Talasie. De fapt nu erau chiar uneltiri, căci fostul stareţ nu se îndeletnicea cu intrigile, ci izbea de-a dreptul şi pe proprie răspundere. Nici scandalagiu nu era. Spunea ce avea de spus, dar în acelaşi timp trimitea şi o reclamaţie scrisă către autoritatea eclesiastică, cu dată şi semnătură, pentru care pretindea număr de înregistrare şi, bineînţeles, o rezoluţie. De la bun început el se declarase împotriva operei lui Eudoxiu şi cerea ca mănăstirea să revină la austeritatea unui personal redus ca număr – cel mult doi-trei –, contemplativ, duhovnicesc. În Polovragi nu au ce căuta imberbii cu dulamă, ţângăi de adunătură şi cu ifose de cărturari, despre care nici măcar nu se ştie dacă vor deveni călugări.

— Bine, dar acesta nu e un motiv serios, m-am mirat eu.

— Fireşte că nu e, dar nu-l cunoşti pe Talasie.

— Dacă vrea contemplaţie, să plece el, să se ducă undeva la un schit singuratic.

— Pe asta i-am sugerat-o şi eu, dar nu pleacă. El îşi revendică dreptul vechimii: „Nu eu v-am găsit pe voi aici, zice el, ci voi m-aţi găsit pe mine”. Şi măcar că n-a citit în viaţa lui o carte de literatură, a auzit şi el de undeva versurile lui Eminescu:

Iar noi locului ne ţinem,

Cum am fost, aşa rămânem –

pe care, bineînţeles, le tâlcuieşte în felul lui şi pe care mi le aruncă în nas ori de câte ori încerc cu el o explicaţie mai largă.

— Dacă nu pleacă el de bunăvoie, de ce atunci nu-l dai dumneata afară? Eşti cogeamite stareţul.

— Nu, nu vreau să fac aşa ceva, a zâmbit Eudoxiu. Şi chiar dacă aş vrea, nu am motive. E un om cu viaţă neprihănită, un postitor, un rugător,

aproape un ascet. Ce să-i reproşez?

— Dar el are motive să se plângă?

— Ţi-am spus că nu-l cunoşti. Ei bine, prin toate aceste împrejurimi gorjene i se mai spune Jălbarul. Talasie e un autodidact cu pasiunea legilor şi se pricepe să compună o plângere, o întâmpinare, o contestaţie către orice tribunal, citând corect articole de cod civil sau amendamente de ultimă oră. A făcut în viaţa lui sute – dacă nu chiar mii – de jalbe în numele ţăranilor neajutoraţi, fără să câştige pentru el nimic, în afară de ura avocaţilor şi grefierilor. Cred însă că nu e lipsit de o anume voluptate a pârâşului victorios. În cazul nostru a trimis la episcopie patru reclamaţii, eu de-acolo vin, le-am văzut şi le-am citit, consilierul însă le mai ţine la dosar, dar m-a avertizat că n-o să le mai poată acoperi multă vreme...

— Pentru Dumnezeu, dar ce spune în ele? Că stareţul Eudoxiu face o operă de caritate?

— Cum să spună aşa ceva? s-a amărât prietenul meu. Talasie se mărgineşte să protesteze împotriva faptului că stareţul cel nou ţine băieţi tineri pe lângă el.

— Şi?

— Asta e tot.

— Nu înţeleg...

— Într-adevăr, o veche pravilă monahală incriminează un astfel de anturaj, pentru pricini lesne de înţeles, mai ales la acea vreme...

— În cazul acesta, m-am revoltat eu, Talasie e un ticălos şi trebuie tras la răspundere.

— Nu ai cum, căci e acoperit. Desigur, vechea pravilă osândea anturajul, cu scopul de a înlătura eventuale efecte, avea adică un caracter preventiv. Meşteşugul lui Talasie constă în aceea că, citând corect pravila, simpla ei citare strecoară presupunerea că efectele s-au şi produs sau sunt pe cale de a se produce. Or, insinuarea, ca orice insinuare, e implicită, dar nu poţi face răspunzător pe cineva decât pentru o calomnie explicită. Reclamantul nostru e la adăpost.

Îmi mestecam indignarea între dinţi şi m-am agăţat de o speranţă.

— Eparhul cel nou, părinte, va fi indignat de insinuarea murdară a lui Talasie şi-l va azvârli din Polovragi ca pe o buruiană netrebnică.

— Vorbeşti aşa, frăţioare, pentru că eşti singurul nemernic în Ierusalim şi n-ai aflat adică ce-a păţit eparhul cel vechi.

M-am oprit locului, izbindu-mă cu palma de frunte:

— Talasie?... Ăsta e cel cu...?

Întâmplarea o auzisem din mai multe guri şi mă interesase doar ea în sine, fără să reţin numele celui împricinat. Aşadar Talasie era stareţul

care se cunoştea destul de bine cu episcopul său, din anii mai tineri, şi stăruise ca acesta să-şi facă o mică vacanţă, măcar de câteva zile, la Polovragi, unde avea să se simtă mult mai bine decât într-o mănăstire cu personal numeros şi gospodărie complicată; aici se va bucura de linişte, de aer proaspăt şi de ospitalitatea unui vechi prieten. Eparhului i-a surâs ideea, mai ales că în ultima vreme suferea de nervi, devenise irascibil şi ştia că subalternii săi se închină de câte zece ori înainte de a-i bate la uşa cabinetului. Într-o după-amiază a plecat din Hurezi cu trăsura, singur, pe drumul de sub munte, poruncindu-i vizitiului să mâie domol, la pas, ca într-o adevărată plimbare, să simtă dulceaţa priveliştilor şi legănarea arcurilor. Era încă primăvară, livezile unduiau în boarea vântului domol, munţii se topeau în azur, cerul se făcea ca praful de aur, apoi se îmbălsăma în pădurea de salcâm ce străjuia atunci, cam pe un kilomentru, drumul dintre Vaideeni şi Izvorul Rece, în care stuparii de meserie îşi aduseseră prisăcile să culeagă floarea. Vacanţa se arăta plină de făgăduinţe.

În mănăstire însă eparhul avea să fie, de la bun început, nemulţumit. Liniştea era, într-adevăr, desăvârşită, dar o linişte a unei pustietăţi în neorânduială, cu ziduri scorojite, iarbă cu spic prin curte, muşchi pe acoperişuri, petice de carton în ferestre, tăcere în clopote. Talasie era acolo singur, tot singur pregătise cina, aşa cum se pricepea el, cam din topor, fără nici o urmă de rafinament culinar. Mai mult, el se simţea slobod ca măcar acum, în doi, să-i spună episcopului pe nume şi să-l tutuiască, limbaj pe care acesta îl uitase de mult şi pe care nu-l permitea nici în propria sa familie de fraţi şi surori. S-a dus la culcare destul de indispus, dar toată noaptea s-a zvârcolit în pat, pişcat de purici, nişte purici mari şi agresivi ca-n bătătura dospită a unui manej. Dimineaţa s-a îmbrăcat fioros şi a zbierat la Talasie, ameninţându-l cu destituirea. Când era furios, răcnea răguşit, iar între mustăţile despicate îi tremura o buză de iepure, ceea ce de data aceasta l-a făcut pe stareţ să nu-şi poată ţine râsul.

— Te distrug, nenorocitule! a mai urlat o dată eparhul, convins fiind că Talasie îl poftise aici să-şi bată joc de el, şi s-a aruncat în trăsură poruncindu-i vizitiului să dea bice cailor şi să nu-i slăbească până la Hurezi.

Poate că stareţul s-ar fi ales cu destituirea făgăduită, dacă pe drum nu i s-ar fi întâmplat episcopului şi altceva. În timp ce el străbătea pădurea de salcâmi, în goană şi cu caii năduşiţi de fugă, albinele au simţit mirosul de sudoare şi s-au aşternut în urmărirea trăsurii, învăluind-o într-un nor de mânie. Vizitiul n-a mai ştiut de hăţuri, caii rupeau pământul, înnebuniţi în hamuri, eparhul s-a ales cu ochii mici în faţa umflată, ceea ce l-a făcut să meargă de-a dreptul la reşedinţă şi să semneze o decizie prin care stareţul Talasie Negrea era nu numai destituit, ci şi caterisit din preoţie şi exclus din

tagma monahală. Prăpădul lui Dumnezeu!

Nu după multă vreme, Talasie se afla cu unele treburi prin Târgu-Jiu şi s-a întâlnit cu şeful poliţiei. Se cunoşteau, şi-au dat bineţe. Stareţul avea pe el o rasă făcută dintr-un material al cărui nume, în limba comerţului de atunci, nu era foarte mănăstiresc. Poliţistul l-a luat mai pe departe, măsurându-l de sus până jos.

— Frumoasă rasă, părinte!

— Da, e frumoasă.

— Dar ştii cum se cheamă ştofa asta?

— Da, ştiu, piele de drac.

— Păi, cam cum vine asta, cuvioase? a rânjit şeful.

— Cum să vină? i-a retezat-o cuviosul. Mai bine popă în piele de drac decât drac în piele de popă.

Comisarul, care nu se aştepta la un asemenea răspuns, a râs mai întâi cu poftă, apoi a devenit serios.

— O fi cum o fi, părinte, dar o porţi ilegal. Dacă n-o arunci singur şi de bună voie, am ordin să te dezbrac şi să te rad.

— Tu, pe mine? s-a făcut a se mira călugărul.

— Aşa cum mă vezi. Te bag în prima frizerie şi te scot flăcău.

— Tu, pe mine?

— La nevoie, o maşină de tuns avem şi la poliţie...

— N-ajungeţi, bă, voi să mă radeţi pe mine, s-a stropşit cu stăpânire Talasie, arătându-i comisarului o hârtie cu număr de înregistrare. Află de la mine, şefule, că am făcut recurs la sinod, şi nu numai recurs. L-am dat pe ăla în judecată pentru abuz de putere. După lege, el nu poate caterisi pe nimeni fără judecata consistoriului. Am fost eu judecat? Nu. S-a dat împotriva mea o sentinţă? Nu. Atunci?... Ce crede el, că Biserica e moşia lui tac-so?

— De, părinte, s-a domolit poliţistul, ştiu însă că episcopul e un membru de vază al sinodului şi nu prea văd cum l-ar judeca chiar colegii lui...

— Dacă nu-l judecă ei, mă duc cu el de gât în faţa tribunalului civil. Abuzul de putere se pedepseşte şi acolo. Şi ia aminte, şefule, că atâta vreme cât eu mă aflu în recurs, tu nu te poţi atinge de mine, că altfel o păţeşti...

Poliţistul se gândise bine. Sinodalii au fost puşi în mare încurcătură. Dreptatea era de partea călugărului : episcopul comisese un act ilegal pe care cunoscuta sa irascibilitate nu-l putea acoperi. Metoda descurajării reclamantului prin amânări repetate nu s-a dovedit mulţumitoare: acesta bombarda cancelaria cu reveniri, somaţii şi ameninţări. S-a întâmplat chiar că l-a întâlnit pe episcop la scară şi i-a strigat:

— Ascultă, află de la mine că tu n-ai să mai fii unde eşti, dar eu tot am să fiu stareţ la Polovragi.

Până la urmă s-a ajuns la un compromis: episcopului i s-a dat un avertisment în şedinţă închisă, iar stareţul, ca unul ce nesocotise votul sfintei supuneri monahale şi se răzvrătise zgomotos împotriva superiorului său, a fost obligat să se întoarcă la mănăstirea de metanie. Talasie a primit sentinţa cu resemnare, dar a pus o condiţie, şi anume ca sinodul să-i plătească cheltuielile de transport. Sătui de hachiţele ieromonahului şi crezând că e vorba de o simplă compensaţie morală, sinodalii au aprobat condiţia, dar numai după aceea au cunoscut că metania acestuia era în Muntele Athos.

Talasie s-a întors după câteva luni, cu o hârtie în care se arăta că în Athos nu se mai primesc emigranţi noi. Se plimbase omul prin toată Grecia, pe banii sinodului.

La o vreme după aceea, eparhul a intrat în nişte încurcături politico-administrative şi a fost silit să se retragă în vila sa de la Sărăcineşti. Boala i se agravase, nervii îl lăsaseră aproape complet, îngrijitoarea şoptea că-l surprinsese uneori cotrobăind cu vătraiul pe după sobă, somându-l pe Satana să fugă pe pustii. Părăsit şi uitat cu repeziciune, cum se întâmplă în mai toate cazurile de acest fel, ducea o viaţă de om singuratic, rătăcit, fără ca să ştie cel puţin dacă trebuie să-şi aducă aminte de vorbele Ecclesiastului. Curând însă factorul i-a adus o carte poştală simplă: *Preasfinţiei Sale Vitalie Stoenescu, episcop în retragere, Sărăcineşti.* Pe partea cealaltă, albă, nu se afla nimic altceva decât antetul mănăstirii Polovragi, iar jos, sub ştampila rotundă, o semnătură: *Stareţ, Ieromonah Talasie Negrea.* Această carte poştală a venit după aceea cu regularitate, în fiecare săptămână, timp de aproape doi ani, şi de fiecare dată provoca în vilă o nouă criză de nervi. A încetat odată cu moartea destinatarului.

De toate acestea mi-am adus aminte într-o singură clipă, în timp ce Eudoxiu întorsese capul spre mine şi-mi citea pe chip consternarea.

— Acum ştii cine e Talasie, a conchis el, şi ce-i poate mintea. Eparhul cel nou îl cunoaşte tot atât de bine şi ar fi vrut să-şi răzbune înaintaşul, dar n-a avut puterea decât să-l scoată pe jălbar din stăreţie şi să mă aducă pe mine. Mai mult nu cutează. Talasie a rămas în postul de eclesiarh, să poarte grija bisericii şi a slujbelor. Din mănăstire însă nu se clinteşte, dar nici nu se astâmpără.

De neastâmpărul fostului stareţ aveam să mă conving şi eu în chip nemijlocit, şi chiar în seara aceea, după ce Eudoxiu m-a prezentat mai vechilor săi ucenici şi mi-a rânduit o chilie în casele de jos, brâncoveneşti, unde locuiau şi ceilalţi. El îşi avea odaia – care era şi cancelarie – în corpul

caselor de sus, zise ale lui Matei Basarab, şi tot acolo, în capătul dinspre miazănoapte, se nevoia întru singurătate ieromonahul Talasie. Mă apropiasem de mănăstire cu sentimentul inefabilului, străbătusem cu emoţie aleea mărginită de vişini, ce împărţea în două bogata livadă de meri, încărcată de rod, contemplasem în tăcere, preţ de câteva clipe, Pasărea Măiastră din mijlocul incintei, înaltă şi frumoasă în zvelta ei încremenire, dar acum mi se părea că ea încetase de mult să mai cânte şi că glasul ei fermecător aşteaptă undeva, în piatră şi azur, reaşezarea unor suflete omeneşti în cumpăna lor cea dreaptă.

Eudoxiu lipsise numai o zi. În absenţa lui nu se petrecuse nimic deosebit, în afară de un singur fapt, de altfel destul de ciudat, pe care ucenicii i-l aduseră la cunoştinţă cu oarecare sfială şi nedumerire. În timp ce trecea printre nucii din spatele cetăţii, fratele Sofronie a auzit nişte sunete neobişnuite, stranii, răzbătând din bolniţă. Era ceva din răsuflarea unui taur bolnav şi din grohăitul spart al porcului înjunghiat, înainte de a-şi da suflarea. Speriat, novicele i-a chemat pe ceilalţi. Lacătul de la uşa bisericuţei părea neatins în belciugul lui.

— Auziţi şi voi?

— O fi Sfântul-cu-cap-de-câine, încercă Sile o glumă necuvioasă, mai mult să risipească teama.

Pe Sfântul-cu-cap-de-câine îl ştiau toţi, aşa cum era zugrăvit pe peretele din dreapta, cu botul aducând mai degrabă a berbec, îmbrăcat ostăşeşte şi înarmat cu săgeţi, una din curiozităţile mănăstirii şi o piatră de poticnire pentru cel îndatorat să le dea vizitatorilor explicaţii. Culmea confuziei era că acelaşi Hristofor, cu aceeaşi limpede inscripţie chirilică, se afla şi pe peretele din stânga, dar cu chip omenesc şi cu Pruncul pe umăr, aşa cum îl înfăţişează „viaţa” lui şi erminia clasică. Unii oaspeţi erau de părere că Sfântul-cu-cap-de-câine e un transplant creştin al zeului Anubis, alţii căutau să descifreze în el sfinţenia care se poate ascunde chiar sub o aparenţă monstruoasă sau, în orice caz, care poate umaniza animalicul.

Acum Sile voise să insufle o undă de curaj, dar efectul se dovedea pe dos. Novicii ar fi preferat ca în bisericuţă să fi pătruns un hipopotam.

Au intrat împreună. În lăcaş nu era nimeni. Sfântul-cu-cap-de-câine şedea cuminte la locul lui, urât şi tăcut ca o salcie bătrână. Atunci şi-au dat seama că sunetele pătrundeau aici prin spărtura ce se deschidea în chilia subterană din capătul clădirii. Au mers la uşa acesteia, au aflat-o deschisă, iar înlăuntrul bordeiului au zărit o namilă de om dormind cu capul pe boccea şi sforăind. Cel puţin aşa li s-a părut lor, că e o namilă şi că seamănă cu un monstru. Nimeni nu-l văzuse trecând prin mănăstire, dar aceasta nu era de mirare, ştiut fiind că novicii şedeau mai mult în chilii, cufundaţi în

studiu, iar Talasie se arăta foarte rar din bârlogul nevoinţelor lui. Fireşte, n-au îndrăznit să-l trezească ori să-l tulbure în vreun fel, ci s-au îndepărtat tiptil, aşteptând întoarcerea stareţului.

— Şi acum unde e? întrebă acesta.

— Tot acolo trebuie să fie, de n-o fi plecat cumva.

— Veniţi cu mine!

Când ne apropiarăm, sunetele nu se mai auzeau. În aer pluteau doar foşnetele amurgului.

— Ieşi de-acolo, omule, că ţi-o fi foame! porunci stareţul, ca şi cum s-ar fi adresat unui ins pe care-l cunoştea de mult.

Câteva momente aşteptarăm încordaţi, pe urmă ni se făcu părul măciucă. Din intrarea bordeiului se zvârcoli o spinare de bivol, apoi din ea se deşiră un bărbat înalt de peste doi metri, îmbrăcat într-un suman de culoare închisă, încins cu o curea. Novicii nu se înşelaseră, omul avea, într-adevăr, o înfăţişare hidoasă. Un singur ochi, cel drept, clipea mărunt, izbit de lumină. În locul celuilalt se lăbărţa o gogoaşă roşietică şi încreţită, ca o plagă vindecată pe jumătate, din mijlocul căreia se căsca o gaură vâscoasă şi imobilă. Plaga mâncase sprânceana şi acoperea o parte din fruntea îngustă, năpădită de laţe. Faţa îi era ciupită de vărsat, dar cu urme atât de largi încât nu-i mai îngăduiseră bărbii să crească decât în smocuri răzleţe, semănate pe rămăşiţele obrazului, împrejurul nasului cârn. O bărbie degenerată îi împingea mult înainte gura enormă şi botoasă, cu buza de deasupra răsfrântă peste cea de jos. De sub suman îi ieşeau nădragii de dimie seină, cu capetele vârâte în ciorapi de lână şi opinci de cauciuc. Insul îşi împreună către piept, în semn de pace şi supunere, palmele grele şi noduroase.

— Quasimodo, şopti Sofronie, care era mai citit.

— Tip lombrozian, încercă să precizeze Iacob.

— Moxalie, îl poreclise Sile, gândindu-se probabil, deşi impropriu, la câinele mops.

Stareţul îi mustră dintr-un semn şi-l luă pe străin la întrebări.

— De unde eşti, creştine?

— Sunt de departe, de pe lângă Dunăre.

— Cum te cheamă?

— Meglea.

— Meglea şi mai cum?

— Meglea.

— Ai acte?

Străinul făcu semn că nu are aşa ceva. Surpriza noastră era acum şi mai puternică. În ciuda înfăţişării sale terifiante, omul, deşi vorbea cu

oarecare greutate, avea vocea blândă, şi nici ochiul nu-i era rău. Eudoxiu intui repede situaţia, că adică nu era cazul să insiste asupra identităţii. Fără îndoială, insul era, cum se spune, un dezmoştenit al soartei, om fără căpătâi, menit să rătăcească din loc în loc, alungat de propria lui făptură.

— Cum de-ai nimerit aici? întoarse el întrebarea.

— Aici e capătul drumului, răspunse Meglea în chipul cel mai firesc.

— Cum adică?

— În răscruce, colo devale, am întâlnit o femeie şi am întrebat-o pe ce drum e mai bine să apuc. „Ia-o pe unde vrei, mi-a zis ea, dar să nu te opreşti decât unde s-o opri şi drumul.” Aici e capătul.

Într-adevăr, pe vremea aceea nu exista ruta forestieră de astăzi. După ce părăsea satul, drumul către munte se proptea în poarta mănăstirii. Îl continuau aleea vişinilor, cărarea din incintă, între clopotniţă şi portiţa din spate, după care se poticnea în pârleazul de lângă bolniţă. Noi aveam însă acum o altă revelaţie, dacă i se poate spune aşa. Voind probabil ca explicaţia lui să fie mai convingătoare şi să câştige bunăvoinţă, pe ultimele cuvinte omul încercase să zâmbească şi numai atunci i se arătară dinţii grozavi, ca de lup, cu doi colţi repeziţi în jos, peste buza ce se trăsese înlăuntru. Hidoşenia lui devenea fioroasă. Şi totuşi, era un om.

— Poţi să munceşti? îl mai întrebă stareţul.

— Fac orice, se grăbi Meglea, dar nu mă primeşte nimeni.

Eudoxiu întoarse capul:

— Aduceţi-i ceva de mâncare... Dar aşa, mă, ca pentru el! mai strigă în urma lui Iacob şi a lui Sofronie, care se repeziseră spre bucătărie.

Străinul primi ştergarul doldora de merinde şi surâse sălbatic.

— Rămâi aici, îl îndemnă stareţul. Mâine, om mai vedea.

La cină se părea că nu se mai poate vorbi despre nimic altceva în afara extraordinarului musafir din bordeiul bolniţei. Câţiva dintre novici, îndeosebi Sile şi Iacob, se căzneau să-l situeze în una din categoriile antropologice, dar Eudoxiu simplifica problema, afirmând că, după părerea lui, nu este vorba decât de un infirm al cine ştie cărei boli din copilărie, care însă purta în el un suflet curat.

— Un sărac cu duhul? încercă Iacob, interogativ, o nouă caracterizare.

— Într-un fel, da, răspunse Eudoxiu, dar nu în sensul că ar fi idiot, aşa cum se interpretează, de obicei şi fals, sărăcia cu duhul, ci în acela că posedă o anumită candoare, vecină cu *sancta simplicitas.* Nu e mai puţin adevărat însă că individul e şi un înapoiat mintal, fie din naştere, fie prin presupusa boală, fie ca urmare a contactului său extrem de redus cu

societatea. Cred că rar i s-a îngăduit să intre în curtea unei gospodării, iar când a primit o pâine sau o zdreanţă, acestea i-au fost aruncate peste gard.

— Aveţi de gând să-l opriţi la noi? se interesă Nil.

Stareţul nu apucă să răspundă, căci la uşă se auziră paşii lui Talasie. Se făcu tăcere. Acesta nu mânca întotdeauna cu obştea, iar când binevoia s-o facă, se aşeza la o altă masă, de-o parte, el fiind singurul vegetarian al chinoviei. În realitate, nici ceilalţi nu consumau carne decât foarte rar, poate o dată pe lună, la măsura lipsurilor materialnice, dar în zilele îngăduite îşi îmblânzeau fiertura de legume cu o lingură de untură, uneori cu jumări sau câteva firicele de slănină. Talasie nu împărtăşea masa comună nici în zilele de post, nefiind convins că oalele din ajun fuseseră opărite cu sodă. Trapeza era în acelaşi timp şi bucătărie. El îşi fierbea singur legumele, în vase osebite, sau, mai simplu şi cel mai adesea, arunca în cuptor câţiva pumni de cartofi pe care şi-i lua, peste un ceas, la chilie. Pentru o asemenea treabă venise şi acum, întâmpinat de aroma fierbinte a crumpenilor din ţiglă. Aşadar, eu îl întâlneam şi aievea pe faimosul, iscusitul, neînduplecatul Talasie Negrea, omul care punea în mare cumpănă visul lui Eudoxiu de a face din Polovragi o grădiniţă a lui Akademos. Părea mai tânăr decât vârsta lui adevărată şi-şi purta cu sprinteneală statura mijlocie, împuţinată de nevoinţe, apăsată de povara unui cap lăţos, pieptănat parcă numai cu degetele. Părul şi barba, deşi începuseră a încărunţi, mai păstrau încă destul din întunecimea obrazului măsliniu, aproape ţigănos, redus la cele două fâşii de lângă nas. Gura nu i se vedea deloc, acoperită fiind de o mustaţă enormă, ce cobora până la mijlocul bărbiei. Sub ochii negri şi aprinşi se adânceau două pieliţe semilunare, palide, pe care Eudoxiu le numea „cearcăne în negativ”, ale bărbaţilor chinuiţi de înfrânare.

— V-a apucat tăcerea fiindcă am intrat eu, zise el închizând uşa şi îndreptându-se spre cuptor, de unde începu să-şi scoată cartofii, unul câte unul, strângându-i puţin în palmă, să vadă dacă s-au copt îndeajuns. Asta înseamnă că vorbeaţi despre mine. După toate celea, mai sunteţi şi laşi, n-aveţi curajul să-l criticaţi pe om în faţă, clevetiţi pe la colţuri ca nişte babe. Acesta e noul stil de viaţă al chinoviei şi brânza pe care o faceţi voi pe la şcoală. Văd, stareţule, că ai mai adus un trântor. Om vedea ce e şi de capul lui, că de al cestorlalţi i s-a făcut lehamite până şi lui Belzebut. Ţi-au spus ce ispravă săvârşit-au pe ziua de azi?

Eudoxiu se uită întrebător la ucenici, aceştia îşi plecară capetele în farfurie, apoi se uitară pe furiş unul la altul, de abia stăpânindu-şi veselia unei amintiri vinovate. Ei motivară mai întâi prin aceea că nu avuseseră timp să povestească, iar în al doilea rând prin faptul că nu era vorba de o abatere propriu-zisă, ci doar de punerea la cale a unei lecţii de pedagogie

colegială. Fratele Sofronie căzuse în iunie la examenul de capacitate şi urma să-l dea din nou acum, în toamnă. Ceilalţi observau însă că termenul se apropie, dar candidatul nu vădea semne de suficientă hărnicie în a se pregăti. Se lăsa, cum se zice, pe tânjală şi uneori adormea cu cartea-n mână. De aceasta avea cunoştinţă şi stareţul, care nu-şi ascundea nemulţumirea. Mustrările, îndemnurile, îngrijorările colegilor nu păreau a-l stimula îndeajuns. Aşa s-au hotărât ei să-l trimită cu un grup de vizitatori la peşteră, însărcinare pe care a primit-o bucuros. Când s-a întors din misiune, prin curte nu mai era nimeni, dar în chilia lui l-a găsit pe Cucuzel cu căpăstrul legat scurt de drevele ferestrei şi cu botul în manualul de algebră. Cucuzel era măgarul mănăstirii.

Eudoxiu nu mai izbuti să se stăpânească şi izbucni în hohote de râs, completând, printre lacrimi, imaginea novicilor ce-l forţau pe măgar să urce treptele scării. Fratele Sofronie râdea şi el din tuleiele-i bălane, dar cu ochii în pământ, încredinţat că lecţia i se cuvenise.

— Şi cine a fost cu ideea? se interesă stareţul.

Bineînţeles, Sile era capul răutăţilor.

— Ăsta e din tagma celor ce coc oul la lumânare, se legă de el Talasie. Ce vă uitaţi aşa? Cum să nu vă uitaţi, dacă voi învăţaţi tot felul de bazaconii, în loc să cunoaşteţi *Patericul* şi *Lavsaiconul* şi *Vieţile Sfinţilor* şi *Epistolia*? Asta s-a întâmplat într-o mănăstire de monahi şi era în postul Crăciunului şi fără foc în sobe, că aşa era regula acolo. Stareţul a mers în cercetare de la chilie la chilie şi în una din ele a dat peste un călugăr care cocea un ou la lumânare. „Ce faci aici, părinte?” s-a cutremurat el. Prins cu mâţa-n sac, călugărul i-a căzut în genunchi: „Iertaţi-mă, preacuvioase, iertaţi-mă, diavolul m-a învăţat...”. Dar diavolul a scos capul de după un cotlon, unde şedea ascuns: „Da’ de unde, părinte stareţ, că de un sfert de ceas mă uit la el şi mă tot minunez...”. Din ăştia e fratele Sile, de la care şi dracul are ce-nvăţa. Dar şi voi, nemântuiţilor, o să aveţi ce învăţa de la Satana, când o să vă descopere muncile iadului. Voi sunteţi cei ce luaţi în deşert numele Domnului Dumnezeului nostru şi al aleşilor Lui. Ce blasfemie poate fi mai mare decât să-i pui măgarului numele sfântului protopsalt de la Bizanţ şi să faci motanul să răspundă la numele lui Marconi? De ce să vă bateţi voi joc de Marconi? Eu am citit undeva că ăsta a fost un om mare...

— Un mare fizician, întări fratele Nil.

— Şi ce are a face motanul cu fizica?

— Nu cu fizica, ci cu fizicianul. De când l-ai castrat, părinte, s-a îngrăşat ca un porc, nu mai prinde şoareci şi miaună leneş, fără convingere: Maar-coo-ni! Noi avem simţ muzical.

— L-am castrat că nu mai era linişte pe acoperişuri. S-a potolit el şi aţi venit voi, nepocăiţilor, să vă puneţi mintea cu măgarul. Şi asta pentru că vă caută în coarne stareţul nostru cel nou, făcătorul de mintoşi. Noroc că mă rog eu pentru voi, că altfel aţi lua câmpii de tot. Să ştii, stareţule, că am trimis o reclamaţie la minister şi o să intraţi sub anchetă pentru încălcarea legii.

— La minister? se miră Eudoxiu. Cele patru de la episcopie nu erau de ajuns?

— Alea sunt altceva, e altă mâncare de peşte. De data aceasta v-am reclamat în virtutea legii care prevede că asupra unui monument istoric nu se poate face nici o restaurare fără aprobarea scrisă a Comisiei de la centru. E clar? Ştii că eu joc pe faţă, să nu zici că nu te-am prevenit.

— Ştiu că eşti un cavaler desăvârşit, zise Eudoxiu fără să pară tulburat. Stareţul ţi-l pârăşti cu legea-n mână, dar şi ascultarea ţi-o-mplineşti după rânduială. Cu ancheta om vedea, deocamdată mi te-ai plâns că nu ai ajutoare să-ţi cureţi biserica. De mâine dimineaţă îţi dau un paracliser pe care-l vei avea în subordine directă. Ce-ţi spun eu acum e poruncă.

— Şi pe cine-mi dai? Pe ăsta, nu? întrebă Talasie uitându-se la mine.

— Nu pe ăsta, ci pe un altul. Îl cheamă Meglea.

— M-aş fi mirat să-i pui pe trântorii tăi la vreo treabă, mormăi Talasie aruncându-şi cartofii într-o cratiţă şi părăsind trapeza.

Pricepui că ideea cu Meglea-paracliser îi venise stareţului pe loc, ca o replică la noua reclamaţie. Şi poate că ne-am fi amuzat copios imaginându-ne conlucrarea eclesiarhului cu jidovul de la bolniţă dacă Eudoxiu, părăsindu-şi prefăcuta indiferenţă, nu şi-ar fi arătat îngrijorarea faţă de o eventuală anchetă. Recunoştea că făcuse o greşeală şi era gata să-şi asume întreaga răspundere, dar aceasta ar fi dus la înlăturarea lui de la conducerea mănăstirii. Dacă plângerile de la episcopie puteau să rămână fără urmări serioase, ultima implica o problemă de stat, iar inspectorii speciali ai ministerului erau cunoscuţi prin intratabila lor severitate. Discuţiile celor de faţă, de altfel destul de aprinse, mă puseră la curent cu cele întâmplate. Era vorba de frumoasa frescă din biserica bolniţei, a cărei clasică armonie suferea din pricina câtorva sfinţi cu ochii scoşi. Chipurile acestora se aflau în pridvor şi în partea stângă a navei, aproape de uşă, şi se moşteneau aşa din vechime, cu feţele mutilate de păgânismul celor ce le scobiseră orbitele cu vârfuri ascuţite de fier. În locul blândelor priviri ale sfinţeniei se căscau câte două găuri de albeaţă minerală, pustii şi adânci ca ferestrele unei case părăsite, şi tocmai acolo, la intrare, la întâmpinarea pasului pios. Asupra originii lor se aprinseseră numeroase controverse în

sânul obştii, cu atât mai mult cu cât vizitatorilor nu li se putea oferi o explicaţie limpede şi unitară. Pe atunci nu exista, ca acum, un „ghid” al monumentului istoric, anume instruit la cursuri speciale; puţinii turişti erau călăuziţi de cel ce se întâmpla să fie mai la îndemână, iar acesta le înfăţişa datele elementare şi, din rest, cam cum îl tăia capul. În orice caz, ipotezele erau două. Mutilarea acestor sfinţi era opera iconoclastă a turcilor ce invadaseră de mai multe ori, pe vremuri, mănăstirea. Alţii erau de părere că ea nu putea fi decât opera fermecătoarelor care obişnuiau să facă vrăji cu ochi de sfânt. Argumentele se ciocneau din amândouă părţile, iar asupra lor s-ar fi putut scrie o carte veşnic neisprăvită, adică fără un capitol final. Stareţul mai avea o teamă. În sălaşele nomazilor de alături existau destule ţigănci care vrăjeau cu ghiocul, în cărţi, în plumb topit, în oscioare de pasăre şi în alte drăcovenii. Ar fi fost de ajuns ca numai una din ele să dea ochii cu cei-fără-ochi pentru ca să-şi înnoade firul cu meşteşugul uitat al vechilor ei înaintaşe. Acestea au fost motivele pentru care Eudoxiu i-a permis – el afirma chiar că i-a sugerat – fratelui Iacob, priceput întru câtva în ale picturii, să repare stricăciunile. Sfinţii şi-au recăpătat ochii cu numai o lingură de mortar şi câteva pete de culoare. În privinţa aceasta se făcuse linişte, certurile încetaseră, vizitatorii nu mai întrebau nimic, dar iată că veghetorul Talasie găsea acum pricină de scandal. El, carevasăzică, şi predecesorii săi se îngrijiseră să păstreze intacte aceste urme ale trecutului vitreg, dar fariseii şi cărturarii de la coada veacului le ştergeau cu buretele şi îmblânzeau, dintr-un condei, istoria. Cazul, aşadar, fusese deferit ministerului.

În trapeză nu mai era loc pentru voie bună şi cina se isprăvi sub semnul îngrijorării.

— Ar fi, totuşi, ceva de făcut, îndrăzni să-şi dea o părere Sile. Mă gândesc la restaurarea anormalului. Mortarul e încă proaspăt...

— Nu, eu aşa ceva nu fac, se îngrozi Iacob. De pus i-am pus, dar vârful briceagului în ochi de sfânt nu voi răsuci în veac. Iertaţi-mă, preacuvioase, dar n-o voi face nici dacă îmi veţi da poruncă şi ar fi să înfrunt legea ascultării.

— Ai dreptate, zâmbi cu mulţumire stareţul, nici eu n-aş face-o. Dar tu, Sile, ai fi în stare?

Ucenicul se ruşina de propria lui isteţime, îngropându-şi privirile în pământ.

— Bine, conchise Eudoxiu, să-i lăsăm zilei de mâine grija ei şi să ne întoarcem la ale noastre. Deocamdată rânduiţi-vă să faceţi de planton în livadă, ca şi până acum, fiecare câte trei ceasuri. E singura ascultare pe care v-am dat-o, merii aceştia fiind, de fapt, ai voştri. Cum îi păziţi, aşa îi aveţi şi

cum îi aveţi, aşa vă asiguraţi taxele şi manualele. Dacă lăieţii fac vreo mişcare, treziţi-l pe Sile să tragă, căci ăştia nu ştiu decât de frică.

Ne răspândirăm toţi pe la chilii, în afară de Sile, care avea să fie de planton în primul schimb. Cum eu, ca nou-venit, încă nu primisem o asemenea însărcinare, îl rugai să-mi accepte tovărăşia măcar pentru o jumătate de ceas, ceea ce el încuviinţă cu plăcere. Se lăsase întunericul, seara era răcoroasă, Sile nu purta felinar şi-mi trebui un timp până ce ochii mi se obişnuiră cu bezna.

— Să nu te sperii, mă preveni el. Întâi şi-ntâi dau cu tunul, pe urmă nu mai avem nici o grijă.

Din spusele lui Eudoxiu înţelesesem că salvarea recoltei de mere era o problemă vitală pentru tânăra obşte de cărturari, iar de la Sile aflai că pentru ea se dăduseră, până mai deunăzi, adevărate bătălii nocturne. Pe atunci ucenicii nu vegheau cu rândul, ci toţi deodată, în încercarea de a ţine piept puradeilor ce năvăleau peste gard şi luau crengile cu asalt, jefuindu-le în câteva minute. Lupta pe întuneric nu dădea rezultate, căci inamicul avea o extraordinară capacitate de repliere. Când ţiganii şi-au dat seama că livada e păzită de mai mulţi, o supuneau mai întâi unui bombardament cu pietre şi curăţau terenul pentru o nouă captură. Novicii şi-au făcut atunci coifuri de tablă în stilul pălăriilor chinezeşti, primind pietrele ca pe o ploaie apocaliptică. Dancii s-au speriat la început de sunetele ciudate ce răspundeau din propriile lor lovituri, pe urmă s-au familiarizat cu ele şi nu s-au mai sinchisit. Elevii însă pierdeau nopţile şi nu mai erau în stare să înveţe.

— Îţi închipui, adăugă Sile, că ne băteam cu disperare, ştiind că de victoria noastră depinde încă un an de şcoală. Unii dintre noi au primit şi răni. Lăieţii însă ne copleşeau cu numărul, aproape un sfert din livadă era devastat. Atunci mi-am adus aminte de puşcoace. Văzusem una la un cioban de pe lângă Brăila, căruia hoţii îi otrăviseră zăvozii, şi mi-am făcut-o singur. De atunci a intrat frica-n ţigani şi nu se mai apropie, dar e important să le-o întreţinem. Alaltăieri am găsit în râpă un câine împuşcat de brigadierul silvic – o fi fost vagabond sau turbat – şi l-am aruncat peste gardul nostru, să-l vadă ăia găurit de alice.

Puşcoacea lui Sile era o ţeavă de metal lungă de vreo jumătate de metru, închisă la un capăt, în care el îndesa cu vergeaua un praf exploziv pe bază de carbid. Din apropierea celor două extremităţi era legată cu o sfoară slobodă, ca o puşcă. Învăţăcelul nu făcu altceva decât s-o izbească puternic de un pietroi. O detunătură grozavă cutremură văzduhul, răbufnind în toate văgăunile muntelui. Câinii satului lătrară scurt, apoi se făcu linişte.

— De acum aş putea să-mi permit şi un pui de somn, zise ucenicul,

înfăşurându-se în şubă.

Eu însă nu aveam o asemenea haină, îmi era frig şi plecai la chilie să-mi încerc primele ceasuri de odihnă în cuibul de piatră al Păsării Măiestre.

A doua zi mă sculai târziu şi destul de ruşinat. Nu auzisem toaca, nici clopotul, scăpasem utrenia şi mă socoteam nevrednic de a mă duce în cămară să mănânc ceva. Mă apropiai de biserică, cu gândul de a-mi face o pravilă de unul singur, dar şi cu dorinţa de a vedea frumoasele fresce brâncoveneşti, măiestrite aici de zugravii Hurezilor. Pridvorul mă ţinu locului de la bun început, printr-o particularitate care, cel puţin la noi în ţară, are, cred, valoare de unicat. De obicei, potrivit erminiei bizantine, pe acest perete exterior se pictează scenele raiului şi iadului, de o parte şi de alta a uşii de intrare. La Polovragi însă zugravii au preferat să înfăţişeze Muntele Athos, într-o amplă desfăşurare panoramică, cu mulţimea lui de schituri şi mănăstiri printre care foiesc monahi cu chipuri cuvioase. Pentru rostul ei de întâmpinare, această frescă mi se păru mult mai umană decât iezerul de foc al păcătoşilor şi-l fericii în gândul meu pe cel care a avut o asemenea idee.

Înlăuntrul lăcaşului nu mai era nimeni, dar nu apucai să intru când din spatele meu se apropie Talasie însoţit de Meglea. Aşadar stareţul i-l dăduse în primire pe noul paracliser şi-mi părea rău că nu fusesem de faţă la prima lor întâlnire. Acum eclesiarhul îşi revenise, probabil, din spaima pe care nu se poate să nu i-o fi inspirat monstrul şi-l aducea să-şi împlinească slujba la care fusese rânduit, dar nu fără a se ţine de el la o depărtare de câţiva paşi. Omul mergea domol, supus şi nedumerit. De cum urcă treptele, îşi holbă ochiul pe peretele pridvorului.

— Aici ce e? întrebă el simplu.

În privirea lui Talasie scăpără un gând.

— Aici e iadul, ce să fie, tu n-ai mai văzut biserici?

— A-ha! se miră Meglea, iadul!

— Aici, continuă eclesiarhul, se chinuiesc călugării din Sfântul Munte, osândiţi, uite-i, să rătăcească din loc în loc şi să nu-şi afle odihnă şi nici sălaş, fiindcă au primit la ei o muiere. Uite-o acolo, mai sus, în partea dreaptă, alături de un călugăr care se fereşte de ea cu apărătoarea de muşte. Asta e pedeapsa lor, să bată drumuri fără capăt.

Meglea clătină din cap şi-l urmă pe Talasie în pronaos. Îşi roti privirea, oprindu-se pe chipurile încremenite de pe pereţi, şi întrebă:

— Şi aici e tot iadul?

— Sigur, se grăbi să întărească eclesiarhul. Toţi ăştia stau aici de câteva veacuri, sleiţi pe ziduri aşa cum turteşti o muscă cu palma. Dacă cei

de afară sunt veşnic rătăcitori, aceştia sunt condamnaţi la nemişcare veşnică. Îi vezi? Nici măcar nu clipesc...

Meglea zăbovi mai mult în faţa ctitorilor, probabil venindu-i greu să creadă că oameni cu înfăţişări atât de blânde merită o pedeapsă atât de mare.

— Ăsta? arătă el cu degetul către un cap încoronat.

— Ăsta e Matei Basarab.

— Şi ce-a făcut?

— Ce să facă? o descurcă repede Talasie. S-a bătut cu frate-său la Finta...

— Şi frate-său?

— Să n-ai tu nici o grijă, stă şi el în carcera lui, în altă parte.

— Dar ăsta?...

— Boierul Danciu Pârâianu. Ăsta a făcut mănăstirea şi pe urmă le-a vândut-o grecilor de la Ierusalim.

— Şi ăsta?...

— Ăsta e Constantin Brâncoveanu.

— El ce-a făcut?

— Ce-a făcut!... căută Talasie un răspuns. A adunat averi personale, toată viaţa a strâns aur peste aur din sudoarea poporului.

— Săracu’! îl căină Meglea cu un oftat din care se vedea că el era mişcat mai mult de chinul osânditului decât de păcatele lui.

Când trecură prin intrarea dinspre navă, uriaşul fu obligat să-şi plece grumazul atât de mult încât Talasie îi simţi răsuflarea fierbinte, ca de taur, în ceafă, şi se înfioră. Absorbit de răspunsurile scornite la repezeală, de a căror originalitate era el însuşi surprins, de la început păruse a nu mă băga în seamă şi continua să mă ignore.

— Iată ce vei avea de făcut, îi porunci el lui Meglea. Mai întâi scoţi toate rogojinile afară, dar numai după ce te vei încredinţa că prin curte nu e nici un străin care să se sperie. Vei avea perie aspră, cârpe şi găleţi cu apă. Freci bine lespezile până se vor face oglindă. Pricepi? Bine! Pe urmă aduci rogojinile. Să ştii că Moş Bran zice *Credeul* la liturghie, dar ne lasă purici în biserică. Şi nu numai el, aşa că rogojinile mişună de mişcătoare. Nu le vei scutura afară, ca să nu se împrăştie puricii pe la chilii. Le aşterni la loc pe lespezi şi apoi te aşterni tu pe ele şi vânezi puricii, unul câte unul, până ce îi omori pe toţi. Ai priceput? Pe toţi, până la cel din urmă. Dacă după aceea voi simţi o singură pişcătură, înseamnă că treaba nu e bine făcută şi vei răspunde în faţa stareţului care mi te-a dat în seamă.

Meglea îl ascultă umilit, apoi blândeţea lui hidoasă zâmbi din colţii grozavi:

— De... fac şi asta, dar aş putea să muncesc la ceva mai greu... să sparg buşteni, să car piatră din râu...

— Ai fi tu Sfarmă-Piatră şi Strâmbă-Lemne, îl repezi eclesiarhul, dar aici eşti la mănăstire şi nu faci decât ce ţi se porunceşte. Ce, tu crezi că de dragul tău te-am adus eu aici? Îţi mai spun încă o dată să ai grijă să nu dea vreun străin cu ochii de tine, că altfel nu ne mai calcă nimeni pragul. Mâncarea ţi se va aduce tot aici.

În acest timp eu continuam să cercetez bogatele fresce, a căror frumuseţe creştea, parcă, pe măsură ce Talasie le supunea desfigurării. Una dintre ele, sub bolta sânului stâng, îmi trezi o ciudată furnicătură prin oasele omoplaţilor şi mă ţintui locului pe mai multă vreme. Pe marginile Mormântului gol şedea îngerul grăindu-le mironosiţelor, dar graiul său nu se rostea nici prin mişcarea buzelor, nici prin adâncul privirii, nici prin semnele mâinilor, ci numai prin aripile lui uriaşe, larg deschise, una odihnindu-se jos, lângă groapă, alta împungând văzduhul până-n tainiţele tăriei, acolo unde sălăşluia acum cel ce fugise din giulgiuri. Cred şi astăzi că această frescă e o capodoperă a artei noastre bizantine şi tot ce are Polovragii mai frumos. Fascinat de măiestria zugravului şi încă nedumerit de reacţia mea fizică, aş fi rămas aşa încă multă vreme dacă Meglea nu s-ar fi întrebat ce anume văd eu acolo şi dacă nu i-ar fi cerut lui Talasie să-i explice.

— Ăla pe care-l vezi acolo, îl lămuri eclesiarhul, e îngerul care a întârziat de la înviere şi a fost pedepsit să rămână cu aripa strâmbă.

Îmi propusesem să nu mă amestec în acea odioasă conversaţie şi izbutii să-mi stăpânesc o ieşire violentă.

Meglea îşi plimbă ochiul pe tâmpla altarului până ce se opri sus de tot, în vârful ei, unde văzu un om aproape gol spânzurat pe două lemne încrucişate, cu palmele şi picioarele bătute-n cuie.

— Ăla?... întrebă el cu mâna la gură.

— Pe ăla noi l-am pus acolo!

— Săracu’! Da’ ce-a făcut?

— Pe ăsta l-am avut noi paracliser aici, înaintea ta, şi nu şi-a făcut slujba cum trebuie. De asta l-am pus acolo, să se înveţe minte.

Meglea îşi duse palma de la gură pe singurul său ochi şi mugi scurt, crispându-se ca strâmbătura pământului în cutremur.

Pe mine mă stăpânea acum sentimentul limpede că nu monstrul era făcut să mă înspăimânte, ci ascetul care nu şovăia să profaneze icoanele la care se închina. Cu această groază părăsii lăcaşul şi pornii în căutarea lui Eudoxiu, să-i povestesc despre incredibilul dialog la care fusesem martor.

Îl aflai în ograda din spate, dar momentul nu era potrivit. Un bărbat

în costum verde, cu jambiere vărgate şi pălărie cu pană, care nu putea fi decât brigadierul silvic, tocmai trecuse peste pârleaz şi se apropia de stareţ.

— Am venit, preacuvioase, cu o mare rugăminte.

— Dacă-mi stă în putinţă, bucuros.

— O namilă de ursoaică s-a nărăvit, părinte, la castane. Are şi doi pui, de acum sunt mari, dar îi ţine după ea. Vin în fiecare noapte şi prăpădesc până se satură, pe urmă pleacă iar în munte, totdeauna pe aceeaşi cărare. M-am hotărât, părinte, s-o satur eu cu un pumn de alice. Chiar în noaptea asta, cât mai e lună. Am eu un loc de pândă într-un fag bătrân din marginea cărării.

— Aşa, şi?

— Rugămintea mea e să-mi împrumutaţi, numai până mâine dimineaţă, puşca dumneavoastră.

— Dar ce, dumneata n-ai puşcă?

— A mea e o gioarsă veche, părinte, merge la o capră, la o vulpe..., dar la urs e cu totul altceva, e ca la mistreţ – dacă nu-l dobori din prima lovitură, pentru a doua nu mai ai timp.

— De, se codi stareţul, nici a noastră nu-i cine ştie ce...

— Da’ de unde, părinte, protestă cu semeţie brigadierul, parcă n-o aud şi eu în fiecare seară? Eu am urechea formată, cuvioase – ce-aveţi dumneavoastră e armă de mare calitate, pun rămăşag că-i marfă nemţească.

— Îmi pare rău, dar n-o putem da.

— Salvăm castanele, părinte stareţ, doar sunt şi ale dumneavoastră.

— Acum sunt ale statului.

— Sunt ale statului, dar pădurea asta a fost pe vremuri a mănăstirii şi s-a păstrat obiceiul să facem castanele pe din două. Părintele Talasie poate să spună că în fiece toamnă... juma’-juma’! Pe atunci însă nu venea ursoaica la ele.

— Regret, domnule brigadier, regret foarte mult, mai ales că suntem vecini şi iată, avem şi interese comune, dar puşca ne trebuie nouă.

— Ştiu, părinte, vă trebuie să speriaţi ţiganii, că doar n-o să trageţi în ei. Pentru asta însă v-o las eu pe-a mea. Schimb la schimb!

Eudoxiu nu mai avu încotro şi trebui să vorbească mai apăsat.

— Domnule brigadier, puşca o avem cu autorizaţie specială şi cu condiţia scrisă că nu poate fi folosită decât în perimetrul mănăstirii şi numai pentru apărarea bunurilor ei. Asta e! N-o putem înstrăina nici pentru un minut.

Omul nu se dădu învins.

— Se poate, părinte? Adică nu aveţi încredere în mine, doar ne cunoaştem, ce Dumnezeu?... Mi-o daţi confidenţial şi v-o restitui

confidenţial, ştim numai noi între noi, că văd că de tânărul acesta nu vă feriţi...

— Da, dar dumneata ştii că unde-i lege nu-i tocmeală, iar mie mi-e frică. Îmi pare rău, poţi crede despre mine ce vrei, dar îţi declar că mi-e frică. Nu te supăra, nu te pun la îndoială, ştiu că eşti om de caracter şi sunt convins că n-ai sufla o vorbă, dar tot dumneata ai spus că puşca noastră are un sunet foarte... personal şi că poate fi recunoscut dintr-o mie. E de bănuit că urechea jandarmilor e tot atât de formată ca şi a dumitale... Nu pot să-ţi dau puşca, dar vreau să rămânem prieteni.

— De, se potoli brigadierul, aşa cum dumneavoastră vă apăraţi merele de ţigani, şi eu trebuie să-mi apăr castanele de urşi. Dacă nu pot altfel, o să încerc cu gioarsa mea. Dar dacă mi se întâmplă ceva, ferească Dumnezeu!, o să mă purtaţi, părinte, pe conştiinţă.

— De ce nu te asociezi şi cu alţii? îl sfătui stareţul. Mai sunt vânători prin sat.

— Nu am încredere decât în Pantelimon...

— Ia-l cu dumneata pe Pantelimon!

— Aşa o să fac, şi-ţi mulţumesc, părinte, de vorbă bună!

Fireşte, ascultând această conversaţie îmi era peste putinţă să nu mă amuz în sine-mi, gândindu-mă la ţeava cu carbid a lui Sile. După plecarea brigadierului, Eudoxiu respiră uşurat şi-mi spuse că minciuna a fost singura soluţie de a ieşi din încurcătură. Bănuind, probabil, că un astfel de procedeu folosit de un monah şi duhovnic ar putea să-mi pricinuiască vreo sminteală, el îmi povesti despre sihastrul prin faţa căruia a trecut, în goană, un fugar. La scurtă vreme s-au ivit şi urmăritorii lui şi l-au întrebat dacă a văzut pe cineva. El le-a răspuns că, într-adevăr, trecuse un om, dar le-a arătat cu mâna în altă direcţie decât aceea în care pierise fugarul. Cărţile pustiei lasă să se înţeleagă că aceasta a fost o faptă bună.

— În schimb, îi spusei, fapta lui Talasie e vrednică de osândă, iar insul mi se pare de-a dreptul monstruos.

Şi-i relatai în amănunt despre tot ceea ce văzusem şi auzisem în biserică. Eudoxiu ascultă mai întâi surprins, apoi uluit, pe urmă nu-şi stăpâni un uşor fluierat admirativ.

— Extraordinar!... Vezi tu, Talasie trece drept un om curajos, care n-a ştiut în viaţă de frica nimănui, fie vlădică, fie şef de poliţie, fie un întreg sinod. Am impresia însă că acest Meglea îi inspiră oarecare teamă. Când i l-am înfăţişat şi i l-am dat sub ascultare, străinul, care văzuse ce şi cum fac ceilalţi faţă de un superior, s-a repezit să-i sărute mâna, dar pe chipul lui Talasie am văzut o umbră de spaimă. Minciuna spontană se naşte, de obicei, din instinctul de apărare, instinct pe care nu-l au doar copiii şi care

presupune în spatele lui frica. Acesta trebuie să fie mobilul care l-a împins pe eclesiarh să răstoarne simbolurile iconografice, făcându-l pe Meglea să creadă că se află, de fapt, într-o puşcărie, în cea mai cumplită ocnă. Într-un iad din care ar face mai bine să fugă cât mai repede. Asta e clar. Dar, domnule, să-i prezinţi pe călugării atoniţi ca pe nişte curvari, să faci din fericiţii ctitori nişte criminali şi hoţi, să strâmbi o aripă de înger şi să-l spânzuri pe Hristos pentru nesupunere, aşa ceva cere fantezie, nu glumă! Faţă de una ca aceasta, autorizaţia mea pentru armă de foc e o biată minciunică, de prunc nevinovat.

Eudoxiu râse fără convingere, cu gândurile amestecate.

— Da, îi replicai eu, dar în timp ce mistificarea dumitale înnobilează o puşcoace, a lui Talasie degradează nişte aure.

— Ştiu şi eu? păru a se întreba stareţul, poate că tot aşa face şi istoria.

Eu eram dispus să angajez o conversaţie mai largă pe această temă, stârnit mai ales de ultima deschidere a lui Eudoxiu, dar de noi se apropie cu repeziciune fratele Iacob. Era aproape speriat – în orice caz, cu sufletul la gură şi de abia îşi găsea cuvintele. Venea din bisericuţa bolniţei şi-i tremurau degetele pe legătura de chei.

— Ce s-a întâmplat? îl întâmpină stareţul.

— Preacuvioase, Sfântul-cu-cap-de-câine...

— Ce-i cu el?

— Veniţi cu mine să vedeţi... Nu, nu mă înşel... Îi lipseşte un ochi... vreau să spun că i-a fost scos...

Novicele ne trase după el înlăuntru. Nu se înşelase. În timp ce se îndrepta către altar să ia de acolo un Catavasier pe slovă veche, îl aflase pe Hristofor cel din dreapta aşa cum îl vedeam şi noi acum, cu capul întors în profil, dar cu ochiul lipsă. În locul irisului se deschidea o albeaţă rotundă, parcă scobită cu vârful briceagului de o mână priceputa şi negrăbită. Sub icoană, pe duşumea, nici un firicel de moloz.

— Când l-ai văzut ultima oară? întrebă stareţul.

— Aseară, când am intrat cu ceilalţi să vedem de unde vine sunetul acela tulburător.

— Şi?

— Era întreg, n-am observat nimic deosebit, mai ales că gluma lui Sile ne îndreptase anume către el.

— De atunci a mai intrat cineva?

— Nimeni. Cheile au fost la mine.

— Vizitatori am avut astăzi?

— Nici unul.

Eudoxiu tăcu, tăceam şi noi, dar privirile ni se îndreptară, toate deodată, ca mânate de acelaşi gând, la spărtura dinspre bordei.

— Imposibil, murmură fratele Iacob, namila nu poate să treacă prin ea.

— Sigur că nu poate, încuviinţă Eudoxiu.

În mintea şi graiul lui Iacob se trezi o altă întrebare:

— Dacă află Talasie?

— Va face o nouă reclamaţie la minister şi va cere anchetă, răspunse, fără chef, Eudoxiu.

— În cazul acesta, poate că ar fi bine să repar şi aici stricăciunea, aşa cum am făcut cu cele vechi. E foarte puţin probabil ca Talasie să bage de seamă că Sfântul-cu-cap-de-câine are un ochi proaspăt.

— Osteneală zadarnică, surâse stareţul, plaga se va reface peste noapte.

Iacob nu înţelese nimic şi tăcu. Nici eu nu înţelegeam mare lucru, dar simţeam că fiinţa mea reintră în văzduhul ce o împresurase la prima ei întâlnire cu mănăstirea, cea de aseară, mai ales în timp ce mă pogoram din muntele ceresc. Trăiam o senzaţie stranie, aidoma cu aceea pe care o bănuiesc în sufletul unui martir atunci când constată că trupul său, îngropat cu rănile pe el, refuză să se descompună. Păstram asta însă în mine şi numai pentru mine, fiind convins că prietenul meu Eudoxiu n-ar fi fost în stare s-o priceapă, cu toată incredibila lui capacitate de a intui faţa ascunsă a lucrurilor. El îi porunci lui Iacob să încuie lacătul la loc şi plecă spre bucătărie să încropească ceva de mâncare.

În restul dimineţii nu se mai petrecu nimic deosebit, dar trebuie să însemn că înainte de prânz Talasie îşi luă ulciorul şi se duse, după obiceiul său zilnic, să-şi aducă apă proaspătă de la izvorul Albina, sub poala muntelui, pe cărarea dinspre peştera lui Zamolxis, o vână de apă gustoasă cum rar se poate întâlni, captată în zilele noastre pe ţevi de metal şi dusă undeva, departe, în sat. Aşa se face că, în timp ce noi eram la masă, el intră în bucătărie, să-şi ia cartofii din cuptor, şi-şi începu înfruntarea încă de la uşă:

— Am trecut pe la poarta brigadierului. Bună ziua i-am dat, belea v-aţi căpătat. Păi ce credeţi voi, nenorociţilor, că aşa se trăieşte? Cu minciuna prânzeşti, dar nu cinezi. „Părinte Talasie, îmi zice, atâţia ani v-am dat castane la mănăstire, iar acum stareţul vostru nu vrea să-mi împrumute puşca, adică mă refuză el pe mine, carevasăzică...” „Ce puşcă, domnule?” întreb eu. „Puşca, de, cu care trageţi noaptea să speriaţi ţiganii.” „Fii serios, domnule, aia e o puşcoace inventată de Sile zevzecul, o ţeavă cu pucioasă.” „Aşa?” s-a încruntat brigadierul şi a intrat în casă. Păi bine, mă

nemântuiţilor, asta e tot ce învăţaţi voi din diplomele şi licenţele voastre diavoleşti? Noroc că rămân eu în mijlocul vostru ca să aveţi cu voi calea, adevărul şi viaţa... Ştiu că vă stau ca un nod în gât şi că aţi vrea să vă descotorosiţi de mine. De aceea mi l-aţi adus – de unde dracu' o fi ieşit? – pe căpcăunul ăsta, ca să mă sperii de el şi s-o iau la sănătoasa. Aţi vrut să mă înspăimântaţi? Aţi vrut! Am înfruntat ispita? Am înfruntat-o! L-am pus pe diavol sub picioarele mele? L-am pus! Munceşte el pe brânci în biserică? O-ho!... Bă, Sofronie, i-ai dus mâncare? I-ai dus. Şi apă să bea? I-ai dus. Bine că n-ai uitat, secătură! Acum ştiţi şi voi că în mine sălăşlueşte puterea cea nebiruită a duhului, aşa cum am deprins-o prin post şi rugăciune. Ai fi crezut, stareţule, că n-o să-l primesc pe chior şi că o să mă fac vinovat de neascultare călugărească. Nu ţi-a mers, preacuvioase, l-am primit, l-am pus la treabă, îl ţin sub observaţie de la distanţă, să-l văd cum lucrează, aşa cum o să văd şi acum dacă mănâncă la vremea ce i-am rânduit-o. Şi să mai ştii, stareţule, că Talasie rămâne aici ca o piatră neclintită, asemenea Bisericii pe care porţile iadului nu o vor birui.

Din prag, cu talerul de cartofi pe braţ, ieromonahul ne mai pârjoli o dată cu ochii săi mari şi focoşi, ca două cratere în erupţie, apoi ieşi trântind uşa. Era pentru a doua oară când îl vedeam vorbindu-le comilitonilor săi şi nu pricepeam de ce aceştia, inclusiv Eudoxiu, îi ascultau obrăzniciile cu atâta calm, aproape cu nepăsare, fiecare continuând să-şi folosească furculiţa, să ciugulească un strugure ori să scobească o nucă. Urmărindu-l, simţeam cum îmi creşte în mână o sabie de foc şi l-aş fi plesnit bucuros dacă privirea înţeleaptă a stareţului nu mi-ar fi spus că pe fiecare om trebuie să-l iei aşa cum este şi că nici unuia să nu-i ceri mai mult decât poate da. La drept vorbind, nici acesta nu era un principiu strict pedagogic, mai ales într-o societate de tineri, dar cazul de faţă cerea un comportament cu totul special, dată fiind situaţia privilegiată a preopinentului. De altfel, nu-mi fusese greu să observ că Talasie jălbarul, cel atât de prompt în a denunţa ilegalităţile săvârşite de alţii, era atent şi faţă de sine însuşi, pricină pentru care-l acceptase pe Meglea în subordine directă, la porunca stareţului. Cât despre invectivele şi injuriile lui, ele trebuiau primite în duhul smereniei monahale, ca pe unele ce-şi aveau partea lor de contribuţie la mântuirea sufletului. În virtutea acestui duh, novicii nu găsiră de cuviinţă să comenteze în vreun fel noua ieşire a ascetului, ci-şi rostiră curiozitatea să afle ce anume se întâmplase cu brigadierul. Fireşte, Sile era cel mai nerăbdător. În afară de Eudoxiu, eram singurul care ştia. Acesta le istorisi dialogul din ogradă cu atâta credincioşie şi cu atâta schimă încât umbra sumbră a lui Talasie se risipi repede în veselia generală.

— Totuşi, nu mă aşteptam, încheie el, ca brigadierul să afle

adevărul, şi încă atât de repede. Aceasta mă stânjeneşte lăuntric, nu pentru că minciuna mea s-a dat de gol, ci pentru că adevărul cunoscut e de natură să-l umilească pe vecinul nostru. Pe vremea când eram student în anul patru, un profesor de la seminar – precizez că era de omiletică – m-a rugat să-l suplinesc pe durata unui concediu de boală. Am ascultat atunci o excelentă omilie, prezentată şi rostită de un elev, pentru care n-am ezitat să-l laud în faţa clasei şi să-i pun în catalog nota maximă. A doua zi, unul din colegii săi, probabil turnător prin vocaţie sau numai invidios, mi-a şoptit că laureatul meu copiase textul dintr-o carte de predici, o ediţie mai rară, pe care eu nu o cunoşteam. Vă închipuiţi că din acel moment n-am mai îndrăznit să intru în clasă, şi nici în şcoală, lăsând suplinirea baltă şi jurându-mă să nu ajung niciodată profesor dacă nu port în mine un erudit. Important era nu faptul că-i dădusem elevului un 10 – în orice caz, nu i l-aş fi retras –, dar acel 10 mă făcuse de râsul întregii clase. Închipuiţi-vă acum ce se întâmplă în sufletul brigadierului la gândul că el, care se dă drept un specialist al armelor de vânătoare, i-a acordat unei biete puşcoace nota maximă a unei puşti adevărate. Sile poate fi mândru de opera lui, eu îmi pot cere scuze – şi o voi face – pentru minciuna mea de circumstanţă, dar nu ştiu dacă voi fi vreodată în stare să-i vindec brigadierului rana de a se şti umilit. Dacă a te smeri pe tine însuţi e o virtute, a-l supune umilinţei pe un altul e o faptă vecină cu crima.

Eudoxiu devenea patetic, noi pricepeam cât de superficială ne fusese veselia de la început şi doream să-l ascult în continuare, dar uşa se repezi de perete şi în ea apăru Talasie. Era un alt Talasie decât Jupiter Tonans care ne părăsise. Ochii îi erau tot mari şi rotitori, dar bântuiţi de spaime, nişte spaime pe care călugărul acesta fanatic nu mai era în stare să şi le ascundă.

— E nebun, zise el gâfâind, e de-a dreptul nebun! Eu am înţeles că e un monstru, un idiot, un animal, dar nu un iresponsabil, domnule, care te poate omorî fără judecată! Locul lui nu e la mănăstire, ci la balamuc, în cămaşă de forţă!...

Înlemnirăm toţi. Eudoxiu avu însă prezenţa de spirit să pună o primă întrebare:

— Te-a atacat?

— Nu încă..., păru a se domoli deodată ieromonahul.

— Te-a ameninţat? continuă stareţul.

— Nici asta...

— Atunci?

— Vorbeşte singur, domnule! izbucni din nou Talasie. Am intrat în biserică şi l-am pândit din umbră, să văd ce face. Mânca şi vorbea de unul

singur, dar o făcea ca şi cum ar fi vorbit cu cineva. E limpede că nu-i în toate minţile.

— Adu-l încoace! îi porunci stareţul, după o clipă de gândire.

— Eu, nu! se împotrivi eclesiarhul.

— Nu faci ascultare?

— Dacă mă sileşti prin poruncă, înseamnă că atentezi la viaţa mea.

Stareţul se resemnă şi-l trimise pe fratele Sofronie să-l aducă pe împricinat.

Meglea rămase în picioare, lângă uşă, încă frecându-şi palmele de poala sumanului. Părea puţin mirat şi puţin speriat şi se uita cu deznădejde la noi toţi, ca înaintea unui scaun de judecată. Talasie se aşezase şi el. La masă, de obicei, nu servea nici unul din noi. Bucatele erau puse pe masă, toate, de la început, stareţul blagoslovea şi-şi lua locul pe scaunul din mijloc, cu spătarul ceva mai înalt, ceilalţi ne aveam locurile de o parte şi de alta, pe aceeaşi latură, ca să putem asculta din faţă citirea cuvântului de folos, atunci când se făcea. Dacă Meglea va fi văzut în viaţa lui un tribunal, nu era exclus ca noi, aşa cum ne înfăţişam, serioşi şi atenţi, să-i fi trezit o amintire dureroasă.

— Nu-ţi fie teamă, frate Meglea, începu Eudoxiu. Ai mâncat?

— Am mâncat, se limpezi o clipă străinul.

— Şi-n acest timp cu cine ai vorbit?

În ochiul lui Meglea reveni spaima de la început. Îşi ţinea palmele în faţă, una peste alta, a supunere şi umilinţă.

— N-am făcut nimic rău, părinte! scânci el cu uimirea de a fi fost atât de repede descoperit.

— Eu te-am întrebat: cu cine vorbeai?

Pe învinuit îl trecură sudorile.

— Cu Spânzuratul vorbeam.

— Cu cine?...

— Mi-a fost milă de el, părinte! Eu mâncam şi el se uita la mine şi-i curgea sângele şi mă gândeam că de când n-o fi mâncat el, săracu’, şi că i-o fi sete, că aşa e când îţi curge sângele, ţi se usucă gura şi vrei apă, dar eu nu puteam să mă urc până la el, că tâmpla e subţire şi nu mă ţine, şi atunci l-am poftit să vie el jos şi să mănânce cu mine, că eu aveam destul şi era mâncare muncită...

— Şi?

— S-a dat jos şi a venit.

— A mâncat?

— A mâncat, săracu’!

— S-a plâns de ceva sau de cineva?

— Nu s-a plâns de nimic, părinte, dar eu de abia acum îmi dau seama că e osândit de voi să stea spânzurat acolo, dar atunci uitasem, şi eu vă rog să nu mă osândiţi şi pe mine, că n-am făcut nici un rău...

— Tu ce i-ai spus?

— Ce să-i spun? Mai nimica – l-am îmbiat: „Ia, mă omule, şi de-aici, ia şi din asta, bea şi apă...”. Cam asta i-am spus...

— Iar el?

— Şedea jos, la marginea ştergarului, a mâncat, la urmă mi-a mulţămit.

— Numai atât?

— Ba mi-a mai spus că odată şi odată o să se plătească... Ce să se plătească, părinte, că a mâncat puţin – omul când e bolnav nu mănâncă mult, prinde putere din te miri ce.

— Şi pe urmă?

— S-a dus iar în spânzurătoare, la locul lui... Numai că de coborât coborâse, dar când să se urce s-a poticnit şi l-am ajutat eu, cu umărul... Iertaţi-mă, părinte!

— Domnul te-a iertat şi te-a blagoslovit! grăi Eudoxiu emoţionat.

— Ei, nu e nebun? se ridică şi Talasie.

Eudoxiu deveni tăios:

— Dacă omul acesta e nebun, e nebunia lui. Nu e nevoie să-ţi spun mai mult... Ba nu, am ceva de adăugat, şi anume că după ce ai declarat aici, faţă de martori, dumneata eşti nebun.

I se uită în ochi cu atâta pătrundere, iar eclesiarhul îşi lăsă capul în piept şi plecă fără să mai scoată o vorbă.

Eudoxiu, aşadar, avusese grijă să-l avertizeze că dacă face vreo plângere în cazul lui Meglea, reclamantul nu va fi scutit de consecinţe legale. Acest lucru îl pricepeam deocamdată numai eu, dar el fu înţeles şi de ceilalţi ucenici de îndată ce le făcurăm cunoscută voroava dintre Talasie şi noul său paracliser. Ceea ce însă plutea în nedumerire era voroava însăşi dintre Meglea şi Spânzurat – dar stareţul nu făcu nici o încercare de lămurire şi totul rămase în tărâmul tainei.

Era sâmbătă. Seara ne adunarăm la priveghere şi o isprăvirăm după două ceasuri, când se lăsa amurgul. Încă de pe la chindie i se poruncise lui Meglea să întindă rogojinile la locul lor şi să se ducă „acasă”, în bârlogul de la bolniţă, unde avea să i se aducă cina. Într-adevăr, aceasta era o problemă reală: monstrul trebuia ferit de văzul oamenilor, ţinut în ascunzătoare, folosit numai noaptea sau cu grija de a nu fi zărit de cineva. Deşi cu caracter claustral, mănăstirea era, totuşi, o instituţie publică şi nu-şi putea permite să le ofere pelerinilor şocuri nervoase. Chiar şi Dorzan, cu toate că era doar un

căţelandru care încă nu se învăţase să muşte şi nici măcar să latre agresiv, în timpul zilei era ţinut în lănţug, lângă coteţe şi grajd. Singurul care nu tulbura pe nimeni era motanul Marconi. Meglea însă nu era un Marconi şi nici măcar un Dorzan – el putea să le pricinuiască oamenilor vise urâte sau boala lui Ducă-se-pe-pustii. Hotărât, ascultarea lui de paracliser fusese imaginată de Eudoxiu la repezeală şi cu un anume gând, pe care eclesiarhul i-l ghicise cu tot atâta repeziciune. Stareţul nu ştia încă ce anume întrebuinţare să-i dea, dar nici nu voia să-i pună o mămăligă în traistă şi să-l alunge iarăşi în lumea largă. Era încredinţat că dacă i-ar fi spus: „Du-te, omule, cu Dumnezeu!”, omul n-ar fi plecat singur. Deocamdată îl trimisese să mănânce şi să doarmă în ascunzătoarea de la bolniţă, pe care, de altfel, el însuşi şi-o aflase. Fratele Iacob se gândea că acest Quasimodo, cum îl poreclise Sofronie, poate fi acolo şi o stavilă la gârlici, în calea ţigăncii care ar fi scos ochiul Sfântului-cu-cap-de-câine. Lui Eudoxiu însă gândul acesta îi era străin.

După ce se lăsă întunericul, Sile îşi slobozi, ca de obicei, puşcoacea, o încărcă din nou, fratele Nil se rândui de pază în livadă, ceilalţi ne îndreptarăm către odihnă şi totul se acoperi de linişte.

Într-un târziu însă ne trezi semnalul de alarmă al pazniculuі. Fiecare sări din pat, îşi trase dulama pe el şi alergă în livadă. Era după miezul nopţii, luna răsărise în jumătatea ei descrescândă şi împânzea pământul cu o lumină tulbure. Câţiva meri din apropierea gardului erau invadaţi de puiţa lăieţilor. Dancii şi puradeii, unii cocoţaţi pe crengi şi scuturându-le, alţii rupându-le, alţii cărăbănind merele în sân şi-n desagă, alţii păzindu-i înarmaţi cu pietre, se vânzoleau sub lună ca o viermuială devastatoare, înaintea ochilor şi disperării noastre. Sile trăsni cu puşcoacea. Se cutremurară văile, nu însă şi tâlharii. Ei continuau să prade ca şi cum nu s-ar fi auzit nimic. Strigarăm la ei, ne răspunse o ploaie de pietre. Nu ne puteam apăra, coifurile de tablă nu mai fuseseră folosite de mult, zăceau pe undeva prin magazie. Eram neputincioşi, nu aveam de făcut altceva decât să privim de la distanţă, cu mâinile goale, cum ni se jefuieşte un trimestru de studii. Eudoxiu ne făcu semn să ne strângem la un loc.

— Ţiganii cunosc taina puşcoacei, se amărî el. E limpede că brigadierul şi-a răzbunat umilirea fără a mai aştepta ca eu să-i prezint scuzele. Deocamdată nu putem decât să-i lăsăm să-şi facă plinul. Mâine, om vedea.

Cu toate acestea, dancii nu apucară să-şi umple de tot sânul şi desagii, iar aceasta se petrecu fără participarea noastră. Un foc de puşcă răbufni din marginea pădurii de castani. De abia acum ei se speriară, desprinzându-se de pe crengi şi fugind peste gard. Eu mă uitai la Eudoxiu,

el la mine, şi bănuirăm că brigadierul va fi împuşcat ursoaica...

Adevărul aveam să-l aflăm în chiar dimineaţa acelei zile, înainte de liturghie, când ne îndreptam spre biserică. El ne fu istorisit, printre sughiţuri, de vânătorul Pantelimon, care venise la stareţ cu rugămintea de a-i citi de sperietură. Era un bărbat înalt, cu faţa bălană şi palidă. Degetele mâinilor trădau la el o nelinişte nervoasă. Într-adevăr, brigadierul îl poftise să împuşte împreună ursoaica, iar el, deşi se îndeletnicea numai cu vânatul mărunt, se învoise. Principalul motiv era că şi unul, şi altul aveau armă cu o singură ţeavă, aşa că numai împreună puteau face cât o puşcă modernă. S-au cuibărit amândoi, de cu seară, în fagul cel bătrân, la îngemănarea crengilor celor mari, cu ţeava puştii rezemată pe o ramură din faţă, în direcţia potecii pe care trebuia să vină fiara. Lucrurile însă erau ceva mai complicate. Brigadierul făcuse o înţelegere cu cei doi vătafi ai şetrelor. Aceştia, fiecare cu câte o ceată de ţigani voinici, pândeau ascunşi în preajma potecii, înarmaţi cu laţuri. Vânătorii urmau să împuşte ursoaica, pentru ca în clipa următoare ţiganii să arunce laţurile asupra puilor şi să-i prindă vii, ca să-i ducă la şatră şi să-i înveţe, după ştiinţa şi obiceiul lor, să joace cu tălpile pe cărbuni aprinşi, după ce le vor fi găurit falca cu fierul roşu şi o vor fi prins în belciug. Cei trei prădalnici se iviră puţin după răsăritul lunii. Coborau agale, fără grabă, pe drumul ştiut, ea înainte, odraslele la câţiva paşi în urmă, adulmecând văzduhul. Se apropiau. Mai multe inimi împrejur băteau cu putere. Cei din fag, cu degetul pe trăgaci, aşteptau distanţa. Cu puţin înainte de a ajunge în bătaia puştilor, ursoaica s-a ridicat în două picioare, mormăind. Părea acum o namilă înaltă cât pădurea, iar luna îi arunca pe pământ o umbră lungă de câţiva metri şi atât de groasă încât mătura frunzele. Cele două puşti au prins a tremura pe rezemători, dar tot în direcţia animalului ce revenise pe cele patru labe. Cu toate acestea, Pantelimon a tras, fără să nimerească. Tovarăşul era în pragul leşinului. Ursoaica, nevătămată sau poate numai uşor rănită, a scos un răget îngrozitor. Cu o nemaipomenită sprinteneală s-a aruncat pe trunchiul fagului, prinzând a se căţăra. Speriaţi, puii dăduseră dosul şi piereau în susul muntelui, pe sub ochii înspăimântaţi ai ţiganilor care uitaseră de laţuri. Toţi se uitau acum la fiara dezlănţuită pe scoarţa copacului. Brigadierul scăpase puşca din mână şi se lăsase moale, cu capul într-o parte. Încă treaz, Pantelimon îşi vedea moartea cu ochii. Atunci a ţâşnit din umbră o arătare de om, un uriaş, chior, cu părul şi barba vâlvoi, şi s-a aruncat în spinarea fiarei, apucând-o de ceafă. S-au prăbuşit amândoi la rădăcina fagului şi s-au prins în luptă pe viaţă şi pe moarte, tăvălindu-se prin rădăcini, mugind şi muşcând. Omul nu părea înarmat. Pantelimon i-a aruncat de sus cuţitul de vânătoare, dar acela nu l-a văzut. Ursoaica îi prinsese umărul stâng între

fălci şi strângea cu putere. Pocitul a ridicat pumnul drept şi a izbit-o de două ori în moalele capului. Fiara s-a muiat, slobozindu-i umărul. El i-a prins gâtul în cângile palmelor şi a sugrumat-o ca pe un berbec. Apoi a luat-o în spinare şi a pierit cu ea în pădure.

— Totul s-a petrecut mult mai repede decât v-am povestit eu, încheie Pantelimon. Acum brigadierul stă închis în casă, poate de spaimă, poate de ruşine, sau poate pentru amândouă. În ce mă priveşte, vă spun ca la duhovnic că a rămas în mine o frică de care nu pot să scap, măcar că sunt bărbat în toată firea. Am încercat să dorm, tresar din somn şi tremur. Dar ştiţi ce se întâmplă? Când mă prinde frica, în faţa ochilor mei nu stau colţii grozavi ai fiarei ce se căţăra spre noi, ci omul acela pocit, care de fapt ne-a scăpat de colţii fiarei. Asta mă tulbură mai mult decât spaima, că nu mă urmăreşte primejdia, ci binefăcătorul... E adevărat că era foarte urât, şi dacă n-ar fi făcut o faptă bună, aş crede că a fost Necuratul însuşi.

— Aceasta, zise Eudoxiu scărpinându-se în barbă, pentru că omul acela constituie elementul-surpriză al întâmplării. Urşi ai mai văzut dumneata, despre puterea lor ai auzit din proverbe, poate că te şi gândeşti la riscul de a fi atacat, vreau să spun că toate acestea se cuprindeau dinainte în fiinţa dumitale, dar neaşteptata apariţie a acelui om ţi-a provocat ceea ce se cheamă un şoc. Ai să te linişteşti, fii sigur. Acum vino să-ţi citesc ceva, dar o voi face mai pe scurt, căci a trecut de ceasul al treilea, iar eu încă nu m-am îmbrăcat pentru proscomidie.

Rămas singur în curte, nu-mi puteam reveni din uluire. Istoria părea incredibilă şi aş fi pus-o uşor pe seama poveştilor vânătoreşti, dacă eroul ei n-ar fi fost altcineva decât vânătorii înşişi. Cum mai aveam puţin timp până la începutul liturghiei, mă hotărâi să dau o raită prin ograda din spatele cetăţii. De îndată ce trecui zidul, îl auzii pe Dorzan, dar de data aceasta nu mai lătra ca un căţelandru, ci ca un câine adevărat, ca şi cum s-ar fi maturizat peste noapte. Se sugruma în lănţug, cu ochii la ceva dinspre bolniţă. Acel ceva era o enormă piele de urs, spânzurată pe gard. Capul îi atârna până aproape de pământ, cu gura căscată şi colţii rânjiţi, aşa cum animalul murise prin sugrumare. Uşa bordeiului, de lemn simplu şi vechi, era întredeschisă. Înlăuntru dormea Meglea, ghemuit pe jumătatea încăperii, gemând prin somn. Nu găsii cu cale să-l trezesc. Îl liniştii pe Dorzan şi mă grăbii să mă întorc, mai ales că sunau clopotele.

Nu ştiu cât ne-a stat nouă mintea la slujbă în duminica aceea, nu numai pentru că invazia ţiganilor ne jertfise şi somnul, ci şi pentru multele şi neobişnuitele evenimente ce se petrecuseră cu repeziciune, unul după altul, şi chiar în acelaşi timp. Cred că numai Eudoxiu, în magnificul său exerciţiu sacerdotal, era în stare să-şi păstreze echilibrul lăuntric. Amestecat

cu bărbaţii ce ocupau jumătatea din faţă, Moş Bran zise *Credeul*, cu folcloricul său „născut, iarna făcut”. Eclesiarhul Talasie citi cazania, iar eu, la sfârşit, eram convins că stârnisem admiraţia tuturor prin frumoasa mea voce, despre a cărei moştenire nu aveam nici cea mai mică idee. După anaforă, muntenii mai zăboviră o vreme în pridvor, de-a valma, bărbaţi şi femei, unde se împărţeau pomeni pentru răposaţi.

Noi, ucenicii, îl aşteptarăm pe stareţ în faţa stranei celei drepte. El se arătă în uşa diaconească şi se opri pe alee, dar nu pentru ca să ne facă semnul binecuvântării, ci să-şi înalţe privirea înainte-i, dreaptă şi stăruitoare. Descoperise ceva. Policandrul de sub Pantocrator se legăna uşor, ca un pendul în destindere. Ne lăsarăm străbătuţi de un fior, fiecare socotind că ştie ce să citească. Fenomenul se consumase, aşadar, fără ca cineva să-l simtă şi lăsa în urmă-i doar semnul vizibil al paşilor lui aerieni. Şi totuşi, noi simţiserăm ceva, cu numai câteva clipe înainte, în timp ce mulţimea se scurgea din lăcaş, dar numai acum eram în stare să facem o legătură între mişcarea policandrului şi foşnetul puternic, ca un vuiet, al brazilor de afară, un freamăt ce nu se petrecea, de obicei, decât noaptea, când se zbătea o aripă de vânt din cheile Olteţului. Stareţul începu semnul binecuvântării, dar îl opri cu degetul arătător pe buze. Citea el undeva o taină sau era doar porunca de a nu stârni vreo panică printre muntenii din pridvor?

Fraţii se răspândiră în tăcere pe la chilii, eu îl însoţii pe Eudoxiu în curtea din care oamenii ieşeau, în pâlcuri mici, spre poartă. Îi povestii mai întâi despre cele ce văzusem, înainte de slujbă, la bolniţă. Totul era limpede, dar nu sfârşii fără a adăuga:

— Mai e un lucru pe care nu-l pricep – ce anume căuta Meglea în pădure, atunci, în puterea nopţii?

— Pe mine mă căuta, zâmbi stareţul. Pantelimon crede că omul acela pocit i-a salvat pe ei, şi are dreptate, dar de fapt el e binefăcătorul meu. Adu-ţi aminte de ceea ce mi-a spus brigadierul în final: „Dacă mi se întâmplă ceva, ferească Dumnezeu!, o să mă purtaţi, părinte, pe conştiinţă”. Iată că nu i s-a întâmplat nimic.

Răspunsul mi se păru extraordinar şi eram gata să fac din el obiectul unei conversaţii aprinse, dar tocmai atunci văzurăm că pe sub clopotniţă intra şeful postului de jandarmi. El şi Eudoxiu îşi strânseră mâna, schimbară câteva vorbe de bineţe, mi se făcu şi mie prezentarea, el se recomandă: plutonierul Moacă.

— Cu ce ocazie pe la noi, domnule şef?

— Am fost informat, părinte stareţ, că ţineţi aici un vagabond.

— Aşa repede? se făcu a se mira stareţul.

Plutonierul îi făcu cu ochiul:

— Meseria mea!...

— Eu cred, domnule şef, că un drumeţ nu e, neapărat, un vărgat.

— Are acte?

— Actele, pentru mine, n-au importanţă.

— Pentru mine au.

— Şi dacă eu îl iau pe garanţie?

— Asta e cu totul altceva.

— Omul e liniştit, cuviincios, nu face nici un rău, munceşte, are nevoie de o pâine, iar eu cred că am nevoie de el.

— Unde e? Pot să-l văd şi eu?

Pricepui că omul legii era îndreptăţit măcar atât şi mă grăbii să-mi ofer serviciile, gândindu-mă fulgerător la pielea de pe gard.

— Mă duc eu să-l chem aici.

Stareţul mă mustră din ochi, aducându-mi aminte că fusese vorba ca monstrul să nu fie scos la lumina zilei, mai ales într-o duminică. Şeful însă interveni:

— O, nu e nevoie să te osteneşti, tinere, merg eu la el... Dar femeia aceea cine e, că n-o cunosc? adăugă el în timp ce ne îndreptam spre poarta din spate.

Într-adevăr, dincolo de fântâna din foişor, spre cuhnie, o femeie străină, cu trupul aplecat, smulgea iarba crescută printre lespezi şi o arunca pe lângă marginea zidului.

— Nici eu n-o cunosc, o fi vreo credincioasă care mă vede ocupat şi care, în aşteptarea vreunei molitve, s-a gândit să nu stea degeaba. Să nu vă mire, la noi vine şi lume de departe.

Poliţistul nu-i dădu femeii nici o importanţă, voind probabil să arate numai că ochiului său nu-i scapă nimic.

Când, însă, cu aceeaşi privire dădu peste blana de urs, nu-i trebuiră decât câteva secunde pentru a-şi dovedi excelenta calitate profesională.

— Părinte stareţ, zise el, dacă vagabondul nu are acte, în schimb are semnalmente particulare: brunet, înalt, mătăhălos, chior, cumplit la vedere, herculean în forţă...

— Aşadar îl cunoaşteţi pe Meglea?...

— Aşa-l cheamă? Meglea?

— A-ha, se dumeri Eudoxiu, v-aţi întâlnit cu Pantelimon.

— Prin urmare, omul dumneavoastră a fost azi-noapte în pădure. Ce-i facem, părinte stareţ, cu infracţiunea la legea vânătorii?

— Domnule şef, eu văd pentru prima oară această piele de urs, dar vă poftesc s-o cercetăm împreună. Dacă vom găsi în ea urme de glonţ, de

alice sau de capcană, înseamnă că dumneavoastră aveţi dreptate şi că eu trebuie să vi-l predau pe infractor. Dacă nu...

— Iartă-mă, părinte, râse jandarmul, dar şi dumneavoastră, popii, sunteţi daţi dracului...

Eudoxiu primi complimentul cu plăcere şi deschise uşa bordeiului.

— Ieşi, omule, afară, că ţi-o fi foame!

Înaintea noastră se deşiră Meglea, cu ochiul umflat de somn. Umărul stâng îi era puţin căzut şi-i lungea mâna până sub genunchi. Plutonierul îl măsură îndelung fără să-i spună nimic, dar atât de lung şi de pătrunzător încât monstrul, acum trezit de-a binelea şi dându-şi seama pe cine are în faţă, începu să tremure şi de abia cuteză să îngaime:

— N-am făcut nimic rău...

Jandarmul continuă să tacă, apoi se întoarse şi plecă împreună cu noi spre poartă.

— L-ai luat pe garanţie, părinte, dar să ştii că la prima abatere îl leg.

— Asta e foarte bine, domnule şef, dar de ce nu-i legi dumneata şi pe băieţii de alături? Ăştia nu sunt vagabonzi?

Moacă păru puţin încurcat.

— Ăştia sunt nomazi, părinte, iar pentru ei încă nu avem legi clare. Eu n-am ce le face, nu le găsesc pricină. Bărbaţii lucrează căldări, femeile umblă prin sat cu ghiocul sau cu cerşitul, la furat îi trimit numai pe copii şi pe minori, cum fac şi la dumneavoastră, mai mult ciordeală decât furt.

— Ce ciordeală, domnule, că-mi devastează livada!...

— Părinte, se scutură şeful, eu am încercat o singură dată să-i sperii, cu gândul că vor părăsi teritoriul şi se vor muta în altă parte, dar ştiţi ce mi-au făcut (că mi-e şi jenă să spun)? M-am pomenit în faţa postului cu toate ţigăncile, tinere şi bătrâne, care m-au ocărât cum le venea la gură, ridicându-şi poalele şi bătându-se cu palma peste... Ei, spune, într-o situaţie ca asta, ce poţi să faci?... De atunci n-am mai încercat, că şi aşa mă făcusem de râsul lumii. Dacă dumneavoastră nu-i puteţi alunga cu slujbele, nici eu nu pot cu legea.

În faţa jandarmului, Eudoxiu părea consternat. În urma lui însă, rămase mulţumit. Era exact răspunsul pe care-l provocase şi pe care sconta.

Se apropia ora prânzului. În duminici şi sărbători, când stareţul avea dimineţile ocupate, mâncam de obicei hrană rece, mult mai simplă decât în zilele de rând. Aceasta era încă o particularitate a Polovragilor, în răspăr nu numai cu lumea, ci şi cu pravila monahală care prevede că tocmai în duminici şi sărbători li se face fraţilor mângâiere la masă. Fraţii nu aveau de făcut altceva decât să aşeze farfuriile şi să pună pâinea şi blidele cu miere,

mieji de nucă, brânză dulce şi lapte covăsit. Fiindcă nu se făcea foc în plită, însuşi Talasie se lipsea de cartofii lui copţi şi-şi dădea dezlegare la o strachină de chişleag cu mămăligă rece. Din trapeză se auzeau clinchete.

— Mergem îndată, îmi zise Eudoxiu, dar vreau să văd mai întâi ce doreşte creştina aceea.

Femeia însă nu părea să aştepte pe cineva, ci continua să smulgă iarba dintre lespezi. Curăţise o arie bunicică, în urma ei piatra se curăţă. Lucra firesc, ca şi cum s-ar fi aflat în propria ei gospodărie.

— Bună ziua! tuşi stareţul apropiindu-se.

Ea se îndreptă, privindu-ne surâzând. Era o femeie cam pe la 50 de ani, dar vârsta i se citea mai mult în mâinile zbârcite decât pe obrazul frumos ce se desprindea din maramă. După port, nu părea din partea locului, dar nici de prin partea timpului. Putea fi de pe Heva din Muscel sau dintr-un alt veac. Nu era îmbrăcată nici ţărăneşte, nici boiereşte, ci mai degrabă ca o jupâniţă de ţară, în bluză gălbuie şi pieptar albastru, încinsă cu un vâlnic lung şi adunat, cu câteva fireturi pe câmpul stacojiu, de sub care i se lăsau pe botfori poalele albe ale cămăşii. Marama fusese cândva neagră, dar acum se ţinea într-o culoare nesigură, de vişină spălăcită. De altfel, toată îmbrăcămintea i se împânzea în creşteri şi descreşteri de lumină, în împrumuturi de roşu şi albastru, asemenea ţesăturilor care, deşi noi, au stat prea mult în bătaia soarelui şi s-au decolorat. Aceasta făcea ca straiele să pară a fi, în acelaşi timp, şi de lucru, şi de sărbătoare. Faţa, uşor veştedă, se lumina de ochii ei mari şi neobişnuit de blânzi, care te învăluiau într-un amestec suav de bucurie şi tristeţe. Aveai impresia că te afli înaintea uneia din rarele femei care-şi fac fericirea din supunere şi ascultare, ale căror buze nu pot rosti decât: „Fie mie după cuvântul tău!”. Nu ştiam de ce, dar îmi venea să-i sărut mâna în care mai ţinea încă un smoc de iarbă buruienoasă. Retrăiam, pentru o secundă, una dintre puţinele invazii ale sentimentului filial asupra fiinţei mele neutre. El însă venea de demult, din vremuri foarte îndepărtate, vecine cu neţinerea de minte.

— De unde eşti, măicuţă? o întrebă Eudoxiu.

Femeia nu răspunse.

— Cum te cheamă?

Nici de data aceasta nu veni vreun răspuns.

— Eu sunt stareţul mănăstirii. Cu ce ţi-am putea fi de folos? Ai vreo nevoie, vreun necaz, vreo supărare?...

Străina aruncă iarba şi se aplecă spre stareţ să-i sărute mâna, dar acesta şi-o feri. Ea rămase dreaptă în faţa lui, cu capul uşor înclinat, continuând să surâdă, aşa cum va face şi de acum încolo, pe tot timpul cât va sta în mănăstirea noastră. Nu i-a vorbit nimănui niciodată, singurul ei

grai fiind acest surâs foarte subţire şi fraged care-i flutura necontenit în colţul buzelor, geamăn cu bucuria şi tristeţea ochilor ei mari. Nu se putea spune însă că era mută, căci suferinzii de acest fel caută să-şi suplinească infirmitatea prin gesturi şi schime, atunci când nu-şi cunosc alfabetul, strădanie care-i face, de cele mai multe ori, penibili. Muţenia femeii era mai degrabă o tăcere pecetluită de bună voie şi purta în ea ceva din nobleţea cuvântului care-şi refuză degradarea, ceva din sfinţenia cântecului mut.

Pesemne că Eudoxiu nu era departe de socotinţe asemănătoare, de vreme ce încetă să-i mai pună întrebări, ci se mulţumi s-o agrăiască pe un ton mult mai familiar.

— Ceea ce ai început să faci dumneata, măicuţă, ar fi trebuit să facem noi, dar uite că nu ne-am gândit. Dacă vrei s-o faci mai departe, ţi-om fi mulţămitori, măcar că ne ruşinăm de lenevia noastră. O să ţi se aducă şi ceva de-ale gurii, că Maica Domnului are grijă şi de noi, să nu ducem lipsă.

Învăluită în lumină, femeia se întoarse la treaba ei.

Noi ne îndreptam, pe gânduri, spre trapeză, când pe poarta din spate se ivi Moş Păpurică. Bătrânul era atât de obişnuit cu mănăstirea, încât nu se sfia să-şi scurteze drumul, trecând prin incintă.

— Aveam o treabă cu brigadierul, dar nevastă-sa mi-a spus că e cam bolnav... Aveţi clacă, părinte? adăugă el cu ochii la femeie.

— O cunoşti? întrebă stareţul.

— Nu, n-o cunosc, răspunse el după ce o cercetă mai bine dintr-o parte. Nu-i de pe la noi, asta am băgat-o de seamă şi mai adineauri...

— Ai mai văzut-o?

— Am dat cu ochii de ea când ieşeam din biserică. Şedea pe laviţa din pridvor şi parcă aştepta ceva. Dar asta numai aşa, în treacăt, căci se îmbulzeau femeile să împartă pomenile, i-or fi dat şi ei ceva, nu ştiu, că pomana e mai primită la străini. Pesemne că tocmai atunci venise, că n-am zărit-o la slujbă. Dar n-a stat mult aşa, pricepuse că laviţa le trebuie muierilor să-şi pună colivele, s-a amestecat în forfotă şi n-a luat-o nimeni în seamă.

Mâna bătrânului arătase spre partea dreaptă a pridvorului, unde era laviţa, lipită de perete, la poala Muntelui Athos. O văzusem şi eu încă de ieri, când Talasie îi vâra în iadul desfrânării pe sfinţii călugări atoniţi. Moş Păpurică însă nu-şi lua ochii de la străină.

— Ai ceva pe suflet? îl iscodi Eudoxiu.

— N-am nimic, părinte, dar aşa e făcut omul păcătos, să gândească ce nu trebuie. Femeia asta aduce cumva cu o fată care trăia pe vremuri pe-aici prin Sohodol. I se spunea Creaţa, că avea părul creţ. Cânta frumos. A

pierit în lume, că n-a mai ştiut-o nimeni. Se vorbea că făcuse un copil din flori... Venea şi pe la mănăstire... Dar ce spun eu e doar aşa, un semeniş tulbure... e vreme de-atunci.

— O fi din vremea lui Zamolxis, moşule, mă pomenii eu că-l împung dintr-o parte.

El nu-mi luă seama şi se desprinse de noi îndrugând ca pentru sine în barba ţepoasă:

— E-hei, mi se pare mie că baba asta a băgat mulţi călugări în iad...

În clipa aceea devenii mânios, ca şi cum bătrânul mi-ar fi adus mie ofensă, şi poate că m-aş fi luat la harţă cu el dacă Eudoxiu nu m-ar fi prins de mână.

— Dă-i pace, tu nu ştii că din vorba celui nebun se hrăneşte cugetul înţeleptului?

Ştiam că vorbele stareţului meu băteau întotdeauna mult mai departe şi mă gândii că el va fi având pentru cuvintele lui Păpurică un înţeles mult mai general şi mai ocolit decât acela care-mi stârnise mie indignarea.

În timpul mesei, după citirea de folos, se vorbi cu aprindere despre întâmplarea din pădure. Talasie, la măsuţa lui de alături, asculta posomorât. Fratele Sofronie, care-i dusese lui Meglea mâncarea în bordei, spuse că sumanul şi cămaşa acestuia erau zdravăn găurite de colţii ursoaicei, dar că umărul nu avea răni, ci doar nişte semne uşoare, ca şi cum dinţii fiarei ar fi strâns o carne de cauciuc. Talasie făcu ochii mari.

— Ai văzut ce-ţi poate ucenicul? îl îmboldi stareţul. Şi când te gândeşti că sfinţia ta l-ai pus să omoare purici în biserică...

Talasie nu zise nimic şi plecă îmbufnat.

Sofronie îi duse mâncare şi femeii, dar la întoarcere spuse că ea nu şi-a păstrat decât paharul cu miere.

Spre seară, după vecernie, Eudoxiu ne adună pe toţi la gardul dinspre şetrele ţiganilor. Era vremea când aceştia şedeau toţi afară, înşiraţi pe lângă corturi, încălzindu-se la soarele tomnatic. Noi rămăseserăm înlăuntru, el ieşise în poiană, dar îl adusese şi pe Meglea. Îl plimbă, cu gesturi largi, de-a lungul îngrăditurii, spunându-i şi arătându-i cum să păzească el livada de meri, pe care i-o încredinţa ca unui om de mare nădejde. Toate acestea sub ochii holbaţi ai vătafilor şi zdrahonilor, care-l recunoscură îndată pe cel ce omorâse ursoaica cu pumnul. Meglea îl urma cu înţelegere, înlăturând din cale-i, cu piciorul, câte o piatră pe care n-ar fi putut-o mişca patru oameni. Mai veni o întâmplare, parcă anume poruncită de stareţ să-i fie pe plac. Atras, probabil, de măgăriţele ţiganilor, Cucuzel scăpase din ogradă şi străbătea vesel poiana. La semnul lui Eudoxiu, namila

îl prinse cu o mână de coamă şi cu alta de coadă, dar animalul, proptit bine pe picioare, nu se lăsă târât înapoi. Atunci Meglea îşi vârî spinarea sub burta măgarului şi-l duse în cârcă până-n marginea livezii, unde-l aruncă peste gard. Lăieţii înlemniră.

— De-acum, înapoi la treburile voastre! ne zise stareţul frecându-şi mâinile, în timp ce ne întorceam în cetate. Frate Sile, puşcoacea poţi s-o pui la muzeu, războiul s-a isprăvit.

Mai pricepui un lucru, anume că evenimentul din pădure făcuse din Meglea un personaj public, aşa încât punerea lui la adăpost de ochii lumii nu-şi mai avea nici o raţiune, mai ales că acum se dovedea şi extrem de util.

În incintă, femeia lucrase toată după-amiaza şi luminase toată partea dinspre fântână. Eudoxiu rândui ca ea să doarmă în cuhnie şi porunci să i se aducă acolo saltea şi aşternut curat. Prezenţa ei nu ridica, deocamdată, întrebări, nici chiar pentru Talasie.

Eclesiarhului nu i se dădu rând la vorbă nici în vremea cinei, când ne găsi discutând despre cutremurele de pământ. Curând în urma noastră văzuse şi el policandrul mişcându-se, ştia ce înseamnă aşa ceva, dar acum se vedea cât de colo că ciuleşte urechea la toate nenorocirile pe care le provoacă un fenomen seismic, distrugeri de locuinţe, morţi violente, infirmităţi pe viaţă, dereglări mintale, obsesii spăimoase, iar toate acestea numai pentru că un cutremur nu poate fi prevăzut. În cel mai bun caz, unul îl anunţă pe celălalt, în sensul că, după primul, care poate fi mai uşor, precum cel de astăzi, se produce sigur un al doilea, la interval de câteva minute sau chiar de câteva ore.

Lui Talasie nu i se copseseră îndeajuns cartofii şi-i întorcea pe ţiglă, atent cum nu se mai poate, în timp ce Sile, sufletul conversaţiei, aducea la suprafaţă noi şi noi amănunte îngrozitoare.

— Şi nu există nici un mijloc de pază? se interesă Iacob.

— Ba da, există, seismograful de cameră.

— Cum e acela?

— Foarte simplu, explică Sile. Ţi-l instalezi singur, înainte de culcare, căci cele mai devastatoare cutremure se produc noaptea. Pe o masă de lemn, fără obişnuita faţă, aşezi două cutii de chibrituri una peste alta, cruciş, pe cant. Deasupra celei de-a doua pui un creion cu vârful în sus. Asta-i tot. La prima undă a seismului, creionul cade cu zgomot pe masă şi te trezeşte din somn. Oricum, ai timp să fugi.

Dacă noaptea aceea păzi livada merilor într-o linişte desăvârşită, nu tot aşa se dovedi în incintă. Întunericul ei fu zguduit de urletele disperate ale eclesiarhului, care o zbughise din chilie ca un apucat:

— Cutremur!... Cutremur!...

Uşile celorlalte chilii nu se mişcară.

A doua zi, la micul dejun, improvizat mai mult de dragul agorei, Sile se explică:

— L-am văzut cum ascultă şi eram absolut convins că-şi va face seismograful. Ştiam însă că pe masă îşi pune, de cu seară, şi ulcica cu apă. Am avut grijă să-l îndop pe Marconi cu ceva sărătură şi i l-am vârât lui ava Talasie în chilie, motanul cunoscându-şi locul de sub pat. Peste noapte, apucându-l setea, s-a urcat pe masă ca să bea apă şi a atins creionul cu coada. Când părintele a deschis uşa, s-a speriat şi Marconi şi a luat-o la sănătoasa fără să fie văzut.

— Ar fi bine să te mai cuminţeşti, îl mustră, cu blândeţe, stareţul. Oricum, eclesiarhul e un călugăr, un ieromonah, pe când tu...

— Preacuvioase, vă rog să mă iertaţi dacă am greşit, dar vă mai rog să credeţi că n-am făcut-o de dragul unei şotii. Am vrut numai să vedem dacă acestui monah luptător îi este frică de moarte. Şi s-a văzut că-i este.

Pe ultimele cuvinte intră, ca o furtună, Talasie însuşi. Ochii i se adânciseră şi mai mult, de nesomn, dar furia făcuse din ei două scăpărători ascuţite. Desigur, nu de cutremurul de azi-noapte voia el să vorbească, ci de cu totul altceva.

— Carevasăzică, stareţule, ai adus în mănăstire şi muieri, că trântorii ăştia nu erau de ajuns... Prin urmare, a dormit aici spurcăciunea...

Eudoxiu nu-l mai răbdă:

— Nu ţi-e ruşine, omule? E femeie bătrână.

— Eva nu are vârstă, urlă ieromonahul. Eva nu îmbătrâneşte niciodată, ea pururea stă în calea călugărului, ca să-l muncească dracul curviei şi să cadă să nu se mai ridice... O muiere n-are ce căuta într-o mănăstire de călugări!

— Dar în Sfântul Munte ce caută? îl întâmpină Eudoxiu. Sfinţia ta ai metania acolo şi ştii bine că nu sunt îngăduite nici măcar dobitoacele de parte femeiască. Şi totuşi, alaltăieri îi arătai lui Meglea o femeie în Athosul din pridvor.

— Eu n-am zis că aceea e păcătoasă, se apără Talasie, ci doar că monahii sunt ticăloşi.

— Da, dar dacă poate exista o femeie acolo, în Sfântul Munte, de ce n-ar putea să fie şi la noi, în Polovragi?

— Aceea e cu totul altceva, stareţule, aceea poartă coroană luminoasă, pe când asta...

— Nu-i adevărat, nu poartă coroană!

— Cum să n-o poarte, ce, eu n-am văzut?

— Hai s-o vedem şi acum! hotărî Eudoxiu şi ne trase pe toţi în

pridvorul bisericii.

Într-adevăr, femeia din Athos nu avea aură – sau, mai precis, n-o mai avea. Stareţul era singurul care-i observase lipsa. Nedumerit şi înfrânt, Talasie se urcă pe laviţă, cercetă fresca mai îndeaproape, apoi se revărsă într-un nou val de furie.

— Văd eu de mult ce urmăriţi, nelegiuiţilor, să mă faceţi să plec din Polovragi, dar să ştiţi că eu la altă mănăstire nu mă duc. Chemarea mea e alta, păcătoşilor, şi o să vă daţi seama de ea atunci când veţi rămâne singuri, după ce eu mă voi înălţa la cer...

Ne părăsi cu braţele deschise, ca într-un început de zbor, lăsându-ne pradă uimirii, căci niciodată nu mai fusese auzit spunând un astfel de lucru. Din acel moment, insul începu să mă intereseze.

— Nu e cazul să ne întrebăm prea multe, zise Sofronie, revenindu-şi. Înălţarea la cer înseamnă zborul sufletului la rai. Ava Talasie a vrut să spună că rămâne cu noi până la moarte. Eu cred că o mână de oameni putem avea loc într-o mănăstire ca aceasta, şi nu văd de ce n-ar sta la noi şi Liţa Panaghia.

— De unde ştii cum o cheamă? tresăriră ceilalţi.

— Nu ştiu, dar trebuie să-i spunem cumva. Uite, mi-a venit în minte numele acesta...

— ...care nu-i deloc nepotrivit, încuviinţă stareţul.

Liţa Panaghia era singura fiinţă netulburată în chinovia noastră. Se ivise în curte încă de dimineaţă şi-şi reluase lucrul, tăcând şi surâzând. Muncea şi acum, după ce mâncase doar câteva linguriţe de miere, aşa cum făcuse şi aseară şi cum va face la prânz. Îşi îndreptă şalele numai când auzi apropiindu-se paşii grei ai lui Meglea, care venea din livada merilor, îndreptându-se către bolniţă. Avurăm atunci privilegiul de a fi martorii unei scene emoţionante. Monstrul îi aducea femeii flori, un bucheţel de dumitriţe culese de el de pe marginea aleii cu vişini. I le oferi înclinându-şi trupul de urangutan şi încercând să surâdă din colţii lui hidoşi. Femeia le primi cu gingăşie şi le puse în găleţica de aramă, atârnată lângă uşa cuhniei.

— O cunoşti cumva? îl întrebă Eudoxiu după aceea.

— N-o cunosc, dar mi s-a părut că seamănă cu femeia din răscruce, care mi-a spus mie să nu mă opresc decât la capătul drumului.

Scena ne impresionase, dar fusese de natură să ne şi umilească. Fratele Sile fu primul care-i ceru stareţului blagoslovenie să-i ducă Liţei Panaghia hrana prânzului, cu care prilej îi puse în mână, alături de paharul cu miere, şi un trandafir, unul dintre puţinii pe care-i găsise la un gospodar din marginea satului. Măicuţa surâdea, fericită. Îndată hotărârăm, prin tragere la sorţi, rotaţia zilnică, fără să ştiu că mie nu-mi era hărăzită bucuria

de a-mi rosti, cel puţin în acest chip, reînviatul meu sentiment filial. Şi aceasta pentru că ultimele ore ale acelei zile au fost ucigaşele dorului meu.

Talasie nu se mai arătă decât după-amiază, când noi ne adunam pentru vecernie, şi-l văzurăm, nu fără mirare, venind de pe Obreja cu un mănunchi de scaieţi în braţe, din acei ce creşteau în voie pe râpa Olteţului şi care, la vremea toamnei, erau cu desăvârşire uscaţi şi foarte ţepoşi. Liţa Panaghia izbăvise de iarbă cea mai mare parte a incintei şi se apropia de clopotniţă.

— Blagosloviţi! zise eclesiarhul către stareţ, deşi nu era cazul să-i adreseze o salutare.

— Domnul! răspunse acesta.

De abia în clipele următoare ne dădurăm seama că Talasie nu-i adresase lui Eudoxiu o salutare, ci-i solicitase permisiunea de a face ceva, însă ceva nerostit, ascuns în formulă prin aceea ce se cheamă *reservatio mentalis*. El merse la femeie, îi făcu o plecăciune şi-i oferi buchetul de scaieţi. Aceasta îl primi fără şovăire, ca şi cum uscăturile ghimpoase ar fi fost flori, şi-i mulţumi cu ochii ei calzi şi cu surâsul ce n-o părăsea niciodată. Mai mult, se duse la uşa cuhniei şi puse scaieţii în găleţica de aramă, alături de dumitriţele lui Meglea şi de trandafirul lui Sile. Apoi îşi reluă lucrul, tot atât de liniştită ca şi înainte, în timp ce Talasie, uşor încovoiat, se întorcea la chilia lui.

Nu mică ne fu indignarea şi ne vorbirăm la repezeală să-l sancţionăm pe monahul care-i adusese femeii o asemenea ofensă. Înlăuntrul pravilei noastre nu aveam altceva de făcut decât să-l izolăm, după cuvântul ce spune că un astfel de om să-ţi fie ţie ca un păgân şi vameş. Nimeni nu-l va mai saluta, nu-i va mai răspunde la salut, nu-i va vorbi şi nu-l va asculta. Eclesiarhul urma să devină, practic, inexistent.

O hotărâre ca aceasta însă nu se ia cu inima uşoară, chiar dacă ea priveşte pe un ins care-ţi face tot felul de necazuri, îţi pândeşte orice greşeală, te pârăşte la autorităţi, provoacă anchete şi caută să distrugă făgăduinţele unor vieţi omeneşti. Numai Dumnezeu ne ştie cum am cântat noi vecernia aceea şi cu ce inimă cugetam la capitolul 13 din I Corinteni. Şi poate că m-ar fi prins pe loc mustrările de conştiinţă dacă-n privire nu mi-ar mai fi căzut o dată frumuseţea aceea de înger despre care Talasie spusese că a rămas cu aripa strâmbă.

Eclesiarhul a lipsit de la vecernie. Numai la sfârşitul acesteia, fratele Sofronie l-a informat pe stareţ că-l văzuse pe Talasie îmbrăcat ca pentru priveghere, cu potcap, camilavcă, mătănii şi, mai mult, cu mantia pusă peste rasă, cu toaca într-o mână şi ciocanul în alta, ieşind pe poarta din spate şi mergând apoi spre cheile Olteţului. Aceasta se întâmplase cu vreo

jumătate de ceas înainte, când ucenicul ieşise să cureţe cădelniţa. Pe Eudoxiu îl prinse o mare tulburare.

— De ce nu mi-ai spus atunci, pe loc?

— N-am îndrăznit, preacuvioase, eraţi în slujbă, îmbrăcat în veşminte.

— Credeţi cumva că a înnebunit? întrebară câţiva.

— Nu e nebun, răspunse repede stareţul, dar mă tem să nu facă vreo prostie. El se crede nebun pentru Hristos.

— Dar dacă nebunia lui îl va împinge, fără ca el să-şi dea seama, spre o sinucidere pedepsitoare? Atunci noi vom fi mult mai osândiţi decât el, se îngrijoră Sofronie.

— Imposibil, interveni Sile, lui Talasie îi e frică de moarte.

Stareţul se dovedi, ca de obicei, mai pătrunzător:

— Tocmai de aceea mă tem să nu facă o prostie. El e convins că nu va muri... Hai după el!

Ne îmbulzirăm toţi pe poarta din spate şi pornirăm în goană spre defileu. După ce trecurăm de izvorul Albina, ne ajunse la urechi toaca lui Talasie, dar încă nu eram în stare s-o localizăm, sunetele ei izbindu-se când într-un perete al cheilor, când în altul, când rostogolindu-se prin văzduhul prăpastiei. Pe atunci defileul avea o singură potecă, pe alocuri îngustă ca o bârnă; ea se isprăvea la gura peşterii celei mari, iar noi nu aveam alt drum de urmărire. De acolo înainte nu mai era decât stâncărie goală – copaci răsturnaţi de furtuni, smocuri de iarbă sălbatică şi ochiurile mai multor grote ce se căscau, întunecate şi legate între ele, din repejunile muntelui. De acolo venea toaca lui Talasie, de foarte sus, şi-l văzurăm cum o bătea din marginea unui tăpşan, în vecinătatea unei peşteri, sub care peretele cădea până-n clocotele râului. Câte-o pală de vânt îi răscolea camilavca şi-i umfla mantia de pe umeri, neagră, cu o sută de pliuri, prinsă la gât în două şireturi.

Strigarăm la el din răsputeri, cu palmele pâlnie la gură, dar nu ne auzi. Ne agăţarăm batistele-n prăjini, fluturându-le, dar nu ne văzu. Ne auzi şi ne văzu numai după ce făcu şi finalul şi aruncă alături toaca şi ciocanul. Nu ne dădu răgaz să-i spunem ceva, căci prinse a grăi:

— Chematu-i-am pe îngerii Domnului şi ei vor veni întru ajutorul meu şi mă vor sprijini şi nu se va poticni de piatră piciorul meu...

Atunci pricepurăm limpede ce vrea să facă şi răcnirăm la el cu disperare, căci şi noi ne aflam, deşi mai jos, tot pe o buză de prăpastie, desăvârşiţi întru neputinţa noastră de a-l împiedica. Când îl văzurăm însă că-şi ridică braţele-n văzduh şi că mantia ia chipul unei aripi enorme, amuţirăm, cu sufletul la gură. În golul imens al genunii se mai auzi:

— Domnul este păzitorul meu, de cine mă voi teme? Domnul este

apărătorul meu, de cine mă voi înfricoşa?

Noi eram gata să ne întoarcem capetele, să nu vedem ce se va petrece. Talasie îşi înclină trupul în faţă, dar în chiar clipa desprinderii îl văzurăm pe Meglea, ca într-o fulgerare, ţâşnindu-i din spate, petrecându-i o mână pe după gât şi răsucindu-l spre el. Din răsucire, mantia se desprinse de pe trupul călugărului, se prăbuşi spre genună pe câţiva stânjeni, apoi pluti către mijlocul defileului şi se înălţă mult în văzduh, atât de mult încât Talasie, care se zbătea în cleştele monstrului, se lăsă în genunchi, urmărind-o cu palmele împreunate. Ea se mai ridică până aproape de poala cerului, apoi se clătină ca o pajură săgetată şi căzu cu repeziciune în adâncul prăpastiei, unde rămase spânzurată în colţul unui stei.

O găsirăm acolo. Colţul o sfâşiase într-un singur loc, unde ea cade pe umărul stâng.

În seara aceea ne simţirăm foarte singuri, dar şi mai însingurată ni se arătă dimineaţa următoare. Meglea plecase. Îşi luase bocceluţa, dar în bordei zăcea blana de urs pe care-şi făcuse odihna. Deşi ştiam că nu-l vom afla, îl căutarăm peste tot, chiar şi în bisericuţa bolniţei, al cărei gârlici răspundea în bordei. Îl aflarăm, în schimb, pe Sfântul-cu-cap-de-câine, întreg şi fără nici o vătămare, ca şi cum descoperirea fratelui Iacob ar fi fost o simplă nălucire.

Nici Liţa Panaghia nu mai era. O văzusem seara, cu puţin înainte de căderea nopţii, odihnindu-se pe laviţa din pridvor. Surâsul ei părea că nu ia în seamă pieptarul de alături, sfâşiat în dreptul umărului stâng. Acum laviţa era pustie şi-mi era dor de Liţa Panaghia şi nu puteam s-o văd decât pe Femeia din Athos, deasupra, firavă sub cununa ei de lumină. N-am căutat-o. Când am intrat la miezonoptică, foşnetul brazilor se oprise pentru câteva clipe, al munţilor cu capetele-n pândă, iar policandrul încă se mai legăna, uşor, ca un pendul în destindere.

Cât despre Talasie, a plecat şi el, în aceeaşi noapte, cu şetrele de lăieţi, într-o căruţă cu coviltir. S-a auzit mai târziu că îi păstorea cu vrednicie, că le învăţase limba şi punea o patimă arzătoare în tălmăcirea Sfintelor Scripturi.

Văratec, 7 noiembrie 1985

Vasul de lut

— Întâmplarea e interesantă, o povesteşti frumos şi ai toate motivele să faci din ea o piesă de literatură. Ar fi trebuit să aştepţi până se întoarce Profesorul, ca s-o fi ascultat şi el. Dar, adăugă Pamfil răscolind prin jăratec, nu pricep de ce te-ai emoţionat.

— Orice amintire emoţionează.

— Ce vrei să spui?

— Exact ce-am spus.

— Ei, asta e! Ţii neapărat să mă contrariezi.

— Câtuşi de puţin.

— Dragul meu, iartă-mi comparaţia, nu vreau să te jignesc, dar se spune că mitomanul se obişnuieşte atât de mult cu cele ce spune încât sfârşeşte prin a le crede şi el. Aş fi gata să admit că şi în literatură se întâmplă acelaşi fenomen dacă, din respect şi admiraţie pentru ea, n-aş presupune că scriitorul, oricât de avântat în ficţiune, îşi păstrează luciditatea şi controlul de sine.

— Da, dar de ce crezi că emoţia le exclude?

Pamfil ridică din vatră un tăciune şi-şi aprinse o nouă ţigară.

— Să mă explic, continuă el. De la bun început am înţeles să-mi istoriseşti întâmplarea ca unui prieten, iar nu ca unuia din viitorii tăi cititori. E o frumoasă povestire fantastică, menită să provoace emoţie estetică, dar tu ai aerul că vrei să te şi cred.

— Acum, zâmbii eu, pentru că mi-ai spus-o, nu numai că am aerul, dar chiar pretind.

— Cum o să cred ceea ce e împotriva evidenţei? izbucni Pamfil aruncându-şi în jăratec ţigara din care abia trăsese un fum. Cum o să cred aşa ceva?...

Devenise furios şi poate că s-ar fi năpustit asupră-mi cu o ploaie de invective dacă tocmai atunci nu s-ar fi apropiat Profesorul.

— Aveţi o controversă? întrebă el punând alături săculeţele după care plecase. Dacă da, mă înscriu cu plăcere. Uitaţi-vă la felul de viaţă pe care-l duc şi închipuiţi-vă cu câtă sete doresc să mă întâlnesc, să discut, să mă cert cu cineva. Ostaşilor le dau numai instrucţiuni, iar dacă-l cert pe vreunul, el ascultă în poziţie de drepţi, după care duce mâna la chipiu: „Să trăiţi, am înţeles!”.

Eu şi Pamfil ne uitarăm stânjeniţi unul la altul. Apoi el se destinse brusc, se ridică în poziţie de drepţi şi mă salută milităreşte:

— Am înţeles, să trăiţi!

Tustrei izbucnirăm în râs. Ziua era frumoasă, cerul se limpezise, norii apusului se mulcomeau diafan, soarele se cufunda în ei ca într-o baie de aur. Toată priveliştea de sub noi, deschisă până departe pe valea generoasă a Olteţului, ne îmbia la pace şi voie bună. Dar Pamfil se schimbase mult faţă de cum îl cunoscusem eu în adolescenţă, când cutreieram grădinile publice scandând odele lui Horaţiu şi jurându-ne prietenie pe viaţă. Viaţa ne despărţise fără menajamente, adică fără nici o sensibilitate faţă de legămintele noastre. El a traversat tot războiul, de două ori a fost rănit şi de două ori a scăpat viu ca prin minune, apoi şi-a isprăvit studiile şi s-a dedicat învăţământului, ca profesor de matematici. Celibatar convins, trăia mai mult printre cărţi şi discuri muzicale. Pe toate acestea însă le aflasem de curând, căci vreme de peste trei decenii n-am mai ştiut nimic unul de altul. Ne-am regăsit întâmplător, într-o familie de prieteni comuni, şi mare ne-a fost mirarea constatând că de zece ani vieţuiam în acelaşi oraş, ceea ce înseamnă că lumea nu e chiar atât de mică precum pare uneori. Era tot înalt şi uscăţiv, vocea îi devenise ceva mai baritonală, probabil din pricina fumatului, nu se putea spune că îmbătrânise, dar căpătase unele ticuri nervoase, dintre care cel mai izbitor era deasa clipire a pleoapelor în spatele ochelarilor de miop. Aceasta se conjuga cu irascibilitatea lui excesivă, pornirea de a-i sări ţandăra din te miri ce, un defect alimentat, desigur, şi de viaţa lui singuratică, aproape complet lipsită de deschideri sociale. A fost unul din motivele pentru care-l invitasem la o excursie în doi prin munţii Gorjului şi aşa se face că ajunseserăm pe şantierul arheologic din Polovragi, pe înălţimea masivului stâncos de lângă Poiana lui Padeş. Trecuserăm pe aici în cursul dimineţii, când programul săpăturilor era în toi, şi-i făgăduisem Profesorului un popas mai lung către seară, la întoarcerea dinspre hotarele Latoriţei. Arheologul avusese timp să ne explice doar că şantierul lucra sub auspiciile Muzeului Militar, iar aceasta pentru două motive principale: mai întâi, primele sondaje au arătat că era vorba de o fortăreaţă dacică, a cărei studiere putea fi o contribuţie importantă la completarea unei istorii a aşezămintelor militare din patria noastră; în al doilea rând, locul era atât de izolat şi de greu accesibil, încât funcţionarea optimă a şantierului nu s-ar fi putut desfăşura decât în condiţiile unui cantonament militar. Acum programul zilei se isprăvise, ostaşii se adunaseră lângă corturi şi se pregăteau de cină, noi aprinseserăm un foc aproape de sălaşul Profesorului, un adăpost simplu, încropit din trunchiuri subţiri şi crengi de mesteacăn, cârpit ici şi colo cu câteva foi de plastic, adăpost al cărui inventar nu cuprindea mai mult decât un pat de campanie, un ciubăr de lemn, o cană de metal, un cuferel, câteva cărţi, o lanternă şi fotografia unei femei. Rucsacurile ni se odihneau alături,

proaspăt uşurate de povara unei sticle de coniac şi a câtorva bucăţi de pastramă pe care ne pregăteam să le punem la frigări. Mămăliga ne fusese făgăduită de bucătarul cantonamentului, un soldat roşcovan şi vesel, care în acelaşi timp îşi lăuda şi bunătatea de fasole proaspătă cu carne conservată, batjocorită într-o fierbinţeală de jumări. Totul era pregătit pentru pace, numai eu şi Pamfil păream puşi pe harţă. Mă simţii dator să nu-l cruţ.

— Ca fost ofiţer al armatei române ar trebui să ştii măcar atât, că nu saluţi cu mâna decât dacă ai cascheta pe cap.

— Şi? N-o am?

— În imaginaţie, da.

— Pretind să fiu crezut pe cuvânt, mi-o întoarse el. Cascheta mea e tot atât de reală ca şi povestirea ta de adineauri.

Mă pregăteam să-i dau o replică pe măsură, când Profesorul interveni:

— Mă rog frumos, despre ce e vorba?

— I-am istorisit acestui amic al meu o întâmplare de demult. Ei bine, el e dispus să creadă că dangătul unui clopot poate provoca urletul unui câine, dar nu şi invers.

— Nu la asta m-am referit, se răsuci Pamfil, ci la altceva. Eu l-am ascultat, dragă Profesore, înţelegând să respect convenţia naraţiunii, şi l-am ascultat cu plăcere până în momentul final, când convenţia a fost ruptă. El pretinde cu seriozitate că a fost martorul – şi eroul – unor întâmplări din timpuri vechi şi se implică biografic ca fiu adoptiv al unei femei care a trăit – auzi dumneata! – în vremea lui Tudor Vladimirescu. Ei bine, în această ipostază sunt gata să-l accept pe narator, dar nu şi pe autor. Or, el pretinde că e una şi aceeaşi persoană cu fiul Pădurencei. Mai mult, s-a şi emoţionat.

— Ţi-am spus de la început că-ţi povestesc o amintire, încercai eu să-l potolesc în timp ce destupam sticla de coniac şi turnam în pahare.

— Acum o iei de la capăt, mormăi el ciocnind.

— Pot să şi continui, căci povestirea mea are o urmare care nu se leagă în chip necesar cu restul, dar se leagă cu o probă materială pe care o am acasă şi pe care ţi-o voi arăta după întoarcerea noastră în oraş.

— Probă materială? se îndoi Pamfil.

— Pentru ştiinţa amabilei noastre gazde, voi repeta doar faptul că Pădureanca, mama mea adoptivă de atunci, a avut un sfârşit tragic, ca victimă a răzbunării unui bărbat pe care ea îl umilise cândva şi care, într-o iarnă, i-a aşternut sub zăpadă o capcană puternică, pentru urşi. Mâna nu i-a fost desprinsă decât după câteva ceasuri, când au venit oamenii din sat, în care timp ea a zăcut însângerată şi aproape îngheţată în gerul dimineţii. Rana s-a cangrenat repede şi i-a otrăvit sângele. Eu o vegheam ziua şi

noaptea, dormind printre picături, nefericit că nu puteam să-i fiu de mare folos. Agonia a durat câteva zile. Întru sfârşit mi-a spus: „Eu mă duc, puiule, dar tu să nu mă laşi să mor fără lumânare. Să stai aici, lângă mine, şi să mi-o pui în mână când vei vedea că răsuflu greu şi încep să horcăi – atunci să mi-o pui în mână, aprinsă”. Aşa am făcut. De altfel, acelea au fost ultimele ei cuvinte, după aceea n-a mai putut vorbi, viaţa ei era mai mult somn.

Lumânări erau destule în casă, făcute de ea din ceara stupilor ei. Le-am aprins una câte una, mai ales noaptea, când simţeam că respiraţia i se îngreuiază. Îmi trăsesem un scăunel aproape de pat şi mă căzneam să pricep ce va fi fiind aceea moarte. Eram însă doar un copil şi deseori mă biruia somnul. Mi-am adus aminte de făt-frumosul care pândea trecerea păsării măiestre şi care, ca să n-adoarmă, îşi punea o ţepuşă sub bărbie. Îmi descălţam un picior şi puneam lumânarea între degete, dar scurtă, pentru ca nici aţipeala mea să nu dureze mult. Când o asemenea flacără m-a trezit, bolnava deschisese ochii. Părea a-şi fi adus aminte că trebuia să-mi spună ceva, se căznea să vorbească şi nu era în stare. După mai multe sforţări, privirea şi un deget de la mâna cea bună mi-au purtat ochii către un obiect atârnat pe perete, un obiect pe care-l pomenisem acolo şi care-mi devenise atât de obişnuit încât nici nu-l mai băgam de seamă. Era o turtă de ceară, din cele ce se făceau în casele ţărăneşti, întru nimic deosebită de altele, netedă, rotundă şi pântecoasă ca o farfurie plină, agăţată-n cui prin cercelul ei de sfoară. Am întrebat-o pe muicuţa dacă de ea e vorba şi m-a încredinţat cu o privire lungă şi rugătoare, ca şi cum m-ar fi implorat să-i împlinesc o ultimă dorinţă. În fapt, a fost ultima, căci îndată după aceea a căzut într-un somn din care nu avea să se trezească decât dincolo. M-am tot gândit şi m-am frământat asupra a ceea ce ar fi trebuit eu să înţeleg din spusele fără cuvinte ale muribundei şi n-am ajuns la altă socotinţă decât că lumânarea cea din urmă, aceea pe care eu aveam să i-o pun în mână, trebuia făcută anume din ceara aceea, pentru cine ştie ce pricină sufletească. Am desprins-o de la locul ei şi o ţineam pe palme cu sfială şi evlavie. De acum nu mai era o simplă turtă de ceară, ci un lucru sfânt, asupra căruia lucise cel din urmă licăr de vedere al muicuţei mele. Am luat cuţitul şi am ras dintr-o margine, scobind cu gingăşie şi băgare de seamă, atât cât am crezut eu că e de trebuinţă pentru o feştilă. Ştiam s-o fac, o văzusem de multe ori pe muicuţa încălzind ceara la foc, încolăcind-o împrejurul bumbacului şi subţiind-o cu palmele până la măsura dorită. Odată treaba făcută, am pus turta la locul ei şi mi-am continuat vegherea. Cam către miezul nopţii, bolnava mi-a dat semn. N-a suflat greu, nu s-a înecat, n-a horcăit, ci doar a deschis palma. I-am pus lumânarea aprinsă şi a strâns-o cu atâta putere încât

a doua zi, când au venit femeile s-o scalde, se sfătuiau să-i încălzească mâna cu apă caldă, ca s-o poată desface. Dar eu am plâns şi le-am rugat să i-o pună pe piept aşa cum era, cu rămăşiţa luminii în pumn, căci acesta fusese lăsământul ei în lumea pe care o părăsea. M-au ascultat. După ce au îngropat-o, eu nu mai aveam nici un rost în casa aceea. Nu m-a alungat nimeni, dar ştiam că nu pot trăi singur în acea pustietate şi că trebuie să purced pe alte cărări şi să-mi găsesc o altă mamă. N-am luat cu mine nimic, fără numai turta de ceară, pe care am purtat-o în traistă de-a lungul multor pribegii. Simţeam în ea o parte din fiinţa muicuţei mele de la Baia de Fier, iar sentimentul acesta nu m-a părăsit nici acum, când o păstrez în camera mea de studiu, tot pe perete, lângă colecţia de icoane pe sticlă.

Peste sfârşitul noii mele istorisiri se aşternu tăcerea. Profesorul părea că-şi înghite emoţia odată cu ultimele picături de coniac. Pamfil clipea şi mai des din spatele lentilelor enorme. În preajma focului lor, ostaşii îngânau un cântec de pe-acasă. Aurul asfinţitului alunga năvala umbrelor şi-i făgăduia zilei un spor de lumină.

— Din episodul acesta să faceţi, neapărat, o povestire, mă îndemnă Profesorul. Ar fi păcat să rămână doar între noi.

— Am s-o fac cât de curând, îi făgăduii eu, chiar dacă prietenul meu Pamfil îi va respinge caracterul de amintire şi va reţine doar literatura...

— Oricum, interveni el, te voi ruga să-mi arăţi şi mie turta aceea de ceară. Fireşte, doar ca document sufletesc...

— Altfel nici n-ar fi posibil. Nu cred că obiectul în sine şi-ar putea arăta vechimea şi provenienţa; chiar dacă ar putea, eu tot n-aş fi în stare să dovedesc că îl am direct de la Pădureanca şi nu prin mijlocirea altora. Singura probă materială e sufletul meu.

— Da, mormăi Pamfil, sufletul unui om care pretinde că a fost contemporan cu întregul nostru trecut istoric...

— Nu, îl corectai eu, ci care susţine că istoria a fost contemporană cu el.

— Asta e interesant, zâmbi gazda.

— Vezi, dragă Profesore, acesta nu e primul şantier arheologic pe care-l cunosc. De altfel, am impresia că nici nu ne poate oferi prea mult, el fiind abia la început. Am văzut însă unul cu săpătura completă şi m-am trezit în faţa unui mal nu mai înalt de doi metri, care-mi înfăţişa istoria unei aşezări omeneşti pe durata câtorva milenii, stratificată la scara cuprinderii simultane. Aici s-a dezvoltat omul din neolitic, mă lămurea arheologul arătându-mi cu băţul mai întâi dunga de jos; trecerea în epoca bronzului s-a făcut paşnic, dar aceea a fierului a fost precedată de un cataclism; deasupra s-a configurat şi consolidat civilizaţia dacică, încheiată dramatic printr-o

peliculă de cenuşă şi regenerată în formele de sinteză ale culturii romane; aceasta din urmă, evoluând, s-a înnobilat cu rafinamentele artei bizantine, peste care însă s-a aşternut o nouă pulbere, aceea a avarilor; în sfârşit, apare omul medieval, care-şi părăseşte bordeiul şi se instalează în locuinţe construite la suprafaţă. Bagheta magică a arheologului ajunsese deasupra, la rădăcina ierbii. Dincolo de mal, pe pajiştea verde, o cireadă de vaci păştea liniştită. Pe retezătură, câteva secole de viaţă omenească, adică de ceea ce numim noi civilizaţie, cultură, artă, progres, decadenţă, bucurie, durere, declin, regenerare, speranţă, deznădejde..., câteva secole, zic, zăceau strivite în grosimea unui strat de câţiva centimetri, între două pânze de scrum. Nu vreau să spun prin aceasta că viaţa omenirii nu ar fi altceva decât o deşertăciune a deşertăciunilor; vreau să arăt doar că noi putem privi istoria şi în perspectiva ei verticală. Din această perspectivă, orice eveniment istoric e contemporan cu mine.

— Sentimentul acesta l-am avut şi eu, zise Profesorul, dar niciodată împins până la ultimele dumneavoastră consecinţe.

Pamfil îşi scosese ochelarii şi-i ştergea cu o batistă albă, mecanic, în timp ce – aproape neverosimil – pleoapele-i şedeau nemişcate deasupra privirilor cenuşii.

— Eu trebuie să mărturisesc cu destulă ruşine că până azi nu am avut curiozitatea – aş zice, mai degrabă, şansa – de a mă întâlni cu un astfel de şantier. Bănuiesc că munca dumneavoastră trebuie să aibă în ea ceva din pasiunea pescarilor sau a exploratorilor; descoperirii în sine îi premerge voluptatea de a anticipa necunoscutul.

— Într-un fel, da, se angajă arheologul, dar acestei voluptăţi i se adaugă demnitatea riscului. Iată, voi răsturna înaintea dumneavoastră acest săculeţ, pe care-l iau la întâmplare. Conţinutul lui reprezintă recolta noastră de astăzi dintr-o anumită secţiune. După cum vedeţi, e destul de săracă – doar câteva vârfuri de lance şi de săgeată, fragmente de ceramică, o lamă de cosor, ceva ce aduce cu rămăşiţa unei zăbale –, şantierul fiind încă la început, iar noi aflându-ne abia în stratul superficial.

— Totuşi cum aţi ajuns la el? se interesă Pamfil.

— Există mai multe criterii, dar în mare măsură ne ajută şi toponimia. Aproape sub orice loc care, prin veche tradiţie, se cheamă Grădişte se pot bănui rămăşiţele unei citadele dacice sau ale unui castru roman; numele a păstrat ideea de gard, gradele, îngrăditură, perimetru închis, fortificaţie. Acestui promontoriu muntos localnicii îi spuneau – şi încă îi mai spun – Oborul Jidovilor...

— Profesorul are dreptate, mă amestecai eu. Ca unul ce sunt familiar cu aceste plaiuri şi cu oamenii lor, ştiu că acesta îi era numele

popular. Însăşi Pădureanca îmi spunea uneori că aflase cutare buruiană de leac tocmai sus, la Oborul Jidovilor. În mentalitatea sătească, aceşti Jidovi se proiectau drept nişte uriaşi de dimensiuni enorme, aproape cosmice...

— Uriaşi, însă din vechime, mă completă arheologul. Se ştie că trecutul e întotdeauna supradimensionat, ca urmare a admiraţiei pe care omul o are faţă de înaintaşii săi...

— Nu numai aceasta, îl întrerupse Pamfil. S-ar putea ca supradimensiunea să corespundă şi realităţii, nu numai imaginaţiei. Se spune că armurile cavalerilor medievali protejau trupurile unor adevăraţi uriaşi în comparaţie cu omul actual.

— Fireşte, nu vă contrazic, dar ceea ce voiam să spun este că din denumirea Oborul Jidovilor trebuie reţinute două idei: aceea de îngrăditură – spaţiu închis, cetate, întăritură – şi aceea de vechime, că adică oborul acesta a fost locuit de oameni de demult, al căror nume şi a căror poveste s-au pierdut, ei aparţinând, într-un fel, preistoriei – primele noastre sondaje au confirmat ipoteza; ne aflăm pe teritoriul unei fortăreţe dacice, un bastion de ultim refugiu şi ultimă rezistenţă, o cumpănă a vieţii sau a morţii, dat fiind că, în caz de împresurare, asediaţii urmau să moară de sete, locului lipsindu-i complet izvoarele (noi înşine aducem apa de jos, cu canistrele, în raniţă). Acum ştim, încă este puţin, dar în campaniile următoare vom cunoaşte mai mult...

— ...dar niciodată totul, Profesore, observai eu.

— Desigur, mă confirmă el. Noi descoperim nişte urme; pe temeiul lor încercăm să reconstituim fapte. Dacă, de pildă, vom afla şi arme romane, înseamnă că fortăreaţa a fost cucerită prin luptă; dacă nu, concluzia este că apărătorii ei s-au predat ori s-au sinucis ori au preferat să moară de sete. Şi aşa mai departe. Faptul cu adevărat important este însăşi prezenţa unui bastion dac – fie şi doar un simplu punct de observaţie – pe acest versant al muntelui, la hotarul dintre Carpaţi şi Câmpia Dunării. Este un adevăr care interesează îndeaproape istoria. Omeneşte vorbind însă, e emoţionant să te gândeşti că acest frumos apus de soare, desfăşurat pe aceste minunate privelişti, a fost contemplat de un străjer al lui Decebal sau – de ce nu? – de regele însuşi. E ca şi cum ai fi contemporan cu strămoşii tăi...

Pamfil părea mişcat.

— Mă cooptaţi pe şantierul dumneavoastră? se entuziasmă el.

— Cu mare plăcere. Dar nu ca simplu lucrător – treaba asta o fac bine şi ostaşii –, ci mai degrabă în ipostaza căutătorului de comori.

— Cum adică? se amuză prietenul meu.

— În meseria noastră, cel mai important lucru este să înfigi hârleţul în iarbă şi din prima mişcare să-ţi dai seama că ai dat peste ceea ce cauţi.

Nu e vorba nici măcar de intuiţie, ci doar de noroc. Avem nevoie de oameni norocoşi, care să încerce împrejurimile virgine cu şansa de a ne oferi secţiuni de săpături noi şi sigure. Poate că sunteţi un asemenea om...

Sub lentilele lui Pamfil se rostogoli o cascadă de pleoape.

— Asta ar fi extraordinar, mă provocă el. O facem împreună?

— De ce nu? mă învoii eu. O probă am putea să facem chiar acum şi pe loc...

Înarmaţi cu două hârleţe, ne depărtarăm cam douăzeci de paşi în poiana învecinată.

— Cu vârful cazmalei, ne învăţă arheologul, trasaţi-vă fiecare câte un perimetru de – să zicem – doi metri pătraţi...

— Nu chiar aşa, Profesore, protestă Pamfil, asta sună lugubru...

— Fie, râse gazda, un metru pătrat... desigur, cu aproximaţie... Aşa, acum începeţi!

În timp ce eu scoteam brazdă după brazdă fără să zăresc sau să simt ceva, Pamfil dădu un strigăt. Pe lama hârleţului ţinea un ciob de ceramică.

— Am noroc, Profesore? se veseli el.

— Atenţie! Îl puneţi deoparte, dar de acum nu mai săpaţi cu hârleţul, ci scobiţi mărunt cu lopăţica. Trebuie să apară şi celelalte fragmente.

În mai puţin de un sfert de oră, Pamfil se afla în posesia trofeului. Şase cioburi de lut ars, curăţite de pământ cu o perie fină şi aşezate unul lângă altul pe un pat de nisip, închipuiau un vas de forma unei străchini turtite, din care lipsea o aşchie de buză.

Arheologului nu-i trebui mult până să se rostească.

— Sunteţi un norocos al loviturii, dar nu şi al succesului. Din păcate, e un vas absolut banal, de dată recentă...

— Cât de recentă? se interesă descoperitorul.

— Arheologia de antichităţi numeşte astfel produsele ceramice a căror vârstă nu depăşeşte două sau chiar trei sute de ani. E un blid ţărănesc, de uz casnic, cum se mai găsesc încă destule prin satele noastre, căci meşteşugul olăritului e unul din cele mai conservatoare. Singura particularitate a vasului, judecând după motivele geometrice ale decoraţiei, e provenienţa lui transilvană, dar aceasta nu ne spune nimic nou, ştiindu-se că mai toate satele acestea de sub munte au fost întemeiate de oieri ardeleni. Probele comunicării permanente dintre provinciile româneşti nu mai surprind astăzi pe nimeni. Dar, mă rog, puteţi să mai încercaţi şi în altă parte...

— Nu mai încerc nicăieri! se oţărî Pamfil.

— Ce făcuşi, Moţato? mă răcorii eu. Te trimise baba să-i aduci un

galben şi venişi îndărăt cu o mărgică...

— Vocea invidiei! se scutură el.

— Măcar de l-ai avea întreg!... Apropo, mă întorsei eu către gazdă, cum se face că majoritatea ceramicii din muzee prezintă vase incomplete? În cele mai multe cazuri, obiectul e reconstituit din numai câteva părţi, restul fiind completat cu ipsos.

— Depinde de condiţia stratului. În morminte, de pildă, urna funerară e întreagă, şi tot aşa sunt oala şi ulciorul de alături. La nivelul fostelor suprafeţe însă, lucrurile sunt radical schimbate; de cele mai multe ori, profilul unei civilizaţii a pierit prin violenţă – atac armat, masacru, incendiu – şi e firesc ca obiectele cele mai fragile să se numere printre primele victime...

— Eu m-aş referi la altceva. Indiferent cum s-a spart un vas, e de presupus că cioburile lui au rămas într-un perimetru restrâns, adică nu prea departe unele de altele. Mie mi s-ar părea pasionantă operaţia de căutare, strângere şi reconstituire integrală a unui astfel de vas, adică din toate fragmentele lui, până la ultima aşchie...

— De ce nu faceţi un pariu? surâse arheologul. Iată, vasului descoperit de prietenul dumneavoastră îi lipseşte un singur ciob. Propuneţi-vă să-l completaţi.

— Ştii că e o idee? mă provocă Pamfil. Eu am de gând să păstrez acest blid, pentru valoarea lui pur sentimentală – ce vrei, am şi eu sentimentalismele mele. Cred însă că nici ţie nu-ţi este indiferent.

— Mi-ai observat invidia...

— Exact. Fiecare din noi va căuta, separat, ciobul rătăcit. Cel ce va întregi vasul intră şi în posesia lui.

— De acord. E primul lucru pe care-l vom face mâine dimineaţă.

Cu această înţelegere – dacă putea fi vorba de o înţelegere –, ne desfătarăm cu cina câmpenească, în tovărăşia Profesorului, sub o puzderie de stele ce se amestecau cu scânteile focului nostru, răscolit din când în când. Bucătarul ne aduse câte o gamelă din mult lăudata lui fasole cu carne, fapt pentru care îl răsplătirăm cu un păhărel de coniac, arheologul se dedulci cu voluptate nu numai la pastrama noastră, ci şi la sticla de Târnave pe care o mai aveam în bagaj. Cu această mulţumire ne vârârăm, într-un târziu, în sacii de dormit şi petrecurăm o noapte fără vise.

A doua zi eram cel dintâi care strecura prin lopăţică pământul ce ar fi trebuit să ascundă ţandăra răzleaţă. Pamfil se descurajă mult mai repede decât mine şi lăsă perspectiva succesului pe seama mea, dar în cele din urmă mă văzui şi eu nevoit să abandonez. În definitiv, miza pariului nu era deloc extraordinară, ne angajaserăm într-un fel de joc de societate care

putea fi amuzant, nu însă şi aducător de câştig. Pe de altă parte, Profesorul emise şi ipoteza că vasul era deja ciobit mai înainte de a se fi spart aici; ţăranii îşi folosesc oalele până la ultima rămăşiţă, fie şi numai ca să poarte în ele câţiva cărbuni aprinşi.

Mă spălam pe mâini, fluierând o melodie veselă, când se apropie de mine un soldat ce urcase muntele cu o raniţă în spinare. Era încins cu o centură de bidoane, într-o mână ducea încă o canistră. Cercetă împrejur, apoi mă întrebă unde e Profesorul.

— Deocamdată e la plimbare, îi răspunsei eu pe limba lui, ştiind că va înţelege exact ce trebuie. Băgai însă de seamă că în cealaltă mână ţinea un ciob de oală. Ce-ai cu dânsul?

— Avem ordin să-i predăm orice obiect făcut de mână de om pe care-l găsim pe şantier sau în preajmă.

— Unde l-ai găsit, flăcăule? mă interesai eu cu ochii pe obiect.

— Ceva mai la vale, în marginea potecii. M-am împiedicat de o rădăcină, am căzut cu faţa în frunză şi aşa am dat de el; ieşea cu dunga din pământ, dacă era de sticlă m-aş fi tăiat în el. Nu cred că e cine ştie ce, dar ordinul e ordin...

— Bine, lasă-l la mine, că i-l dau eu Profesorului.

Nu încăpea nici o îndoială, era fragmentul de ceramică pe care-l căutaserăm noi, un ciob în suprafaţă de câţiva centimetri pătraţi, de formă neregulat trapezoidală, cu un pinten în latura de jos; aducea cu o hartă miniaturală a Statelor Unite, din care nu lipseşte peninsula Floridei.

Când, împreună cu Profesorul şi cu Pamfil, îl aşezai în golul din buza vasului, se potrivea fără cusur. Întrebarea noastră de acum însă nu mai privea apartenenţa vasului – consimţisem fără rezerve, dar nu fără o inexplicabilă părere de rău, că i se cuvine lui Pamfil –, ci faptul că ciobul fusese găsit la o distanţă apreciabilă faţă de rest. Potrivit acestei realităţi, pariul nostru ar fi trebuit să ne oblige să răscolim toată pădurea.

— Explicaţia poate fi tot atât de banală ca şi talerul, încercă să ne lămurească arheologul.

— Urcând muntele, purtătorul vasului se va fi împiedicat de aceeaşi rădăcină ca şi ostaşul nostru, a căzut ca şi acesta şi a lăsat acolo ciobul desprins; după ce el a ajuns aici, va fi fost o altă pricină pentru care s-a spart şi restul. Dacă vreţi, poate fi şi altfel: vasul întreg s-a spart aici, proprietarul l-a părăsit, dar după aceea a venit un copil care a aruncat la vale cu pietre după o capră sau după o vulpe sau după un viezure; una din „pietre” a fost tocmai această aşchie de lut, luată la întâmplare... De ce zâmbiţi ? mă întrebă el. Orice ipoteză e posibilă.

— Zâmbesc pentru că noi folosim cu mult prea mare uşurinţă

ipoteza întâmplării. Desigur, nu trebuie exclusă, dar ea elimină, dintr-un foc, sensul. Eu cred că nimic nu e întâmplător, pentru că totul e semnificativ. Când a fost descoperită Peştera Muierii, din Baia de Fier, în ea se afla un schelet de urs al peşterilor, animal din cuaternar. Ceva mai târziu s-a observat că scheletului îi lipsea un os, dar nu unul periferic – o falangă sau o coastă –, ci un femur, care a fost găsit mult în afara peşterii, devale, unde se termină prăpastia. Nu ştiu dacă şi câte presupuneri s-au făcut pe marginea acestui fapt, dar pentru nimic în lume nu i-ar fi trecut cuiva prin cap că femurul acela răzleţ, cu mult înainte de a fi fost descoperit, servise drept limbă de clopot.

— Ei, asta-i! se oţărî amicul.

— Aşa cum spun. Şi voi mai adăuga ceva. Ieri, după ce ne-am angajat în urcuşul acestui munte, prietenul meu Pamfil a avut şi el o căzătură, acolo unde mustesc ultimele izvoare şi lasă la vale un fel de smârc. Mi-o luase mult înainte şi l-am găsit cu faţa în noroi şi cu mâinile bâjbâind împrejur, căutând ochelarii. O întâmplare banală. Să presupunem însă că în curând izvoarele se vor lăsa mai la vale, că locul se va usca şi va rămâne astfel pentru totdeauna, printr-o schimbare de climă la scară geologică. Peste câteva milenii va trece pe acolo un arheolog şi va descoperi o fosă ciudată în noroiul pietrificat, aşa cum s-au găsit urme ale omului preistoric. Orice ipoteză va fi posibilă, de la vârful unui con de brad până la copita unei căprioare, dar numai eu voi şti că ea nu este altceva decât urma lăsată de nasul unui profesor miop...

Am râs, fireşte, şi până la urmă toţi trei am căzut de acord că întâlnirea noastră a fost o plăcută pălăvrăgeală de intelectuali (nu fără observaţia că la Polovragi nu se putea decât pălăvrăgi), un moment care, chiar pentru mine, cel atât de lipsit de simţul umorului, ar fi rămas o simplă amintire de vacanţă dacă peste numai câteva săptămâni nu m-aş fi pomenit acasă cu un ins care mă căuta.

Era un bărbat tânăr, cu păr bogat şi mustaţă pe oală, îmbrăcat corect, poate prea corect pentru vârsta lui şi pentru o vizită în zi de lucru. Pe un braţ îşi ţinea pardesiul, în cealaltă mână, un pachet în hârtie de ziar. Vorbea cu accent ardelenesc.

— Într-adevăr, sunt învăţător din Turda, zise el aşezându-se pe fotoliu, şi am făcut acest drum numai pentru ca să vă găsesc şi să vă pot vorbi.

— Te ascult, domnule Gligor.

— Că n-am venit să vă exprim admiraţia. Puteam s-o fac, mai simplu, printr-o scrisoare, mai ales că redacţia a avut amabilitatea de a-mi da adresa autorului. Revista o urmăresc cu regularitate mai mult pentru

beletristica decât pentru critica din paginile ei, aşa încât era cât pe-aci să nici nu mă uit în textul dumneavoastră, socotind că va fi fiind un oarecare studiu asupra nuvelei lui Slavici...

— Într-adevăr, zâmbii eu jenat, prea târziu mi-am dat seama că ar fi trebuit să-i dau un alt titlu. E o scăpare...

— Mie însă mi-a prins bine, căci numele acesta are o rezonanţă specială în conştiinţa mea, aşa cum a avut-o în aceea a înaintaşilor mei.

— Prin Slavici?

— Da şi nu. Da, în sensul că aproape toate rudele marelui scriitor n-au scăpat de întrebările celor din neamul meu; nu, pentru că numele eroinei lui Slavici s-a dovedit a fi o poreclă inventată, aşa cum se procedează în literatura de ficţiune. Dacă şi eroina dumneavoastră este o astfel de născocire, înseamnă că am făcut drumul degeaba. Eu însă eram dator să încerc.

— Nu, e un personaj real, întării eu.

— Atunci sunt pe calea cea bună, se lumină oaspetele. Am bănuit realitatea eroinei datorită stilului dumneavoastră foarte convingător, în ciuda enormităţii că aţi fost contemporan cu ea.

— De fapt, povestirea mea e o amintire...

— O amintire preluată, desigur, de la bunicii dumneavoastră.

— Nu, dragă domnule, e directă... Nu are însă rost să mă explic – am atâtea dureri de cap pe chestia asta, mă ironizează până şi prietenii mei cei mai buni.

— Mă rog, clătină el din cap, fie cum spuneţi. În fond, aceasta e tăria dumneavoastră, că nimeni nu vă poate contrazice. N-o voi face nici eu. În cazul acesta, trebuie să admit că sunteţi fiul Pădurencei.

— Adoptiv.

— Şi moştenitorul ei?

— Într-un fel, da.

Învăţătorul păru emoţionat:

— Înseamnă că va trebui să procedăm la un schimb... Poate că şi dumneavoastră aşteptaţi de mult această vizită a mea.

— Nu pricep... Ce fel de schimb?

— Un schimb simplu şi onest, dar care se produce cu o întârziere de un secol şi jumătate. Eu vă predau conţinutul acestui pachet, iar dumneavoastră trebuie să-mi puneţi în mână obiectul pe care trebuie că-l aveţi asupră-vă.

— Dacă o să-mi explici despre ce e vorba...

— De ce să vă explic, când pot să vă arăt? Desfăcu pachetul şi dădu la iveală o carte veche, legată în piele şi scoarţe de lemn, sub a cărei singură

pafta, rămasă întreagă, şedea ghemuită o punguţă de postav negru. Oaspetele scoase punguţa şi îmi întinse tomul: Să sperăm că de acum înainte vă aparţine.

Întâlnirea cu o astfel de carte m-a emoţionat întotdeauna, poate nu atât din pricina vechimii ei, cât pentru aceea că într-însa se află sufletul unui om. De data aceasta, de cum desfăcui cu evlavie copca de argint şi descoperii foaia de titlu, uluirea mea nu mai cunoscu margini. Aveam în mână *Tetravanghelul* lui Coresi, tipărit la Braşov în 1561, într-un exemplar complet şi nu mai puţin bine păstrat, cu numai câteva file îndoite şi, din loc în loc, cu semnele unor lacrimi de ceară.

— Extraordinar! exclamai. Cred că nici Academia nu posedă un astfel de exemplar...

— Puteţi fi cu atât mai mândru, mă completă învăţătorul.

De abia prin cuvintele lui, rostite cu oarecare întârziere, revenii la realitatea imediată.

— Eu tot nu pricep, dragă domnule, în ce constă schimbul de care mi-ai vorbit.

Musafirul întoarse câteva file de la început şi-şi opri degetul pe spaţiul alb din josul unei pagini, unde era o însemnare scrisă cu mâna.

— Răspunsul se află aici.

Citii fără greutate: *Să se ştie că această carte am împrumutat-o eu dascălul Moise Gligor de la Pădureanca din Baia, când am trecut cu ciobanii dinspre Dunăre, pentru care i-am lăsat zălog un taler din care am ciobit un ţăncuş ce se află laolaltă cu cartea. Aflând că acea femeie a murit de năprasnă, iar acum găsindu-mă şi eu spre săvârşire, las cu limbă de moarte fiului meu şi urmaşilor lui să caute pe oricarele din moştenitorii raaurencei şi au unu aceluia ce-i arată un taler la care să se potrivească ţăncuşul şi să primească zălogul îndărăt, căci aşa a fost cuvântul meu şi al femeii aceleia şi pe unde iese vorba iese şi sufletul. Am scris eu, Găvrilă, feciorul lui Moise, aidoma după spusa părintelui meu şi fără nici o sminteală. Fevruar 3, 1849.*

Rămăsei pe gânduri, cu ochii pe caligrafia delicată, măruntă, semnată cu înfloriturі de slovă chirilică. Musafirul se reaşezase pe fotoliu.

— Sunt dator să vă lămuresc, zise el, că acest Moise Gligor este strămoşul meu. A fost dascăl de rumânie pentru mai toate satele de pe valea Arieşului. Era un om în vârstă când Avram Iancu a ridicat răscoala moţilor – trecuse cu mult de cincizeci de ani –, dar aceasta nu l-a împiedicat să se pună în slujba Crăişorului ca om de legătură. O patrulă duşmană l-a dibuit pe dealul Ocolişului şi l-a puşcat. A avut puterea să ajungă până acasă şi să moară pe vatra lui, după ce a zăcut multă vreme în nesimţire, dar nu s-a

hotărât să treacă dincolo înainte de a-i dicta fiului său şi moşului meu această însemnare. Cartea s-a pogorât astfel până la mine şi vă rog să mă credeţi că, pentru neamul meu, rezolvarea acestei probleme reprezintă o chestiune de onoare. O mare dificultate ne-a creat faptul că localitatea numitei Pădureanca este menţionată, simplu, Baia, fără nici o altă determinare. Imaginaţi-vă câte investigaţii s-au făcut prin Baia Mare, Baia Sprie, Baia de Arieş, Baia moldovenească şi încă multe alte Băi, deşi însemnarea indică un drum pastoral dinspre sud, care ar fi trecut mai degrabă prin Baia de Aramă. Nici aici nu se păstrează vreo amintire despre o oarecare Pădureanca. În cele din urmă, marele *Dicţionar geografic* mi-a sugerat şi Baia de Fier, dar am impresia că povestirea dumneavoastră mi-a scurtat considerabil drumul.

— Şi ţăncuşul?... mă interesai eu după ce mai citii de câteva ori textul manuscris.

— E aici, răspunse prompt învăţătorul desfăcând punguţa.

De puţine ori în lunga mea viaţă mi-a fost dat să trăiesc momente atât de confuze. Ţineam în palmă o aşchie de ceramică întru totul asemănătoare cu cea care întregise vasul de la Polovragi şi care, nu aveam nici o îndoială, mi se întipărise bine în memorie, mai ales că o comparasem cu o hartă în miniatură a Statelor Unite, inclusiv pintenul Floridei.

— Incredibil! bâiguii eu făcând eforturi disperate să-mi revin.

Interlocutorul meu însă triumfa.

— În sfârşit, după îndelungate căutări, părţile se vor întâlni spre a realcătui întregul! L-am parafrazat pe Platon, dar asta i se poate ierta chiar unui modest învăţător de provincie.

Pe mine mă cuprinse un freamăt nebun.

— Domnule, îi zisei, nu voi lipsi mai mult de o oră. Te rog, simte-te ca acasă, nu aştepta să te servesc eu, fă un duş, mergi în bucătărie, caută în frigider şi potoleşte-ţi foamea, fă-ţi un ceai, o cafea, mă rog, ce-ţi pofteşte inima...

— Am mâncat ceva în gară, dar cu voia dumneavoastră m-aş întinde puţin pe canapea. Am călătorit toată noaptea. Eu, dacă fur numai zece minute de somn, mă refac pentru toată ziua...

— Alo! Pamfil?... Bine că eşti acasă – te rog, nu pleca nicăieri, vin imediat...

— Ce s-a întâmplat? mă întâmpină cu nedumerire prietenul. De ce sufli aşa?...

— Pamfil, ai lipit fragmentele vasului?

— Da, dar nu definitiv. Încă n-am avut timp să merg cu ele la laboratorul muzeului, ştii că numai ei au acolo tot ce trebuie. Deocamdată

le-am încleiat cu o peliculă subţire, elastică şi transparentă, de felul celei cu care se impregnează banda de izolare electrică; nu afectează suprafeţele şi nu se usucă. Vasul poate fi astfel desfăcut şi refăcut cu uşurinţă, ca într-un joc de domino. Din precauţie însă îl ţin tot pe un pat de nisip, într-o cutie.

— Arată-mi-l!... Aşa!... Acum desprinde-i, te rog, aşchia răzleaţă, cea găsită de soldat în pădure... Mulţumesc. Acum ce zici? prăbuşii întrebarea după ce scosei ciobul din punguţă şi-l potrivii exact în ştirbitura vasului.

Ochii lui Pamfil se pironiră asupră-i, ca o cascadă fulgerată. Apoi se plimbară de mai multe ori de la ciobul desprins la cel de-abia lipit.

— Aşa! am exclamat şi eu, numai că nu l-am zărit.

Şi-i povestii totul despre vizita învăţătorului Mircea Gligor din Turda.

— Tu îmi vii totdeauna cu poveşti incredibile, mă mustră el. Dacă acest vas n-ar fi stat tot timpul la mine, aş crede că cineva interesat a luat o amprentă şi a confecţionat un ciob la fel, aşa cum fac hoţii cu cheile. Desigur, nu pot crede aşa ceva. Dar nici nu pot admite – înţelege că nu se poate! – ca din spargerea a două vase identice să rezulte exact aceleaşi cioburi. Nici un calcul al probabilităţilor nu poate prefigura o astfel de posibilitate. Fiindcă – să mă explic – e vorba de două fragmente care se ţin de două întreguri diferite.

— La asta n-am avut timp să mă gândesc.

— Nu pentru că n-ai avut timp, ci pentru că tu suferi de o anumită incapacitate de a gândi logic de la început; te repezi dintr-odată în dimensiunea misterioasă a lucrurilor. Mă rog, să zicem că reactualizăm amuzantul pariu de la Polovragi şi că-ţi revendici obiectul pe care, iată, *tu* l-ai întregit. Nu am nici o obiecţie, ţi-l cedez cu plăcere. Pentru aceasta însă ar trebui să dovedeşti că fragmentul adus de tine îi aparţine *acestui* vas, iar nu celuilalt. Eu sunt gata să admit că femeia de la care dascălul ardelean a luat cartea este una şi aceeaşi persoană cu mama ta vitregă de care ai pomenit. Admit că aceasta, deşi se pare că era analfabetă, ţinea în casa ei o carte pe care va fi moştenit-o de la o rudă oarecare şi că i-a împrumutat-o lui Moise Gligor. E posibil ca ea să fi folosit blidul, aşa zălogit şi ciobit cum era, pentru ierburile de leac şi să-l fi spart – mai degrabă pierdut, căzut din desagă – pe promontoriul de la Polovragi. Admit, de asemenea, că ciobul unui vas de lut se poate răzleţi nu numai la o aruncătură de piatră, cum a fost cel găsit de ostaşul nostru, ci şi la câteva sute de kilometri, dar nu am motive să cred că ţăncuşul prezentat ţie de învăţătorul turdean i-a aparţinut blidului pe care-l avem noi în faţă. Să mă explic...

— Încep să înţeleg...

— E clar. Ştim cât de preţioasă este o tipăritură a lui Coresi. În mod sigur a ştiut dascălul Gligor, va fi ştiut – măcar din spusele altora – şi Pădureanca. El ia cartea cu împrumut şi lasă femeii o garanţie, ca să fie sigură că obiectul plecat se va întoarce acasă. Or, valoarea garanţiei este (trebuie să fie) mai mare decât a obiectului împrumutat – sau a sumei, dacă e vorba de bani –, aşa încât riscul este întotdeauna al celui ce se împrumută, adică al debitorului. În cazul de faţă, valoarea garanţiei e nulă – sau aproape, dacă vrei: arheologul nostru a spus limpede că vasul e absolut banal, un obiect oarecare de uz casnic. Nu ştiu ce e în capul învăţătorului, dar aş vrea să-i văd mutra când ai să-i prezinţi zălogul pe care-l pretinde. Amănunte asupra înţelegerii nu avem. Dacă femeia ştia carte, ar fi intrat, probabil, în posesia unui document scris. Aşa, cei doi contractanţi au recurs la procedeul părţii ce şi-o caută pe cealaltă, ceea ce nu înseamnă papucul Cenuşăresei, ci străvechea practică a răbojului, o practică bazată tocmai pe observaţia că o aşchie desprinsă pieziş cu cuţitul dintr-o şipcă de lemn se va potrivi numai acolo şi că nu poate fi o a doua care să se îmbuce exact.

— De ce n-au folosit răbojul? adăugai eu încă o nedumerire. Ar fi fost mai simplu. De ce un vas de lut?

— N-am nici o idee, ridică Pamfil din umeri.

— Pe de altă parte, în ce măsură ar fi vasul „celălalt” – dacă el există – mai valoros decât acesta?

— Ştiu şi eu?... Să presupunem că poartă pe el – grafitată în pastă moale, înainte de ardere – o iscălitură celebră, a unui cap încoronat, să zicem a lui Napoleon Bonaparte sau a lui Rudolf al II-lea sau a altuia care va fi trecut la vânătoare pe lângă casa olarului şi l-a răsplătit pe acesta pentru o cană de apă... S-ar putea închipui o poveste...

În acest timp, desprinsesem din blid ţăncuşul adus de mine şi-l ţineam pe al lui Pamfil în mâna cealaltă, pregătindu-mă să-l pun la loc. Deodată mă pomenii frecând cele două aşchii între buricele degetelor şi avusei o revelaţie.

— Pamfile, pipăie-le şi tu. S-ar putea ca simţul meu tactil să mă înşele. Observi ceva?

— Da, admise el, suprafaţa concavă a celui adus de tine e unsuroasă, pe când a celuilalt e uscată, aproape aspră.

— Exact. Hai acum să cercetăm şi faţa interioară a vasului...

— Proba e evidentă, încuviinţă el după ce-şi plimbă îndelung degetele pe concavitatea blidului. Peria cu care l-am curăţat a înlăturat doar pământul, nu şi materia grăsoasă, care, de altfel, pare chiar uşor pătrunsă în lutul poros.

— Pamfile, jubilai eu, pune-ţi repede haina şi vino cu mine! Acum,

te rog! Dacă zăboveşti o clipă, am să înnebunesc... Nisip am şi eu acasă, rezervă pentru privata pisoiului, dar mai bine luăm cutia cu totul... Repede, Pamfile!

Îl purtai în goană, fără să-i dau răgaz să mă mai întrebe ceva. În baie, musafirul meu tocmai se bărbierise şi-şi tampona faţa cu prosopul. Desprinsei de lângă icoane turta de ceară şi o aşezai în blid. Nici un amănunt nu clătina credinţa că în el fusese turnată.

— Ce faci, omule, acum chiar că ai înnebunit! mă zgâlţâia Pamfil în timp ce eu aprindeam aragazul şi puneam turta la topit, într-un vas de metal.

— Fii liniştit, prietene, acum ştiu ce au vrut să-mi spună ochii şi degetul muicuţei mele din Baia de Fier. Pe atunci mă opream la logica lucrurilor şi nu mă grăbeam să sar dintr-odată întru ascunsul lor. Am crezut că din ceara aceasta îşi doreşte lumânarea ei cea din urmă şi ea s-a pogorât în groapă cu pumnul strâns pe gândul meu cel frumos. Am păstrat restul ca pe ceva din trupul ei, iar acum îl văd topindu-se la faţa focului, aşa cum s-a topit şi cel adevărat întru nevăzutele arderi subpământene. Dar ceva tot rămâne, Pamfile, tot rămâne...

Aplecat deasupra patului de nisip, trecui ceara fierbinte printr-o strecurătoare. Blidul se umplu de aromă, poate cu un lat de unghie mai jos decât fusese la început. În sită rămaseră patru splendide monede de aur, parcă anume întoarse să ne ia ochii cu pajurile lor împărăteşti.

Limpezite în apă caldă şi rece, ele îşi luară drumul îndărăt către Ţara Moţilor, să întregească salba pe care fiica învăţătorului o moştenise ciobită de la bunicul ei.

— Pamfile, ai avut dreptate, musafirul meu nu a pus nici un preţ pe zălogul nominal şi, precum vezi, l-a lăsat aici. Dacă este cumva al meu, ţi-l dăruiesc cu dragă inimă. Directorul bibliotecii municipale va fi încântat să înregistreze o rară tipăritură a lui Coresi. Eu am avut grijă să aleg din ceara topită cerceluşul ei de sfoară şi l-am prins de marginea turtei celei noi, care va fi astfel iarăşi întreagă lângă frumoasa mea colecţie de icoane pe sticlă. E clar?

— Da, mormăi amicul, dar nu-mi iese din cap coincidenţa celor două cioburi... Ce ne facem, domnule, cu coincidenţa?

Pamfile, Pamfile, sărmanul meu Pamfil, ai uitat că vasul acesta de lut nu e decât tiparul?

Văratec, 3 februarie 1987

Hrisant şi neliniştea trupului său

Istorisirea de faţă cuprinde, în principal, două amintiri din două timpuri diferite, care s-au întâlnit, întregindu-se, într-o a treia, datorită norocului meu de a fi fost martorul unei întâmplări cu totul ieşite din comun. La rândul său, norocul – dacă, într-adevăr, i se poate spune aşa – i-l datorez stareţului Martinian de la Arnota, căruia îi eram oaspete pentru numai câteva zile. Poşta îi adusese un plic oficial, cu o hârtie pe care el a citit-o cu vădită neplăcere.

— Ştiam că exarhul este bolnav, mi-a spus, dar nu bănuiam că vlădica se gândeşte să mă folosească tocmai pe mine. Am poruncă să mă deplasez la Hurezi, unde să fiu de faţă la deshumarea unei călugăriţe, dacă va mai avea loc, căci mi se mai spune să fac tot ce pot spre a o împiedica. Vlădica, totuşi, o cunoaşte bine pe stareţa de acolo şi nu cred ca el să aibă mai multă nădejde decât mine.

— Nu s-a mai isprăvit cu povestea aceea? m-am nedumerit eu aruncându-mi ochii pe hârtie.

— După cum vezi, nu.

— Eu o şi uitasem – nici nu m-aş fi gândit că de la moartea Domnicăi au trecut atât de repede şapte ani.

— Deshumarea va avea loc mâine, dacă se va face, dar noi vom merge de astăzi. Asta înseamnă că te-am rugat să mă însoţeşti, căci s-ar putea să-mi fii de folos.

Ştiam cu ce aş putea să-i fiu de folos. Martinian era un călugăr cu mintea luminată, dar puţina lui carte îl făcea să se teamă de răspunderi ce presupun întocmirea de referate, note, procese-verbale, memorii, contestaţii. Nu stătea prea bine nici cu ortografia. Am acceptat să-i fiu un fel de secretar, adică să fac însemnări şi să redactez raportul către mai-marele său, fără să bănuiesc, desigur, că această împrejurare îmi va izvodi, mult mai târziu, o istorisire pe care cu greu m-am hotărât s-o aştern pe hârtie, ea fiind în parte macabră şi în parte grotescă, după cum se va vedea din cele ce urmează.

Aşadar am coborât împreună la apa Bistriţei, am trecut dealul Neagota pe lângă pădurea de tei şi ne-am lăsat domol, prin aluniş, până la râul Romanilor, de unde am străbătut câmpeiul de sat ce se alungeşte către poarta mănăstirii. Nu mai fusesem la Hurezi de vreo douăzeci de ani şi mă bucuram că voi revedea măreaţa ctitorie a Brâncoveanului, cu toate că misiunea întâmplătoare cu care veneam acum era de natură să-mi reînvieze mâhnirile de odinioară. Acestea se treziră chiar mai devreme decât mă

aşteptam.

Încă nu părăsiserăm satul când din spatele unei porţi ţărăneşti ne ieşiră înainte două călugăriţe bătrâne. În cea mai înaltă, cu faţa aspră şi ochii ascuţiţi, o recunoscui pe una din răzvrătitele ce tulburaseră pe vremuri viaţa eparhiei şi care, iată, chiar şi acum şedeau la pândă.

— Bănuim pentru ce mergi la mănăstire, îl agrăi ea pe stareţ, şi e bine aşa, că eşti om cuminte şi cu frică de Dumnezeu. Vom fi şi noi acolo, dar vrem să fie martori destui şi să se vadă bine oasele Domnicăi. Să se uite bine la ele şi mocanca şi să priceapă că o va ajunge mânia Judecătorului celui nemitarnic, să priceapă măcar acum, dacă la dezgroparea Pelaghiei n-a fost în stare să se smerească, păcătoasa!

— Câte mai trăiesc dintre voi? le întrebă Martinian după ce le dădu blagoslovenia.

— Încă destule, părinte, mai suntem douăzeci şi două.

— Cam jumătate din câte-aţi plecat.

— Plecăm pe rând, părinte, după cum ne cheamă Domnul.

— În mănăstire s-a întors vreuna?

Maicile tăgăduiră lung din cap, parcă mustrându-l pe stareţ pentru o astfel de întrebare. Apoi cea mai înaltă grăi:

— Dacă mocanca nu va părăsi mâine mănăstirea, vor veni la noi şi celelalte maici. Vrea semn de la Dumnezeu, semn i se va da!

Le lăsarăm închinându-şi blestemele.

— Nu va fi uşor, mormăi Martinian în timp ce intram pe poarta cea mare a cetăţii şi prindeam a urca drumul ce duce spre incintă.

Eu îmi notasem dialogul în caiet, spre admiraţia stareţului care mă urmărea cum scriu din mers, el, care nu putea să zgârie un cuvânt dacă nu-şi proptea pe masă amândouă coatele. Era o toamnă frumoasă, turlele se răsfăţau în soarele de octombrie, de sub zidurile oarbe ale incintei curgea spre noi curtea cea largă, a vechilor grajduri brâncoveneşti, acum încă mai păstrând, pe dreapta, câteva acareturi. Tot din dreapta, în marginea drumului aşternut cu piatră de râu, mă întâmpina fântâna cu şipot sărac, pe al cărei monument de piatră, mai degrabă urât decât frumos, se alcătuia, din câteva litere greceşti, numele ctitorului: *HRISANT ARHIMANDRIT HUREZI 1838.*

— Ca să vezi ce înseamnă istoria! mă pomenii eu rostindu-mi gândul. Acest Hrisant a fost unul dintre cei mai de seamă egumeni ai Hurezului, a păstorit mănăstirea timp de douăzeci şi doi de ani şi a gospodărit-o ca nimeni altul, lăsând în urmă-i aşezări durabile. E de ajuns să ne gândim că lui i se datorează toată aripa dinspre sud-vest a incintei, aceea care ne stă în faţă, masivă, impunătoare şi spaţioasă, în care tot el a aşezat întâia şcoală pentru copiii din Romanii de Jos, întreţinută din fondurile

mănăstirii. Ei bine, această aripă e cunoscută sub numele de „zidirea din secolul nouăsprezece”. Atât! În schimb, toate cărţile de artă pomenesc şi toată lumea întreabă de Foişorul lui Dionisie...

— Şi nu e frumos foişorul? mă întrerupse Martinian.

— Nimic de zis, e o splendoare, dar Dionisie a fost un om mult mai puţin însemnat. Lui Hrisant îi rămâne pomenirea doar pe această fântână.

— Şi? Nu-i destul de urâtă?

— Şi asta-i adevărat, mă poticnii eu. E păcat că acest mare egumen nu avea şi gust. Nu înţelesese nimic, de pildă, din măreţia largilor săli de consiliu ale lui Brâncoveanu, din frumuseţea bolţilor, arcadelor, stâlpilor de piatră cu care erau împodobite. Spirit practic, el s-a apucat să tragă pereţi între stâlpi, pentru mai multe odăi încălzite, şi a ascuns bolţile în spatele unor tavane drepte, ca să ţină căldura sobelor... Da, da, murmurai eu oarecum pocăit, în latura ceastălaltă a zidit, dar a şi stricat.

— A stricat el şi altele, mă completă vecinul.

— De altele n-am auzit. Ce anume?

— Mănăstirea însăşi.

— Nu înţeleg, asta-i vorbă cu tâlc.

— E cât se poate de dreaptă, băiete. Egumenul Hrisant i-a alungat din mănăstire pe ultimii ei călugări. De atunci, de pe urma lui, a devenit Hurezi chinovie de maici.

— Îmi spui ceva extraordinar şi mult te-aş ruga să-mi povesteşti cum s-a putut petrece un asemenea sacrilegiu. Eu nu-l ţin minte decât pe Hrisant cel Mare, căruia lumea îi spunea „Popa de aur”, bogatul şi puternicul egumen cu vistieria plină de bani şi mănăstirea întunecată de călugări... Aşa era când am plecat eu, pe urmă nu ştiu ce-a mai fost...

Stareţul se opri locului şi începu să mă privească atent, cu sprânceana nedumerită, măsurându-mă de sus până jos. Mă ştia om întreg.

— Ce să-ţi povestesc, tu nu vezi că am alte griji? Dacă vrei să afli, caută-l pe schimnicul Teodosie, că el e ceva mai bătrân decât tine.

Îşi reluă mersul, dar era rândul meu să mă opresc.

— Mai trăieşte Teodosie?... Acum douăzeci de ani trecuse de nouăzeci... Şi e tot acolo, la Sfântul Ştefan?... Sigur că am să mă duc să-l văd...

— Să te duci, băiete! În orice caz, fii sigur că tinereţea lui a fost contemporană cu Hrisant...

Zâmbi cu şiretenie şi nu mai aşteptă altă vorbă. De altfel, nici nu mai era timp, intram pe poarta incintei. Stareţul dori ca mai întâi să ne închinăm la icoana praznicară, iar la întoarcere eu mă oprii pentru câteva clipe în faţa peretelui ctitoricesc, trecând mai repede peste soborul

Basarabilor şi stăruind ceva mai mult asupra fastuosului cortegiu al celor doisprezece Cantacuzini, rudele dinspre mamă ale lui Brâncoveanu, cu privirile îndreptate hieratic spre măritul lor voievod, în afară de acelea ale Stolnicului Constantin, care nu mai cuteza.

Stareţa ne primi în salonul de oaspeţi. O lăsasem bătrână şi o găseam bătrână. Ea însă nu mă recunoscu, datorită faptului că mă alungase tânăr şi acum vedea tot un tânăr. Răspunse la bineţele arnoteanului, iar mie îmi mâna spre sărutare, după ce i se lămuri ce rost aveam eu acolo.

— Cunosc pentru ce ai venit, părinte, zise ea cu ştiuta-i voce de contralto, am primit şi eu hârtie de la vlădica cel nou... De altfel, sfinţia ta nu ai de făcut nici un fel de anchetă, ci doar o simplă constatare. Vei fi mâine de faţă şi-i vei trimite eparhului celui nou raportul ce i se cuvine. Nădăjduiesc că după aceea le va da răzvrătitelor poruncă să se întoarcă în mănăstire, dacă nu vor veni de bună voie, pocăite şi gata pentru canon.

Pe noi ne poftise să şedem, dar ea rămăsese în picioare şi ne stăpânea nu numai cu statura ei înaltă, bărbătoasă, ci şi cu ochii puternici, adumbriţi de cele mai grele pleoape pe care le-am văzut vreodată la o femeie. Nu pierduse nimic din vigoarea de altădată, vorba ei se răspica limpede şi potolit, ca un ciocan care şi-a pus nicovala în surdină. Nu uitase să-şi atârne pe piept crucea de arhimandrită şi să ţină în mână cârja cu mânerul de argint. Amintise de două ori că vlădica e „cel nou”, pomenindu-l cu oarecare îngăduinţă.

— E drept, maică stareţă, zise Martinian ridicându-se, dar eu mai am o împuternicire. Vlădica doreşte ca deshumarea să nu se facă. Fireşte, e o simplă dorinţă, căci contramandarea e o problemă pe care o hotărăşte egumena...

— De ce nu-mi dă ordin? întrebă ea cu înţelesul că împuternicirea arnoteanului i se pare de prisos.

— Eparhul cel nou nu-şi îngăduie să-i poruncească arhimandritei Evelina Găitan... Dar, dincolo de dorinţa sa, te rog şi eu, frăţeşte, să te lipseşti de gândul acesta. Ce rost are să mai dezgropăm morţii? Las-o pe biata Domnica să se odihnească în pacea pământului!

— Părinte stareţ, după ce va fi dezgropată, vom chema pe duhovnicii cei mai iscusiţi şi pe vlădica cel bătrân şi ne vom ruga împreună ca Domnul Dumnezeu să-i dezlege legătura şi să-i risipească trupul întru cele din care a fost alcătuit. Mâine, însă, toată lumea va trebui să vadă şi să ştie că Domnul Dumnezeu nu iartă răzvrătirea.

— De ce, maică stareţă, să-l ispitim noi pe Domnul? Cine-ţi dă sfinţiei tale siguranţa că trupul răposatei e întreg şi neputrezit?

— Credinţa mea.

— Credinţa răzvrătitelor e tot atât de crâncenă. Ele sunt sigure că din trupul maicii Domnica nu se vor afla decât oasele.

— Părinte stareţ, nu uita că oamenii care poartă în ei o credinţă se împart în două cete, bine-credincioşii şi rău-credincioşii. Din ceata a doua fac parte ereticii şi schismaticii, de teapa monahiilor noastre care au părăsit mănăstirea fără blagoslovenie şi împotriva poruncii. Credinţa lor nu ne poate interesa.

— Da, maică stareţă, dar nici bine-credincioşii nu pretind că ar cunoaşte judecăţile de taină ale Făcătorului. Tocmai de aceea se feresc să-L ispitească. Uneori credinţa devine pricină de trufie – nu vreau să spun, Doamne fereşte, că ar fi cazul – şi atunci judecăţile cele ascunse fac ceva ca s-o smerească. Eu şi vlădica cel nou ne temem de o astfel de lucrare. Avem datoria să presupunem şi alternativa, că adică mâine vom afla doar oseminte. În cazul acesta, tulburarea de pe urmă va fi mai mare decât cea dintâi, căci maicile din mănăstire se vor sminti şi – păzească Dumnezeu! – vor fi gata să creadă în dreptatea celor răzleţite. Dacă însă deshumarea nu se mai face, totul rămâne aşa cum a fost, iar paguba va fi mai mică.

Stareţul se străduia să fie cât mai convingător, dar bătrâna nu se clinti.

— Datoria cea sfântă a păstorului este aceea de a-şi căuta oile cele rătăcite şi a le aduce înapoi la staul.

Martinian pricepu împunsătura la adresa eparhului şi-mi făcu semn să n-o trec în caiet.

— Eu aş vedea lucrul acesta şi dintr-o altă latură, se pregăti el pentru o nouă înfruntare.

— Mi-o vei spune după vecernie, părinte, hotărî gazda, acum toacă şi trebuie să merg în biserică.

— La vecernie voi merge şi eu, maică stareţă, şi până la otpust ne vom mai gândi.

Eu îi cerui lui Martinian îngăduinţa ca în acest timp să mă duc la schitul de peste pârâu şi să-l văd pe schimnicul Teodosie. Ne vom întâlni din nou, tot la stăreţie, peste un ceas şi jumătate. Aveam timp destul şi pornii agale prin livada din josul paraclisului, culegând de aici un măr pentru mine, de dincolo câteva pentru bătrân, iar de prin multe alte laturi şi vremi, gânduri, gânduri...

Aşadar dârzenia Evelinei rămăsese întreagă şi nezdruncinată, aşa cum i-o cunoscusem cu ani înainte, când s-a petrecut cutremurul duhovnicesc al Hurezului. La vremea aceea trăiau aici peste o sută de maici şi surori, cele mai multe bătrâne, venite din timpuri de prin alte mănăstiri pentru ca să redea viaţă unui aşezământ ce rămăsese pustiu. Fiecare, de

obicei împreună cu câteva ucenice, ocupase câte una din numeroasele chilii ale incintei, dar prin chilie trebuie să înţelegem, în cazul de faţă, patru sau cinci odăi cu o sală pe mijloc, aceasta din urmă având două deschideri, una către pridvor şi alta, de serviciu, către dependinţele din spate. Una din odăi servea drept atelier pentru lucru de mână, o alta era bucătăria. Chilia adăpostea astfel o mică familie de maici, care trăiau în comun sub conducerea celei mai bătrâne. Veniturile atelierului se întregeau prin gospodăria din spatele chiliei, o fâşie îngustă de pământ, mărginită de garduri, pe care vieţuitoarele chiliei îşi cultivau legumele, sădeau câţiva pomi, creşteau câteva păsări sau chiar două-trei oi, mai rar o vacă. Socotite la un loc, familiile acestea nu aveau în comun decât slujbele din biserică şi supunerea faţă de stareţă, căreia i se datora disciplina generală. Altfel, membrele unei chilii ascultau de bătrâna lor, aceasta având autoritatea unui adevărat duhovnic şi socotindu-se răspunzătoare de mântuirea fiecăreia în parte. Cu alte cuvinte, în Hurezi se instaurase sistemul idioritmic sau al vieţii de sine, stăruitor până astăzi în câteva din mănăstirile moldovene.

E greu de spus dacă vina tulburărilor de atunci o poartă în întregime eparhul cel bătrân sau, mai precis, lipsa lui de tact. Acesta – de altfel bun organizator, ambiţios şi pus pe reforme – a dat ordin ca mănăstirea Hurezului să-şi desfiinţeze sistemul idioritmic şi să treacă la viaţa de obşte, adică la pravila clasică a monahismului răsăritean, aşa cum o avusese când era chinovie de bărbaţi. Dacă am pomenit de lipsa lui de tact, m-am gândit la câţiva colegi ai săi din sinod, care-l sfătuiseră să renunţe la o astfel de reformă – sau cel puţin s-o amâne – într-un moment când ierarhii aveau încă destule şi proaspete necazuri de pe urma schimbării calendarului. Se adăuga şi previziunea că-i va fi destul de greu să dobândească înţelegerea imediată a unor femei, mai ales că acestea erau şi oltence. El însă, convins de justeţea cauzei, pe de o parte, şi încredinţat de autoritatea lui, pe de alta, a slobozit porunca.

Hurezencele nici n-au vrut să audă. Cele mai multe erau de părere că hârtia eparhului nici nu merită un răspuns. Printre acestea se număra şi paralitica Pelaghia, pe care ucenica o scotea în cârcă până la pălimar, ca să ia parte la sfatul soborului. Până la urmă, stareţa i-a trimis eparhului un scurt raport prin care-i aducea la cunoştinţă, în modul cel mai respectuos, că maicile sunt mulţumite cu felul lor de viaţă şi că doresc să fie lăsate în pace.

Eparhului i-a tremurat, a mânie, buza de sus. A destituit-o pe stareţă, iar călugăriţele s-au trezit cu o alta, străină, venită de cine ştie unde, însă cu ceva ştiinţă de carte şi destul de instruită în orânduielile monahale. Aceasta a prins a umbla din chilie în chilie, vorbindu-le maicilor şi amintindu-le mai cu seamă de votul ascultării necondiţionate faţă de

superior. În cazul de faţă, superiorul era însuşi eparhul, vlădica, preasfinţitul, cel ce nu are altă râvnă decât să le reaşeze pe drumul cel mai sigur al mântuirii. Cât despre greutăţile de ordin practic, preciza noua stareţă, că adică maicile s-au deprins într-un anumit fel şi că le vine greu să-l schimbe, că unele sunt foarte bătrâne şi cu alte gusturi decât acelea ale cazanului comun, că unele sunt suferinde şi ţin dietă, că şi regimurile alimentare sunt osebite după natura bolilor, toate acestea se vor rezolva, să nu aibă nimeni nici o grijă. Le-a vorbit aşa timp de două zile. În cea de a treia, când a mers la liturghie şi a vrut să se aşeze în strana stăreţească, aceasta era ocupată. Pe spătar, coborâtă din locul ei de deasupra, şedea rezemată icoana Maicii Domnului. Soborul privea adunat, într-o tăcere de piatră. Stareţa n-a avut de făcut altceva decât să părăsească biserica. În faţa treptelor însă, o aştepta căruţa de obşte, în care i se pusese bagajul. O soră şedea la hăţuri, două călugăriţe ţineau caii de căpăstru, alte câteva purtau prapuri, soborul s-a rânduit în alai funebru, şi aşa au scos-o din mănăstire, cu toacă şi clopote, ca pe mort.

Din pridvor, rezemată de perete, în jilţul ei de nuiele, paralitica privea mulţumită. Alături, bântuită de presimţiri, Domnica înlemnise.

Pelaghia era una din cele mai vechi ale Hurezului. Niciodată n-am ştiut prea mult despre viaţa ei, căci am văzut-o de numai câteva ori, şi, pe de altă parte, bătrâna avea vorba puţină şi aspră, aproape răstită. Se spunea că suferindă fusese întotdeauna, dar de vreo cincisprezece ani damblagise de amândouă picioarele şi-şi ducea traiul numai în pat, făcându-şi rugăciunile, împletind flanele şi ciorapi. Nemaifiind în stare să-şi facă metaniile după pravila rânduită, folosea o lopăţică de corn cu care, mai mult noaptea şi în desăvârşită singurătate, se pedepsea cu câte cincizeci de lovituri pe fiecare pulpă de deasupra genunchiului, şi chiar cu mai multe, până ieşea sângele. Ucenicele aveau poruncă să tacă, dar nu toate şi-au păzit gura, mai ales din cele ce o lăsaseră în voia Domnului, scârbite de asprimea şi toanele ei, mutându-se pe la alte bătrâne. Nici una nu fusese în stare s-o îndure mai mult de un an, pricină pentru care aceasta din urmă, Domnica cea tânără, care o slujea de peste patru ani, ajunsese în socotinţa tuturor mai mult mucenică decât ucenică.

— Ce să fac? zicea ea uneori. Dacă o las şi eu, moare.

I se închinase trup şi suflet, ca unei mame adevărate, ea, care nu-şi cunoscuse mama. La douăzeci şi doi de ani, Domnica se socotea o fiinţă fără amintiri. Viaţa ei era ca o arie de nisip pe care degetul lui Iisus n-a scris niciodată nimic. Tot ce ştia despre sine era faptul simplu şi banal, povestit odată de maica Evelina, că într-o dimineaţă fusese găsită pe podul Izvor, din Bucureşti, la capătul dinspre Mihai Vodă, înfăşată într-o plăpumiţă de atlaz.

Avea doar câteva săptămâni. Trecătorii au anunţat poliţia, care a dus-o la Leagănul „Sfântul Stelian”, unde-şi găseau adăpost pruncii abandonaţi şi unde a fost hrănită cu biberonul. Sub plăpumiţă se găsise un bileţel pe care era scris cu litere de tipar: E BOTEZATĂ ŞI O CHEAMĂ DOMNICA. Atât. Nici poliţia şi nici alte autorităţi nu-şi băteau capul să-i identifice pe părinţii denaturaţi. După doi ani a fost trecută pe seama orfelinatului ţinut de călugăriţele de la Bistriţa şi a crescut acolo, laolaltă cu alte zeci şi zeci de fiinţe ca ea, al căror univers erau internatul mănăstiresc şi conştiinţa că, la rândul lor şi neîntrebate de nimeni, vor deveni şi ele călugăriţe. Când a trebuit să fie declarată oficial şi să aibă un act de identitate, maicile superioare au botezat-o Izvoranu, după numele podului pe care fusese găsită. Învăţase carte în şcolile orfelinatului, primară şi gimnazială, iar la 18 ani fusese călugărită cu încă vreo douăzeci la un loc, fără ca ei să i se schimbe numele cel vechi. De ce, nu ştia, şi nici nu voise să întrebe, ca una ce se obişnuise doar să asculte. Tocmai acest duh al ascultării a fost acela care le-a îndemnat pe superioarele orfelinatului s-o recomande – şi, de fapt, s-o trimită – sub ascultarea Pelaghiei, oloaga de care fugiseră toate ucenicele ei de până atunci, dar de al cărei cuvânt ţineau seamă cele mai multe din vieţuitoarele Hurezului. Într-adevăr, dacă stareţa venetică umblase din chilie în chilie să le convertească pe maici la viaţa de obşte, mai toate chiliile alergaseră la patul celei betege, să-i ceară părerea şi îndemnul. Suferinzii au cele mai multe pricini să se împotrivească devălmăşiei, iar Pelaghia era suferindă. Deznodământul acelor sfaturi de taină se văzuse; acum soborul nu făcea altceva decât să păstreze o linişte părelnică, pândind reacţia eparhului, aşteptată cu încordare lăuntrică şi care, după cum se va vedea, nu a întârziat să se arate.

Cred că la această stare de lucruri se gândea bătrâna când, privindu-mă ascuţit, i-am arătat hârtia cu care venisem. Spre surprinderea mea, cancelaria mănăstirii mă informase că biblioteca se află în grija maicii Pelaghia şi că de la ea trebuie să primesc cheile. Aşadar, mă gândeam privind-o şi eu cu nu mai puţină mirare, vestita colecţie de cărţi a Brâncoveanului, cea mai bogată din întregul sud-est-european şi încă strălucitoare pe vremea lui Hrisant, era acum nu numai destul de săracă, dar şi lăsată pe seama unui custode care nici măcar nu-i cerceta rafturile. Paralitica nu-şi părăsea decât rareori chilia, numai până-n pridvor şi de două-trei ori pe an la câte-o slujbă, şi atunci ţinându-se cu mâinile de gâtul celei ce o ducea în spinare, ca să-şi dovedească sieşi – poate şi altora – că mai e ceva bun în ea. Mi-a dat cheile mai mult aruncându-mi-le în mână, odată cu vocea ei răguşită:

— Văd că ai autorizaţie de unde trebuie, dar să citeşti repede şi să

nu zăboveşti prea mult pe la noi. Aici e foc care arde, iar pe dumneata te văd cam tinerel...

La început am gândit că această vorbă în doi peri trebuia s-o ocrotească pe tânăra ei ucenică, dar curând am înţeles că eram prevenit să nu mă amestec în văzduhul tulbure, de atunci, al mănăstirii, ci să-mi văd de treaba pentru care venisem. Când i-am spus că vreau să cercetez nu cărţile, ci arhiva – care era păstrată tot acolo, în spatele uşii deasupra căreia se vede şi astăzi inscripţia grecească BIBLIOTIKI – şi că aceasta e năpădită de praf şi păianjeni, Pelaghia a fost aceea care i-a poruncit Domnicăi să ia câteva cârpe de finet şi să mă ajute la scuturatul dosarelor. Atunci am aflat eu puţinul pe care tânăra îl ştia despre sine, iar aceasta nu pentru că aş fi iscodit-o sau pentru că ea ar fi fost cumva prea vorbăreaţă, ci datorită darului meu natural de a-mi croi drum spre inima oamenilor. Aşa se face că şi inima ei s-a deschis, şi nu numai mărturisirii, ci şi semnelor de întrebare. Cine îi vor fi fost părinţii şi de ce maică-sa se hotărâse s-o părăsească acolo, noaptea, pe un pod pustiu din inima Bucureştiului? Ce fel de suflet va fi avut?... Până s-o găsească primii trecători – din procesul-verbal al poliţiei se ştie că erau doi funcţionari de la Arhivele Statului – puteau s-o mănânce câinii. S-ar putea bănui totuşi că, până la ceasul acela, mama s-o fi vegheat de undeva din apropiere, dintr-un colţ ascuns, cum a fost vegheat Moise din păpurişurile Nilului. Da, dar mama lui Moise ştia că în locul acela se scaldă fiica lui Faraon! Moise a devenit cel ce va fi, pe când ea, Domnica Izvoranu, n-a vorbit niciodată cu Dumnezeu faţă către faţă, ci numai în semne şi ghicituri. Trebuie că e un sentiment plăcut, totuşi, să te poţi gândi la părinţii tăi, cei ce te-au născut. Un orfan de război e mult mai fericit; el nu şi-a cunoscut tatăl, dar şi-l imaginează luptând pentru apărarea patriei şi căzând eroic întru gloria neamului său. Oricum, aşa e mult mai plăcut decât să gândeşti în gol. Poate că mama trăieşte pe undeva, la Bucureşti sau în altă parte, şi aş putea să-i duc dorul, dar cum să-ţi fie dor de cineva care nu există?... O, nu pentru că şi-a abandonat copilul, nu, o fi avut motivele ei bine întemeiate, sărăcia sau ruşinea, va fi fost poate silnicită de cine ştie cine, există pe lume şi fii ai ruşinii, poporul le spune copii din flori... mie mi-ar fi fost dragă oricum, nu cred că aş avea sentimentele surorii Paraschiva de la Bistriţa...

— Cine e sora Paraschiva?

— Pe ea au găsit-o la poarta mănăstirii, tot mică şi înfăşată, părăsită de maică-sa. Purta la gât o iconiţă pe spatele căreia era scris: „Pe această copilă am închinat-o Maicii Domnului”. „De ce m-a închinat pe mine şi nu s-a închinat pe ea?” răcnea sora Paraschiva, plângând în hohote, cu ochii plini de ură şi deznădejde, când o duceau maicile s-o călugărească.

— Bine, am cutezat eu să observ, asta în ce o priveşte pe sora Paraschiva. Frăţia ta însă de ce a trebuit să devii călugăriţă? Nu toţi copiii din Leagănul „Sfântul Stelian” erau sortiţi mănăstirii.

— Conducătoarea leagănului era pe atunci maica Evelina Găitan, care controla şi alimenta orfelinatul de la Bistriţa.

— Dar cu băieţii ce făcea?

— Băieţii, e adevărat, erau îndrumaţi spre alte orfelinate, care nu ţineau de vreo mănăstire. Dar fetele luau drumul Bistriţei.

— Toate?

— Nu chiar toate. Unele erau recomandate pentru adoptare – întotdeauna există soţi care-şi doresc un copil şi nu-l pot avea.

— Trebuie să înţeleg că acestor soţi nu li se ofereau, spre alegere, toţi copiii aflători în leagăn, ci numai o parte din ei, adică cei selecţionaţi pentru o posibilă adopţie.

— Da, aşa era.

— Mă întreb, măicuţă Domnica, de ce nu te-ai aflat niciodată printre cele propuse spre adoptare? Cred că erai un copil frumos, cu ochi inteligenţi, cu surâs cuceritor.

Peste obrajii măicuţei a trecut atunci o adiere de auroră, iar eu am simţit că sufletul ei mi se deschide ca o lacrimă.

— M-am aflat, dar m-au întors înapoi.

— Ce s-a întâmplat?

— Aveam, se zice, un an şi jumătate când o pereche de tineri din Bucureşti au pus pe mine un deget părintesc. Trebuia să le fiu încredinţată cu tot ce aveam în inventarul meu personal. Or, în afară de bileţelul acela cu numele meu de botez, singura mea zestre era plăpumiţa în care fusesem găsită. Sora care a adus-o de la magazie şi voia s-o împacheteze a băgat de seamă că înlăuntru pare a fi un corp străin, un adaos, ceva ce nu ţinea de plăpumiţă, şi a chemat-o pe maica Evelina. Au descusut-o împreună şi în ea au găsit un periman.

— Un periman? am îngăimat eu cu oarecare îndoială. Aveam atâta cultură monahală încât să ştiu că pătratul acela de postav negru, cu semnele răstignirii cusute pe el, pe care călugărul îl primeşte la tundere şi-l poartă toată viaţa în spate, peste cămaşă, nu e niciodată aruncat ca o cârpă netrebnică, el având preţul simbolic al unui inel de logodnă, chezăşia văzută a unui legământ. Ce are să caute un periman într-o plăpumiţă de copil?

— Fireşte, mi-a răspuns ucenica, şi maica Evelina şi-a pus această întrebare. Ea nu putea duce decât la presupunerea că eram copilul unei călugăriţe şi că perimanul avea, cum s-ar zice, încărcătura morală a unui certificat de naştere.

— Greu de crezut, m-am îndoit eu. Puteau găsi altceva.

— Se poate bănui chiar mai mult, anume că odată cu abandonarea copilului, mama şi-a abandonat şi schima monahală. Se va fi măritat, poate cu tatăl meu, poate cu altcineva... Oricum, aceasta a fost tâlcuirea dată perimanului de către maica Evelina. El era semnul că mama se lepădase de cinul monahal şi că mi-l transferase mie, să duc eu mai departe ceea ce nu fusese ea în stare, să-i răscumpăr astfel păcatul pe care ea nu-l putuse ocoli. În acest chip am fost luată din mâna celor ce voiau să mă adopte şi trimisă în orfelinatul de la Bistriţa, unde toate copilele, absolut toate, erau destinate călugăriei.

Domnica a oftat uşor şi i-a trimis amintirii un surâs incert. Eu de abia îmi stăpâneam indignarea şi eram gata să mai pun o ploaie de întrebări, dar deodată toate s-au risipit în faţa uneia singure, care ţâşnise ca o flacără:

— De ce *tocmai atunci*?

— Nu înţeleg, s-a recules Domnica.

— Bănuiesc că în plăpumiţa aceea te-au învelit şi acolo, în creşă...

— Desigur, era bună şi era a mea...

— Aşadar îngrijitoarele de acolo au umblat cu ea de zeci şi sute de ori, te-au înfăşat şi desfăşat, au scos-o la aer şi au scuturat-o de scame, au împăturit-o şi despăturit-o în repetate şi repetate rânduri, fără ca vreuneia din ele să i se pară că înlăuntru se ascunde un obiect străin. De ce *tocmai atunci*, la o răscruce de viaţă, exact în momentul când trebuia să se rostească ceea ce oamenii numesc destin?

— Tocmai, că s-a rostit!

— Pe mine, vezi, asta mă cutremură, gestul prompt şi precis care trece prin perdea, nu crima deliberată a unei...

Cuvântul următor ar fi fost greu şi m-am oprit la timp, mai ales că tânăra monahie mă învăluia în nişte ochi umezi şi buni, de ciută rănită :

— Frăţia ta îţi iubeşti mama?... Aşa e c-o iubeşti?... Trăieşte?... A murit?... Aşa e că-ţi este dor de ea?...

— Eu n-am avut mamă, i-am răspuns dintru adâncul fiinţei mele şi numai atunci am simţit măreţia durerilor omeneşti. Domnica nu m-a priceput. Cum era să priceapă? Ca să mă feresc de o altă întrebare la care n-aş fi putut să răspund, am schimbat vorba: Aşa te-ai călugărit, cu perimanul acela?

— Cu el am să mă îngrop, a şoptit ea mai mult ca pentru sine.

În acel moment a năvălit în mine amintirea fostului meu egumen, dar cu atâta putere încât aş bănui, acum, că însăşi fiinţa de alături mi-a simţit unda cutremurului lăuntric, de vreme ce s-a pomenit punându-mi o întrebare anapoda, fără nici o legătură cu voroava de până atunci:

— Ce cauţi frăţia ta în prăfăria asta?... Pe aici n-a mai umblat nimeni de multă vreme.

Nici prin minte nu mi-a trecut să-i spun ce anume căutam, că adică dascălul Xenofont mă trimisese să-i fac nişte fişe după un anume material documentar, în vederea unei monografii.

— Îl caut pe Hrisant, i-am răspuns.

— N-am auzit de el.

— A fost unul din cei mai mari egumeni ai Hurezului.

Domnica a ridicat din umeri.

— De mine nu mă mir, s-a umilit ea, fiindcă eu am carte puţină şi nu cunosc bine istoria mănăstirii. În această bibliotecă, de pildă, acum pătrund întâia oară, căci maica Pelaghia nu m-a trimis aici cu nici o treabă. Mă mir însă că n-a auzit de el nici duhovnicul Teodosie. Cuvioşia sa urcă la noi o dată pe an, în ziua ctitorilor, slujeşte parastasul şi-i pomeneşte pe toţi egumenii câţi au fost de la început, dar numele acestui Hrisant nu i-a ieşit niciodată din gură.

— Cum se poate?...

Întrebarea mea a rămas în aer. De fapt, ea era menită mai mult să mă apere de bănuiala că aş fi spus o minciună, că aş fi scornit un personaj cu care istoria Hurezului nu avusese nimic de-a face. Altfel, absenţa lui Hrisant din pomelnic, sau faptul că bătrânul Teodosie nu-l pomenea anume, ocolindu-i numele ca pe al unui blestemat, începea să-şi capete în conştiinţa mea o obscură îndreptăţire prin aceea ce de abia acum se desluşea a fi fost, într-adevăr, blestemul fiinţei lui. Ce puteam eu pricepe atunci, la vremea uceniciei mele hurezene?...

Mulţi au crezut, până şi marele Iorga, că egumenii Hurezului au fost numai români. Hrisant însă era grec, născut în ostrovul Andros, dintr-un neam ce se chema Penettis. Intrase de tânăr în călugărie, dar anume de ce, numai Dumnezeu poate şti, căci s-a dovedit încă de timpuriu a avea îndrăzneaţă aplecare spre cele lumeşti. Pe vremea aceea nu era greu ca un grec să-şi facă pripas în Ţara Românească, mai ales prin oraşul Brăilei, care foia de venetici. Acolo, pe malul Dunării, a trăit el mai bine de douăzeci şi cinci de ani, învârtind neguţătorie mare şi bănoasă. Trimitea cirezi de vite spre ţara turcească, sorbea grânele Bărăganului în magazii uriaşe şi le vărsa apoi în pântecele corăbiilor ce le duceau în multe colţuri de lume. Şi-a făcut avere şi, odată cu ea, nume. Prin mijlocirea acestor două podoabe ale veacului a legat prieteşug cu Grigorie Brâncoveanu, cel din urmă vlăstar, în linie directă, al voievodului martir, cu ajutorul căruia a ajuns egumen al mănăstirii Polovragi. Trebuie să lămuresc însă că acest Grigorie, prin sila neamului său faţă de turci, devenise un mare iubitor de greci; pe de altă

parte, Polovragi era pe atunci închinată Hurezului, mănăstire asupra căreia casa brâncovenească încă mai păstra unele drepturi aşezate de ctitorul ei, cel puţin în ce priveşte orânduirea stareţilor; mai adaug că Hrisant avea bune legături şi cu Logofeţia Credinţei, cu adică administraţia de stat, căci suntem pe vremea Regulamentului Organic şi astfel de numiri se făceau cu ştiinţa şi aprobarea generalului Kiseleff. E lesne de înţeles că lui Hrisant nu i-a fost greu ca, după scurtă vreme, să ajungă egumen în marea lavră a Hurezului, pe care avea s-o cârmuiască timp de douăzeci şi doi de ani. Pe atunci era mare lucru să fie cineva stareţ al Hurezului. Era mai puternic decât episcopul de la Râmnic şi chiar decât mitropolitul de la Bucureşti. Era mai de vază decât un boier. Boierul avea o moşie, două, trei, cinci, dar Brâncoveanu îşi înzestrase mănăstirea cu aproape treizeci, iar egumenul poruncea peste toate. Nu mai ţin minte dacă pe vremea lui Hrisant se mai păstra chiar toată averea de la început, dar cel puţin douăzeci de moşii încă vor mai fi fost, în afară de vii, sunaturi, munţi, prăvălii, hanuri, pivniţe, ocne de sare şi vreo douăzeci şi cinci de cârciumi. Biserica şi rugăciunile rămâneau cam pe seama călugărilor, egumenul având a se îndeletnici mai mult cu gospodăria. La drept vorbind, nu era uşor să ţii socoteala unor astfel de averi, să le păstrezi în rânduială, să le sporeşti, să te judeci cu boierii vecini, şi uneori cu robii şi scutelnicii, să astupi gurile dregătorilor cu botiţe de păstrăvi, roţi de caşcaval, caşuri negre, vin de Şuteşti şi deseori cu bani. Hrisant le acoperea pe toate şi încă nu-i era de ajuns, într-atât se simţea el doldora de ceea ce graiul său numeşte *energia*. Se învoise să devină purtător de grijă al mănăstirilor Dintr-un Lemn şi Surpatele, apoi a luat pe seamă şi Bucovăţul, de lângă Craiova, unde a ridicat zidiri noi şi un pod peste Jiu. Administra o moşie a episcopiei şi luase el însuşi câteva în arendă, pe lângă magaziile proprii din Brăila şi negoţul de vite pe care-l continua cu mare pricepere. Casa de socoteli şi-o avea în apropiere de poarta mănăstirii, un fel de han în care forfoteau tot felul de oameni de afaceri, ispravnici, cămătari, negustori, cărăuşi, hoţi de cai, caraule şi iscoade, ciocoi şi nevoiaşi, creditori şi datornici, fiecare silindu-se să-i intre în voie. Îi mersese vestea până departe, de la el cereau sfaturi gospodăreşti boierii scăpătaţi, egumenii de la Tismana şi Bistriţa, şi însuşi episcopul. Nu e de mirare că păstoria lui a lăsat urme stăruitoare în cetatea de piatră a Hurezului.

Toate acestea ar fi fost de ajuns pentru schiţa biografică a unui Hrisant istoric, menită să-l reaşeze în pomelnicul marilor egumeni, pentru a cărui alcătuire nu avusesem nevoie să deschid nici unul din dosarele rânduite-n perete. Pe măsură însă ce-mi rememoram profilul gospodarului, cu meritele lui de netăgăduit, îmi dădeam seama că aceste date veneau să

explice imaginea celuilalt Hrisant, tot atât de cunoscut timpului său, dar intrat în uitarea voluntară a posterităţii. Dacă atunci, în secolul trecut, la numai câteva decenii după ultimele domnii fanariote, se socotea un lucru aproape firesc ca un egumen să fie nu numai foarte bogat, ci şi foarte amestecat în treburi lumeşti, apoi nu prea departe de marginea firescului era ca el să se înfrupte din tot ceea ce viaţa putea să-i îmbie mai dulce, începând cu ospeţele îmbelşugate şi isprăvind cu dragostele trupeşti. În fapt, greşesc. Pentru Hrisant, greutatea acestui fel de plăceri era tocmai dimpotrivă : el nu era un mâncău, se hrănea deseori pe fugă, nu avea timp să se dedea la mese lenevoase, dar întotdeauna îşi găsea răgaz pentru o femeie. Avea sângele fierbinte şi poftea să se înfrupte din carnea Evei precum un bondar din florile câmpului. Dracul curviei îl muncea cu mult mai cumplit decât cunoaştem noi din paginile *Patericului* şi, spre deosebire de părinţii pustiei, el nici măcar nu-l socotea un păcat şi nu făcea nimic spre a şi-l ostoi. Ceea ce pentru oricare alt om este un capitol de viaţă intimă pentru el era viaţă publică. Desfrâul său se desfăşura pe arii foarte întinse şi, ca să zic aşa, în văzul tuturor, cu înţelesul că nimeni nu se gândea să facă din el o taină. Să nu se creadă însă că egumenul era o boaită băloasă, un căpcăun din aceia ce răspândesc în juru-le spaimă şi dezgust. Dimpotrivă, muierile îl sorbeau cu nişte ochi de fiare flămânde şi-i simţeau făgăduinţele până-n măduva spinării. Când trecea el prin sate, în rădvanul tras de patru armăsari albi, în ferestre se mişcau perdele şi picurau rugăciuni să-i rupă Dumnezeu o roată, atunci şi acolo, în faţa casei. Îl iubeau mult văduvele, dar îmbierile veneau şi din locuri mai cu primejdie, ale nevestelor tinere, dintre care multe ar fi răbdat pe viaţă pumnii bărbatului pentru un ceas în braţele grecului. Ne putem întreba, desigur, dacă nu s-a găsit vreunul care să-i dea în cap. Nu s-a găsit. Pentru domolirea mâniilor, Hrisant îşi avea meşteşugurile lui care, la vremea şi în lumea de atunci, nu dădeau niciodată greş. Unuia îi muia mâna cu argint, altuia îi astupa gura cu un butoi de vin, pe altul îl îmblânzea cu un plug şi doi boi. Cât despre ruşinea casei, el tâlcuia cu îndemânare cuvintele Pildelor lui Solomon, după care patru sunt în lume urmele ce nu se pot cunoaşte: a vulturului în văzduh, a şarpelui pe piatră, a corăbiei pe mare şi a bărbatului în femeie. Omul nu mai avea nici un grai, se întorcea acasă, îşi bătea bine nevasta şi o iubea pe suspine.

Dacă însă egumenul râvnea el însuşi la o femeie, aceasta era întotdeauna o fecioară curată, cu trupul de abia pârguit, ieşită sărbătoarea la lume să-şi bucure tinereţea-n sfieli. Lui Hrisant îi plăcea să se ducă, o dată pe an, la târgul de vite din Râureni, unde-şi înălţa cort de mătase stacojie, din uşa căruia îşi alegea caii de preţ, tocmindu-se cu geambaşii, ca un cunoscător ce era. După ce se încheiau negustoriile şi oamenii beau

aldămaşurile la canea, prindeau a zice lăutarii şi se întindea horă mare în bătătura târgului. Şezând greceşte, cu picioarele sub el, pe trei-patru rânduri de perne, egumenul îşi rotea privirile peste joc şi, după oarecare chibzuinţă, îi şoptea omului său de încredere:

— Aia!

Fata nimerea spre seară în cortul aşternut cu scoarţe de Smirna, unde Hrisant o jertfea ostăşeşte. Apoi o dăruia ca un principe, fie cu o salbă de mahmudele, fie cu o casă şi grădină, fie cu un cazan de aramă pentru facerea ţuicii, fie cu câteva pogoane de pământ. Pentru o asemenea zestre se găsea uşor un flăcău care s-o ia de nevastă şi să uite tot. Până mai acum câteva decenii, în unele gospodării înstărite de prin Tomşani, Foleşti, Troian sau Slătioara încă se mai găseau, la vedere sau îngropate, cazane de aramă cu iniţialele lui Hrisant.

S-a mai observat un fapt de-a dreptul uluitor. De îndată ce grecul istovea o fată, spre uşa lui îşi făceau drum toate rudele femeieşti ale acesteia, mamă, surori, cumnate, verişoare, până la al treilea neam, ca şi cum făptura ei ar fi devenit o trâmbiţă a nelegiuirii, iar în sângele ei ar fi clocotit văpaia ochilor de şarpe. Valul mării se arunca pe ţărm o singură dată şi ducea cu el o singură scoică, pentru ca toate celelalte să se pomenească alunecând după ea, odată cu nisipul, atrase de cea mai vicleană dintre ispitele omeneşti, aceea a neantului. Fără doar şi poate, grecul era stăpânit de patima incestului şi se bănuia că, dacă ar fi avut o soră sau o fiică, el n-ar fi şovăit nici o clipă să şi-o facă ibovnică.

Aşa se lămureşte că, neavând asemenea rudenii de sânge, Hrisant a poftit asupra surorilor lui duhovniceşti. Am amintit mai sus că el, pe lângă multe alte răspunderi – luate asupră-şi de bunăvoie sau încredinţate de mai-marii săi –, avea în purtarea sa de grijă şi mănăstirea Dintr-un Lemn, cârmuită pe atunci de tânăra şi frumoasa Platonida, al cărei portret se poate vedea şi astăzi în galeria vestitelor stareţe. Năstavnicul – cum i se spunea – îşi făcea drumuri dese în aşezământul de pe valea Otăsăului, punea la cale multe şi preţioase treburi gospodăreşti, dar de fiecare dată, încetul cu încetul, se străduia să şi-o apropie pe stareţă. Aceasta însă avea grijă să nu fie niciodată singură cu el, în nici o împrejurare, ci întotdeauna însoţită de câteva ucenice, şi mai cu seamă de o soră a ei, Smaranda, ceva mai tânără decât ea, adusă de curând în mănăstire şi îmbrăcată în straie de rasoforă. Ochii lui Hrisant jucau când pe una, când pe cealaltă, dar se făcea a nu şti că Smaranda fusese măritată şi că venise aici văduvă, cu amintirea unui soţ răpus de moarte năprasnică şi în braţe cu o fetiţă de numai câteva luni. Că se făcea a nu şti sau că nu ştia într-adevăr, nici duhovnicul Tarasie n-a fost în stare să-mi spună, într-atât de încâlcite erau firele sufleteşti ale grecului.

Bănuindu-se oarecum vinovată de moartea bărbatului ei, tânăra văduvă i se menise călugăriei în chinovia păstorită de soră-sa, unde avea să-şi crească şi prunca, la adăpostul unui mic orfelinat, întru câtva asemănător cu cel ce avea să fiinţeze mai târziu la Bistriţa.

Când voia să-şi apropie o femeie, Hrisant nu se slujea de cuvinte, ci numai de ochi, cărora le adăuga un gest. Îşi întindea amândouă mâinile în faţă, cu palmele în sus, drepte, ca şi cum în fiecare din ele şi-ar fi avut inima. În numai câteva clipe se pomenea cu celelalte două lipite de ale lui, pereche pe pereche, înfiorate de o sudoare caldă, leşietică. Apoi el şi le retrăgea încet, într-o lunecare leneşă şi învăluitoare, după care îşi deschidea braţele. Aceasta era pânza lui de păianjen. O încercase de câteva ori şi la Dintr-un Lemn, dar de fiecare dată Platonida îşi ducea mâinile la spate, cu trupul drept, cu pleoapele lăsate, cu zâmbetul pierit în colţul gurii, într-un chip ce presupunea, deopotrivă, supunere şi împotrivire, al robului ce-şi dispreţuieşte stăpânul.

— Credeam că ştii să ghiceşti în palmă, glumea cu stăpânire egumenul, străduindu-se să risipească spaima privirilor martore.

Spre toamnă a chemat-o la Hurezi ca să-i facă, chipurile, dulceţuri. Smaranda a trebuit să rămână cu copilul, aşa încât Platonida, care ştia că dorinţa regelui e poruncă, a venit cu câteva ajutoare de nădejde. S-au făcut toate cu rânduială şi pricepere, numai că a doua zi, în târziul după-amiezei, Hrisant a poftit-o să bea împreună cafeaua în iatacul cel mic al egumeniei. Stareţa s-a înfăţişat cu cele trei ucenice, dar gazda le-a făcut acestora semnul stăpânului care nu are nevoie de servitori. De altfel, noi primiserăm poruncă să ducem numai două filigene alături de ibricul turcesc, de aramă ciocănită. Nu s-a mirat nimeni, deoarece isprăvile egumenului nu răzbătuseră şi în mănăstire; de ele s-a aflat mult mai târziu. Iatacul avea o singură fereastră, încărcată de perdele roşii, brodate cu fir, aşa încât lumina era puţină, a zilei somnoroase. Cei doi şedeau faţă-n faţă la o măsuţă de abanos încrustat cu sidef, pe care ardeau trei candele sprijinite pe cele trei braţe ale sfeşnicului de argint. Iatacul se învăluia nu numai de mireasma ceştilor aburinde, ci şi de aceea a mirului de nard, încropit cu mirodenii orientale, pe care sâmburii de lumină pluteau roşietic în paharele umplute numai până la jumătate. Platonida, care nu păruse deloc descumpănită de alungarea însoţitoarelor, îşi sorbea liniştită cafeaua şi întreţinea cuviincios o voroavă cenuşie. La un moment dat, egumenul şi-a pus palma stângă peste candela din stânga, înăbuşindu-i flacăra, apoi şi-a aşezat-o, întoarsă şi fierbinte, pe masă. Călugăriţa s-a făcut a nu băga de seamă. El a făcut acelaşi lucru cu palma şi candela dreaptă. Nu s-a întâmplat nimic. În cele din urmă, el a suflat în candela din mijloc şi a rămas aşa, pe întuneric, cu

amândouă palmele în aşteptare, pândind clipa când peste ele vor cădea două aripi de pasăre rănită. S-a auzit doar trupul Platonidei ridicându-se de pe scaun şi vocea ei frumoasă tăind înserarea:

— De mine şi de neamul meu nu te vei atinge decât în mormânt!

— Tot e bine şi-atunci, a rânjit egumenul.

— Atunci şi nici atunci! au căzut vorbele stareţei ca o pecete fierbinte pe o carte de blestem.

Aceasta a fost singura înfrângere a preacurvarului Hrisant, şi s-a jurat să n-o ierte.

Se pare însă că jurământul i-a rămas neputincios, cel puţin până la vremea când eu am plecat din Hurezi.

Un singur fapt a stârnit nedumerire în cugetul înţeleptei Platonida. Când Smarandei i-a venit vremea să fie tunsă în monahism, egumenul Hrisant i-a trimis acesteia în dar un periman, dar nu unul obişnuit, de postav cusut cu amici, ci de catifea brodată în fir de aur şi cu băierile de mătase. Când l-a văzut, stareţa a vrut să-l arunce în foc, dar soră-sa i-a căzut în genunchi şi a rugat-o cu lacrimi să i-l lase şi să i-l pună pe spatele cămăşii de călugărie, ceea ce, până la urmă, s-a întâmplat, preţul fiind acela că slujba s-a făcut noaptea şi numai între ele două şi duhovnicul Tarasie.

Şi poate că acolo, în biblioteca de la Hurezi şi alături de maica Domnica, nu mi-aş fi adus aminte de fostul egumen şi nu i-aş fi rostit numele dacă memoria nu mi-ar fi fost fulgerată tocmai de acel petic de postav simbolic, în jurul căruia de abia acum se urzea o taină tulburătoare, parcă anume făcută să se izbească de o alta. Dar cum oare se pot izbi tainele între ele, de vreme ce hotarele lor sunt tot atât de nehotărâte ca marginile norilor? Şi ce oare puteam eu să-i destăinui tinerei călugăriţe despre necunoscutul Hrisant, în afară de mărturia banală că el fusese unul dintre cei mai destoinici cârmuitori ai mănăstirii, ceea ce nu se potrivea câtuşi de puţin cu ştergerea lui din dipticele ctitoriei?... O, clipa antropofanică a văzului fecund!

În timp ce scuturam praful de pe dosare, în spatele rafturilor zărisem rama de lemn a unui tablou întors cu faţa la perete. Nu-i dădusem nici o importanţă – nu picturile sau stampele mă interesau, ci doar fişele scriptice pentru monografia lui Xenofont. Nici acum nu-mi dau seama – ba nu, mint, îmi dau seama – de ce am speriat păianjenii răsucind în lumină portretul lui Hrisant, şi nu numai în lumina zilei, ci şi în aceea a ochilor măicuţei Domnica, de abia desprinşi din fereastră şi stâlpiţi acum pe chipul de pe pânză, la care mă uitam şi eu, la bătrânul acela frumos, a cărui putere părea să fi rămas întreagă, cu barba şi mustăţile mătăsoase, rânduite în preajma unei guri tinere, cu buzele subţiri şi pofticioase. Nările de mistreţ,

adulmecătoare de miresme tari, îi împingeau linia nasului până în dreptul unor ochi de viezure la pândă, cu cătătura viclean aruncată-ntr-o parte, aşa cum din veac le place femeilor. În vinele grecului se adunase acea patimă nestăpânită a satirilor Eladei, întreaga orgie a toamnelor dionisiace, vitalitatea dezlănţuită a bacantelor din Ahaia, ce dănţuiau noaptea, goale, prin păduri şi sfâşiau taurii de vii, ca să le bea sângele cald. Ce fel de tată l-a zămislit şi ce neam de mamă l-a născut?... Şi cred că aş fi zăbovit îndelung în faţa portretului, fascinat de înţelegerile pe care nu ţi le poate da decât priveliştea timpului, dacă de alături n-aş fi auzit un geamăt. Domnica era palidă ca o moartă şi toată făptura-i tremura.

— Nu se poate! a îngăimat ea. Nu se poate!...

Am vrut s-o apuc de mână, dar s-a smuls ca o sălbăticiune şi a fugit, lăsându-mă pradă mai întâi mirării, apoi unui surâs revelator. Tot ce am povestit mai sus despre Hrisant se petrecuse doar în gândul meu, tot ce gândisem despre el era o îngrămădire de amintiri şi mărturii, cărora li se adăugase, în final, perspectiva culturii. Ea însă nu ştia nimic despre el şi eram convins că nu mă minţise. Înţelesesem că în mănăstire nu vorbea nimeni de Hrisant; cât despre inscripţia de pe chivotul fântânii, ea era în greceşte şi numai din câteva litere. Domnica nu-i auzise nici măcar numele rostit în pomelnic, ci doar pe mine protestând: „Cum se poate?”. Acum dăduse pentru prima oară cu ochii de chipul lui şi exclamase tremurând: „Nu se poate!”, iar aceasta fără ca eu să fi apucat să-i spun al cui este chipul. Nu făcusem altceva decât să-l scot din spatele rafturilor şi să-l rezem de un dulap, în lumină. De fapt, îl recunoscusem după ramă. Era cel făcut de Isidor Neuegasse, pictorul din Stephanopolis, adică unul din cele trei portrete ale lui Hrisant, dacă-l socotim şi pe cel adus mai târziu de la Bistriţa. Dar de ce anume îl arătasem, aveam să-mi dau seama mult mai târziu, după ce voi fi uitat de veriga pe care o ţineam în mână.

Am pus tabloul la loc, în ascunzătoarea lui, am încuiat biblioteca şi mă găteam să predau cheile, când am avut impresia că liniştea mănăstirii e răvăşită de duh furtunatic. Nu era o simplă părere, ci un adevăr. Curtea, scările, cerdacurile, foişoarele foiau de o forfotă neagră, a călugăriţelor ce alergau grăbite, cu paşi mărunţi, urcând şi coborând, deschizând şi închizând uşi, chemându-se una pe alta, mai mult prin semne, trecându-şi vestea din gură-n gură, prin cuvinte întretăiate şi neisprăvite, ca un sfat al valurilor mării. Multe din ele intrau în chilia Pelaghiei, zăboveau doar câteva minute şi se răspândeau în pripă, făcându-le loc altora, tot atât de neliniştite şi speriate, pricină pentru care nu am mai cutezat să intru în odaia bătrânei, ci am rămas în sala din mijloc, şi eu puţin speriat şi confuz. Domnica, mai palidă decât o văzusem în bibliotecă, mi-a smuls cheile din

mână şi m-a îndemnat să mă aşez pe scaunul de alături, cam vechi şi scâlciat, înghesuit între două cuiere cu multă hăinărie.

— Ar fi trebuit să mai rămâi acolo, mi-a şoptit ea. Nu e bine să umbli tocmai acum prin mănăstire.

— Dar, pentru Dumnezeu!, ce se petrece?

— A sosit maica Evelina şi tare mi-e frică de reaua întâmplare. Doamne, a adăugat ea făcându-şi semnul crucii, apără-ne de războiul cel dintre noi!

Din limba clopotului mare s-a auzit atunci semnalul adunării obşteşti, cel ce se foloseşte numai la vreme de primejdie, când mănăstirea e ameninţată de foc, de prăbuşirea norilor sau de năvala tâlharilor, când toată suflarea trebuie să alerge în curte şi să primească porunci.

Aşadar era de înţeles că eparhul nu renunţase la planul său de a instaura şi în Hurezi sistemul vieţii de obşte, nici nu rămăsese nepăsător la ofensa de a-şi fi văzut împuternicita alungată, pur şi simplu, din mănăstire. Dacă însă atunci era vorba de o stareţă venetică, necunoscută şi fără personalitate, de data aceasta el o trimitea pe faimoasa Evelina Găitan, un fel de Bismark al monahismului feminin din acea vreme, fiinţa care la viaţa ei se înfruntase cu episcopi, mitropoliţi, boieri şi capete încoronate, călugăriţa pentru care cârja cu mânerul de argint nu era o simplă podoabă. Despre ea ştiam şi eu destul de multe şi nu fără un anume rost aş aminti mai întâi că era odrasla unui mare neam de mocani din Satulungul Braşovului, ramura Găitanilor, cei care, alături de Şeitani şi Gologani, stăpâneau păşunile de deasupra Bârsei şi adunau în turme toată puterea munţilor. Despre strămoşii ei se povestea că-şi părăseau pentru o vreme stânile şi se duceau la Roma să înveţe carte latinească, după care se întorceau la oile lor şi se coborau din când în când în Braşov, unde cutezau să se ia la trântă, în limba lui Vergiliu, cu luminaţii cărturari ai cetăţii. Acestea însă erau doar urme ale trecutului, pajura duhovnicească a seminţiei, umbra de aur de pe vechea năframă nobiliară. Mătuşa ei, călugăriţa Semfora, care o luase de la părinţi pe când avea numai cinci ani, nu ştia carte, după cum nu ştiau nici cele mai multe din vieţuitoarele mănăstirii Suzana, simple ţărănci cărora li se spunea săru’mâna, obişnuite să-şi înveţe pravila pe de rost, după ureche, şi s-o spună la strană sau la lucru, în ritmul suveicii, al acului şi al furcuţei de la covoare. Copila a învăţat să scrie şi să citească de la veşmântăriţa Agatia, cam în fugă şi cam pe furiş, dar cu destulă râvnă pentru ca adolescenta de mai târziu să se arate deasupra analogului, în lumina feştilei, la rostirea paremiilor de la praznicele împărăteşti. Era însă mult mai cunoscută pentru vocea ei neobişnuit de frumoasă, dulce, puternică, limpede şi gâlgâitoare ca o odraslă a muntelui cu ape. Pe toată valea Teleajenului se

dusese vestea că, de câte ori cânta la strană măicuţa Evelina, se desprindeau îngerii din turle şi se înşirau ca rândunelele pe lanţurile policandrului, să asculte mai de-aproape, iar oamenii îşi făceau auzul albastru şi se uitau, prostiţi, în rai. Aşa se face că pe la vreo treizeci de ani, când a rămas singură şi s-a mutat la Ţigăneşti, unde se pare că avea o altă mătuşă, a fost descoperită de Ştefănache Popescu, mare dascăl de muzichie al timpului, care a învăţat-o notele psaltice şi chiar meşteşugul compunerii. Prin îndemnul, mijlocirea şi recomandarea acestuia a fost chemată să ocupe postul de cântăreaţă în capela Leagănului „Sfântul Stelian", instituţie adăpostită în Palatul Ghica-Tei şi patronată de înaltele doamne ale nobilimii bucureştene. De câteva ori pe an, palatul foia de ştirboaice, cantacuzine, ghiculese, moruzoaice şi alte asemenea mărimuri, printre ale căror mătăsuri scumpe, stropite cu giuvaeruri, Evelina îşi strecura cu sfială rasa de călugăriţă săracă, dar numai până ce se aşeza în strană şi glasul ei prindea să lumineze văzduhul cu diamante fluide. Şi pentru că în capelă ea nu avea treabă decât în duminici şi sărbători, pentru zilele de rând au făcut-o supraveghetoare, îndeletnicire prin care şi-a legat pentru totdeauna sufletul de copiii nimănui, părăsiţi de cine ştie ce mame amărâte pe la pragurile bisericilor, uneori cu o zgardă de gât, alteori cu nimic. Totul a decurs firesc până în ziua când leagănul a fost cercetat de însăşi regina, marea lui patroană. Primirea s-a făcut în capelă, nobilele doamne se aşezaseră pe un singur rând, de la uşă până către mijloc, la sfârşitul căruia se afla, cam în dreptul stranei sale, Evelina. Regina a întins mâna fiecăreia şi fiecare i-a sărutat-o, potrivit protocolului; i-a întins-o şi călugăriţei, dar aceasta i-a strâns-o numai, delicat, cu o plecăciune cuviincioasă. Cucoanele au îngălbenit, una dintre ele nu s-a putut stăpâni şi a înfruntat-o pe loc, în momentul când suverana îşi lua locul în jeţ:

— Nu ţi-e ruşine? Cum de-ai îndrăznit?... Vei pleca chiar astăzi!

— Eu ştiu, doamnă, a răspuns cu linişte Evelina, ştiu că Majestatea Sa este soţia regelui nostru, dar mai ştiu că eu sunt mireasa Regelui regilor şi n-am fost sigură că Domnul şi Stăpânul meu nu s-ar fi supărat.

Apoi s-a aşezat în strană şi a cântat polihroniul cu atâta măiestrie, încât regina, care-i auzise cuvintele, le-a grăit doamnelor în timp ce se îndreptau spre dormitoarele copiilor:

— Să ştiţi că astăzi mi-am adus aminte de cele ce-am auzit eu despre Alexandru Ioan Cuza. El a fost întâiul domn român care, mergând în audienţă de prezentare la sultan, nu i-a mai sărutat, în genunchi, vârful papucului, după protocolul Sublimei Porţi, ci şi-a lipit călcâiele şi a salutat milităreşte, ca un colonel ce era. Se zice că sultanul nu s-a simţit ofensat. Aceasta, vedeţi, nu înseamnă trufie, ci demnitate – şi cred că ea nu le-ar sta

rău nici altor obraze bisericeşti.

În aceeaşi zi când urma să fie dată afară, Evelinei i s-a încredinţat întreaga administraţie a aşezământului. Doamnele însă nu i-au iertat obrăznicia şi nu scăpau nici un prilej de a o umili subţire, mai ales vorbindu-i franţuzeşte sau presărând cuvinte despre care ştiau că ea nu le înţelege, până o făceau să plece ruşinată, cu fruntea în pământ şi cu ochii în lacrimi. Atunci s-a trezit în ea toată dârzenia neamului mocănesc, a strămoşilor ce păzeau turmele recitându-l pe Ovidiu, şi s-a jurat ca tocmai ea, proasta şi neştiutoarea, care nu avusese parte nici de clasele primare, să pornească o şcoală pentru învăţătura celor din tagma ei. A avut răbdare, a bătut pe la toate uşile vlădicilor şi miniştrilor, dar n-a auzit-o nimeni. Şi-a adus două nepoate din Săcele, le-a întreţinut la Şcoala Normală a Azilului „Elena Doamna”, le-a făcut învăţătoare şi le-a călugărit. Cu ele şi cu câţiva dascăli voluntari a înfiinţat, chiar acolo, în Palatul Ghica-Tei, întâiul seminar monahal din cuprinsul românesc, strămutat apoi, odată cu începutul războiului, la Bistriţa olteană, împreună cu o parte din copiii leagănului, în special cu fetiţele de care-mi vorbise Domnica. De-a lungul anevoiosului ei drum, Evelina avusese de înfruntat nu numai inerţiile, dar şi invidia mai-marilor ei, episcopi şi mitropoliţi, care nu sufereau izbânda unei analfabete asupra inculturii monahale. Dar printre puţinii ei admiratori se afla şi eparhul care tocmai o trimisese acum la Hurezi să pună rânduială de fier în viaţa mănăstirii.

Clopotul continua să bată, maicile ieşeau de prin chilii, lăsând uşile deschise, şi în numai câteva minute întunecară incinta. Pelaghia, dusă în spinare de ucenica ei, se aşeză în jilţul de nuiele din cerdac. Cele mai multe se uitau spre poarta cea mare, dar Evelina se arătă nu de acolo, ci din biserică, însoţită de exarhul Iulian. Amândoi îşi tăiară drum prin mulţime şi se urcară în foişorul lui Dionisie. El făcu semn către turlă, clopotul amuţi. În cetate se lăsă tăcere de piatră. Exarhul dădu citire ordinului chiriarhal prin care arhimandrita Evelina Găitan era numită stareţă a mănăstirii Hurezi, cu toate prerogativele prevăzute de regulament şi cu împuterniciri speciale din partea episcopului. După câteva clipe de linişte, se auzi vocea Pelaghiei:

— Noi o avem stareţă pe Maica Domnului!

— Pe ea o avem! strigară destul de multe glasuri din sobor.

Evelina privi tăios pe sub pleoapele grele şi bătu de trei ori cu cârja în podea:

— Pe Maica Domnului am luat-o eu, cu mâinile mele, şi am aşezat-o la locul ei de deasupra strănii stăreţeşti.

— Blasfemie! ţipă de sus paralitica.

— Blasfemie! o îngână sobornicească adunare.

Noua stareţă le-o reteză scurt şi apăsat:

— Blasfemie este s-o aşezi pe ea cu picioarele acolo unde stă o păcătoasă cu şezutul.

Un murmur străbătu curtea. Vârful de argint al cârjei stăreţeşti mai bătu de trei ori în lespede. Pelaghia se folosi de liniştea momentului:

— Să se ştie de la început că nu primim viaţa de obşte!

— O veţi primi! apăsă Evelina.

— Părinţii pustnici n-au dus viaţă de obşte şi s-au mântuit.

— Eu n-am venit aici pentru voroavă cu duh pitonicesc, grăi stareţa, ci să dau porunci în numele eparhului. Din clipa aceasta, în mănăstirea Hurezi se întemeiază viaţa de obşte. O singură biserică, o singură cămară, o singură bucătărie, o singură trapeză. În ogradă se află carele cu tot ce trebuie pentru început, de la cazan până la linguri. Fiece chilie îşi va aduce proviziile la economat, păsările şi animalele vii, va desfiinţa gardurile din spate, coteţele şi orice alte acareturi. Maicile care nu pot – sau nu vor – s-o facă singure vor fi ajutate de argaţii ce se află acum în preajmă, cu straşnice porunci. Cuhniile de pe la chilii se vor preface în odăi de dormit sau de lucru. Ascultările de obşte vă vor fi rânduite după vârstă şi destoinicie. Chelăria i-o încredinţez maicii Domnica Izvoranu, celei pe care am crescut-o de mică şi am îndrumat-o în pravila supunerii.

— E ucenica mea! strigă răguşit paralitica.

— Din clipa aceasta, toate maicile şi surorile sunt ucenicele mele!

Domnica întoarse capul şi se uită la mine cu deznădejde. Dar eu nu puteam face nimic altceva decât să-i înţeleg sfâşierea. Din foişoarele lor, cele două bătrâne şedeau pe talgerele aceleiaşi cumpene, iar tânăra monahie se afla în mijloc, într-o sălbatică nehotărâre.

— Mai bine plecăm! îşi ridică Pelaghia braţele în văzduh. Vei rămâne cu mănăstirea goală, stareţa de la Huhurezi...

Evelina nu se clinti.

— Vlădica e informat despre unele puneri la cale. În alte mănăstiri nu veţi merge, căci toate au acum viaţă de obşte. Cât despre sat...

— Satul e tot moşia lui Brâncoveanu, se ridicară mai multe voci, în timp ce altele încuviinţau printre lacrimi.

Cârja stareţei se izbi o dată, cu putere, de lespede.

— Ei bine, cuvioşia sa exarhul va citi cartea de afurisenie arhierească pentru o împrejurare ca aceasta. E iscălită şi pecetluită cu jurământ de preasfinţia sa eparhul.

Galben la faţă, cu mâinile şi vocea tremurând, Iulian citi hârtia, încheind sugrumat:

— „Celei ce va păşi prima pe poarta mănăstirii în veci să nu-i putrezească trupul, ci să rămână de piatră precum al femeii lui Lot!”

Chipurile din curte înţepeniră de spaimă. Până şi lacrimile se opriseră în streaşina ochilor, ca nişte ţurţuri în faşă. Evelina crezu că stăpâneşte destul de bine momentul pentru ca să sloboadă ultima poruncă:

— Mergeţi la chilii şi aduceţi la chelărie tot ce v-am spus. Acum!

Nu se făcu nici o mişcare. O clipă, două, trei. La un semn, clopotul cel mijlociu bătu o singură dată. Din spate se auziră topoarele argaţilor care dărâmau gardurile, apoi orătăniile speriate şi zarva devastărilor înnoitoare. Pelaghia, smucindu-şi jumătatea sănătoasă a trupului, îşi ridică braţele spre Domnica:

— Hai!

Domnica ştia de acum că nu în chilie trebuie s-o ducă. Supusă, îşi încovoie spatele şi-şi lăsă grumazul cuprins de mâinile bătrânei. O ridică din coapse şi prinse a o purta, încet, către scara din mijloc. Atunci se stârni în toată incinta o vânzoleală înfricoşată. Maicile începură să alerge spre chiliile lor, dar nu se mai ştia care cu ce intenţie. Unele îşi chemau ucenicele, altele se îndemnau la grabă, fetele se făceau nevăzute în spatele uşilor, altele boceau printre topoarele argaţilor. Din turlă se sloboziră clopote de mort. În mai puţin de un sfert de ceas, aproape cincizeci de călugăriţe părăsiră mănăstirea, purtându-şi boccelele în urma Pelaghiei, paralitica neînduplecată, care trecu cea dintâi pe sub bolta cea mare, în cârca Domnicăi.

Aşa s-a petrecut răzmeriţa monahală din Hurezi, de pomină până-n ziua de azi. Evelina a rămas cu jumătate din sobor, l-a mai sporit cu timpul şi le-a deprins pe toate vieţuitoarele cu pravila chinovitică. Răzvrătitele s-au aşezat în Romani, care pe unde a putut. S-au găsit destui săteni care să le ofere îndemânările casnice, o magazie goală, o şură, o cuhnie sau câteva odăi lăturalnice, prefăcute la repezeală în chilii şi ateliere, la adăpostul cărora şi-au început viaţa cea nouă după tiparele celei vechi. Pelaghia şi Domnica s-au aciuat în căsuţa dinspre grădină a unei familii de gospodari. În aceeaşi zi m-am dus să le văd. Bătrâna părea mulţumită, ucenica se resemnase şi nu-şi mai făcea nici un fel de gânduri, ca atunci când omul trece printr-o mare cumpănă şi-şi spune: asta e! Ele însă erau singurele care plecaseră din mănăstire cu nimic, adică nici măcar cu puţinul dintr-o boccea. Pelaghia m-a autorizat în scris ca, împreună cu econoama şi secretara, să aleg o seamă de bunuri din avutul ei şi să i le duc. Chilia însă era sigilată cu ceară roşie. Când i-am arătat Evelinei autorizaţia, mi-am simţit inima despicată de o privire tăioasă.

— Frăţia ta ce cauţi pe-aici?

— Cercetez biblioteca, i-am răspuns arătându-i cealaltă hârtie.

Nici nu s-a uitat la ea.

— Cheile bibliotecii se află în chilia celei afurisite, iar peceţile nu se vor ridica decât odată cu acelea ale blestemului.

Şi mi-a întins mâna spre sărutare, ceea ce însemna – o ştiam – concedierea.

E lesne de înţeles de ce am plecat atunci din Hurezi cu atâtea mâhniri. Celor văzute şi auzite li se adăugase regretul de a nu mai avea acces în bibliotecă. O, nu neapărat pentru fişele dascălului Xenofont, îi făcusem destule, datorită faptului că arhiva era clasificată şi am aflat cu uşurinţă ce-mi trebuia. Dar conversaţia mea cu Domnica îmi readusese în minte figura egumenului Hrisant şi începusem să mă întreb dacă de pe urma numeroaselor lui păcate va fi rămas vreo odraslă şi dacă el a făcut ceva spre a o recunoaşte şi înzestra. Finalitatea acestei întrebări era încă destul de nedesluşită, dar îmi ziceam că ea se va lămuri pe măsură ce aş fi descoperit identitatea copilului. Era de presupus că, după moartea lui Hrisant, toate hârtiile din casa lui de afaceri vor fi fost strămutate în arhiva mănăstirii şi că printre ele aş putea să dau de o însemnare, o notiţă, o scrisoare, un document revelator. Deocamdată nu era nimic de nădăjduit şi prevedeam – aşa cum s-a şi întâmplat – că viaţa mea atât de întortocheată şi drumurile mele atât de încâlcite o să-mi abată luarea aminte spre alte şi alte întrebări.

În lumea noastră s-a vorbit mult, după aceea, despre răzvrătirea hurezencelor şi despre ciudata lor viaţă monahală în mediu mirenesc. Fireşte, Evelina a făcut tot ce i-a stat în putinţă spre a le convinge să se întoarcă, dar încercările ei se izbeau întotdeauna de Pelaghia, a cărei autoritate morală crescuse enorm prin aceea că-şi asumase, conştientă şi prevenită, consecinţele blestemului arhieresc. Dacă, deci, dreptatea era de partea lor, afurisenia eparhului nu va avea urmare. Dacă, totuşi, o va avea, paralitica nu putea fi decât o martiră, şi încă pe treapta cea mai de sus, aceea la care priviseră, desigur, Moise şi Pavel mărturisind că ar fi gata să-şi sacrifice propria lor mântuire în favoarea celor de un neam cu ei. Nu puţine au fost îndemnurile ca Pelaghia să-i ceară eparhului iertare, mai ales că starea sănătăţii ei se înrăutăţise şi zilele-i păreau tot mai puţine. Ea ştia însă că iertarea n-o va putea dobândi decât cu preţul întoarcerii în mănăstire, un gând pe care l-ar fi ucis de cum s-ar fi născut. Aşa a murit, încrâncenată, după numai câteva luni.

Evelina a folosit prilejul pentru a arunca în sufletele fugarelor o undă de înduplecare. Ea le-a trimis o scrisoare cu credinţa ei că dacă maicile din sat s-au despărţit de mănăstire prin viaţă, ele pot să rămână legate de ea prin moarte. Ca atare, ele vor fi slobode să se îngroape în cimitirul

mănăstirii, începând chiar de acum, cu răposata Pelaghia, şi să-l cerceteze, fără nici un fel de oprelişte, pentru cuvenitele pomeniri. Stareţa nu se înşelase – scrisoarea a mers direct la ţintă, acolo unde sufletul omului e mai simţitor. Ea lăsa impresia, pe de o parte, că recunoaşte şi consfinţeşte ruptura şi, pe de altă parte, că aceasta nu e totală. Fugarele s-au învoit s-o ducă pe moartă în cimitirul de sus, dar numai acolo au cunoscut că groapa acesteia fusese săpată undeva la margine, în povârnişul ce se coboară către pârâu, unde sunt aşezaţi, de obicei, sinucigaşii, fulgeraţii, blestemaţii de tot felul. Li s-a explicat însă că maicile rămase în chinovie nu s-ar fi învoit ca mormintele răzvrătitelor să fie laolaltă cu ale lor, căci altfel s-ar fi răsturnat toată cumpăna dreptăţii.

În realitate, Evelina urmărise altceva, şi anume ca ea să aibă controlul asupra mormântului Pelaghiei. Numai în felul acesta, la sorocul celor şapte ani, deshumarea le va arăta tuturor că trupul răposatei rămăsese întreg şi neputrezit, dovadă că dreptatea nu era de partea fugarelor şi că ele trebuie să se întoarcă de unde au plecat. Stareţa îşi dădea seama că pentru înstrăinarea celor aproape cincizeci de monahii purta şi ea o parte din vină – se încrezuse prea mult în prestigiul şi personalitatea ei, nu avusese destul tact, se pripise şi, mai ales, subestimase capacitatea oltencelor de a o înfrunta. Acum trebuia să-şi spună cuvântul experienţa strămoşilor ei, a mocanilor din Săcele, care măsurau istoria cu veacul şi puneau preţ pe lucrarea înceată şi cea sigură a timpului. Numai că s-a înşelat şi de data aceasta. Când s-a făcut deshumarea Pelaghiei, la lumina zilei şi în văzul tuturor, osemintele acesteia s-au aflat curate de orice putreziciune, frumoase şi galbene în sfidătoarea lor aşteptare. La sfârşitul parastasului, după „Veşnica pomenire”, răzvrătitele şi-au cântat biruinţa în imnul Apărătoarei şi au aşezat rămăşiţele pământeşti ale Pelaghiei într-o răcliţă de stejar, peste care au aşternut ţărâna aceluiaşi mormânt. Evelina şi-a îndurat greu înfrângerea şi n-a putut face nimic altceva decât să-şi rotească ochii grei asupra fugarelor şi să-i oprească apoi asupra bietei Domnica, năpădind-o cu spaime.

Biata Domnica! mă pomenii oftând în timp ce încă mai mângâiam cu palma mărul din care nu apucasem să muşc. Nu mai aveam nici poftă şi nici vreme pentru miezul cel dulce-acrişor al fructei, căci trecusem pârâul şi intram în vatra schitului. Revederea lui Teodosie nu avu nimic din emoţia întâlnirilor rare. Ne cunoşteam de când lumea şi parcă ieri ne-am fi despărţit. Era singurul supravieţuitor al călugărilor hurezeni de altădată, schimnicit încă de tânăr aici, în ctitoria lui Ştefăniţă Brâncoveanu, aşezare răzleaţă pe care maicile o ocoliseră încă de la început. Singura lui tovărăşie era singurătatea lucrătoare a lumii din adânc. În mănăstire nu se ducea decât

de două-trei ori pe an. O dată pe săptămână i se trimiteau de sus ceva merinde şi i se făcea curăţenie în chilie. Nu ducea lipsă de nimic, dar legumele şi le cultiva singur, ca unul ce avea, încă din copilărie, patima grădinăritului.

— Ţi-am adus câteva mere dintr-o livadă care nu-i a mea, i-am spus aşezându-mă, şi dacă-mi arăţi unde găsesc aici o răzătoare, am să-ţi fac o pastă pe care s-o poţi mesteca lesne între gingiile celor peste o sută de ani.

— Amin! încuviinţă el dându-mi ceea ce căutam.

— Am trecut pe lângă fântâna lui Hrisant şi mi-am adus aminte de fostul nostru egumen. Eu nu-l mai ştiu de când am plecat la Govora. Era bătrân. E-adevărat că îmbătrânise în rele, dar...

— De ce-l osândeşti? mă întrerupse schimnicul. Noi nu avem voie să judecăm pe nimeni.

— Nu de asta-i vorba, ci de altceva. Stareţul Martinian de la Arnota mi-a spus astăzi un lucru extraordinar, anume că Hrisant a fost cel ce a golit mănăstirea de călugări. Să fie oare adevărat? Şi cum adică? I-a blestemat, i-a izgonit, i-a înfometat?...

— I-a izgonit, întări el după prima linguriţă de mere rase.

— Tocmai el, care se fălea că făcuse Hurezul o adevărată prisacă?

— Lucrurile, fârtate, s-au petrecut într-un chip cu totul neobişnuit chiar pentru noi, cei ce vieţuim cu minunea zilnică. Hrisant a trăit aşa cum a trăit şi n-ar avea nici un rost să-i mai aducem şi noi învinuirile de care nu mai are nevoie. Ţi-l aminteşti îmbătrânind, eu l-am apucat bătrân de tot şi bolnav. Pe patul de moarte i-a venit şi lui vremea să se spovedească, dacă mai avea ce spovedi, că păcatele lui erau ştiute de toată lumea. Se pare însă că duhovnicul Zaharia nu le prea ştia. Înspăimântat de câte auzise din gura unui egumen, el a rânduit, drept canon, ca acesta să fie îngropat la moarte sub scara bisericii, să calce lumea peste el şi să-l smerească până ce Dumnezeu s-o îndura să-i spele fărădelegile. Înmormântarea s-a făcut în taină, noaptea târziu, iar de ea am ştiut numai trei inşi, adică duhovnicul Zaharia, stareţul cel nou, Ioanichie, şi eu, care de abia împlinisem douăzeci de ani şi aveam braţe puternice. Toţi am fost legaţi cu jurământ. Pentru cealaltă lume s-a dat zvon că egumenul îşi dorise mormântul la Bucovăţ. Toate au fost bune – bune le credeam noi –, numai că vremea aceasta de după moartea lui Hrisant a adus în lavră un necaz atât de mare cum nici părinţii Tebaidei nu şi-au putut închipui, cu toate ispitirile lor. Pacostea n-a venit dintr-odată, ci încetul cu încetul, pe nesimţite, şi a fost luată în seamă numai după vreo doi-trei ani. Acum, se ştie că femeile au fost întotdeauna mai bisericoase decât bărbaţii, dar numărul celor ce veneau la slujbele de la Hurezi a prins a spori şi a tot sporit până ce s-a făcut o adevărată

îmbulzeală. Cu atât încă n-ar fi nimic – se mai dovedeau şi pline de neastâmpăr, vânzolindu-se încolo şi încoace, într-un du-te-vino neostoit, ca al furnicilor la nuntă. Veneau mai de aproape şi mai de departe şi, de cum treceau pragul bisericii, evlavia lor lua înfăţişări ciudate şi de-a dreptul înfricoşătoare. Ochii li se aprindeau ca tăciunii şi pironeau sfinţii de pe pereţi cu fulgere păcătoase. Călugării de prin strane nu mai ştiau cum să-şi înfăşoare feţele în camilăvci, ferindu-se de nişte priviri care străbăteau pân' la izvoarele omului. De ani de zile vieţuiseră oamenii cu pace în chinovie sau veniseră liniştiţi de prin alte mănăstiri, dar acum se pomeneau cu trupurile frământate de cazne. Până la urmă au prins a fugi care încotro, strămutându-se pe la alte obşti, până ce bietul Ioanichie a mai rămas cu câţiva călugări, şi aceia foarte bătrâni şi cu traista mişcându-li-se-n cui. Doar într-un târziu, întrebând el în dreapta şi-n stânga şi punându-l şi pe duhovnicul Zaharia să cerceteze, a aflat pricina. De cum se îndreptau spre biserică, femeile simţeau că din treptele scării abureşte o flacără dulce care le învăluie coapsele într-o aprindere leşietică şi biciuieşte sângele cu plesnete de foc. La început ştia fiecare pe seama ei, apoi taina a prins a fi şuşotită din ureche-n ureche. La pragul bisericii se îmbulzeau, ca la o vrajă, ca la un descântec de leac, fel de fel de muieret, văduve părăsite, neveste trecute, fete bătrâne şi mai ales femei despre care se spune că au carnea rece. Goliseră mănăstirea de călugări. De abia atunci, într-un târziu, şi-au adus părinţii aminte de Hrisant...

— Şi l-aţi dezgropat, anticipai eu punând deoparte mărul pe care, în sfârşit, mă hotărâsem să-l încep.

— Era noapte cu lună plină când Ioanichie a hotărât să dăm la o parte lespezile de lângă scară. L-am găsit pe Hrisant întreg. Putreziseră doar straiele de pe el, iar trupul îi zăcea gol şi ţeapăn, cu unghiile cât secera şi cu bărbăţia crâncenă, de parcă ar fi murit în fierbinţeli şi sângele nu avusese timp să se tragă îndărăt. Cu mare scârbă l-am scos de acolo şi l-am rezemat în picioare, de zidul pridvorului. Părinţii au deschis cărţile şi i-au citit îndelung, când unul, când altul, când amândoi deodată, dar nu se întâmpla nimic. În cele din urmă, duhovnicul Zaharia a oftat suspinând şi i-a citit din nou, dar de data aceasta cerând dezlegare nu numai pentru mortul din faţa noastră, ci şi pentru roaba lui Dumnezeu Erotiida. Atunci de abia, sub ochii noştri, ţărâna lui Hrisant a început a curge printre oase, până ce şi ciolanele s-au desfăcut din încheieturi şi s-au făcut grămadă lângă temelia pridvorului. Ioanichie i-a scris numele pe hârcă, dar nu întreg, ci numai cu câteva litere greceşti şi cu anul morţii, adică XPSNT 1854, apoi i-am îngropat oasele în marginea cimitirului de la bolniţă, pe coasta dinspre pârâu, dar cruce nu i-am pus. Să i se piardă urma. Asta însă nu i-a întors pe

călugări îndărăt – ei nu trebuiau să ştie nimic, altfel sminteala ar fi fost prea mare. Puţinii care mai rămăseseră au plecat şi ei peste deal, la Bistriţa, cu Ioanichie cu tot. Zaharia s-a prăpădit curând. Mănăstirea a rămas pustie timp de şaisprezece ani, eu fiind aici singurul ei paznic. Pe urmă au început a se aduna călugăriţe de pe la Sărăcineşti, de la Surpatele, de la Mamu, iar eu le-am dat totul pe seamă şi m-am schimnicit aici unde mă vezi... Dar tu ce-ai mai făcut?

— Lasă-mă pe mine, viaţa mea nu e interesantă decât prin ale altora, mai bine spune-mi cine a fost Erotiida şi ce căuta această femeie alături de numele lui Hrisant?

— La fel l-am întrebat şi eu pe duhovnicul Zaharia, dar el nu mi-a spus-o decât înainte de a muri. E lucru înfricoşat, frate dragă, şi dacă, iată, vorbim despre el, o facem nu pentru ca să întinăm amintirea unui om care a fost – noi să ne plângem păcatele noastre –, ci pentru învăţătura celor viitori. Acest Hrisant era feciorul unui hoţ de corăbii, care murise în lanţuri, trăgând la catargă. La vârsta când băieţilor le dau tuleiele, din trupul lui Hrisant s-a arătat o boală urâtă, cu bubuliţe şi mâncărimi pe toată pielea, din creştet până-n tălpi. Doctorul i-a spus că leacul nu-i poate fi decât însurătoarea, să-şi aibă adică femeia lui cu sine. Insula însă era destul de micuţă, cu câteva cătune de pescari, fetele de măritat erau puţine, şi apoi unde putea să afle el o femeie, fie şi desfrânată, care să se apropie de un trup ca al lui? Mai mult decât el suferea maică-sa, ca orice mamă nefericită. Din milă pentru fiu, ea s-a culcat cu el, mă înţelegi, ca o nevastă cu bărbatul ei, şi au trăit aşa vreme de câţiva ani, săvârşind păcatul acela pe care-l osândeşte şi dumnezeiescul Pavel în epistola sa către Corinteni...

— A-ha! mă bătui eu cu palma peste frunte, aşa se explică, probabil, înclinaţia bolnavă a lui Hrisant pentru incest...

— Asta explică şi blestemul, mormăi el.

— Avo, mă pomenii eu sărind la altă vorbă, cândva îmi trecuse prin minte să aflu dacă din sângele fostului nostru egumen s-a odrăslit vreun copil şi dacă el, părintele, a făcut ceva pentru a-l recunoaşte şi înzestra. Ai vreo ştire?

— Nu, aşa ceva nu cunosc, se scutură bătrânul.

— Nici Zaharia nu ştia?

— Chiar dacă ar fi ştiut, tot nu putea să-mi spună. Cu celelalte era altceva, Hrisant murise, maică-sa la fel, dar când e vorba de taine asupra celor vii, vorbeşti numai când vorbeşte mormântul.

Cu gândul la aceste ultime cuvinte îl părăsii pe Teodosie, deşi după ele se mai spuseră şi altele, ale unei conversaţii ce nu-şi făgăduise să fie doar interogatoriu. Bătrânul spusese o banalitate, dar iată că ceea ce pentru

socotinţele obşteşti pare un adevăr de nezdruncinat, nu tot aşa se dovedeşte în împrejurări excepţionale. Stareţa Evelina aştepta ca mărturia asupra adevărului ei să vină tocmai dintr-un mormânt; de aceea hotărâse deschiderea lui, pentru ca el să vorbească.

Biata Domnica! mă surprinsei iarăşi exclamând în timp ce făceam drumul îndărăt, spre incintă, prin livada de meri. Din aceeaşi lume monahală aflasem că în fiinţa ei se petrecuse o ciudată schimbare, începând chiar de atunci, din clipa în care ochii Evelinei o pironiseră deasupra osemintelor biruitoare ale răposatei Pelaghia. Satisfacţia răzvrătitelor fusese atât de puternică, încât pe ea n-a mai luat-o nimeni în seamă. S-a întors la chilia ei din capătul grădinii şi numai nevasta gospodarului, care o vedea zilnic, a ştiut că peste sufletul tinerei călugăriţe se aşternuse o tristeţe de moarte. Mai mult, cu vremea a început să se plângă de vise urâte şi că văzduhul miroase a pucioasă arsă, că îi arde gura ca de otravă şi că-şi simte răsuflarea ca o flacără iute. „O să-ţi treacă, o încuraja gazda, aşa ceva mi s-a întâmplat şi mie după ce mi-am scos gâlcile, n-am mai putut suferi mirosul de parfum.” Ştia că şi măicuţa avusese o astfel de operaţie la gât. „Nu, se împotrivea Domnica, nu e de la operaţie, am fost ieri la doctor şi mi-a spus că nu am nimic. Când suflu-n vatră să aprind focul, simt că am gură de balaur, iar fumul dă buzna pe uşa sobei şi mă-neacă.” Nevestei i se frângea inima şi se tot întreba cum e cu putinţă ca mândreţea aceea de fată să se chinuie cu asemenea închipuiri. Altfel, Domnica nu-şi pierdea cumpătul, îşi vedea de rosturile ei, ţesea în război şi scotea nişte alesături de borangic ca aurul soarelui. „Azi am fost la biserică, i-a spus ea gazdei într-o duminică, am fost şi nu m-a lăsat să intru; de cum am pus piciorul pe scară, un fum greu şi puturos ieşea din sfântul lăcaş şi m-a tot împins îndărăt până am fugit.” Cu celelalte călugăriţe nu se vedea decât acolo, în biserica satului, mai mult în sărbători. „Ce mai faci, Domnico?” o întrebau ele. „Eu trăiesc mai mult în iad”, răspundea ea cu ochii în pământ. „Fii bucuroasă, fato, că-l trăieşti aici”, clătinau ele din cap şi-şi vedeau de treburi. Singura care păstra un ochi atent asupră-i, chiar dacă de la distanţă, era stareţa Evelina. Nu numai că n-a întreprins absolut nimic spre a o îndemna să se întoarcă, dar l-a sfătuit pe episcop să-i refuze iertarea, în cazul că o va cere. Gândul bătrânei trebuia să meargă până la capăt. De iertare însă nu s-a rugat nimeni, nici de-a dreptul şi nici pe de lături. Femeia gospodarului se ispitise în mai multe rânduri să-i şoptească măicuţei un asemenea îndemn, dar tot de atâtea ori s-a oprit; cum să-i vâre în cuget un ghimpe ce-i părea cu desăvârşire străin?... Plutind aşa între viaţă şi moarte, Domnica a trăit numai vreo cinci ani, după care s-a stins, zice-se, de inimă rea. Au îngropat-o alături de Pelaghia, pe povârnişul din marginea cimitirului. Biata Domnica!

Vecernia se isprăvise. Evelina şi stareţul Martinian se aflau în salonaşul cu mobilă neagră, aşezaţi în fotolii. Se aduceau cafele. De fapt, conversaţia reîncepuse când eu am deschis caietul de însemnări şi avui motive să cred că bătrâna îi oferea arnoteanului mai degrabă un hatâr decât şansa unei biruinţe.

— Totuşi, maică stareţă, continuă el, eparhul cel bătrân ar fi trebuit să-i citească Domnicăi o dezlegare. Era în puterea lui.

— I-o va citi mâine, după deschiderea gropii. Întâi mărturia şi apoi dezlegarea.

— Bine, dar îl ştii cât e de bolnav. Cum o să-l aduci de la Măldăreşti?

— I se va duce o haină a răposatei şi va citi peste ea, acolo. Aşa cum blestemul s-a prins de la depărtare, tot de la depărtare va lucra şi iertarea.

— Asta-i adevărat, dar când am fost de părere ca deshumarea să nu se mai facă, eu mă gândeam şi la altceva. Nu întotdeauna se poate crede că neputrezirea unui corp e, neapărat, urmarea unui blestem. Lumea se poate gândi la o pricină firească, cum ar fi, de pildă, natura pământului...

— Cimitirul e pe deal, nu are apă...

— Da, dar mormântul răposatei e ceva mai la vale, pe costişă.

— Tot acolo e şi al Pelaghiei, interveni stareţa, neplăcut surprinsă că argumentul o obliga să pomenească numele celei ce o înfruntase din fundul mormântului.

— Mai poate fi şi natura trupului. Ea se deosebeşte de la om la om.

— În acest caz, părinte, carnea se descompune, dar oasele rămân legate între ele prin zgârciurile lor.

— Dar dacă omul a murit cu corpul îmbâcsit de medicamente? Aceasta poate fi, de asemenea, o cauză a neputrezirii.

— În afara unei operaţii de amigdalită, Domnica nu a suferit de nici o altă boală trupească. Asta e ştiut şi există martori... Eu însă nici pe departe nu aş vrea să bănuiesc că în tagma noastră ar exista oameni care pun la îndoială puterea blestemului.

— O, nu, se apără cu iscusinţă Martinian, cel puţin în ceea ce mă priveşte. Una din dovezi o aflu chiar aici, în această sfântă mănăstire.

— Adică în cimitirul ei, se învioră bătrâna.

— O, nu acolo, asta poate că se va vedea mâine, dacă se va vedea, cine e în stare să ştie dinainte? Eu am văzut-o mai de-aproape, foarte aproape. Acum câteva ceasuri am intrat în biserica cea mare să mă închin, iar tânărul acesta de lângă mine s-a uitat îndelung la peretele ctitorilor şi a băgat de seamă că toţi Cantacuzinii, aşa cum stau ei înşiraţi unul după altul,

se uită toţi în aceeaşi direcţie, adică înainte, cu ochii la slava voievodului, în afară de Constantin Stolnicul, al cărui cap e sucit într-o parte, cu privirea cam către altar. Fireşte, el nu avea cum să ştie explicaţia...

— Explicaţia am bănuit-o, intervenii eu ca un zevzec, dar mă întreb şi acum cine anume va fi fost zugravul care i-a răsucit Stolnicului capul spre stânga, în semn că-şi trădase domnul şi că se înstrăinase astfel de comuniunea stirpei...

— Vezi, surâse Martinian, asta ar însemna să crezi că neputrezirea unui corp se datoreşte numai unor cauze naturale... Vei afla însă acum că Stolnicul avea un paraclis în conacul lui de la Mărgineni şi că-l adusese acolo, să facă slujbele, pe un ieromonah de aici din Hurezi, al cărui nume nu se mai păstrează. Într-o zi, boierul a scos oamenii la clacă pe moşie, dar asta se întâmpla într-o zi de sărbătoare, fapt pentru care ieromonahul şi-a îngăduit să-l mustre şi să-i ceară slobozirea ţăranilor pe la casele lor. Stăpânul s-a mâniat şi, după un schimb de vorbe aprige, a ridicat pumnul asupră-i, dar acesta i-a aruncat de năprasnă blestemul de care vorbim. Stolnicul, om învăţat şi influent, a cerut caterisirea obrazniculuiui, iar episcopul s-a şi grăbit s-o facă. Lipsit de harul preoţiei, pedepsitul s-a întors la Hurezi ca simplu călugăr şi a primit smerita ascultare de paracliser, să cureţe altarul şi să ţină cădelniţa. Au trecut ani. Se ştie cum a murit Stolnicul, spânzurat de turci în temniţa din Constantinopol. Trupul său va fi fost aruncat în Bosfor şi mâncat de peşti, aşa încât nu se poate avea proba blestemului, dar cel din pronaosul bisericii stă de atunci cu ochii spre altar, de unde aşteaptă să-i vină dezlegarea.

Tăcând, Martinian clipi de câteva ori, pentru ca Evelina să nu aibă nici o îndoială că el vorbise cam în dungă. Ea însă înţelesese de la început şi nu se lăsă târâtă într-o alunecare de teren.

— Eu n-am auzit istoria aceasta, dar să zicem că-i adevărată. Nu văd însă cum ar putea ea să-ţi sprijine părerea asupra a ceea ce va trebui să facem mâine.

— O, nu, desigur, îşi luă seama stareţul. De fapt, înainte de a pleca la vecernie eu mă gândisem la altceva. Atunci, când s-a pornit răzvrătirea călugăriţelor, eparhul a aruncat afurisenie asupra celei ce va păşi *prima* pe poarta mănăstirii. Acesta e lucru limpede, se află şi scris în cartea de blestem. Cea care s-a aflat în fruntea coloanei, ca să zic aşa, a fost Pelaghia...

— Primii paşi pe poartă au fost ai Domnicăi, preciză bătrâna. Paralitica era în cârca ei.

— Bine, dar ucenica era o simplă unealtă, căruciorul viu pe care-l mâna voinţa Pelaghiei, asinul care asculta de hăţuri. Nu văd de ce trebuie

pedepsit asinul.

— În cazul de faţă, părinte, e vorba de o fiinţă omenească, înzestrată cu libertatea de a nu asculta de hăţuri. Tocmai pentru că s-a supus când nu trebuia s-o facă are de îndurat urmările. Ea, cu tălpile ei, a fost *prima* care *a păşit* pe poartă.

— Aşadar ar trebui să credem că blestemul nu a lucrat în spirit, ci în literă?

— În literă! întări Evelina.

— Atunci unde e dreptatea lui Dumnezeu?

— Părinte stareţ, se însufleţi bătrâna, dacă Dumnezeu ar fi socotit că e bine altfel, i-ar fi făcut pe oameni să-şi vorbească între ei numai prin gânduri. El însă i-a dat omului grai, adică vorbire rostită cu gura şi auzită cu urechile, pentru ca gândul cel nematerialnic să devină materie. Iată de ce cred eu că dacă eparhul a folosit cuvântul *a păşi*, acesta lucrează asupra *pasului.*

— Credinţa aceasta o ai numai de la o vreme, surâse iarăşi arnoteanul. Înainte de deshumarea Pelaghiei gândeai altfel...

— Fără îndoială, se îndârji Evelina, omul e făcut să gândească în fel şi chip, dar tocmai osemintele Pelaghiei mi-au luminat cugetul spre cele ce ţi-am vorbit acum.

— Chiar dacă nu-i după dreptate?

— Ce ştim noi despre ea? Isac a avut doi feciori. După lege şi dreptate, lui Esau i se cuveneau binecuvântarea tatălui şi moştenirea, ca prim-născut. Cu toate acestea, Iacov a dobândit-o prin înşelăciune, aşa cum citim în Scripturi, iar ea a fost bună; cel îndreptăţit prin lege a devenit robul celui sfinţit prin blagoslovenie. Ce ştim noi despre judecăţile cele ascunse ale Făcătorului? îngână ea, după câteva ceasuri, întrebarea asemănătoare a lui Martinian. Ştim numai când vedem. Mâine se va vedea dreptatea! încheie bătrâna ridicându-se, în semn că asupra acestei probleme nu mai e nimic de discutat.

În seara aceea, Martinian se duse la culcare mai frământat decât oricând în viaţa lui.

— Tare i-aş dori eu maicii arhimandrite să nu fie mâine de faţă!

A doua zi, pe la prânzul cel mic, sunară clopotele, în cimitir se adunară toate călugăriţele mănăstirii, veniră şi cele din sat împreună cu o seamă de curioşi. Cele două tabere se aşezară una în faţa celeilalte, la un capăt şi la altul, dar nu de-o parte şi de alta, deoarece mormântul se afla pe un fel de tăpşan îngust, o terasă naturală între alte două, cu vechi şi nedesluşite urme funerare. În drum o cunoscusem pe maica Macrina, îngrijitoarea cimitirului, o bătrână gârbovă şi mustăcioasă, care părea a nu

se sinchisi de forfota dimprejur, preocupată cum era să îndepărteze o cruce de lemn, provizorie, din locul unde fusese implântată una nouă, de piatră, cu postament şi fotografie, a monahiei Epifania Teodorescu. Ea însă avusese grijă să-i cheme din timp pe cei doi argaţi ai mănăstirii, care împlineau şi slujba de gropari şi care desfăcuseră cam jumătate din mormântul Domnicăi, aruncând pământul pe tăpşanul de deasupra, unde nu era nimeni.

Evelina stătea ţeapănă în fruntea soborului ei, cu amândouă mâinile rezemate-n cârjă, cu privirea aspră de sub pleoapele grele. Cerul era limpede, o pală de vânt desprindea de prin apropiere frunze de nuc şi le purta peste capetele noastre şi printre lopeţile groparilor. Aceştia, între ei, îşi dădeau cu părerea că ar fi fost mai bine să nu arunce pământul deasupra, deoarece peretele din partea aceea se vădea uşor afânat, ca şi cum ar fi mărginit o groapă mai veche. Ei însă continuară să sape până pe la un metru şi jumătate, apoi cu tot mai multă grijă, folosind mai mult mistriile, aşa cum văzuseră că fac arheologii. Dădură de bolta de lemn, menită să apere de bolovani capul şi mâinile celei îngropate, şi o ridicară. De sub ea se arătă jumătatea de sus a unui trup de femeie. Aşa cum se lăsa bătută de soare, cu straiele pierite şi părul uşor scăpat din pieptănătură, cu ochii închişi peste somnul de piatră, maica Domnica era frumoasă. Mâinile goale îi acopereau pieptul gol, dar peste el se vedeau, încrucişate, băierile perimanului pe care şedea culcată, singurul semn al tagmei, simbolul ce supravieţuise veşmintelor de pânză şi postav. Sufletul meu rămase nesimţitor şi la suspinele răzvrătitelor, şi la strigătul de triumf al Evelinei, într-atât de străină îmi era presupunerea că o astfel de frumuseţe poate fi urmarea unui blestem.

— Săvârşitu-s-a! exclamă, uşurată, neînduplecata stareţă. Să treacă fiecare pe lângă mormânt şi să vadă mărturia dreptăţii. În acest timp, trăsura mănăstirii va merge la Măldăreşti, cu o delegaţie de maici, să-l aducă aici pe preasfinţitul cel bătrân, care-i va porunci acestui trup să se desfacă întru cele din care a fost alcătuit.

Eu şi Martinian cel uimit ne pregăteam să ne întoarcem, pentru o vreme, la stăreţie. Până la sosirea eparhului ar fi fost de trebuinţă cel puţin două ceasuri. Din spatele nostru însă auzirăm ceva rupându-se şi răbufnind, odată cu strigătele de spaimă ale celor ce săreau îndărăt. Ne răsucirăm, cu răsuflarea tăiată. Din peretele nordic al mormântului se prăvălea un val de ţărână, împingând în rostogolire hârca lui XPSNT, cu ciolanele după ea. Se mai scurse un val şi totul se acoperi cu o pătură de pământ.

Când groparii scoaseră afară oasele străine şi i le aruncară maicii Macrina să le pună undeva, de sub pătura de pământ se ivi doar scheletul maicii Domnica, întors pe o parte şi cu genunchii strânşi. Acum se vedea şi

perimanul, dar nu cel obişnuit, al monahiilor de rând, ci unul cum nu se mai văzuse, de catifea brodată cu fir de aur...

— Într-o singură secundă? mă întrebă Martinian tremurând. Într-o singură secundă?... Şi întoarsă pe-o parte?... De ce?...

— De ce? îi răspunsei eu simplu, dar de pe altă lume. Să se apere.

După vreo jumătate de ceas o găseam pe maica Macrina într-un colţ al cimitirului, sădind o cruce pe ţărâna proaspătă a unei gropi.

— Aşa, să i se piardă urma, îmi răspunse ea la întrebare.

Pe crucea de lemn, provizorie şi decolorată, se citea numele monahiei Epifania Teodorescu.

Văratec, 11 februarie 1986

Albumiţa

Era a treia oară când mă pregăteam să mai fac o încercare.

Cu doi ani în urmă trecusem pe obişnuita mea potecă dintre Arnota şi Pahomie, acolo unde lanţul munţilor Căpăţânii îşi domoleşte semeţia şi lasă loc dealurilor împădurite să se coboare în valuri descrescânde până departe, spre apa Oltului. Odihnit pe dâlma de lângă Pătrunsa, din care se face-n jos cărarea Bărbăteştilor, zăbovisem cu ochii pe poienile înalte ale Vârfului Albu şi-mi purtam privirile încet spre asfinţit, lăsându-le apoi să cadă fulgerător în adâncimea Curmăturii, o genune ce desparte masivul în două, ca o enormă suliţă a cerului înfiptă drept în piatră. Dincolo de Curmătură se află Oborul Caprelor. E un turn al stâncăriei răzleţe, cu vârful teşit ca un platou, ai cărui pereţi mărginesc prăpăstiile dimprejur, unele mai largi şi mai adânci, cum este aceea a Curmăturii, altele mai puţin ameţitoare, dar îndeajuns de sălbatice spre a asigura inaccesibilitatea citadelei. Platoul este refugiul sacru al căprioarelor fugărite de lupi; având grijă să-şi cârmească goana în direcţia Oborului, ele sar cu uşurinţă peste oricare din prăpăstii, o distanţă cu care însă urmăritorii nu se pot măsura; aceştia rămân buzaţi pe marginea cealaltă, nevoiţi să se lase păgubaşi. Domnul Pompilian îmi spunea că ele puteau fi văzute în cârduri, mai ales iarna, pe tăpşanul fortăreţei lor naturale, aşteptând îndepărtarea haitelor.

Cel dintâi furnizor de lumină al acelui colţ de lume. Ceva mai târziu a lărgit scocul şi a adăugat un joagăr. În acest timp îşi crease şi faima unui iscusit vânător, dar el practica această îndeletnicire, aşa cum o fac cei mai mulţi, ca pe o simplă plăcere, să-i zicem chiar pasiune, dar una care i-a fost de mare folos după naţionalizare, când i s-a închinat exclusiv şi din care şi-a făcut singurul mijloc de trai. Câştiga bine şi se bucura de încurajări oficiale, mai ales în anii aceia, când lupii se înmulţiseră peste măsură şi pricinuiau mari pagube obşteşti, hăcuind turmele şi cirezile, deseori năvălind în sate şi-n ogrăzile oamenilor. Domnul Sandu Pompilian era stăpânul necontestat al Arnotei şi al Builei, al codrilor de deasupra Pietrenilor şi Bărbăteştilor. Într-o poieniţă de lângă izvoarele Otăsăului îşi făcuse o cabană – de fapt, o fostă colibă ciobănească pe care el o amenajase cu eleganţă şi cochetărie, cam în felul celor ce adăpostesc astăzi brigăzile silvice – în care-şi petrecea mai multe luni pe an, departe de lume şi de prefacerile ei.

Vorbea cumpănit, pufnind pe sub mustaţa căruntă şi întărindu-şi cuvintele printr-o ciudată mişcare a sprâncenelor.

— Domnule Pompilian, aş vrea să mă explic ceva mai pe ocolite ca să mă fac mai bine înţeles, dar aş începe prin a vă pune o întrebare. Aţi

cunoscut-o cumva pe doamna Moruzi?

— Da..., s-a căznit el să-şi aducă aminte, dar pe vremea aceea se numea încă domnişoara Greceanu. Am însoţit-o într-o vânătoare de mistreţi. Era o femeie aprigă şi o trăgătoare excelentă. Mai târziu am auzit că s-a măritat cu... mă rog, prinţul Moruzi.

— Eu am cunoscut-o în casa şi familia acestuia, la o mică sindrofie. Atunci mi-a vorbit pe larg despre marea ei patimă vânătorească de care fusese cuprinsă încă din anii adolescenţei, despre expediţii celebre prin munţii Gorjului şi ai Vâlcii, despre trofeele ce o făcuseră cunoscută chiar peste hotare. După căsătorie însă, soţul i-a interzis să mai vâneze, iar ea a trebuit să se supună prejudecăţilor de castă. Dar patima îi rămăsese în suflet, în sânge, în toată fiinţa. Spre a-i asigura un vad, a recurs la o substituire, înlocuind arma de vânătoare cu aparatul de fotografiat. „Adevărata artă, îmi spunea ea, nu este aceea de a ucide animalul – aşa ceva poate face orice primitiv –, ci aceea de a te apropia la distanţa de tragere fără ca el să te simtă (fireşte, nu vorbesc de vânătorile cu hăitaşi, de masacrele organizate, ci de competiţia între două viclenii). Este ceea ce fac eu acum, înarmată cu un simplu aparat fotografic (bineînţeles, nu folosesc niciodată teleobiectiv). Ideea mi-a venit de la dublul înţeles al cuvântului englezesc *to shoot*, care înseamnă a împuşca, dar şi a declanşa diafragma camerei. Trofeele mele de astăzi se află în acest album şi pot să mărturisesc că sunt mai mândră de ele decât de cele vechi, biete relicve înşirate de-a lungul pereţilor.” La măsuţa din colţul salonului am răsfoit îndelung albumul cu trofee. Era în el aproape toată fauna munţilor şi pădurilor noastre, de la capra neagră, veghetoare pe piscuri, până la ursuleţii ce se dau de-a berbeleaca, îmbrăţişaţi, sub ochii ocrotitori ai mamei lor. Printre numeroasele fotografii am dat însă de un obiect care, încă de la început, mi s-a părut că anulează valoarea ideatică a restului; pe una din file era presată – şi prinsă cu câteva agrafe de celofan – o albumiţă. Era prima oară când vedeam o astfel de raritate, dar am recunoscut-o după imaginea din manualele de botanică. Doamna Moruzi o numea floarea-reginei şi se fălea că o culesese de pe una din cele mai înalte stânci ale Zăganului. N-am zis nimic, dar am plecat de acolo cu un gust amar şi cu o hotărâre crâncenă. Vânătoarea, îmi ziceam, nu e făcută pentru animalele domestice şi păsările din curte. Asemenea sălbăticiunilor, albumiţa poate fi şi ea un obiectiv cinegetic, ca una ce trăieşte răzleaţă, singuratică, greu accesibilă. Dar dacă noul principiu vânătoresc al doamnei Moruzi este – şi sunt sigur că este – de natură să elimine nota brutală a acestei pasiuni şi s-o înnobileze, atunci el trebuie aplicat şi asupra unei plante cu adevărat princiare. Aceasta este raţiunea pentru care mi-am făgăduit ca, dacă voi fi vreodată în situaţia de a da peste o albumiţă, să mă

apropii doar atât cât să-i simt în nări mireasma aceea suavă, imaterială, dumnezeiască, despre care se vorbeşte în unele cărţi şi din care mai rămăsese ceva chiar în albumul doamnei Moruzi. Aşa încât, domnule Pompilian, vă rog să nu vă faceţi griji. Nu de frica legii sau din teama pentru dispariţia speciei voi cruţa floarea, ci pentru ca să-mi respect un legământ faţă de mine însumi.

— Ceea ce spui dumneata e foarte frumos, a încuviinţat vânătorul, dar numai pentru o doamnă din societatea bună şi pentru un tânăr dintr-o specie imposibilă. Cât despre mine, în nici un caz nu m-aş hotărî să stric o împuşcătură fotografică pentru un lup; prefer să-l găuresc.

El s-a dus apoi într-ale lui, eu am rămas să mă confrunt cu o mirare nouă, aceea de a simţi că redescopăr în mine ceea ce, de fapt, nu existase niciodată. Ştiam limpede că nu avusesem pasiunea alpinismului, că nu mă încercase vreodată nici măcar voluptatea unei ascensiuni banale pe o pantă mai anevoioasă, că extazul contemplării celor de jos nu avea semnificaţia unei recompense pentru osteneala de a fi urcat muntele. Dimpotrivă, în măsura în care eram înclinat să şi reflectez asupra acestor lucruri, urcuşul mi se părea mai degrabă o infirmitate a omului, incapacitatea lui de a mistui orice înălţime dintr-o singură săritură, de a nu fi asemenea cosaşului, insecta care face salturi de zeci de ori mai mari decât lungimea trupului ei. O ascensiune pe Himalaya avea în ea ceva din ridicolul gândacului răsturnat care bate zadarnic aerul cu picioarele. A te aburca, a gâfâi, a asuda, a-ţi trage sufletul odată cu piciorul erau tot atâtea expresii ale condiţiei umane decăzute, mizerabile, demne de milă, compromise... Şi iată că acum totul îmi apărea altfel, dar nu prin zguduirea de a mă fi întâlnit cu noul, neaşteptatul, nemaivăzutul, ci prin mirarea că patima înălţimilor zăcuse în mine atâta vreme fără ca eu să-mi fi dat seama că – mai mult – fusesem în stare să-i ignor lucrarea, în felul în care omul îşi ignoră respiraţia sau gimnastica sângelui. Îmi era peste putinţă să cred că întâlnirii mele cu floarea din album nu-i urmase o goană înfierbântată pe tancurile Rarăului, de unde m-aş fi întors cu invizibilul trofeu al unei miresme. Cu toate acestea, ştiam că albumiţa aceea nu-mi inspira decât perspectiva unei pure eventualităţi: dacă ar fi fost vreodată să... atunci, desigur... Trebuise ca domnul Pompilian să-mi apară-n cale absolut întâmplător – dar anume în vecinătatea Curmăturii! –, să-mi vorbească despre Oborul Caprelor şi despre ceea ce credea el că este aspiraţia muntelui către frumos, pentru ca eu să devin conştient de întârzierea cu care ajungeam la capătul unui drum început cu multă vreme în urmă.

Vânătorul nu mă minţise, ochiul meu nu se înşela. Albumiţa era acolo, cam la zece metri deasupra locului în care ajunsesem, albă-argintie

pe vânătul pietrei, singură la pragul singurătăţii, îmbietoare şi distantă ca o făgăduinţă ideală. Am pus deoparte sacul de drum şi mi-am cumpănit şansa urcuşului. Peretele de calcar era destul de găunos spre a-mi oferi puncte de sprijin, muchii orizontale ca nişte frânturi de brână, mai mult sau mai puţin adânci, scobituri în scoarţă, alternate cu lespezi de gresie scăpate în afară, asemenea cărămizilor dintr-o cetate mâncată de vremi. Din pas în pas şi din opintire în opintire, cu un picior în aer şi cu altul pe jumătate în gol, cu mâinile încleştate pe clonţuri de piatră şi cuiburi de ţărână, trăiam laolaltă umilinţa şi voluptatea de a mă târî. Mă târam, dar pe verticală! Cu fiece opintire cuceream o culme, din fiece lunecare se năştea un arc. A venit însă clipa – veniseră clipele – când nu s-a mai născut nimic. Piatra nu mă mai ajuta. Dedesubt încă aş mai fi avut pe ce să pun piciorul, dar deasupra braţelor mele se ridica o netezime din care nu mai aveam ce apuca. O văzusem şi de jos, dar mult mai mică, aşa cum te înşală distanţele privite pieziş. Dincolo de ea, floarea, la numai câteva palme, dar tot atât de îndepărtată precum centimetrul de gol de sub tălpile unui spânzurat. Îi vedeam bine lujerul învelit în manşon, catifeaua de argint a corolei, bumbii uşor întunecaţi şi tot atât de pufoşi, dar nici o adiere de mireasmă nu-mi înfiora nările; pânza aerului se mişca, întocmai ca şi mine, de jos în sus. A trebuit să renunţ.

În anul următor am revenit cu ceea ce socoteam că-mi trebuie pentru reuşită. Nu-mi făceam nici un reproş, ştiam că prima încercare fusese o întreprindere spontană, total nepregătită, a unui drumeţ ce călătorea mai mult prin păduri şi poieni, cu încălţăminte aproape obişnuită. De data aceasta purtam o pereche de espadrile cu talpă aderentă, dar principalul echipament îl constituia o scară de frânghie, confecţionată chiar de mine şi purtată peste mijloc, ca o cingătoare de pompier. După eşecul primei tentative făcusem un popas de partea cealaltă a prăpastiei şi studiasem, cum se spune, terenul. Nimic nu părea complicat. Deasupra plantei, la numai un metru şi jumătate sau doi, ieşea din perete un pinten uşor încovoiat în sus, de care s-ar fi agăţat cu uşurinţă ochiul unei funii sau o scară moale. Am preferat-o pe cea din urmă, ca fiind mai sigură şi mai pe măsura îndemânărilor mele. Nu aveam decât să parcurg încă o dată distanţa pe care deja mă exersasem şi, ajuns în punctul critic, să arunc scara şi să mă urc pe ea până în dreptul plantei, de unde puteam s-o contemplu liniştit, în odihnă, ştiind că starea de extaz nu se instalează decât după eliminarea ultimelor crispări. Mai mult, mă aşteptam chiar să găsesc nu o singură floare, ci două sau trei, răsărite din aceeaşi rădăcină, acum mai adâncă şi mai darnică. Chiar dacă ar fi fost atâtea, în nici un caz nu m-aş fi hotărât să rup vreuna din ele; simplul gest ar fi însemnat profanarea propriului meu sentiment.

M-am oprit astfel locului şi am cercetat peretele, dar – surpriză! – albumiţa nu mai era acolo! Recunoşteam bine pragul de la care pornisem, treptele de piatră, cioplitura netedă, aşchiată de ploi, fiece amănunt era la locul său, în afara mult râvnitei mele flori. Am dat cu ochii de ea mult mai sus, cam la cincisprezece metri deasupra sălaşului de anul trecut, tot atât de frumoasă şi singuratică, sfidând adâncurile prăpastiei şi temeritatea intenţiilor mele. Nu eram în stare să pricep ce se întâmplase. Era ea, una şi aceeaşi plantă, pe care un vânt turbat o smulsese din rădăcină şi o aruncase în susul peretelui? Era ea o odraslă a celei dintâi, răsărită din sământa ei şi supravieţuind celei ce pierise într-un chip oarecare? Era ea o cu totul altă floare, venită, ca şi prima, din cine ştie ce depărtări şi prinsă aici cu mai mult noroc? Dacă e aşa, de ce nu s-a oprit în oricare altă parte a peretelui circular, ci tocmai pe verticalitatea celei dintâi?... Această ultimă întrebare mă neliniştea cel mai mult. După toate aparenţele, floarea fugise, pur şi simplu, din calea mea, se retrăsese într-un loc mai sigur, ca o sălbăticiune ce se simte urmărită de duşman. Vietatea aceasta fermecătoare îmi bănuia intenţii pe care nu le aveam. Cugetul meu era curat şi nu vedeam nici o impietate în faptul de a-ţi desfăta nările cu parfumul generos al unei flori. Desigur, albumiţa nu e crin ori salcâm ori salcie argintie, să-şi răspândească mirosul la distanţe de sute de metri; aroma ei e tot atât de discretă ca şi ea, nu poate fi percepută decât din vecinătatea imediată, iar pentru aceasta nu e de trebuinţă să atingi în vreun fel corola. Era exact ceea ce-mi propusesem. Mişcarea plantei îmi contraria nobleţea intenţiilor şi cred că aceasta a fost pricina pentru care m-am hotărât să încerc din nou. M-am aburcat pe vechiul drum, acum mult mai ajutat de o încălţăminte potrivită. Scara a funcţionat perfect, în două minute m-am văzut călare pe pintenul de piatră, dar nu fără a mă fi oprit, pentru câteva clipe, la vechiul sălaş al plantei, unde ar fi trebuit să mi se înscrie biruinţa. Am mai aruncat o dată scara spre ceea ce credeam că e un alt pinten, dar ea se agăţase de ciotul unui arbust, de străinicia căruia nu aveam cum să-mi dau seama. Am tras de ea cu destulă putere, dar simpla scuturătură era departe de greutatea trupului meu. Ştiam că nu trebuie să mă uit în jos – deşi eu n-am suferit niciodată de ameţeala înălţimilor –, dar mi-am imaginat prăpastia de sub mine şi m-a cuprins frica. Fără nici o îndoială, a fi mers mai departe ar fi însemnat curată sinucidere. N-am simţit că tremur decât în timp ce făceam mişcările disperate de a desprinde scara de pe ciotul de lemn. Coborâşul mi-a fost anevoios şi eliberator, înainte de plecare m-am mai uitat o dată, lung, la inaccesibila castelană a curatului meu vis de tinereţe şi nu i-am putut şopti decât o singură întrebare: de ce?

Acum, aşadar, în cel de al treilea an, mă pregăteam pentru cea de a

treia încercare. De data aceasta îl găsii pe domnul Pompilian. Trebăluia în preajma cabanei, presărând sare pe nişte piei proaspăt jupuite şi întinzându-le pe culmi înalte de lemn, să le bată vântul.

— De unde vii, tinere?

— Tot dinspre Cheia şi Pahomie, dar în momentul de faţă vin de la Curmătură.

— Succes? mă întrebă el ridicându-şi sprâncenele.

— Dimpotrivă.

— Cum aşa? Te văd bine echipat.

Îi povestii mai întâi despre toate cele petrecute până mai acum un ceas, fără să ocolesc presupunerile mele stupide şi întrebările care mă făceau de-a dreptul ridicol.

— De data aceasta, după cum aţi observat, am venit mult mai bine pregătit. Am un prieten care se ocupă cu alpinismul; el mi-a făcut o instruire elementară şi mi-a împrumutat această centură, crampoanele, funia dublă, pitoanele, ciocanul şi tot ce mai este necesar pentru o astfel de ascensiune...

— Nu se prea vede că le-ai folosit, mă întrerupse vânătorul. Pitoanele nu se recuperează, ele rămân pe vecie acolo, la locurile lor, înfipte în piatră.

— Nu, nu le-am folosit şi nici măcar n-am mai încercat, căci mi s-a întâmplat o nouă răsturnare. Floarea nu mai e nici în sălaşul ei cel nou. A pierit cu desăvârşire. Mi-am plimbat privirea peste tot, cercetând cu de-amănuntul fiece smoc de iarbă, fiece firicel de buruiană, fiece crăpătură de lumină... N-am dat de ea decât după ce mi-am pus binoclul. Ştiţi unde s-a refugiat, domnule Pompilian? Pe aceeaşi linie verticală, dar sus de tot, la numai o palmă de buza prăpastiei. Atacată de jos, adică de pe drumul meu cel vechi, ea se arată acum într-adevăr de neatins. De sub ea se face o mâncătură adâncă a peretelui; e ca şi cum floarea s-ar afla pe o ciupercă, la marginea pălăriei, iar eu trebuie s-o ajung urcându-mă mai întâi pe piciorul buretelui – ceea ce nu e greu – şi încovoindu-mă apoi pe sub streaşină – ceea ce, recunoaşteţi, e imposibil.

— Într-adevăr, mormăi gazda.

— De ce fuge de mine, domnule Pompilian? începui eu să-mi frâng mâinile.

— Nu fuge nimeni, tinere, încercă el să mă domolească. Ea îşi caută doar condiţia ei naturală. Singur ai spus că această floare alpină nu creşte decât de la o mie de metri în sus. Condiţia ei optimă este pe la o mie cinci sute de metri. Ei bine, această sămânţă s-a pomenit încolţind la o altitudine mult mai mică, dar planta refuză să se adapteze unui nivel inferior. Cu fiece generaţie, mai face un salt către cer.

— Explicaţia dumneavoastră e întru totul ştiinţifică, domnule, dar eu nu pot scăpa de sentimentul că ea s-a pogorât aici pentru mine şi că tot pentru mine se şi îndepărtează, tocmai pentru ca să mă apropie...

— Atunci, curaj! mă îndemnă el.

— Desigur, dar mi-am făcut un alt plan. Întâlnirea mea cu nobila floare nu se mai poate face de jos în sus, ci de sus în jos. Ea este atât de aproape de marginea prăpastiei, încât mie nu-mi rămâne decât să ajung pe platou, iar de acolo, întins pe pântece, ca şi cum aş bea apă dintr-un iezer, s-o am chiar sub ochii mei şi sub fruntea mea şi sub nările mele şi lângă inima mea...

— E limpede, încuviinţă vânătorul. Cu ce te pot ajuta?

— Cu o ancoră. Nu e necesar să urc pe unde am mai făcut-o. Pot alege drumul cel mai scurt şi mai lesnicios, prin oricare altă latură a Oborului. Dacă, pe ultima porţiune, uneltele de care dispun nu-mi vor fi îndeajuns de folositoare, arunc ancora şi mă caţăr pe funie.

— Nu am aşa ceva – ţi-am spus că eu nu sunt căţărător, dar pot face una. Nu e greu şi am tot ce-mi trebuie. Pentru aceasta însă va trebui să rămâi peste noapte aici. E trecut de amiază şi te poate prinde întunericul. Pe de altă parte, nici de data aceasta nu te voi însoţi, ca să nu ţi se ştirbească nimic din voluptatea aventurii. Am început să te cunosc.

Primii bucuros, dar înserarea nu-mi aduse acea desfătare pe care, de obicei, o aştepţi de la ospitalitatea câmpenească. Nu e vorba de cina bogată şi gustoasă, întărită cu un rachiu de zarzăre, ci de interiorul cabanei, pe care-l vedeam pentru prima oară. De la început mă izbi mirosul greu ce duhnea de prin toate ungherele. În lumina lămpii de petrol mă întâmpinau pieile de lup ce căptuşeau aproape toată încăperea, atârnate pe pereţi, spânzurate de grinzi, întinse pe răşchitoare de lemn, aşternute pe laviţe şi podea, unele decapitate, pentru numai blana din ele, altele cu dinţii rânjiţi din capetele întregi, destinate împăierii. Domnul Sandu le ţinea aici până ce se adunau destule pentru o încărcătură de cal, ce urma să ia drumul către târgul Hurezilor, unde se afla cea mai apropiată tăbăcărie. Cu toate insistenţele mele, gazda nu mă lăsă să dorm afară. Deşi sfârşit de iunie, nopţile la munte erau reci.

— Mai bei un rachiu şi te obişnuieşti, mă îndemnă vânătorul pregătindu-mi culcuşul între câteva blănuri curate, dubite, moi ca mătasea. Fereastra stă deschisă, aerul e limpede...

— Domnule Pompilian, zisei învelindu-mă, în una din călătoriile mele am ajuns până în Etiopia şi am vizitat acolo o mănăstire de călugări ce se afla în marginea unui deşert populat cu lei. Mi s-a spus că monahii străbăteau pustia fără nici un fel de teamă din partea fiarelor, dar nu în

virtutea cine ştie cărei minuni, ci pentru simplul fapt că paturile lor de lemn erau aşternute cu cea mai populară blană de prin partea locului; cu vremea, mirosul de leu li se impregna în haine şi în piele, aşa încât sălbăticiunile deşertului îi luau drept unii dintre ai lor şi se petreceau cu ei în chipul cel mai prietenos. Mă întreb dacă nu cumva acesta e şi secretul dumneavoastră de a vă apropia lupii...

— Nu ştiu şi nici nu-mi vine să cred, râse gazda culcuşindu-se pe laviţa cealaltă. Călugării aceia traversau pustia cu gânduri paşnice, dar eu mă aţin cu puşca în mână. Fiara îţi adulmecă mirosul, dar îţi ghiceşte şi gândul.

Domnul Pompilian mai râse o dată şi începu să sforăie. Eu cugetam că floarea mea de albumiţă se purta cu mine mai rău decât leii din deşertul Etiopiei şi adormii întrebând-o: de ce?...

Ascensiunea de a doua zi nu mi se păru din cale afară de anevoioasă. Găsisem un fel de văiugă îngustă, o scobitură a torenţilor de ploaie grea, şi în mai puţin de trei ceasuri urcai câţiva zeci de metri, proptindu-mi piciorul pe un perete în timp ce mă sprijineam cu mâinile de celălalt. Ancora mi se dovedi a fi fost fructul unei idei excelente; datorită ei izbutii să mă văd deasupra, în adevărata arie a Oborului Caprelor, pe care nu ştiam dacă mai călcase vreodată picior de om. Platoul mi se înfăţişa aproape rotund, ca o tipsie de aramă ciocănită, cu numai câteva colţuri neregulate. În cea mai mare parte era pietros, dar avea şi câteva pajişti în miniatură, cu iarbă aspră şi buruieni ţepoase. Deasupra şi-mprejur, ţarcurile cerului albastru.

Fusesem îndeajuns de prevăzător ca să-mi fixez, încă de jos, un reper. Deasupra albumiţei şi puţin alături, spre miazănoapte, se ridica un pui de pin, uşor înclinat de vânt. Era singurul din latura aceea, iar acum nu-mi fu greu să-i recunosc silueta zveltă, de străjer rezemat în lance. Până la el nu aveam mai mult de douăzeci de paşi şi mi-l apropiam cu nereţinută emoţie, când privirea mi se pomeni abătută de cu totul altceva. În partea cealaltă, o căprioară şedea îngenuncheată pe marginea platoului, cu gâtul întins în jos, ca şi cum ar fi băut apă dintr-o fântână prea adâncă. Era atât de cufundată întru ale sale încât nici nu mă simţise. Sau poate că auzise zgomotul ancorei agăţate-n stâncă şi se tulburase pentru numai o clipă din ceea ce părea a fi o meditaţie. De altfel, vântul bătea dinspre ea către mine, aşa încât eram destul de aproape când o văzui ţâşnind ca o flacără răsucită şi îndepărtându-se într-o goană scurtă.

Plin de curiozitate, mă oprii pe locul unde fusese aplecată şi-i văzui puiul captiv. Nu-mi trebui decât o frântură de secundă pentru ca să realcătuiesc împrejurarea. Probabil urmăriţi de lup, căprioara şi iedul se

îndreptaseră în fugă spre milenarul lor adăpost, desigur, pe acolo unde prăpastia salvatoare era mai îngustă. Mama a sărit cu uşurinţă, dar puiului nu i-a lipsit decât grosimea copitelor de dinapoi spre a nu mai putea prinde muchea peretelui şi a aluneca îndărăt. Lunecarea însă fusese de numai câteva palme. Trupul iedului întâlnise acolo un fel de şa de piatră, ieşită din râpă, pe care s-a oprit cu pieptul în cumpănire.

Şedea acolo atârnat cu picioarele în gol, pe care şi le mişca deasupra genunii. Lângă subsuoara cea dreaptă, aproape de încheietura dinspre grumaz avea o rană din care picura sânge. Pe spate, câteva pete de păr înecat în apă. Nu, nu era sudoare, aceea ar fi fost peste tot; hotărât, erau lacrimi. La numai câteva degete de puiul ei, biata mamă nu putea face altceva decât să-l plângă de viu.

Mă aşternui cât mai mult pe pântece, strângând între glezne un clonţan de ardezie, iar braţele mi se dovediră destul de lungi pentru a culege căpriorul de pe şaua de piatră şi a-l aduce în văzul mamei lui. Îl ţineam cu palmele de subsuori şi-l jucam în lumină, cu amânări şi răsfăţuri, anume pregătindu-mi bucuria de a-l preda eu, de-a dreptul şi cu mâinile mele, ca pe un trofeu al situaţiilor-limită. Dar mama nu se apropia. Dimpotrivă, stătea locului, întinsă ca o coardă, gata să sară înapoi la cea mai mică ameninţare. Tremura din tot trupul, ochii îi erau plini de spaimă. În palmele mele, iedul tremura şi el; prinse a se zbate, mugind răguşit. Totul se răsturna, nimic în lume nu mi se părea mai îngrozitor decât o frumuseţe speriată. Pe urmă mă lămurii: miroseam a lup.

Mă cuprinse atunci o plăcere crudă, aceea de a continua jocul, de data aceasta stârnit de o altă curiozitate. Ce va face, până la urmă, frumoasa madonă? Va birui în ea instinctul conservării sau simţul matern?... Acum eu eram cel din spatele vântului, spre nările ei se năpustea duhoarea fiarei de care tocmai fugise, puteam presupune că ea niciodată nu mai văzuse chip de om şi cu atât mai puţin unul cu barbă hirsută şi plete zburătoare. Un lup uriaş, ca din alte vremuri şi tărâmuri, îi ţinea odrasla ca pe o momeală mult ispititoare, socotind să prindă două prăzi dintr-o singură lovitură. Ca mâţa cu şoarecele, mă prefăcui că dau drumul iedului, îl smucii apoi către mine, şi tocmai când credeam că voi zări ciuta sărind ca o nălucă îndărăt peste prăpastie, o văzui rupându-se din sine şi apropiindu-mi-se cu paşi hotărâţi. Îşi întinse botul spre subsoara puiului şi începu să-i lingă rana.

Dacă peste câteva clipe mă îndreptam, agale şi pe gânduri, spre ţinta mărturisită a urcuşului meu, o făceam mai mult într-o doară, de dragul unei încredinţări nemijlocite. Ştiam că nu mai e acolo. Într-adevăr, nu mai era. Pierise şi de astă-dată, poate că se strămutase de istov, dar nu bănuiam unde, căci în sus nu se mai putea. Priveam sălaşul gol fără să mă mir. Pe

palma dreaptă aveam o pată roşie ce se decolora cu repeziciune, caldă şi pufoasă ca un nasture de catifea. O apropiasem de nări şi numai atunci descopeream că sângele de căprioară poartă în el ceva din parfumul suav al unei flori de albumiţă.

Văratec, 11 februarie 1987

Iezerul amintirii

Una din amintirile mele cele mai vechi a ieşit la faţa apei printr-o glumă – mai bine zis o păcăleală – a exarhului David. Îmi făgăduise că mă va însoţi la schitul Iezer şi astfel ne-am întâlnit la Sărăcineşti, o chinovie care pe atunci nu era prea cuprinsă, dar care astăzi nu mai există nicicum. Eram cu vreo şapte-opt ani mai tânăr decât el şi-l cunoşteam destul de puţin, dar întotdeauna îmi plăcuseră firea lui veselă, chipul său luminat de o şiretenie naivă, copilăroasă, din faţa căreia barba se retrăsese teşită, doar pe umerii obrajilor şi în smocul şugubăţ de sub rotundul bărbiei, ca o adolescenţă întârziată. M-a găsit în arhondaric, unde-l aşteptam de câteva ceasuri. Era atunci un iulie cumplit arzător şi întâia dorinţă a noului oaspete a fost să-şi răcorească faţa şi pieptul cu apă proaspătă, abia turnată în ligheanul cel mare, de porţelan înflorat, o veche danie, după cât am aflat, a cuiva din neamul Simienilor. Atunci am descoperit că zestrea lui capilară era mult mai bogată decât o arăta barba, deşi observasem că de sub culionaşul aspru, de dimie neagră, bătută la piuă, dintr-o singură bucată, ţâşnea o coamă castanie, învălătucită pe dinlăuntru şi sugrumată deasupra gulerului cu un şnur de arnici. De cum şi-a scos dulama, peste spinarea cămăşii albe s-a revărsat o platoşă de aramă despletită, ale cărei viţe se aruncau peste cingătoarea de piele, răspândind în odaie mireasma amăruie a frunzelor de nuc.

— Această cosiţă, i-am spus, ar stârni invidia oricărei fete de măritat.

Râsul lui, mărunt printre dinţii tineri, mi s-a părut a fi mai degrabă o mustrare.

— Ştiu, am adăugat eu, că aceasta e regula voastră, a celor de la Frăsinei, dar mă întreb de ce iconografia bizantină le-a retezat îngerilor cosiţele şi le-a pus pe cap o frizură de cârlionţi, frumoasă, n-am ce zice, dar parcă de abia scăpată de vârtejurile fierului încins.

— Le-au tăiat plumbul ca să poată zbura în voie, a răspuns el scoţându-şi cămaşa şi adunându-şi părul într-un conci enorm, cât o chivără de războinic. Altfel, ar trăi ca noi, atârnaţi de poala văzduhului.

S-a spălat cu pofta unui copil scăpat vara la gârlă, stropind clăbucii, cu buzele, de sub mustăţile subţiri, după care, la vremea limpezitului, am luat ibricul cel mare, de faianţă albastră, şi m-am oferit să-i torn pe gât, pe umeri şi pe braţe. Cred că atunci i s-a năzărit lui gândul farsei care avea să urmeze, căci nu o pot pune în legătură decât cu faptul că, la un moment dat, încetând să-i mai torn, m-am uitat cu spaimă la şuviţele de apă şi stropii de

săpun ce căzuseră pe frumoşii mei pantofi cu talpă de *crêpe*, nou-nouţi, pe care abia mi-i cumpărasem din Capitală, la pretenţiile şi preţul unei mode proaspete.

— Vai de mine, am exclamat, încercând să-i şterg cu o cârpă.

— Aoleu, a râs el înfăşurat în prosop, te sperii numai dintr-atât? Ai venit cu o încălţăminte mult prea fină pentru drumurile noastre.

— Da, dar mi-ai scris că vom merge pe cai.

— Asta-i adevărat, dar chiar şi aşa...

— Chiar şi aşa, dar nici chiar aşa! am replicat eu cu ciudă uitându-mă la bocancii lui butucănoşi, aproape cazoni, legaţi cu nojiţe de piele. Nu cumva porţi şi ciorapi de lână?

— Sigur că sunt de lână, m-a încredinţat el ridicându-şi pantalonul, din cei noi şi subţiri, împletiţi la patru igliţe. Ţin piciorul curat şi răcoros.

— O fi şi acesta vreun secret monahal, am mormăit eu.

— Da, şi încă ceva, a adăugat el în timp ce-şi prăvălea coama pe albul cămăşii de schimb şi o trecea printr-un pieptene de corn, mai e ceva. Un călugăr a plecat într-o iarnă de la Pătrunsa ca să ajungă dincoace, la Iezer. În pădure l-au mâncat lupii. Din el s-au mai găsit, primăvara, doar labele picioarelor, bine legate în bocanci, de abia ieşite din dezgheţ. Le-au îngropat după cuviinţă, jos, cu slujbă de înmormântare. Lupii îl ronţăiseră până au dat de dohot şi argăseală. Vezi ce înseamnă să porţi bocanci? Carevasăzică, la un caz, tot mai rămâne ceva din tine...

Nu eram atât de slab de înger precum bănuiam că gândeşte David, aşa încât m-am pregătit de drum fără să tremur de spaima fiarelor, mai ales că eram în miezul verii. Am pornit peste un ceas, după ce ne-am potolit foamea la stăreţie. Mi se explicase că singura cale către schitul Iezer era pe valea Cheii, în susul râului, printr-un defileu atât de îngust încât, fie pe jos, fie călare, apa trebuia trecută de peste treizeci de ori, în zigzag, spre poteca ce se tot poticnea în pereţii de piatră. David coborâse de la Frăsinei pe o iapă de toată frumuseţea, învăţată la buiestru şi ţesălată parcă în grajduri imperiale. Eu nu avusesem o anume preferinţă, ridicasem din umeri, şi mi s-a adus unul din caii mănăstirii, care nu arăta grozav, dar pe care David l-a găsit chiar foarte potrivit cu statura şi temperamentul meu. Oricum, aveam impresia că-şi poartă şaua cu oarecare stângăcie şi-mi venea să cred că bietul animal, potolit şi cuminte, era învăţat mai mult cu hamul plugului decât cu pintenii cine ştie căror haiduci olteneşti. Astfel am străbătut mai întâi satul, pe drumul de piatră bătută, cu prăfărie măruntă, David mergând înainte, falnic pe iapa lui buiestraşă, eu, la câţiva stânjeni, cu frâu slobod şi călcâie pintenoage, silindu-l pe Mişu la un trap onorabil. Ne apropiam de munte şi soarele dogorea de istov.

După jumătate de ceas pătrundeam în cheile Cheii, cu luminile ei aspre şi umbrele dulci, ce se întretăiau, ca nişte poduri lunatice, peste rostogolirile apei. Am început trecerile prin vad. David mergea tot înainte, ca unul ce cunoştea diagonalele, după semnele stâncilor sau copacilor de dincolo; eu, urmărindu-l, cu o distanţă mai în urmă, uimit de sălbăticia înălţimilor şi încântat de isprăvile lui Dumnezeu. Aşa se face că la a patra sau la a cincea trecere, în timp ce urmăream cu privirea zborul unei perechi de şoimi îndrăgostiţi, am simţit că ceva se dărâmă sub mine. De abia am avut timp să-mi trag picioarele din scări şi m-am pomenit cu Mişu culcat în apă, acolo unde i se păruse lui că e vadul mai adânc, şi cu mine crăcănat pe marginea şeii, învăluit până la genunchi de bulboana sub care se înecaseră frumoşii mei pantofi cu talpă de *crêpe*. De pe mal, oprit locului, David râdea în hohote şi atunci mi-am dat seama că el pusese la cale alegerea unui cal despre care se ştia că are năravul de a se culca în apă pe vreme de zăduf. Nu are rost să povestesc ce anume i-am zis eu exarhului şi cum mi-am continuat drumul. E destul să spun că, din mândrie, am refuzat să mă descalţ şi să primesc de la David o pereche de ciorapi de lână fină, pe care el îi scosese din taşca oblâncului, şi e de neapărată trebuinţă să adaug că, la scurtă vreme, ne-a surprins o ploaie repede şi grea, venită năprasnic de peste munte, aşa încât, cel puţin în ceea ce mă priveşte, am ajuns la schit ud cu desăvârşire, din creştet până-n tălpi, şi în loc să mă bucur de câteva ceasuri folositoare, am nimerit într-una din odăile arhondaricului, învelit în pături şi scuturat de friguri. David a scăpat mai uşor. A stat şi el o vreme sub pătură, dar, după ce i s-au uscat hainele şi rufăria, s-a îmbrăcat fără nici o urmare; apa nu-i pătrunsese prin bocanci şi, pe de altă parte, spatele îi fusese apărat de platoşa părului bogat, uşor umezit pe sub dulamă. Mie mi se bănuia o aprindere de plămâni.

Patru zile şi patru nopţi am zăcut înfăşurat în cearşafuri înmuiate în spirt calomfirat (de fapt, un rachiu puternic, dospit în frunze de calomfir). Am avut febră puternică, termometrul depăşea uneori patruzeci de grade. Atunci, în zilele acelea, dar n-aş putea să spun în care anume (nici nu cred că ar avea vreo semnificaţie), în timp ce aiuram în văpăile cearşafurilor ude, David şi cele câteva călugăriţe care-mi vegheau căpătâiul m-au auzit pomenind de Crucile Moşilor. Bătrâna Marta, care era şi doftoroaia empirică a schitului, credea că vorbesc în dodii, dar exarhul a liniştit-o:

— Are, într-adevăr, ochii tulburi şi graiul în silabe, dar nu aiurează, ceea ce înseamnă că merge spre bine. Apoi, adresându-mi-se mie, cu vorbă răspicată: Când te vei face sănătos, vom coborî împreună pe malul râului, să vedem Crucile Moşilor. Se vede că ai auzit de ele, poate cunoşti şi legenda lor ; dacă nu, am să ţi-o spun eu, e o legendă sărăcuţă, dar interesantă,

povestită pe la începutul secolului de ieroschimonahul Ştefan.

— Nu, nu vreau la Ştefan..., am îngăimat eu.

— Dar la cine?...

— Zosim, Iasim şi Onisim... Pe ei vreau să-i văd... duceţi-mă la ei...

Cei de faţă s-au uitat unul la altul, nedumeriţi şi oarecum speriaţi.

Pentru ei era acum limpede că începusem să vorbesc anapoda. Nu erau decât vreo şapte-opt ani de când Iezerul devenise schit de femei. Ruinat în mai multe rânduri, de-a lungul a patru secole, şi părăsit de călugări, aşa îl aflase atunci arhimandritul Ghermano şi-l reînviase aducând-o de la Sărăcineşti pe maica Irina cu un grup de călugăriţe. Monahi nu mai erau în el de multă vreme, şi cu atât mai puţin vreunul din cei pe care eu îi pomeneam din fierbinţelile frunţii.

— Vreau să-l revăd pe Zosim..., continuam să şoptesc, şi pe Iasim... şi pe Onisim... duceţi-mă la ei... mi-i dor de ei...

— Bine, a zis David încercând să fie convingător, în curând te vei ridica din pat, poate chiar mâine, şi vom merge împreună şi la Crucile Moşilor, şi la Zosim, şi la Iasim, şi la Onisim... Acum linişteşte-te şi încearcă să dormi, somnul o să-ţi facă bine.

Aşadar David avea impresia că vorbeşte pe limba delirului meu şi mi-a venit silă. Am închis ochii:

— Vă rog, lăsaţi-mă singur!

— Uite, Doamne, ce poate ieşi dintr-o glumă! l-am auzit căinându-se şi am rămas cu ochii închişi până ce am simţit că toţi se strecuraseră pe uşă, în vârful picioarelor, şi că în odaie nu mai era nimeni.

Am stat aşa o vreme şi o altă vreme, nu mai ştiu. Se făcuse noapte, trebuie că era, oricum, după utrenie, prin fereastra deschisă nu se auzeau decât foşnetul stelelor şi, devale, pe apa Cheii, clocotişul scocului pe care fusese, până mai deunăzi, moara lui Ioil. Dorul de vechii mei prieteni mă copleşea de istov şi deodată m-am hotărât să-i caut de unul singur, încredinţat fiind că nu-i pot găsi decât acolo unde-i văzusem ultima oară. M-am ridicat şi, înfăşurându-mi cearşaful încă ud peste cămaşa de noapte, am ieşit tiptil, pe tălpile desculţe, şi am mers de-a dreptul la intrarea bisericuţei. Uşa era încuiată, dar am dibuit repede cheia atârnată lângă tochiţa de fier. Înlăuntru ardea, ca o călăuză de taină, sigură în fragilitatea ei nocturnă, candela de la iconostas. De la ea am aprins făcliile din cele două sfeşnice împărăteşti, m-am întors cu faţa spre apus, către peretele cel din mijloc, care desparte naosul de pronaos, şi mi-am ridicat privirea de la podea până în câmpul de deasupra uşii, unde i-am regăsit pe Zosim, Iasim şi Onisim, aidoma, aşa cum îi lăsasem, în uimirea de dincolo de spaimă, prăvăliţi în lumină...

La vremea când s-a petrecut cumplita întâmplare – pe care voi încerca să mi-o amintesc şi acum, chiar în unele amănunte – noi, cei din chinovia Iezerului, ne număram la unsprezece călugări şi fraţi, dintre care eu eram cel mai nou şi mai tânăr, aproape un copilandru, venit aici tocmai la trebuinţa unei ascultări de paracliser. Unii ziceau că suntem prea mulţi pentru dorul însingurării, dar stareţul Zosim era de părere că chiar un schit ca al nostru, care pe atunci era încă nou, nu-şi poate păstra fiinţa peste veacuri decât dacă e slujit, pe dinlăuntru şi pe dinafară, de credinţa şi hărnicia unor braţe puternice, a căror jertfă păstrează şi adaugă ceva în fiecare piatră. Vodă înzestrase aşezământul cu o sfoară de pământ, pentru legume şi pomet; fâneaţă era destulă pe toată poala muntelui; zece până la cincisprezece suflete puteau trăi omeneşte, în schimbul ascultării. De fapt, obştea începuse cu patru, dintre care cel dintâi, bătrânul Antonie, murise de mult. Pe el îl pescuise vodă dintr-o gaură a muntelui, care se cheamă acum Peştera Sfântului Antonie, dar nu se ştie dacă de la numele lui sau de la acela al unui alt Antonie – pe care eu l-am cunoscut cu aproape un veac şi jumătate mai târziu, după ce, timp de trei ani, scobise alături, cu dalta şi ciocanul, în piatra de calcar, paraclisul lângă care avea să se nevoiască timp de douăzeci şi opt de ani –, ale cărui oseminte au fost găsite, în zilele noastre, sub pragul grotei şi strămutate la schit de către arhimandritul Ghermano. Primul Antonie a fost şi întâiul stareţ al Iezerului, aşezat aici de Mircea Vodă, căruia poporul îi spunea Ciobanul, din pricină că înainte de a ajunge domn al Ţării Româneşti se îndeletnicise cu neguţătoria de oi şi care, împreună cu soţia sa, Chiajna, ridicase biserica de piatră în locul celei vechi, de lemn, prăbuşită de neîndurarea vremii. Ca să nu fie singur, bătrânul l-a adus de la Bistriţa pe Zosim, fostul său ucenic de nevoinţă, iar de la Tismana i-a chemat pe fraţii Iasim şi Onisim, cel din urmă încă foarte tânăr, bălan, pletos şi imberb, ca o fecioară. Când am venit eu, bătrânul Antonie nu mai era. Se spunea că-l chemase vodă la Bucureşti, nu se ştie pentru care pricină, şi nu s-a mai întors. Pierise fără urmă. Moartea lui rămânea o taină ce avea să ni se dezvăluie de abia în întâmplarea pe care încă nu am început să o povestesc.

Devenit stareţ, Zosim şi-a adus câţiva ucenici de pe valea Bistriţei; ceilalţi doi, alţi câţiva de prin Ardeal, până s-au făcut nouă. Cel de-al zecelea avea o poveste vrednică de toată luarea-aminte şi o voi însemna aici nu numai pentru frumuseţea ei, ci şi pentru că el, fratele Ion, avea să fie unul dintre eroii întâmplării.

Vieţuitorii povesteau că într-o bună zi, spre toamnă, s-a ivit în poarta schitului un cioban tânăr, cu traista pe umăr, atârnată de o bâtă mocănească. Era cam pe la prânz, când monahii se retrag în singurătate şi-şi

fac pravila de chilie. În curte s-a întâmplat doar eclesiarhul Iezechiil, care scutura nişte rogojini.

— Bună ziua, părinte!

— Bună să-ţi fie inima, flăcăule, s-a mirat monahul care nu mai văzuse chip de mirean de cine ştie câtă vreme. Ce vânt te-aduce pe la noi?

— Păi, nici un vânt. Merg şi eu aşa, de unul singur.

— Asta văd eu, s-a supărat Iezechiil, dar gândeam că ai vreo nevoie, o oarecare trebuinţă. La noi vin mai mult oameni necăjiţi.

— N-am nici un necaz, părinte. M-a trimis baciul la Râmnic cu nişte răboaje pentru neguţători şi mi-a spus să mă opresc şi la schit, că aici e loc sfânt. Şi uite că m-am oprit.

— Asta-i bine, a încuviinţat gazda. Dacă ţi-o fi foame, îi merge la trapeză şi-i mânca ceva. Se găseşte.

— Nu mi-e foame şi am în traistă tot ce-mi trebuie.

— Apăi, dacă nu ţi-e foame şi nici altă trebuinţă nu ai, intră şi tu în biserică, la Maica Precistă, şi fă-ţi oleacă de pravilă.

— Ce să fac? s-a mirat ciobanul.

— Să te închini, mă! Faci şi tu o metanie, spui o rugăciune...

Călătorul a ridicat din umeri, surâzând cu sfială pe sub mustaţa abia crescută:

— Păi, eu nu ştiu de-astea...

— Cum, mă, s-a stropşit monahul, n-ai să-mi spui că nu ştii măcar să te închini?

— Nu ştiu, părinte, se smerea străinul, nu m-a învăţat nimeni.

— Dar cum te cheamă ştii?

— Ion.

— Nici nu se putea să te cheme altfel. Şi de pe ce lume vii tu?

— Eu, din munte.

— Asta văd şi eu, dar de unde eşti de loc?

— Tot din munte. Acolo m-am pomenit şi din munte nu m-am coborât. Adică am coborât acum, că m-a trimis baciul la Râmnic...

Iezechiil se uita la el ca la o sălbăticiune:

— Cum, mă băiete, tu nu ştii nici să-ţi faci cruce?... Ia fă aşa, după mine: în numele Tatălui...

Ion încercă, dar se opri la jumătate şi iar surâse:

— Cam greu, părinte, o să mă încurc...

Monahul se dădu bătut:

— N-am ce-ţi face, treaba ta, fă-ţi pravila pe care o ştii.

— Dacă mi-ai spune măcar ce e aia şi la ce e bună, se rugă ciobanul.

Eclesiarhul se cumpăni puţin şi se hotărî să fie simplu şi limpede, la mintea străinului:

— Să vorbeşti cu Maica Precistă cum îi place ei şi să faci tot ce-i place ei mai mult. Asta e toată pravila.

Ion rămase puţin pe gânduri:

— Păi, de unde să ştiu eu ce-i place ei?

— Să ştii, mă băiete, că ce-ţi place ţie aia-i place şi ei, i-o scurtă călugărul.

Chipul ciobanului se umbri câteva clipe, apoi se lumină:

— Îhî, păi, dacă-i aşa, ştii ce-mi place mie mai mult şi mai mult pe lume?

— Ei, ce?

— Să joc bătuta...

— Ptiu, bată-te-ar sfântul de păgân, se lepădă de el călugărul şi se întoarse la treburile lui, lăsându-l în plata Domnului.

La scurtă vreme, monahii de prin chilii auzeau prin pereţi nişte chiote de om apucat. Năvăliră în curte. Strigătele răzbăteau din biserică. Tot de acolo duduiau şi tropote. Cu o rogojină în braţe, Iezechiil înlemnise:

— Iertaţi-mă, fraţilor, nu mi-am dat seama că e şi nebun, l-am crezut numai prost. Nu, nu intraţi, are şi ghioagă, poate să ne omoare...

Monahii se căţărară pe la ferestrele bisericii. În faţa icoanei cu chivot, ciobanul juca bătuta. O pornise domol, pe fluierate, cu traista alături şi cu ciomagul într-o mână, şi o duduia acum de mama focului, cântându-şi-o singur şi scuturând lespezile din încheieturi, sub ochii holbaţi ai călugărilor. Câţiva alergară la Zosim, pe care-l găsiră cufundat în pravila isihiei:

— Vino repede, avo, că e unul care ne pângăreşte biserica...

Stareţul se aburcă şi el la o fereastră şi privi la ceea ce se petrecea înlăuntru. Ciobanul îşi pusese căciula jos şi juca amarnic, învârtindu-i-se împrejur şi apoi sărind peste ea, cu bâta când într-o mână, când în alta, când în amândouă pe după ceafă, răsucindu-şi trupul într-o imensă bucurie a descătuşării, cu capul ghemuit în piept sau aruncat năprasnic pe spate, zvârlind în aer strigăte şi chiuituri sălbatice, aşa cum poate nu jucase el niciodată în bătătura muntelui. Opincile i se zbăteau ca două flăcări muşcate de şerpi, el întreg era o vâlvătaie ţâşnită din piatră, ale cărei energii se dezlănţuiau în ritmuri cosmice. Jucă aşa o vreme şi încă una, n-aş putea nici eu să spun, până ce suflarea începu să i se taie, chiuiturile să scadă, salturile să se ostoiască. Pândit de sleire, ciobanul îşi adună din nou puterile şi mai izbucni o dată în câteva clipe de dăruire, după care se prăbuşi pe genunchi, sleit, cu ochii ţintă la chipul din chivot, ca o întrebare chinuită. De pe frunte

i se scurgeau broboane mari de sudoare. Apoi se lumină, adunându-se în sine.

Monahii fură de părere că nebunul putea acum să fie legat. Iezechiil, care lua toată vina asupră-şi, pregătise o funie.

— Nu vă veţi atinge de el, porunci Zosim surâzându-le dintru adânc, omul acesta e mai sfânt decât noi.

Şi le mărturisi cum el, la sfârşit, văzuse mâna Maicii Domnului întinzându-se din chivot şi ştergând sudoarea de pe fruntea ciobanului.

Ion s-a întors de la Râmnic, dar înapoi la stână nu a mai ajuns. Zosim s-a învoit cu baciul să i-l lase lui, la schit. Fratele cel nou a învăţat cu râvnă să scrie şi să citească, s-a îmbrăcat în negru, şi-a lăsat barbă, a deprins pe de rost toată pravila cinului. Strujită de posturi şi priveghi, fruntea lui a asudat încă de multe ori bătând lespedea din faţa chivotului, dar nici o mână nu s-a mai întins să i-o dezmierde. Stareţul îl avea la inimă şi-l ţinea aproape, ca pe un ucenic al duhului său.

Tocmai el, Ion, s-a întâmplat să fie de strajă în acea dimineaţă de după Sfântul Ilie, când a zărit o oaste prăvălindu-se călare dinspre munte. Noi, ceilalţi, eram la sfârşitul obedniţei şi am auzit clopotul cel mare bătând a primejdie. Nici n-am apucat să închidem porţile, că ne-am pomenit cu schitul împresurat de oameni înarmaţi şi cu alţii strâmtorându-ne pe dinlăuntru. Cei din urmă descălecaseră, iar în fruntea lor s-a proţăpit un uriaş cu pieptar de zale şi mustăţi ungureşti. Se vedea cât de colo că veneau din Ardeal. Totul s-a petrecut atât de repede, că nici n-am apucat să simţim că ne e frică.

Mustăciosul repezi o poruncă într-o limbă necunoscută, arătând cu mâna spre clopotniţă. Doi ostaşi se repeziră pe scară şi-l aduseră pe fratele Ion, îmbrâncit, ţinându-l sub pază. Funia clopotului încă se mai zbătea sub cele din urmă prevestiri. Dinspre poieni adia mireasmă de fân proaspăt, dar la noi ajungea amestecată cu mirosul acru al sudorilor de cal. Căpitanul se încruntă şi ne spuse câteva vorbe care semănau a întrebare. Fireşte, nu-i răspunse nimeni. Atunci Zosim făcu un pas înainte:

— Eu cred că te ştiu pe domnia ta şi mai cred că nu e cuviincios să ne vorbeşti într-un grai pe care noi nu-l pricepem. Sub chivără şi mustăţile domniei tale eu îl cunosc pe fratele Nilă Porcolat, cel ce în tinereţea lui a făcut vreo doi ani de ucenicie în lavra Bistriţei. Fratelui Nilă însă nu i-a plăcut războiul cel nevăzut, a părăsit obştea şi s-a închinat armelor vărsătoare de sânge, intrând în leafă la Mircea Vodă Ciobanul. De atunci n-am mai ştiut de dânsul, dar s-a zvonit că el a însoţit-o pe fata cea mare a Chiajnei, când a fugit de la casa părinţilor ei şi a trecut munţii în Ţara Ardealului, unde s-a măritat cu un boier păgân. Şi se mai spunea că a fost

văzut de mai multe ori în oastea potrivnicilor lui vodă, când năvăleau de dincolo ca să-l răstoarne din scaun şi să-l omoare. Unii martori pretindeau că, după ce a răposat Mircea Vodă, Nilă Porcolat s-a războit şi cu doamna Chiajna, ca s-o prindă pe ea şi să-l taie pe vodă Petru, şi că de mâna lui a pierit atunci banul Matei. Eu mă uit acum la chipul domniei tale şi mă uit la straiele războinicilor cu care vii şi nu-mi e greu să pricep că vrei să ne înfricoşezi, dar nu pricep de ce vrei să ne şi ruşinezi, agrăindu-ne în limbă străină.

Căpitanul îl ascultă cu mirare, dar se vedea că vorbele bătrânului îi fac plăcere. Sub pieptarul de zale se răscolea trufia slugii înstăpânite.

— Alelei, cuvioase Zosim, prinse el a grăi româneşte, şi eu văd că sfinţia ta cunoşti mai mult decât aş fi bănuit şi poate că mai mult decât trebuie. La început mă gândeam să mă supăr, dar pe urmă mi-a părut bine; asta înseamnă că ne putem înţelege, ca vechi prieteni ce ne aflăm.

— Dacă domnia ta ai fi venit ca prieten, nu ţi-ai fi lăsat oamenii să pătrundă înarmaţi în vatra sfântului lăcaş.

— În limba noastră veche, râse căpitanul, înseamnă că nu mi-am luat mai întâi blagoslovenie... Eu însă vreau să întreb dacă păcătosul ăsta de aici a avut blagoslovenie să se urce în clopotniţă şi să facă ce-a făcut. I-ai dat blagoslovenie sau nu i-ai dat?

— Pentru ceas de primejdie nu e nevoie, răspunse stareţul. O are oricând, dată dinainte.

— Primejdie pentru cine, cuvioase?

— Pentru schit, pentru obşte...

— Părinte Zosim, rări vorba Porcolat, nu trec pe la voi primejdii atât de dese încât să pui în toată vremea o strajă de veghe. Semnul clopotului era pentru altcineva, iar sfinţia ta ştii pentru cine.

— Pentru altcineva nu putea să fie, se nedumeri stareţul.

— Semnul clopotului, cuvioase, era pentru Mirceoaia, să-l audă la vreme şi să se vâre în gaură de şarpe. Dar sfinţia ta să mi-o scoţi acum din ascunzătoare şi s-o aduci aici, în faţa mea, vie şi nevătămată, ca să rămânem prieteni şi să nu dăm pacea pe gâlceavă. Ăsta e un hatâr, ca să n-o caut eu.

Zosim îşi risipi nedumerirea:

— Dacă pentru asta ai venit, nu ţi-ai agonisit nici un câştig. În schit nu se află nici un străin, iar pe doamna Chiajna trebuie s-o cauţi domnia ta la Bucureşti sau, dacă îţi este cu priinţă, undeva pe câmpul de luptă, că te-ai mai bătut cu ea.

— Părinte stareţ, se încruntă căpitanul, sfinţia ta te faci a nu cunoaşte că acum o lună feciorul Mirceoaiei a fost chemat de sultan la Stambul să plătească birul, şi plătit a fost. Petru a luat calea cea fără de

întoarcere a surghiunului, iar maică-sa, de cum a aflat, şi-a strâns în grabă copiii şi bănetul şi a fugit de frica turcilor. Iscoadele mele mi-au dat de ştire că se află aici, unde chipul ei e zugrăvit pe zidul ctitoricesc. Eu nu am nimic cu copiii ei, dar cu ea am socoteli mai vechi care se cer desluşite. Repede, că mă grăbesc!

— Eu ţi-am spus, domnule, că văduva lui Mircea Vodă nu se află aici, şi să ştii că eu nu mint. Dar vreau să-ţi spun că, chiar dacă s-ar afla, legea pământului nu-ţi dă domniei tale dreptul să ceri făptura unui om care s-a adăpostit într-un sfânt lăcaş, chiar dacă acel om ar fi un tâlhar.

— Ce spui, avo? râse cu răutate Porcolat, dar după care lege a pământului a-njunghiat postelnicul Drăgan beregata Radului Vodă Afumatul în biserica Cetăţuii? Şi nu în biserică, părinte, ci în altar, unde făcea popa liturghie, că a huit tot Râmnicul şi toată ţara... N-aş crede eu că după legea pământului aţi amestecat voi aici poala sfântului prestol cu poalele Mirceoaiei, căţeaua care a făcut cinci-şase copii cu bărbatu-său şi vreo cinci-şase cu alţii, năpârcă nesătulă de sângele ţării, fiara care se juca la masă cu capul însângerat al boierului Dumitru, scuipându-l în obraz şi tăvălindu-l printre pocale... Îmi pui în faţă legea pământului? Ei bine, am s-o păzesc, părinte stareţ, preacuvioase. N-am să intru nici în biserică, nici prin chilii, n-am să pătrund în tainiţele pe care numai voi le ştiţi. Nu, îmi scot oamenii din curte şi dau foc schitului pe dinafară, din patru laturi deodată, ca să ardeţi toţi ca nişte şoareci, cu Mirceoaia cu tot.

Porcolat era fioros. Noi toţi îngălbeniserăm, Zosim începu să tremure.

— Nu vei săvârşi domnia ta o nelegiuire ca aceasta, se rugă el, aduţi aminte că ai mâncat cândva pâine de la mănăstire...

— Da, dar mănăstirea nu m-a pus să mă lupt cu diavolii, în războiul cel nevăzut, ci cu bălegarul grajdurilor, care era şi văzut, şi puturos.

— Toată ascultarea începe de jos, de la smerenie, se umili Zosim, aşa e rânduiala...

— Las’ că vă ştiu eu rânduiala, îl întrerupse mustăciosul, şi dacă-i pe asta, o am şi eu pe a mea.

Se întoarse, slobozi o poruncă în limba necunoscută şi după câteva clipe fratele Ion era cu picioarele în butuci, strânse amarnic în vârtejuri de fier. Aşadar căpitanul nu glumea.

— Ia uitaţi-vă la ăsta, adăugă el, şi-a pus pe el dulamă de călugăr, dar pe dedesubt poartă cioareci şi opinci.

— A fost cioban, măria ta, se încovoie Zosim, şi portul lui îi e mai la îndemână. El însă nu are nici o vină, aceasta era ascultarea lui, să stea de veghe la clopot. Iau eu totul asupră-mi şi vei şti domnia ta că slobod eşti să

cauţi peste tot în vatra schitului, ca să te încredinţezi că n-am minţit şi că la noi nu se află nimeni ascuns.

Porcolat stătu câteva clipe pe gânduri, cumpănindu-şi lăuntrul, apoi întrebă cu un anume înţeles al cuvintelor:

— Nimeni şi nimic?

— Dacă vrei domnia ta, nimeni şi nimic, răspunse Zosim.

Înlăuntru se făcu linişte mare. Nu se auzeau decât freamătul râului de sub tăpşan şi, din când în când, rânchezatul cailor dimprejur, ca să ne aducă aminte că suntem la ceas de cumpănă. Eu, care – am uitat să spun – în clipa năvălirii străinilor nu apucasem să ies din lăcaş, ca unul ce aveam în grijă stingerea luminilor, şi rămăsesem în umbra intrării, îl văzui pe stareţ uitându-se mai întâi la Iasim, apoi la Onisim şi pe urmă îndreptându-se către căpitan, căruia însă nu-i scăpase triunghiul.

— Dacă vei vrea domnia ta să fii mai lămurit în ceea ce întrebi...

— Căldarea cu aur pe care Mircea Vodă a zidit-o într-un perete al acestui lăcaş, atunci când l-a durat din temelii. De fapt, apăsă el, nu e o căldare, ci un cazan, un cazan de aramă, plin cu galbeni de cei buni, zimţuiţi.

Toţi înlemniră.

— Şi ca să nu credeţi, urmă el, să nu credeţi că eu aş fi cine ştie ce tâlhar care a venit să vă jefuiască aşezarea, vă voi spune că sunt în slujba domniţei Stana şi a bărbatului ei din Ţara Ardealului, domnia sa nemeşul... (Aici căpitanul a rostit un nume străin, pe care eu nici nu l-am desluşit bine atunci, nici că mi l-am amintit vreodată după aceea, aşa încât nici acum, fie chiar de dragul povestirii, nu voi scorni unul asemănător, ci mă voi mărgini să-l scriu doar în însemnarea lui obştească, Nemeş.) Domniţa Stana, lămuri străinul, e fata cea mai mare a Mirceoaiei şi prin mare scârbă a trecut când maică-sa a hotărât s-o mărite pe cea mai mică înaintea ei, că se grăbea să-şi facă rudenie cu neamul Cantacuzinilor şi mendrele cu meghistanii de la Poartă. Cu lacrimi şi în genunchi s-a rugat domniţa Stana să n-o facă de râsul jupâniţelor de la curte şi de ocara norodului, dar căţeaua nu s-a înduplecat, ci i-a trimis vorbă lui Cantacuzin să vină la Bucureşti să-şi ia mireasa. Stareţul vostru cunoaşte, am văzut, că eu am ajutat-o pe nefericita domniţă să fugă de la curte, în noaptea dinaintea nunţii, după ce şi-a adunat într-o lacră ceea ce a crezut ea că i se cuvine de zestre. Pe drum însă ne-au ajuns din urmă oamenii Mirceoaiei. Noi am scăpat, că eram călări, dar lacra a căzut în mâinile urmăritorilor şi s-a întors în cămările scorpiei. Domniţa s-a măritat cu domnia sa Nemeş, boier de neam din părţile Haţegului. Pentru credinţa mea, stăpânii m-au scos din ceata lefegiilor de rând şi m-au făcut căpitan de oaste şi în numele lor vorbesc eu acum şi vă poruncesc. Nu e

greu să înţelegeţi că domniţa s-a măritat fără zestre, cu făgăduinţa că va îndupleca pe maică-sa să i-o trimită. Ceea ce nu s-a întâmplat, Mirceoaia dovedindu-se mai crâncenă decât o mamă vitregă. Dar nici mai mult nu poate îndura stăpâna mea umilinţa de a fi intrat în casa domnului meu ca o fată săracă, primită de milă. Aşadar, domnia sa nu vrea decât să i se dea ceea ce este al ei, ca moştenire de la răposatul taică-său.

Pe măsură ce căpitanul vorbea, chipul lui Zosim prindea să se însenineze şi un zâmbet subţire i se înstăpânea în barba căruntă.

— Cer iertare de vorbă proastă, zise el, dar aş vrea să întreb, de ce ai venit domnia ta tocmai acum şi n-ai făcut-o mai demult?

Porcolat înţelese cheia întrebării şi se hotărî să meargă deschis:

— Pentru că de acum nu mai e nimic de nădăjduit de la Mirceoaia. Alaltăieri au prins-o turcii şi au trecut-o peste Dunăre, după ce au lăsat-o săracă. Cu ea s-a mântuit, o să-şi târască zilele în surghiun, pe unde şi-a-nţărcat dracul copiii... iertaţi-mă pe mine, păcătosul...

— Aşadar domnia ta ştiai că doamna nu se află aici.

— Cum să nu ştiu, râse căpitanul, dar asta face parte din meseria mea. Eu trebuie să ajung repede la căldare.

— Nici o nenorocire nu e mai mare ca năpasta, oftă stareţul, adică să suferi şi să mori fără să ştii pentru ce. Acum fii bun şi dă poruncă slujbaşilor domniei tale să-l dezlege pe fratele nostru din obezi.

— Şi dacă nu vreau?

— Va fi de trebuinţă să vrei. Carevasăzică, domnia ta ai cunoştinţă că în zidul acestui lăcaş se află o comoară. Domnia ta însă nu ştii unde anume se află, că altfel ai fi mers de-a dreptul la ea, fără să mai încerci a ne înfricoşa. Ai merge şi acum, dacă ai şti. Domnia ta presupui că eu ştiu...

— Nu numai tu, îl întrerupse căpitanul, ci şi ceştilalţi doi. Şi arătă către Iasim şi Onisim. Numai voi trei eraţi aici când s-a zidit lăcaşul, toţi ceilalţi au venit mai pe urmă – eu cu ei nu am treabă, dar cu voi am.

— Bine, încuviinţă stareţul, să zicem că nu unul, ci trei suntem cei ce ştim. Asta înseamnă că trebuie să stai de vorbă cu noi. Pentru aceasta însă vei binevoi să scoţi mai întâi obezile de la picioarele ucenicului meu.

Nilă Porcolat îşi înghiţi repede năduful, ca unul ce-şi dădea seama că lucrurile aveau acum o altă întorsătură. Dar nici nu se lăsă clătinat. Făcu semn alor săi să-l dezlege pe fratele Ion şi acesta se pomeni slobod.

— N-ai făcut bine ce-ai făcut, îi zise el stareţului. Pe clopotar îl voi trece acum în ceata celor cu care eu nu am treabă, iar pe aceştia am să-i încui în beci, drept zălog de bună-credinţă. Să ştiţi voi, le grăi el celor din spate, după ce-i despărţi printr-o curea de oşteni, să ştiţi că viaţa voastră se află acum în mâinile duhovnicilor voştri, pe care-i tot rugaţi să vă ierte

păcatele. Fi-vor ei cinstiţi şi vor mărturisi unde se află comoara, îţi ieşi şi voi la lumină; dacă nu, din beci veţi ajunge de-a dreptul în rai – asta v-o făgăduiesc şi-mi voi păzi cuvântul.

Cei trei se traseră într-o parte, dar din ceata netrebnicilor răsări Iezechiil:

— Fraţii mei şi părinţilor, ava Zosim a avut dreptate când a vorbit despre nenorocirea năpastei. Noi vedem că suntem osândiţi şi poate că vom muri fără să ştim pentru care pricină. Eu am o mare nedumerire şi mi-aş lua îngăduinţa să-l întreb pe căpitanul de oaste Nilă Porcolat: dacă vodă trebuia să-şi ascundă banii, ce nevoie avea el să-i îngroape chiar în zidul unei biserici? Slavă Domnului, pământul e larg şi adânc, piatra muntelui e plină de găuri, peste hotare sunt cămătari şi zarafi cu mare chezăşie. Iar dacă voia să facă din ei danie schitului, i-ar fi încredinţat egumenului, cu diată şi cu martori în regulă, aşa cum au făcut şi alţi voievozi în osebite locuri. De ce să-i îngroape într-un perete pe care l-a îmbrăcat cu zugrăveli frumoase, şi pe dinlăuntru, şi pe dinafară? Ar mai fi putut el să umble la ei fără să strice podoaba şi fără să se cunoască? Eu atât am avut să întreb, ca să nu murim nemernici.

Căpitanul părea încurcat şi era vădit că vrea să scape.

— Spune tu, îi zise el stareţului.

— Eu nu am nimic de spus, căpitane. Şi apoi, nu mie mi s-a pus întrebarea.

În cele din urmă, Porcolat se hotărî:

— Vodă s-a gândit la curgerea şi neaşezarea vremilor şi că schitul ar putea să ajungă odată la mari strâmtorări, când lăcaşul ar începe să se dărapene. Atunci, din surpătură, să se găsească banii şi cu ei să se întregească biserica aşa cum a fost. Aşa s-a gândit el, dar asta e o mare nerozie...

— Ce nerozie? îl întrerupse eclesiarhul. Gândul lui vodă a fost prea frumos şi înţelept. Înseamnă că banii nu au fost tăinuiţi aşa, de dragul ascunzişului, ci au o anumită menire – ei nu pot fi averea nimănui, fără numai a acestor ziduri. Dacă e aşa, nimeni nu se poate atinge de ei; dacă nu e aşa, cineva a scornit o basnă, ca să-şi râdă de domnia ta şi de noi.

— Nu e nici o basnă, se repezi căpitanul fără să fi priceput aţâţarea. Domniţa Stana a găsit această însemnare pe o foaie de socoteli a Ciobanului. Negru pe alb. Foaia se află asupra domniţei şi poate sta mărturie oricând. Dar stareţul vostru a avut dreptate să spună că noi nu cunoaştem locul anume al cazanului. Este ceea ce le cer eu acum şi le poruncesc duhovnicilor voştri. Să ştiţi că eu am poruncă să nu trec munţii fără banii domniţei.

Iezechiil vru să mai spună ceva, dar Nilă se răsti la el:

— Da' tu ce te vâri în vorbă, mă, roşcatule? Eu am cerut cuvânt de la ăştia trei. V-am spus că eu cu voi nu am treabă...

— Ba se vede că ai, de vreme ce ţi-ai pus în gând să ne omori, i-o reteză şi eclesiarhul, care, într-adevăr, avea părul şi barba de culoarea frunzei arse. Şi dacă ai domnia ta, înseamnă că avem şi noi. Eu voiam să întreb : ce te face pe domnia ta să crezi că tustreii noştri cunosc taina, şi încă o taină atât de înfricoşată ca aceasta?

— Ei trebuie s-o cunoască! răspunse tăios căpitanul.

— De ce numaidecât ei? se încumetă şi mai mult Iezechiil. Şi de ce numai ei?

— Trebuie să mai spun o dată că aceştia trei erau aici când s-a făcut zidirea?

— Dar zidarii?

Ochii căpitanului se făcură sângeroşi.

— De obicei, urmă călugărul, zidarii sunt cei dintâi care cunosc o astfel de taină, şi de multe ori sunt numai ei. Pisania spune luminat că lăcaşul s-a durat în anul şapte mii şaizeci şi unu, iar noi suntem în leatul şapte mii şaptezeci şi şase de la facerea lumii şi o mie cinci sute şaizeci şi opt de la naşterea lui Hristos, ceea ce înseamnă că de atunci nu au trecut decât cincisprezece ani. E de bănuit că meşterii lui vodă nu au fost moşnegi, vor fi având acum cincizeci, şaizeci, chiar şaptezeci de ani. Ei trebuie să fie pe undeva, de ce nu-i întrebi?

— Zidarii nu ştiu nimic.

— Aşadar, nu i-a omorât vodă?

— I-am bătut eu cu vergi până şi-au dat sufletul.

— Aşadar, apăsă monahul, nu vodă Ciobanul i-a ucis?

— Ciobanul a omorât pe altcineva, se afundă căpitanul într-un gând întunecat.

— Pe altcineva..., îl ispiti subţire Iezechiil. Despre Mircea Vodă se spune că a tăiat multe capete în cele două domnii ale lui, ba chiar şi înainte. Pentru aceasta suntem noi aici, ca să ne rugăm pentru sufletul lui. Pe altcineva..., repetă el vorbele lui Nilă, iscodind un răspuns.

Acesta se socoti puţin şi grăi:

— Ei bine, în schimbul tainei pe care o aştept de la tustreii voştri, am să vă spun şi eu una care o să vă cutremure. E vorba de întâiul vostru stareţ, egumenul Antonie, care, precum ştiu duhovnicii de aici, a fost chemat de Ciobanul la Bucureşti, pentru o treabă oarecare. La acea vreme, vodă de-abia se întorsese în cea de a doua lui domnie şi a poftit mulţi boieri şi câţiva vlădici la un ospăţ. Erau ca la vreo două sute. S-a mâncat, s-a băut,

s-au veselit, dar, deodată, la un semn al lui vodă au năvălit înlăuntru oamenii lui, cu săbiile goale, şi i-au căsăpit pe toţi. Ei bine, cinstiţi părinţi, printre cei poftiţi la masă şi tăiaţi atunci de ctitorul vostru a fost şi egumenul Antonie. De aceea nu s-a mai întors el la schit, că trupul lui nu a avut cine să-l ia şi a fost îngropat la grămadă cu cerşetorii şi nemernicii. Taina aceasta v-o spune unul care a văzut, căci eu eram atunci în leafă la Mircea Vodă. De acum puteţi face însemnare la pomelnic că egumenul Antonie de sabie s-a săvârşit...

Căpitanul tăcu. Monahii căzuseră în genunchi, cu mâinile împreunate, câţiva suspinau cu frunţile la pământ. Soarele dogorea cu putere, oştenii se coceau sub zale, caii afară nechezau de sete.

— Să ştiţi, urmă el după un timp de tăcere, că v-am spus aceasta nu ca să vă tânguiţi voi acum, în faţa mea. O veţi face pe urmă, dacă veţi mai trăi. V-am spus-o ca să pricepeţi cum am ajuns eu la cei care cunosc taina aurului. De la moartea lui Antonie am pornit. M-am întrebat: dacă pe boieri şi vlădici îi va fi tăiat Ciobanul pentru oarecare pricină de hiclenie, ce putea el să aibă asupra unui sfânt ca egumenul de la Iezer? Fără doar şi poate, bătrânul era purtător al tainei lui vodă. Dar nu era singurul. E legea de fier a vistieriilor mănăstireşti, când ele sunt ascunse în vreme de război sau împotriva oricărei alte risipiri, ca taina lor s-o cunoască, sub jurământ, trei călugări, socotindu-se că din cei trei cel puţin unul se poate izbăvi de la pieire. Aşadar vodă i-o încredinţase lui Antonie, dar ştia că acesta a mai descoperit-o la încă doi. De ce, atunci, trebuia să piară numai el? Ca nu cumva să fie vreodată ispitit, la vreme de nevoie, să-i dezlege de jurământ pe ceilalţi. Moartea lui era menită să pună pecete grea pe buzele ştiutorilor. Aşadar, eu cred că din treimea duhovnicilor voştri numai doi sunt cei ce cunosc taina, dacă nu cumva între timp ei au împărtăşit-o şi celui de al treilea. Cum rămâne, mă veţi întreba, cum rămâne cu pecetea jurământului? Eu de aceea v-am descoperit moartea lui Antonie, ca să vă simţiţi slobozi de orice legământ, pricepând că taina aurului acestuia şi-a pierdut temeiul de la început, de vreme ce preţul ei e vărsare de sânge nevinovat. Chiar dacă eu, în numele stăpânilor mei, nu v-aş cere comoara, voi tot ar trebui, de voia voastră cea bună, să izbăviţi lăcaşul de blestemul ei. Chiar dacă domniţa Stana nu şi-ar cere partea de moştenire, ar trebui s-o căutaţi cu rugămintea de a o primi. Şi acum, ridicaţi-vă, că nu-i vreme de pogribanie.

Monahii se ridicară încet, fără să-şi scuture praful de pe genunchi şi poale. Părea mai degrabă că stătuseră adânciţi în durerea lor decât că luaseră aminte la spusele căpitanului. Acesta se păstră în câteva clipe de tăcere, după care îndreptă spre cei trei o întrebare scurtă:

— Ei?...

Şi aşteptă. Cei din spatele oştenilor se uitau ţintă la duhovnicii lor, aceştia se uitau ţintă la căpitan, împietriţi în tăcere. Cerul curgea peste noi ca un abur de plumb topit. Atunci răsări din nou glasul eclesiarhului Iezechiil:

— De ce ne faci domnia ta nouă atâta silă, când ai putea să afli şi singur unde se află comoara? Pune-ţi oamenii să ciocănească pereţii de jur-împrejur, căci locul cu pricina nu se poate să nu sune altfel.

— Ascultă, roşcatule, se întunecă şi mai mult mustăciosul, eu nu am nici chef şi nici vreme să ridic atâtea scări şi să le tot plimb de-a latul zidurilor. Banii nu sunt îngropaţi în jumătatea de jos, ci pe undeva la brâul bolţilor.

Şi ochii lui dădură o roată pe sub streşinile bisericuţei. Apoi se întoarseră iarăşi către duhovnici:

— Ei?...

Aceştia, cu buzele strânse şi uitându-se tot ţintă la el, continuau să tacă.

— Bine, zise el printre dinţi, după care se propti pe cizme în faţa lui Onisim: Spune tu, dacă ştii, unde se află căldarea cu aur?

— Ştiu, dar nu-mi aduc aminte, răspunse acesta sec.

— Tu? îl străpunse el cu două oţele pe Iasim.

— Ştiu, dar nu-mi aduc aminte, zise şi acesta fără să se clintească.

Zosim, de la care căpitanul aştepta acum totul, se rosti la fel:

— Ştiu, dar nu-mi mai aduc aminte.

Chipul lui Nilă Porcolat se schimonosi sub brazdele sudorilor negre. Atunci se auziră potcoave pe lespezi; în poarta clopotniţei se ivi o femeie călare. Fiindcă bolta nu era prea înaltă, ea îşi feri trupul pe gâtul calului şi numai după aceea şi-l îndreptă. Se vedea că aplecarea o umilise, dar că nici nu vrusese să treacă peste trufia de a intra în schit cu o cutezanţă pe care Porcolat nu o arătase. Era tânără, nu avea mai mult de douăzeci de ani, înaltă, cu ochii mari şi obrazul palid, dar năframa neagră care-i ţinea işlicul, înfăşurată pe sub bărbie, ca la călugăriţe, îi dădea o înfăţişare mai mult bărbătească.

— Ce faci, căpitane, răcni ea cu o voce aspră, care tremura de mânie, te-ai întins la voroavă cu prostimea schitului? Du-i!

Tropotul calului nu venise de departe – era limpede că femeia fusese undeva în apropiere, după zidul clopotniţei, la pândă în şa. La porunca lui Porcolat, oştenii puseră mâna pe cei şapte ostatici şi-i încuiară în beciul de sub trapeză. Din ceata osândiţilor nu se auziră decât câteva suspine şi, printre ele, tânguirea sugrumată a fratelui Ion, rupt în cumpătul său lăuntric: „Nu vreau să mor... de ce să pierim?... trebuie să se îndure

cineva de noi... nu... nuuuu!...”. Peste cele din urmă împotriviri căzuseră zăvoarele.

— Aduceţi puşca! urlă femeia cu pumnii strânşi pe frâul calului, urmată de poruncile căpitanului.

Alţi oşteni împinseră în curte un tun nemţesc, cu gura cât a unui balaur, şi-l opriră în faţa bisericuţei.

— Căpitane, îl pui în uşa pridvorului, cu ţeava îndreptată către peretele cel din mijloc; crapă peretele, toate bolţile se prăbuşesc deodată...

Tustreii noştri rămaseră înţepeniţi în picioare, cu ochii ca de sticlă.

— Dacă la dreptul meu nu ajung prin cuvântul vostru, le strigă ea, pun fiara să scuipe foc, şi tot îl dobândesc! Vorba mea e fapta... Să nu uitaţi că sunt fata Chiajnei! mai urlă ea o dată din toţi bojocii, şi ecoul se rostogoli prin toate pridvoarele, întunecându-le. Apoi îşi domoli puţin glasul, a stăpânire de sine, şi urmă: Sunteţi duhovnici şi locul vostru e în biserică. Veţi auzi clopotul cel mare bătând de trei ori. Dacă nici după cea de a treia bătaie nu vă aduceţi aminte, pieriţi odată cu bolţile la care vă închinaţi. Dumnezeu să vă ierte; eu, nu! Dar până atunci, încă mai puteţi alege.

Tustreii noştri mă găsiră în naos şi păreau că nu mă iau în seamă. În urma lor, uşa intrării fusese întunecată de ţeava tunului. Clopotul cel mare bătu o dată, lung şi aspru, ameninţător. La poala peretelui din mijloc, de-o parte şi de alta a uşii, erau patru strane de stejar, deasupra cărora se desfăşura privelişte a Vovideniei, luminată de o rază ce se pogora din turlă. Zosim intră în cea din dreapta, cei doi în cele din stânga, şi rămaseră aşa, în picioare, cu braţele pe rezemători, descoperiţi, ca la ceasul doxologiei celei mari, uitându-se către răsărit, împietriţi în tăcere. Tăcere era peste tot, doar soarele cânta în zugrăveli.

Deodată se auziră nişte zgomote înfundate şi în uşa de la intrare îl zării pe fratele Ion, împins de-a buşilea pe sub ţeava tunului. Ajunse la noi împleticindu-se, cu ochii holbaţi, cu gura lăbărţată. Tremura.

— Nu ne mai vede nimeni..., gemu el cu glasul pierit. Nu ne mai aude nimeni... nimeni nu ne mai aude... I-au tăiat!... Pe toţi i-au tăiat, cu săbiile i-au tăiat...

Se uita năucit la Zosim. Acesta îi făcu semn să intre în strana goală, de alături.

— Eu cunosc, ne zise el, că voi doi nu veţi muri. Să ştiţi că, în afară de noi trei, nu mai cunoaşte nimeni taina lui Mircea Vodă. El ne-a chemat şi ne-a spus: „După ce zidesc aurul, ar trebui să-i ucid de îndată pe meşteri, dar nu vreau vărsare de sânge pe dania domniei mele, aşa încât să faceţi ceea ce vă poruncesc eu”. Şi am făcut. Când zidurile lăcaşului s-au ridicat de ajuns, i-a trimis pe meşteri în altă parte unde avea de lucru, noi trei am

prins căldarea în tencuieli şi am mai înălţat două straturi de cărămizi, după care vodă a adus alţi meşteri să isprăvească totul. Legământul l-am făcut sub mâinile lui ava Antonie. Aceasta e taina.

Şi bătrânul îşi întinse braţele spre noi, cu palmele una peste cealaltă:

— Dar locul?... locul?..., îl zgâlţâi fratele Ion.

— Locul comorii, acela e încă tăinuit...

— Îl ştim, dar l-am uitat, şopti Zosim.

— Cum, l-aţi uitat? se deznădăjdui tânărul, nu se poate să-l fi uitat...

Din strană se mai auzi o ultimă şoaptă:

— Aceasta-i legea noastră, băiete, să ştim şi să uităm.

Clopotul bătu a doua oară.

Îmi era frică, tremuram, ceva mai puţin decât fratele Ion, dar tremuram, umblam cu ochii după un oarecare adăpost, mă aburcai pe speteaza unei strane dinspre altar şi mă lipii strâns de perete, făcându-mă una cu el. Fratele Ion îşi părăsise strana şi umbla pierdut încoace şi încolo, părând a-şi căuta şi el o scăpare.

— E lăcaşul nostru, îngăima el. Trebuie să ne audă cineva, să ne vadă şi să-l mântuiască... trebuie să ne vadă cineva...

Pe cele din urmă cuvinte, ochii lui se afundară în adâncimea chivotului. Rămase aşa o vreme, apoi faţa începu a i se lumina, ca într-o nădejde. Nu mai tremura. Cu mişcări încete îşi descheie nasturii de la dulamă, o lepădă de pe el şi rămase în cămaşă, cioareci şi opinci. Zvârli o mână în aer şi scoase un chiot de se cutremurară bolţile. Apoi prinse a-şi fluiera şi a-şi cânta şi a juca bătuta, cam aşa cum mi s-a povestit mie că o făcuse altădată – şi zic aşa pentru că nu mai avea căciulă şi ciomag, poate nici trupul, vlăguit acum de posturi şi ascultări –, juca bătuta desprins de loc şi timp, ca într-o răpire, de abia atingând pământul cu opincile, răsucindu-se mai mult în văzduh, pocnind din degete şi slobozind din ele scântei, ca nişte amnare ale căror lumini întregeau raza ce se arunca peste priveliştea Vovideniei, în ultima ei sforţare. O vreme şi încă o vreme şi se auzi cel de-al treilea dangăt al clopotului.

De acum faptele s-au petrecut într-o singură clipă, dar eu nu le pot povesti decât pe rând. Se pare că ciobanul n-a auzit detunătura care a scuturat lăcaşul din temelii, ca un cutremur; el continua să joace bătuta, cu surâsul aiurit în barba imberbă, cu ochii aprinşi de dorul înţelegerii lăuntrice. Peretele cel din mijloc, izbit în plin, se crăpa de sus în jos. Nimburile Vovideniei se desprindeau în ţăndări şi aşchii câlţoase. Bolţile de deasupra trosneau din încheieturi, ameninţătoare. Eu îmi simţeam umerii

arzând şi greutatea corpului scurgându-se prin tălpi. Fratele Ion făcuse o săritură înaltă, ca de căluşar, până în dreptul meu. L-am luat de mână şi, în timp ce ne ridicam amândoi, încet, printre pietrele ce se prăbuşeau din Pantocrator, i-am zărit pe Zosim, Iasim şi Onisim prăvăliţi la pământ şi uitându-se la noi, mai întâi cu spaimă, apoi cu nemărginită uimire, parcă străini şi de bolţile ce se aruncau asupră-le, şi de spărtura peretelui din care se revărsa, amestecată cu praf, ca o lumină sunătoare, o ploaie de galbeni.

Atunci i-am văzut pentru ultima oară, şi de dorul lor mă aflam acum înainte-le, înfăşurat în cearşaf, cu ochii pe vârful Taborului, la poala căruia ei încă nu-şi reveneau din uluire. Nu acum însă îmi aminteam întâi de ei. Istoria lor i-o mai povestisem, ceva mai pe scurt, fără amănuntele de aici, ieromonahului Nicolae, la vremea când îmi spunea că se găteşte să zugrăvească din nou biserica Iezerului, după ce fusese refăcută de vlădica Ilarion şi de ieromonahul Antonie, cel ce-şi săpase în piatră, cu ciocanul, paraclisul de lângă peşteră. Întâlnirea mea cu zugravul Nicolae s-a petrecut la Argeş, într-o primăvară, cu puţin înainte de prinderea Brâncoveanului şi ducerea lui la Stambul. Se vede că finalul istorisirii l-a mişcat atât de mult încât în locul Vovideniei a pus Schimbarea la Faţă, ceea ce mi se pare o faptă de mare inspiraţie. Ştiu însă limpede că nu i-am descris, nici măcar în mare, portretele tustreilor noştri de la Iezer şi nu-mi explic cum a ajuns el la chipurile lor adevărate, aşa cum mi se înfăţişau acum în frescă, aidoma amintirii.

Nici exarhul David nu a avut vreo explicaţie, după ce i-am povestit aventura mea din noaptea de febră. Mă refăcusem în câteva zile şi, după ce am văzut împreună Crucile Moşilor, de lângă malul râului, sub care se spune că au fost îngropaţi călugării ucişi de fata Chiajnei, ne întorceam călare pe valea Cheii, cu popasuri domoale.

— Nu ştiu, a zis el, dacă trebuie să regret sau să-mi pară bine că ţi-am pricinuit suferinţa. Ştiu, totul a pornit de la gluma mea neghioabă. Nici acum n-aş vrea să te supăr, dar trebuie să-ţi spun că, în noaptea aceea, doar ţi s-a părut că rămăseseşi singur. În realitate, bătrâna Marta s-a cuibărit în fotoliul din colţ şi te-a vegheat tot timpul. Ai dormit ca un prunc.

— Şi mie îmi pare rău, i-am răspuns, că ţi-am provocat regrete. Totul a pornit de la grija mea stupidă pentru pantofii cu talpă de *crêpe*. Dacă însă ţi-am stat în preajmă şi m-am oferit să-ţi torn apă pe gât, am făcut-o cu un anume scop: am vrut să-ţi cercetez mai de aproape umerii goi, să văd dacă nu cumva poartă pe ei semnele unor răni. Nu purtau nimic.

— Totuşi, mai e ceva, şi-a întregit el gândul care nu-l părăsise, mai e ceva... În dimineaţa de după noaptea aceea, intrând în biserică să începem pravila acatistului, nici eu şi nici maicile nu ne-am putut explica de ce

făcliile sfeşnicelor împărăteşti erau împuţinate şi de ce stăruia între ele, fără putinţă de înşelare, un ciudat miros de calomfir.

Văratec, 12 ianuarie 1985

Tustreiul

Prezenţa oricărui mister stârneşte curiozitatea şi naşte întrebări. Dezlegarea însă nu poate veni decât dacă tu, cel ce întrebi, te afli deja în interiorul răspunsului. Acesta a fost norocul pe care l-am avut eu, ca ucenic al zugravului Andrei, la vremea când s-a petrecut cearta dintre el şi tovarăşii săi de lucru.

Mărturisesc de la început că potrivirea de nume dintre meşterul meu de la Hurezi şi meşterul rus din secolul al cincisprezecelea e o simplă coincidenţă, atât cât poate fi întâmplare într-o lume ale cărei semne încă nu sunt, toate, desluşite. Nu este exclus însă ca tocmai această comuniune onomastică să fi trezit interesul meşterului meu pentru icoana-izvod a lui Rubliov, pe care o cunoştea, desigur, nu de-a dreptul, ci prin vreuna din copiile ce se pogorau până în Ţara Românească, aduse de faima unei noutăţi ce devenise predanie. Interesul său a fost atât de puternic încât s-a rostit în fresca de la care a pornit scandalul şi despre care va fi vorba în această povestire.

Dar fiindcă am pomenit de coincidenţă – un cuvânt în care eu niciodată nu am crezut cu tot dinadinsul –, e cazul să spun că însăşi existenţa mea în preajma meşterului Andrei se datora unor ciudate asemănări, pe care el le pretindea ca foarte adevărate, dintre mine şi un fost ucenic al său, amintit întotdeauna, deşi foarte rar, cu numele de „fiul nostru”. Această singură denumire era folosită atât de el, cât şi de jupâneasa Asineta, soţia sa, şi nu numai când vorbeau ei între ei, ci şi atunci când fiecare în parte îl pomenea faţă de mine. După spusele lor, eu şi vechiul ucenic ne asemănam prin aceea că amândoi ne iviserăm din lumea largă, fără părinţi cunoscuţi, copii de pripas, că amândoi aveam ochi adânci şi cald învăluitori, că fapta noastră era un rod al tăcerii, că şi unul, şi altul ne lipeam de inima omului, adică de a lor, în chipul cel mai firesc, fără nici un fel de cazană sau vicleşug. Cu toate acestea, deşi trecuseră câţiva ani buni de când mâncam pâine la masa lor, băgasem de seamă că meşterul şi soţia sa nu se hotărau să-mi spună şi mie „fiul nostru”, numele acesta părându-li-se oarecum sfânt şi păstrat numai pentru geamănul meu de taină. Reţinerea lor mă făcea să cred că între mine şi fostul ucenic existau nu numai asemănări, ci şi oarecari deosebiri pe care eu nu fusesem în stare să le depăşesc. De ele aveam să iau cunoştinţă în chiar seara aceea de sfârşit de septembrie, când meşterului meu i s-au întâmplat, una după alta, două mari tulburări sufleteşti.

Din cei şapte zugravi ai Hurezilor, patru fuseseră aleşi de doamna

Marica să-i împodobească micuţa şi frumoasa ctitorie de la Surpatele, pe unul din pământurile moştenite de la părinţii ei. Aceasta se petrecea în cel de-al nouăsprezecelea an de domnie a soţului său, Constantin Vodă Brâncoveanu. Doamna hotărâse ca aici să fie vatra unui schit de călugăriţe, din cele ce vieţuiau în mănăstirea Dintr-un Lemn de peste deal, dornice să se retragă din furnicarul obştii celei mari şi să se însingureze, câteva, în roata acelor dealuri împădurite, a căror umbră verde fusese spartă, cu câţiva ani mai înainte, de o largă surpătură de pământ, pe jumătatea dinspre miazănoapte; deasupra copacilor îngropaţi se ridica acum o râpă înaltă, a muntelui cu pieptul dezghiocat, pe coama căreia se mutase şi drumul dintre valea Otăsăului şi apa Govorei, mai mult potecă decât drum, rareori bătut de graba călătorilor întârziaţi. Schitul se ridicase repede, într-o singură primăvară, cu bisericuţa albă şi zveltă în mijlocul cetăţuii încheiate la clopotniţă, încă aromind a var proaspăt şi a livadă de meri.

Împreună cu Andrei mai venise la Surpatele şi ieromonahul Iosif, împreună cu cei doi fârtaţi ai săi, Hrănite şi Ştefan. Aceştia trei nu aveau ucenici, lucrau întotdeauna împreună, ca un zugrav cu şase mâini, îşi pregăteau singuri vopselele şi straturile de tencuială şi-şi treceau cu uşurinţă unul altuia ducerea mai departe sau desăvârşirea unui început. Aveau fiecare câte o odaie în arhondaric, cu paturi şi aşternuturi noi, şi mâncau la trapeza ce se înjgheba de pe o zi pe alta, ca orice început de gospodărie, a celor câteva călugăriţe care încă mai cărau cele de trebuinţă din vechea lor chinovie, ajutate de doi măgăruşi.

Nu s-ar putea spune că Andrei era un zugrav deosebit de ceilalţi, mai bun sau mai rău, căci toţi fuseseră ucenicii lui Constantinos şi trecuseră prin proba de foc a Hurezilor, ci doar că el avea un alt fel de viaţă şi un alt fel de a-şi săvârşi lucrul. Fiind căsătorit, nu voise să primească odaie la arhondaric, îmbiată cu mare bunătate de către stareţa Elisafta, ci îşi ridicase colibă de frunzări în afara cetăţuii, spre marginea livezii, la care venea mai mult să mănânce decât să doarmă, căci de cele mai multe ori se odihnea pe schelă, cu rogojina sub el. Cât despre mine, îmi făcusem alături un bordei acoperit cu gârniţă, mult prietenos în lunile de vară, când meşterul de abia izbutea să mă trezească din somnul dulce, tineresc, adiat de vise subţiri. Pe lângă munca mea cu Andrei, aveam grijă ca în fiecare dimineaţă să primesc de la stăreţie merindele ce ni se cuveneau, pe care jupâneasa Asineta le gătea la pirostrii, pe vatra din faţa colibei, unde şi mâneam tustrei, la masa joasă şi rotundă, cu trei picioare, fiecare din noi punându-şi scăunelul în dreptul unuia şi aceluiaşi picior, însemnat la cep. Meşterul meu obişnuia să lucreze singur şi, aşa cum am spus, într-un fel deosebit de ceilalţi, fără ca aceasta să fie pricină de neprietenie. Munca şi-o făcea mai mult noaptea,

când în biserică stăpânea liniştea aceea adâncă, şi totuşi neliniştită, de dinainte de facerea lumii. Eu îi pregăteam de cu ziuă câmpul de tencuială şi mă îngrijeam să-l întreţin umed până-n faptul serii, când eram slobod să mă duc la culcare, dacă-mi era somn, în timp ce meşterul îşi mângâia barba mătăsoasă şi-i surâdea din umbră nefăcutului. În faţa câmpului îşi făcea un fel de chilie cu trei pereţi de rogojină, prinşi de încrengăturile schelei, de-a lungul cărora înşira câteva făclii cu flacăra mare. La lumina lor se năşteau minunile de care aveau să se uimească veacurile de mai târziu. Amănuntul şi-l apropia prin lumânarea din dreptul frunţii, lipită în sfeşnicul ce se desprindea, uşor şi încovoiat, dintr-o coroană de voievod al frumuseţii, bine apăsată pe tâmple. Nu întotdeauna îmi era somn şi-mi plăcea să rămân îndelung în colţul meu tăcut şi să-i urmăresc mâinile înfrigurate scriind linii şi culori pe albul feciorelnic al peretelui. Făcliile, îmi spunea el uneori, cu lumina lor vie, mişcătoare, bătând din mai multe laturi, au darul de a-i smulge nefiinţei fiinţa ascunsă şi de a-i da suflare de viaţă. Eu îl ascultam fără să pricep mare lucru, aşa cum n-am priceput nici mai târziu, la despărţire, când mi-am dat seama că nu am har de zugrav şi că e mai bine să mă îndrept către alte rosturi. Acest fel de a lucra mai avea o urmare: în timp ce zugrăvelile celorlalţi se vădeau la lumina zilei, treaptă cu treaptă, ale lui Andrei se arătau numai la sfârşit, desăvârşite, când el îndepărta rogojinile şi-şi chema tovarăşii să le vadă. Am spus toate aceste lucruri, poate chiar cu unele amănunte netrebnice, ca să fac mai limpede emoţia cu care meşterul meu şi-a vestit fârtaţii că în seara aceea avea să le arate hramul schitului, proaspăt zugrăvit în pridvor, deasupra uşii. Dar mai înainte de dezvăluire s-a întâmplat altceva.

Andrei hotărâse să cinăm mai devreme, ca să putem vedea pridvorul la lumina asfinţitului, înainte de a se lăsa umbrele. Tocmai ne aşezam la masă când la marginea livezii se arătă un străin în straie de neguţător; îşi priponise calul de gard şi se îndrepta spre noi. De cum îl văzu, meşterul îi ieşi în întâmpinare şi-i strânse mâinile cu putere.

— Te-ai întors, Tomo, iată că ne găseşti la masă – fii bun şi cinează cu noi...

Eu sării de unde şedeam, să-i fac loc străinului, căci de când ne aflam la Surpatele nu mai fusese nimeni la cina noastră şi nici măcar nu aveam un al patrulea scăunel. Jupâneasa Asineta se ridicase şi ea, mototolindu-şi şorţul în palme, cu gândul la ce anume ar aduce pe masă mai bun.

— Mulţumesc frumos de poftire, se lepădă cu gingăşie neguţătorul, dar trebuie să ştiţi că mi-am lăsat rădvanul pe seama unor chirigii de pe Bistriţa şi tare mă grăbesc să-i ajung din urmă... Ţi-am adus, meştere, praful

de piatră pe care ţi l-ai dorit, dar de socotit o să ne socotim altă dată. Să ştii că e într-adevăr măcinat din stânca cea roşietică de la Meteora, care le dă zugravilor cea mai bună pulbere pentru culoarea porfirului. Mai doresc să cunoşti că pentru domnia ta am lucruri de mult mai mare preţ, pentru care însă nu-mi vei datora nimic.

— Eu sunt prea mulţămit cu ceea ce mi-ai adus, zise Andrei, şi mă întreb ce anume s-ar putea adăuga.

Toma îşi vârî mâna sub contăş şi scoase mai întâi o pungă mare, de piele, ca şi aceea pe care deja i-o dăduse meşterului, apoi un sul de hârtie groasă – sau poate chiar pergament – legat cu o panglică albă.

— Trebuie să vă spun, zise el mângâindu-şi cu dreapta bărbuţa neagră şi tuşinată, că m-a învrednicit Dumnezeu să fac un popas la Muntele Athos şi să mă închin în câteva schituri. Ei bine, la Vigla l-am cunoscut pe un călugăraş foarte tinerel şi chipeş, care zugrăvea tâmpla unui paraclis de abia ridicat pe vatra unui schit mai vechi. Din vorbă în vorbă, a aflat că sunt neguţător din Ţara Românească şi că am cercetat mult până să găsesc un anume praf de culoare pentru meşterul Andrei, ucenicul lui Constantinos. La auzul acestei veşti, călugăraşul s-a luminat şi mai mult la chip şi m-a îndatorat să-i aduc meşterului Andrei, din partea sa, această pungă cu pulbere sinilie, un albastru, zicea el, dobândit tot prin măcinarea unei pietre, dar una de adâncime, pe care nu oricine se pricepe s-o descopere, s-o ardă şi s-o folosească. Cât despre albastru, el este acela al cerului senin la ceasul când devine oglindă a mării celei verzi, întru logodirea celor de jos cu cele de sus. Aşa mi-a spus el şi m-am străduit să ţin minte întocmai.

— Cum se cheamă călugăraşul acela? întrebă repede meşterul Andrei, vădit tulburat, în timp ce primea punga de la Toma.

— Să ştiţi că l-am întrebat, răspunse acesta, dar nu mi-a dat nici un nume. Când l-am întrebat a doua oară, el a întins pe perete hârtia aceasta, a luat un cărbune şi şi-a scris chipul pe ea, dar asta s-a petrecut foarte repede, în numai câteva clipe, şi fără să mişte capul într-o parte sau în alta, ca şi cum hârtia ar fi fost o oglindă şi el n-ar fi făcut altceva decât să-i poarte cărbunele pe umbre. Apoi a învălătucit-o aşa cum o vedeţi, a legat-o cu această panglică şi m-a rugat să o aduc, cum a zis el cu vorbele lui, „alor mei”...

— „Alor mei”?... se cutremură meşterul meu ca în faţa unei vedenii.

— Chiar aşa s-a rostit, de unde am înţeles că darul acesta, spre deosebire de praful de piatră, este nu numai pentru domnia ta, meştere, ci şi pentru jupâneasa Asineta, căreia eu mă închin cu mare cinstire, cerându-i încă o dată iertare că necontenita grabă a neguţătoriei mele mă împiedică să

mă înfrupt din bunătăţile de pe masa domniei sale.

Cu mâna la piept, Toma îşi plecă fruntea şi în câteva clipe se azvârli pe cal, pierind în galop. Mie nu-mi fu greu să pricep că graba lui, chiar dacă ar fi fost adevărată, trebuia pusă şi pe seama cuviinţei sale de a nu părea că ţine să fie de faţă la desfăşurarea unor momente gingaşe. Bănuiala mi se dovedi întemeiată. Meşterul, cu obrazul palid, se uita lung la soţia sa, care se căznea să-şi iasă din împietrire. În cele din urmă, se hotărî să desfacă sulul şi amândoi se plecară asupra lui, tâmplă lângă tâmplă, cu mâinile tremurând de emoţie. Din hârtia albă se desprindea chipul unui tânăr frumos, cu faţa ovală şi curată, cu părul unduit în şuviţe scurte şi adunat la spate într-o coamă înmănuncheată, cu ochii luminaţi de sprâncene duioase, cu gura cuvioasă, feciorelnică, din ale cărei colţuri de abia îndrăznea să adie, mai mult pe dinlăuntru, un surâs. Capul îi era uşor aplecat pe umărul drept, iar privirea părea că învăluie pe cineva din apropiere. Cei doi bătrâni se pomeniră plângând deasupra icoanei, în timp ce mie îmi era limpede că fiorul acelei clipe nu era altceva decât regăsirea târzie a „fiului nostru”, un ins despre care eu ştiam atât de puţin încât de fiecare dată mi se părea că ei vorbesc despre el ca despre un mort.

Cred că la cina aceea bucatele au rămas pe masă, neatinse, deşi noi ne aşezaserăm din nou pe scăunele, fiecare la locul său, sub dulcea stăpânire a chipului ce se ascunsese iarăşi în vălătucul de alături. Jupâneasa Asineta încă îşi mai ducea, din când în când, năframa la ochi, suspinând subţire. Meşterul însă se scuturase de toată slăbiciunea şi, în cele din urmă, prinse a-mi grăi.

— Am lăcrămat nu numai de bucurie, ci şi de întristare. De bucurie, pentru că acum ştim că fiul acesta al nostru trăieşte, ştim cum arată şi că nu ne-a uitat. De întristare, pentru că ucenicul acesta al meu a cutezat să înfrunte una din opreliştile aspre ale zugravului, aceea de a-şi scrie, el, cu mâna lui, chipul. Şi e de mirare că el face aceasta chiar acolo, în Sfântul Munte al Atonului, unde e de bănuit că legămintele zugravilor se păstrează fără nici o sminteală, mai ales când aceştia sunt şi călugări. Asta înseamnă că va veni vremea, dacă nu cumva a şi sosit, când cei din meşteşugul nostru îşi vor maimuţări chipul în zugrăvelile mâinilor lor şi nu se vor mai osteni, din umbră, pentru slava lui Dumnezeu, ci pentru slava deşartă a trufiei celei pierzătoare de suflet...

Andrei se poticni, înecat în amărăciune, iar eu aflai de îndată prilejul să-mi rostesc o nedumerire:

— Meştere, îţi cer iertare de îndrăzneală, dar trebuie oare să înţeleg prin aceasta că pentru slavă deşartă s-au zugrăvit la Hurezi chipurile Brâncovenilor şi ale Basarabilor şi ale Cantacuzinilor şi al sfinţiei sale

egumenul Ioan?...

— ...şi al pietrarului Vucaşin, mă el, şi al lemnarului Istratie, şi al logofătului Manea, dar tu ştii bine, feciorule, că acolo nu se află chipul nici unuia dintre zugravi, căci legea noastră este aceea de a cinsti şi slăvi pe oricare din cei ce au jertfit şi s-au ostenit, în afară de noi înşine. Doar prin pogorământ îngăduim uneori să ni se însemneze numele pe tencuială, undeva, într-un colţ cât mai ascuns de iscodirea oamenilor şi, pe cât se poate, cu slove puţine şi deseori îngropate în viţe şi frunze, pentru ca de acolo să treacă ele în Cartea Vieţii, de unde nu se vor şterge în veac... Fiul acesta al nostru cunoaşte rânduiala.

— Da, dar el şi-a scris chipul numai de dragul vostru, aşa am priceput... E ca şi cum v-ar fi făcut o scrisoare fără cuvinte – sau, dacă-mi îngăduiţi, cu altfel de cuvinte.

Ochii meşterului se umbrira sub sprâncenele stufoase.

— Fiul acesta al nostru a folosit acea hârtie pe care, de obicei, se pregăteşte tiparul unei zugrăveli atunci când meşterul nu o face de-a dreptul. Uită-te la chipul de pe ea, împunge-i liniile cu acul, aşterne-o pe tencuială şi bate găurelele cu funingine: pe perete va rămâne icoana care abia aşteaptă s-o întregeşti cu văpsele. Vrei mai mult? De aici până la iubirea de sine nu mai e decât un pas.

Bătrânul se uita în ochii mei într-un fel ciudat, iar eu înţelegeam că tulburarea lui mai avea şi o altă pricină pe care jupâneasa Asineta, tăcută şi pierdută pe scăunel, nu o cunoştea. Tânărul de pe hârtia atonită semăna leit cu fiecare din cei trei tineri pe care Andrei de abia îi zugrăvise în icoana hramului. Eu ştiam că Andrei, ca de altfel şi tovarăşii săi, îşi scrie lucrarea de-a dreptul în tencuială, dar asemănarea de care vorbesc era atât de mare încât se părea că el folosise această hârtie drept tipar pentru cel puţin unul din ei, anume pentru cel din mijloc, cu capul aplecat pe umărul drept. Puteam presupune că chipul „fiului nostru”, păstrat în amintirea meşterului, devenise izvod al icoanei celei noi, dar din cele ce se petrecuseră acum era limpede că bătrânii nu-l mai văzuseră de multă vreme şi că-l priveau ca şi cum şi-ar fi spus: el este, dar cât a crescut şi cât de mult s-a schimbat! Aşadar, cum putea meşterul să aibă în minte un izvod pe care nu-l avea în amintire? Desigur, întrebarea era nu numai a mea, ci şi a lui, iar de aceasta mi-am dat seama când, în cele din urmă, l-am auzit murmurând:

— Prin fiul acesta al nostru se strecoară tainele precum apa curgătoare prin umbra unei sălcii.

Atunci, la cina aceea necheltuită, am avut eu prilejul să aflu câte ceva despre misteriosul meu înaintaş întru ucenicie. Bătrânii mei trecuseră de jumătatea vieţii fără să aibă odrasle, ceea ce îmi explică acum de ce

jupâneasa Asineta, fiinţă frumoasă la chip şi trupeşă, trăia împovărată de umilinţa femeii care nu fusese în stare să-i dăruiască bărbatului ei un copil. Trăiau într-un sat de pe valea Amaradiei, şi doar în răstimpul când Andrei nu zugrăvea, pe seama atunci numai a lui, vreo biserică de zid, durată pe moşie de un boier sau altul.

Era o primăvară înfricoşată, povestea el, după o iarnă cu ninsori năprasnice. Către sfârşitul mărţişorului se abătuse o căldură de cireşar, care în numai câteva ceasuri dezlănţuise zăpezile în nişte puhoaie ce se năpusteau cu mult peste malurile îngăduite de veacuri. Amaradia, atât de liniştită în neliniştile ei de piatră, era cuprinsă de nebunie. Vijelioasă, tulbure, ucigătoare de păstrăvi, se prăvălea ca un scoc scăpat din strânsoare, târând la vale tot ce-i ieşea în drum, mori, copaci, grădini, livezi înmugurite, saivane cu miei de lapte, case din care casnicii nu apucaseră să fugă. Printre cei ce şi-au găsit atunci moartea, vreo şapte, era şi mama zugravului Andrei, bătrână, văduvă şi singură de peste treizeci de ani, a cărei căsuţă, povârnită pe un tăpşan de lângă râu, se prăbuşise cu mal cu tot. Trupurile celor înecaţi au fost pescuite repede şi îngropate după rânduială, în afară de al bătrânei singuratice. La început fusese văzută încă vie, zbătându-se a neputinţă printre buştenii dezrădăcinaţi şi bârne încălecate, apoi pierise fără urmă. S-a dat sfoară prin toate satele de la vale, trei zile şi trei nopţi au cotrobăit cângile prin apele umflate şi tulburi, nu s-a aflat nimic. În cea de-a patra zi s-a socotit că moarta va fi ajuns în Dunăre, pierdută pentru totdeauna, iar Andrei şi soţia sa i-au rânduit slujbă de înmormântare în jurul unui sicriu în care puseseră o scurteică a răposatei, rămasă mai demult în casa lor. I-au făcut şi pomană. Aproape toţi vieţuitorii satului, cu mâhnirea întipărită pe chipuri, se adunaseră în curtea bisericuţei de lemn şi-l căinau pe bietul Andrei, omul acela cu sufletul puternic şi stăpânit, care acum plângea şi suspina şi nu se putea opri. Toţi ştiau că nu pierderea în sine îl îndurera atât, căci bătrâna tot trebuia să moară odată, ci gândul că ea, maică-sa, care-l adusese pe lume şi-l crescuse cu laptele ei, nu avea parte de odihna mormântului. Se vedea că vorbele bune nu-i aduceau nici o mângâiere şi până la urmă toţi au tăcut. Atunci, din forfota domoală a mulţimii, s-a ivit un copil de vreo patru ani, pe care nimeni nu-l băgase în seamă. Ţinea în mână colacul de pomană, cu lumânarea înfiptă în el, încă aprinsă, şi s-a oprit în faţa lui Andrei. Era desculţ, purta pe el o cămăşuţă lungă şi albă, destul de curată, încinsă cu un brăcinar de lână. S-a uitat lung la Andrei şi nu i-a spus nimic. Ba i-a spus, cum să nu-i spună?

— E greu de crezut, continuă meşterul, că cineva poate vorbi numai cu ochii. Uite-aşa, îşi pune ochii lui în ochii tăi, nu mişcă buzele, nu rosteşte nici un cuvânt, dar tu auzi în minte vorbire limpede şi cu înţeles, cam aşa

cum se petrece voroava din visele de noapte. Poate că despre aceasta o să-ţi spun altă dată mai pe larg. Am priceput că pruncuţul acela îmi cerea să iau de alături un taler de lemn, pe care încă se mai aflau firimituri de mâncare, şi să i-l dau lui. Ceea ce am şi făcut. Copilul a pus colacul pe taler şi mi-a făcut semn să-l urmez. După mine au mers şi alţii, destul de mulţi, întrebându-se între ei asupra copilului, căci nu-l cunoştea nimeni. Unii erau de părere că rămăsese pe aici de cu toamnă, când trecuseră turcii cu robi dinspre munte şi pe mulţi dintre ei îi scăpaseră pe drum. Copilul ne-a călăuzit până la râu. Cu o mână îşi ţinea cămaşa sumeasă, cu alta a aşezat talerul pe apă, împingându-l către firul curgerii. Apoi am înţeles că talerul trebuia urmărit. Unii au prins să alerge în josul malului, câţiva am sărit pe cai, căci Amaradia era încă furioasă şi repede. Colacul plutea învârtindu-se, cu lumânarea aprinsă pe el, şi se lăsa purtat când către un mal, când către celălalt, când numai pe mijloc, după cum era puterea apei. După vreun ceas am văzut că-şi domoleşte salturile şi că prinde apoi a se roti în jurul unui singur loc, ca şi cum acolo ar fi fost o bulboană. Oamenii au sărit cu căngile şi au scos-o la faţă pe maică-mea. Aşa am ajuns s-o îngrop după cuviinţă, în sicriul cu scurteică, şi mi s-a liniştit sufletul. Pe copil l-am luat în casa noastră şi l-am înfiat. Mi l-am făcut ucenic.

— Dar numele, întrebai eu, ce nume avea ucenicul?

— Nu mi l-a spus niciodată. Noi îl chemam „fiule”, iar el părea mulţumit. A stat cu noi vreme de şapte ani, apoi a pierit.

— Cum adică a pierit?

— Ne-am pomenit fără el.

— Şi nu l-aţi căutat? Nu i-aţi pus şi pe alţii să-l caute?

— Vezi tu, un ins ca el nu putea să se ducă decât aşa cum a şi venit. Astfel stând lucrurile, ce rost are să-l mai cauţi? Şi cum anume să-l cauţi? Să pui poterele să-l adulmece ca pe un hoţ, ca pe un fugar, ca pe o fiară? Fiul nostru se ivise de neunde şi a plecat oareunde. Acum ştim că e în Sfântul Munte. Ar trebui să aibă vreo şaptesprezece ani, nu-i aşa, femeie?

Jupâneasa Asineta încuviinţă din cap.

— Şi de atunci nu v-a mai dat nici un semn? întrebai eu.

— Nu, acesta e cel dintâi.

— Eu, meştere, în nepriceperea mea, gândesc că ucenicul acesta ar fi trebuit să arate mai multă aplecare de inimă pentru omul care l-a învăţat meşteşugul zugrăvitului.

— O, nu, se lepădă Andrei, că l-am învăţat eu e un fel de a spune. Adevărat, deprinsese îndemânarea de a amesteca varul, nisipul şi câlţii, de a-mi pregăti, ca şi tine acum, câmpul de perete, de a-mi scoate cel mai frumos galben dintr-un amestec de şofran şi păpădie, pe care numai el ştia

când să le culeagă, cât să le usuce şi cum să le piseze în piua de piatră, dar acestea sunt lucruri pe care şi le însuşeşte orice învăţăcel. Ceea ce însă putea el să facă eu nu voi izbuti în veac.

În cugetul meu ardea acum nerăbdarea de a şti cât mai multe despre misteriosul ucenic şi, cu toate că eu nu-i puneam meşterului meu întrebări decât foarte rar şi uneori la mare nevoie, de data aceasta nu mă putui stăpâni.

— Dacă nu-ţi e cu supărare, pot să cunosc şi eu prin ce anume se dovedea învăţăcelul mai ştiutor decât învăţătorul?

Se pare că Andrei de abia aştepta întrebarea, căci se grăbi să răspundă.

— Vezi tu, băiete, zugrăvirea unei biserici e cu totul altceva decât o icoană pe lemn. Pe aceasta din urmă pui liniile şi culorile, ele se usucă repede, adaugi deasupra o perdea subţire de ulei şi totul e gata. Dincoace însă zugrăveşti, aşa cum ştii, pe tencuială proaspătă şi umedă, groasă de două degete, care se zvântă, încetul cu încetul, în câteva săptămâni. Zbicirea însă nu e mare lucru, ea nu înseamnă aproape nimic. În stratul de tencuială se petrece o lucrare tainică şi de foarte mare durată, pe măsură ce culorile pătrund în adâncime şi se întâlnesc cu varul şi nisipul. Totul se supune unor prefaceri lăuntrice, asemenea vinului care, după ce l-ai limpezit şi l-ai pecetluit în butoi, se învecheşte în aşa chip încât, peste un număr de ani, guşti parcă o altă băutură decât aceea pe care ai pus-o, măcar că ea este aceeaşi. În zugrăveala aceasta, pe care italienii o numesc *infresco* şi pe care noi o moştenim de-a dreptul de la Bizanţ şi de la călugării atoniţi, prefacerile dinlăuntru durează uneori cel puţin o jumătate de veac, alteori un veac întreg. Se întâmplă aici nişte schimbări ca ale cerului cutreierat de nori alburii şi uşori. Unele culori se îndulcesc, altele capătă asprime, altele pier o vreme şi se ivesc din nou, schimbate, şi nu rareori se întâmplă că în locul albastrului de la început răsare verdele blând al frunzei de mesteacăn. Ai băgat tu de seamă că o zugrăveală proaspătă arată mai degrabă urâtă decât frumoasă? Dacă ai pune-o alături de una de acum două sute de ani, împerecherea e de-a dreptul nesuferită. Să ştii însă că şi cea veche arăta la început tot atât de puţin frumoasă ca şi aceasta. Zugravul pune pe tencuială liniile mult mai aspre şi culorile mult mai puternice, ca să lase loc prefacerilor de care ţi-am vorbit. Când e gata, el numai a început lucrarea; de isprăvit, o isprăveşte timpul. Iată una din pricinile pentru care el nu-şi scrie numele – sau cel puţin nu-şi pune numele întreg – pe lucrare: ea este a lui numai pe jumătate. De cealaltă jumătate el nu-şi dă niciodată seama de cum va arăta întru sfârşit, căci aceasta atârnă de foarte multe pricini, unele cunoscute, altele nu, dacă, de pildă, vopselele sunt făcute din piatră, din

ierburi sau din pământ ars, dacă varul e curat sau nu, dacă nisipul e de râu sau de mare, dacă apa din tencuială e sălcie sau prea sărată, dacă culorile au fost aşternute prea repede sau prea încet, dacă aerul din biserică e umed sau uscat, dacă lumina din fereastră e mai bogată sau mai săracă şi, până la urmă, dacă toate acestea se întrepătrund sau nu după gândul meşterului. Ştii tu care e marea noastră tristeţe? Zugravul moare fără să-şi vadă lucrarea cu adevărat isprăvită, căci pentru desăvârşirea ei nu ajunge o viaţă de om – şi chiar dacă ar ajunge, el tot nu are ce să-i mai facă. Munceşti o viaţă şi pleci dincolo tremurând că nu ştii ce ai lăsat în urmă. Despre tine însuţi cunoşti fără sminteală că puterea timpului îţi risipeşte trupul în ţărână, dar nu ai nici o încredinţare că aceeaşi putere îţi desăvârşeşte lucrarea aşa cum ai gândit-o...

Andrei rămase cu ochii pierduţi în gol, ca şi cum ar fi isprăvit ceea ce avusese de spus. Dar arderea cugetului meu nu se potolea.

— Tot ce am auzit e vrednic de luare-aminte, grăii eu într-un târziu, dar nu mi-ai spus ce au de-a face toate acestea cu fiul domniilor voastre şi ce anume ştia el mai mult decât domnia ta.

— Eu n-am spus că ştia, mă îndreptă meşterul, ci că putea să facă ceea ce eu nu sunt în stare. Ei bine, ce n-ar da un zugrav să vadă de pe schelă cum anume va arăta lucrarea lui peste o sută de ani, când toate prefacerile acelea se vor fi încheiat şi zugrăveala intră în adevărul ei? Ucenicul meu avea această putere. De cum isprăveam de zugrăvit un anume câmp, el se aşeza în faţa lui şi sufla adânc asupră-i, adânc şi rotund, ca atunci când abureşti o oglindă, numai că suflarea lui nu aşternea pe icoană abur, ci limpezime, împingându-i vremea până în clipa aceea îndepărtată când înlăuntrul ei nu se mai petrece nimic. Aşa ştiam dacă lucrarea mea a fost sau nu bine pornită, şi nu o dată am răzuit peretele şi am făcut-o din nou, în culori mai aspre sau mai dulci, cunoscând că sfântului Haralambie, de pildă, trebuie să-i pun acum o barbă de mătură pentru ca atunci, la desăvârşire, să arate de mătase. Aşa am lucrat, cu ucenicul meu alături, trei biserici întregi, şi acelea sunt singurele asupra cărora mă simt mai liniştit. Darul acesta era al lui şi numai al lui; când a pierit, s-a dus odată cu el.

— Într-adevăr, meştere, e de mirare că doar suflând peste o zugrăveală proaspătă poţi să arunci asupră-i atâta vechime, dintr-odată...

— Nu, mă întrerupse Andrei, nu vechime, ci înnoire...

— Dacă o făcea să arate mai bătrână cu o sută de ani...

— Ei, vezi, tu încă n-ai priceput că pe durata acelei sute de ani zugrăveala se tot înnoieşte, adică e în creştere până ajunge la măsura împlinirii, asemenea spicului de grâu sau mărului de pe creangă; ea numai atunci, în clipa aceea îndepărtată, e cu adevărat nouă, şi numai după aceea

începe să se învechească. Până atunci timpul lucrează în sus şi împreună cu mine; pe urmă lucrează în jos şi singur. În sus el este cel ce îl ajută pe om; în jos, îl pot ajuta doar oamenii care nu ştiu să-şi păstreze moştenirea frumoasă... Dar iată că ziua se pleacă spre asfinţit şi tovarăşii mei trebuie că mă aşteaptă. Îi vom mulţumi jupânesei Asineta pentru cină, dar foamea o să ne-o potolim mai târziu, dacă vom mai avea-o. Hai cu mine, băiete, să vedem ce ispravă am făcut...

Într-adevăr, meşterii cei trei aşteptau în faţa bisericuţei, aşezaţi pe un trunchi de paltin. Cu ei se afla şi stareţa Elisafta, mai deoparte, pe un jilţ de nuiele. Mă urcai pe schelă şi dădui rogojinile la o parte. Lumina poticnită între stâlpii pridvorului năvăli pe tot peretele şi-i aduse la vedere pe cei trei călători aşezaţi la masă, cu toiegele lungi şi subţiri, ca nişte trestii, în mâna stângă, cu semnul binecuvântării în cea dreaptă, cu aripile în odihnă, cu ochi izvorâtori de blândeţe şi bunătate, aşa cum vor fi stat ei la cina lui Avraam. Pe masa aşternută cu ştergar nu era nimic altceva decât o cupă de argint. Trebuie să mărturisesc că, tulburat de cele auzite, înainte de a îndepărta rogojinile suflasem asupra icoanei, dar nu se întâmplase nimic, ceea ce însemna că între mine şi fostul ucenic erau nu numai asemănările de care-mi vorbise meşterul, ci şi deosebiri, eu nefiind în stare nici să descopăr un înecat printr-o pâine aruncată pe apă, nici să înnoiesc o zugrăveală de abia isprăvită. Acum priveam şi eu de jos, împreună cu ceilalţi, închideam ochii pe jumătate şi mă căzneam să ghicesc astfel cam cum va arăta zugrăveala peste o sută de ani, când mâna zugravului va fi putrezit de mult. Ceilalţi însă erau cercetaţi de alte gânduri. Ieromonahul Iosif rupse tăcerea.

— Frate Andrei, zise el mai întâi cu stăpânire, noi îţi cunoaştem măiestria şi ştim că harul sfântului apostol şi evanghelist Luca lucrează în facerea mâinilor tale. Icoana e tare frumoasă şi vrednică de meşterul ei, oaspeţii au chipurile îngereşti ale celor pururea fiitori, dar nu vedem gazdele. Unde sunt Avraam şi Sara?...

Era limpede că ieromonahul vorbea şi în numele celorlalţi doi, care, de altfel, tăcură tot timpul, mulţumindu-se să-i încuviinţeze spusele şi schimele. Cu toate acestea, călugărul nu le era deosebit decât prin aceea că purta dulamă. Lucrau împreună, aşa cum am spus, şi-şi isprăviseră aproape toată partea, rămânându-le doar un brâu alb în roata naosului, sub turlă, pe care se găteau să zugrăvească, într-o latură, Patimile şi Răstignirea, Pogorârea la iad în cealaltă, şi înălţarea, în timp ce Andrei mai avea de făcut doar peretele ctitoricesc.

— Ei, unde sunt? repetă Iosif întrebarea.

— Pe gazde nu le-am pus, răspunse meşterul meu, pentru că nu am avut nevoie de ele. Hramul schitului e Sfânta Treime, nu Sfânta Cincime.

Călugărul se întunecă şi-şi supse mustaţa.

— Ni s-a întâmplat şi nouă, meştere Andrei, să vedem icoane după izvodul unuia care ţi-a purtat numele şi care i-a alungat de la casa lor pe Avraam şi pe Sara. Domnia ta te dovedeşti cu mare aplecare către izvodul acela, uitând că rădăcinile meşteşugului nostru sunt la Athos şi în Bizanţ.

— Nu pentru a înfrunta obârşiile noastre am făcut eu aceasta, răspunse meşterul, ci socotind că temeiul acelui Andrei a fost acelaşi ca al meu. Icoana lui se cheamă *Sfânta Troiţă*, iar hramul acestui schit este, o spun încă o dată, Sfânta Treime. Dacă mi s-ar fi poruncit să zugrăvesc *Filoxenia lui Avraam*, atunci puneam în icoană şi gazdele.

— Da, dar Treimea domniei tale parcă n-ar fi pe pământ!

— Rogu-te, cuvioase, să bagi de seamă că drumeţii şed la umbra stejarului, alături de un cort...

— Umbră şi corturi sunt şi în rai, i-o reteză Iosif cu degetele răşchirate în barbă. Andrei acela al domniei tale ne-a luat Treimea de pe pământ şi a azvârlit-o iarăşi în cer, de unde să n-o putem vedea decât prin icoana lui. Noi însă va s-o privim la măsura omului, căci de aceea a făcut ea popas la cortul strămoşului Avraam, aşa să ştii domnia ta, meştere Andrei. Şi, fiindcă veni vorba, bucatele de pe masă unde sunt?

Monahul începuse să tremure a mânie, dar meşterul meu rămânea senin.

— Nici erminia lui Panselinos, răspunse el, şi nici alte izvoade nu ne arată cu de-amănuntul ce anume trebuie pus pe masă. Dacă ne-am lua după Cartea Facerii, pe ştergar ar trebui să fie pâine, carne, lapte şi unt. Unii dintre noi însă aşezăm doar pâinea şi legume crude, împreună cu un ulcior, ca să arătăm, într-adevăr, ospeţia lui Avraam. De vreme însă ce aici nu mai e vorba de ospeţie, ci de Treimea în sine, pe masă nu se cuvine a fi nimic altceva în afară de o cupă, semn al cuminecării duhovniceşti întru unimea dragostei...

Iosif îşi trase degetele prin barbă şi-şi lăţi faţa într-un zâmbet care părea mai mult rânjetul stăpânit al bucuriei de a vesti o biruinţă.

— Ai zis că nu e vorba de ospeţie, se rosti el călcând apăsat pe cuvinte. Noi am ruga-o acum pe cuvioasa Elisafta să ne spună de ce anume a hotărât doamna Marica să pună schitul acesta sub hramul Sfintei Treimi. Noi ştim că măria sa nu face nimic la întâmplare.

— Eu, ca o proastă ce mă aflu, zise stareţa, de abia acum încep să-mi dumiresc câte ceva din voroava domniilor voastre. Din poruncă domnească, ruga noastră va fi aceeaşi cu a tuturor celorlalte călugăriţe de lege răsăriteană, dar pravila ascultării ne va fi alta, şi anume grija faţă de străini, ceea ce înseamnă adăpost şi hrană călătorului, apărare năpăstuitului,

tămăduire celui bolnav, mângâiere şi sprijin văduvei, ocrotire orfanului, povaţă celui bogat şi milă săracului. Ascultarea aceasta se află scrisă în diata pe care măria sa doamna Marica a pregătit-o pentru ziua cea mare a sfinţirii, cu binecuvântare pentru cei ce o vor păzi şi cu blestem pentru cei ce o vor strica. Diata am citit-o eu, cu ochii mei, din mâna diaculul Gavrilă de la Hurezi. Dar că poate fi o legătură între ascultarea noastră şi hramul schitului, aceasta nu putea să treacă prin mintea mea puţină, şi mă minunez de înţelepciunea celor ce sunt în stare să cugete la lucruri atât de înalte.

— Printre cei ce cugetă la lucruri atât de înalte, zise ieromonahul, se află şi doamna Marica. Măria sa ştie că Sfânta Treime din hramul schitului nu poate fi alta decât aceea de la stejarul din Mamvri, unde Avraam şi Sara i-au poftit pe străinii drumeţi la cină. Să nu uităm, de asemenea, că doamna Marica e de lege românească. Mă vor ierta fârtaţii mei Hrănite şi Ştefan, care au venit la noi din ostroavele greceşti, dar ei ştiu că fiece vieţuitor al ţării noastre trăieşte sub ramurile stejarului din Mamvri, chiar din vremea când Cartea Facerii încă nu ajunsese pe la noi. Aceasta lămureşte în chipul cel mai luminat de ce pravila acestui schit va fi ospeţia...

— Ospeţie într-un loc atât de pustiu! încercă să râdă Andrei.

Pe mine mă cuprinse o mare părere de rău pentru meşterul meu, mai întâi pentru că dreptatea nu era de partea lui, după cum socoteam eu, şi în al doilea rând pentru că n-ar fi trebuit să rostească vorbele de la urmă. Între timp el îşi pierduse cumpătul cu care îi stăpânea pe ceilalţi, mai ales în clipa în care ieromonahul Iosif începuse să nu-i mai spună „fârtate”, ci „meştere” şi să-l agrăiască cu „domnia ta”. Acum, călugărul parcă de abia aştepta vorba nepotrivită a lui Andrei, ca să se năpustească asupră-i.

— Domnia ta ar trebui să cunoşti că adevăratul preţ al ospeţiei nu e la lume, ci în locul singuratic, răznit de toată îndemânarea. Pe drumurile mari sunt hanuri şi târguri şi sate, acolo îi este uşor drumeţului să se descurce, dar fapta cea bună a samariteanului se săvârşeşte în pustietate, unde nevoiaşul pare a nu mai avea nimic de nădăjduit. Nu vei spune că ceea ce grăim noi nu e drept.

— E drept, dar nu de-ajuns, se grăbi să răspundă Andrei, care în numai câteva clipe se pomenise fulgerat de un gând nou şi se hotărâse să-i aducă pe ceilalţi în ograda lui. Iată, pentru că de data aceasta voi nu v-aţi mai mulţumit să-mi priviţi lucrarea, ci m-aţi luat şi la întrebări, ca şi cum ar trebui să dau socoteală unor judecători, v-aş pune şi eu o întrebare, cel puţin de început: unde anume ar fi trebuit să le aşez eu pe cele două gazde?

— Acolo unde se obişnuieşte, răspunse Iosif, în spatele oaspetelui din mijloc, slujindu-le tuturor.

— Da, dar care e locul oaspetelui din mijloc?

— Fireşte, între ceilalţi doi.

— Cu asta, cuvioase, nu mi-ai spus nimic, dacă nu cumva te-ai gândit că oaspetele din mijloc stă în capul mesei, adică la locul de cinste.

— Aşa ar trebui să fie..., se domoli ieromonahul.

— Bine, să zicem că e aşa. Voi însă nu vă puteţi împotrivi socotinţei că între cei trei oaspeţi, oricum ar fi ei aşezaţi la masă, noi putem închipui laturile unui triunghi în vârfurile căruia se află, deci, ei.

— Aceasta este întru totul adevărat.

— Până acum eu sunt prea mulţumit, dar să mergem mai departe. Ca să fie un loc al celui ce stă în capul mesei, triunghiul ar trebui să aibă, neapărat, două laturi deopotrivă şi una mai scurtă. Locul de cinste, aşadar, nu poate fi decât în vârful unde se întâlnesc laturile deopotrivă. E drept?

— Şi-asta-i drept...

— De aici înseamnă că depărtarea dintre capul mesei şi celelalte două laturi e mai mare decât depărtarea dintre acestea din urmă. O asemenea aşezare însă nu poate fi gândită fără erezia lui Orighen.

Ieromonahul sări ca ars:

— Domnia ta, meştere, ne învăluieşti cu vorbe ca să ne întinzi o cursă.

Andrei îi făcu un semn să se liniştească, în timp ce eu ieşeam din poticnirea lăuntrică şi-mi redobândeam admiraţia pentru meşterul meu.

— Pentru ca vorbele mele să nu mai fie o cursă, urmă el, spuneţi-mi voi, cum ar trebui să fie laturile triunghiului?

— Toate deopotrivă, încuviinţă ieromonahul.

— Drept ai grăit, cuvioase! Dar, aşa stând lucrurile, mai poate fi un cap al mesei?

— De ce nu?

— Eu încă nu te întreb unde, căci aş vrea să fiu cât mai lămurit în spusele mele. Adu-mi o nuia, îmi porunci el mie, şi netezeşte-mi aici o arie de nisip. Aşa, este foarte bine... Acum, fârtaţilor, să însemnăm aici triunghiul cu laturile deopotrivă... Pe urmă să-l scriem într-un cerc... E limpede că osia cercului trece prin mijlocul triunghiului, ceea ce înseamnă că vârfurile acestuia se pot roti oricum pe marginea cercului, şi numai pe ea. Ei bine, dacă, pe de o parte, masa gazdelor ar fi rotundă şi dacă, pe de alta, oaspeţii nu pot avea între ei decât una şi aceeaşi depărtare, unde e capul mesei, adică locul de cinste în spatele căruia ar trebui să-i aşez eu pe Avraam şi pe Sara?

Se făcu tăcere. Ştefan şi Hrănite, neliniştiţi, se uitau cu oarecare spaimă la călugăr, nădăjduind că nu se vor face de ruşine. Acesta însă, după ce se gândi o vreme oarecare, luă nuiaua din mâna lui Andrei şi se aplecă

deasupra ariei de nisip.

— Meştere, zise el, ce ai făcut domnia ta e drept, dar nu de-ajuns. Preţuind izvodul domniei tale, hai acum să scriem cercul acesta într-un pătrat, şi anume în aşa fel încât unul din vârfurile triunghiului să atingă mijlocul uneia din laturi. Vezi ce se întâmplă cu celelalte două vârfuri? Ele nu mai ating laturile pătratului, ci rămân înlăuntru. Aşadar, păstrând şi triunghiul şi cercul aşa cum le-ai scris domnia ta, putem trage încheierea că locul de cinste nu poate fi decât acela care se atinge cu latura pătratului.

Hrănite şi Ştefan zâmbiră. Andrei nu se posomorî, ci doar prinse a cerceta mai cu luare-aminte liniile de pe nisip.

— Eu nu aş fi împotriva acestei judecăţi, cuvioase, dar numai dacă mi-ai spune de ce a fost nevoie să scrii aici şi un pătrat.

— Fiindcă pe cei trei meseni noi i-am numit de la bun început oaspeţi. Ospeţia nu se poate petrece decât într-o casă sau într-o curte. Din câte cunoaştem noi, nici o casă şi nici o curte nu este rotundă, ci împrejmuită din patru laturi. Că laturile sunt sau nu deopotrivă, nu ne mai priveşte, asta nu ar schimba nimic.

— Şi dacă învârt triunghiul? întrebă Andrei.

— Nici asta nu schimbă nimic. Oricum s-ar roti, numai un singur vârf al triunghiului va atinge pătratul şi numai într-un singur punct, adică în mijlocul laturii de dincolo.

— De ce îi spui „de dincolo”?

— Fiindcă aici, în partea ceastălaltă, sunt întotdeauna eu, cel ce privesc, zâmbi ieromonahul. Zugravul nu lucrează pentru ochiul lui Dumnezeu, ci pentru al omului. Da, da, meştere, dincoace sunt întotdeauna eu.

Andrei întinse un deget către aria de nisip:

— Spune-mi, atunci, cine anume e dincolo?

— Acolo nu poate fi decât Elohim, avându-l de-a dreapta sa pe Emanuel, iar de-a stânga pe Paraclet.

— Aşa ne-am obişnuit noi să credem, zise Andrei, dar erminia lui Panselinos nu ne dă nici o lămurire în această privinţă. De ce în locul acela, zis cel de cinste sau cel din capul mesei, trebuie să fie întotdeauna unul şi acelaşi musafir? Pe mine asta mă munceşte, nu altceva. Să ştiţi, fârtaţilor, că mi-ar fi fost uşor – şi nici acum nu mi-ar fi greu – să-i aşez în locurile ştiute pe Avraam şi pe Sara, adică în spatele scaunului de cinste, dar eu tocmai asta am vrut, să nu fie la masă un asemenea scaun de cinste, căci nu ştim cine anume stă pe el.

— Noi cunoaştem că locul acela este al lui Elohim, se răspică monahul.

— Nu cunoaşte nimeni nimic! se ridică glasul lui Andrei.

Iosif îl lăsă câteva clipe, apoi îşi pironi ochii într-ai lui:

— Nici sfinţia sa egumenul Ioan?

— Nici! se repezi meşterul meu. Apoi îşi luă seama şi se potoli. Eu ştiu de pe acum că mănăstirea Hurezului nu va avea niciodată un egumen mai învăţat decât sfinţitul Ioan, şi cunosc că el este atât de înţelept încât însuşi vodă Brâncoveanu şi l-a făcut sfătuitor de taină întru cele înalte ale duhului, iar doamna Marica l-a îndatorat să vegheze la zidirea acestui schit. Nu cred însă că sfinţia sa are răspuns la o astfel de întrebare.

— Şi dacă-l va avea? se împotrivi Iosif.

— Ori îl are acum, ori nu-l va avea niciodată.

Ieromonahul le făcu semn celor doi să se ridice.

— Meştere, noi nu suntem judecătorii domniei tale, dar sfinţia sa egumenul Ioan poate fi. Noi ne vom lua îngăduinţa să-i facem cunoscut...

— ...Adică să mă pârâţi!

Iosif deschise gura să mai spună ceva ce părea a fi grozav, dar se stăpâni şi-i întoarse spatele, îndreptându-se repede spre arhondaric. Cei doi, fireşte, îl urmară.

— Pârâşilor! le strigă de departe Andrei, în timp ce cu piciorul strica nisipul din faţa lui, fără măcar s-o vadă pe maica Elisafta care-şi părăsise jilţul şi se furişa către scara stăreţiei.

În seara aceea soarele se culca parcă mai devreme.

În ziua următoare, meşterul îşi mai privi o dată, îndelung, icoana cea nouă, vru să mai stea de vorbă, îmblânzit, cu fârtaţii săi zugravi, dar i se vesti că aceştia plecaseră de cu noapte, fără să spună cuiva nici de ce pleacă şi nici unde.

— S-au dus să mă pârască egumenului, mormăi el frământându-şi barba în palme. Asta înseamnă că sfinţitul Ioan va veni degrabă să vadă şi să judece. Oricum, până ajunge el aici, are timp să-mi cugete întrebarea.

Încă de dimineaţă, vremea se schimbase. Nu era frig, nu bătea vântul, ci se lăsaseră nişte neguri de sfârşit de septembrie, albe şi domoale, purtându-se încet pe deasupra pădurilor.

Ziua trecu fără ca egumenul să se arate. În afara noastră, în schit nu mai rămăsese decât stareţa Elisafta. Cele două uceniţe înnoptau la Dintr-un Lemn, unde aveau să încarce măgăruşii cu alte poveri.

Dimineaţa următoare însă ne fu amarnic tulburată de gemetele scâncite ale stareţei, care alerga spre sălaşul nostru, se întorcea din drum, iar alerga spre noi, parcă pierdută, nehotărându-se unde să ajungă, frângându-şi mâinile a deznădejde.

— Hoţii? o întâmpină Andrei cu îngrijorare.

Nu, nu fuseseră hoţii. Era vorba de altceva mult mai cumplit, de-a dreptul înspăimântător, şi anume în legătură cu icoana îmbrăcată în aur a Maicii Domnului, dăruită schitului de către egumenul Ioan de la Hurezi şi păstrată, până la vremea târnosirii bisericii, într-o încăpere mai mare, unde se mai aflau şi alte odoare şi unde maicile obişnuiau să-şi facă pravila de obşte, ca într-un paraclis. O privisem şi eu de multe ori, cu mare umilinţă şi uimire. Icoana, înaltă de vreo cinci palme, era ocrotită într-un chivot ferecat pe margini cu argint şi închis în faţă de un geam gros şi limpede, prin care căpăta o şi mai mare strălucire salba de pietre nestemate de pe grumazul Fecioarei. Nu o dată îl auzisem pe Andrei spunând cuvinte de laudă pentru măiestria cu care argintarul braşovean îmbrăcase lucrarea zugravului – cine o fi fost –, căci un asemenea meşteşug înseamnă îndemânarea de a urmări pe foaia de aur, cu vârful ciocanului, toate liniile şi amănuntele straielor, îmbrăcătura fiind astfel mărturia în metal a zugrăvelii de sub ea. Ce se întâmplase cu icoana? Stareţa ne duse pe toţi trei – căci după noi se luase şi jupâneasa Asineta – în paraclis, unde ea intrase să-şi facă pravila de dimineaţă, dar unde, de îndată ce s-a aflat înaintea Maicii Domnului, a băgat de seamă că salba acesteia îi căzuse de la gât şi zăcea grămadă sub ciucurii de la mâna stângă. Fireşte, după spusele ei, semn rău!

— Asta înseamnă că salba n-a fost bine prinsă, încercă s-o liniştească meşterul meu, dar nu fără să-i tremure glasul, şi se apucă să caute închizătorile ascunse ale chivotului, pe care însă nu le găsi. E ferecat de jur-împrejur, mormăi el în cele din urmă. Ar fi păcat să-l stricăm, dar un geam ca acesta se poate găsi cu uşurinţă – şi, oricum, preţul lui nu poate sta alături de acela al nestematelor.

Sfârşind aceste cuvinte, el luă un sfeşnic de alături şi sparse geamul, care căzu în ţăndări. Stareţa îşi făcu cruce, ca în faţa unei nelegiuiri. Andrei ridică salba.

— Acum o vom pune la loc şi vom încerca să o prindem bine, gospodăreşte. Se vede că aceasta nu a fost treaba argintarului braşovean, ci a unuia de după el, care a făcut şi încheierea chivotului.

Soţia meşterului şedea alături, înmărmurită, şi părea tot atât de cutremurată ca şi stareţa Elisafta. Ea însă nu se sfii să-şi mărturisească un gând, mai degrabă o nedumerire:

— La gâtul unei femei vii, salba se închide într-un singur loc, la ceafă; dacă acolo copcile n-au fost bine prinse, ea cade. În icoană, însă, cele două capete ale ei sunt prinse în două locuri, de-o parte şi de alta a grumazului. Cum se face că ea a căzut din amândouă copcile deodată?

Nu ştiu ce anume se pregătea să-i răspundă meşterul Andrei, dar băgarăm de seamă că el îşi trecea salba când într-o mână, când în alta,

cumpănind-o ca un cunoscător de giuvaeruri. Apoi se duse la fereastră şi o ridică în lumină, cercetând-o cu adâncă luare-aminte.

— Maică stareţă, pietrele acestea sunt mincinoase. Nici una nu e adevărată, nici mărgăritarele, nici topazele, nici smaraldele... Toate sunt închipuite din sticlă colorată, amăgire în care se pricep de minune veneţienii. Iată, de pildă, diamantul acesta ar trebui să fie cu mult mai tare decât puterea omului. Să vedem dacă este...

Desprinse din şirag una din boabele cele mai lucitoare şi, aruncând-o pe podea, o strivi cu mare uşurinţă sub călcâi, doar apăsând-o, fără s-o izbească.

— Dumnezeu ne descoperă aceasta, zise stareţa făcându-şi o altă cruce.

Pe la prânzul cel mic sosiră ascultătoarele cu merinde şi ne stârniră o altă mirare. În timp ce treceau coama dealului, măgăruşii au prins a-şi ciuli urechile, ca atunci când simt ei că prin apropiere s-ar afla o sălbăticiune. Uitându-se cu luare-aminte împrejur, surorile şi-au abătut privirile către drumeagul de deasupra râpii şi au văzut din depărtare trei oameni aşezaţi pe o stivă de lemne, parcă odihnindu-se. Pe de altă parte, la Dintr-un Lemn se întorsese duhovnicul Dionisie, care mergea destul de des la egumenul Ioan, şi nu avea nici o pricină să creadă că zugravii Iosif, Hrănite şi Ştefan ar fi ajuns cumva la Hurezi.

— Dacă nu sunt acolo, se întrebă meşterul meu, unde ar putea fi? Şi de ce au plecat ei aşa, de cu noapte, şi fără să spună nimănui nimic?

A doua zi, tot de dimineaţă, stareţa ne pofti din nou în micul paraclis, mai mult nedumerită decât speriată. Era vorba de aceeaşi icoană, unde se dusese să culeagă cioburile geamului pe care-l spărsese Andrei. Îmbrăcătura de metal a Precistei, care până mai ieri strălucea ca aurul, se întunecase în întregime, făcându-se verde.

— Asta-i cocleală, se sminti zugravul trecând cu unghia peste ea. Nici pomeneală de aur, e aramă curată. Acum încep eu să-mi lămuresc o nedumerire. De obicei, icoanele ferecate în aur sau argint nu sunt închise în chivot, îmbrăcătura fiind ea însăşi apărătoare. Aceasta este singura pe care am văzut-o în viaţa mea şi mi-am zis că chivotul nu are altă menire decât aceea de a pune salba nestematelor la adăpost de orice ispită. Acum însă trebuie să cred dimpotrivă, şi anume că chivotul a fost făcut pentru ca nimeni să nu poată ajunge la minciuna dinlăuntru. Pietrele, am văzut, sunt neadevărate. Acum, prin înlăturarea geamului ocrotitor, îmbrăcătura s-a dezvelit în aerul umed şi s-a coclit. Doamne, şi când ne gândim că această icoană a fost dăruită de către însuşi sfinţia sa egumenul Ioan! Va fi ştiind el ce anume a adus în schitul acesta? Să se fi lăsat el atât de lesne înşelat de

argintarul care a săvârşit-o? Că în această lucrare e mână de meşter am văzut-o de la început şi o mărturisesc şi acum, dar e de mare mirare că un om cu atâta har îşi îngăduie o astfel de blestemăţie. Oricum, dacă egumenul va veni aici, aşa cum cred eu că o va face curând, va trebui să cunoască adevărul acestei minciuni. Cuvioşia ta, maică stareţă, încuie bine paraclisul şi păstrează cheia.

Tot pe la vremea prânzului veniră surorile cu tărhaturile cele noi. Ele povestiră că şi de data aceasta îi văzuseră pe cei trei necunoscuţi odihnindu-se pe aceeaşi stivă de lemne, dar de îndată ce ele s-au oprit să cerceteze mai bine, ei s-au ridicat şi au pierit în pădure.

Rămăşiţa acelei zile se scurse fără să se mai întâmple nimic altceva. Dimineaţa următoare însă avea să aducă asupră-ne un adevărat cutremur.

Stareţa îşi făcuse pravila în chilie, căci vecinătatea icoanei, acum izvorâtoare de nelinişti, îi fugărea gândul de la rugăciune. Cu toate acestea, nici ea nu ştia prea bine de ce anume se hotărâse să descuie paraclisul şi să-l cerceteze. Nu era în stare să-şi dea seama că, atunci când ţi se întâmplă, unul după altul, două lucruri ciudate, cugetul tău de taină îl aşteaptă şi pe al treilea – ceea ce, într-adevăr, se şi petrecuse: îmbrăcătura icoanei era desprinsă de pe margini şi zăcea răsturnată la poala chivotului. De pe lemn nu se vedeau decât feţele Fecioarei şi Pruncului, plutind în câmpul gol, ca şi cum metalul în cădere ar fi luat cu el toată zugrăveala de dedesubt. Priveliştea era de-a dreptul înfricoşătoare. Noi, zugravii, eram obişnuiţi cu trupurile unor mucenici descăpăţânaţi, ale căror gâturi sângerează în aer, dar nici măcar meşterului Andrei nu-i trecuse vreodată prin minte că ar putea să vadă două capete fără trupurile lor şi fără nici un alt sprijin materialnic, fie el o suliţă sau o ţepuşă. Hotărât, zugravul – cine o fi fost – nu scrisese pe lemn decât ceea ce urma să rămână la vedere, adică numai feţele, ceea ce era o adevărată blasfemie.

— Eu mă mir şi de altceva, grăi în continuare meşterul, ridicând foaia de aramă şi cercetând-o de jur-împrejur. Nu ştiu cum s-a desprins salba din amândouă copcile deodată, dar îmbrăcămintea aceasta nu putea să cadă singură. Marginile ei erau bine îndoite pe toate cele patru laturi ale lemnului şi prinse în câteva cuiuleţe. Pe acestea iată-le risipite pe jos. Căzând ferecătura, icoana s-a îndepărtat de încheietura chivotului şi i s-a rezemat de spate... Maică stareţă, cine a încuiat aseară paraclisul?

— Eu, cu mâna mea, meştere.

— Pe broasca uşii nu e nici un semn că ar fi umblat cineva la ea. Balamalele sunt la locul lor, neatinse. Mai are cineva o cheie?

— Aceasta e singura şi stă numai în stăreţie. Fetele au rămas şi în noaptea aceasta să doarmă la Dintr-un Lemn, aşa că la stăreţie n-a mai fost

nimeni în afara mea.

Andrei ridică din umeri şi rămase îngândurat.

— Eu nu mai pot să spun altceva nimic... Încuie precum a fost şi să aşteptăm ce-o mai fi.

Maica Elisafta însă hotărî să nu mai aştepte. De cum îi sosiră ucenicele şi descărcară povara, ea le porunci să înhame caii la trăsură şi să se gătească de drum, căci aveau s-o însoţească la Hurezi.

— Cuviosul egumen va cunoaşte din chiar graiul meu tot ce se petrece aici. Va binevoi, cred, să vină, să vadă şi să judece, ca un om luminat ce se află. Voi vedea şi dacă zugravii noştri sunt acolo, aşa cum presupui domnia ta, şi pentru care pricină şi-au părăsit ei lucrul, lăsându-l neisprăvit. Chiar dacă schimbul de vorbe ce s-a petrecut aici le-ar fi dat oarecare îndreptăţire, ei tot n-ar fi trebuit să plece fără blagoslovenia mea, căci eu am de dat seamă nu numai în faţa lui Dumnezeu, ci şi înaintea măriei sale doamna.

Trăsura se depărta în negurile alburii. În schit rămâneam numai noi trei, adică Andrei, soţia sa şi eu. Meşterul voia acum să înceapă zugrăvirea zidului ctitoricesc din pronaos, atât cât rămăsese din partea lui de lucru, şi mă ajutase, el, cu mâinile lui, să fac amestecul de var, nisip şi cârlţi. Lipisem stratul de tencuială pe latura dinspre miazăzi, el îşi gătise vopselele, încercând în osebite chipuri cele două prafuri aduse de neguţătorul Toma, dar se vedea cât de colo că nu are astâmpăr şi că gândul lui nu se adună pe lucrul mâinilor. Cele două ucenice nu mai avuseseră timp să povestească nimic din drumul acelei dimineţi, dar el avusese grijă să le întrebe dacă-i mai zăriseră pe cei trei străini. Nu, ele nu mai văzuseră pe nimeni, nici măgăruşii nu mai ciuliseră urechile, totul era pustiu şi paşnic. Nu tot atât de paşnic era însă şi cugetul lui Andrei.

— Vezi, îmi spunea el, dacă străinii aceia ar fi fost nişte drumeţi oarecare, după odihnă şi-ar fi urmat calea şi duşi ar fi fost. Fetele însă i-au văzut şi a doua zi, în acelaşi ceas al zilei şi în acelaşi loc, ceea ce înseamnă că ei rămăseseră prin preajmă, dându-ne cumva târcoale.

— S-ar putea, meştere, ca surorile să-i fi văzut prima oară când ei se duceau, iar a doua oară când se întorceau. A treia oară nu i-au mai zărit.

— Da, dar a doua oară, când ele s-au oprit ca să-i vadă mai bine, ei s-au ridicat şi au pierit în pădure, ca şi cum s-ar fi temut că ele o să-i cunoască. De ce s-au ferit?

— Crezi că ar fi niscaiva răufăcători?

— Nu cred nimic, ci doar m-am întrebat dacă poate fi o legătură între ei şi întâmplările icoanei.

— În paraclis nu a pătruns nici un străin, meştere – singur ai

cercetat, la broască nu se umblase, cheia e una singură.

— Dar dacă cineva care a stat în preajma cheii şi-a făcut după ea un tipar pentru o a doua? Atunci a intrat fără să lase nici o urmă. Înţelege şi tu că ferecătura icoanei nu se putea desprinde singură. Acolo pare mână de om.

— Dar salba ziselor nestemate?

— Nu ştiu, dar ştiu că o icoană ca aceasta nu poate face minuni.

— Ea, nu, dar s-ar putea ca altcineva să facă cu dânsa, îndrăznii eu, şi de îndată îmi lăsai ochii în pământ, căci meşterul mă învăluia într-o privire atât de pătrunzătoare încât îmi simţeam cugetul sfredelit din toate părţile.

Într-adevăr, lui Andrei nu-i era aminte de lucru. Se tot mişca de colo până colo, fără o anume ţintă şi fără să închege ceva. În cursul acelei zile îl văzui de mai multe ori uitându-se în adâncul singurătăţilor dinspre Râpa ’Naltă. Îşi punea mâna streaşină la ochi, parcă aşteptând pe cineva. Dar nu se arăta nimeni, doar negurile tăcute se mişcau domol pe deasupra pădurii, când în umbră, când în lumină. După ce soarele trecu de amiază, el îi spuse soţiei sale:

— Fii bună şi frământă un aluat din făina cea bună şi coace-mi în ţest câteva azime. Unge-le cu ou. Pune o ciosvârtă în frigare şi învârteşte-o la foc potolit, să se pătrundă bine. Aşterne masa cu ştergarul cel nou, de in topit. Să fie mâncare bună şi destulă.

Femeia îl ascultă supusă, dar nu fără mirare, căci nu-l ştia pofticios. Mie mi se porunci să-mi schimb straiele de lucru şi să pun pe mine ceva curat. Andrei se uita tot mai des către drumeagul de pe Râpa ’Naltă.

— Crezi, meştere, că va veni?

— Îmi spune mie inima...

Pe la chindie mă luă cu el în marginea ogrăzii. Îmi făcu semn să stau pe loc, iar el merse ceva mai departe. Nu apucă să mai facă un popas, că pe coama dealului se iviră trei lujere omeneşti, dar nu se îndreptară către schit, ci cotiră spre Râpă, pe o cale ce părea numai a lor.

— Hei, strigă el, oameni buni!

Se oprise locului şi le făcea semne de îmbiere, umilindu-şi braţul până la pământ. Nu părea că-i cunoaşte, căci pe chipul său se întipărise o mare uimire.

Călătorii nu se opriră decât să se odihnească pe stiva de lemne ce se zărea acum limpede printr-un luminiş. Acum însă se vedeau mai bine şi ei. Erau tineri, purtau toiege înalte şi subţiri, statura le era de-o potrivă şi nu se puteau deosebi decât după îmbrăcăminte, măcar că şi straiele aveau aceeaşi croială, adică un stihar lung pe dedesubt şi un veşmânt bogat pe deasupra,

înfăşurat peste umăr şi subsuoară. Culorile însă erau diferite, dar nici ele uşor de urmărit. De pildă, călătorul din mijloc avea veşmântul de deasupra roşu-sângeriu, dar ale celor din dreapta şi din stânga erau amândouă albastre. Ochii noştri se prinseră atunci pe culorile stiharelor. Drumeţul din mijloc îl avea albastru, din care pricină eu şi Andrei ne şoptirăm ca, în lipsa unui nume, să-i spunem Safir. Cel din dreapta acestuia purta stihar de culoarea sângelui; aşadar, Rubin. Cel din stânga se purta în roşu-deschis şi ne grăbirăm să-i spunem Porfir. Asta ca să-i putem urmări fără să-i amestecăm.

Văzându-i aşezaţi, Andrei se repezi la colibă şi-i spuse soţiei sale ceva, după care se întoarse. Aceasta îşi aruncă un ştergar pe umăr, luă în mâini un vas cu apă şi veni la marginea livezii, aşteptând. Meşterul se apropie de stivă şi-i pofti pe călători, cu mare cuviinţă, să cineze la el. Ei se ridicară surâzând, cu toate semnele că poftirea le face bucurie. Eu nu-mi luam ochii de pe ei şi băgai de seamă că în nici o împrejurare nu-şi schimbau nicicum locul unuia faţă de ceilalţi; Safir era totdeauna la mijloc, în timp ce Rubin şi Porfir se ţineau unul de-a dreapta şi unul de-a stânga lui şi cu o jumătate de pas mai înapoi. Se părea că aceasta era o rânduială de la care ei nu se abăteau niciodată. Dar, în timp ce se apropiau, mai băgai de seamă că de pe chipul meşterului meu se răsfrângea acum nu numai uimire, ci şi bucurie, îngemănate în aşa fel încât era greu să le desparţi. Acelaşi lucru îl citii şi pe obrazul jupânesei Asineta, mai ales în timp ce oaspeţii îşi spălau mâinile, şi pricepui de ce. Pe de o parte, ei semănau cu chipul de pe hârtia adusă de neguţătorul Toma. Pe de alta, capetele celor trei erau aidoma între ele, cu acelaşi păr zulufat şi adunat la spate într-o coamă scurtă, cu aceiaşi ochi senini, cu acelaşi obraz limpede, cu acelaşi gât feciorelnic, totul era făcut după aceeaşi croială, cam cum s-ar întâmpla dacă un zugrav ar folosi acelaşi tipar pentru trei sfinţi învecinaţi. Acum era şi mai limpede că făpturile lor nu se deosebeau prin nimic altceva decât prin culorile stiharelor. Şi se mai petrecea un lucru nefiresc: nimeni nu vorbea, dar toţi se înţelegeau. Era ca şi cum ar fi vorbit pe dinlăuntru, într-un grai care nu avea nevoie de cuvinte. Cred că pentru împrejurarea aceea nici n-ar fi putut exista un alt mijloc de comunicare. Să zicem că Andrei ar fi vrut să-l găsească numai pe unul dintre ei, dar pe care anume fără să se poată înşela? Pentru mine însă era şi mai copleşitor faptul că oaspeţii şi gazdele se înţelegeau nu numai ei între ei, dar îi înţelegeam şi eu, ca şi cum mi s-ar fi dăruit un auz lăuntric. Uimirea mea dură numai câteva clipe, după aceea totul mi se păru firesc.

Ajunserăm la colibă, în faţa căreia jupâneasa Asineta aşternuse masa. În văzduh se răsfăţa miros de azimă caldă. Andrei îi pofti să se aşeze,

dar oaspeţii cerură îngăduinţa ca mai întâi să intre în biserică şi să se roage, măcar că lăcaşul nu era încă târnosit şi nici zugrăveala isprăvită. Dacă însă aceasta era voia lor, facă-se!

În timpul scurtei lor absenţe, meşterul se întreba dacă trebuie să-i aşeze la masă el, după socotinţa lui, sau dacă e mai bine să-i lase la chibzuinţa lor. Desigur, era mai cuviincios să-i lase slobozi să se aşeze cum vor. După cum am mai spus, masa noastră era joasă şi rotundă, în felul celor ţărăneşti, cu trei picioare şi cu câte un scăunel în dreptul fiecăruia. Pe locul de lângă uşa colibei şedea întotdeauna meşterul Andrei, ca stăpân al casei. Acolo gândeam noi că se va aşeza Safir, cel ce părea a avea întâietate, ca un Elohim din icoana hramului. Mai ales Andrei ar fi dorit din toată inima să fie aşa, dar ceea ce văzurăm în clipele următoare nu se potrivea câtuşi de puţin cu socotinţele noastre.

De cum ieşiră din biserică, oaspeţii arătau altfel. Ei îşi schimbaseră straiele – mai degrabă le întorseseră pe dos, căci nu aveau asupră-le traistă sau bocceluţă –, iar acestea erau acum, toate, de aceeaşi culoare, cenuşie, astfel că între ei nu mai exista nici o deosebire, unul putând fi bănuit în fiecare. Se aşezară la masă şi prinseră a se ospăta cu mare cumpătare, gustând câte puţin din toate. Andrei şi Asineta stăteau în picioare, slujindu-le din spatele scaunului dinspre cort – cel care, după socotinţa ieromonahului Iosif, trebuia să fie capul mesei –, în timp ce eu, tot în picioare, slujeam din partea ceastălaltă, avându-l în faţă pe cel din locul de cinste. Amurgul se lăsa în tăcere, negurile se mai risipiseră, văzduhul era cald şi prietenos, inimile noastre se cuprindeau într-o nesfârşită mulţumire şi pricepeam că ea nu ne-ar fi fost dăruită dacă la schit n-am fi rămas doar noi între noi, să-i punem pravilei domneşti un astfel de început. Oaspeţii nu băură vin, dar cel de lângă colibă ridică paharul din faţa lui şi-l întinse, pe rând, lui Andrei şi Asinetei. Gustară şi se luminară. Apoi mi-l întinse şi mie. Gustai şi mă luminai. Câteva păsăruici se lăsară de pe crengi şi prinseră a ciuguli fărâmiturile din jurul mesei.

Tinerii mulţumiră ridicându-se şi cerură iarăşi îngăduinţa să intre în biserică şi să-i mulţumească lui Dumnezeu. Când ieşiră, straiele lor arătau ca la început, iar ei se mişcau în aceeaşi rânduială, adică Safir la mijloc, Rubin în dreapta şi Porfir de partea cealaltă. Andrei şi Asineta îi petrecură până dincolo de ogradă, după care se despărţiră îmbrăţişându-se. Călătorii îşi mai întoarseră o dată feţele, în semn de rămas-bun, apoi trecură pe lângă stiva de lemne şi se adânciră în lungul drumului ce se pierdea undeva departe, în zarea întunecoasă a Gomorei. Andrei şi Asineta lăcrămară. Vorbiseră atâtea cu cei trei şi nu îndrăzniseră să-i întrebe cine sunt, ştiind că acolo se afla „fiul” lor.

Îndată după aceea, stăpânit de o văpaie lăuntrică, meşterul îmi porunci să mă urc pe schela din naos şi să aştern stratul de tencuială pe brâul de sub Pantocrator, rămas de la fârtaţii săi.

— Şi ei?... întrebai ca un nemintos.

— Nu le purta grija, tu fă aşa cum îţi spun!

Până ce eu îmi cărai tencuiala, Andrei răzui câmpul gol din icoana hramului şi-i aşeză la locurile lor pe Avraam şi Sara. Apoi veni pe schela din naos.

Se cobora înserarea, meşterul aprinse făcliile, eu mergeam înaintea lui cu mistria, câmp după câmp, el mă urmărea cu penelul, cuprins de friguri şi grăbit parcă să nu uite nimic din ceea ce avea proaspăt în minte. Aşa se născu, până la ziuă, hora unică a celor şase icoane ce povestesc popasul din seara aceea, aşa cum l-am istorisit eu mai sus. Cea de a patra înfăţişa cina, aidoma cu priveliştea hramului. În celelalte cinci, meşterul avusese grijă să păstreze culorile veşmintelor aşa cum le purtaseră călătorii în mers; aici, însă, în odihna din jurul mesei, straiele lor erau la fel, asemenea tainei pe care o purtau, ascunzând în ele identitatea fiecăruia din cei trei. Privind-o lung şi tăcut, meşterul părea mulţumit, apoi îmi spuse cu tristeţe:

— Fiule, ieromonahul Iosif avea dreptatea de partea lui în ce priveşte frumuseţea ospeţiei, dar şi eu am avut dreptate când am spus că niciodată nu putem şti cine anume stă în capul mesei. Ce n-aş da să ştiu pe cine anume am slujit eu aseară, cine a fost cel ce şi-a plecat pleoapele peste paharul din care am gustat noi!

Pe mine mă săgeta un fior prin şira spinării. În atâţia ani de când uceniceam, era pentru întâia oară când meşterul îmi spunea „fiule”. Sub stăpânirea acestui fior, mă pomenii suflând peste icoana din faţă. Aburul meu aşternu peste ea un veac de vreme. Din straiele cenuşii mijiră culorile dospite-n tencuială, la capătul neştiutelor prefaceri: în capul mesei şedea Porfir, avându-l în dreapta pe Safir, iar acesta păstrându-şi-l de-a dreapta lui pe Rubin. Vedeam atunci, pentru o clipă, mărturia desăvârşirii ce va să vină, înţelegând că veşnicia nu se lasă descoperită decât dacă o pui în mişcare.

Văratec, 24 aprilie 1985

Neodihnitele cumpeni

Ce păcat, îmi ziceam, că de data aceasta poposesc în chinovia Govorei cu sufletul încărcat de neguri! Avertismentul doctorului Danny Beg se cuibărise în mine ca un strigoi şi mă făcea incapabil să mă bucur de înnoirile ce se petreceau aici, acum, începând cu mirosul de brad al pridvoarelor şi terminând cu forfota de pe şantierul domnului Lotru, în beciurile aripei dinspre răsărit, unde se presupune că a fost tipărită *Pravila* din 1640. Mi-ar fi plăcut să pătrund sub acoperişul bisericii, de curând împrospătat, şi să întârzii îndelung în pronaos, la voroavă cu Radu cel Mare, Matei Basarab şi Constantin Brâncoveanu, cei trei făurari de cultură românească ce şi-au dat mâna aici şi stau de strajă în văzduhul adiat de istorie. I-aş fi vorbit şi vlădicăi Antim, cu părerea de rău că sunt mult prea mic spre a ajunge să-i sărut mâna cu care a scris *Didahiile* şi cu care a săpat în lemn uşile ctitoriei lui din Bucureşti, unde, în vremuri imemoriale, răsărite acum în cuget ca prin abur, mă căzneam să-mi lipesc la umeri, cu pleterele încrucişate, două aripi ce-mi căzuseră de mult. Ale lui Antim sunt şi astăzi la locul lor şi i le ghiceam cândva, fragede, pe sub mantia arhierească, cu râuri curgătoare-n flori de arnici, din umbrele cărora îi surâde barba mătăsoasă, alb învăluită pe obrazul palid. Nu l-aş fi ocolit nici pe Damaschin al Râmnicului, căruia limba română îi datorează cea dintâi tălmăcire a celor douăsprezece mineie, tipărite ceva mai târziu, tot în acea capitală culturală a Olteniei, de către Chesarie şi Filaret. Măcar cu ei m-aş fi întreţinut, de vreme ce mănăstirea era acum pustie de monahi, cu stranele tăcute şi livada mâncată de omizi. Prenoirile se făceau pentru cioporul de călugăriţe ce urmau s-o reînsufleţească, venite de prin alte părţi, aşa cum se întâmplase mai demult cu Hurezii şi Tismana.

— Le-am poruncit meşterilor, zicea domnul Lotru, să facă pălimarele mai late, pentru ghivecele ce vor înflori pridvoarele.

Nu mai văzusem Govora din vremea stareţului Varsanufie, omul acela tăcut, închis în sine ca o peşteră de corali, ale cărui buze, tivite înlăuntru pe sub mustaţa seină, păreau anume făcute să nu vorbească. Arhondaric nu exista şi am fost găzduit în chilia unui frate plecat la armată, o odaie mai degrabă sărăcăcioasă decât simplă. Un pat de scânduri întinse pe două capre de lemn, aşternut cu o cergă aspră şi cu un căpătâi din care, e drept, încă mai răzbăteau miresme de floare de fân, o băncuţă cu lighean de aramă şi ibric turcesc, o găleată pentru apă, un analog pe care fusese cândva un ceaslov, o măsuţă, un scaun şi câteva icoane în cromolitografie, pe peretele dinspre răsărit, alcătuiau lumea acelei încăperi, din care nu lipsea

decât sfeşnicul la lumina căruia ierodiaconul Vichentie va fi diortosit, pe vremuri, o pagină în slovă chirilică. Seara, târziu, mi-a venit poftă să scriu o poezie din care nu mai ţin minte decât prima strofă, răsărită în memorie când şi când, de-a lungul anilor, ca un surâs răzbunător:

Singurătate, voi prânzi cu tine
La masa asta veştedă, de brad,
Mă voi hrăni cu rodii de Bagdad
Şi-n cinstea ta sorbi-voi cupe pline...

Fusesem poftit la cină în trapeza obştii şi, alături de stareţ şi de cei câţiva călugări, vreo şapte, mă îndestulam cu mămăligă dumicată în lapte acru, servită în străchini de lut smălţuit, pe care zadarnic mă chinuiam să desluşesc ceva din arta olarilor hurezeni. În calitate de musafir, mi se îmbiase şi un supliment de chişleag. Poezia am rupt-o a doua zi de dimineaţă, nu numai pentru că era proastă, ci şi pentru că am văzut soarele răsărind peste acoperişuri sparte, scări putrezite, magazii într-o rână, ferestre peticite cu ziar, de-a lungul unor foişoare nevrednice de umbra lui Brâncoveanu. Printre cele şapte laude ale zilei, monahii de abia îşi târau dulămile prin grădina de zarzavaturi, încovoiaţi pe săpăligă.

— Cum o mai duceţi, cuvioase? l-am întrebat pe unul din ei, mai mult într-o doară, să intru-n vorbă.

— Aşa cum vezi, a bombănit el ascuţit, viaţă îngerească şi trai porcesc.

Varsanufie stăreţea aici de câţiva ani buni, fără să-l fi supărat nimeni cu nimic. Într-o bună zi s-a pomenit cu un oaspete nepoftit care, de altfel, nici el nu i-a arătat semne de pricină. Consilierul Vârlan (căruia îi pun aici un nume fictiv, întrucât rudele sale apropiate trăiesc şi m-ar putea învinui că-i ponegresc memoria) i-a spus stareţului că e numai în trecere prin Govora, cu o treabă oarecare la un gospodar din marginea satului, şi l-a rugat să-i împrumute şareta şi calul mănăstirii, să isprăvească mai repede. Varsanufie nu avea cum să ştie că inspectorul fusese trimis de către eparhul de la Râmnic. Acesta, în ultima vreme, băgase de seamă că de la Govora nu-i mai veniseră cam de mult „cele tradiţionale”, iar economul său părea îngrijorat. Între timp, primise şi o scrisoare anonimă, ticluită cu litere de tipar şi semnată (totuşi) „Un monah binevoitor”, prin care i se aducea la cunoştinţă că din hambare, din coteţe, din grajduri şi livadă nu ajunge mai nimic la trapeză şi că Varsanufie, aproape seară de seară, pleacă în sat cu

şareta încărcată şi se întoarce cu ea goală.

— Mergi la Govora, i-a poruncit el consilierului după ce-i arătase hârtia, şi faci o cercetare discretă – dar foarte discretă, să nu se işte cine ştie ce scandal public –, şi vezi cu ce ibovnică iroseşte stareţul averea mănăstirii.

Când s-a întors Vârlan din anchetă, eparhul l-a lăudat încă o dată pentru cunoscuta lui iscusinţă. Într-adevăr, acesta nu făcuse nici o cercetare deschisă, nu luase nici un interogatoriu, nici o declaraţie, nu fusese măcar curios să-l identifice pe „monahul binevoitor”. Simplu de tot, el pornise în şaretă, agale, de-a lungul satului, lăsând anume hăţurile slobode, şi nu i-a trebuit altceva decât să constate la ce anume porţi se opreşte calul. În spatele porţilor trăiau numai văduve, vreo cinci sau şase, cam mult pentru vârsta lui Varsanufie, cum şoptea pe gânduri eparhul, şi cam scandalos, adăuga Vârlan, pentru tăcerea conspirativă a satului. Nu se ştie însă dacă inspectorul suferea de mărginire sau dacă înadins omisese să spună că toate erau văduve de război, ale războiului care abia se isprăvise, sărace şi cu câte o casă de copii, unele aciuate aici de prin Moldova, de unde le alungase seceta. Varsanufie a primit ordin să plece. Întru apărarea lui nu s-a ridicat nimeni. Mâhnit până-n măduva sufletului şi hotărât să-şi scuture sandalele la hotarul eparhiei, el şi-a întors desagii pe dos, i-a aruncat pe umăr şi s-a mai uitat o dată la monahii care-l petreceau, în tăcere, la poartă.

— Noi, fraţilor, le-a zis el, ne-am jurat să trăim în sărăcie şi să îndurăm de bunăvoie foamea şi frigul şi toată lipsa, dar amărâţii ăştia de copii nu au făcut asemenea legăminte. Eu nu vă judec, dar are cine s-o facă, şi încă din belşug, căci lacrimile săracilor, cum zice cronicarul, nici soarele şi nici vântul nu le pot usca.

Copiii, care simţeau că rămân orfani pentru a doua oară, l-au petrecut până la staţia de autobuz şi, după ce nu l-au mai văzut, s-au întors jelindu-l ca pe mort. Se pare că îndată după aceea s-a desăvârşit pustiul bărbătesc al Govorei. Au plecat care încotro, risipiţi în propria lor nemântuire.

S-ar fi cuvenit ca, cel puţin acum, în popasul meu de la Govora, să nu-mi aduc aminte de asemenea întâmplări, ar fi trebuit să nu-mi mai adaug tristeţe peste tristeţe. Cred, totuşi, că greşesc; nu tristeţea era simţământul ce mă însoţea în drumul către mănăstirea Dintr-un Lemn, ci încrâncenarea mută cu care uneori eşti obligat să-ţi accepţi destinul. Trecuseră doar câteva zile de când îl văzusem pe doctorul Danny Beg, prietenul meu din adolescenţă şi, acum, unul dintre cei mai reputaţi oftalmologi din ţara noastră, om admirabil şi medic de o desăvârşită probitate profesională. Îl căutasem acasă, târziu după-amiază, şi l-am găsit tot la clinică, în cabinetul

său de lucru, aplecat pe o variantă a noii sale descoperiri, un instrument de măsurat tensiunea oculară. De fapt, mă dusesem la el pentru o treabă simplă, de rutină, anume să-mi prescrie noile dioptrii pentru ochelarii mei de citit, ale căror lentile trebuiau schimbate. El însă nu s-a mulţumit cu atât şi mi-a făcut un examen medical amănunţit, în timp ce-mi povestea impresiile de la congresul internaţional de oftalmologie din Finlanda, la care prezentase o comunicare încununată de succes. Observasem însă că, pe măsură ce se apropia de sfârşitul examinării, istorisirea lui se poticnea în tăceri suspecte şi de abia izbutea să se înnoade din jumătăţi de fraze prelungite şi reluate, mai mult puncte de suspensie decât cuvinte articulate. La urmă de tot şi-a aşezat cu meticulozitate instrumentele la locul lor, a aprins lumina, s-a aşezat şi el pe scaun, în faţa mea, şi mi-a pus palmele pe genunchi.

— E ceva?... l-am întrebat eu, puţin speriat.

— Ascultă, mă băiete, dă-mi voie să-ţi spun ca pe vremea când eram colegi de liceu – eşti pregătit să întâmpini un şoc?

— E ceva?... am repetat eu tot mai neliniştit.

— Ascultă, mă băiete, eu te-am întrebat dacă eşti pregătit. Dacă nu, te voi pregăti eu. Ştii cum procedează medicii americani?

— Nu ştiu.

— Ei bine, când un pacient suferă de o boală incurabilă declarată, să zicem cancer, medicul său îi spune adevărul. La noi, groaznicul adevăr i se ascunde cu cea mai mare grijă. Acolo, nu. Ei cred că moartea trebuie gospodărită cu tot atâta grijă ca şi viaţa. Pacientului i se spune: mai ai de trăit o lună, sau două, sau trei... Asta înseamnă că el, de acum, poate să-şi încheie ultimele socoteli, să-şi lichideze datoriile băneşti, dacă are, să-şi facă testamentul, să-şi împartă bunurile, să facă tot ce trebuie pentru ca să nu lase în urma lui procese, cârcote, blesteme şi duşmănii.

— Totuşi, mi se pare inuman, am obiectat eu.

— Inuman pentru cine – pentru el sau pentru cei din jurul lui? Pentru unul singur sau pentru cei mai mulţi?

Presimţeam că Danny se pregătea să-mi spună ceva teribil şi făceam eforturi disperate să rămân stăpân pe mine. Totuşi, genunchii începuseră să-mi tremure, ceea ce l-a făcut pe amicul meu să mă strângă puternic, cu palmele, deasupra rotulelor.

— Ei bine, m-am hotărât eu, sunt pregătit să aud că am cancer la ochi... Sau, poate, o tuberculoză?... Un glaucom?...

Danny s-a ridicat brusc şi s-a întors cu faţa la fereastră.

— Nu, mi-a zis el, nu ai nici cancer, nici tuberculoză, nici glaucom, dar îţi vei pierde vederea.

— Vrei să spui că o să rămân orb? am râs eu ca de o glumă proastă.

— Acum, mai nou, se spune nevăzător, s-a întors el cu faţa către mine. Apoi mi-a oferit o ţigară, şi-a aprins şi el una şi a continuat. Dragul meu, ştii că nu am simţul umorului, nu sunt în stare să-mi păcălesc copiii de 1 Aprilie, nu mai cutez de mult să spun o anecdotă, căci, în mod sigur, îi ratez poanta. Îţi vorbesc foarte serios, dar cu conştiinţa că mă adresez nu numai unui vechi prieten, ci şi unui om încercat, trecut prin multe, călătorit peste mări şi ţări, călit în suferinţe, unui om pe care Destinul, ca să-i zic aşa, că tot cu D se începe, l-a prins de chică şi l-a ridicat şi l-a trântit şi iar l-a ridicat şi iar l-a trântit şi e probabil că aşa va face cu tine până la sfârşitul veacului. Tu eşti cel ce-mi spunea odată că din toate acestea ai învăţat un lucru esenţial: în fundul prăpastiei să nu disperi, pe vârful muntelui să nu ameţeşti. Tot tu îmi spuneai, în completare, că ameţeala de sus e mult mai primejdioasă decât disperarea de jos. Am înţeles că prin aceasta voiai să-mi explici, când te-am întrebat, de ce anume te-ai ferit de treptele înalte ale ierarhiei sociale, că nu o faci din cine ştie ce calcul, ci, simplu de tot, ca un rezultat al instinctului de conservare morală, ceea ce, am adăugat eu, în secolul nostru nu e puţin. Îţi amintesc această conversaţie mai veche pentru că în momentul de faţă eşti în situaţia de a contempla din nou adâncul unei genuni. Dacă e vorba de un şoc, e mai bine să-l ai acum decât *atunci*, cu toate că nici *atunci* nu-l vei putea ocoli, căci de azi înainte, deşi convins că eu n-am minţit, vei căuta să te hrăneşti cu gândul că m-am înşelat sau, în cel mai fericit caz, că avertismentul meu are o scadenţă nedefinită. Acest din urmă argument este, totuşi, adevărat. De înşelat nu mă înşel, dar nu ştiu când anume se va produce fenomenul...

— ...nevederii...

— Orbirii... – e mai corect, mai bărbătesc. Se va produce dintr-odată, ca o cortină pe un final de spectacol, dar pe un final deschis... Nu, comparaţia mea trebuie corectată în sensul că perdeaua cade nu pe sfârşitul piesei, ci pe finalul unui act. Fenomenul e reversibil. Vei rămâne fără vedere un timp, cât anume nu ştiu, câteva luni, un an, doi, poate mai mult, dar după aceea cortina se va ridica din nou, pe începutul actului următor. Te previn şi asupra acestui fapt, ca nu cumva să crezi *atunci* într-un miracol.

— Dragă prietene, m-am iritat eu ridicându-mă de pe scaun, am impresia că mă aflu nu într-un cabinet medical, ci în templul de la Delphi. De câteva minute ascult un oracol. Dacă am o boală la ochi, comunică-mi, te rog, diagnosticul şi prescrie-mi tratamentul, eventual operaţia. Tu eşti doctor, nu prooroc. Chiar dacă prezumi că boala e atât de gravă încât orice asistenţă medicală s-ar dovedi inutilă, aceasta tot trebuie încercată. E regula de aur a ştiinţei medicale.

— De data aceasta, îşi frângea el mâinile, sunt obligat să fiu numai prooroc. Nu ai nici o boală, ochii tăi sunt perfect sănătoşi.

— Atunci?... m-am uluit eu.

— O astfel de orbire i se datorează sistemului nervos. Nu e nevoie, cred, să-ţi precizez că din acest sistem face parte şi retina. Retina însă e sănătoasă, n-am constatat nici o leziune – în orice caz, nu de la ea se va declanşa fenomenul, dar la ea va ajunge. Ca să revin la comparaţia de adineauri, nu ea e cortina, ci doar loja în care stai tu. Oftalmologia cunoaşte acest fel de orbire sub termenul franţuzesc de *amaurose.* Dacă eu am un merit în plus faţă de alţi colegi e faptul că o pot prevedea, căci, de obicei, ea se constată numai după ce s-a produs. De aceea te şi previn, ca să te pregăteşti sufleteşte şi să-ţi iei din vreme măsurile de trebuinţă.

— Un băţ vopsit în alb şi, eventual, un câine care să mă poarte de zgardă, m-am amuzat eu în chipul cel mai sinistru.

Cred că rânjeam.

— Şi, m-a completat el, eventual cineva care să te asiste – vreau să spun o fiinţă omenească...

— Asta în nici un caz! În nici un caz!, am urlat cu toată fiinţa, aducându-mi deodată aminte de vorbele Milicăi din visul meu de demult. Asta în nici un caz!

Danny m-a privit îndelung, dar nu mi-a cerut nici o explicaţie. Nici n-aş fi putut să i-o dau.

— Dragul meu, faci cum crezi, s-a resemnat el.

La plecare l-am îmbrăţişat cu căldură, ca şi cum mi-ar fi adus o veste minunată, dar m-am întors în prag şi l-am implorat:

— Şi totuşi, un motiv trebuie să existe, doctore, trebuie să existe. Nu se poate vorbi de un efect fără o cauză.

— Ştiu şi eu? a ridicat el din umeri, poate că în viaţa ta ai văzut prea multe...

— Şi? Pentru asta va trebui, neapărat, să nu mai văd?

— De ce nu?

Toată noaptea, acasă, am cugetat la acea conversaţie aiuritoare şi totul îmi părea absurd, mai ales „explicaţia” de la urmă. De fapt, era de-a dreptul ridicolă. Căutam eu o alta şi-mi părea rău că nu-l întrebasem pe Danny dacă nu cumva orbirea prevestită de el poate fi o problemă de ereditate. Mă gândeam la Milica, cu toate că asocierea ei era tot atât de absurdă.

În una din copilăriile mele, prelungită până la adolescenţă, Milica era sora mea bună şi se născuse aproape oarbă. Dacă ochiul stâng îi era cu desăvârşire întunecat, în cel drept pătrundea o firavă şuviţă de lumină,

datorită căreia fetiţa aceea bălană, frumoasă, cuminte şi talentată, cum o ştiam din visul meu de demult, era în stare să desluşească, de altfel destul de vag, contururile obiectelor mari dimprejur, cum erau dulapul de haine, pervazul uşii, o fereastră şi chiar silueta unui om din apropiere. Medicii, consultaţi din vreme şi cu destulă osârdie, nu aflaseră nici un remediu, aşa încât Milica a fost nevoită să intre în internatul-azil al şcolii din Vatra Luminoasă, unde învăţa bine, scria poezii, cânta la pian şi de unde nu venea acasă decât în vacanţele de vară, să se întâlnească cu suspinele mamei, nu întotdeauna înăbuşite la timp. În vremea unei astfel de vacanţe s-a oprit la noi, pentru o jumătate de ceas, o verişoară dintr-o comună învecinată. Mama s-a dat cu ea în vorbă, în timp ce Milica, probabil în lupta mută şi dureroasă cu sentimentul inutilităţii, a luat ulciorul şi s-a îndreptat spre fântână, să aducă apă proaspătă pentru îndătinata linguriţă de miere a ospeţiei din casa noastră. Distanţa era de numai vreo cincizeci de metri, pe şoseaua albă, mărginită de verdele negru al ierbii. Fântâna, o gură largă de apă la faţa pământului, era adăpostită într-o zidire anume, cu troiţe de pază şi băncuţe pentru odihna drumeţilor. Pentru ca animalele să nu poată pătrunde înlăuntru, jumătatea de jos a intrării era astupată cu nişte scânduri bătute în cuie, adică cu ceea ce prin partea locului se cheamă pârleaz. Pentru a umple un vas mic, un ulcior, de pildă, era de ajuns să-l cufunzi cu mâna în apă. Vedrele însă se umpleau cu ajutorul unui cofer prevăzut cu o coadă lungă, de lemn, întotdeauna la îndemâna oricui. Milica mai fusese de multe ori la fântână, de altfel fără să fi fost mânată de cineva, îşi cunoştea bine drumul şi mişcările. De data aceea însă, cu toate că desluşea umbra intrării, n-a avut cum să observe că omul care fusese înaintea ei la fântână lăsase coada coferului rezemată în afară, pe dunga pârleazului. Copila s-a izbit de capătul ei, dar nu cu fruntea, nu cu obrazul, nu cu gura, nu cu ochiul stâng, ci exact cu plinul celui drept. Un ţipăt scurt, un firişor de sânge şi, odată cu ele, întunericul perpetuu. Conştientă că ei nu i-a fost hărăzită până la sfârşit nici măcar excepţia acelei raze bolnave, s-a întors la Vatra Luminoasă cu sentimentul că împărtăşeşte destinul comun al tuturor celor internaţi într-un aşezământ cu nume ironic. A continuat să înveţe, cu văzul în buricele degetelor, pe alfabetul Braille, până când undeva i s-a hotărât lumina cea neînserată. S-a stins repede, acasă, pe la vreo cincisprezece ani, probabil de o tuberculoză galopantă, după cât am aflat mai târziu, lucidă şi împăcată, dar nu înainte de a-i fi dictat surorii ei mai mari, chemată pe un scaun la marginea patului, o poezie perfectă, prin care-şi lua rămas-bun de la ceea ce versul final numea „o viaţă fulgerătoare”.

Amintirea Milicăi se lega acum, în noaptea aceea tulbure, de avertismentul doctorului Danny Beg, odată cu întrebarea despre o posibilă

ereditate. Repet însă că o asemenea întrebare mi se părea absurdă şi e momentul să mă explic, dacă, într-adevăr, aceasta poate fi o explicaţie suficientă pentru simţul comun. Spre deosebire de foarte mulţi oameni, care pot avea incertitudini pe linia paternităţii, cum sunt copiii din flori, eu am trăit-o întotdeauna pe cea a ascendenţei materne, şi aceasta nu numai pentru că nu mi-am cunoscut o mamă adevărată, ci şi datorită sentimentului obscur că mă născusem de-a dreptul din tată, ca Pallas-Atena din capul lui Zeus. Nu e pentru prima oară când îmi mărturisesc această meteahnă şi sunt sigur că, ori de câte ori aş mai spune-o, nu voi izbuti să mă fac înţeles. Aşadar, deşi Milica trecea în ochii tuturor drept sora mea de sânge şi cu toate că eu nu am repudiat niciodată o astfel de rudenie, în sinea mea de taină nu credeam că avem o ereditate comună, cel puţin dinspre mamă. Mai degrabă eram dispus să-i acord un sentiment patern, de vreme ce ea se prefigurase în visul meu – despre care va fi vorba mai departe – cu mult înainte de a se fi născut aievea, aşa cum Fecioara se întrupase iconografic din somnul lui Iesei. Pe de altă parte, dacă aş fi admis descendenţa noastră din acelaşi tată, soră-mea nu ar fi trebuit să se nască aproape oarbă, nici să-şi izbească de coada coferului, la fântână, exact puţina lumină a ochiului drept. În ce mă privea, în virtutea aceleiaşi descendenţe, considerată raţional, eu în nici un caz nu puteam să devin victima unei orbiri de năprasnă, adică independentă de voinţa mea, aşa cum mi-o prevestise, cu cea mai mare siguranţă, prietenul meu oftalmolog. Mai mult, aveam convingerea fermă că nu eram destinat nici unei orbiri voluntare, şi aceasta pentru motivul simplu şi foarte personal că o încercasem şi nu-mi izbutise.

Nici astăzi nu-mi amintesc fără oroare de acel straniu episod al îndelungatei mele existenţe din vremea când zăceam în temniţă sub învinuirea de a fi părtaş la o tentativă de uzurpare a stăpânirii lumeşti. Cititorul va fi, desigur, interesat să afle întâmplarea în toate amănuntele ei, dar eu apreciez că ar fi prea complicat şi m-aş îndepărta prea mult de la miezul acestei povestiri. E de ajuns să spun că nu aveam nici un amestec în complotul celor cincisprezece conjuraţi ce fuseseră prinşi, unul câte unul, înainte de a fi trecut la faptă şi în fruntea cărora se afla – lucru de neînchipuit pentru vremea aceea – o femeie. Stăpânitorul – care, de altfel, a avut o domnie foarte scurtă şi atât de neînsemnată încât istoria de abia a înregistrat-o – i-a dat pe mâna judecătorilor, spre cercetare şi osândă. Învinuiţii tăgăduiau nu numai că ar fi vrut să-l omoare pe domn, ci chiar că se cunoşteau între ei, că ar fi avut vreo legătură unul cu altul, şi aceasta cu atât mai vârtos cu cât băgaseră de seamă că judecătorii nu erau în posesia a ceea ce se cheamă dovezi materiale. S-a constatat însă că nu cu mult înainte de pretinsa descoperire a conjuraţiei toţi, absolut toţi, trecuseră pe la mine.

Fireşte, la cercetări nu am ascuns că-i cunoşteam pe fiecare în parte, că, într-adevăr, şi unul, şi ceilalţi trecuseră prin mănăstire, dar m-am jurat că nu ştiam nimic despre ceea ce li se punea în seamă şi că eu aş fi fost ultimul care să fi îndemnat pe cineva la o astfel de faptă. Fiecare din cei cincisprezece, susţineam eu, era unul dintre sutele de oameni ce se petreceau prin vatra Căldăruşanilor, dar aceasta nu însemna câtuşi de puţin că ei mi se arătau deosebiţi de alţii şi că aş avea vreo răspundere pentru ceea ce eventual gândeau. Jurământul meu nu a fost crezut. Judecătorii găsiseră că eu eram singurul factor comun al învinuiţilor, ceea ce ducea la încheierea că aş fi fost cel puţin inspiratorul complotului, fie de-a dreptul, fie pe o anume cale ascunsă, cunoscută numai de mine. În faţa apărării mele, mi se puneau veşnic aceleaşi întrebări: de ce mă cercetau atâţia oameni, de vreme ce eu nu eram nici stareţ, nici arhondar, nici chelar, nici econom, ci un simplu vieţuitor? Ce vedeau ei la mine? Prin ce îi atrăgeam eu şi de ce? De aici a început impasul meu sufletesc, căci la nici una din aceste întrebări nu eram în stare să răspund. Nu mi le pusesem nici eu, niciodată, socotind probabil că e firesc ca un om să comunice cu ceilalţi oameni – ridicam din umeri şi mi se părea tot mai mult că pârâşii mei n-ar putea crede altfel. Cu alte cuvinte, singura mea vină era aceea de a fi cunoscut prea mulţi oameni, fapt ce trebuia pedepsit. Cu toate acestea, am avut tăria să stăruiesc în apărare şi, în cele din urmă, să cer confruntarea cu ceea ce în zilele noastre se cheamă o evaluare morală. Întâia mare cumpănă s-a petrecut atunci când l-am auzit pe fiecare din cei cincisprezece că, într-adevăr, eu nu aveam nici o legătură cu învinuirea; dacă aceasta însă ar fi fost adevărată, aş fi putut să am. Întâmpinării mele că aceşti oameni mă cunosc prea puţin, judecătorii i-au zâmbit triumfal, apoi m-au întrebat dacă eu am pe cineva care mă ştie bine de tot şi pe al cărui cuvânt mă reazim cu desăvârşire. M-am luminat şi am cerut să fie poftit în cercetare Vrieniu, prietenul meu cel mai bun, poate singurul prieten adevărat. Mi s-a făgăduit că spusa lui va fi literă de evanghelie şi pentru judecători. Atunci s-a întâmplat prăbuşirea mea totală. Vrieniu s-a înfăţişat cu un peticuţ de hârtie, ars de jur-împrejur, rămas aşa dintr-o flacără, pe care se mai puteau citi următoarele cuvinte: SATOR AREPO TENET OPERA ROTAS. Am recunoscut că scrisul este al meu şi că hârtia se aflase în chilia mea, dar nu am fost lăsat să-mi duc până la capăt explicaţia că eu copiasem aceste cuvinte dintr-o carte apuseană, după care le-am transcris pe o altă hârtie, unul sub altul, într-un pătrat din care pot fi citite aidoma din orice direcţie... Acuzaţia finală s-a întemeiat pe trei considerente: mai întâi, acesta era un text codificat, deci conspirativ; al doilea, era evidentă tentativa de a-l distruge; în al treilea rând, el le fusese înfăţişat judecătorilor, fără nici o altă mărturie, de către prietenul meu cel

mai bun, ceea ce echivala cu un denunţ de totală bună-credinţă. Cred că din clipele acelea am încetat să-i mai iubesc pe oameni, dar despre aceasta nu mi-am dat seama decât a doua zi, când zăceam întins pe paiele umede şi murdare ale unei temniţe.

Nu ştiam unde anume mă aflu, fusesem legat la ochi şi purtat într-o căruţă pe un drum lung, poate lung cu adevărat sau numai învârtit pe loc. Încăperea, îngustă şi înaltă, cu pereţi de piatră netencuiţi, era luminată doar de o ferestruică cu gratii, sus, lângă tavan, prin care răzbăteau, la ceasuri regulate, toacă şi clopote. Aşadar mă aflam într-o mănăstire, dar aceasta nu era Căldăruşani. Temnicerul se făcea simţit doar o dată pe zi, când crăpa uşa din stejar ghintuit şi-mi împingea cu piciorul pâinea şi apa, după care închidea zăvoarele la loc. Eram sigur însă că rămânea în apropiere şi chiar mă veghea prin spionul minuscul, din mijlocul canatului, senzaţie ce mă tulbura mai ales în timp ce foloseam hârdăul de murdărie, căci întotdeauna am suferit de complexul pudorii. În liniştea acelei singurătăţi am revăzut, fulgerător, întregul meu proces, mărturia ambiguă a conjuraţilor, zâmbetul judecătorilor, în a căror inocenţă nu mai credeam, firescul cu care prietenul meu Vrieniu înfăţişase misteriosul petic de hârtie, osânda rostită repede şi fără un anume termen, ca şi cum ar fi trebuit să ispăşesc pe viaţă. Nu credeam că voi muri în închisoare; totul depindea de durata domniei stăpânitorului – care, după cum am anticipat, a fost scurtă –, dar nu temniţa sau libertatea mă interesau, ci sentimentul că de acum încolo eu nu mai am nimic în comun cu pământenii mei.

Atunci am hotărât să-mi ucid vederea. Tot ce-mi mai doream era o viaţă pe întuneric, o existenţă-protest şi nevedere-dispreţ, să trec prin lume ca un cavaler înzăuat în noapte. Nu credeam în curajul de a-mi vârî degetele în găvane. Ceea ce-mi trebuia era o unealtă subţire şi ascuţită, ca o undrea, cu care să-mi înţep ochii. Altceva mai bun nu putea fi imaginat acolo unde fusesem despuiat de toate bunurile şi de toţi idolii. Am scormonit prin paiele aşternutului şi am găsit un pieptene de os, cu coadă, din acelea pe care le folosesc îndeosebi femeile. Cu încetineală şi răbdare, puţin câte puţin în fiecare zi, ferindu-mă ca un hoţ la descuietoare, frecam coada pieptenului de o piatră şi încercam cu degetul apropierea vârfului. Nu avea cine să mă ferească de ochiul paznicului, aşa încât, pentru orice eventualitate, îmi alcătuisem o minciună: făuream un instrument chirurgical pentru o unghie de la picior, care-mi creştea în carne...

De negândit acum cu câtă linişte şi luciditate îmi apropiam tenebrele! În răstimpuri măsuram celula în lung, cu paşi număraţi şi cu ochii închişi, preînchipuindu-mi umbletul orbului. Eram pregătit pe dinlăuntru – totul era de acum o problemă de timp şi de tehnică.

În sfârşit, unealta a fost gata. Vârful era ascuţit ca un ac, asasinarea ochilor trebuia să se producă noaptea târziu, când veghea temnicerului părea că adoarme. Întins pe paie, cu arma sub căpătâi, socoteam curgerea clipelor de după miezul nopţii, pândind paşii de pâslă ai strigoiului de după zăvoare. Mă încerca o spaimă: să nu ţip, să nu gem. Şi încă una: nu cumva durerea ascuţită a primului ochi să-mi paralizeze mişcarea mâinii către celălalt. M-aş fi făcut de râs, ca un caraghios al propriului meu destin. Cât de ridicol sună cuvântul *chior* pe lângă suveranul *orb* !... Timpul se făcuse vâscos.

Nu mi-am dat seama când m-a furat somnul şi cât a durat visul. Poate o secundă, poate ceva mai mult. Eram pe apa Bistriţei moldovene şi stăteam în picioare pe o plută şi pluta luneca în susul apei. Lângă mine, tot în picioare, a apărut deodată Milica, tânără, înaltă, bălană, cu ochii ficşi, de statuie, ochii neluminaţi cu care avea să înlăcrimeze cincisprezece ani din viaţa mamei. Tăceam amândoi pe plută şi pluta mergea în susul apei, apoi s-a abătut uşor către malul drept şi s-a apropiat de buza uscatului. Mi-am simţit umărul împins gingaş, ca de o adiere, şi am pus piciorul pe iarbă. Atunci am auzit vocea Milicăi: „Şi nu uita, nu ai dreptul să-i fii altuia povară!”. Şi pluta s-a depărtat de mal şi continua să lunece în susul apei, purtând pe ea o statuie de abur.

M-am trezit. Am scos de sub căpătâi pieptenele cu lance şi l-am îngropat ritual, sub ţărână şi paie.

Cuvintele Milicăi sunaseră în mine ca o poruncă. În fervoarea mea sinucigaşă nu mă gândisem nici o singură clipă că voi îndatora pe cineva să-mi suplinească toiagul sau câinele. Dar mă gândeam acum, odată cu năvala amintirii, după strania proorocie a doctorului Danny Beg. „Asta în nici un caz, îi strigasem, în nici un caz!” Desigur, urletul meu era nu numai refuzul de a-i deveni altuia povară, ci şi protestul împotriva unei condamnări stupide. El însă nu ajuta la nimic. Dar dacă osânda se proiecta sub semnul fatalităţii, dependenţa mea de un alt om o puteam evita printr-un lung şi riguros exerciţiu de voinţă, printr-o adaptare prealabilă la condiţia orbului total.

Cu acest gând plecasem către mănăstirea Dintr-un Lemn, profitând de o mai veche invitaţie a stareţei Raisia, care ştia că-mi place să lucrez în liniştea chinoviei şi să mă plimb pe drumul morii, străjuit de magnifice sălcii pletoase. Negăsind nici un mijloc de transport de-a dreptul către apa Otăsăului, m-am hotărât să fac un popas la Govora şi de acolo să-mi continui drumul pe jos, peste dealuri, poate cu o scurtă oprire la Surpatele. Aici însă, în ctitoria lui Radu cel Mare, dădusem peste şantierul domnului Lotru, cu toate înnoirile lui, iar inginerul acela inimos – care pretindea că e

doar tehnician şi al cărui mormânt l-am văzut mai deunăzi în cimitirul de la Hurezi – era însufleţit de ideea că poate să-mi arate principala sa operă, descoperirea şi recondiţionarea spaţiului în care a funcţionat tipografia lui Matei Basarab, anume în demisolul aripei dinspre răsărit. Era spre seară, cinaserăm împreună la cantina şantierului, cu puţini comeseni, cei mai mulţi dintre meşteri fiind localnici, din satele apropiate. Domnul Lotru fremăta de nerăbdare.

— Păcat că aţi sosit atât de târziu, mi-a spus el. Acum se lasă noaptea şi încă nu avem curent electric. Dar mergem mâine dimineaţă. Nu se poate să nu vă intereseze. Sunt sigur că am identificat zeţăria, locul teascului şi depozitul de hârtie. Dacă voi găsi destulă înţelegere la autorităţi, aş vrea să populez acest spaţiu cu replici ale utilajelor vechii tipografii, de la literele şi gravurile în lemn până la vârtej. Ar putea fi un muzeu foarte original.

Am fost găzduit într-o chilie proaspăt văruită şi mobilată, din cele pregătite pentru călugăriţele ce urmau să vină şi care îşi trimiseseră dinainte o parte din bagaj. Aşa se face că am dat cu ochii de două baloturi, un cufăr de nuiele, o ladă braşoveană, înflorată, ca pe vremuri, de zestre, iar din cele câteva cărţi de pe masă am aflat cu emoţie că aici avea să locuiască maica Evghenia Racoviţă, fostă dăscăliţă de limba germană în aşezămintele de la Bistriţa, căreia obişnuiam pe atunci să-i spun „mămica”. Domnul Lotru s-a dus să se culce şi m-a lăsat în grija lămpii cu petrol, cu sticla uşor afumată, semn că odaia mai avusese şi alţi musafiri. Am răsfoit cărţile maicii Evghenia, dar nu-mi era de citit şi nici de dormit nu-mi era. Gândurile mele erau negre ca noaptea de afară.

Într-un târziu am ieşit în pridvor. Peste tot era beznă, o beznă de nepătruns, un văzduh al deznădejdii în care trebuie, totuşi, să te mişti. De fapt, era tocmai ce-mi trebuia. Îmi pusesem în gând să ajung să mă orientez perfect în întuneric, dar nu numai într-un spaţiu familiar cunoscut prin rutină, ci şi în unul nou, nemaiumblat, unde să pot identifica direcţiile, distanţele şi chiar obiectele, în natura şi dimensiunile lor, toate acestea fără ajutorul pipăitului. Ştiam că pierderea unuia din cele cinci simţuri se compensează prin ascuţirea celorlalte, dar eu voiam să mi le ascut pe cele patru înainte de producerea catastrofei, să devansez lucrarea naturii prin roada propriei mele voinţe. Mai mult, în acelaşi chip speram să dobândesc un al şaselea simţ, despre care vorbeşte uneori ştiinţa şi asupra căruia meditasem din marginea experienţei. La vremea când Milica învăţa la Vatra Luminoasă, eu mă învoiam de la şcoală în fiecare duminică la prânz şi petreceam toată după-amiaza împreună cu ea şi, bineînţeles, cu colegii ei. Aşa am ajuns să cunosc nu numai alfabetul Braille – prin faptul că Milica,

în zilele săptămânii, îmi trimitea la internat scrisori care, spre veselia multora, erau singurele pe care pedagogii nu le puteau cenzura –, ci şi viaţa de fiece oră a copiilor nevăzători. Dacă am înţeles siguranţa cu care băieţii urcau şi coborau în goană scările dintre parter şi etaj, certitudinea fiecăruia de a merge, în sala de clasă, exact către banca lui, niciodată nu am priceput cum erau în stare să joace fotbal în curte, după toate regulile jocului, prin ce miracol se realizau „pasele” şi zbura mingea către un portar care sărea la timp în apărare. Tot o taină îmi era şi liniştea din sala de clasă în momentul când eu intram s-o caut pe Milica; pe aceeaşi uşă ce se deschidea şi se închidea la numai câteva secunde, ei *ştiau* că a intrat „altcineva” decât unul din ai lor. Într-o zi, când întârziasem mult, nu am găsit-o pe Milica la locul obişnuit. Mi s-a spus că e în sala de pian. Milica, buna şi blânda Milica, nu voise niciodată să răspundă rugăminţii mele de a-mi cânta ceva, măcar un fragment, un exerciţiu, o improvizaţie. „Lasă, surâdea ea pe sub ochii ficşi, am să-ţi cânt altă dată, când o să ştiu mai bine.” Uşa era întredeschisă şi am rămas în afara ei, fără s-o mişc. Milica de abia începuse *Sonata lunii* şi am urmărit-o cu emoţie şi încântare. Din când în când se poticnea pe clape şi relua măsura de la capăt. La sfârşitul părţii întâi s-a oprit, cu mâinile pe genunchi. Îmi venea s-o aplaud, dar n-am făcut-o. I-am pus o mână pe umăr, ea m-a sărutat. „Pentru tine am cântat, mi-a spus, ştiam că eşti aici, în faţa uşii.” „De când?” am întrebat-o. „Puţin după ce am reluat al patrulea exerciţiu.” „Şi de ce te-ai oprit?” „De aici încolo merge mult mai prost”, mi-a răspuns ridicându-se şi purtându-mă de mână spre curtea interioară, unde băieţii jucau fotbal. Milica dobândise un al şaselea simţ – de fapt, un al cincilea, inefabil – şi tocmai pe acesta îl râvneam eu când coboram în beznă scările cerdacului de la Govora şi începeam să explorez principalul şantier al domnului Lotru. Întunericul era desăvârşit, dar aveam sentimentul că nu sunt singur.

A doua zi m-am sculat târziu. Domnul Lotru mă aştepta cu nerăbdare. La micul dejun, în timp ce ne sorbeam ceaiul, i-am spus că voi fi bucuros să revăd lucrările din fosta tiparniţă, mai ales că voiam să-mi limpezesc o nedumerire. Nedumerirea însă, de data aceasta, era a inginerului, care nu pricepea de ce folosisem verbul „a revedea”. I-am explicat că avusesem o insomnie şi că, nefiind în stare să citesc, am făcut o plimbare prin demisolul aripei dinspre răsărit, unde, într-adevăr, există toate semnele că în cele trei încăperi a funcţionat cândva o imprimerie medievală. Şi i-am dat chiar câteva amănunte, dar nu ca să-i sporesc uimirea, ci pentru că eu însumi eram nerăbdător să am o confirmare. Dar domnul Lotru, cu sprânceana lăsată, era preocupat de altceva.

— Paznicul mi-a raportat că noaptea a fost liniştită şi că nu s-a

întâmplat nimic deosebit. Asta înseamnă că a dormit în timpul serviciului sau, ceea ce ar fi şi mai grav, că m-a minţit. Ori pentru una, ori pentru alta, va trebui să-l dau afară.

— Domnule Lotru, am intervenit eu, întunericul era desăvârşit, iar eu am umblat încet. Paznicul, din foişorul lui, nu avea cum să mă vadă.

— Dar lanterna?

— Nu am lanternă.

— Atunci lumânarea, felinarul, lampa de gaz, trebuie să fi avut ceva în mână...

— Nu, n-am avut nimic, m-am lăudat eu ca după o biruinţă, în timp ce inginerul, după toate semnele, mă supunea unor măsurători lăuntrice. N-am avut nimic în afara însuşirii de a vedea perfect prin întuneric. Nu vă mai gândiţi la paznic, el e cu totul nevinovat, mai degrabă fiţi bun şi limpeziţi-mi nedumerirea de care vă vorbeam.

— Anume? s-a recules el.

— Paralel cu faţada clădirii, înlăuntru se află un coridor care merge spre stânga şi apoi se îndoaie de-a lungul peretelui nordic, ca un vinclu de aer.

— Exact.

— Acest vinclu nu are absolut nici o deschidere – uşă sau fereastră – nici spre exterior, nici spre cele două încăperi pe care le mărgineşte. E un spaţiu orb.

— Într-adevăr, a admis domnul Lotru, e o problemă pe care nu mi-am lămurit-o, dar asupra căreia, absorbit de altele, nici nu am insistat.

— Dacă-mi permiteţi, aş insista eu.

— Mă rog, desigur...

— În schimb, pe peretele nordic al tipografiei există o construcţie singulară, în chipul unui contrafort...

— De ce singulară? Pe acelaşi perete mai sunt încă două contraforturi.

— Da, dar acestea sunt de mărime, ca să zic aşa, normală, ca şi cele de pe peretele vestic, pe când cel de care vorbesc eu e mult mai mare, aproape dublu, şi se află pe locul unde ar fi trebuit să existe două, poate singura uşă care făcea legătura între tipografie şi corful dinspre nord. Ei bine, această uşă nu mai există.

— Vă gândiţi la ceva anume? s-a încreţit şeful de şantier.

— Contrafortul acesta, mă gândesc, ascunde un spaţiu suspect. Suspect, în sensul că e foarte bine camuflat. Din coridor – căci şi aşa e întunecat – nu poţi bănui existenţa unei deschideri, iar din tipografie nu vezi altceva decât un contrafort între alte vreo patru – le-am numărat bine.

— A! s-a luminat inginerul, credeţi că acolo se află o tainiţă?

— De ce nu? am răspuns. Toate mănăstirile, ca şi casele donate, de altfel, erau prevăzute cu încăperi secrete pentru păstrarea bonurilor de valoare. Eu am bănuit una acolo, la colţul de nord-vest.

— Nu, nu m-am gândit..., dar dacă stau acum şi mă gândesc, s-ar putea să aveţi dreptate... Vă asigur, totuşi, că întregul contrafort e compact. Dacă presupunerea dumneavoastră e adevărată, atunci lucrurile s-au petrecut aşa: la un moment dat, în cine ştie ce secol, s-a observat o şubrezire a peretelui de nord şi s-a procedat la o consolidare rapidă şi necostisitoare, prin umplerea tainiţei cu piatră şi mortar, aceasta preluând imediat funcţia unui stâlp de susţinere, mai ales că se află la baza clădirii, în prelungirea fundaţiei.

Am surâs a admiraţie.

— Modestia dumneavoastră e exagerată, domnule inginer. Un simplu tehnician, chiar cu experienţă, nu ar fi capabil de o asemenea rapidă reconstituire. Reţin însă că nu excludeţi existenţa unei foste tainiţe.

— Vă interesează în mod special? s-a mirat gazda.

— Ah, n-aş putea spune că în mod cu totul special. Când mi-am dat seama de existenţa acestui spaţiu izolat şi inaccesibil, mi-a venit în minte o întrebare care mă cercetează ori de câte ori mă opresc prin mănăstirile Vâlcii.

— Urmăriţi cumva un tezaur ascuns?... Domnul Lotru şi-a luat repede seama, ca după o impoliteţe. Iertaţi-mă, chiar dumneavoastră aţi făcut legătura între ideea de tainiţă şi aceea de bunuri valoroase. Mă rog, dacă nu trebuie să-mi spuneţi, n-o faceţi!

— Nu am nici un motiv, domnule inginer, nici un motiv să mă ascund. Iată despre ce e vorba: *Cronica anonimă a Ţării Româneşti* pomeneşte că voievodul Ştefan Cantacuzino, care i-a urmat în scaun lui Constantin Brâncoveanu, a intentat un proces de vrăjitorie asupra unei călugăriţe din mănăstirea Dintr-un Lemn...

— Straniu, cu desăvârşire straniu, m-a întrerupt gazda. Auzi, domnule, vrăjitorie...

— După câte ştim, e singurul proces de acest fel din toată istoria noastră naţională. Ei bine, judecata s-a făcut la repezeală, iar maica Olimpiada, drept osândă, a fost zidită de vie într-o mănăstire din apropiere.

— Oribil! s-a scuturat inginerul.

— Cumplit! l-am confirmat eu, dar cronicarul comite un fals pomenind de mănăstirea Bascov, ceea ce înseamnă că secretul acelui loc era mai straşnic decât al procesului în sine. De fapt, eu nici nu cred într-un adevărat proces. În condiţiile justiţiei lui Ştefan, nu poate fi vorba de o

condamnare, ci, pur şi simplu, de o crimă. Dacă vă amintiţi, ea fusese precedată de o altă crimă, vinderea Brâncoveanului...

— Crimă înşesită, dacă ne gândim bine...

— ...pe care istoria a răzbunat-o; după numai un an, atât Stolnicul, cât şi fiul său Ştefan Cantacuzinul aveau să fie spânzuraţi la Istanbul, în aceeaşi temniţă unde fusese torturat nepotul şi vărul lor de sânge. Până la urmă, totuşi, Brâncoveanu a avut parte de un mormânt, care i se cunoaşte. În ce o priveşte pe călugăriţa Olimpiada, deseori mă întreb dacă s-ar putea şti unde anume a murit, desigur prin sufocare, după ce fusese zidită de vie.

Între timp, bucătăreasa ne pusese în faţă câte o ceaşcă de cafea; după prima sorbitură, domnul Lotru s-a hotărât, în fine, să-şi aprindă o ţigară.

— Totuşi, a reluat el discuţia, dacă spusa cronicarului trebuie luată drept reper, atunci mănăstirea cea mai apropiată de Dintr-un Lemn este Surpatele. Acolo aţi încercat?

— N-am dat de nici o urmă – nici în zidire şi nici în amintirea celor mai bătrâne dintre maici.

— Mă gândesc şi la altceva, dacă-mi permiteţi. Vedeţi, a zidi un om de viu presupune o operaţie de mare complexitate, cu participarea unui oarecare număr de persoane, adică cel puţin un oştean, un zidar şi, oricum, nu-i aşa?, cineva din mănăstire, dacă nu chiar egumenul, măcar economul sau chelarul... În fine, asta nu e o treabă simplă, ca şi cum ai îngropa un cadavru în pădure şi tragi peste el ramuri şi frunze. Or, pe vremea lui Ştefan Cantacuzino, adică în 1714... sau 1715..., mă rog, când s-a petrecut întâmplarea?...

— În august 1714.

— Ei bine, la vremea aceea mănăstirea Govora avea o vechime de aproape două secole şi era destul de populată cu monahi. Tot aşa era, dacă nu mai mult, deşi mai nouă, cea de la Hurezi. De aceea mă gândesc că o asemenea execuţie putea fi comisă mai degrabă într-un schitişor mărunt, cum e Surpatele, decât într-o lavră ca a Govorei sau, să zicem, a Hurezilor.

— Termenul „execuţie” e impropriu, am sărit eu. Învinuită de vrăjitorie a fost nu numai călugăriţa Olimpiada, ci şi o slujnică a doamnei Păuna, care-şi însoţea stăpâna la mănăstirea Dintr-un Lemn. Slujnica a fost spânzurată, ceea ce, într-adevăr, se poate numi o execuţie, adică finalul unei condamnări la moarte. Oricare ar fi fost felul osândei, execuţia avea un caracter public, se făcea în văzul mulţimii care trebuia astfel înfricoşată; mai mult, capetele celor ucişi de sabie erau purtate în vârful suliţelor şi apoi expuse pe metereze. Execuţia se trâmbiţează, crima se ascunde. În cazul maicii Olimpiada nu poate fi vorba de o execuţie, ci de un asasinat.

— Sunt de acord, dar tocmai aceasta pledează în favoarea opiniei mele că un asemenea act – pe care, vă amintiţi, l-am calificat drept oribil – nu se putea comite decât într-un loc singuratic, cât mai ferit de indiscreţia oamenilor. Bănuiala mea mă poartă tot către Surpatele sau, mă rog, către ceva asemănător. Ar trebui să insistaţi într-acolo. Mai încercaţi şi la Bascov.

— Vai, domnule inginer, eu nu sunt nici procuror, nici detectiv, vă rog să nu mă confundaţi. De altfel, ar fi ridicol să încerc reconstituirea unei crime care s-a petrecut acum un sfert de mileniu...

— Mai mult, s-a înveselit domnul Lotru, o astfel de anchetă nici n-ar avea obiect. De obicei, pleci de la victimă ca să ajungi la criminal. În cazul de faţă...

— De ce „cazul de faţă”? l-am întrerupt eu.

— Mă rog, mă rog, în cazul din discuţia de faţă – căci asta am vrut să spun –, criminalul e cunoscut, sau cel puţin denunţat, în persoana lui Ştefan Cantacuzino, dar lipseşte tocmai ceea ce e mai important, cadavrul victimei. Or, în absenţa totală a corpului delict, criminalul continuă să rămână doar prezumtiv, ceea ce înseamnă că îndoielnică rămâne şi singura mărturie pe care o deţinem, aceea a unui cronicar căruia nu-i cunoaştem măcar numele.

— Vreţi să spuneţi că totul ar fi o legendă? m-am enervat eu.

— Mă rog, nu neapărat, dar, oricum, până la evidenţa esenţială... O, n-aş vrea să credeţi că sunt un spirit dizolvant, demobilizator... În definitiv, îmi dau seama că mă aflu în faţa unui om neobişnuit, pentru care biata mea demonstraţie logică n-ar avea absolut nici o valoare. La urma urmei, un om înzestrat cu însuşirea de a vedea prin bezna văzduhului ar putea să se descurce tot atât de bine şi prin întunericul istoriei... În orice caz, vă asigur că voi fi gata să vă stau la dispoziţie. Dacă presupusa tainiţă vă mai interesează, putem face sondaje mai profunde..., chiar astăzi, dacă doriţi... sau, de ce nu?, chiar acum, de vreme ce tot ne-am propus să vizităm şantierul împreună... Oamenii mei sunt deja la lucru..., doar paznicul (normal, nu?) a plecat să se culce...

— Domnule inginer, am zis ridicându-mă, vă mulţumesc pentru amabila dumneavoastră ospeţie şi vă cer îngăduinţa să-mi văd de drum. Îmi dau seama că s-a făcut târziu, trebuie să plec.

— Şi şantierul?

— O să-l revăd altă dată.

Mă silisem să nu pun o tărie deosebită în pronunţarea verbului „revăd”, dar îmi dădeam seama că interlocutorul meu cunoaşte deosebirea dintre un cuvânt luminat de accent şi unul luminat de conştiinţă. Mă mustram pentru slăbiciunea de a-i fi destăinuit ceea ce trebuia să rămână

secretul meu personal – şi dacă n-ar fi intervenit problema paznicului, pe care eram dator să-l apăr, aş fi spus că făcusem doar o glumă şi că mă plimbasem prin spaţiul fostei tiparniţe călăuzit de o lanternă. Acum însă era prea târziu, domnul Lotru insinuase chiar o ironie la adresa înzestrării mele neobişnuite, iar faptul mi-a apărut şi mai evident când, după ce mi-am luat rămas-bun şi mă petrecea cu privirea, el a adăugat:

— ...Şi vă asigur că nu voi lua nici o măsură împotriva paznicului, deşi nu sunt convins de nevinovăţia lui!

Am părăsit Govora mai tulburat decât venisem, cu toate că eram în posesia unui câştig neaşteptat, acela de a mă orienta perfect în condiţia nevăzătorului total. Din acest punct de vedere puteam fi liniştit, nu voi întâmpina situaţia de a-i fi altuia povară – testamentul Milicăi se dovedise lucrător, şi încă atât de repede, ca prin miracol, fără presupusele lungi şi chinuitoare exerciţii de adaptare. Ceea ce nu însemna, fireşte, că trebuia să aştept cu seninătate momentul fatal, anunţat de doctorul Danny Beg. Dar tulburarea de acum se datora, în principal, întâlnirii mele cu domnul Lotru. Dacă mă gândeam bine, vina era mai mult a mea. Da, într-adevăr, ar fi trebuit să respect programul hotărât de cu seară, acela de a vizita împreună şantierul, fără să-i fi descoperit un adevăr care era numai al meu şi din care, până la urmă, el nu crezuse o iotă. Nu încercase nici măcar să mă menajeze, aşa cum faci cu un copil căruia, din respect pentru frăgezimea vârstei, nu-i contrazici fanteziile. Sau, ştiu eu?, poate chiar un asemenea menajament, pe care l-aş fi simţit oricum, m-ar fi durut mai mult. Totuşi, greşisem oprindu-mă şi insistând asupra misteriosului spaţiu din fosta tiparniţă. Ar fi trebuit să mă limitez la descrierea intrării, a încăperilor, bolţilor şi a celor câteva firide; toate acestea ar fi fost de ajuns să-l surprindă pe interlocutorul meu. Dar, Doamne!, eu eram convins că n-o făcusem să-l surprind, şi cu atât mai puţin să-l uimesc, nu-mi pregătisem un anume plan în acest sens, nu gustasem cu anticipaţie satisfacţia diabolică de a-mi epata amfitrionul. Totul se petrecuse în chipul cel mai natural şi tot atât de firesc mă pomenisem, în timpul conversaţiei, că fac legătura între o presupusă tainiţă mănăstirească şi relatarea *Cronicii anonime*. Desigur, nu eram un anchetator penal, dar inginerul se comportase ca şi cum aş fi fost, dovedindu-şi o nebănuită abilitate în a-l deruta pe întrebătorul inoportun şi a-i îndepărta interesul de la obiectivul urmărit. Comportamentul şefului de şantier ar fi trebuit să mă amuze dacă, în final, inginerul n-ar fi încercat să profaneze istoria, dizolvând mărturia documentului în posibilitatea unei simple legende. Acesta era lucrul cel mai grav şi cu această nelinişte am străbătut cele câteva crânguri şi poieni de peste deal, până ce am poposit, pentru numai o jumătate de ceas, la schitul Surpatele.

Aici avea să mă întâmpine o surpriză, una din acele întâmplări aparente ce luminează ca un fulger drumul unui cercetător – fie el filosof, jurist, teolog sau om de ştiinţă – tocmai când acesta crede că s-a împotmolit definitiv, întâmplare care e pusă, de obicei, pe seama norocului. În timp ce beneficiam de tradiţionala dulceaţă cu apă rece, şi încă obsedat de conversaţia cu inginerul Lotru, le-am mai întrebat o dată pe bătrânele de la stăreţie dacă în obştea schitului se păstrează cumva amintirea unei călugăriţe Olimpiada, adusă din altă parte şi îngropată aici. Mi s-a spus ceea ce deja ştiam, dar bătrânele au adăugat că duhovnicul Varsanufie, când iese la liturghie cu Cinstitele Daruri, obişnuieşte să pomenească pe o oarecare Olimpiada Monahia; nimeni însă nu a îndrăznit să-l întrebe ceva, bănuindu-se că aceea va fi fiind vreo rudă de-a sfinţiei sale. Cu acel prilej am aflat că bietul Varsanufie, alungat din Govora de răutatea oamenilor, rătăcise prin câteva aşezări din stânga Oltului şi, în cele din urmă, se învoise cu poftirea stareţei de a-şi cheltui bătrâneţele la altarul Surpatelor. Dar, spre marea mea dezamăgire, mai aveam să aflu că părintele, cam suferind în ultima vreme (i se umflau picioarele), plecase pentru câteva zile la Craiova, să-l vadă un doctor. Maicile nu ştiau dacă Varsanufie o pomenea pe Olimpiada Monahia şi în timp ce era egumen la Govora sau dacă luase acest obicei numai după ce venise la Surpatele, şi nici dacă el, fie dincolo, fie aici, descoperise acest nume în vreunul din vechile şi neştiutele pomelnice, scrise cu chinovar pe tăbliţe de lemn ori zgâriate cu vârful copiei în peretele proscomidiarului. Aşadar aveam să revin săptămâna viitoare să-l întâlnesc pe duhovnic, singurul, acum, prin care se părea că-mi surâde norocul de care vorbeam mai sus.

Cu această nădejde mi-am luat rămas-bun de la bătrâne, am trecut colina dinspre asfinţit şi am prins a coborî, agale, pe Drumul Doamnei, prin bogatele livezi de pruni, piersici şi meri, nu fără a mă emoţiona la gândul că merg pe urmele Maricăi Brâncoveanu, nefericita soţie a voievodului-martir, care venea destul de des la ctitoria ei din roata surpăturilor împădurite, să-şi odihnească lacrimile în pacea acestor pridvoare. Iată însă că ceea ce la Govora mi se năzărise ca o simplă curiozitate de construcţie mănăstirească acum lua, într-adevăr, proporţiile unei anchete pe seama istoriei. Perspectiva de a-l interoga pe Varsanufie mă făcea să cred că presupunerea domnului Lotru ar trebui gândită cu ceva mai multă luare-aminte. În primul rând, schitul Surpatele este aşezarea monahală cea mai apropiată de mănăstirea Dintr-un Lemn, la numai o oră de mers. În al doilea rând, el nu a avut niciodată mai mult de zece-cincisprezece suflete, biete femei care puteau fi uşor izolate de călăii Cantacuzinului. În al treilea rând, duşmanul şi uzurpatorul lui Brâncoveanu putea să-şi ofere plăcerea sadică de a consuma

crima nu în altă parte, ci chiar aici, într-o ctitorie brâncovenească. Firele se ordonau către smerita chinovie de „călugăricioare”, cum se numea pe vremuri, şi o nouă nelinişte mă bântuia la gândul că tot pe acest drum, dar în direcţie opusă, va fi fost târâtă, noaptea, cu căluşul în gură, victima voievodului Ştefan.

Am trecut apa Otăsăului cam la un ceas înainte de amiază. Mănăstirea Dintr-un Lemn mă întâmpina mai întâi cu alaiul sălciilor pletoase, de o parte şi de alta a drumului de intrare, apoi cu turla clopotelor şi, în sfârşit, cu hora lăuntrică a incintei, ale cărei ritmuri arhitecturale, unduite pe trepte şi pridvoare, destăinuiau ceva din gingăşia dansurilor cereşti. Prevenită printr-o carte poştală, maica stareţă îmi lăsase vorbă s-o aştept până ce va isprăvi o şedinţă de consiliu, după care urma să prânzim împreună.

Mi-am lăsat sacul de drum în seama surorii de serviciu şi mă gândeam să urc în umbra stejarilor seculari din vecinătatea vechiului lăcaş de lemn, dar deodată m-am pomenit îndreptându-mă către biserica cea mare, de piatră, în al cărei pridvor mă aşteptau, parcă, de două veacuri şi jumătate, măriile lor Ştefan Cantacuzino Voievod şi doamna sa Păuna. Erau aceiaşi: el, cu chipul întunecat în barba neagră, cu privirea aspră deasupra gurii strânse; ea, încă tânără şi aproape frumoasă, cu faţa smeadă, buze severe şi ochi de gheaţă, parcă împotriva slăvitelor straie de tafta şi urşinic, năpădite de fireturi. Am stat aşa, faţă-n faţă, preţ de câteva minute, până ce doamna şi-a retras dreapta de pe chivot, şi-a scos, cu amândouă mâinile, coroana de pe cap şi şi-a pus în locul ei işlicul cu tulpan. Acum, într-adevăr, era Păuna cea de demult, aşa cum venise ea aici, la Dintr-un Lemn, în acel ajun de Sântă Măria Mare, să se închine la hram. Măcar că cerceii de aur şi nestemate, ca şi mărgăritarele de la gât pieriseră sub spumele tulpanului, trufia ei rămăsese întreagă, aşa cum o moştenise din neamul Grecenilor, în trupul înalt şi subţire, aprig pe călcătură.

— Mărită doamnă, i-am zis, rogu-te cu toată cuviinţa să-ţi mai porţi odată lujerul pe scara de piatră şi să mai faci un popas în iatacul de oaspeţi al stăreţiei celei vechi, unde te aşteaptă schimonahia Elisabeta.

— De ce nu mă aşteaptă stareţa? se mâhni ea.

— Maica stareţă e într-o şedinţă de consiliu şi nu va isprăvi decât peste un ceas.

— Asemenea treburi nu se fac în timpul privegherii celei mari şi nici atunci când în mănăstire a intrat doamna ţării.

— Într-adevăr, acum iau seama că ai întârziat, mărită doamnă, iată că se lasă amurgul, din biserică se aud cântările litiei, rădvanul măriei tale e albit de pulberea drumului, Ilina ţi-a dus lucrurile în odaia de dormit, a scos

din cufăr anaforniţa şi sfeşnicele de argint afierosite sfintei mănăstiri, acum îţi găteşte aşternutul, te vei odihni tot în stăreţia cea veche, căci la cea nouă încă mai lucrează meşterii măriei tale, la anul va fi gata şi foarte frumoasă, în mândreţea lăsată nouă de duhul Brâncoveanului, nu te supăra că norodul din curte nu s-a dat la o parte din calea măriei tale, aşa e uneori prostimea, se sminteşte din te miri ce, dar despre toate acestea o să-ţi vorbească mai limpede bătrâna care te aşteaptă în capul scării şi care te va pofti înlăuntru...

Cred că niciodată n-aş fi ştiut ce s-a petrecut atunci în iatacul de oaspeţi, dacă acolo nu s-ar fi aflat o firidă cu soborul arhistratigului Gavriil, scrisă din porunca marelui vornic Preda Brâncoveanu, şi dacă din ceată n-ar fi făcut parte şi fârtatele meu Uriil. Trebuind să plece într-o ascultare la Stambul, acesta m-a rugat să-i ţin locul până se întoarce, ca nu cumva între timp să i se vadă lipsa şi să se işte tulburare ca în faţa cine ştie cărei minuni. Aşa se face că am ajuns tocmai la vremea potrivită, când se termina voroava de început, cu politeţuri de o parte şi de alta, privind călătoria doamnei sau starea mănăstirii. Iatacul nu era prea larg, mai mult o odaie de taină decât de primire, din care pricină părea cam încărcat, cu divanuri de jur-împrejur, unul lângă altul, ca şi măsuţele joase, cu izvoade turceşti, ca să nu mai vorbesc de mulţimea icoanelor ce umpleau tot peretele de răsărit, în mijlocul cărora ardea, zi şi noapte, o candelă cu untdelemn. Se făcea noapte, uceniţele aprinseseră lumânări de ceară curată, binemirositoare, în sfeşnicele lor de argint. Am înţeles că doamna nu voise să mănânce nimic în seara aceea, nu-i era foame, se simţea şi puţin obosită, nu poftise nici cafea, dar încuviinţase să soarbă o licoare de soc amestecată cu miere, pe care însă nu a voit-o pregătită de ascultătoarele stăreţiei, ci de Ilina, femeia ei de credinţă, fapt care o nemulţumise pe gazdă. Maica Elisabeta era o femeie înaltă, uscăţivă şi subţiratecă, cu ochi negri, nasul drept şi gura uşor pungită de bătrâneţe. Tulpanul negru, pogorât de pe culion de-a lungul obrajilor şi împreunat sub bărbia ascuţită, mărginea un chip triunghiular, mai degrabă aspru decât blând, înnobilat însă de albul părului de la tâmple, scăpat de sub scufie în două şuviţe întinse. Peste dulamă era încinsă cu o curea de piele, iar pe sub rasă purta şorţul de schimnică, cu semnele mântuitoarelor pătimiri scrise cu arnici galben pe postavul negru, aşa cum cere rânduiala celor ce s-au lepădat cu totul de lume. Aşezată în jilţul din faţa doamnei, îşi ţinea mai mult în poală mâinile ofilite, cu degete lungi, foarte lungi, aşa cum de obicei nu au femeile din popor; nu tremurau, aveau doar un fel de neastâmpăr, potolit însă de şiragul mătăniilor negre, de-a lungul căruia se plimbau ca şi cum ar fi ascultat nişte porunci de taină. Păuna o cerceta cu destulă luare-aminte pe sub pleoapele ei veşnic pânditoare, cu atât mai mult cu cât mărturisea că nu mai fusese prin astă mănăstire din vremea stareţei

Ştefana, singura, de altfel, pe care o cunoscuse.

— Sunt mai mult de trei ani şi jumătate, o lămuri gazda, de când cuvioasa Ştefana s-a mutat în lăcaşurile cele veşnice.

— De atunci, aşadar, eşti cuvioşia ta stareţă? se interesă doamna.

Călugăriţa surâse şi ridică din umeri.

— Eu nu sunt stareţă, mărită doamnă, sunt o biată păcătoasă care face doar ascultare. Vezi măria ta, după ce a răposat cuvioasa Ştefana, care cârmuise obştea vreme de unsprezece ani, soborul a vrut să mă aleagă în locul ei pe mine, pesemne ca mai bătrână, că altă vrednicie nu am. Vlădica nu s-a împotrivit. Numai că eu, între timp, luasem asupră-mi legământul schimei celei mari, care nu îngăduie trepte de cinstire pământească, oricum s-ar chema ele, tron arhieresc, egumenie sau cârjă stăreţească. Aşadar nu am primit alegerea, dar nici soborul şi nici vlădica nu au vrut pe o alta, ci m-au îndatorat tot pe mine, nevrednica, să duc această răspundere, după ce însă au înţeles că eu nu voi îngădui să mi se sărute mâna, să mi se spună stareţă sau să fiu scrisă ca atare în pomelnicul mănăstirii...

— Fără numai cu numele, vru s-o întregească doamna.

— Nici măcar cu acesta, căci nu s-ar potrivi. Schimonahia Elisabeta nu poate fi stareţă, iar monahia Olimpiada nu mai e în fiinţă de aproape patru ani. Văd, măria ta, că te umbreşti a nepricepere, dar trebuie să ştii că în pravila noastră numele cel vechi moare odată cu omul cel vechi. Olimpia a murit în Olimpiada, iar aceasta din urmă în ceea ce sunt acum.

— Poţi să-mi spui, măicuţă, când a murit Olimpia?

— Acum şaizeci de ani. Aveam numai cincisprezece.

— Şaizeci de ani într-o mănăstire!... oftă Păuna. Rămase câteva clipe cu ochii pironiţi în jocul unei lumini, apoi îşi ţuguie buzele, scuturându-se, ca şi cum s-ar fi lepădat de o icoană închipuită. Dacă într-o viaţă de om n-ai dobândit nici nume, nici putere, nici avere şi nici cinstire, atunci de ce-ai mai trăit?

— Pravila noastră e alta decât a domnilor şi împăraţilor, o lămuri bătrâna. Măria ta ai luptat să ajungi doamnă şi ai ajuns.

— De unde ştii că m-am luptat şi că domnia n-a venit de la sine? se răsuci Păuna, după care se potoli ca prin farmec. De la sine a venit, măicuţă, aşa să ştii! Ai cumva şi darul duhovniciei?...

— Pe acesta îl au numai bărbaţii, dar pot păstra o taină, dacă aceasta se cere pecetluită.

— Ei bine, să ştii că eu nu l-am iubit pe bărbatul meu. Tinereţei mele i-a fost drag feciorul boierului Pârvu Creţoiu din Măldăreşti, dar de măritat m-am măritat cu Ştefan. O Greceancă nu putea deveni o Creţoaie, ci numaidecât o Cantacuzină. În felul acesta domnia a venit de la sine, fără să

mă lupt.

— Ba te-ai luptat, măria ta, şi încă cum! o scormoni gazda.

Păuna împinse filigeanul la marginea măsuţei, apoi sări ca arsă:

— Ce vrei să spui?... Ce vrei să spui cu asta?

— Te-ai luptat cu dragostea aceea pentru feciorul boierului. Asta nu se cheamă încleştare? De ea n-ai să scapi toată viaţa... La asta m-am gândit, mărită doamnă, nu la altceva...

Păuna se aşează din nou pe jilţ şi se căznea s-o citească pe bătrână.

— La nimic altceva?

— Dacă însă am cumpăni bine lucrurile, nu orice Cantacuzin ajunge şi domn...

Păuna se posomorî.

— Ştiu la ce cugeţi. Da, Gheorghe este tot un Cantacuzin şi nu a ajuns domn şi mă întreb de ce mătuşa mea nu vine să mă vadă. Sau, poate, aşteaptă să mă duc eu la ea? Am poftit să mă primească să dorm în casa ei şi am priceput că nu se poate. Dar ea ştie că sunt aici şi iată că încă nu s-a arătat...

— Doamna Maria e suferindă, măria ta, şi amărâtă. După douăzeci şi cinci de ani de surghiun...

— Nici la Bucureşti n-a venit să mă vadă...

— Din cetatea Sibiului s-a pogorât de-a dreptul pe Olt şi a tras aici ca acasă – ce zic eu ca acasă?, a tras chiar la casa ei, durată din temelie de răposatul ei soţ, Şerban Vodă Cantacuzinul. S-a închis în sine şi mi-a trimis vorbă că nu vrea să vadă pe nimeni.

— Da, dar eu nu sunt „nimeni”, se înfurie Păuna, sunt ruda ei şi doamna ţării. Aş putea să te trimit cu poruncă s-o aduci aici.

— Aşa ceva nu vei face, mărită doamnă! Adu-ţi aminte ce s-a vorbit despre moartea lui vodă Şerban, că ea s-a făcut prin otravă şi că de fapta aceea nu ar fi străin cugetul fratelui său, Stolnicul Constantin, socrul măriei tale...

— Nu s-a dovedit nimic! strigă Păuna.

— Asta, într-adevăr, poate fi doar o bănuială neghioabă, dar doamna Maria nu poate ierta că Stolnicul nu l-a vrut în scaunul domniei pe fiul ei Gheorghe şi fecior bun al răposatului Şerban, ci i-a pus pe boieri să-l poftească pe Constantin Vodă Brâncoveanu, de răul căruia ea a luat de îndată calea surghiunului către Ţara Ardealului. Acum, că Brâncoveanu e pe unde e, doamna s-a întors, cu copii cu tot, dar tare-i necăjită şi îmbătrânită şi fără putere, aşa că să fii măria ta fără de nici o mânie asupră-i.

— Dacă de răul lui Brâncoveanu a plecat, de ce nu vine acum la

mila măriilor noastre?

— După cât se ştie, Constantin Vodă nu i-a pricinuit nici un rău – ea a plecat doar că nu putea să îndure umilinţa. Asta a fost tot, pe când Stolnicul şi neamurile lui rămân dincolo, de partea răului care nu se iartă. A trebuit să cunoască şi ea că nu orice Cantacuzin ajunge şi domn.

Păuna îşi muşcă buza de jos. Mâinile prinseră a-i tremura, iar aceasta se văzu când îşi întinse dreapta către filigeanul din care încă mai fumega aburul de floare de soc. Se răzgândi şi-şi vârî degetele în susul pieptului, pe sub spumele tulpanului vişiniu, unde i se ghicea salba de mărgăritare. Dincoace, pe mătăniile negre, degetele bătrânei ascultau de porunci adânci.

— Măria ta nu eşti mânioasă, dar ai pe suflet o mare povară, îi zise ea cu glas liniştit, măcar că în liniştea aceasta se simţea încremenirea arcului ce va să se sloboadă. Măria ta nu ai venit aici ca să vezi dacă şi cum se ridică stăreţia cea nouă, căci de aceasta se îngrijeşte încă de la început măria sa vodă Ştefan care, după cât am aflat, va asculta mâine liturghia la Govora şi va veni de îndată să prânzească la noi. Cugetul măriei tale e pângărit de un abur negru. Ai venit aici şi acum; aici, la loc de singurătate şi cuvioşie, şi bine ai făcut; acum, la hramul Adormirii, dar n-ai făcut bine. Într-o zi ca aceasta chinovia nu mai e singuratică. Se adună poporeni din toate împrejurimile, din Frânceşti şi de pe Valea Luncavăţului, din Tomşani şi din hotarele Genunenilor, muntenii Pietrarilor şi clăcaşii de pe apa Cernei. Ai venit cu nădejdea unei limpeziri, dar sufletul ţi s-a încrâncenat de cum ai pătruns în vatra mănăstirii. Norodul din curte nu s-a înfiorat la vederea măritei doamne, nici nu şi-a plecat fruntea, nici măcar nu s-a mişcat din loc; arnăuţii măriei tale s-au văzut nevoiţi să-i îmbrâncească şi să-ţi taie drum prin mijlocul unei gloate nesimţitoare. Pe urmă a trebuit să afli că doamna Măria nu voieşte să te vadă...

— Dacă mătuşa mea şi-a găsit o pricină, o întrerupse Păuna, ce are cu noi prostimea?

Bătrâna păru că-şi propteşte bine cugetul pe un reazim lăuntric. Se rosti rar, apăsat, cu palmele strânse între genunchi:

— Ţara nu-l poate uita pe Constantin Vodă.

— Ei, şi? sări femeia. Oare prostimea n-a ajuns să priceapă că toată stăpânirea vine şi se duce?

— Da, dar nu întotdeauna de la sine. Socotinţa norodului nu e deloc grea. Faptele se petrec astfel: un om ca Brâncoveanu domneşte în pace vreme de douăzeci şi patru de ani, sultanul e mulţumit de el şi-i înnoieşte domnia pe viaţă. Deodată însă domnul se pomeneşte prins cu vicleşug de trimisul sultanului, care poartă asupră-i două firmane, unul de mazilire

pentru Brâncoveanu şi altul de înscăunare a lui Ştefan Cantacuzinul, feciorul Stolnicului. Doamna Păuna vine acum la mănăstire în rădvanul curţii, domnul Ştefan va veni şi el, călare pe cal alb cu frâu aurit, în timp ce Constantin Vodă zace de cinci luni în temniţa de la Stambul, sub caznele iadului. Ce socoţi măria ta că ar trebui să gândească norodul?

— Ar trebui să ştie că sultanul era de mult cu bănuială asupra lui Constantin, de când cu fuga spătarului Toma...

— Spătarul Toma, mărită doamnă, era tot din neamul vostru. Trei Cantacuzini a avut vodă Brâncoveanu în divanul lui. Unul l-a părăsit pe câmpul de bătălie, altul l-a vândut sultanului, iar celălalt i-a luat locul pe tron. Ce vrei să gândească norodul? Acestea sunt fapte!

— Că spătarul Toma l-a părăsit, e drept; că vodă Ştefan s-a aşezat în scaun, iarăşi e drept; dar de unde scornirea că Stolnicul l-a vândut?

— Mărită doamnă, toată lumea ştie că învăţatul socru al măriei tale era singurul om faţă de care Constantin Vodă nu avea taine. Numai el păstra cea de a doua cheie a sipetului de fier în care se aflau înscrisurile de taină ale Brâncoveanului cu împăraţii creştini de la Viena şi de la Mosc. Cum de au ajuns aceste hârtii sub ochii sultanului? Vodă n-a fost nebun să i le dea, nici că a găsit vreo spărtură în zăvoarele sipetului... Atunci, ce vrei să gândească norodul?

Păuna încremenise. O măsura pe bătrână de sus până jos, în timp ce dreapta ei încă mai stăruia, încleştată, pe salba de sub tulpan.

— Măicuţă, se căzni ea să grăiască domol, eşti femeie bătrână şi ai putea să-mi fii mamă, ceea ce înseamnă că-ţi datorez cinstire. Dar ceea ce mi-ai spus adineauri nu sunt lucruri pe care să le ştie ori să le judece norodul de rând...

— Ţara noastră e o biată ţărişoară, măria ta, răspunse bătrâna tot domol, şi norodului nu i-a fost greu să afle că în primăvară, cu puţin înainte de nenorocire, vodă Constantin a primit de la un prieten al său din Stambul o scrisoare de taină, cu înştiinţarea că turcii i-au pus la cale mazilirea. Vodă a citit scrisoarea în divan, dar domnia sa Stolnicul a zâmbit şi l-a sfătuit să nu-i dea nici o crezare, că se apropie Paştile şi o fi având grecul nevoie de bani. Vodă s-a liniştit, a rupt scrisoarea şi n-a mai plecat de Paşti la Târgovişte, aşa cum îl sfătuise doamna Marica. Şi se mai ştie ceva: că în acea zi de Joia Patimilor, când aga Mustafa a venit la Bucureşti să-l prindă pe vodă, el nu s-a dus mai întâi la curţile domneşti, ci a mas în altă parte, unde a avut sfat de taină cu bătrânul Stolnic, cu tânărul Ştefan şi cu nevasta acestuia.

— Asta nu-i adevărat, sări Păuna ca arsă. O femeie nu are ce căuta în trebile politiceşti...

— Ba are, zâmbi subţire Elisabeta, atunci când vrea cu tot dinadinsul să ajungă doamnă...

— Ţi-am spus că la mine domnia a venit în chip firesc...

— Fireşte, nu mă gândesc să-ţi stau împotrivă. A fost însă la curtea lui Brâncoveanu – îţi aduci aminte – împrejurarea unui ospăţ la care jupâneasa Păuna s-a înfăţişat purtând pe cap işlic, şi încă unul din cel scump. Doamna Marica i-a spus atunci că, după rânduiala curţii, numai soţiei lui vodă i se cade să poarte işlic, nu şi jupâneselor. Măria ta ai simţit înfruntarea, şi chiar atunci, în clipa aceea, te-ai jurat că vei fi doamnă.

— Iar asta nu ţi se pare firesc? încercă Păuna să râdă cu un clocot al glasului în care se citea mai degrabă spaimă decât nepăsare.

— Sub stăpânirea nefirescului toate par fireşti, răspunse bătrâna, chiar şi uneltirea unui omor.

— Omor?...

— Ştii domnia ta că vodă Constantin îndură în temniţă mai abitir chiar decât a suferit Hristos? Numai pe cruce nu l-au pus. Altfel, l-au scuipat, l-au bătut cu vergile până la carnea vie, i-au smuls unghiile cu cleştele, după ce le împunseseră cu bolduri, i-au întins trupul pe butuci, i-au răsucit mâinile din umeri, l-au ars pe piept cu vătraiul încins şi i-au strâns ţeasta în cercuri de fier încins, că i-au rămas pe frunte semne de sânge, ca ale cununii de spini...

Păuna deschise ochii mari şi ascuţiţi:

— Cuvioasă maică, vrei cumva să spui că tot din prostime cunoşti domnia ta aceste fapte?

— Nu, doamnă, pe acestea le ştiu numai eu.

— Da, dar ele se petrec la Stambul, într-o temniţă de sub pământ unde nu pătrunde nici un străin.

— Temniţa are undeva, sus, o ferestruică prin care se uită uneori vizirul. La ferestruica aceea o duc însă şi pe sărmana doamnă Marica să-şi vadă bărbatul şi feciorii cum urlă sub căngile călăilor. De aceea ştiu eu ce se petrece acolo.

— Da, dar doamna Marica se află sub straşnică pază. Pe lângă icioglanul vizirului, care, ca orice turc, poate fi cumpărat cu bani, se află la uşa ei şi căpitanul Voicu, omul nostru de credinţă, care şi-a lăsat aici, drept chezăşie, nevasta şi copiii. Acu’, vai de viaţa lor!

Păuna îşi frângea mâinile, aprinsă de curiozitate, în timp ce călugăriţa părea că se întreabă dacă mersese prea departe cu destăinuirile sau dacă chiar aşa trebuia purtat cuvântul.

— Omul domniei tale nu şi-a călcat credinţa, iar alor lui nu le mai face nici un rău.

— Cum nu şi-a călcat-o, dacă a lăsat să treacă scrisori?

— Doamna Marica nu mi-a trimis nici o scrisoare.

— Nici prin graiul cel viu?

— Nici.

— Atunci?...

— Ce vede doamna Marica acolo văd şi eu aici. Asta-i tot. Căpitanul e nevinovat.

Doamna părea descumpănită şi căuta acum să pătrundă în spatele cuvintelor.

— Dacă nu m-aş afla într-o sfântă mănăstire, grăi ea într-un târziu, aş crede că e vorba de o oarecare vrăjitorie... Trebuie cumva să zic că e minune?

— Nici una, nici alta, doamnă. Sunt pe lume orbi-orbi, care nu simt nimic împrejur, nu pot să se ajute singuri şi ajung cerşetori; şi sunt orbi care pot să umble prin întuneric ca şi cum ar vedea – nu sunt povară pentru nimeni, învaţă meşteşuguri şi trăiesc ca toţi oamenii, fără ca prin aceasta să fie vrăjitori sau sfinţi. Aşa sunt eu. Ce e depărtarea decât un întuneric? Eu văd prin ea.

— Şi crezi că aşa ceva e firesc?

— Asta-i nenorocirea lumii, mărită doamnă! Când oamenii ajung să trăiască nefirescul fireşte, atunci tot ce e firesc li se pare de-a-ndoaselea, ca şi cum firescul ar strâmba faţa firii. Numai într-o lume a nefirescului se poate pune la cale un omor ca şi cum o asemenea uneltire ar fi firească.

— Ce tot vorbeşti de omor, măicuţă? se tulbură doamna. Se ştie că Brâncoveanu e bogat, iar turcii îl muncesc pentru ca el să le destăinuiască toate averile. Asta o fac ei nu numai cu el, au făcut-o cu toţi. Pentru bani însă turcii chinuiesc, dar nu omoară.

— Aici ai dreptate, doamnă, turcii nu-l vor ucide pentru bani. De altfel, cu asta s-a isprăvit, au smuls de la el tot ce se putea smulge. E însă altcineva care-i vrea moartea şi i-a pus-o la cale. Păuna tăcea pălind, bătrâna urmă să vorbească. Acum câteva zile un trimis de taină de la Bucureşti a ajuns la muftiul cel mare din Stambul şi i-a pus în mână o carte frumoasă, îmbrăcată în scoarţe aurite. Cartea nu era altceva decât Scriptura necredincioşilor, *Coranul*, ceea ce l-a bucurat nespus pe mitropolitul agarienilor şi i-a luminat chipul. Când a deschis-o, a văzut cu uimire că fusese luată din biblioteca beiului Constantin Brâncoveanu şi că acesta o citise pe îndelete şi cu multă luare-aminte, ceea ce se dovedea din însemnările de pe margini, făcute cu mâna lui. Ei bine, doamnă, prin această carte s-a pus la cale uciderea Brâncoveanului.

Doamna îşi petrecuse palma dreaptă peste degetele stângii şi le

strângea cu putere.

— De ce ucidere? Un asemenea dar, singură ai spus-o, era menit să-i placă muftiului.

— Acesta-i vicleşugul, mărită doamnă. Turcii nu citesc cărţile creştinilor, nici nu le ţin în casă. Dacă cineva ar face-o, s-ar socoti că e gata să se lepede de Mahomed. Aceeaşi socotinţă însă lucrează şi-n răsturnare. Muftiul nu ştia că Brâncoveanu e un om foarte învăţat, că are multe cărţi în osebite limbi şi că le-a citit pe toate, ca un iscusit nepot de soră al stolnicului Cantacuzino. Pentru mintea lui agariană, un singur lucru a fost limpede, că dacă beiul de la Bucureşti a citit *Coranul*, cugetul său trebuie să aibă o anume deschidere către legea lui Mahomed. Trebuia să încerce, el nu avea voie să nu purceadă la o astfel de încercare. Cu acest gând s-a dus el la sultan şi i-a luat încuviinţarea să coboare cu cartea în temniţă, unde i-a făgăduit nenorocitului iertarea şi domnia dacă se leapădă de Hristos şi jură cu mâna pe *Coran.* Aceasta-i nelegiuirea. Doamna Marica era la fereastră.

— Din cele ce spui se vede că cel ce a trimis cartea i-a vrut lui Brâncoveanu binele, adică să-l scape.

— Nu, doamnă, i-a vrut moartea. De aici încolo, lui Constantin nu-i mai rămân decât două lucruri: ori se turceşte şi moare în duh, ori rămâne creştin şi moare cu trupul. Altceva de ales nu are. Vezi măria ta, fapta Stolnicului nu putea duce decât la mazilire; fapta fiului său nu putea duce decât la sărăcie şi surghiun; fapta celui de-al treilea nu poate duce decât la moarte. În cele dintâi două împrejurări, Constantin Vodă încă se mai putea întoarce în scaun, cum au mai făcut-o şi alţii; în cea de a treia, nu. Boier de veche viţă creştinească, Brâncoveanu nu e un oarecare Mihnea, să plece la Stambul cu crucea-n mână şi să se întoarcă la Bucureşti cu turbanul pe cap.

Păuna mai căută o scăpare:

— Dacă e la voia lui, atunci poate să nu-şi lepede credinţa şi să plece în surghiun, aşa cum au plecat şi alţii înaintea lui. Turcii nu silesc pe nimeni să treacă la legea lor.

— Asta-i adevărat, dar numai dacă întrebarea nu se pune. Din clipa în care s-a pus, nu mai sunt decât două căi, viaţa sau moartea – adică, în judecata noastră, moartea oricum. Fiinţa care a trimis cartea nu a urmărit decât atât, ca întrebarea să se pună. Pentru rest, ştia ce urmează.

Păuna nu se mai putu stăpâni.

— Ei, strigă ea sărind din jilţ, dacă ştii atâtea, spune cine e făptaşul, spune!

— Nu ştiu. Se ştie doar atât, că în biblioteca lui Constantin Vodă nu pot umbla decât trei fiinţe: Stolnicul, domnul şi doamna...

— Eu nu mă amestec în trebile bărbaţilor! strigă Păuna.

— Eu sunt nevoită să te cred, doamnă. Numai că o asemenea faptă nu putea fi gândită de mintea unui bărbat. Vezi, măria ta, Stolnicul, să zicem, vrea să scape de Brâncoveanu, scoate înscrisurile tainice din sipet şi i le trimite turcului; vrea şi Ştefan să scape de el, dă pe faţă banii brâncoveneşti de la Veneţia şi Viena. Dincoace însă vicleşugul e mult prea subţire, urzeala e mult prea dreaptă şi fără greş. Cartea nu a fost însoţită de nici o scrisoare, uneltirea lucrează numai pe dinlăuntru – ea nu lasă urme de vinovăţie şi, mai mult, poate fi tălmăcită şi pe dos, cum ai încercat şi măria ta...

— Nu sunt vinovată de moartea Brâncoveanului! urlă Păuna cu mâinile în aer.

Bătrâna se ridică şi ea de pe jilţ.

— Nici nu poţi fi, căci Brâncoveanu încă trăieşte. Şi ar putea să mai trăiască, dacă... ştiu eu?, măria ta ai repezi degrabă un om la muftiul cel mare să-i spună adevărul, că adică totul a fost o uneltire... Dar asta ţine numai de cugetul măriei tale...

Păuna se scutură toată, ca trezită dintr-un vis:

— Şi ce zor ai domnia ta de viaţa sau de moartea Brâncoveanului?... De două ceasuri stau ca o proastă şi răspund la întrebări viclene... Ce zor ai? Nu eşti nici măcar stareţă!

— Adevărat, nu sunt stareţă, dar sunt o Brâncoveancă.

— Tu?... o Brâncoveancă? îngăimă Păuna încercând din toate puterile să-şi ţină firea.

Acum bătrâna părea mult mai înaltă decât ea, ochii îi sticleau într-o lumină rece, degetele ei lungi, neobişnuit de lungi, se înstăpâneau cu mai multă putere pe mătăniile negre.

— Sunt fata din flori a lui Papa Brâncoveanu, făcută cu o slujnică frumoasă, cu care el s-a iubit în tinereţe. Maică-mea a murit din facere, iar eu am crescut la curte, printre slujnicele de casă, sub veghea subţire a părintelui meu. El s-a însurat şi l-a avut pe Constantin. Când acesta era de numai un an, s-a întâmplat năvala seimenilor şi dorobanţilor care juraseră să-i omoare pe toţi Brâncovenii, cu sămânţă cu tot. Moşul Preda a scăpat fugind, pe tata l-au omorât în faţa porţii, apoi s-au năpustit înlăuntru, cu săbiile goale, să-l ucidă şi pe Constantin. Atunci eu i-am smuls unei roabe copilul ei pe care îl ţinea în braţe şi l-am purtat în calea turbaţilor, care l-au tăiat şi s-au dus, crezând că acela fusese Constantin. Aveam paisprezece ani. La cincisprezece m-am hotărât să-mi ispăşesc păcatul şi am venit în mănăstire. Fireşte, roaba a fost încărcată cu daruri şi a mai făcut mulţi copii, că era tânără, dar viaţa unui om nu se plăteşte nici cu bani, nici cu alte vieţi omeneşti. Constantin ştie că-i sunt soră, iar doamna Marica ştie că-mi este

cumnată. În numele lor şi al tuturor Brâncovenilor te-am supus eu la această cercetare şi în numele lor îţi cer eu să mărturiseşti adevărul şi, dacă se poate, să încerci a te mântui. Acum s-a făcut târziu; eu am lipsit de la priveghere şi va să-mi fac pravila în chilie. Măria ta vei căuta să te odihneşti. Domnul Dumnezeu să-ţi lumineze cugetul. Ne vom vedea mâine dimineaţă, la cea de a doua toacă.

Bătrâna îşi plecă uşor fruntea şi părăsi iatacul, în timp ce Păuna o privea înmărmurită, cu ochi fierbinţi pe un chip de mort. Ea nu se urni decât când veni Ilina s-o ducă în odaia ei; se mişca purtată de umeri şi murmurând doar atât:

— Nu sunt vinovată... nu sunt vinovată...

Aşa s-a isprăvit atunci cumplita voroavă dintre cele două femei, fără ca maica Olimpiada (oh, nu, Elisabeta) să-i poată smulge Păunei mărturisirea pe care o dorea cu atâta rece înverşunare. Aceasta s-a întâmplat de abia a doua zi, dar nu de-a dreptul, ci într-un chip aproape de necrezut pentru veacul acela. Cronicarul anonim a ştiut ceva, dar nu a fost în stare să pătrundă în tâlcul din spatele faptelor. Biserica era plină de credincioşi, ca la hram, cu tot soborul călugăriţelor în cele două sânuri şi cu ţărani de prin împrejurimi, dar cei mai mulţi rămăseseră în curte şi ascultau slujba prin ferestrele deschise. Era foarte cald, ca într-un adevărat mijloc de august.

Doamnei Păuna i se aşezase o strană anume, în deschiderea sânului stâng, în aşa fel încât să aibă în faţă icoana Maicii Domnului, fala mănăstirii, despre care se spune că fusese găsită de ciobani în stejarul de sus, din al cărui lemn s-a făcut întâia bisericuţă. Maica Elisabeta şedea drept în spatele doamnei, în prima strană de la perete; se ştia că ea niciodată nu se învoise să urce în strana stăreţească, prima din sânul drept, aşa încât nimeni nu s-a mirat nici de locul în care se aşezase ea, nici de cinstea ce i se făcuse soţiei lui vodă. Liturghia a curs liniştit şi limpede, împodobită de cele mai frumoase voci ale maicilor tinere, şcolite întru muzichia psaltică, sub îndrumarea proestoaselor. Lângă icoană, pe o măsuţă frumos aşternută, o colivă de grâu curat fusese pregătită pentru parastasul de la sfârşitul slujbei, întru pomenirea răposaţilor ctitori, care pe vremea aceea nu erau mulţi: Matei Voievod Basarab, Elina Doamna, vornicul Preda Brâncoveanu, Şerban Voievod Cantacuzinul şi cam atât. Trebuie să mai spun că Uriil nu se întorsese din ascultare, iatacul era gol, iar eu am putut să-mi părăsesc firida şi să fiu în biserică pe toată durata dimineţii. Liturghia se apropia de sfârşit, preoţii se împărtăşeau în altar, la strană se cânta priceasna, când, deodată, s-a petrecut un lucru înfricoşat. Un ţipăt ascuţit a sfâşiat liniştea bisericii, înfiorând bolţile şi inimile. Toate privirile s-au îndreptat către doamna Păuna, căci de acolo izbucnise ţipătul. Ea şedea dreaptă în strană,

cu ochii stâlpiţi de poala de mătase a icoanei, ca şi cum acolo ar fi văzut ceva înspăimântător. Obrazul i se făcuse ca de ceară, pieptul se căznea să înghită aer, mâinile se încleştaseră pe braţele stranei, buzele îi tremurau. A stat aşa mai multe clipe, lungi, apoi a prins a urla fioros, în timp ce-şi rupea hainele de pe ea, sfâşiindu-le cu mişcări crâncene, ca o nebună. Încet-încet, urletele i s-au prefăcut într-un horcăit neputincios, apoi a leşinat. În spatele ei, călugăriţa Elisabeta se făcuse de piatră, cu toate că şi până atunci stătuse ţeapănă, cu ochii înfipţi în ceafa Păunei. Câteva femei din popor au luat-o pe doamnă în braţe şi au dus-o în stăreţie, iar liturghia s-a sfârşit fără ca nimeni să mai ia seama la ea, într-atât de mare era tulburarea norodului. Maica Elisabeta a rămas în biserică şi pentru parastas, numai că înainte de începutul acestuia ea l-a chemat pe ieromonahul protos şi i-a şoptit ceva la ureche.

Peste vreo jumătate de ceas a sosit vodă Ştefan, călare pe cal alb, cu o ceată de arnăuţi sub porunca armaşului. Aflând ce s-a întâmplat, el s-a repezit în odaia din stăreţie, să-şi vadă doamna, apoi s-a arătat în iatacul de oaspeţi, cu Ilina după el. Vorbeau în şoaptă. Cu oţeturile ei aromate, femeia izbutise s-o trezească pe doamnă din leşin, aceasta apucase să-i spună, tremurând şi aiurând, ce văzuse în biserică, după care leşinase din nou.

— Şi ce-a văzut? a întrebat-o vodă.

— Am înţeles, măria ta, că, uitându-se pe poala icoanei, doamna l-a văzut pe vodă Brâncoveanu la Stambul. Călăul i-a tăiat mai întâi copiii, unul câte unul, apoi l-a tăiat şi pe el... Cu securea i-au tăiat, aşa zicea, şi că era sânge mult, mult sânge... Până aici a apucat să spună, că a leşinat iar.

Vodă a stat puţin pe gânduri, apoi a întrebat-o:

— Mai era cineva cu tine acolo?

— Nu măria ta, numai eu am fost.

Chipul lui Ştefan, din negricios, se făcuse negru.

— Du-te şi încearcă s-o trezeşti, dar despre ce-ai auzit să nu vorbeşti cu nimeni.

Vodă l-a chemat apoi pe armaş.

— Femeia aceasta nu-mi mai face trebuinţă.

— Ştie prea multe, măria ta?

— E vrăjitoare. I-a dat doamnei nişte ierburi şi oţeturi aromate şi a făcut-o să vorbească în dodii.

— În unele laturi ale pământului, mărite doamne, vrăjitoarele sunt arse de vii...

— Nu, i-a retezat-o vodă, o spânzuri.

Atunci a intrat maica Elisabeta. I-a întins lui vodă mâna spre sărutare, dar el nu s-a clintit.

— Mi s-a spus, maică, i-a zis el, că ai făcut parastas pentru răposaţii ctitori.

— După rânduiala creştinească, măria ta.

— Şi pe cine ai poruncit să se adauge la pomelnic?

Bătrâna rosti senin, ca într-o împăcare:

— Constantin Voievod Brâncoveanu, Constantin Coconul, Ştefan Coconul, Radu Coconul, Matei Coconul... De sabie s-au săvârşit, astăzi, în ziua Sfintei Mării, la un ceas înainte de amiază.

Vodă de abia îşi stăpânea tremurul.

— Cel mai sprinten călăreţ al meu îmi aduce ştire de la Stambul într-o săptămână. Iar tu...

— Puterile duhului sunt mai mari şi mai repezi. Adu-ţi aminte, măria ta, de vorbele pe care ţi le-a spus vodă Constantin înainte de a lua drumul muceniciei: Finule Ştefan, dacă aceste nenorociri sunt de la Dumnezeu, pentru păcatele mele, facă-se voia Lui; dar dacă sunt roadă a răutăţii omeneşti, Dumnezeu să-i ierte pe duşmanii mei, dar păzească-se ei de mânia răzbunătoare a dreptăţii cereşti. Adu-ţi-le aminte, măria ta, şi te cutremură.

Bătrâna nu s-a mai înclinat; s-a întors dreaptă şi a părăsit iatacul. Clipele următoare s-au petrecut repede. Vodă a pretins că femeia aceasta a văzut prea multe în viaţa ei, aşa că... şi cu două degete crăcănate i-a făcut semn armaşului că trebuie să-i scoată ochii. Îngrozit, acesta a spus că femeia e călugăriţă bătrână şi că ar fi prea mare păcatul să i se atingă cineva de trup. Atunci vodă, sugându-şi buzele, i-a poruncit s-o ducă la noapte în locul ştiut şi acolo s-o facă să nu mai vadă, fără să-i scoată ochii. Şi a făcut cu mâna semn în două laturi, ca şi cum ar fi astupat două deschizături.

Pe bătrână au dus-o după aceea în iatac şi, după ce au închis bine ferestrele şi uşa, au pus-o sub pază. Maica Elisabeta a mai avut timp, până seara, să-şi înmoaie pana în călimară şi să facă o scrisoare către doamna Marica, pe care, la sfârşit, a ascuns-o într-un loc ferit, ştiut numai de ea şi de ucenicele ei. Printre multe altele, îi spunea: „Şi să mai ştii măria ta că a fost pusă de faţă cu omorul, ca şi cum acesta s-ar fi petrecut aievea sub ochii ei, şi toate semnele i-au vădit vinovăţia”.

Numai după ce s-a întors Uriil şi am părăsit iatacul, cred că am ştiut unde anume poruncise vodă să fie dusă bătrâna călugăriţă. O mai ştiam şi acum, când mă aflam din nou în pridvorul bisericii, faţă în faţă cu doamna Păuna, care între timp îşi pusese iarăşi coroana pe cap şi sprijinea chivotul pe degetele-i subţiri. Nu mai puteam pierde nici o clipă – ardeam de nerăbdare. Maica stareţă Raisia mă aştepta la masă. I-am trimis vorbă că am o treabă urgentă şi m-am năpustit peste cele câteva dealuri şi văi, cu sufletul

la gură, tremurând de emoţie. Am ocolit Surpatele, pe drum l-am văzut pe Varsanufie, care pesemne se întorcea de la Craiova, şi l-am salutat de departe, cu mâna; nu mă mai interesa. La Govora am ajuns gâfâind.

— Mergem la tainiţă, domnule inginer – dar acum, acum, vă rog...

— V-am asigurat că vă stau la dispoziţie, a surâs el. Sigur că vă stau la dispoziţie, facem sondaje noi...

— Nu sondaje, am urlat, spargeţi!

Sub târnăcoapele oamenilor, zidul s-a dezghiocat repede. De sub primul rând de cărămizi a apărut rama de lemn a unei uşi, apoi bolovanii au căzut, descoperind tainiţa pe care o bănuisem.

— Incredibil, exclama domnul Lotru, toate sondajele au arătat zidire compactă.

Încet-încet, s-a desluşit podeaua de pământ a tainiţei. Zăcea acolo, încovoiat, cu genunchii către gură, parcă chinuit de foame, un schelet omenesc. Lângă el, un ulcior de lut.

— Asta e maica Olimpiada, am strigat, e maica Olimpiada!

Deşi uluit, inginerul nu şi-a pierdut cumpătul.

— Ar trebui mai întâi să se ştie precis dacă e un schelet de bărbat sau unul de femeie...

— Simplu de aflat, am intervenit eu, doar câteva măsurători antropometrice; în special pe oasele bazinului...

Atunci însă, în timp ce-mi scoteam ruleta de buzunar, peste ochii mei s-a lăsat, dintr-odată şi grea, cortina de care îmi vorbise doctorul Danny Beg. Deşi fusesem prevenit şi avusesem destul timp să mă familiarizez cu gândul, şocul a fost atât de puternic, încât a trebuit să fiu îndepărtat urgent de locul unde se produsese catastrofa. Aveam să vieţuiesc în întuneric vreme de câţiva ani, fără să-i fiu nimănui povară şi fără ca eu, la rându-mi, să fiu împovărat de amintiri.

Doctorul avusese dreptate să creadă în reversibilitatea fenomenului. După ce mi-am revenit şi s-a întâmplat să revăd Govora, aici veniseră de mult călugăriţele şi-i înfloriseră pridvoarele. De la maica Evghenia am aflat că domnul Lotru murise între timp şi că era îngropat în cimitirul de la Hurezi. Cât despre scheletul din tainiţă, se ştia vag că fusese dus la Bucureşti. Amănunte nu se cunoşteau, dar eu nu aveam nici cea mai mică îndoială că acelea erau osemintele Olimpiadei, procurorul devenit victimă sub puterea învinuiţilor, justiţiarul din care nu mai rămânea nici o urmă, în timp ce ucigaşii supravieţuiau, încununaţi de glorie, într-un pridvor de biserică.

Singurul loc unde putea fi dus scheletul era Institutul de Antropologie, dar nu am mai avut curiozitatea să-i cercetez fişele.

De ce-aş profana istoria?

Mi-a fost de ajuns să aflu că, ceva mai târziu, în tainiţă mai fusese găsit un pieptene cu coada ascuţită bine, ca o undrea.

Bucureşti, 4 martie 1985

Portretul

Două erau pricinile pentru care vodă n-ar fi vrut să vină tocmai atunci la Cozia. Mai întâi, începuse Săptămâna Patimilor, iar el se gătise s-o petreacă pe toată la Hurezi, în singurătatea schitului de sub pădure, aşteptând Paştile. În al doilea rând, avea ştire că imbrohorul Buiuk trecuse în sus pe valea Oltului, cu o oaste mică, spre hotarul dinspre părţile ungureşti, şi n-ar fi vrut să-i stea pe aproape în calea întoarcerii, ca nu cumva acela să creadă că-l iscodeşte însuşi domnul. Dacă marele dregător al sultanului era slobod să-şi vadă de treburile lui pe orice drum din Ţara Românească, Brâncoveanu ştia că turcilor nu trebuie să li se dea, în nici un chip, prilejul altor bănuieli asupra unui voievod ce-şi cârmuia norodul, aproape netulburat, de şaptesprezece ani şi care se pricepuse ca nimeni altul să ţină cumpănă dreaptă întru folosul ţării şi mulţumirea stăpânilor lui. Totuşi, el a trimis vorbă că va sosi în după-amiaza zilei de marţi, iar aceasta – noi o ştiam bine – numai pentru ca să vadă el însuşi cum arată chipul cel nou al slăvitului Mircea şi să curme gâlceava ce se iscase între meşterul Preda şi paharnicul Şerban.

Era o primăvară timpurie şi caldă, pământul mirosea a rădăcină, soarele trăgea mugurii de corniţe, albinele ieşeau în întâmpinarea mărgăritarului, sălciile de pe malul Oltului îşi oglindeau în apă pleterele verzi, Floriile lăsaseră după ele făgăduinţe binecuvântate. Era vremea primenirilor. În afara celor doi împricinaţi, mănăstirea era liniştită, căci într-un asemenea prilej nu-i trebuiau lui vodă nici clopote, nici prapuri şi cântări, nici polihroniu şi nici ospeţe. Aşa era dorinţa măriei sale, pe care o simţeam mai mult noi, rasoforii cei tineri, ca unii ce nu mai aveam să alergăm pe toate scările şi prin toate pridvoarele, ascultând poruncile scurte ale mai-marilor noştri. Nu ne era silă de nici o ascultare, le făceam pe toate cu dragă inimă, dar cu mai multă plăcere ne cheltuiam ceasurile buchisind şi învăţând pe de rost cântările Idiomelarului, pe ale Triodului şi pe cele, mai noi, din Anastasimatar, unele trecute pe româneşte încă din vremea lui Matei Vodă, altele trecând acum prin pana tălmăcitorilor. În Cozia exista o veche şi puternică predanie muzicală, începută de Filotei Monahul, fost logofăt al Mircii Vodă şi devenit, spre bătrâneţe, călugăr aici, unde a alcătuit vestitele lui *Pripele*, cărora mai târziu li s-a spus *Mărimuri*, ce se cântă până astăzi la utrenia praznicelor mari şi a sfinţilor cu polieleu. El a lăsat în urmă-i ucenici care, la rândul lor, i-au învăţat pe alţii, şi tot aşa din generaţie în generaţie, până în timpul de care am început să vorbesc, când ultimii dintre ei îmbătrâniseră şi se împuţinaseră şi răguşiseră, încât stranele din

cele două sânuri erau ameninţate de pustiu, aşa cum era ameninţată mănăstirea însăşi, ale cărei zidiri nu mai cunoscuseră aproape nici un fel de prenoire din veacul evlaviosului Neagoe şi stăteau să se prăbuşească, măcinate de vremuieli. Ea a prins a se naşte din nou prin osârdia şi cheltuiala lui Constantin Vodă, care i-a dres cetatea, cu chiliile, beciurile, paraclisul şi acoperişurile ei, a întărit biserica şi i-a adăugat un pridvor deschis, cu bolţi de cărămidă pe stâlpi de piatră, aşa cum arată mai toate ctitoriile sale şi cum ni se vădeşte ea până în ziua de astăzi.

În anii aceia de trezvie gospodărească au venit în mănăstirea noastră, unul câte unul şi din locuri osebite, o seamă de tineri foarte râvnitori, pe care economul i-a folosit mai întâi la lucrul din grădina de legume. Până să înveţe pravila şi tipicul, ei îşi mai cântau doinele de pe acasă, şi astfel a băgat egumenul de seamă că aveau glasuri frumoase şi limpezi, cu care ar fi putut să înnoade firul rupt al muzichiei coziene. Cum însă dintre bătrânii chinoviei, gârbovi şi neputincioşi, nu se putea alege un dascăl, el l-a adus de la Cozia Veche pe rasoforul Filimon, un frate abia trecut de douăzeci de ani, cu faţa spelbă şi trupul puţintel, să facă şcoală de psaltichie cu fraţii de la grădină. Cozia Veche, altădată plină de monahi încă din vremea lui Radu Basarab, rămăsese un fel de metoc al celei Noi, cu trei-patru călugări ce se îngrijeau de stânile mănăstirii; acolo se însingurase ieromonahul Avramie, cel din urmă vrednic protopsalt din stirpea lui Filotei, cam bătrân şi cam bolnav, dar cu încă destulă putere spre a-l fi desăvârşit pe copilandrul Filimon în toate tainele viersului cântat după citire, adică în ceea ce Anton Pann avea să numească, după un veac şi jumătate, *Bazul teoretic şi practic al muzicii psaltice.* Cu această zestre l-a strămutat egumenul devale şi i-a poruncit să facă din strana dreaptă un crâng duhovnicesc al lui Roman Melodul, în timp ce eu aveam să copiez cântările după izvoadele cele vechi şi să le pun la îndemâna învăţăceilor. Ştiinţa muzicală a lui Filimon se întregea dumnezeieşte cu o voce neobişnuit de frumoasă, dar în curând am băgat de seamă că asta era tot; acolo, în vecinătatea stânilor, unde trăise cam de pe la vârsta de nouă ani, nu avusese pe nimeni care să-l înveţe măcar catehismul, aşa încât el cânta fără să priceapă ce cântă, sprijinindu-se mai mult pe notă şi pe silaba de sub ea, ca pe nişte minuni ale curgerii melodice. După ce ne-am împrietenit, a fost bucuros să afle că adevărata cântare îşi hrăneşte frumuseţea din puterea cuvântului şi că vocea în sine, oricât ar fi de măiestrită, nu preţuieşte nimic dacă mintea şi inima îi rămân străine. Lucrul acesta l-au priceput şi ucenicii, care nu ştiau nici ei mai mult decât tânărul lor dascăl, aşa încât ascultau cu multă luare-aminte, şi chiar cu bucuria iluminării, tâlcuirile pe care le făceam ori de câte ori primeau de la mine o cântare proaspăt copiată.

Egumenul ni se uita peste umăr şi-şi mângâia barba. În mai puţin de un an s-a alcătuit astfel Ceata celor Şase Melozi, cum îi spuneau bătrânii, ale cărei măiestrii se desăvârşeau odată cu zidurile înălbite ale cetăţii şi cu zugrăvelile proaspete ale meşterului Preda. Aş spune chiar – şi nu fără temei – că toate acestea creşteau unele din altele. Pe durata zugrăvirii bisericii, slujbele se făceau în paraclis. Melozii îşi agoniseau înaintarea în pasul calendarului, cântările fiecărei sărbători fiind învăţate în ajun sau cu câteva zile înainte. După ce le istoveau în şcoală, ei se adunau în lăcaşul cel mare şi le mai ziceau acolo, o dată sau de mai multe ori, potrivindu-şi glasurile, căci una e să cânţi într-o chilie, alta în paraclis şi cu totul altceva într-o zidire cu turle şi bolţi. Preda şi cei trei fârtaţi ai săi îi ascultau de pe schele şi întrupau în culori, să zicem, icoana de la fântâna lui Iacov, în timp ce eu le-o pregăteam fraţilor pentru citire cu înţeles, căci nu degeaba s-a spus că pereţii unei biserici răsăritene sunt Biblia neştiutorilor de carte. Nu se poate cântări cât anume împrumuta icoana de la cântare şi cântarea de la icoană, dar e limpede că ele se rotunjeau îngemănate, sporind în frumuseţe.

În marţea de care am pomenit ne-am petrecut mai multe ceasuri cântând în trapeză, încăperea fiind mult mai largă decât chilia şcolii şi, pe de altă parte, liberă, căci în ziua aceea nu se mânca decât la cină. Nu se poate spune că după şase săptămâni de post vocile sunt în cea mai bună stare de limpezime şi putere, dar pe ale băieţilor noştri le întrema parcă aerul bogat al primăverii, ce dădea năvală, odată cu soarele, prin ferestrele deschise. Dintre imnurile acelei vecernii, piatra de încercare era *Slava* de la Stihoavnă, pe glasul al optulea, una din cele mai zguduitoare cântări ce se pot auzi în curgerea unui an. E vorba de tânguirea femeii păcătoase care udă cu lacrimi picioarele Învăţătorului, le unge cu mir şi le şterge apoi cu pletele. Când să citim cuvintele, cugetul mi-a şoptit că istoria acelei femei şi amănuntele vieţii sale nu ar fi deloc potrivite cu vârsta atât de fragedă a novicilor, nici cu asprimea acelei sfinte săptămâni, aşa încât m-am mărginit în a le spune ceva foarte pe deasupra despre lucrarea curăţitoare a părerilor de rău. Întru aceasta mă ajuta încărcătura muzicală a bucăţii, care cerea mai toată atenţia asupra notelor şi ftoralelor, lăsând cuvintele în umbră. Cu toate acestea, după întâia propoziţie, care e de fapt o introducere – o punere în temă, cum am spune astăzi –, Filimon m-a întrebat de ce măsurile următoare, cele câteva, trec din diatonic în cromatic, adiază apoi uşor pe lângă enarmonic, pentru ca după aceea să revină în scara diatonică.

— Pentru că aşa cer cuvintele, am răspuns.

— Adică?

— Până aici a fost doar amintirea împrejurării, ca să se ştie despre ce e vorba, dar de acum înainte încep cuvintele femeii. Să le ascultăm cu

luare-aminte în citirea fratelui Cosma.

Acesta îşi trecu o dată ochii peste pagină, apoi începu să citească cu vocea încercată de tulburare:

— *Vai mie, că noapte îmi este mie înfierbântarea curviei, şi întunecată şi fără de lună noaptea păcatului! Primeşte izvoarele lacrimilor mele, Cel ce scoţi cu norii apa din mare; pleacă-te spre suspinurile inimii mele, Cel ce ai plecat cerurile cu nespusa plecăciune; ca să sărut preacuratele Tale picioare şi să le şterg pre ele iarăşi cu părul capului meu...*

— Aici ne oprim...

— De ce? Cuvintele nu s-au isprăvit.

— Am să lămuresc ceva mai la vale. Deocamdată vreau să cunoaşteţi de ce, odată cu vorbele *Vai mie*, cântarea trece din diatonic în cromatic. E vorba de jalea, de tânguirea, de sfâşierea lăuntrică a femeii nelegiuite. Melodia urmează îndeaproape înţelesurile cuvintelor... Mi se pare că fratele Miron îşi pune o întrebare, sau ar vrea s-o pună şi nu îndrăzneşte.

— Aşa, un gând, se hotărî tânărul cu faţa suptă şi palidă, mă miram cum e în stare un suflet atât de păcătos să-şi rostească simţămintele în vorbe atât de frumoase. Auzi: *cel ce scoţi cu norii apa din mare!*

— De fapt, răspunsei eu – nu fără ca mai întâi să fi şovăit –, cuvintele acestea nu sunt chiar ale femeii cu pricina...

— Cum adică nu sunt ale ei? săriră deodată Pamfil, Prohor şi Cosma. Nu le-a rostit ea?

— Nu ştim dacă şi ce va fi rostit femeia în ceasul acela, căci evanghelistul nu ne spune. Cunoaştem doar ce a făcut.

— Atunci cuvintele tânguirii ale cui sunt? mă împunse fratele Paraschiv, cel cu ochii întunecaţi, care până atunci stătuse deoparte.

— Sunt ale celei ce a alcătuit cântarea, căci tot femeie a fost şi ea.

— Păcătoasă? se trezi întrebând Filimon.

— Nu cred, încercai eu să mă descurc. Casiana a fost o tânără principesă bizantină. Împotrivindu-se căsătoriei cu prinţul Teofil, care o cerea de nevastă, ea s-a făcut călugăriţă pe lângă paraclisul din palatul împărătesc, cheltuindu-şi multe ceasuri cu alcătuirea de imnuri bisericeşti, căci îşi descoperise darul poetic. Prinţul, nemângâiat, o urmărea mai toată vremea, dar de departe. Într-o bună zi, ea şedea într-o sală de marmură, aplecată pe analog, şi scria tocmai cântarea aceasta pe care o învăţăm noi aici. Când a ajuns la cele din urmă cuvinte citite acum de fratele Cosma, acolo adică unde eu l-am oprit, ea a auzit în apropiere un zgomot şi a cunoscut că erau paşii prinţului, care o pândea de după nişte stâlpi.

Înspăimântată, a fugit în paraclis. Tânărul s-a apropiat de analog, a citit cele scrise de ea, apoi a luat pana şi a adăugat vorbele pe care ni le va citi acum tot fratele Cosma.

— *Al cărui sunet auzindu-l cu urechile Eva în rai întru amiazăzi, de frică s-a ascuns...*

— Atât. Pe urmă el a plecat, ea s-a întors şi şi-a isprăvit compunerea, dar fără să şteargă vorbele scrise de tânărul prinţ. Vedeţi că acestea nu au nici o legătură cu ce este deasupra şi dedesubtul lor – sunt ca un grăunte străin într-o materie nobilă, ca şi cum şoldul unei căprioare ar purta în el un vârf argintiu de săgeată, a vânătorului nenorocos. Ele au rămas aici până în ziua de astăzi, iar eu v-am spus această istorie adevărată ca să pricepeţi de ce nu cred că monahia Casiana ar fi fost o fiinţă păcătoasă.

Melozii rămaseră câteva clipe pe gânduri, apoi Filimon rupse tăcerea.

— Dar cuvintele tânguirii? Dacă femeia greşelnică nu le-a rostit, înseamnă că ele au fost scornite de călugăriţa Casiana, dar nu pe seama ei, ci pe a celeilalte, pe care nici măcar nu o cunoscuse. Frăţia ta ne-ai spus că adevărata cântare îşi hrăneşte frumuseţea din puterea cuvântului.

— Aşa am spus.

— Dar ce putere poate să aibă cuvântul, dacă el nu este adevărat?

— De ce să nu fie?

— Tânguirea aceasta este o scornitură.

— Da, dar o scornitură a harului poetic, care îi dă făcătorului de stihuri puterea de a pătrunde în ascunzişurile fiinţei şi de a aduce la fiinţa rostirii ceea ce pare de nerostit. Darul Casianei s-a pogorât întru adâncurile sufleteşti ale femeii de demult şi a scris nu ceea ce a grăit ea atunci, ci ceea ce ar fi putut să grăiască, dar cu tot atâta adevăr ca şi cum ar fi grăit, poate chiar cu mai mult.

— Atunci, se nedumeri Pamfil, s-ar putea ca femeia aceea să nu fi fost chiar atât de păcătoasă...

— Nu era deloc! întării eu. Dimpotrivă, noi nu avem nici pe departe curăţia ei de atunci.

Fraţii se înseninară ca prin farmec, răsuflând uşuraţi, dar Cosma ridică iarăşi hârtia din faţa lui şi citi mai departe, de unde rămăsese:

— *Cine va cerca mulţimea păcatelor mele şi adâncurile judecăţilor tale...*

— Pricep ce vrei să spui, îl întrerupsei eu, dar cuvintele acestea, chiar dacă nu poartă în ele adevărul femeii de atunci, îl cuprind pe al tuturor desfrânatelor din lume şi pe al fiecăreia în parte. De aceea sunt făcute

stihurile şi cântările, să spună prin har ceea ce oamenii de rând nu sunt în stare prin fire.

— Aşadar, păru a se lumina Filimon, pentru ca cineva să cânte păcatul, nu e de neapărată trebuinţă să-l fi şi cunoscut.

— Întocmai aşa, încredinţai eu, puteţi cânta fără grijă.

— La urma urmei, oftă el, frăţia ta eşti tot atât de tânăr ca şi noi, şi neprihănit, dar cu toate acestea cunoşti atât de multe lucruri...

— Într-adevăr, cunosc foarte multe, mă făcui eu a mă lăuda, în timp ce-mi simţeam cugetul prăbuşindu-se într-o prăpastie luminoasă.

Cu aceasta, melozii s-au învoit s-o ia de la capăt cu învăţarea *Slavei* şi au cântat-o, pe note şi pe cuvinte, de atâtea ori cât a fost nevoie, până ce s-au încredinţat că o stăpânesc îndeajuns. Apoi ne-am strămutat, ca de obicei, în biserica mare, proaspăt zugrăvită, de unde fuseseră alungate şi cele din urmă schele, pentru ca ei s-o mai cânte din strana dreaptă, o dată sau de mai multe ori, spre a-i cerca răsunetul în rotunjimile bolţilor.

Iată însă că aici dădeam cu ochii de însăşi femeia cântării, prăbuşită la picioarele Învăţătorului, aşa cum o zugrăviseră meşterii pe bolta dinspre miazănoapte. Părul roşu şi foarte bogat i se revărsa pe chip, acoperindu-l. Purta pe ea o tunică lungă şi simplă, de culoare galbenă, dar un galben ca aurul fagurelui căpăcit, cu smalţuri albe de lumină lăuntrică, veşmânt care nu lăsa să i se vadă decât mâinile înfrigurate de plâns şi tălpile desculţe, abia desprinse din patimă. Nu ştiam de ce Preda o aşezase chiar acolo, în noaptea cu stele şi munţi luminoşi, dar ca prin fulger mi-am dat seama că acest gând al său, fără asemuire în tot ce văzusem până atunci, avea rădăcini ascunse şi înţelesuri subţiri. Făgăduindu-mi să mai cuget asupra lui, m-am mulţumit să le spun fraţilor că lacrimile unei asemenea fiinţe pot avea preţul unui botez şi i-am îndemnat să-şi însufleţească *Slava* cu aripile acestui înţeles.

Melozii nu isprăviseră cântarea când în mănăstire s-a dat veste că sosise vodă. Egumenul ne-a făcut semn să ne vedem de lucru, ca şi cum nu s-ar întâmpla nimic deosebit, urmând, bineînţeles, să încetăm atunci când ni se va cere. Aşa se face că am fost martorii acelui sfat domnesc, care avea să aducă aici o mare limpezire, dar cu preţul unor nemaipomenite tulburări. Voi spune însă mai înainte că măria sa Constantin hotărâse şi o nouă zugrăveală a bisericii, întrucât cea mai mare parte a celei vechi ajunsese în aşa hal de stricăciune încât sfinţii abia se mai ghiceau de sub afumătură şi de printre scorojeli. El voise s-o facă tot cu cheltuiala lui, dar până la urmă s-a învoit să o lase pe seama paharnicului Şerban, feciorul lui Drăghici Cantacuzinul, care i se rugase îndelung şi cu mare stăruinţă. Acesta, bucuros de izbândă, l-a chemat pe iscusitul meşter Preda, cel ce zugrăvise

paraclisul şi bolniţa de la Hurezi, care i-a adus cu sine pe Ianachi, Sima şi Mihai, tovarăşii săi cei mai buni. Aceştia patru au împodobit nava întreagă, cu turlă cu tot, precum şi pridvorul, care era nou, străduindu-se să isprăvească înainte de Joia Mare, când vlădica Antim urma să îngăduie şi antimisul pe sfântul prestol. Totul a mers cum nu se poate mai bine. Venind însă boierul Şerban să vadă lucrul încheiat, el s-a arătat prea mulţumit de tot ce se făcuse, dar nu şi-a ascuns nedumerirea faţă de chipul lui Mircea Vodă cel Bătrân, ctitorul Coziei, zugrăvit în aria stranei drepte, cătând spre răsărit. Îndoiala nu se lega de faţa voievodului, cu barba neagră şi scurtă, nici de coroana cu cele cinci colţuri, nici de chivotul sprijinit pe palma stângă, ci de înfăţişarea lui mai mult ostăşească, de faptul că el purta mantie de călăreţ, dolmanul scurt până sub coapse, ca o cămaşă de zale, pulpare deasupra gleznelor şi sabie la cingătoare. El i-a cerut lui Preda să-l schimbe sau să facă altul, acesta s-a încăpăţânat să nu vrea, Şerban l-a ameninţat că nu-i va plăti ceea ce i se cuvine, şi astfel a ajuns pricina în faţa domnului, să hotărască el după dreptatea lui.

— Eu, măria ta, începu Şerban după ce se adunară toţi în faţa lui Mircea, am ispitit în mai multe sfinte lăcaşuri şi în nici unul nu l-am aflat pe ctitor purtând asupră-şi arme. Socotesc că ceea ce a făcut aici meşterul Preda e un lucru necuvios.

— De ce ai făcut asta, meştere? întrebă vodă ciupindu-şi barba.

— Aşa am judecat eu, măria ta, cu mintea şi cu sufletul meu.

— Da, dar trebuie că ai avut anume temeiuri.

— Când ctitorul e în viaţă, temeiurile sunt ale lui. El îi porunceşte zugravului ce şi cum să facă, iar acesta e îndatorat să-l asculte. Slăvitul Mircea însă a trăit acum mai bine de trei sute de ani. Din el au mai rămas doar osemintele din mormântul de alături, care nu mai pot fi întrebate, aşa că zugravul e slobod să-şi facă lucrarea aşa cum crede el.

— Dar din chipul său cel vechi n-ai mai găsit nimic? Eu îmi aduc aminte că l-am văzut aici, cam tot în locul acesta, măcar că de abia se desluşea din pulberea vremii.

— Ai dreptate, măria ta. El a fost izvodul meu cel dintâi şi temeiul cel mai puternic. L-am cercetat îndeaproape, eu şi fârtaţii mei, cercând să-i smulgem adevărul din cele câteva petice de zugrăveală ce mai rămăseseră, şi ele afumate, pe acest perete atât de cojit. Chipul şi coroana se păstrau încă destul de bine, iar pentru rest nu am avut nici o îndoială că înfăţişa un luptător.

— Cu sabie? se repezi paharnicul.

— Cu sabie.

— Eşti cu desăvârşire încredinţat? se îndoi Brâncoveanu.

Meşterul îşi risipi o clipă de îndoială.

— Asupra acestui lucru am avut eu pricire şi cu tovarăşii mei. Lor li se părea că şuviţa ce spânzură de cingătoare, în faţă şi puţin la dreapta, trebuie să fie panglica brâului domnesc. Eu însă am citit în ea o spată domnească, a vremii de atunci, adică o armă mai scurtă decât o sabie şi mai lungă decât jungherul, aşa cum am văzut eu undeva că purtau râmlenii, despre care preaînvăţatul Constantin Stolnicul, ruda măriei tale şi a boierului Şerban, scrie că ar fi fost strămoşii noştri. Acestea au fost temeiurile care m-au îndemnat să-i pun lui vodă Mircea o sabie care era a lui, de atunci, nici iatagan şi nici pumnal, ci una de mijloc.

— Adică atât cât trebuie, se auzi vocea egumenului care-l ascultase pe meşter încuviinţând din cap.

Şerban însă nu-l luă în seamă şi-şi culese de sub mustaţă zâmbetul subţire.

— Ai văzut domnia ta chipul lui Mircea zugrăvit în biserica Brădet?

— L-am văzut.

— Dar pe cel din mănăstirea Argeşului?

— Şi pe acela îl cunosc. În amândouă, ctitorul e înfăţişat ca un luptător, adică nu poartă giubeaua cea lungă, de la curte, ci dolman şi pulpare, ca şi cum de abia s-ar fi întors de pe câmpul de bătaie.

— Şi sabie? încercă să-l zdrobească paharnicul.

— Într-adevăr, acolo nu poartă armă...

— Drept ai grăit. Acuma, meştere, domnia ta cunoşti bine rânduiala curţii. Când merge domnul la biserică, el îşi poartă straiele de duminică, bogate şi scumpe, aşa cum le vedem în toate zugrăvelile ctitoriceşti. În curgerea alaiului el îşi poartă şi sabia; de cum a ajuns însă la uşa bisericii, i-o încredinţează spătarului, care o ţine atârnată de umărul drept. În lăcaşul cel sfânt, adică în faţa Atotputernicului, nu se intră niciodată cu semnul puterii, după cum nici vlădica nu pătrunde în altar cu cârja în mână, ci o lasă afară lângă uşile împărăteşti. Zugravii de la Brădet şi de la Argeş au ştiut acest lucru. Chiar dacă Mircea Vodă s-ar fi întors atunci de pe câmpul de bătaie, cum presupui domnia ta, el şi-ar fi lăsat sabia afară. Măria sa Constantin nu a făcut altfel nici acum, când a intrat în această biserică.

Boierul se înclină uşor în faţa lui vodă care, într-adevăr, nu numai că nu avea asupră-şi nici un fel de armă, dar era îmbrăcat în straie întunecate şi simple, fără podoabe, aproape călugăreşti. Preda însă nu-şi pierdu cumpătul. Fără să spună nimic, el îşi purtă privirea, ca o roată înceată şi strivitoare, peste chipurile sfinţilor purtători de arme din cele două sânuri ale navei, parcă întrebându-l pe fiecare de ce e aşa şi nu altfel. Tăcură şi

ceilalţi, dar vodă se hotărî să vorbească el.

— Meştere Preda, ştii câtă preţuire am eu pentru domnia ta şi nici de data aceasta nu doresc să te înfrunt. Ca unul ce cunoşti bine erminia, ştii că nici un mucenic nu poartă arma cu care ar fi ucis, ci pe aceea cu care a fost omorât. Aşa se face că în mâna lui Gheorghe vedem sabie, în a lui Dimitrie suliţă, în a Ecaterinei o roată cu dinţi de fier, în aceea a Filofteii o secure, şi aşa mai departe. În sfântul lăcaş, armele sfinţilor nu pot fi temeiuri pentru înarmarea domnitorului.

— Erminia e limpede, măria ta, şi tocmai pe ea mă sprijin eu în ceea ce fac. În afară de ctitorii care trăiesc, zugravul are de-a face cu oameni de demult, pe care el nu i-a cunoscut şi pe care trebuie să-i învieze cât mai aproape de adevărul fiecăruia, aşa încât lucrarea lui să fie mai mult decât un chip, să devină icoană. Întru aceasta sălăşluieşte harul său, să zidească din nou o fiinţă sfărâmată şi să facă din ea făptură vie, întreagă şi cuvântătoare. Icoana e mărturia fiinţei din spatele ei, dezgropată din ceaţa vremilor şi adusă în lumina ceasului de acum, ca să grăiască ea despre sine, cine a fost şi ce lucrare de seamă a săvârşit. Apostolul Pavel poartă sabie; noi ştim că e sabia duhului, dar poate fi şi aceea cu care el a fost ucis. În schimb, nimeni nu va crede că Petru a fost omorât cu cheile raiului, acestea având un alt înţeles. Muceniţa Ecaterina poartă, într-adevăr, roata pe care a murit, dar o îmbrăcăm în straie scumpe, ca să se vadă că a fost de neam mare, ceea ce nu vom face niciodată asupra cuvioasei Paraschiva. Punga din mâna lui Iuda ne spune că el era fur şi tâlhar, dar pe Adam îl vom arăta întotdeauna fără buric, ca pe unul ce nu s-a născut din mamă...

— Şi stă în pielea goală înaintea lui Dumnezeu, îl întrerupse boierul.

Preda vorbise cu însufleţire, noi îl ascultam cu inima-n pumn, melozii se uitau din când în când la mine, ca la unul ce le spusese cam aceleaşi lucruri despre cântare, eram cu toţii de partea zugravului şi, bineînţeles, strâmbătura Cantacuzinului nu ne făcu nici o plăcere. Meşterul însă nu se lăsă clătinat, ci întări spusele paharnicului.

— Întocmai, jupâne, ca şi strămoaşa Eva.

— Atunci, sări paharnicul şi mai înfierbântat, de ce ai îmbrăcat-o pe muierea aceea în haină aurie? Şi împunse cu degetul spre femeia de la picioarele Învăţătorului. Se ştie că era o curvă – de ce n-ai făcut-o despuiată?

Cuvântul căzu ca un fulger în auzul novicilor, ochii lor căzură ca un tunet asupră-mi.

— Nu-i vremea trecută, cinstite paharnic, răspunse repede Preda. Zugrăveala e încă jilavă...

Vodă îi mustră din ochi, şi pe unul, şi pe altul, apoi se cumpăni în cuvânt.

— Mi se pare, meştere, că noi doi rostim aceleaşi gânduri, dar în graiuri osebite. Mă uit la icoana acestui om din vechime şi pricep că a fost un bărbat înalt, frumos, puternic, ager la minte, evlavios, domn al Ţării Româneşti şi ctitor al mănăstirii Cozia. Pe toate acestea ni le arată statura, chipul, alcătuirea trupului, ochii, mâna, coroana, chivotul, şi le-ar citi oricine la fel, chiar dacă deasupra capului său nu ar fi o scriptură. Sabia nu este cea dintâi şi cea mai de seamă însuşire a unui domn.

— Ba este, măria ta, aceea a unui domn viteaz...

— Nici un alt voievod, meştere, nu a avut mai multă vitejie şi nu a ţinut sabia-n văzduh mai mult decât Mihai Vodă, fiul lui Pătraşcu. Cu toate acestea, în biserica de la Bucovăţ ai să-l vezi în straie lungi, de sărbătoare, şi fără arme.

— Pe lumea asta, luminate doamne, sunt meşteri şi meşteri. Zugravul Bucovăţului s-o fi gândit că spada lui Mihai va fi rămas, sfărâmată şi ruginită, pe-acolo pe unde a fost el ucis. Dar eu ştiu, măria ta, eu ştiu că sabia lui vodă Mircea Bătrânul a rămas aici, împreună cu oasele lui, şi el va s-o aibă asupră-şi chiar şi la învierea cea de obşte, în faţa Scaunului de Judecată, căci ea e fapta lui cea mai bună. Cu sabia aceasta ne-a apărat el pe noi de prăpădul păgânătăţii, că altfel am fi pierit de mult...

— Şi eu vă apăr, încercă vodă să zâmbească, dar cu altfel de armă... Crezi domnia ta că pentru aceasta ar trebui să mă scrie zugravii cu punga în mână, ca pe Iuda?...

Pe Preda îl trecură năduşelile.

— Arma măriei tale e acoperită, slăvite doamne. Aurul nu străluceşte în mâna celui ce-l dă, ci în trufia celui ce-l primeşte. Dacă am spus că pe lumea aceasta sunt zugravi şi zugravi, tot astfel sunt stăpânitori şi stăpânitori. Cel ce nu-i poate vărsa duşmanului sângele îi moleşeşte braţul într-o scăldătoare de galbeni. Noi ştim că măria ta eşti un domn al păcii, că în şaptesprezece ani, iată, nu ai purtat nici un război cu turcii, dar asta pentru că te-a miluit Dumnezeu cu averile lui Iov. Asta însă nu-l împiedică pe imbrohor să se plimbe prin ţară ca prin lobodă...

— Buiuk e prietenul meu, îi tăie vorba Brâncoveanu cosindu-şi preajma cu ochii şi dându-ne prin aceasta să înţelegem că urechile turcului pot fi oriunde.

Meşterul se mustră că mersese prea departe şi-şi luă seama.

— Mircea Vodă Bătrânul nu avea altă avere decât sabia, măria ta, şi ea va să rămână mărturie a puterii lui. El va s-o poarte pentru toţi domnii acestei ţărişoare, câţi au fost şi câţi vor mai fi, ca un începător ce se află, al

veacurilor noastre. Icoana aceasta de aici este nu numai a lui, ci şi a noastră, a tuturor, şi a fiecăruia în parte...

— Amin! răsări cuvânt din barba egumenului, ceea ce-l făcu pe vodă să tresară încă o dată.

Paharnicul însă nu scăpă prilejul de a-l înfrunta din nou pe zugrav:

— Ceea ce spui domnia ta e o necuviinţă, meştere. Din toţi câţi ne aflăm aici, numai măria sa Constantin e pogorâtor din Basarabi, iar vodă Mircea Bătrânul e strămoşul său.

— După curgerea a trei veacuri, e şi al meu, boierule, să-mi fie cu iertare!

— Şi al meu! îl întregi egumenul.

— Şi al meu! Şi al meu!... se pomeniră şi melozii fremătându-şi tuleiele.

Vodă nu se mai putu stăpâni. În glasul său tremură o undă de mânie:

— Bag de seamă, cuvioase, că ţii partea meşterului...

— Asta-i drept, măria ta.

— Adică stai de partea săbiei?

— Şi-asta-i drept.

— Egumenul unei sfinte mănăstiri?...

— Da, măria ta, al unei mănăstiri cu ziduri de cetate, dar neajutorată şi neapărată şi deseori pustiită. Numai ele, zidurile acestea întărite acum şi prenoite de mila măriei tale, pot să spună de câte ori ne-au prădat păgânii şi ne-au pârjolit şi ne-au muncit şi pe mulţi din noi i-au tăiat, că n-au găsit la poartă decât sabia de foc a îngerului, prin care ei au trecut uşor cu iataganele.

— Şi?

— Mulţi au fost voievozii noştri viteji, dar eu cred că, de la Mircea Vodă Bătrânul încoace, în ţara asta turcul n-a mai ştiut de frica nimănui. Măria ta eşti Domnul păcii, Mircea e Domnul puterilor.

Se făcu o tăcere de gheaţă.

Să fi fost oare vorbele acestea prea aspre pentru mândria Brâncoveanului? Să fi ţinut el cu tot dinadinsul la pravila domnească a straielor de duminică? Să nu fi voit el să-l supere pe unul din neamul Cantacuzinilor? Să fi avut el o încredere neţărmurită în puterea aurului? Să se fi temut el încă o dată de bănuielile turcilor?... Să fi fost el scârbit de credinţa prea pământească a egumenului? Cine poate şti?... Fapt este că faţa lui a devenit atunci albă ca varul şi că în liniştea lăcaşului s-au auzit cuvintele lui căzând ca o osândă:

— Dacă eu nu sunt făcut să semăn cu strămoşul meu, va semăna el cu mine!

Şi nimeni n-a mai zis nimic. Preda ştia de acum ce trebuie să facă, paharnicul de abia îşi stăpânea bucuria, egumenul se întunecase la chip, noi am prins a ne risipi către chiliile noastre.

Înainte însă de a ne fi risipit de tot, în timp ce ne mai aflam în curte, Filimon mi-a pus o întrebare, în auzul ucenicilor săi ce păreau tot atât de tulburaţi ca şi el:

— Adevărat este, frate, că femeia aceea a fost o curvă?

— E adevărat, am răspuns fără şovăire.

— Cum adică?

— De meserie. O ştia toată cetatea.

— Şi de ce nu ne-ai spus aşa?

— Credeam că aţi înţeles din cuvintele *Slavei*. În ele se vorbeşte de femeia ce căzuse în păcate multe şi care se tânguia de înfierbântarea curviei...

— Prin aceasta nu se înţeleg, neapărat, fapte. Şi noi ne plângem de o asemenea înfierbântare, şi amarnic şi de multe ori păcătuim cu gândul, dar asta nu înseamnă...

— Înseamnă că încă nu cunoaşteţi puterea gândului, fraţilor! Gândul nu e altceva decât fapta înfăşată în gogoaşa ei de mătase.

Şi cu aceasta ne despărţirăm fără să mai adăugăm nimic, mai ales că paracliserul bătea în toacă primele ciocane pentru pavecerniţă.

În următoarele două ceasuri ale acelei după-amieze, meşterul Preda a ridicat o schelă mică, purtătoare, din câteva blăni pe două capre, şi a schimbat icoana lui Mircea. El însă nu a găsit cu cale s-o răzuiască şi să facă o alta pe tencuială nouă, ci a înfăşurat trupul voievodului într-o mantie lungă până-n pământ, de atlaz albastru, împodobită cu câteva flori în frânghie şi varvarichiuri, din care i-a lăsat afară doar braţul stâng, cu chivotul în palmă. Din viteazul Mircea cel Bătrân nu mai rămăsese decât blagocestivul domn şi ctitor, părintele coconului Mihail.

Aşa l-am găsit când am intrat la vecernie. Vodă Constantin i-a aruncat o privire mulţumită şi s-a aşezat în strana domnească, după obiceiul său, să asculte slujba. Poate că ar fi avut timp să se întoarcă până-n seară la Hurezi, dar nu voise să se creadă că fuge cumva din calea imbrohorului, despre care primise veste că se cobora, în apropiere, pe valea Oltului. Nici noi nu am zăbovit prea mult cu ochii pe noua icoană. Ceata celor Şase Melozi avea să cânte pentru prima oară de faţă cu vodă, care era nu numai un iubitor, ci şi un cunoscător al muzicii psaltice, iar egumenul, slujind la altar, nădăjduia ca din glasurile lor să adie peste mănăstire alinarea ceasului amar.

Ziua se mărise mult, soarele bătea pieziş dinspre asfinţit, lumina

răzbătea de sus, prin ferestrele turlei, şi scria trâmbe de aur în văzduhul zugrăvelilor proaspete, poleindu-l cu primăvară. Mirosea a var nou-născut. Prin uşa deschisă ajungeau până la noi, alungându-se de vânt, miresme dulci. Înflorise liliacul. Melozii au cântat mai frumos ca niciodată, atât stihirile de la *Doamne strigat-am*, cât şi acea minune a literaturii imnografice răsăritene, *Lumină lină*, a cărei strămutare pe grai românesc nu-şi găseşte asemănare în nici o altă limbă. Când au ajuns însă la *Slava* Stihoavnei, cu mine s-a petrecut ceva cutremurător. Oare numai cu mine sau şi cu ei? Cel puţin atunci nu aveam cum să ştiu. Oricum, totul izvora din vocile lor. Unda melodică întâlnea cuvintele cu atâta putere încât din împreunarea lor se năştea o flacără nevăzută şi cuprinzătoare, o căldură sălbatică şi vicleană, a pământului ce dogoreşte sub cer acoperit, copleşind răsuflarea şi făcând lumânările să curgă, subţiind materia până la hotarele ei cu lumina. Femeia cea păcătoasă se zbătea în cântec ca o salamandră în propria ei văpaie, tânguirea ei era o îngrămădire de amintiri, lepădarea de sine îi frăgezea în lacrimă sinea de altădată, cu totul dăruită patimii. În tumultul atâtor rechemări ale trecutului întinat, paza minţii devenea cu neputinţă. Mi-am ridicat ochii pe bolta de miazănoapte şi am văzut mai întâi apele Iordanului, din ale căror repejuni se ridica trupul aproape gol al Înv ăţătorului, apoi, mai jos, pe acelaşi Învăţător înveşmântat în straiele lui simple, iar alături, la picioarele sale, pe femeia cu părul despletit, înfăşurată în tunica lungă şi galbenă, un galben ca aurul fagurelui căpăcit, cu smalţuri albe de lumină lăuntrică. Şi pe măsură ce jelania ei prindea tot mai mult să se lumească în curgerea cântării, îmbrăcămintea i se făcea ca o ceară străvezie şi se topea de dogoare şi pierea de la faţa văzului şi până la urmă se desprinse ca un abur de pe trupul gol, îngenuncheat şi prăbuşit, tremurător în înfricoşata lui neruşinare, aşa cum se spune că va sta fieştecarele în faţa Judecăţii. Nu ştiam ce se petrece cu mine şi m-am uitat la cei şase cetaşi. Ei îşi luaseră de mult ochii de pe cartea cu semne şi cântau pe de rost şi priveau toţi în acelaşi loc şi cu atâta înfrigurată stăruinţă, încât îi făcură chiar şi pe unii călugări mai bătrâni, rezemaţi în stranele din spate, să se holbeze. Numai vodă continua să asculte cu capul în piept şi cu pleoapele lăsate pe jumătate, desprins parcă de lume.

Nu, nu fusese o părere – femeia fără veşmânt a rămas astfel cât a mai durat vecernia şi tot aşa am lăsat-o când am prins iarăşi a ne împrăştia pe la chilii, fără ca vreunul să cuteze a-i spune cuiva ceva despre tulburarea cugetului său.

Şi poate că totul ar fi rămas o taină a fiecăruia, bănuită a fi numai a lui, dacă în ziua următoare, cam pe la amiază, imbrohorul nu s-ar fi oprit în poarta mănăstirii, poftind să-l vadă pe prietenul său Brâncoveanu. Acesta l-

a întâmpinat cu braţele deschise şi, în semn de cinstire, l-a îmbiat să prânzească împreună. S-au ospătat astfel în doi, fiecare după legea lui, turcul înfulecând cu poftă dintr-o pulpă de berbec, vodă gustând cu scumpătate dintr-o fiertură de bob, ambii însă înfruptându-se din acelaşi taler cu verdeţuri crude, stropite cu saramură şi oţet de prună. Câţiva dintre noi, pe lături, îi slujeam. Buiuk era un oştean cu trupul subţiratic, dar vânjos, cu faţa uscăţivă, umbrită de o bărbuţă neagră şi deasă ca peria, cu ochii jucăuşi sub colacul turbanului de mătase albă. Vorbea mai tot timpul surâzând, deseori îşi poticnea cuvintele într-un gâlgâit vesel, înnodat în gâtlej, mai rar se lăsa umbrit de tăcere, dar atunci muţenia lui de două clipe îţi îngheţa sufletul. Se vede că vodă îl cunoştea bine, de vreme ce-şi păstra cumpătul într-o voroavă care, de altfel, se mărginea la trebile mari ale ţării şi ale împărăţiei, fără întortocheli stânjenitoare. Numai într-un târziu, când Miron şi Paraschiv au adus cafelele, oaspetele s-a făcut că-şi apropie amintea şi de treburi mai casnice.

— Bre, Costandine, bag seamă că tinerii voştri sunt mai sfioşi decât fetele mari – îşi ţin capul numa-n pământ şi pleoapele lăsate ca nişte obloane...

— Aşa e rânduiala lor, răspunse vodă fără să arate cât era de scârbit de presupusele pofte ale turcului.

Spusele lui Buiuk însă erau adevărate. Şi eu mă întrebasem de ce, îndată după vecernie şi în toată dimineaţa aceea, cei şase melozi umblau încovoiaţi, măturând pământul cu ochii şi răspunzând la întrebări prin vorbe scurte, şi ele parcă târâte prin iarbă. De vină, îmi ziceam, nu poate fi decât întâmplarea din ajun. Era un semn că şi ei văzuseră ceea ce mă tulburase pe mine, poate chiar înaintea mea, eu nefăcând altceva decât să merg pe urmele genelor lor.

— O fi şi cum spui tu, râse înfundat imbrohorul, dar oare tot aşa le ţin ei şi când li se preumblă prin chilii cadâna cu părul roşcat?...

— Şi asta face parte din rânduiala lor, prietene Buiuk, să se lupte cu tot felul de ispite.

— He-hee, frate Costandine, n-ar fi oare mai potrivit să-i scutim noi de o ispită ca aceasta?

— Adică? se nedumeri vodă.

— Să mi-o daţi mie pe cadâna cu părul roşu, căci aşa ceva nu am în haremul meu.

Pândindu-şi gândul şi începând să vadă că vorba oaspetelui nu-i doar o simplă şagă, Brâncoveanu se prinse:

— Nu ştiu despre ce vorbeşti.

— Cum, bre, Costandine, se veseli turcul, tu nu ştii că toată noaptea

şi-a făcut de cap prin mănăstirea voastră femeia aceea frumoasă şi goală şi fierbinte? Crezi că trebuia să-ţi spun eu, cel ce de-abia m-am oprit din drum?

Brâncoveanu nu se îndoia de faptul că imbrohorul avea ochi şi urechi peste tot în Ţara Românească, chiar şi într-o chinovie răzleaţă ca aceea a Coziei, dar ceea ce auzea el acum din gura turcului nu putea fi crezut. Nu-i rămânea decât să joace pe dungă.

— Aşa, şi?

— Păi, ţi-am spus. De mult râvnesc la o femeie cu părul roşu. O iau pe aceasta, chiar dacă până-n zori s-a destrăbălat cu copiii ăştia. Cu mine, he-hei, e altceva...

Vodă nu cunoştea obiceiul prietenului său de a-i cere bani pe ocolite. Când avea nevoie sau poftă, i-o spunea de-a dreptul şi niciodată nu rămânea nemulţumit. „Ce l-o fi găsit acum?" se întrebă în sine, dar deodată îşi lumină un zâmbet înţelegător şi-i întinse oaspetelui un purcoi de galbeni.

— Pe femeia asta nu ţi-o putem da, prietene, dar iată, ai aici să-ţi cumperi alta.

Buiuk însă îi împinse punga îndărăt.

— Eu nu vreau bani, Costandine, eu vreau femeia!

— A-ha, se dumiri gazda, vrei una mai frumoasă şi cu părul mai înfocat... Ei bine, trei pungi cu aur şi o salbă de mărgăritare, să i-o pui la gât...

Sufletul turcului se zbârlea, dar îşi păstră stăpânirea de sine.

— Ascultă, beiule, eu ştiu că acum e Ramazanul vostru şi că vă e peste mână să arătaţi că aveţi cu voi o femeie. Îţi dau cuvântul meu de cinste că nu va şti nimeni de unde o am şi ce a făcut ea înainte de a fi intrat în cortul meu. Dacă vrei, mă jur pe barba Profetului!

Acum se vedea limpede că nu era vorba nici de o glumă proastă, nici de o viclenie pusă pe câştig. Ochii imbrohorului sticleau ca două pumnale. Pe vodă îl trecură răcorile.

— De, ştiu şi eu...

Altă vorbă nu găsi, deşi îşi dădea seama că e timpul să curme dintr-odată această urâtă poveste din Săptămâna Patimilor. Oaspetele însă nu-i dădu răgaz.

— Îţi aduci aminte, Costandine, de vremea când ne aflam noi doi în tabăra de pe Jiu?

— Desigur, răspunse Brâncoveanu pălind, ne întorceam din Ardeal.

— Nu de tabără vreau eu acum să-ţi amintesc, nici de aceea că vizirul se întorcea dintr-o luptă fără izbândă, ci de cei doi nemţi ce fuseseră prinşi de ai noştri şi aduşi la mine în funii. Când i-am strâns cu uşa, ce-au

mărturisit nemţii aceia, Costandine? Că principele Brâncoveanu îi înştiinţase pe creştini despre venirea necredincioşilor, cum ne spuneţi voi, iar aceia s-au pregătit să ne primească aşa cum ne-au primit.

— Iscoadele scornesc întotdeauna...

— Ba nu erau minciuni, beiule, că prinşii aveau şi dovezi. Şi chiar dac-ar fi fost niscaiva scorneli, tu ştii că sultanul le-ar fi dat mai multă crezare decât unor dezvinovăţiri amestecate. Şi-atunci, ce-am făcut eu, Costandine? I-am cerut vizirului îngăduinţa să-i tai pe cei doi, ca nu cumva, am zis eu, să le descopere creştinilor de peste munţi unde ne aflăm noi cu tabăra. Şi i-am tăiat. I-am tăiat eu, cu mâna mea, pentru ca limba lor să nu mai apuce a grăi şi cu altcineva. Asta am făcut eu atunci pentru prietenul meu.

— Şi? Nu te-am răsplătit?

— Ba m-ai răsplătit, cum să nu! Tu ştii însă că o domnie nu se plăteşte cu cincizeci de pungi de galbeni. Nici viaţa. Mi-ai rămas dator.

— O mie? păru vodă a răsufla uşurat.

— Nici două, nici trei, i-o reteză turcul. Femeia!

— Eu nu ştiu nimic despre istoria asta! izbucni deodată domnul, ieşindu-şi din fire. Poftesc să vină la mine părintele egumen!

Fratele Pamfil se repezi afară. Buiuk se ridică de pe divan şi-l bătu pe vodă pe umăr.

— Dragă prietene, pe mine să nu mă dai pe mâna altuia. Tu eşti domnul ţării, eu cu tine vorbesc.

— Ţi-am spus că eu nu ştiu nimic, încercă acesta să-l încredinţeze.

Imbrohorul îşi supse buzele de câteva ori, apoi, după oarecare prefăcută cumpănire, se hotărî să-şi arunce ochii pe teaca de aur smălţuit ce atârna de perete.

— Frumoasă sabie! se miră el cu voce dulceagă.

— Lucrată la Veneţia, lămuri vodă aproape pierit.

— Iată sabia cu care preaplecatul şi preasupusul domn al Ţării Româneşti s-a jurat să-i stea într-ajutor, la nevoie, preaslăvitului nostru padişah...

— Prealuminatul sultan se bizuie pe credincioşia mea, prietene, aşa să ştii. Mi-a spus-o chiar el, cu gura sa, iar eu i-am dovedit-o şi i-o dovedesc.

Imbrohorul râse înfundat, cu obişnuitul său gâlgâit. Apoi, cu o mişcare repede, desprinse sabia din cui şi o trase afară din teacă, ridicând-o pieziş în lumină.

— Iată credinţa ta, cea adevărată, Brâncovene! E scrisă aici, pe fierul acesta ascuţit şi ascuns. Ne-o va citi tânărul de aici, care e foarte

învăţat, iar tu mi-o vei tălmăci pe limba mea, ca nu cumva să mor eu prost şi nepriceput.

Şi ţinându-o cu amândouă mâinile, mi-o puse în faţă, iar eu nu avui încotro şi citii în întregime scriptura săpată în oţel cu litere frumoase:

— *Tu, împărate neînvins, Cuvânt al lui Dumnezeu, Stăpâne Atotţiitorule, dă cununa izbânzii asupra potrivnicilor Voievodului şi credinciosului domn Constantin, precum ai dat-o altădată împăratului Constantin cel Mare.*

— Frumos, foarte frumos! se lăbărţa turcul vârând sabia în teacă şi mângâindu-i straja bătută cu safire. Un asemenea dar i-ar face mare plăcere preaslăvitului nostru sultan, cel ce stăpâneşte acum cetatea lui Constantin. O, să nu crezi că te strâmtorez... E numai o părere... dacă vrei, un sfat... Oricum, aş fi fericit să i-o duc chiar eu... La urma urmei, de ce nu?...

Eu mă uitam la vodă cu un sentiment de milă. Acest mare domn avusese tăria să îndure de mai multe ori umiliri din partea otomanilor, începând chiar cu aceea de a le spori peste măsură mereu crescânda lor sete de aur. Dar nu cred că în viaţa lui să fi fost vreodată mai umilit decât atunci când imbrohorul Buiuk îl ameninţa cu moartea pentru o pricină ce părea mai mult o bătaie de joc. Cel puţin, aşa începuse. Lucrurile luau însă o altă întorsătură, căci în cântarul turcului atârna acum mai puţin femeia în sine şi mult mai mult îndârjirea stăpânului neizbutit. Chiar dacă, în cele din urmă, s-ar fi încredinţat că fiinţa acelei femei nu este altceva decât o închipuire, el tot ar fi continuat s-o pretindă, căci vine un moment nenorocit când un om ca el socoteşte că nu mai poate da înapoi.

De fapt, acesta fusese doar începutul umilirii lui vodă. Ea avea să devină cu adevărat strivitoare de abia după ce egumenul, cu mâinile tremurând şi cu spaima pe chip, îi grăi despre femeia pe care şi el, chemat în grabă de paracliser, o văzuse goală la picioarele Învăţătorului, în biserică.

— He-hei, se gâlgâi din nou Buiuk, vă lăsaţi voi cam greu, dar un pas înainte tot aţi făcut.

Constantin însă era atât de uluit încât nici nu-l mai luă în seamă. Fără să spună un cuvânt, el coborî scările, cu noi toţi după el, să vadă cu ochii lui ceea ce părea de necrezut. Pentru moment, o singură dezmeticire îşi afla loc în cugetul său, anume că turcul, vorbind pare-se în dodii, avusese totuşi un punct de plecare. Dar de la femeia din boltă, la care se uita şi el acum, şi până la aceea pretinsă de imbrohor, holbat şi el la trupul răscolitor de pofte, era o genună ce nu putea decât să te ameţească. Acesta îi puse lui vodă mâna dreaptă pe umărul stâng, închipuind mişcarea aceea cumplită prin care un trimis al sultanului aşterne năframa neagră pe grumazul voievodului mazilit, şi-i spuse doar atât:

— Costandine, peste un ceas ne vedem aici, eu, tu şi călugării tăi. Până atunci, rugaţi-l pe Învăţătorul vostru să-i dea femeii aceleia un picior peste bot şi s-o azvârle, aşa cum se găseşte, pe pernele cortului meu. Un ceas, nu mai mult!

— Această blasfemie, zise vodă după plecarea turcului, nu poate fi decât lucrarea răzbunătoare a meşterului Preda. Să vină de îndată aici!

Şi de îndată ne-am adus toţi aminte de întrebarea batjocoritoare a lui Şerban: „Se ştie că era o curvă, de ce n-ai făcut-o despuiată?" şi de răspunsul repede al meşterului: „Nu-i vremea trecută, cinstite paharnice, zugrăveala e încă jilavă...". Dar Preda, înfăţişându-se cu mare cuviinţă şi fără să tremure de mânia domnului, s-a jurat că nici el şi nici tovarăşii săi nu mai intraseră în biserică de ieri după-amiază, ceea ce l-a făcut pe vodă să-şi ia tâmplele în palme şi să le strângă cu putere, aşteptând din adâncurile lor un răspuns care nu putea să-i vină din altă parte. I-a venit, totuşi, după ce eu i-am cercetat în fugă pe cei şase melozi şi am înţeles că trebuie să vorbesc despre ceea ce văzusem eu şi despre ceea ce bănuiam că nici celorlalţi nu le era străin. Am spus că veşmântul femeii pierise în timp ce la strana dreaptă se cânta *Slava* Stihoavnei.

— Şi voi aţi văzut la fel? îi întrebă egumenul pe tinerii cântăreţi. Şi, băgând de seamă că aceştia nu-şi ridicau privirea din pământ şi tăceau cu pleoapele lăsate, aşa cum făcuseră toată dimineaţa, le porunci cu oarecare asprime: Uitaţi-vă drept la mine, ca-n faţa lui Dumnezeu, şi spuneţi-mi adevărul!

Atunci s-a descoperit taina sfielii lor, fără să fie nevoie măcar ca ei să grăiască vreun cuvânt. Dintre pleoapele deschise, ochii lor erau alţii. Nici acum nu ţin minte – şi, de altfel, n-ar avea importanţă – ce culoare avuseseră irisurile lor înainte, dar acum erau, toate, galbene ca aurul fagurelui căpăcit, cu smalţuri albe de lumină lăuntrică.

Numai după aceea mărturisiră melozii că o văzuseră pe femeie şi în timpul nopţii trecute, fiecare în chilia lui şi fără să ştie unul de ceilalţi, vie şi despuiată, învăluită doar într-un abur de miresme tari. Se lipise pentru o clipă de trupul lui Filimon, pe Cosma îl cuprinsese cu braţele de grumaz, peste faţa lui Miron îşi aşternuse părul roşu şi despletit, lui Paraschiv îi lăsase în ceafă arsura unei răsuflări fierbinţi, lui Pamfil i se zvârcolise la piept, Prohor rămăsese-n călcâie cu o căldură leşietică. Nici unul însă nu putea să spună cum arăta ea la chip, cum îi erau ochii sau fruntea sau gura, dacă avea vreo asemănare cu o altă fiinţă cunoscută.

Ceea ce era de înţeles s-a înţeles. Vodă i-a poruncit meşterului Preda ca, în mai puţin de un ceas, să curme ruşinea de pe zidul bisericii. Acesta a răzuit toată icoana mirungerii din casa lui Simon, pe care eu o

socotisem atât de subţire pentru gândirea unui zugrav, şi a făcut-o din nou, proaspătă, cu trupul femeii îmbrăcat de-a dreptul într-o haină roşietică.

Toţi se întrebau acum cu groază ce va urma după aceasta, ce adică va face imbrohorul după trecerea sorocului său amenințător. Ar fi fost o neghiobie ca cineva să încerce a o căuta prin mănăstire pe femeia cu pricina. Şi totuşi, eu am aflat-o în chilia mea, unde mă dusesem să deschid fereastra. Era tot atât de vie şi neruşinată cum li se arătase melozilor, numai că şedea lungită într-o rână pe patul scund şi se făcea că scrie cu degetul pe podea. Am cunoscut-o de îndată ce i-am văzut faţa şi nu m-am putut stăpâni să n-o agrăiesc, într-atât mă tulburaseră şi pe mine întâmplările legate de ea.

— Aşadar tu erai, Maria din Magdala? Tu eşti aceea ce vii din sălbăticia frumuseţii tale şi încă te mai laşi dezbrăcată cu ochii? Tu eşti aceea ce în veac nu-ţi cunoşti odihna şi faci plopul să tremure şi stelele să foşnească şi muntele să geamă-n adânc? Te uitasem, Maria, şi nu mi-am adus aminte de tine nici în cântarea Casianei şi nici în icoana meşterului Preda, căci tu încetaseşi de mult să mai fii Magdalena şi deveniseşi un semn. Şi iată că acum te ghicesc în tăcerea pământenilor mei şi te aflu aici, în lumescul meu aşternut, să răstorn într-o clipă două milenii şi să te întreb: de ce-ai venit? Nu încerca, rogu-te, să te învălui în taină, nici nu-l maimuţări, rogu-te, pe Învăţătorul tău, căci tu niciodată n-ai fost în stare să-l pricepi. El scria atunci cu degetul pe nisip în timp ce pârâşii tăi i te arătau cu degetul ca pe o desfrânată ce trebuia osândită la moarte. Tu şedeai umilită, doborâtă de învinuiri, şi nu te puteai dezmetici îndeajuns, ştiind că toţi bărbaţii aceia se culcaseră cu tine, unul câte unul şi de mai multe ori, de fiecare dată lăudându-ţi frumuseţea şi dăruindu-te cu aur. Tu nu puteai să pricepi că ei nu voiau să mântuiască cetatea de păcatele tale, ci pe ei înşişi de năluca ce le bântuia, neistovită, sângele. Nu aşteptau decât ca Învăţătorul să-şi ridice degetul de pe nisip şi să-l îndrepte spre poarta cetăţii, unde ei să te târască de plete şi să te ucidă, cu mâinile lor, sub o ploaie de pietre. Dar el scria mai departe ceea ce nimeni vreodată n-a fost în stare să citească şi a tot scris până ce pârâşii tăi s-au îndepărtat în propria lor ruşinare şi el nu scria pe nisip, ci pe sufletul tău scria, cel nestatornic precum pulberea şi încâlcit ca o beţie de slove. Şi te-a iertat cel ce nu putea decât să te ierte şi m-a mustrat că nu te păzisem îndeajuns, iar eu n-am cutezat să-i spun de câte ori ai râs tu de mine şi te-ai făcut că nu-ţi pasă şi m-ai alungat şi m-ai pus la colţ, cu faţa la perete, să nu văd cum te destrăbălai cu ibovnicii tăi. Vai, bieţii pământeni, ei cred că îngerul e cea mai curată fiinţă din lume – dar nu-l cunosc pe cel păzitor, a cărui memorie e doldora de toată scursoarea uitărilor omeneşti, de tot ceea ce insul leapădă din sine pentru ca sinea să se poată îndeajuns înşela. N-am cutezat să i te pârăsc şi eu, aşa cum

o făcuseră platnicii tăi, căci ştiam, femeie, că toate păcatele tale erau tot atât de frumoase ca şi trupul tău, pe al cărui umăr nu puteam niciodată să întârzii fără să-mi simt aripile că se desfrunzesc. Uneori eram bucuros când mă alungai la colţ, să stau cu fruntea-n perete şi cu zborul în colivie, ca un nobil ostatec ce-şi aşteaptă răscumpărarea de la târfele oraşului. Şi am priceput de ce învăţătorul te-a iertat şi a doua oară în casa lui Simon, când îi ungeai picioarele cu mirul pe care-l cumpăraseşi cu banii dezmăţului. L-ai iubit pe cel ce te iertase şi te-a iertat cel pe care-l iubeai, iar iubirea ta de atunci era curată, căci pentru tine el murise mai înainte de vreme şi tu îţi luaseşi rânduială de mironosiţă. Să iubească un mort, iată ceea ce în veac nu poate face o curvă! De atunci am uitat toate umilinţele la care m-ai supus şi te-am însoţit până la moarte, ruşinându-mă de propriile mele virtuţi. Şi te-am crezut închisă pentru totdeauna într-un semn, şi iată că te iveşti acum tot tu, cea din spatele semnului, ca o tăgadă a îngerescului meu chip. De ce-ai venit să ne tulburi?...

Ea continua să tacă şi să scrie cu degetul pe podeaua de cărămidă, dar mişcarea mâinii nu se mai purta în gol, ci pe o pulbere subţire în care mi se desluşeau câteva din slovele de la sfârşit ale călugăriţei Casiana: *Cine va cerca mulţimea păcatelor mele şi adâncurile judecăţilor tale.*

Am lăsat-o acolo, fugind parcă de mine însumi, în timp ce alergam spre biserica în care ne chema, pe toţi, clopotul cel mare. Părinţii şi fraţii se rânduiseră fiecare în strana lui şi aşteptau, ridicaţi, în tăcere. Melozii, de data aceasta la strana stângă, continuau să-şi ţină pleoapele plecate, ca nişte Adami ce se ruşinau de propria lor goliciune. Vodă Constantin nu se aşezase în strana domnească, ci în alta, de margine, socotind pesemne că umilinţa va putea fi astfel mai uşor îndurată. Dar grozăvia acelui ceas nu s-a simţit decât în clipa când imbrohorul a pătruns în sfântul lăcaş, urmat de vreo douăzeci de turci cu hangerele goale. El s-a oprit în faţa uşilor împărăteşti, s-a înclinat uşor spre altar, apoi, întorcându-se cu faţa, le-a poruncit alor săi, printr-un semn, să se proţăpească fiecare în dreptul unei strane din cele două sânuri, ochi în ochi cu monahul care o străjuia. Patru icioglani au vrut să-l târască pe egumen în faţa imbrohorului, dar bătrânul nu a dat nici un semn de împotrivire.

— Prietene Costandin, a grăit Buiuk, v-am dat destul răgaz ca să pricepeţi bine ce anume aştept eu de la voi, dar tu mi-ai umplut cortul cu aur şi argintărie, cu giuvaeruri scumpe şi cu blănuri care la noapte n-o să-mi ţină de cald. Nici un semn nu mi-ai dat că ai dori să-i dăruieşti preaslăvitului nostru sultan frumoasa ta sabie bătută cu safire. Eu cred acum că i-ar face plăcere s-o ştie măcar folosită în slujba luminăţiei sale.

Şi, pe aceste cuvinte, imbrohorul a scos din teacă spada lui vodă,

cea cu scriptura săpată în fier, şi a proptit-o cu vârful în podea.

— Eu ştiu, a urmat el, că dervişii voştri au jurăminte grele, să nu dezvăluie tainele care-i privesc numai pe ei. Astăzi e vorba de o taină care mă priveşte şi pe mine. Dacă nu le porunceşti să-şi deschidă peceţile sau dacă nu vor vrea să-ţi asculte porunca până ce eu număr la o sută, vor pieri; egumenul, de această sabie domnească; ceilalţi, de iataganele oamenilor mei. Dar nu le vom tăia capetele, ca să nu semene ei cu mucenicii la care se închină, ci le vom despica ţestele în două, de sus în jos, ca la tâlhari.

Dinspre uşa bisericii s-au auzit primele sunete ale unei tobe, în călcătură rară, ca paşii după mort. Începuse numărătoarea. Îngrozit, timpul se ghemuise-n turlă şi-şi aştepta sfârşitul. Vodă şedea în strană, cu coatele pe genunchi şi cu faţa-n palme, copleşit de neputinţă. Poate plângea, rugându-se ca totul să nu fie decât un vis urât. El, sărmanul, nu bănuia că pentru păgânii care-i vor tăia pe cei patru feciori sub ochii săi e un fleac să căsăpească o mână de călugări păcătoşi, de faţă cu evlaviosul lor ocrotitor. Ocrotirea noastră însă nu venea de nicăieri şi moartea se apropia de noi cu fiece nouă bătaie de tobă şi-i simţeam frigul cum ne îngheaţă oasele. Pe mine mă cuprindea o nesfârşită milă pentru bietul nostru Brâncoveanu şi nu-mi dădeam bine seama de câtă milă trebuie să-mi fie de mine însumi, ca unul ce ştiam că nu voi muri, dar că pot fi martorul morţii celorlalţi fără să-i pot spune imbrohorului că pe femeia aşteptată de el o lăsasem adineauri în chilia mea, scriind cu degetul pe o părere de nisip. Egumenul îşi ţinea capul în piept şi deodată şi-a scuturat coama şi a strigat cu deznădejde:

— Doamne al puterilor, unde eşti?...

Atunci ne-am adus aminte că aşa-l numise el pe Mircea Vodă Bătrânul, Domn al puterilor, şi tot atunci ni s-a limpezit că sunetele tobei veneau din pronaos, de lângă mormântul voievodului, şi pleoapele novicilor s-au ridicat şi ochii ni s-au lipit de făptura din perete, înfăşurată în blagocestiva mantie albastră, şi eu i-am îndemnat pe Cei Şase Melozi şi ei şi-au deschis graiurile şi au prins a cânta:

— Doamne al puterilor, fii cu noi!...

Numai atât cântau, poate că mai departe nu ştiau sau nu era nevoie – cântau în cele trei măsuri pe câte trei lovituri de tobă, luând melodia şi cuvintele de la capăt şi nedându-le nici un răgaz, mereu aceleaşi într-o rotire neistovită, şi turcii din faţa lor se holbau de uimire, căci niciodată nu mai văzuseră nişte ochi omeneşti galbeni şi lucitori ca aurul şi nu pricepeau de ce tinerii îi ţineau pironiţi undeva înainte-le, ca o curgere de foc. Dar noi credeam cu tărie în puterea gândului nostru şi cântecul melozilor prindea tot mai multă vlagă pe măsură ce vedeam cum blagocestiva mantie albastră se subţiază ca o pânză, cum pânza se face ca de păianjen, cum porneşte să se

destrame, cum stramele se fac rouă, cum roua se face abur şi cum aburul piere de pe trupul luptătorului încoronat, cu dolmanul scurt şi sabie la cingătoare, aşa cum îl vedea şi imbrohorul, în fiinţa căruia tresărise cine ştie ce strămoş fugărit cândva pe câmpul de la Rovine.

De icoana cea adevărată a lui Mircea Vodă Bătrânul nu s-a mai atins de atunci nimeni, niciodată, până în ziua de azi.

Eu eram însă încredinţat că ochii melozilor vor fi devenit albaştri. Erau verzi.

Văratec, 5 martie 1986

Referinţe critice

Contemporaneitatea istoriei

Demersul epic al lui Valeriu Anania din *Amintirile peregrinului apter* pare unul ce se înscrie netăgăduit în linia „tradiţională” a povestirii noastre moderne, aşezându-se la încheierea unui posibil cvadrilater ale cărui celelalte unghiuri le-ar fixa Gala Galaction, Mircea Eliade şi V. Voiculescu. Povestirile şi nuvelele sale aduc mirajul misterelor de început de lume, faptica lor fiind înviată adesea din „vremuri foarte îndepărtate, vecine cu neţinerea de minte”, cum zice eroul din *Pasărea măiastră*, aureolate de un fabulos fantastic, dedus dintr-o mitologie creştină ce dizolvă mărturia documentului concret istoric în „posibilitatea unei simple legende” (*Neodihnitele cumpeni*) cu reverberaţii profunde în conştiinţa morală a unei epoci revolute ce-şi află corespondente perfecte în contemporaneitatea noastră imediată. Peregrinările mereu tânărului apter („eu eram cel mai nou şi tânăr”) se petrec nu atât într-o arie geografică, călător dintr-un loc în altul, de la o mănăstire la alta, cât mai ales în lungul veacurilor, de la un timp (moment) la altul, de la o întâmplare cu rezonanţe în semnificaţia istorică la alta, de la un personaj implicat veacului său la un altul fixat pe coordonatele altui ev („...bătrânul Antonie murise de mult...”). Întâmplările ce stau la baza povestirilor şi nuvelelor acestora pot fi sau nu cu adevărat autentice (de altfel, Valeriu Anania, în *Prefaţa* volumului, ţine să ne avertizeze că oamenii despre care vorbeşte, ca şi faptele lor acumulează alternanţa semnificaţiilor religioase – cadrul strict delimitat în care se mişcă autorul este acela al universului monahal –, cu „mici crâmpeie de mitologie naţională şi folclor călugăresc”), dar recrearea lor are – şi acesta este lucrul cel mai important – tăria veridicităţii actului artistic. Căci scriitorul, la fel ca pictorul din povestirea *Portretul*, nu trebuie să ne dea, într-o *evocare* istorică, *fotografia* epocii ori a vreunei personalităţi, ci *duhul* acestora, înălţat în dimensiunile lor legendare: „...zugravul are de-a face cu oameni de demult, pe care el nu i-a cunoscut şi pe care trebuie să-i învieze cât mai aproape de adevărul fiecăruia, aşa încât lucrarea lui să fie mai mult decât un chip, să devină icoană”. Sub această incidenţă, povestirile şi nuvelele lui Valeriu Anania au o bună doză de mister, de misterioasă legătură între vorbele şi faptele oamenilor, divulgând adesea un soi de intrigă detectivistă întru lămurirea semnelor de existenţă ce par gratuite acum, dar care ascund în muţenia lor, dincolo de certificarea documentară, emoţia unor (desigur,

posibile cândva) intense, dramatice trăiri existenţiale. Naraţiunile au, în ritmica ţesăturii lor elegante, cadenţe baladeşti; lumea prin care se mişcă eroul – mereu acelaşi novice, însetat de adevăr şi de cunoaştere – poartă aură de legendă. Aşa în *Cele patru domniţe*, când lipsa unei coroane dintr-un mormânt desfăcut la mănăstirea Tismanei îi prilejuieşte autorului rememorarea unor intrigi de curte de pe vremea Doamnei Chiajna, aşa în *Talanga*, unde avem evocată rezistenţa haiducească a sătenilor ce-i tăinuiesc pe foştii panduri ai lui Tudor, după înfrângerea acestuia, aşa în *Iezerul amintirii*, când monahii refuză, cu preţul vieţii, să divulge taina din zidirea sfântului lăcaş... nesupunându-se vânzătorilor de ţară etc. Adesea intriga gravă este dublată de o undă satirică bonomă (întâmplarea eparhului Mirmilion), alteori de o tentă aventuroasă, vânătorească (nefericitul Meglea, care, aciuat pe lângă mănăstire, intervine cu forţa-i urieşească, îndreptând după buna-i cuviinţă stări de lucruri precare – *Pasărea măiastră*), întotdeauna însă discursul epic având adâncimea meditaţiei filosofice, asupra destinului istoric al individului. E aici o anume retorică intelectuală a povestirii pe care Valeriu Anania o cultivă cu măsură, insinuând în desfăşurarea naraţiunii elementele fantastice ale unei mitologii religioase translate spre laicitate. Faptul că eroul său – acelaşi în toate povestirile şi care dă, prin propria mărturisire, tocmai timbrul unic şi unitar al epicii – suferă de complexul unei boli cu trimitere la originea divină a arhanghelilor sau a îngerilor ne dă o anume cheie de înţeles pentru aceste proze de reculegere întru sine a omului ca martor şi acţionar deopotrivă al istoriei umanităţii (istoriei naţionale), urmărită într-o mistică a desăvârşirii prin semnul veşniciei.

Amintirile peregrinului apter impune prin Valeriu Anania un prozator rafinat, iubitor al unei limbi româneşti decantate ceremonios în tehnica povestirii, preocupat, obsedat chiar de „taina obârşiilor”, căutând a pătrunde mereu dincolo de faţa evidentă a lucrurilor în realitatea lor obscură, dar „nu precum razele X – cum se confesează eroul din *Şarpele Tismanei* –, ci ca prin textul unui poem... al cărui chip adevărat se ascunde în spatele cuvintelor”.

Constantin Cubleşan

(*Adevărul Literar şi Artistic*, 27 ianuarie – 2 februarie 1991, an II, nr. 51, p. 3)

* * *

Suferinţele peregrinului apter

Obsesia anamnezei transpare şi în volumul de nuvele intitulat *Amintirile peregrinului apter*, în paginile căruia protagonistul îşi reaminteşte întâmplări pe care sufletul său le-a cunoscut în existenţa anterioară. În romanul SF *Străinii din Kipukua*, din 1979, scriitorul şi-a dovedit propensiunea spre fantastic, pe care o valorifică şi în *Amintirile peregrinului apter.*

Nu trebuie trecute cu vederea mărturiile scriitorului despre „zămislirea" acestei cărţi „sub pământ". Valeriu Anania povesteşte cum la Jilava intelectualii deţinuţi se angajaseră să ţină, pe rând, prelegeri, fiecare în domeniul preferat, făcând astfel detenţia suportabilă. Ca şi *Jurnalul* lui Constantin Noica, *Amintirile peregrinului apter*, concepută în celula unei închisori comuniste, interesează mai întâi pentru geneza ei. Aventurile cărţii de până la apariţia ei în volum pot constitui subiect de literatură. Iată, de exemplu, câteva momente ale acestei poveşti posibile: povestirea viitoarelor nuvele în celula 4, la Jilava; sugestia pe care i-o fac scriitorului colegii de detenţie, de a aşterne pe hârtie, după eliberare, povestirile despre peregrinările pe la mănăstirile ţării; popasul la Cozia în 1974, soldat cu scrierea nuvelei *Întâlnire la Vodiţa*, nuvelă care i-a oferit şi soluţia personajului călător în spaţiu şi timp; apoi tribulaţiile cărţii prin editurile româneşti şi lupta ei inegală cu cenzura.

Întâlnire la Vodiţa este nuvela de referinţă a cărţii. După cum mărturiseşte autorul, ea a sugerat titlul volumului şi formula lui narativă. Nuvelele care compun cartea sunt legate între ele prin personajul narator, făptură fabuloasă: peregrinul apter. Confirmarea naturii supraumane a acestuia e dată de întâlnirea, pe locul ruinelor Vodiţei (actuala mănăstire Tismana), cu sihastrul Agaton, bătrân contemporan cu Nicodim şi cu zidirea cetăţii Vodiţa, care se petrecuse cu şase secole înainte de prezentul naraţiunii. Suferinţa sihastrului vine de la o întâmplare petrecută după plecarea lui Nicodim, când, supărat pe năzdrăvăniile întregului său, l-a blestemat să nu mai zboare, iar acesta, în cădere, i-ar fi spus cu tristeţe: „Preote, să nu mai mori!". În timp ce asculta povestea sihastrului, peregrinul simte cum încep să-i sângereze spetele umerilor şi, înălţându-se pentru o clipă în văzduh, îi strigă de acolo: „Preote, poţi să mori!". Prăbuşit apoi lângă zid, înţelege că rostul lui în lume e acela de a „dezlega din blestem o fiinţă omenească". Are o funcţie de mântuitor, de care e

conştient: „Îmi luai cămaşa subsuoară şi pornii iar în lume, cu semnele rănilor mele, tuturor să le arăt şi nimeni să nu le creadă”. Suferinţa umană îi produce peregrinului o durere trupească, pe care nimeni nu o remarcă. De multe ori, nici capacitatea lui mesianică, de vizionar nu e luată în seamă.

Fiecare nuvelă se constituie din aventura la care participă toţi protagoniştii pentru reabilitarea unei persoane (stareţul Ieronim în *Cele patru domniţe*), pentru realizarea unei legende legate de întemeierea mănăstirii sau pentru mântuirea cuiva, căci peregrinului i se adresează Ieronim, dar şi Voichiţa, rugându-l să nu îi lase neînviaţi. Chemarea lui este să repună în drepturi, să restabilească adevărul. Locurile preferate ale peregrinărilor lui sunt vetrele de sihăstrie unde îşi caută dublul, pe cel cu suferinţa asemănătoare cu a lui. „Am auzit că monahii ar fi îngeri în trup şi m-am pornit prin chinoviile lor, cu popasuri lungi, în gândul că aş putea să aflu ceva mai mult şi despre mine”, mărturiseşte peregrinul apter. Însuşi numele exprimă tragedia fiinţei sale, apter însemnând o vieţuitoare lipsită de aripi. În momentul unei revelaţii umerii însă îi sângerează, parcă prevestind creşterea aripilor. Peregrinul, jumătate om, jumătate înger, trăieşte tragedia incapacităţii lui de a adera pe deplin la una din cele două condiţii: „O, dacă aş fi înger ca toţi îngerii, ce minunată mi-ar fi dezmărginirea!”. Or, aripile lui nemaifiind „decât o rană ascunsă”, uneori i se pare că se târăşte şi îl cuprinde tristeţea la amintirea lor, amintire care vine dintr-o viaţă trăită anterior, căci peregrinul apter e contemporan cu toată istoria sau, mai degrabă, istoria toată e contemporană cu el şi nu are o viaţă a lui, ci viaţa lui e interesantă numai prin vieţile altora.

Peregrinul apter e personajul-liant al cărţii. Prin ubicuitatea lui, devine narator omniscient, care relatează faptele la persoana întâi. Convenţia omniprezenţei naratorului e rezolvată prin natura lui fabuloasă: aflat la prezentul naraţiunii, el îşi aminteşte evenimente din trecutul ei cel mai îndepărtat, la care el însuşi a asistat. Mergând mai departe, vom observa o trăsătură constantă de caracter a peregrinului: refuzul acestuia de a gândi logic şi apelul său imediat la dimensiunea misterioasă a lucrurilor.

Înarmat cu aceste chei de lectură, cititorul va traversa, suscitat de diversitatea anecdotică a evenimentelor, traseul mănăstirilor Olteniei. Cititorii pasionaţi de aventură vor găsi în cartea lui Valeriu Anania povestiri cu călugări care, prin imaginaţia luxuriantă, amintesc de *Numele trandafirului* de Umberto Eco. Aceia dintre cititori care vor să afle detalii privind legendele locurilor unde poposeşte peregrinul apter vor reciti aceste legende surprinşi de felul în care ele sunt dramatizate, personajele lor rămânând vii după încheierea lecturii. Alţii vor medita asupra semnificaţiilor reactualizării acestor mituri, fiecare putând găsi în nuvele

ceva din ceea ce îl preocupă.

Una dintre cele mai izbutite nuvele este *Hrisant şi neliniştea trupului său.* Hrisant e un egumen grec despre care se spune că i-a alungat din mănăstirea Hurezi pe ultimii călugări, dată după care aceasta a devenit chinovie de maici. Comportamentul nefiresc al egumentului motivat psihanalitic atrage, chiar şi după moartea lui, o serie de evenimente, unele stranii, altele tragice, care nu vor fi curmate decât după dezgroparea cadavrului său, însoţită de dezlegarea blestemului, de care nu e străin peregrinul apter, martor al tuturor evenimentelor, trecute şi prezente.

În unele nuvele se poate recunoaşte existenţa unui filon de observaţie socială. În *Pasărea măiastră*, eclesiarhul Talasie, poreclit Jălbarul, se îndeletniceşte cu plângerile, contestaţiile şi reclamaţiile către tribunal sau minister, împotriva lui Eudoxiu. Tot Talasie este cel care dă o interpretare răsturnată simbolurilor iconografice de la Hurezi, ca să-l înspăimânte şi să-l alunge pe Meglea, slujitorul său, fabulos prin dimensiunile lui de uriaş...

Evocarea personalităţilor istorice de care se leagă înălţarea mănăstirilor Olteniei, reactualizarea conflictelor între familiile domneşti creează o atmosferă de medievalitate, cuceritoare prin amestecul de informaţie istorică şi legendă, împletite în anecdoticul literar. Conflictul dintre familia lui Brâncoveanu (figură luminoasă, de ctitor) şi aceea a Stolnicului Constantin Catacuzino (trădătorul şi uzurpatorul), zidirea maicii Olimpiada, fiica din flori a lui Brâncoveanu, în peretele bisericii, acuzată de vrăjitorie de către Ştefan Cantacuzinul şi doamna sa Păuna, figura lui Mircea Ciobanul şi a doamnei Chiajna sunt doar câteva fapte şi personalităţi care dau autenticitate evenimentelor povestite de peregrinul apter, contemporan cu ele. Amintindu-şi întâmplări îndepărtate, peregrinul apter le leagă de semnificaţia unor evenimente prezente, anulând astfel timpul dintre ele, înveşnicindu-le.

Aventurile, de tip fabulos, ale peregrinului sunt interesante pentru cititorul familiarizat cu ramele lor spaţiale şi temporale, în măsura în care acestea sunt reale, atestate istoric. Ceea ce încântă în mod special pe parcursul lecturii cărţii este tratarea istoriei cu familiaritate, din perspectiva unui călător năstruşnic şi grav totodată: peregrinul apter.

Fevronia Novac

(*România Literară* nr. 12,
an XXIV,

21 martie 1991, p. 10)

Ficţiunea memorialistică

În *Amintirile peregrinului apter* [...] Valeriu Anania propune ceea ce, dintr-un anume punct de vedere, am putea numi un experiment. Prozele din alcătuirea cărţii, precizează scriitorul în prefaţa sa, au fost la origini prelegeri de celulă. În perioada marilor detenţii (politice, fireşte) de la Jilava. Aşternându-le în anii şaptezeci şi optzeci pe hârtie, Valeriu Anania nu a făcut decât să răspundă îndemnului foştilor săi colegi de privaţiuni, convinşi, după cât se pare, de alternanţa semnificaţiei religioase „cu mici crâmpeie de mitologie naţională şi folclor călugăresc" (p. 15). În ce ar consta, aşadar, „experimentul", după opinia noastră? Mai întâi, în aceea că într-un moment când alţi prizonieri de conştiinţă se achită de datoria de a dezvălui specificitatea crâncenă a anilor de privare de libertate, evocând cu realism – când nu chiar cu naturalism – persecuţiile atroce suportate sub stalinism, Valeriu Anania vine cu o astfel de mărturie. Una ce reţine nu cadrul acestor ani, ci sâmburele de lumină conţinut – secret – de ei, dinamita care a făcut, în atâtea cazuri, explozie în mâna gardienilor, transformându-i sub un anume aspect în nişte satrapi ologiţi şi neputincioşi. Am mai cunoscut o asemenea tentativă odată cu apariţia cărţii lui Noica *Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru.* Acolo „convenţionalizarea" închisorii se făcea încă explicit, cei patru pereţi igrasioşi între care erau zăvorâţi protagoniştii substituindu-se serialului din *O mie şi una de nopţi* (metafizice la Noica) sau *Hanul Ancuţei* („han filosoficesc"). În „memorialistica" peregrinului apter dispare însă până şi această schiţă. Nici n-am bănui-o dacă, sătui de prefeţe, în acest veac al lecturii atent îndrumat de te miri ce factori competenţi, am fi trecut distraţi de introducere... Dar deodată, cu numai cele câteva sumare lămuriri – în bună măsură aluzive – ale sale, prozatorul proiectează în plină lumină naraţiunile sale despre peregrinările monastice (şi nu numai) ale lui apter. Căci ele dobândesc – dincolo de valoarea lor intrinsecă, ce poate face obiectul altei judecăţi – importanţa deosebită a unei mărturii rare, a cărei absenţă a fost reclamată nu o dată tocmai de foştii deţinuţi politici. Asupra paradoxalei experienţe a închisorii nu erau – şi sunt – suficiente mărturiile „tegumentare" (oricât de indispensabile se dovedesc în reconstituirea cât mai fidelă a împrejurărilor). Fără cele ce ne pot ajuta să înţelegem prin ce anume detenţia s-a constituit şi într-o teribilă experienţă spirituală, antrenând repetat, la scară statistică, metamorfoza sufletească a subiecţilor săi umani, nu vom cunoaşte decât un

pol: al frigului. Vor rămâne inexplicabile convertirile unor chinuiţi la viaţa creştină (cazul Gheorghe Calciu-Dumitreasa ori cel al lui N. Steinhardt), ca şi, în general, inexplicabila supravieţuire în împrejurări-limită ce au funcţionat nu o zi sau două, ci ani şi ani la rând. Într-o primă accepţie, în asta ar consta deci, după noi, natura experimentală a prozei propuse de Valeriu Anania: faptul că dezvăluie, după ani de tăcere, o parte din sâmburele de lumină care i-a hrănit pe flămânzii de „sub pământ", restituind – atât cât îi aparţinea – din polul incandescent al vieţii din recluziune.

În al doilea rând, proza – altminteri tradiţionalistă, atât ca „spunere", cât şi ca materie – din *Amintirile peregrinului apter* poate apărea ca experimentală în măsura în care, consecvent unui înţeles programatic asumat, autorul trasează o linie de egalitate între amintire şi istorie ori mitologie, tot aşa cum (am spus-o mai sus) asimilase memorialistica cu ficţiunea. Oximoronia unei memorialistici văzute ca ficţiune nu e o simplă bravură. Ea încheagă într-o sinteză superioară, trimiţând-o spre rădăcinile ei ontologice, o antiteză care, în condiţiile unei raportări comune la convenţia realităţii, poate părea insurmontabilă. La Valeriu Anania însă – ca şi la învăţătorul Fărâmă, pentru care istoria şi folclorul românesc treceau pe strada Mântuleasa pentru a se intersecta cu propria-i biografie –, a rememora înseamnă efectiv a te complace în ficţiuni în măsura în care ficţiuni îţi oferă viaţa de zi cu zi faţă de adevărul, de autenticitatea relaţiei cu transcendenţa. Ce altceva poate face, atunci, obiectul memorialisticii decât „ficţiunea" vieţii contemplative care, pentru cel ce are acces la ea, este infinit mai adevărată decât ficţiunea grosieră pusă la dispoziţia simţurilor umane? Peregrin fiind, aşadar biet suflet purtându-şi materialitatea pe trasee ce se vor ale izbăvirii, apter depozitează în memoria sa alte fapte decât cele ale traiului zilnic. În bogăţia vieţii sale sufleteşti, conectat la transcendenţă ca unul ce a dobândit conştiinţa păcatului originar (nu se vădeşte el, în *Întâlnire la Vodiţa*, un înger căzut?; nu e el, ca noi toţi, urmaşul şi ispăşitorul lui Adam?), pelerinul străbate „salba Carpaţilor", mănăstirile rezemate de munţi şi altele, străjuite de prăpăstii abrupte, a căror geografie sacră îl proiectează dintr-un început dincolo de clipă, în istoria neamului şi chiar dincolo de aceasta. Sub lumina ortodoxă a „transcendentului care coboară" – fără de care ar fi de neînchipuit o naraţiune unde Iisus coboară de pe cruce pentru a se înfrupta din merindea unui Quasimodo autohton sau alta cu un înger părtaş de regn omenesc (şi e o diferenţă notabilă între orătania îngerească a lui Gabriel García Márquez, priponită pe la coteţe, şi alternativa la umanitate propusă de Valeriu Anania) – prind astfel contur, reînviate de subiectivitatea caldă a naratorului, legende monastice, crâmpeie de reconstituire istorică şi, mai ales, proiecţia românească a „celeilalte

vieţi", a transcendentului creştin. În această reelaborare mitologică, al cărei temei adânc se dovedeşte a fi mărturisirea de credinţă ortodoxă altoită pe un profil de simţire naţională, Valeriu Anania nu avea cum să evite întâlnirea cu umbra uriaşului moldav, a lui Sadoveanu. Ceea ce se întreprinde în naraţiunile lui apter este o proză ce nu se dă în lături nici de la pitoresc, nici de la regional, nici de la partizanatul ce ne-am obişnuit a-l numi patriotic. E o dovadă că scriitorul unei asemenea formule crede cu putere că la Judecata din urmă ne vom înfăţişa „pe neamuri". Relaţia cu Atotputernicul nu este una lipsită de culoare şi de determinări, ci împrumută parte din inventarul spaţiului originar. Calea către Dumnezeu, pare a spune peregrinul, trece prin arheii neamului.

Conform unui astfel de reţetar, sadovenienele drumuri şi popasuri, vorbirea ceremonioasă, ritualurile vieţii diurne, conturarea unei naturi pure ce păstrează valorile originare cu care a fost înzestrată pentru că n-a fost încă pângărită de om, personaje precum egumenul, arheologul, femeia dintr-o bucată (tipul Vrâncioaia– Vitoria Lipan) nu lipsesc nici unele. Ale lui Valeriu Anania rămân, în schimb, în întregime talentul de povestitor – care, dincolo de briza sadoveniană prezentă cam peste tot în paginile cărţii, conferă originalitate noii sinteze –, ca şi îmbinarea (cu accente schimbate) a ingredientelor. Tot a lui este şi proiecţia neezitantă a faptelor pe fundalul eternităţii, prezentă mereu cu duhul ei, ori sub înfăţişarea fantastului şarpe de piatră, ori cu chip îngeresc, ori ca metaforică pasăre măiastră (în titlul uneia dintre proze). La această punere în ecuaţie nu s-au ridicat multe dintre prozele de gen din literatura noastră. Pe Damian Stănoiu l-a ţinut departe de asemenea aspiraţii vâna ironică şi realistă a scrisului său, Arghezi a manifestat alt interes faţă de cele călugăreşti, Gala Galaction, venind şi el dintr-un secol dominat de o gândire pozitivă, nu s-a avântat prea departe... În fine, pe Petru Popescu, în *Copiii Domnului*, îl pasiona exact procesul invers, convertirea monahului la viaţa de pierzanie, la haiducie şi preacurvie. Aşadar, din acest punct de vedere, Valeriu Anania păşeşte pe un drum mai ambiţios. E drumul acreditat de acei autori – bizantini şi occidentali, din timpuri străvechi şi de astăzi – care văd în literatură un mijloc de a-şi împlini vocaţia religioasă. Să nu se înţeleagă de aici că Valeriu Anania face o proză didactică, unde teza abia capătă înveliş, beletristic, iar morala atârnă ca un bolovan. Atâta câtă există, teza se bucură la acest autor de o punere în scenă directă, în care sugestia joacă rolul cel mai important, iar subtilitatea caracterizează mijloacele. Esenţial era însă să reintegrăm un asemenea demers prozaistic tradiţiei de la care pe bună dreptate se poate revendica, după ani şi ani în care întregul continent al literaturii de inspiraţie religioasă – de la Sfinţii Părinţi ai Bisericii şi până la

Sienkiewicz şi Lloyd C. Douglas – zăcuse părăsit în uitare, fără a se bucura de atenţia criticii...

Rămâne hotărât că *Amintirile peregrinului apter* îmbogăţeşte peisajul nostru literar cu accente salutare, furnizând cititorului îndrăgostit de povestirea „bătrânească", tradiţională, surpriza unui experiment în interiorul formulei date.

Ovidiu Pecican

(*Steaua*, 43, nr. 3/1992, p. 22)

* * *

La exact un deceniu după *Străinii din Kipukua*, Valeriu Anania semnează un nou volum de proză, compact, *Amintirile peregrinului apter.* Cartea – dezvăluie autorul, în prefaţă – „s-a zămislit sub pământ". E o culegere de povestiri, spuse în urmă cu treizeci de ani, la Jilava, seara, după „mult doritul minut al stingerii". Povestitor improvizat, scriitorul a oferit confraţilor de detenţie, timp de trei săptămâni, „o călătorie prin mănăstirile şi schiturile ţării", „de la Tismana la Putna", purtându-i „prin istorie, printre oameni şi întâmplări", „alternând semnificaţia religioasă cu mici crâmpeie de mitologie naţională şi folclor călugăresc". Topind inflexii de tonalitate sadoveniană şi voiculesciană într-un limbaj propriu, inedit, cu o tentă de ghiduşie oltenească, ciclul narativ debutează cu *Întâlnire la Vodiţa* a naratorului cu năluca unui pustnic de pe vremea lui Vlaicu-Vodă, participant la zidirea Vodiţei, ucenic preferat al stareţului Nicodim. Amalgam de istorie şi legendă, de real şi fantastic, istorisirea creează atmosfera ce va fi caracteristică întregii culegeri. Urmează să apară şi un al doilea volum.

D. Micu

(*Scurtă istorie a literaturii române*, vol. III, Iriana, Bucureşti, 1996)

* * *

Un apter înaripat

„Această carte s-a zămislit sub pământ”, precizează autorul chiar de la început, evocând atmosfera din celula 4 a închisorii Jilava, unde, după stingere, „în ceasurile acelea de linişte fragilă, bolta de piatră şi beton – deasupra căreia, la câţiva metri, creştea iarba – adăpostea academia celor patruzeci de intelectuali cu condamnări grele : profesori, ingineri, jurişti, universitari, oameni de artă şi litere, filosofi şi diplomaţi...”. Fiecare dintre aceste alese spirite ţinea câte o suită de prelegeri, „al căror duh era menit să potolească spaimele şi să-i dea suferinţei un sens”. Autorul, IPS Bartolomeu, Arhiepiscopul de azi al Vadului, Feleacului şi Clujului, pe atunci un tânăr monah, fugărit încă din amfiteatrele facultăţii, s-a achitat de datoria ce-i revenea povestind întâmplări mănăstireşti trecute printr-o prismă mitico-folclorică, naraţiuni „transcrise” apoi din memorie pe hârtie şi, în condiţii prielnice, încredinţate tiparului.

Cu siguranţă, exegeţii acestei cărţi ciudate, nu numai frumoase, pline de înţelepciune şi îmbibate de mister vor considera însemnările explicative din Prefaţă drept ceea ce ele par a fi: „biografia” operei, aşa cum ea transpare chiar din citatele reţinute de noi aici. Noi vedem în aceste precizări „tehnice” chiar cheia înţelegerii unei opere pe cât de captivante, pe atât de încifrate. Aşadar cartea „s-a zămislit sub pământ”, sub „bolta de piatră şi de beton deasupra căreia, la câţiva metri, creştea iarba...”, dar povestirile nu au absolut nimic din bezna vâscoasă a temniţei. Ele se scaldă nu numai în roua ierbii aflate la câţiva metri deasupra înmormântaţilor de vii, ci aleargă libere prin munţi, mereu către ţancurile înălţimilor, la izvoare şi cascade, prin păduri şi prăpăstii cu flori-de-colţ, dispărând şi reîntrupându-se în căprioare. Dacă eroul povestirilor se numeşte apter, şi chiar este, aşa cum se prezintă singur, un înger fără aripi, cuvintele sale nu şi-au pierdut câtuşi de puţin aripile; lor recluziunea nu le-a retezat avântul zborului, ci l-a amplificat. Simplă recuperare compensatorie, voluptatea de a zburda măcar cu imaginaţia în deplină libertate atunci când eşti pus în lanţuri? Psihologic posibil, estetic nu doar atât. Izvodul naturii povestirilor – evocarea celei mai nestânjenite libertăţi când aceasta e suprimată total – se imprimă şi în tehnica literară a operei. Aşa cum metrii de piatră şi beton ce separă întunericul puşcăriei de iarba însorită de deasupra sunt penetraţi fără nici un efort, aşa cum zidurile temniţei, oricât de groase ar fi ele, nu pot opri fantezia să zboare oriunde, tot astfel canoanele artistice sunt abandonate cu nonşalanţă, naraţiunea, precum firul de apă freatică, îşi vede de ale sale, croindu-şi un drum propriu.

Pentru că, să facem această precizare absolut necesară, proza din *Amintirile peregrinului apter* este una de un realism bulversant. Mediul monastic a inspirat o parcelă considerabilă din proza universală şi din cea românească. E însă, acest mediu, prin imaginea sa fixată în scrisul beletristic, constant dezavantajat. El cunoaşte două abordări, deopotrivă desfiguratoare: fie una „binevoitoare", în care el e lipsit de orice relief, naiv idealizat, un fel de vieţi ale sfinţilor încă necanonizaţi, diluat până la pierderea oricărei consistenţe; fie abordarea satirică, mult gustată în Evul Mediu, ca şi azi, la fel însă de îndepărtată de modelul real. E pentru prima dată când întâlnim în literatură monahi vii, şi nu animări ale unor personaje dintr-un muzeu al figurilor de ceară. Călugării lui Valeriu Anania, dincolo de statutul lor atât de particular, rămân oameni cu trăiri complexe, cu înălţări şi scufundări sufleteşti, încă neizbăviţi de metehnele noastre, ale tuturor, toate acestea însă convieţuind cu virtuţi de proporţii aproape cosmice, despre care vom vorbi imediat. Ei bine, adoptarea acestui unghi de privire, la scara 1:1 – şi e de pomenit aici cumplita luptă ce se va fi dus între scriitorul Valeriu şi monahul Bartolomeu pentru cucerirea acestui punct strategic –, îl obligă pe autor să uzeze strict de mijloacele artistice ale prozei realiste. Ceea ce el şi face. Numai că, aşa cum, din când în când, povestitorul sare direct de la te miri ce schit din nordul Olteniei până la o crescătorie de şerpi veninoşi din Miami sau până în deşertul cu lei din Etiopia, cu aceeaşi dezinvoltură se rătăceşte din prezent ajungând, fără nici o trecere vizibilă, în anturajul lui Constantin Brâncoveanu, pe vremea lui Tudor Vladimirescu sau prin preajma unui ucenic al sfântului Nicodim de la Tismana. Totul cu un firesc desăvârşit, cât se poate de „realist". E ceea ce spuneam: aşa cum trupul întemniţat dă drumul sufletului să zburde în libertate, duhul povestirii străbate canoanele estetice pe care le resimte ca pe o altă formă a recluziunii. Iar dacă cea din planul real a putut fi învinsă, ar fi fost de neînţeles să se supună celei din planul estetic.

Apter este, potrivit unui conlocutor, „sufletul unui om care pretinde că a fost contemporan cu întregul nostru trecut istoric", el însuşi recunoscându-se a fi îngerul păzitor, cel ce poartă povara uitării omeneşti, ea fiind o realitate de o consistenţă şi de un dramatism, dar şi de o frumuseţe fără egal, „memoria colectivă". „Sunt obsedat de taina obârşiilor, se spovedeşte peregrinul, şi nu mă pot domoli." Iar aşa cum lumea mănăstirilor, paradoxal, a fost înfăţişată cu atât mai realist cu cât aceasta nu s-a făcut după tiparele convenţionale, şi istoria o percepem vie şi reală, grea, zbuciumată, teribilă, dar mereu familiară, palpabilă, tocmai pentru că ea nu ni se prezintă în reţete standard. E o lume homerică, cu oameni ce nu par „de prin partea locului, dar nici de prin partea timpului", uriaşi blajini în

stare să sugrume ursul şi femei care se hârjonesc cu urşii, o istorie mereu la răspântie cu istoria, cu pustnici ce pot, când „în mare cumpănă se află ţara aceasta”, să pună clopotele să se pornească singure să bată a restrişte, adunând sălbăticiunile, dacă luptătorii sunt încercuiţi, să-i hărtănească pe invadatori. Există în această lume o forţă enormă, ca a Pământului, care însă nu se dezlănţuie în cutremure, ci delicat în colţul ierbii şi în mugurii ce se deschid. O lume în care nu numai epocile şi nu numai spaţiile curg unele în altele, ci, armonios, ca în *Portretul*, ultima povestire a volumului şi parcă o sinteză a sa, icoanele se volatilizează şi se fac melodii, după cum cântecul se încheagă în chipuri şi se imprimă în fresce, după cum personaje din fresce învie şi se insinuează printre oameni cu o pregnanţă ce o depăşeşte pe a făpturilor vii.

Povestirile peregrinului apter, „zămislite” în tinereţile autorului, dar scrise la deplina sa maturitate, îi oglindesc întreaga creaţie: regăsim în ele lirismul poeziilor, mitologia arhaică din ciclul dramaturgic, subtila şi atât de personala eseistică din volumele de publicistică, comentariul plastic din *Cerurile Oltului* (spaţiul geografic şi monumentele de artă evocate sunt chiar aceleaşi), până şi memorialistica din *Rotonda plopilor aprinşi*, povestirile de faţă, în ciuda tuturor deghizărilor, conţinând o doză incredibilă de substanţă autobiografică.

Cartea *Amintirile peregrinului apter* este o metaforă a dăinuirii – iar prin aceasta îşi găseşte un corespondent de geniu: *Veacul de singurătate* al lui Márquez, nu atât o aspiraţie, cât un dat al unui neam de oameni pe care, încă din zorii istoriei, Părintele istoriei i-a definit ca nemuritori.

O carte de excepţie, într-o carieră artistică de excepţie.

Miron Scorobete

(*Renaşterea*, an XI, nr. 4,
aprilie 2000)

* * *

Îngeri, călugări, mănăstiri

Nu cunosc un studiu mai răbdător care să se fi oprit asupra operei

lui Valeriu Anania: operă abundentă, legată în fiecare demers al ei de întrebările majore ale spiritualităţii româneşti, ea prelungeşte, cu destule libertăţi (permise? nepermise?) investigaţii ce ţin de laicizarea scrisului religios şi de spiritualizarea scrisului „laic”1. Cred că nici unul dintre autorii de azi nu e mai calificat în a analiza raportul sacru/profan numit de Mircea Eliade, identificat de el în răsăritul miturilor originare. [...]

Dacă poezia lui Valeriu Anania pare a ilustra o cale arghezianǎ, proza lui Valeriu Anania – cea din *Amintirile peregrinului apter* – trebuie citită lângă nuvelele sau povestirile lui Galaction sau Voiculescu. Este la fel de lipsită de gratuitate ca şi prozele acestora. Este o proză spiritualizată. Limba vechilor cazanii îşi trăieşte, din plin, tinereţea şi expresivitatea.

Ceea ce numim îndeobşte orizontul fantastic al acestor proze ar aparţine mai degrabă deschiderilor către sacru pe care le practică un spirit religios. Nuvelele din *Amintirile peregrinului apter* sunt admirabile hierofanii, superb poetice pe această direcţie a lor. „Imaginarul” nu este subordonat necesităţilor şi ambiţiilor auctoriale. El se integrează unui program „culturalizator”. Călătoriile peregrinului vor să dea (alt) temei legendelor, istoriilor, „poveştilor” dintr-un ţinut. Să resacralizeze ceea ce trecerea a desacralizat.

Primul volum al *Amintirilor...* e însoţit de o prefaţă în care ni se spune: „Această carte s-a zămislit sub pământ. Câţi oare mai trăiesc dintre osândiţii Jilavei de acum treizeci de ani? Cei din celula 4 îşi vor aduce aminte de serile noastre, lungi, de după numărătoare, când gardienii ne zăvorau pentru încă o noapte şi-şi mutau paza în şanţurile dinspre gratii, lăsându-ne să aşteptăm, pe dunga priciurilor, mult doritul minut al stingerii. Atunci, în ceasurile acelea de linişte fragilă, bolta de piatră şi beton – deasupra căreia, la câţiva metri, creştea iarba – adăpostea academia celor aproape patruzeci de intelectuali cu condamnări grele [...]. Când mi-a venit rândul, am rostit câteva meditaţii teologice, apoi am povestit poemul meu dramatic *Mioriţa*..., dar colegii nu s-au mulţumit cu atât. Aşadar i-am poftit la o călătorie prin mănăstirile şi schiturile ţării, ţinându-ne împreună de coama munţilor, înaltă, de unde se pot vedea şi aşezările din câmpia Dunării, din lunca Siretului şi podişul Transilvaniei, cu toată podoaba lor de turle şi cruci”.

Aşadar o *Cântare a României* adaptată necesităţii de a înţelege şi de a rezista acolo, în subterană. O geografie spirituală a ţării, rostită seară de seară pentru a împlini „educaţia morală” a celor condamnaţi. O saga pe care autorul a scris-o abia în deceniul al optulea, după ce a descoperit „eroul comun”, semnul unificator. Litera scrisă va fi modificat destule, dar ea nu a eliminat presanta oralitate a povestirilor.

Dacă există un folclor de temniţă, el ar putea fi descoperit (aici) doar în plăcerea digresiunii, a înmulţirii nucleelor narative. Toate celelalte se resorb într-o operă cu mesaj limpede, deloc marcată de constrângerile subpământene. Sau poate pofta de a vorbi, locvacitatea să fie o consecinţă a claustrărilor din acei ani?

Capodopera acestui volum este *Întâlnire la Vodiţa*. Între angelologii amatori, cu toţii activaţi de admirabila povestire a lui Gabriel García Márquez, se instalase un mimetism care banaliza o temă. Valeriu Anania nu se teme că istoria îngerului condamnat să rămână pe pământ şi nici aceea a călugărului blestemat să nu moară sunt consumate. El le învie cu ajutorul darurilor povestitorului tradiţional. Povestirea hagiografică, din care se hrănea (totuşi, parcă timid) povestirea lui Galaction sau Voiculescu, e folosită cu dezinvoltură de Valeriu Anania, mereu admirabil în „reconstituirile" sale. El a evocat vieţile întemeietorilor, dar este un teolog care ştie a păstra tonul solemn şi a nu exagera în solemnitate şi ritual. Valeriu Anania are vocaţia (dată şi de educaţia sa religioasă) de a evoca o lume originară şi una (cum ar spune Voiculescu în *Ultimul Berevoi*) în care magia şi-a istovit puterile.

Neîndoios, proza din *Amintirile peregrinul apter* recuperează o vârstă a scrisului românesc. Iată întâlnirea dintre Îngerul apter şi călugărul de la Vodiţa: „Răsărise ca din pământ, pe neaşteptate, amestecat cu ierburile şi copacii, şi mi se desluşea tot mai limpede în lumina biciuită a pădurii, aşa cum şedea rezemat de zidul vechi şi părăsit. [...] Alb, pleşuv, cu barba rară ca grâul de secetă, din care de-abia îndrăznea obrazul prelung şi scorojit, bătrânul era, în fapt, mai mult ochi; nişte ochi mari în gănane largi, ca două ferestre rotunde prin care Timpul se uita la mine din tărâmul parcă al neştiutelor petreceri şi nebănuitelor sfârşituri".

Cu sute de ani în urmă bătrânul fusese blestemat de Înger (el ne vorbeşte, el e călătorul, el e povestitorul) să nu mai moară („un chin s-aveţi..."). Iar el îl blestemase pe Înger să nu mai zboare. Artificiul e admirabil, susţinând arhitectura unei ambiţioase construcţii prozastice.

Cornel Ungureanu

(*Geografia literaturii române azi*, vol. I, Paralela 45, 2003)

* * *

Amintirile peregrinului apter sau metamorfozele

harului artistic

Ca prozator, Valeriu Anania se dovedeşte nu doar un remarcabil romancier (*Străinii din Kipukua*), ci şi un fascinant nuvelist şi povestitor printr-un volum care a cunoscut numeroase avataruri până la a vedea lumina tiparului: *Amintirile peregrinului apter*. Reunind 12 nuvele şi povestiri, prozatorul ne propune o iniţiere spirituală a cărei plurivalenţă nu mărturiseşte doar erudiţia multipolară a autorului, ci şi disponibilitatea unui subiect de a se preta celor mai diverse semnificări. Volumul nu poate fi încadrat într-un canon literar întrucât se sustrage cu măiestrie oricărei tentative de cantonare insipidă. Vom releva câteva dintre valenţele acestuia.

La nivelul cel mai superficial al unui demers hermeneutic, *Amintirile...* pot fi lecturate ca un *jurnal de călătorie.* Şi ne vom referi aici la chiar mărturisirea autorului din prefaţă: titlul iniţial, prin 1970, era *Salba Carpaţilor*, dar autorul se simţea oarecum exterior propriului voiaj virtual pe plaiurile mioritice. Intuind corect carenţa, Valeriu Anania va adăuga în următorii ani tocmai o dimensiune interioară peregrinărilor sale spaţiale, astfel încât le va potenţa către adevărate epifanii. Totuşi, să reţinem în ton cu vocea auctorială: „Nu am intenţia să scriu, neapărat, un ghid turistic, dar l-aş îndemna pe cititor ca...” (p. 112). Iar îndemnul său ne poartă în diverse locaţii reale ale Carpaţilor Meridonali şi ale Olteniei natale. Ruinele mănăstirii Vodiţa, Hobiţa (casa natală a lui Brâncuşi) şi Miami, mănăstirea Tismana, Peştera Muierii (lângă Baia de Fier), Polovragi, „mănăstirea inimii mele”, Poiana lui Padeş din apropierea şantierului arheologic Polovragi, mănăstirea Hurezu, Oborul Caprelor dintre Amota şi Pahonie, schitul Iezeru, schitul Surpatele, chinovia Govorei, mănăstirea Dintr-un Lemn, mănăstirea Cozia. Tradiţia unor evocări de călătorie ne impune nume sonore, precum Alecsandri, Iorga sau Calistrat Hogaş. Valeriu Anania se remarcă printr-un adaos: monumentele de artă sunt evocate cu lirism şi profesionalism, impunându-se şi lectorului o inerentă dragoste estetică faţă de mărturiile culturale ale neamului.

Cel de-al doilea cerc de lectură ne impune dimensiunea prozei istorice. Relaţia protagonistului, peregrinul apter, cu istoria este extrem de complexă, mergând până la o cvasiidentificare spirituală cu aceasta. „El pretinde cu seriozitate că a fost martorul – şi eroul – unor întâmplări din timpuri vechi şi se implică biografic [...] ; sunt gata să-l accept pe narator, dar nu şi pe autor. Or, el pretinde că e una şi aceeaşi persoană [...]” (p. 157). Contemporan cu tot ceea ce a fost esenţial în trecutul istoric al neamului, peregrinul apter revelează aspecte necunoscute ale acestui destin, adeseori

rămas neconsemnat, de pe poziţiile unui etern singur martor supravieţuitor al evenimentelor. Mai mult decât atât, el îşi priveşte destinul ca înlănţuit de acela al istoriei percepute ca entitate ce fiinţează după legi ale organicului: „Ştiu şi eu? păru a se întreba stareţul, poate că tot aşa face şi istoria" (p. 134). Întregul său voiaj spaţial şi temporal pare a lua „proporţiile unei anchete pe seama istoriei" (p. 281). Iar personajele anchetate, sau mai bine zis evocate întru o mai fidelă/autentică receptare, sunt nume sonore ale trecutului: călugărul Nicodim, ctitorul mănăstirilor Vodiţa şi Tismana în timpul domniei lui Vodă Vlaicu, Vladislav, Pătraşcu cel Bun, Mircea Ciobanul, Doamna Chiajna, Petru-Vodă, atmosfera pandurilor din vremea înfrângerii răscoalei lui Tudor Vladimirescu; stareţul Hrisant al Hurezilor, Constantin Brâncoveanu, Doamna Păuna, soţia lui Ştefan Cantacuzino, şi ca o dreptate făcută marilor artişti care au lăsat mărturii culturale peste sute de ani, o serie de pictori, mulţi anonimi, alţii recuperaţi, precum meşterul Andrei, ucenicul celebrului Constantinos de la Hurezu. Însă, întrebându-se retoric „De ce-aş profana istoria?" (p. 295), naratorul instituie o altă perspectivă, anume a miticului, conştientizat ca atare: „...trecutul e întotdeauna supradimensionat, ca urmare a admiraţiei pe care omul o are faţă de înaintaşii săi" (p. 161). „E o lume homerică, cu oameni ce nu par de prin partea locului, dar nici de prin partea timpului, uriaşi blajini în stare să sugrume ursul şi femei care se hârjonesc cu urşii, o istorie mereu la răspântie cu istoria, cu pustnici ce pot, când «în mare cumpănă se află ţara aceasta», să pună clopotele să se pornească singure să bată a restrişte, adunând sălbăticiunile, dacă luptătorii sunt încercuiţi, să-i hărtănească pe invadatori. Există în această lume o forţă enormă, ca a Pământului..."

Şi mai spectaculoasă este cea de-a treia dimensiune a volumului, aceea a *prozei memorialistice*: „Cum însă eu nu-mi propun să fac literatură, mă voi mulţumi s-o reconstitui..." (p. 73). Astfel naratorul, martor şi protagonist al volumului, are un scop al drumului spiritual parcurs în tărâmul istoriei printr-o mereu reluată rememorare a unor experienţe proprii. „Pentru ca eu să devin conştient de întârzierea cu care ajungeam la capătul unui drum început cu multă vreme în urmă." (p. 210) Eroul nu ştie iniţial că el nu va putea niciodată îmbătrâni întrucât a rămas prizonier în contingent după ce şi-a pierdut aripile de înger dintr-un blestem necugetat al unui călugăr, frate de-al lui Nicodim. În postura de tânăr va asista la momente interpretabile ale istoriei pe care şi le aminteşte în prezent, când se regăseşte într-o iminenţă a redobândirii eterne a aripilor. Călugărul, care la rându-i nu a mai putut să moară, va ridica blestemul după cca 600 de ani, el prefăcându-se în ţărână, peregrinul în înger. Cheia ne este oferită încă din prima povestire, *Întâlnire la Vodiţa*, dar tehnica diegesisului este

remarcabilă pe tot parcursul volumului: „descoperirii în sine îi premerge voluptatea de a anticipa necunoscutul” (p. 160). Anticiparea îmbinată cu retrospecţia configurează un univers halucinant, care pare mereu că îţi este familiar, dar că îţi şi scapă în ultimul moment al certitudinii. La final ni se declară: „Eu eram însă încredinţat că ochii melozilor vor fi devenit albaştri. Erau verzi” (p. 318). Apterul pare a fi memoria colectivă, „cel ce poartă povara uitării omeneşti”, însă cel care ne şi mântuieşte pe toţi în raport cu istoria. Amintirea asigură coerenţa internă a volumului, după principiul „fiece amintire e o înviere care despecetluieşte groapa” (p. 81).

Proza fantastică este aceea care asigură universul credibil al diegesisului: „E o frumoasă povestire fantastică, menită să provoace emoţie estetică, dar tu ai aerul că vrei să te şi cred [...]. Cum să cred ceea ce e împotriva evidenţei?” (p. 155). Fantasticul este cel care asigură şi deschiderea către estetica volumului: „Eu cred că orice realitate vie purcede din simbol şi se resoarbe în simbol” (p. 112). Simbolul poate că este cel mai descifrabil în *Albumiţa*, floare aflată „singură la pragul singurătăţii, îmbietoare şi distantă ca o făgăduinţă ideală” (p. 210). Identificându-se poate cu aceasta, eroul doreşte să o ia în posesie, dar constată că ea se va îndepărta de fiecare dată, fără o logică aparentă. Rămâne simbol al idealului intangibil, al aspiraţiei eroului către împlinire prin regăsirea de sine, care echivalează cu accesul către absolut. O eternă fata morgana, în apropierea căreia se va afla mai întotdeauna, după principiile necunoscute ale ceea ce putem denumi hazard, fatalitate sau rostuire divină.

Misterul, derivat din fantastic, constituie esenţa ideatică a volumului: „Prezenţa oricărui mister stârneşte curiozitatea şi naşte întrebări. Dezlegarea însă nu poate veni decât dacă tu, cel ce întrebi, te afli deja în interiorul răspunsului” (p. 237), ceea ce este şi cazul peregrinului apter. Acesta va realiza un neîncetat itinerar către esenţa lucrurilor, care însă nu va fi niciodată întru totul tangibilă: „De aceea e bine să nu privim întotdeauna doar la esenţa lucrurilor, căci durerea ar fi prea mare şi de prea lungă durată, ci şi de pe marginea lor, a cărei curgere e mult mai pe măsura noastră” (p. 20); „tu îţi iroseşti viaţa ronţăind la infinit învelişuri şi te plângi că adevărurile sunt uscate” (p. 32); „fiind convins că prietenul meu Eudoxiu n-ar fi fost în stare s-o priceapă, cu toată incredibila lui capacitate de a intui faţa ascunsă a lucrurilor” (p. 135) etc. Aflat în permanenta proximitate a misterului, peregrinul nu îl va descifra, ci va fi luat în posesie de acesta, odată cu lectorul.

Călătoria, istoria, mitul, amintirea, fantasticul, misterul. Posibile trepte de lectură a unui volum de excepţie, care ne propune şi un limbaj artistic cu totul personal: Ochiul negreşelnic, miezonoptică, lăsământul,

nematerialnic, neunde, nefirescului sunt câteva din lexemele utilizate de prozator; un prozator care, în esenţa sa, ni se relevă acelaşi liric bine-cunoscut din postura de romancier şi de dramaturg: „Sub soarele amiezei se răsfrângea un cer cu mere de aur” (p. 109) şi acelaşi etern prelat ortodox: „...nici cerul nu s-ar prăbuşi cu un mai mare vuiet decât o credinţă năruită”(p. 107); „Dacă a te smeri pe tine însuţi e o virtute, a-l supune umilinţei pe un altul e o faptă vecină cu crima” (p. 137); „...din vorba celui nebun se hrăneşte cugetul înţeleptului” (p. 148). Iar credinţa comună a artistului şi a prelatului:

„Eu cred că nimic nu e întâmplător, pentru că totul e semnificativ” (p. 165).

Lucian Bâgiu

(*Credinţa străbună*, an XIII, nr. 8 [209])

1 Rândurile de mai sus vizează paginile scrise înainte ca Valeriu Anania să devină Înaltpreasfinţia Sa Bartolomeu. După aşezarea în scaunul mitropolitan din Cluj, atât receptarea operei, cât şi avânturile scrisului au suferit explicabile modificări. Un admirabil volum omagial, alcătuit cu prilejul împlinirii vârstei de 80 de ani ai Înaltpreasfinţiei Sale (Editura Renaşterea, 2001), adună un impresionant număr de semnături. Stau alături pagini de Arghezi, Voiculescu, Şerban Cioculescu, Al. Paleologu, Al. Piru, Constantin Ciopraga, Ion Negoiţescu, Andrei Marga (*Monumentalitate culturală*), Valeriu Cristea, Sorin Titel şi mulţi alţii, teologi, prieteni iluştri, oameni de seamă ai culturii secolului XX. Să citäm din începutul articolului lui Teodor Baconsky: „Nu mulţi tineri au norocul de a întâlni, la vreme, o personalitate dispusă să le tuteleze opţiunile. Destul caută un maestru, un îndrumător, care nu va fi tatăl biologic, prietenul de familie sau preotul din cartier, ci străinul, prima călăuză cu care ieşi în lumea mare, părăsind cercul familial...”. Înţelegem că, dincolo de fapta culturală sau ecleziastică, au existat destui norocoşi care s-au bucurat de întâlnirea cu Valeriu Anania.